

BÜYÜK ŞAFİİ İLMİHALİ

Dr. MUSTAFA EL-HİN
Dr. MUSTAFA EL-BUĞÂ
ALİ EŞ-ŞERBECİ

Dr. Mustafa el-Hin
Dr. Mustafa el-Buğa
Ali eş - Şerbeci

BÜYÜK

ŞAFİİ İLMİHALİ

Tercüme
Fehremez Sercan
Siirt Çarşı Camii İmam Hatibi

GONCA YAYINEVİ
Beyazsaray, No: 18 Beyazıt - İst.
Tel: 518 26 31

Büyük Şafii İlmihali

Orjinal adı: el - Fıkhul - Menheci

Yazar Dr. Mustafa el - Hin, Dr. Mustafa el - Buğa, Ali eş Şerbeci

Tercüme: Fehremez Sercan

Dizgi: Saray Ajans - Tel: 526 33 18

Baskı: Yaylacık Matbaası, İstanbul

الفقه المنهجي

على مذهب الإمام الشافعي
رحمهُ الله تعالى

el - Fikhul - Menheci
alâ Mezheb' il - İmam eş - Şafii

ÖNSÖZ

İslâm Hukuk İlmî'nin özel adına "*fıkıh*" denir. Bu ilim, amellere ve uygulamalara ilişkin Şer'î hükümleri, ayrıntılı delilleriyle bildirir. Bu ilim dalı, abdest, namaz ve oruç gibi ibadetleri; alış veriş, faiz ve kira gibi muâmelâtları; evlenme, miras ve nafaka gibi ailevî hukukları; muhakeme, cinayetler ve ceza gibi uygulamaları; devletin idaresi, teşkilâtı ve savaşla ilgili olan hükümleri içerir ve anlatır. Kısacası *fıkıh ilmi*; dinî, siyasî ve medenî hayatın bütün hususlarını çok geniş bir daire içinde anlatılır.

Günümüzün diliyle bu çok kapsamlı dinî ilme; "*ilmihâl*" denmektedir. İşte bundan dolayı bu esere; "*Büyük Şafî İlmihâli*" ismini verdik.

Günümüzde Şafî Mezhebi'ne tâbi olan müslümanların çoğu; memuriyet, çalışma ve sair sebeplerden dolayı Türkiye'nin her bölgesine yayılmıştır. Hâl böyle iken, Şafî salıklarına hitap eden böyle kapsamlı bir fıkıh kitabı tercüme edilmemiştir. İşte bu ihtiyacı karşılamak üzere, orijinal adı; "*el-Fıkhul-Menhecî=Fıkıh Metodu*" olan ve 8 ince ciltten müteşekkil bu Arapça kitabın tercümesini yapmaya karar verdim.

Birkaç yıl önce Şafî Mezhebi'yle ilgili bir iki ilmihâl yazıldı, öyle ise bu tercümeyle niçin ihtiyaç duyduunuz diyenler çıkabilir. Bu yazarların çalışmalarını takdir ve şükranla karşılıyorum. Ancak, Arapçası üç kıymetli âlim tarafından yazılmış bu tercüme eseri; konularının dizilişi, meselelerin delilleri ve metodunun akıcılığı yönünden çok farklı bulacaksınız.

Bu kitabın mükemmel bir düzenle ve üslûpla yazıldığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Meselâ; namazın sünnetlerini sayarken, bu konu; namazdan önceki sünnetler, namazın içindeki sünnetler ve namazdan sonraki sünnetler diye bir nizam hâlinde dile getirilmiştir.

Bu kitap tüm ana konuların hükmünü, meşrûiyetinin delilini ve hikmetlerini açıklamaktadır.

Güncel olarak vâki olan veya vukûu mümkün olan meseleleri almış, varsayımlardan uzak kalmış, ihtilaflardan kaçınmış ve kaynaklara göre en sahih olan görüşleri tercih etmiştir. Bazı meselelerde şöyle veya böyle, zihinleri karıştırıp itirazlara sebep olacak ayrı görüşleri yakınlaştırma cihe-tine gitmiştir.

Kitap, yer yer çeşitli öğütleri içermektedir. Bazı konularla ilgili ilmi ve faydalı nasihatlarla da yer vermiştir.

Biraz önce de belirttiğim gibi kitabın aslı Arapça'dır ve 8 cüz (cilt)den ibarettir. Tercümesini yaparken bir ilmihâl hâline getirmek için şöyle bir yol takip ettim:

* 1.-2. ve 3. ciltlerin yaklaşık % 80'lik, diğer ciltlerin % 60'lık kısmının tercümesini yaptım.

* Delil olarak getirilen birden fazla âyet ve hadislerin birer tanesini yazdım.

* Tercümede kısaltma yaparken, günümüzde vâki olan meselelere daha çok yer verdim. Mükerrerleri çıkardım.

* Konuların daha güzel bir şekilde birbirine bağlı ve akıcı olması için; çok az da olsa bazı ufak konuları ileri veya geri aldım.

* Arap dili, Türkçe'den daha geniş olmasına rağmen, özel terimleri öz Türkçe ile terceme etmeye özen gösterdim.

* Peygamberimiz (s.a.v)'in; *"Ferâizi (miras ilmini) öğreniniz ve insanlara da öğretiniz. Çünkü Ben ölecek biriyim. Bu ilim yok olacak ve fitneler doğacaktır. Öyle ki, iki kişi miras hisselerinde anlaşmazlığa düşecek ve aralarında hüküm verecek birini bulamayacaklar."* hadisinin çağrısına ve ikazına uyarak, miras bölümüne geniş yer verdim ve meselelerin çözümünü izah etmeye çalıştım.

* Kitapta yer almayan, fakat kitabın konularıyla alâkalı bazı önemli bilgileri dipnotta yazdım.

* Sahifelerin altında yazılan kaynaklarda verilen rakamlar, âyet ve ya hadislerin numaralarıdır.

Okuyucularıma naçiz tavsiyem bu kitabı alınca ilk yapmaları gereken; baştan sona kadar okumalarıdır. Yani zaman zaman lâzım olan konulara bakmak için değil de; önce okumaları ve ondan sonra bu gâye ile kendi kütüphanelerine yerleştirmeleridir.

Bu eserin kadın-erkek her müslümana çok faydalı olacağına inanıyorum. Gayret ve çalışmak bizden, hepimize muvaffakiyet ve inayet Yüce ALLAH'tandır.

Fehremez Sercan
Siirt Çarşı Camiî İmam-Hatibi

GİRİŞ

FIKİH İLMİ

A) FİKHİN TARİFİ

B) FİKHİN KAYNAKLARI

C) FİKİH TERİMLERİ

FIKİH İLMİ

A) FIKHİN TARİFİ

İki mânâsı vardır. Biri lûgavî, diğeri ıstilahî (dinî)dir.

Fıkıh: Lûgattâ, yani Arap dilinde; bilmek ve anlamak mânâsına gelir. İstilahta ise, iki tarifi vardır:

Birincisi; "mükellef kimselerin amel ve sözleriyle ilgili olan Şer'î hükümleri bilmesi" demektir. Bu Şer'î hükümler kesin delillerden çıkarılmıştır. Bu deliller de Kur'ân-ı Kerîm, Sünnet-i Seniyye ve bunlara bağlı icmâ ve içtihadlardır.

Fıkıhın bu tarifine örnek olarak, abdestte niyetin farz olduğunu bilmemiz verilebilir. Zira Hz. Peygamber (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

«إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ» "Ameller ancak niyetler ile dir." ⁽¹⁾ İşte bu ve buna benzer Şer'î hükümleri bilmemize, ıstilahî fıkıh denir.

İkincisi; "Şer'î hükümlerin kendisi"ne fıkıh denir. Bunlar da abdest, namaz, alış veriş, evlenme ve emzirme, savaş ve cihad gibi hükümlerdir. Bu ikinci tarife göre bütün bu Şer'î hükümlerin herbirine ıstilahî fıkıh denilir.

Bu iki mânâ arasındaki fark; birincisi Şer'î hükümlerin bilinmesi, ikincisi ise bu hükümlerin bizzat kendisidir.

Fıkıhın İslâm İnancına Bağlılığı:

İslâm fıkıhının özelliği; Allah-u Teâlâ'ya îmânla sımsıkı bağlı ve İslâm inançlarıyla tam tamına alâkâlı olmasıdır. Bu ise bilhassa ahiret gü-

(1) Buhâri: 1; Müslim: 1907.

nüne îmâna daha çok bağlıdır.

Zira Allah-u Teâlâ'ya sağlam îmân; müslümanı dinî hükümlere bağlanma ve bu hükümleri uygulama hususunda daha çok istekli kılar.

Oysa Allah-u Teâlâ'ya sağlam îmânı olmayan kimsenin, ne namaz ve ne de oruçla alâkası olur. İş ve davranışlarında ne helâle ve ne de harama riayet eder.

Fıkhın îmâna bağlılığını beyân eden misâller Kur'ân-ı Kerîm'de gerçekten çoktur. Biz burada bir kısmını zikretmekle yetineceğiz. Böylece fikhî hükümlerin, îmânla bağlılığını apaçık görmüş olacağız:

a. Allah-u Teâlâ temizliği (abdesti) emretmiş ve onu îmânın gereklerinden kılarak şöyle buyurmuştur: *"Ey îmân edenler! Namaza durmak istediğiniz zaman yüzlerinizi; dirseklere kadar ellerinizi yıkayın.."* (2)

b. Allah, namazı ve zekâtı zikretmiş, bunlar ile ahiret gününe îmân konusunu birleştirip şöyle buyurmuşlardır: *"O mü'minler ki namazı kılarlar, zekâtı verirler ve ahirete de kesin olarak îmân ederler."* (3)

c. Takvaya sebep olan orucu farz kılıp îmâna bağlamış ve şöyle buyurmuştur: *"Ey îmân edenler, oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi, sizin üzerinize de farz kılındı. Tâki günahlardan korunasınız."* (4)

d. Allah Sübhanehu ve Teâlâ, mü'minleri îmânla vasıfladıktan sonra! İçki ve kumardan sakınmalarını emretmiş ve bundan sakınmanın da ihlâslı bir îmâna bağlı olduğunu bildirerek şöyle buyurmuştur: *"Ey îmân edenler, içki, kumar, dikili taşlar (putlar), şans okları, şeytan işi birer pisliktir. Bunlardan sakının ki kurtuluşa eresiniz."* (5)

e. Allah-u Teâlâ, faizi haram kılmış ve bunun terkinî îmâna bağlayıp şöyle buyurmuştur: *"Ey îmân edenler! Allah'tan korkun, eğer inanıyorsanız faizden geri kalan kısmı bırakın."* (6)

Böylece Kur'ân-ı Kerîm'de görülen dinî hükümlerin çoğu mutlaka Allah'a îmânla beraber zikredilmiş ve İslâm inancına bağlanmıştır. İşte fı-

(2) Mâide: 6.

(3) Neml: 3.

(4) Bakara: 183.

(5) Mâide: 90.

(6) Bakara: 273.

kıh ilmi bununla dinî bir kudsiyet kazanarak, ruhî bir güce sahip olmuştur. Zira fıkıh, Allah tarafından gelen, O'na itaati gerektiren ve O'nun rızasını kazandıran *Şer'î hükümlerdir*. Bu hükümlere muhalefet ise; Allah'ın gazabına uğramaya sebep olur.

Fıkıhın Kapsamlılığı

Fıkıh ilmi, insanların muhtaç olduğu herşeye şamildir. Hiç şüphesiz insanın yaşayışı çok değişik hâller arzeder ve insan saadeti de, bütün bu yaşayış hâllerinin intizamlı bir kanun ve uygulama ile idare edilmesini ister. İslâm fıkıhı, kulların idaresi ve kendilerinden zararın giderilmesi için Allah'ın meşru kıldığı hükümlerden ibaret olduğuna göre; kulların bütün yaşayışlarına cevap verici ve muhtaç oldukları tüm hâlleri tanzim edici bir şekilde kendini göstermiştir.

Şöyle ki Kur'ân-ı Kerîm'den, Sünnet-i Nebvî'den, âlimlerin icmâ ve içtihadlarından çıkarılan Şer'î hükümleri içine alan fıkıh kitaplarına bir göz atacak olursak; bu hükümlerin yedi zümreye ayrıldığını ve bütünüyle fert ve toplum olarak insanların yaşayışlarında genel bir anayasa teşkil ettiğini görürüz.

Şer'î Hükümlerin Bölümleri :

a. İbadetler: Abdest, namaz, oruç, zekât ve hac gibi Allah'a ibadete ait olan dinî hükümlerdir. Bu hükümlere, "*ibadetler*" denir.

b. Şahsî haller: Evlenme, boşanma, neseb, emzirme, nafaka ve miras gibi ailevî hallere bağlı olan hükümlerdir. Bu hükümlere, "*şahsî hâller*" denir.

c. Muâmelât: Alış veriş, rehin, kira, dâvâlar, şahitlik ve dâvâlarda hüküm verme gibi insanların işlerine ve birbirlerine karşı muamelelerine bağlı hükümlerdir. Bu hükümlerde "*muâmelât*" denir.

d. Devlet işleri: Adâleti hakim kılarak zulmü gidermek ve hükümleri infaz etmek gibi yargıcın işleriyle ilgili olan hükümlerdir. Bu hükümlere, "*devlet işleri veya Şer'î idare*" denir.

e. Ukûbat: Emniyet ve güvenliği korumak ve suçluların cezasıyla ilgili olan hükümlerdir. Meselâ; içki içene, hırsızlık yapana ve cinayet işleyen kimseye uygulanan cezalar gibi.. Bu hükümlere, "*ukûbat*" yani ce-

za uygulaması denir.

f. Siyer: İslâm devletinin diğer ülkelerle ilişkilerini, savaş ve barış gibi hâlleri tanzim eden hükümlerdir. Bu hükümlere, "siyer" denir.

g. Ahlâk ve âdâb: İyilik ve güzelliklerle, ahlâk ve âdâb gibi meziyetlerle ilgili olan hükümlerdir. Bu hükümlere de, "ahlâk ve âdâb" denir.

Böylece İslâm fikhının bu hükümleriyle; insanların muhtaç oldukları herşeyi kapsadığını, fert ve toplum hayatına faydalı olan bütün ihtiyaçları topladığını görürüz.

Fıkıhın Kolaylığı

İslâm fikhının metodu, zorluğu kaldırıp kolaylığı yerleştirmektir. Hiç şüphesiz İslâm dini, bu hükümleri meşrulaştırırken insanların saadeti ve ihtiyacını gözetmiştir. Bunun içindir ki, bu hükümlerin uygulanması; insanın güç ve tâkatı dahilinde olacak bir şekilde tanzim edilmiştir. Öyle ki bu hükümlerin içinde insanın yapamayacağı ve yerine getiremeyeceği birşey yoktur. Mükellef olan insan, gücü haricinde bir zorlukla veya özel durumlarda bir güçlkle karşılaştığı zaman; İslâm hemen önüne ruhsat ve kolaylık kapısını açar.

İslâm dininin, kolaylığı tercih eden bir din olduğuna dair en bariz delil, Allah-u Teâlâ'nın şu buyruğudur: *وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ*

"Allah, dinde size bir güçlük yüklememi." (7)

İslâm fikhının kolaylığına misâl olarak şunları da verebiliriz:

1. Ayakta gücü yetmeyen kimsenin oturarak namaz kılması. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v); "Ayakta namaz kıl. Eğer gücün yetmezse oturarak, şayet buna da gücün yetmezse yaslanarak namaz kıl." (8) diye buyurmuştur.

2. Seferde dört rekâtli namazların kısaltılarak ikişer rekât kılınması ve iki farz namazın bir vakitte birleştirilmesi. Nitekim Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: "Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman, namazı kısaltmanızda size bir günah yoktur." (9)

(7) Hac: 78.

(8) Buhârî: 1066.

(9) Nisâ: 101.

B) FİKHİN KAYNAKLARI:

Allah'ın kullarına emrettiği Şer'î hükümlerin hepsini, İslâm fikhının içerdiğini söyledik. Bu hükümlerin tümü dört kaynağa dayanır ki, bu kaynaklar; *Kur'ân-ı Kerîm, Sünnet, icmâ ve kıyastır.*

I. Kur'ân-ı Kerîm: Allah-u Teâlâ'nın Kelâmı'dır. İnsanları karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için, Peygamberimiz Muhammed (s.a.v)'e vahiy yoluyla indirilmiştir.

İslâm fikhının ahkâmının birinci derecedeki kaynağı *Kur'ân*'dir. Herhangi bir mesele ortaya konulduğu zaman, onun hükmüyle ilgili bir karar vermek üzere, herşeyden önce Kur'ân'a başvururuz. Eğer Kur'ân'da o mesele ile ilgili bir hüküm görürsek, alıp onunla amel eder ve başka bir kaynağa gitmeyiz.

Şöyle ki; içki, kumar ve şans oyunlarının hükümleri sorulduğu zaman, Allah'ın Kitabı olan Kur'ân'a baş vurursak, Allah'ın şu buyruğunu görürüz: *"Ey îmân edenler: İçki, kumar, dikili taşlar (putlar) ve şans okları, şeytan işi birer pisliktir. Bunlardan sakının ki kurtuluşa eresiniz."* (10)

Alış veriş ve faizden sorulduğumuzda, bunun hükmünü de Allah'ın Kitabı'nda görürüz. Nitekim Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: *"Allah; alış veriş helâl, faizi haram kılmıştır."* (11)

Örtünmeyle ilgili bir soruyla karşılaştığımızda da, bunun hükmünü Allah-u Teâlâ'nın şu buyruğunda görürüz: *"Mü'min kadınlara söyle: Gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar, süslerini göstermesinler. Ancak kendiliğinden görünenler hariç. Başörtülerini yakalarının üzerine koyup baş ve boyunlarını örtsünler. Süslerini kimseye göstermesinler."* (12)

Böylece Kur'ân-ı Kerîm, İslâm fikhının hükümlerine birinci derecede kaynak olmaktadır. Ancak Kur'ân-ı Kerîm'in âyetlerinin, fikhî meselelerin herbirinin açıklanmasına ve hükümlerinin beyânına kaynak olduğu kastedilmez. Eğer tüm meseleleri açıklasaydı, şu anda olduğundan birkaç

(10) Mâide: 90.

(11) Bakara: 275.

(12) Nûr: 31.

misli daha büyük olması lâzım gelirdi.

Ancak Kur'ân-ı Kerîm; îmân esaslarını tafsilli bir şekilde, ibadet ve muamelât kısımlarını da mütcmel olarak beyân etmiş ve müslümanların yaşayışında lazım olan hükümlerin genel hattını çizerek, bunun tafsilini Nebvî Sünnet'e bırakmıştır. Meselâ; Kur'ân, namazı kılın diye emretmiş, fakat namazın rekât sayısını ve nasıl kılınacağını beyân etmemiş.

Zekâtı emretmiş, ancak zekâta tâbi olan malları, nisabı ve verilecek miktarı beyân etmemiş. Bunlara benzer misâller çoktur.

İşte bunun içindir ki Kur'ân-ı Kerîm'in icmâlen (izah etmeden) buyurduğu meseleleri ve çizdiği genel hatları, Nebvî Sünnet açıklar ve izah eder.

II. Sünnet-i Seniyye veya Nebvî Sünnet: Hz. Peygamber (s.a.v)'in söz, davranış ve uygulamalarının herbirine denir.

Sözlü Sünnet'e örnek olarak, Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: «سَبَابُ الْمُسْلِمِ فُسُوقٌ، وَقَالَهُ كُفْرٌ» "Müslümana sövmek fâsıklık, onun

la savaşmak küfürdür." (13)

Davranış Sünnet'e şu hadis misâl olarak verilebilir:

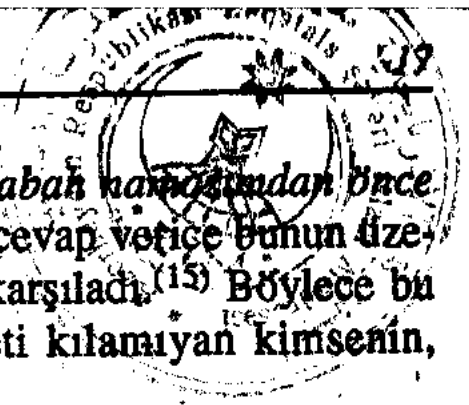
مَا رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا لَمَّا سَأَلَتْ: «مَا كَانَ يَصْنَعُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي بَيْتِهِ؟» قَالَتْ: كَانَ يَكُونُ فِي مَهْنَةِ أَهْلِهِ، فَإِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاةُ قَامَ إِلَيْهَا.

Hz. Aişe (r.a)'ya, "Rasûlullah (s.a.v) evinde ne yapardı", diye sorulduğunda şu cevabı vermiştir: "O, aile efradı içinde bulunup onlara yardım ederdi, namaz vakti geldiğinde namaza kalkardı." (14)

Takrirî (uygulamalı) Sünnet'e ise şu hadis misâl verilebilir: Peygamberimiz (s.a.v), sabah namazından sonra iki rekât namaz kılan bir adamı görünce şöyle buyurmuşlardır: «صَلَاةُ الصُّبْحِ رَكْعَتَانِ»

(13) Buhârî: 48; Müslim: 64.

(14) Buhârî: 48; Müslim, 64.

Sabah namazı iki rekâttır. Adam; "Ben sabah namazından önce iki rekât sünneti kılmamıştım, şimdi kıldım" diye cevap verince bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v) adamın cevabını sükûtla karşıladı.⁽¹⁵⁾ Böylece bu sükût; sabah namazının farzından önce sünneti kılamayan kimsenin, farzdan sonra kılabilceğine dair ikrar edilmiştir.

Sünnetin derecesi: Kur'ân-ı Kerîm'den sonra, kaynak olarak kendisine müracaat edilebilecek ikinci derecede kaynak ise *Sünnet*'tir. Yani ilk önce herhangi bir mesele için Kur'ân'a başvururuz, Kur'ân'da hüküm bulamazsak Sünnet'e yöneliriz. Bir hükmü Sünnet'te bulursak, Kur'ân-ı Kerîm'le imiş gibi onunla amel ederiz. Ancak bu hükmün Rasûlullah (s.a.v)'den sahih bir senedle sabit olması şarttır.

Sünnetin vazifesi: Nebevî sünnetin vazifesi, Kur'ân-ı Kerîm'den gelen hükümleri izah edip açıklamaktır. Öyleki; Kur'ân —biraz önce söylediğimiz gibi— namazı mücmel bir şekilde emretmiştir. Sünnet bu emre yönelip namazın sözlü ve fiilî keyfiyetini açıklamıştır. Nitekim Rasûlullah (s.a.v); «صَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي» "Beni nasıl namaz kılar görüyorsanız öyle kılınız." ⁽¹⁶⁾ diye buyurmuştur.

Keza Kur'ân-ı Kerîm'in mücmel olarak emrettiği haccın, Sünnet; farzlarını, vâciblerini ve sünnetlerini izah etmiştir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: «خُذُوا عَنِّي مَنَاسِكَكُمْ» "Hac menasiklerinizi Ben'den alınız." ⁽¹⁷⁾

Yine Kur'an-ı Kerim, alış verişi helâl edip faizi haram kılarken, sünnet; bunların teferruatının beyânını yapmış ve diğer muamelâtları da izah etmiştir.

Ayrıca Kur'ân-ı Kerîm'in beyân etmediği ve sükût ettiği bazı hükümler de, Sünnet onu açıklıyarak hükmünü ortaya koymuştur. Meselâ; erkeklerin ipek giysi giymesinin ve altın takılar kullanmasının haram olduğunu beyân etmiştir.

Sözün hülâsası: Kur'an-ı Kerim'den sonra Sünnet ikinci derecede kaynaktır. Sünnetle de amel etmek vâcibdir. Zira Sünnet; Kur'ân-ı anlamak ve hükümlerini tafsilatlı bir şekilde bilmek için zarûfidir.

(15) Ebû Dâvud: 1257.

(16) Buhâri: 605.

(17) a.g.e.

III. İcmâ: Hangi asırda olursa olsun Peygamberimiz Muhammed (s.a.v)'in ümmetinden olan müçtehid âlimlerin Şer'î bir hüküm üzerinde birleşmeleridir. Bu âlimler —ister Sahâbeler'in zamanında, ister sonraki devirlerde olsun— Şer'î hükümlerden bir hüküm üzerinde ittifak ettikleri zaman; bu ittifakları *icmâ* olur. İcmâ ettikleriyle amel de vâcib olur.

İcmâ ile amelin delili Peygamberimiz (s.a.v)'den bize ulaşan; İslâm âlimlerinin sapıklık üzerine birleşmeyeceğine ve herhangi birşey üzerinde ittifakları hâlinde bunun hak olduğuna dair haberidir. Nitekim Ebû Basra el-Ğaffârî (r.a)'dan rivâyet edildiğine göre, Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Ümmetimin (âlimlerinin) herhangi bir sapıklık üzerine birleşmemesi için, Allah (c.c)'dan taleb ettim, bunu Bana verdi.*" (18)

İcmâya bir misâl; baba hayatta olmazsa, erkek çocukla birlikte dedenin mirastan 1/6 hisse alması hususunda Sahâbeler'in icmâi (görüş birliği)nin hüküm olarak uygulanmasıdır.

İcmânın derecesi: İcmâ müracaat bakımından üçüncü derecede yer alır. Kur'ân-ı Kerîm'de ve Nebvî Sünnet'te bir meselenin hükmünü bulamazsak, İslâm âlimlerinin bu mesele ile ilgili icmâsının olup olmadığına bakarız; eğer icmâları varsa, o meseleyi alıp onunla amel ederiz.

IV. Kıyas: Şer'î bir hükmü bulunmayan bir meselenin, Şer'î hükmü bulunup kesinleşmiş diğer bir meseleye; her ikisinin arasındaki illetin (sebebin) aynı olması nedeniyle o meseleye *ilhak edilmesidir*. Yani aynı hükmü vermektir.

Herhangi bir meselenin hükmünü Kur'ân'da, Sünnet'te ve icmâda bulamazsak, kıyasa başvururuz. Yani bir meselenin hükmünü, diğerine kıyas ederiz. Tabii bu uygulamayı, kıyasa ehil olan kimseler yapabilir.

Kıyasın derecesi: Kıyas başvurmak hususunda dördüncü derecede yer alır.

Kıyasa bir misâl ; Allah (c.c), Kur'ân-ı Kerîm'de kesin bir hükümle şarabı haram kılmıştır. Haram kılmasının sebebi; sarhoşluk verip aklı ve şuuru gidermesidir. Ne zamanki şaraptan başka (rakı, viski ve şampanya gibi) ismi bulunan ve sarhoşluk veren diğer bir içki görürsek; şarap üzerine kıyas edip haram olduğuna hükmederiz. Zira haramlığın sebebi —yani

sarhoşluk— bunlarda da mevcuttur ve aynı sebepten dolayı şarap gibi haram olurlar.

Fıkıha Sarılmanın Zarûreti

İslam fıkhi'nin ahkâmına sarılmayı, Allah (c.c) müslümanlara vâcib kılmış ve ilişkilerinin her safhasında, hayatın her bölümünde buna bağlı kalmayı da farz kılmıştır.

Zira İslâm fıkhi hükümlerinin tümü Kur'ân'a ve Sünnet'e dayanır. İcmâ ve kıyas ikisi de —hakikatte— Kur'ân ve Sünnet'e dayanmaktadır.

Müslümanların; İslâm fikhının hükümlerini terketmeyi mübah görmesi; Kur'ân ve Sünnet'in terkinin mübah görmesi demektir. Bu da İslâm dininin tümünden yüz çevirmek olur ki, o zaman müslüman ismiyle adlandırılması veya îmân ettim demesi, kendilerine fayda vermez. Çünkü îmân hadd-i zatında; Allah-u Teâlâ'ya inanmakla birlikte Kur'ân'da bildirilen ve Nebvî Sünnet'le getirilen hükümleri tasdik etmektir.

İslâm fikhının hükümleri sabit olup zamanın değişmesiyle değişmez ve tebdil edilemez. Her hâlukârda bu hükümlerin terki de mübah olmaz.

Kur'ân ve Sünnet'te bunun delili: İslâm fikhının ahkâmına sınıksız sarılmak ve bunlara bağlanmak konusunda deliller pek çoktur. Nitekim Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: «اتَّبِعُوا مَا أَنزَلَ إِلَيْكُم مِّن رَّبِّكُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا مِن دُونِهِ أَوْلِيَاءَ»
 “Rabbinizden size indirilen Kitab'a uyun, O'ndan başka dostlar edinerek onlara uymayın.”⁽¹⁹⁾

İşte bu ve buna benzer âyetlere göre; insanlar arasında ortaya çıkabilen muamelelerde Allah'ın indirdiğine uymak, Allah ve Rasûlü'ne muhalefet eden herşeyden uzak kalmak gerekir.

Binaenaleyh, Allah ve Rasûlü'nün seçtiği hükümlerden başkasını seçen bir kimse, açık bir sapıklığa düşmüş olur. Nitekim bu konuda da Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: “Allah ve Rasûlü bir işte hüküm verdiği zaman, artık inanmış bir kadın ve erkeğe, o işi kendi isteğine göre seçme hakkı yoktur. Kim Allah'a ve Rasûlü'ne isyan ederse, apaçık bir sapıklığa düşmüş olur.”⁽²⁰⁾

(19) A'raf: 3.

(20) Ahzâb: 36.

Bu konudaki hadisler de pek çoktur. Bir tanesinde Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *«مَنْ أَطَاعَنِي قَدْ أَطَاعَ اللَّهَ، وَمَنْ عَصَانِي قَدْ عَصَى اللَّهَ»*

"Her kim Bana itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur. Kim de Bana isyan ederse Allah'a isyan etmiş olur." (21)

İşte Kur'ân ve Sünnet'ten alınan bu deliller; Allah'ın kullarına meşrû kıldığı fikhî hükümlere tâbi olmanın ve onunla amel etmenin vâcib olduğunu açık bir şekilde göstermektedir. Yoksa bunun aksine hareket edenler azaba müstehak olacaklarını bilmelidir. Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"..Allah ve Rasûlü'nün emrine aykırı davrananlar, kendilerine bir belânın çarpmasından yahut onlara acı bir azabın uğramasından sakınsınlar."* (22)

C) FIKIH TERİMLERİ

Fıkıh konularının ve meselelerinin izahına geçmeden önce; bütün konularda fikhî hükümlerin kendisinden ibaret olan özel bazı fikhî terimlerin açıklanması lazımdır.

Bu terimler şunlardır:

I. Farz: İşlenmesi kesin bir delil ile sabit olan ve yapılmasında sevap, terkedilmesi üzerine azab terettüp eden vâciblerdir.

Meselâ ; İslâm dini, oruç tutmamızı kesin bir delil ile bizden istemiştir.

Nitekim Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: *«كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ»* *"..Oruç sizin üzerinize farz kılındı."* (23)

Binaenaleyh oruç tutarsak cennette sevabına nail oluruz, tutmazsak cehennemde azab görürüz.

Farz iki kısımdır:

a. Farz-ı Ayn: Her mükellef olan müslümandan kesin bir delil ile yapılması istenilen vecibedir. Namaz kılmak, oruç tutmak ve gücü yete-

(21) Buhârî: 2797; Müslim: 1835.

(22) Nûr: 63.

(23) Bakara: 183.

nin haccetmesi gibi... İşte bu ibadetler her mükellef üzerine bizzat farzdır. Bazı mükelleflerin yapmasıyla diğerlerinden yükümlülük kalkmaz.

b. Farz-ı Kifâye: Yapılması bütün müslümanlardan istenilen, fakat herbirisinin değil de; bazı mükelleflerin yapmasıyla kâfi gelen ve bununla diğerlerinden mesuliyetin düştüğü farzdır. Toplumun hiçbir ferdi yapmazsa, hepsi âsî ve günahkâr olur.

Meselâ; ölünün techizi ve üzerine namaz kılınması gibi. Öyle ki müslüman toplumunda vefat eden bir müslümanın yıkanması, kefenlenmesi, üzerine namaz kılınması ve defnedilmesi, müslüman toplumunun vecibelerindendir. Bazıları bu vazifeleri yerine getirirse, istenilen hasıl olur. Yoksa hiçbirini yapmazsa, hepsi âsî ve farz-ı kifâyenin terkinden dolayı günahkâr olur.

II. Vâcib: Şafiî Mezhebin'de vâcib, farz gibidir. Hac konusu dışındada aralarında hiçbir fark yoktur. Hac konusunda vâciblerin hükümleri diğer vâciblerle aynı değildir. Zira haccın vâcibleri olmadan da hac ibadeti tamam ve sahih olur. Mikat'ta ihrama girmek ve cemreleri taşlamak gibi haccın vâcibleri verebiliriz. Hac eden bir kimse bu vâcibleri yapmazsa, haccı sahihtir. Ancak terikinden dolayı günahkâr olur ve bunun için fidye gerekir ki; bu da kurban keserek kan akıtmaktır.

Hac konusundaki farza gelince; hac ibadeti ancak bu farzlarla tamam olur. Bunlara örnek olarak; Arafat'ta durmak ve farz olan tavafı yapmak gibi farzları verebiliriz. Bunları yerine getirmeyen bir kimsenin, haccı bozulur ve yaptığı hac kabul olunmaz.

III. Rükün: Bir ibadetin içinde yapılması gerekli ve o ibadetin bir parçası olan şeydir. Meselâ; namazda Fatiha okumak, rükûya varmak ve secdeye gitmek gibi. Bu işlere rükün denir.

IV. Şart: İbadete başlamadan önce yapılması gerekli, ancak o ibadetin bir parçası olmayan şeydir. Meselâ; abdest almak ve kıbleye yönelmek gibi. Bunlar namazın dışında ve önceden yapılması gereken şeylerdir ki, bunlara ibadetin şartları da denir.

V. Mendub: Şerîat'ta; kesin bir taleble olmamasıyla birlikte yapılması istenilen fiildir ki, yapılması hâlinde sevap kazanılan, terkedilmesi hâlinde de ceza gerektirmeyen fiildir.

Meselâ; duha (kuşluk) namazı ve teheccüd (gece) namazı kılmak, Şevval ayında 6 gün oruç tutmak gibi. Bu ibadetleri yaparsak sevap kazanırız, yapmazsak sorguya çekilmeyiz. Menduba; *sünnet, müstehab, tatavvu* ve *nafile* de denir. Bu beş terimin mânâsı birdir.

VI. Mübah: Yapılıp yapılmaması hususu Şer'an aynı hükme tâbi olan şeydir. Yani İslâm, yapılan işin terki veya fiili için bize emretmemiştir. Hatta bunda bizi serbest bırakmıştır. Bunun içindir ki, terkinden dolayı günah olmadığı gibi, yapılmasında da sevap yoktur. Meselâ; Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Namaz kıldıktan sonra yeryüzüne dağılın ve Allah'ın kereminden nasibinizi arayın.."* (24)

Bu âyette, cuma namazından sonra çalışmanın mübah olduğu ifade buyurulmuştur. Şu hâlde cuma namazından sonra isteyen çalışır ve istemiyen çalışmaz.

VII. Haram: Yapılmaması kesin bir delille bizden istenilen ve terkedilmesiyle sevap, yapılmasıyla da günah kazanılan fiillerdir.

Meselâ; adam öldürmek bu fiillerdendir. Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Allah'ın haram kıldığı canı haksız yere öldürmeyin.."* (25) İnsan, bu ve buna benzer haram olan işleri yaptığı zaman günahkâr ve azaba müstehak olur. Kişi, haramı Allah (c.c) yasakladığı için terkederse sevaba müstehak olur.

VIII. Mekruh: Tahrimen mekruh ve tenzihen mekruh olmak üzere iki kısma ayrılır:

a. Tahrimen Mekruh: İşlenilmemesi kesin bir delil ile bizden istenilen şeydir. Ancak bu, haramdan daha hafiftir. Allah'a itaat ederek terkedilmesi üzerine sevap, yapılmasında ise günah vardır. Ancak bu günah, haramdan dolayı kazanılan günahattan daha hafiftir.

Meselâ; güneş batarken veya doğarken, mutlak (sebebi olmayan) nafile namaz kılmaktır. İşte bu vakitlerde, böyle bir namazı kılmak tahrimen mekruhtur.

b. Tenzihen Mekruh: İşlenilmemesi kesin olmayan bir delil ile sabit olan fiillerdir. Allah'a itaat ederek yapmazsak sevap kazanır, yaparsak

(24) Cuma: 10.

(25) İsrâ: 33.

da sorguya çekilmeyiz. Yani günah işlemiş olmayız.

Meselâ; hac ibadetini ifa eden bir kimsenin arefe günü oruç tutması gibi. Dinin emrine uyarak arefe günü oruç tutmayan hacı adayı sevap kazanır, şayet tutarsa da sorguya çekilmez, günah işlemiş olmaz.

IX. Edâ: Dinde, tayin edilen vakit içinde ibadeti ifa etmektir. Ramazan orucunu Ramazan ayında tutmak ve öğle namazını Şer'an tayin edilen vakti içinde kılmak gibi.

X. Kaza: Farz olan ibadetin; kendine tayin edilen vakti dışında yapılmasıdır. Meselâ; Ramazan ayında oruç tutmayan kimselerin Ramazan'ın dışında tutması ve öğle vakti içinde, öğle namazını kılmayan kimsenin vaktin dışında kılması gibi.

Kazanın ifa edilmesi vâcibdir. Bir kimsenin ister mazeretli, ister mazeretsiz olsun, herhangi bir ibadeti yapmaması hâlinde kaza etmesi farzdır. Ancak aradaki fark şudur: Mazeretsiz olarak ibadeti terkeden günahkâr olur, mazeretli olursa günahkâr olmaz. Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: *"Kim Ramazan ayına yetişirse oruç tutsun. Kim hasta olur ya da seferde bulunursa tutamadığı günler sayısınca başka günlerde oruç tutsun."* (26) Yani her kim, hastalık veya sefer mazeretinden dolayı orucunu bozarsa, Ramazan'dan sonra tutamadığı günleri kaza etmesi vâcibdir.

XI. İade: Daha fazla sevap kazanmak için bir ibadeti vakti içinde ikinci defa yapmaktır. Meselâ; bir kimse, öğle namazını tek başına kıldıktan sonra, hazır olan cemaatin sevabını kazanmak için tekrar cemaatle kılması gibi. Bu, aynı zamanda bir sünnettir.

BİRİNCİ BÖLÜM

A) TAHARET

B) NAMAZ

TAHARETİN (TEMİZLİĞİN) HÜKÜMLERİ

A) TAHARET

Tahâret: Lûgatta; necâset gibi maddî ve ayıp gibi manevî pisliklerden kurtulmak ve temizlenmektir.

İstılahta (dinde) ise; namaz gibi bir ibadetin yapılabilmesi için onu yapmayı meşrû kılan birşeyin işlenmesidir. Meselâ; namaz kılmak üzere abdesti olmayan kimsenin abdest alması ve kendisine gusûl gereken kişinin yıkanması; mekân, beden ve elbisenin pisliğini gidermesi gibi temizliklerdir. Şu hâlde abdesti olmayan, gusûl gerektiği hâlde yıkanmayan; yeri, bedeni ve elbisesi temiz olmayan bir kimse namaz kılamaz.

İslâm'da Temizliğin Önemi

İslâm dini, gerçekten temizliğe büyük önem vermiş ve îmânın yarısı saymıştır. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

«الطُّهُورُ شَطْرُ الْإِيمَانِ» *"Temizlik îmândan bir cüzdür."* ⁽¹⁾ Temizliğin, önemi aşâğıdaki emir ve tavsiyelerden daha fazla anlaşılır:

1. Abdest almak : Hergün namaz kılmak üzere birkaç defa abdest alınması emredilmiştir. Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Ey îmân edenler, namaza durmak istediğiniz zaman yüzlerinizi, dirseklerle beraber ellerinizi yıkayın, başınızı meshedin ve ayaklarınızı da topuklara kadar yıkayın."* ⁽²⁾

2. Banyo yapmak : Birçok münasebetlerden dolayı yıkanma da emredilmiştir. Nitekim Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: *"...Eğer cünüp ise-*

(1) Müslim: 223.

(2) Mâide: 6.

niz tam temizlenin." (3) Peygamberimiz (s.a.v) de şöyle buyurmuştur: "Her müslümanın yedi günde bir gün başını ve vücudunu yıkaması, Allah'ın onun üzerindeki bir hakkıdır." (4)

3. Diğer vücut temizlikleri : Elbise ve diş temizliği, tırnak kesmek gibi temizlikler de emredilmiştir. Allah (c.c); "Elbiseni temizle." (5) diye buyurmuştur. Peygamberimiz (s.a.v) de şu tavsiyelerde bulunmuştur: "Beş şey yaratılış icablarından. Bunlar; sünnet olmak, etek yerlerini tıraş etmek, koltuk altı kıllarını temizlemek, tırnak kesmek ve bıyıkları kısaltmaktır." (6)

Temizliğin meşrûiyet ve hikmeti: İslâm dini, temizliği birçok hikmetler için meşrû kılmıştır. Bu hikmetlerin bazılarını şöyle sıralayabiliriz:

1. *Temizlik yaratılışın icablarından:* İnsan tabiatıyla temizliğe meyleder, tiksindirici ve kirli şeylerden nefret eder. İslâm da yaratılışa uygun bir din olduğuna göre, temizliği emretmesi tabîî birşeydir.

2. *Temizlik müslümanın şahsiyetini korur:* İnsanlar tabiatıyla temiz kişiye meyleder ve onunla oturup kalkmayı sever; kirli olan insandan hoşlanmaz, onu küçümser ve ondan nefret ederler. Onunla oturup kalkmayı sevmezler. İslâm dini ise, müslümanın kişiliği ve şahsiyetinin korunması hususunda çok isteklidir. Bunun için ona temiz olmayı emretmiş ki, din kardeşleri arasında kişilik ve şahsiyetini koruyabilsin...

3. *Temizlik sağlığı korur:* İnsanı hastalıklardan koruyan en mühim sebeplerden biri de temizliktir. Zira insanlar arasında hastalıklar en çok pislik ve kirler sebebiyle yayılır.

Vücudu temizlemek üzere yüzü, elleri, burnu ve ayakları günde birkaç defa yıkamak — ki kirlere en çok maruz kalan bu uzuvlardır — vücudu hastalıklardan korumaktadır.

4. *Allah'ın huzurunda temiz durmak:* Zira insan namaz kılarken Allah (c.c) ile konuşuyor sayılır, O'ndan birşeyler ister. Bu nedenle kalbinin ve vücudunun maddî ve manevî yönden temiz bulunması gerekir. Çünkü Allah (c.c), temizlenenleri ve tevbe edenleri sever.

(3) Mahide: 6.

(4) Buhârî: 85, Müslim: 849.

(5) Müddessir: 4.

(6) Buhârî: 5550; Müslim: 257.

SULARIN ÇEŞİTLERİ

Temizlik genelde su ile yapıldığı için önce su çeşitlerini ele alalım. Kendisiyle temizlik yapılan sular şunlardır:

1. Yağmur suyu,

2. Deniz suyu,

3. Kuyu suyu,

4. Çay ve nehir suyu,

5. Pınar suyu,

6. Kar ve dolu suyu'dur. Bütün bu sular kısaca şu sözün içinde toplanır: «مَا نَزَلَ مِنَ السَّمَاءِ أَوْ نَبَعَ مِنَ الْأَرْضِ» "Gökten inen veya yerden fışkıran sudur."

Suların Kısımları

Sular hüküm bakımından dört kısma ayrılır:

I. Hem temiz ve hem de temizleyici olan su: Allah'ın yarattığı vasıf üzere olan ve ona herhangi birşey karışmayan mutlak sudur. Bu su içilir, abdest, gusül ve diğer temizlik işlerinde kullanılır.

II. Hem temiz ve hem de temizleyici, fakat vücutta kullanılması mekruh olan su: Bu da güneşin etkisiyle ısınmış olan sudur. Kullanma kerahatinin üç sebebi vardır:

- a. Çok sıcak memleketlerde bulunması,
- b. Demir ve bakır gibi madenî bir kabta ısınması,
- c. Ölü de olsa insan bedeninde kullanılması.^(a)

İmam-ı Şafiînin — Allah rahmet eylesin — Hz. Ömer (r.a.)'dan naklettiğine göre; güneşte ısınmış su ile yıkanmayı mekruh sayardı, bu konuda; "Güneşte ısınmış suyun kullanımını tıbbî yönden hoş görmüyorum." demiş sonra böyle bir suyun kullanımının baras hastalığına sebep olabileceğine dair rivâyette bulunmuştur. Çünkü güneşin hararet etkisiyle,

(a) Şu hâlde havası sıcak olmayan bir memlekette güneşe bırakılan veya topraktan yapılmış bir kabta güneşte ısıtılan ya da vücuttan başka bir yerde kullanılan veyahut güneşte ısındıktan sonra soğuyan suyun kullanılması mekruh değildir. (Mütercim)

sudan küçük zerrecikler kopup su yüzüne çıkar. Bu zerreciklerdeki sıcaklık vücuda dokunursa, zararlı olması mümkündür. Bunlar baras hastalığına da sebebiyet verir. Baras ciltte meydana gelen bir hastalıktır.

III. Temiz olduğu hâlde, temizleyici olmayan su: Bu çeşit su abdestte ve gusûlde veya necasetin giderilmesinde kullanılmaz. Fakat içmek ve yemek gibi işlerde kullanılabilir. Bu da iki kısımdır:

a. Abdest ve gusûlün farzında kullanılmış (ve kulleteynden) az olan su. Abdest ve gusûlün farzından maksat; yıkanması farz olan abdest organlarının veya gusûlde tüm vücudun birinci defa yıkanışdır. Zira farz olan yıkanış bir defadır. İkinci ve üçüncü defa yıkanmak ise sünnettir. Bu itibarla ikinci ve üçüncü defalarda kullanılmış olan su, başka bir kaba akıtılırsa müsta'mel (kullanılmış) sayılmaz. Yani temizleyici hükmünü kaybetmez.

b. Kendisine temiz bir madde karıştırılmış olan su. Bu karışım maddesinin sudan ayrılması mümkün olmadığı için, buna mutlak su denemez. Meselâ; çay ve meyan kökü gibi birşey suya karıştıktan sonra, suyun rengini değiştirir ve bunların sudan ayrılması mümkün olmaz. Bu nedenle, artık böyle bir suya mutlak su denemez ve temizleyicilik vasfını kaybetmiş olur.

IV. Temiz olmayan su: Bu da içine pislik düşen sudur ki, iki kısma ayrılır:

a. Az su: Kulleteyn miktarından az olan sudur. *Kulleteyn miktarı:* Yaklaşık 192 kg.dır. *Mikab;* küp olarak uzunluğu, eni ve derinliği yaklaşık 65 cm. olan bir kabın hacmidir.

Kulleteynden az olan bir su necasetin düşmesiyle pis olur. Bu necaset az olsa ve suyun rengi, kokusu ve tadı değişmezse dahi, o su pislenir.

b. Çok su: Kulleteyn veya bu miktardan çok olan sudur. Böyle bir su içine sadece necasetin düşmesiyle pislenmez. Necaset, suyun üç vasfından birini; yani *rengi, kokusu veya tadını* değiştirirse, o su pislenir. Yoksa pislenmez.

Temizlik açısından sular

Görüldüğü gibi bu dört kısım suların hepsi temizliğe yaramaz. Yani hepsi abdestte, gusûlde ve necaseti gidermede kullanılmaz. Ancak birinci

kısmı ve bedende kullanılması kerahetle beraber ikinci kısmı temizliğe yarar.

Üçüncü kısmı ise; haddi zatında temiz olup, onunla yemek pişirilir ve içilir olduğu hâlde, temizlikte kullanılmaz. Onunla abdest alınmaz, gusül yapılmaz ve necaseti gidermede kullanılmaz.

Dördüncü kısma gelince; necistir, pistir, hiçbir şeye yaramaz.

KABLAR

İçine mâyi ve diğer maddelerin konulduğu kabların birkaç hükmü vardır.

I. Altın ve gümüş kablari kullanmanın hükmü: Abdest ve yemek gibi her ne sûretle olursa olsun, altın ve gümüş kablari isti'mali (kullanımı) haramdır. Ancak başka kab bulunmazsa, zarurete binaen isti'mali câiz olur.

Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"İpekli elbise giymeyiniz. Altın ve gümüş kablardan içmeyiniz. Bu (maden)lerin tabaklarından yemek yemeyiniz. Zira bunlar; dünyada kâfirlerin, ahirette de biz müslümanlarındır."* (7)

Hadiste, altın ve gümüş kablari hakkındaki yeme ve içme yasakları diğer kullanım şekillerine de kıyas edilmiştir; yani bu kablari her türlü kullanımı yasaklanmıştır. Altın ve gümüş kablari kullanımı hem erkekler, hem de kadınlar için haramdır.

Altın ve gümüş kablari çeşitli şekillerle kullanılması haram olduğu gibi, alıp ev eşyası olarak saklanması da haramdır. Zira isti'mali câiz olmayan birşeyin alıp konulması, yani süs ve benzeri amaçla alıp evde konulması da haramdır.

II. Yamalı kablari kullanma hükmü: Yamalık büyük-küçük olsun, altın parçasıyla yamalanmış olan kabın kullanımı haramdır.

Gümüş yamasına gelince, şayet yama küçük ve süs için değilse câizdir. Eğer büyük ve süs için, olursa haramdır. Şayet büyük olup ihtiyaç

(7) Buhârî: 5110, Müslim: 2067.

için ya da küçük ve süs için olursa mekruhtur.

İhtiyaç için gümüşten büyük yamalığin cevazının delili şudur: Asım el-Ahveli (r.a) şöyle demiştir: *"Ben Hz. Peygamber (s.a.v)'in bardağını kırık olduğu hâlde, Enes b. Mâlik'in yanında gördüm. Enes bunu yamalamıştı ve Enes 'Ben bu bardak ile Rasûlullah (s.a.v)'e defalarca su içirdim dedi."* (8)

III. Kıymetli madenlerden yapılmış kablarn kullanma hükmü: Elmas ve yakut gibi, çok kıymetli madenlerden yapılmış olan kablarn kullanımı câizdir. Çünkü bunların yasaklanmasıyla ilgili herhangi bir delil vârid olmamıştır. Herhangi birşey hakkında haram olduğuna dair bir delil vârid olmadıkça; onda asl olan mübahlık ve câizliktir.

IV. Kâfirlere ait kablarn kullanmanın hükmü: Kâfirlere ait olan kablarn isti'mali câizdir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v);

«نَافِسُوْهَا وَكَلُوا فِيْهَا» 'O kablarn yıkayın ve içinden yiyin.' (9) diye buyurmuştur. Hadîsteki yıkamakla ilgili olan bu emir, sünnettir. Zira bu kablarn içki ve domuz etiyle pislenmiş olma ihtimali vardır. Bunun için kullanımı hâlinde yıkanması müstehab görülmüştür.

Kâfirlere ait giyim ve diğer eşyaların isti'mali de kablarn kullanımı hükmündedir.

TAHARETİN ÇEŞİTLERİ

Tahâret iki çeşittir; biri necasetten tahâret, diğeri hadesten tahârettir.

Necasetten tahâret

Necaset lûgatta, tiksindirici olan herşeydir. Dinde ise; kan ve idrar gibi namazın sıhhatine mâni olan pisliktir.

Bu pislikler çoktur, en önemlilerini yedi madde hâlinde zikretmeye çalışacağız:

(8) Buhâri: 5315

(9) Buhâri: 5161

a. Sarap ve sarhoşluk veren her mayı (akıcı olan şey): Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: «إِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْأَنْصَابُ وَالْأَزْلَامُ رَجَسٌ...» "Sarap, kumar, dikili taşlar (putlar), şans okları birer pisliktir.." (10)

b. Köpek ve domuz: Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

«طَهِّرْ إِنَاءَكَ إِذَا وَلَّغَ فِيهِ الْكَلْبُ أَنْ يَغْسِلَهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ أَوَّلَاهُنَّ بِالتُّرَابِ»

"Eğer birinizin kabını köpek yalarsa, bunun temizliğinin birincisi toprakla ovarak yedi defa yıkamaktır." (11)

c. Leş: Meşru bir boğazlamanın dışında ölen her hayvanın leşidir. Nitekim Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: «حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ» "Hayvan leşi size haram kılındı.." (12) Ancak insan ölüsü, balık ve çekirge pis değildir.

d. Akıtılmış kan: İrin de kan gibidir. Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: «أَوْ دَمًا مَسْقُوحًا أَوْ لَحْمَ خْتَرِيرٍ فَإِنَّهُ رَجَسٌ» "...Yahut akıtılmış kan ya da domuz eti ki, pistir." (13) Ancak ciğer ve dalak, kan pisliğinden hariçtir. Bunlar bir nevi kan olmakla beraber pis sayılmamıştır.

e. İnsan ve hayvanın idrarı ve dışkısı: Birgün bir bedevî mescid-de idrarını yaparken, Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurur:

«صَبُّوا عَلَيْهِ قَنُوبًا مِنْ مَاءٍ» "Bunun üzerine bir kova su dökün." (14) İdrarın üzerine su dökülmesinin emredilmesi, onun necis olduğuna delildir.

f. Canlı hayvandan kesilen parça: Bu da necistir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: «مَا قُطِعَ مِنْ بَهِيمَةٍ فَهُوَ مَيْتَةٌ» "Hayvandan kesilen parça ölüsünün hükmündedir." (15) Yalnız eti yenen hayvanların kıl ve yünleri temizdir.

g. Eti yenmiyen hayvanların sütü: Eşek gibi, zira bunun sütü, eti gibidir. Eti ise necistir.

(10) Mâide: 90

(11) Müslim: 279.

(13) En'am: 145.

(14) Buhârî: 217; Müslim: 284.

(15) Hâkim

Maddî ve hükmi necaset

Maddî necaset: Gözle görülebilen veya renk, koku vasfına sahip olan pisliklerdir. Kan, idrar, insan veya hayvan pisliği gibi..

Hükmi necaset: Renk ve kokusundan eser kalmayan ve izi giden, kuruyan her pisliktir. Bu da, meselâ; elbiseye isabet eden, sonra kuruyan ve eseri kalmayan idrar gibi bir pisliktir. Bütün bu necasetlerin hükmü üç kısma ayrılır.

a. Necaset-i muğallaza (büyük ve ağır pislik): Köpek ve domuz pisliğidir. Ağır oluşunun delili; diğer pislikler gibi bir defa su ile yıkamanın temizlenmesine yeterli olmamasıdır. Zira köpek ve domuz pisliği, ağız ve salyasının değdiği kab, ancak bir defa temiz topraklı su ile beraber yedi defa yıkanarak temizlenebilir. Bu necasetin maddî veya hükmi olmasında fark yoktur, aynı temizliğe tâbidir. Bunun delili; *".. eğer birinizin kabını köpek yalarsa.."* şeklinde biraz önce zikredilen hadistir. Bu temizlikte sabun ve benzer maddeler toprağın yerini tutmaz.

b. Necaset-i muhaffefe (hafif pislik): Gıda olarak sütten başka birşey yemeyen ve iki yaşını henüz bitirmeyen erkek çocuğun idrarıdır. Hafif oluşunun delili; bu pisliğin üzerine su serpilmekle temizlenmesinin yeterli olmasıdır. Böyle bir pisliğin üzerine; bütün pislenmiş yeri kaplıyacak şekilde, üzerine su serpmekle temizlenmiş olur. Nitekim, birgün Ümmü Kays bint Mıhsan (r.a), gıda yemiyen küçük bir bebeğini Rasûlullah (s.a.v)'e götürür. Çocuk Râsulullah'ın elbisesine idrarını yapar. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v) su ister, getirilen suyu elbisesine serper ve onu yıkamaz. ⁽¹⁶⁾

c. Necaset-i mutavassıta (orta pislik): Yukardaki iki kısım necasetin dışında kalan pisliklerdir. Kan, hayvan tersi, insan idrarı gibi.. Buna orta necaset denmiştir, çünkü üzerine su serpilmekle temizlenmez ve necasetin eseri zail olmakla bir defa yıkanması yeterli olup, tekrarlanması vâcib değildir. Yani necasetin tadı, rengi ve kokusu bir defa yıkanmasıyla zail olursa; ikinci ve üçüncü yıkamanın lüzumu kalmaz, fakat iki veya üç defa yıkamak sünnettir.

Şayet zikredilen vasıflar birinci defada yıkanmasıyla gitmezse, yıkama tekrar edilir; pislenen şeyin ovuşturulması ve sıkılması gerekir. İyi-

ce ovuşturup sıkıldığı hâlde pisliğin rengi ile kokusu gitmezse, sabun gibi bir maddenin kullanılması lazım olur. Ancak buna rağmen zikredilen vasıfların izi giderilmezse, bu kadarcığı affa tâbidir.

Ölü hayvan derisinin temizlenmesi

Domuz ve köpeğin dışındaki ölü hayvanların derisi tabaklanmakla temizlenmiş olur. *Tabaklamak*; deride kalan et ve tüy gibi rutubet ve fazlalıkları gidermektir. Bu işlem, mazı ve şap gibi yüksek hararetili ve izale edici maddelerle yapılır. Öyle ki, deri suya konulursa, artık kokmaz ve bozulmaz olur.

Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: **«إِذَا دُبِغَ الْإِحَابُ قَدْ طَهَرَ»**
 "Yaş ve rutubetli deri, tabaklanınca temizlenmiş olur." (17) Tabaklandıktan sonra derinin temiz su ile yıkanması vâcibdir. Çünkü tabaklama esnasında derinin pis ilaçlarla veya ilaçlar pis olan deriyle pislendiği için pislendiği cisim hükümüne girer. Bunun için tabaklama işleminden sonra yıkanması lazımdır.

Affa tâbi olan bazı necasetler

İslâm, temizlik dinidir. Bu nedenle necasetten sakınmayı ve bulaştığı zaman onu gidermeyi vâcib kılmıştır. Mekânda, bedende, elbisede nerede olursa olsun necasetten temizlenmek namazın sıhhati için şart koşulmuştur.

Ancak İslâm güçlüğe değil, kolaylığa taraf olan bir dindir. Bunun içindir ki, insanlardan güçlük kalksın ve kolaylık olsun diye bazı necasetlerin af cihetine gidilmiştir. Zira bu necasetlerin giderilmesi veya onlardan sakınılması çok zordur. Bu nedenle affa tâbi olan bazı necasetleri aşağıya alıyoruz:

1. Normal bir gözle görülmeyecek kadar zerrecik hâlindeki idrar serpintileri. Elbiseye veya vücuda isabet ettiği zaman affa tâbidir. Bu necaset; büyük, orta veya hafifte olsa hüküm aynıdır.

2. Az olan kan ve irin. Pirenin kanı ve sineğin pisliği. Ancak böyle pislikler insanın fiili ve kasdiyle bulaşırsa affa tâbi olmaz.

3. Yaraların kanı ve irini, çok da olsa üç şartla affa tâbidir:

- a. Kişinin kendi yarısından olması,
- b. Kendi fiili ve kasdıyla çıkmaması,
- c. Normal yerinden çok yere taşmaması.

Şayet başkasının yarısından bulaşır veya kasden çıkarıp bulaştırır ya da sağa sola çok yayılırsa affa tâbi değildir.

4. Harman yapılırken hububata isabet eden hayvanların pislikleri. İnek, keçi ve koyunu sağarken süte düşen (mayi olmayan katı) pislikleri. Eğer bu pislikler çok olur ve sütün tabîî özelliklerinde bir değişiklik yarsa, affa tâbi olmaz.

5. Suyun rengi ve kokusunu değıştirmedikçe sudaki balığın pisliği. Cami gibi insanların umumî olarak gidip gelmeyi âdet ettikleri yerlerde yuva yapan kuşların pisliği. Üzerine basılıp iki tarafın biri yaş olmazsa affa tâbidir.

6. Çok olmamak şartıyla hayvan boğazlayıcının (kasabın) elbisesine bulaşan kan.

7. Et üzerinde kalan kan.

8. Kusmakla ya da başka bir sebeple pislenmiş olan çocuğun ağzı. Annenin memesi emilirken, ağzın necaseti affa tâbidir.

9. İnsan yürürken, ayaklarından kendine sıçrayan yolun çamuru.

10. Sinek, arı ve karınca gibi akıcı kanı olmayan haşerenin su gibi mayi bir şeye düşmesi, affa tâbidir. Ancak kendiliğinden düşmesi ve içine düştüğü o mayiyi değıştirmemesi şarttır.

Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Sizden birinizin kabına sinek düşerse, tümünü içine batırsın, sonra çıkarıp atsın. Zira kanatların birinde hastalık, diğerinde şifa vardır."* (18)

Görülüyor ki, eğer o şeyi pisletseydi, içine batırılmasını emretmezdi. Akıcı kanı olmayan her haşere, sinek gibidir. Birşeyin içine düşüp ölmesiyle, o şeyi pisletmezler.

İSTİNCA ve ADABI

Istinca: Ön veya arkadan çıkan idrar ve pislikleri temizlemek ya da hafifletmektir.

Istinca vâcibdir. Su ile istinca yapmak esas olmakla birlikte ; taş, yaprak ve benzeri şeylerle pisliği giderme özelliğine sahip olan sert ve temizlemeye müsait her cisim ile de istinca yapmak câizdir.

Istincada önce taş veya benzerlerini, sonra suyu kullanmak daha efdâldir. Sadece ikisinden birini kullanmak isteyen için su daha uygundur. Çünkü su, hem pisliğin maddesini ve hem de izini giderip temizler.

Taş ve benzeriyle istinca şartları: Şayet yalnız taş veya benzeriyle istinca yapmak gerekiyorsa, şu şartlar lazım olur: Kullanılmak istenilen cismin kuru ve temizlemeye uygun olması, ön veya arkadan çıkan pisliğin kurumamış olması, çıkan pisliğin mahallinden sağa sola bulaşmaması, çıkarken bulaştığı yerden başka bir yere bulaşmamasıdır.

Ayrıca temiz üç taşla veya bir taşın üç tarafıyla istincanın yapılması da şarttır. Şayet mahal, üç taşla temizlenmezse, taş sayısını artırmak gerekir. Aynı zamanda beş veya yedi gibi, sayıların tek olması da sünnettir.

Şartlar ağır olduğu için mecbur kalınmadıkça, su ile istinca yapmak en iyisidir. Bu şartların tahakkuku hâlinde, yalnız taşla istincanın yeterli olmasına delil olarak Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuşlardır:

«إِذَا ذَهَبَ أَحَدُكُمْ إِلَى الْغَائِطِ فَلْيَذْهَبْ مَعَهُ بِثَلَاثَةِ أَحْجَارٍ يَسْتَطِيبُ بِهِنَّ، فَإِنَّهَا تَجْزِي عَنْهُ»

"Sizden biriniz tuvalete gittiğinde, onunla istinca yapmak üzere beraberinde üç taş alsın. Bu, ona yeterlidir." (19)

Kendisiyle istinca yapılamıyan maddeler

Maddesi pis veya pislenmiş bir cisimle istinca (tahâret) yapmak sahih değildir. Zira bu, necasetin giderilmesi yerine necaseti artırır.

İnsan yiyeceği olan ekmek ve benzeriyle ya da kemik gibi cinlerin

(19) Ebû Dâvûd: 40.

azığıyla istinca yapmak haramdır. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuşlardır: *"Tezek ve kemik ile istinca yapmayınız. Çünkü onlar cin kardeşlerinizin azığıdır."* (20)

Muhterem olan şeyle istinca yapmak haramdır. Şu hâlde üzerinde Allah ve Peygamber ismi, âyet veya hadis yazılı bir kâğıt parçası ve benzeriyle istinca yapılamaz.

İstinca ve helânın âdâbı

Abdest bozup istinca (temizlenme) yapılırken, müslümandan yerine getirilmesi istenilen birtakım âdâblar vardır. Onlar da şöyle sıralanabilir:

a. Abdest bozmak yeriyle ilgili olan âdâblar: Şöyle ki; halkın oturduğu yerde ya da insanların gelip geçtiği yolun üzerinde, büyük ve küçük abdest bozmaktan sakınılmalıdır. Zira böyle yerlerde abdest bozmak insanlara eziyet verir. Bunun içindir ki Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Lânet verici iki şeyden sakınınız."* Bunun üzerine Sahâbe; *"Lânet verici bu iki şey nedir?"* diye sorunca; Hz. Peygamber (s.a.v); *"İnsanların yolu üzerinde ya da gölgelendikleri yerde abdest bozmaktır."* (21) diye buyurur.

Duvar ve yerdeki delik veya yarığa abdest bozmaktan sakınılmalı. Zira böyle yerlerde abdest bozmaktan zarar gelebilir. Bazen o deliğin içinde yılan ve akrep gibi zararlı hayvan bulunabilir ve o insanın üzerine atlıyabilir. Bazen de o deliğin içinde zayıf bir hayvan bulunabilir, bu sefer o hayvan zarar görebilir. Bunun içindir ki Peygamberimiz (s.a.v), yerde açılmış bir deliğe abdest bozmayı yasaklamıştır. (22)

Meyveli bir ağacın altında da abdest bozmamalıdır. Zira bundan düşen meyveler pislenir ve insanlar bundan tiksindir.

Durgun suda abdest bozmaktan da kaçınılmalıdır. Zira böyle bir su çok olup pislik onu değiştirmezse dahi, insan tabiatı ondan tiksindir. Kulle-
teynden az olursa, o suyun pislenmesine ve israfına sebebiyet verir. Bu nedenle Peygamberimiz (s.a.v); durgun bir suda idrar yapmayı yasaklamıştır. (23) Hele durgun bir suda büyük abdest bozmak daha çok çirkin ve

(20) Tirmizî: 18.

(21) Müslim: 269.

(22) Ebû Dâvûd: 29

(23) Müslim: 281.

yasaklanması daha şiddetlidir. Bu, İmam-ı Nevevî'ye göre haramdır.

b. Helâya girmek ve ondan çıkmakla ilgili âdâblar: Bu konuda şunlar sünnettir: Helâya girerken sol ayağın, çıkarken de sağ ayağın atılması. Zira bu, pis ve tiksindirici yerlere daha uygundur.

Girip çıkarken, Peygamberimiz (s.a.v)'den rivâyet olan zikir ve duânın okunması. Şöyle ki, helâya girmek isterken; **«بِسْمِ اللَّهِ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْخُبْثِ وَالْخَبَائِثِ»** "Allah'ın ismiyle. Allah'ım; erkek ve dişi şeytanlardan Sana sığınırım." (24), çıkarken de; **«غُفْرَانُكَ، الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنِّي الْأَذَى وَعَافَانِي»** "Bağışlamayı dilerim. Eziyet verici şeyi benden giderip bana afiyet veren Allah'a hamd olsun." (25) diye duâ edilir.

c. Yön ile ilgili âdâblar: Çölde veya kırdaki abdest bozmak isteyen kimsenin; avret mahallini örtmek üzere (en az 30 cm. yüksekliğinde), duvar gibi bir örtünün önünde çömelmeden; yüzü veya sırtını kibleye doğru çevirmesi haramdır. Bu örtünün, o kimsenin vücudunu örtecek kadar enli olması ve örtüden takriben 150 santimden fazla uzakta oturmaması şarttır.

Eğer o yer, abdest bozmak için tahsis edilmişse (tuvaletler gibi), yüzü veya sırtı kibleye vermek câizdir. Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: **"Büyük veya küçük abdest bozmaya gittiğinizde (çölde olursanız, örtüsüz olarak), yüzünüzü ve sırtınızı kibleye vermeyiniz. Ya batıya veya doğuya dönünüz."** (26) Hadisteki bu yasak, örtüsü bulunmayan çöl ve benzeri yerlere mahsustur.

d. Abdest bozmak hâliyle ilgili âdâblar: Büyük abdest bozarken, ağırlığın sol yana verilmesi ve sağ ayağın serbest bırakılması; abdest bozarken, önden ve arkadan çıkan şeylere, tenasül aletine ve göğze bakılmaması. Zira böyle bakışlar, insanın o hâline uygun değildir.

Abdest bozma esnasında (ihtiyaç olmazsa) konuşmak ya da zikir yapmak mekruhtur. Yemek, içmek ve tenasül aletiyle oynamak da mekruhtur.

e. Ellerle ilgili âdâblar: İstincanın bir âdâbı da, mahalli temizlerken sol elin kullanılmasıdır. Şu hâlde abdest bozan bir kimsenin; su veya

(24) Buhârî: 142; Müslim: 375.

(25) Ebû Dâvûd: 30; Tirmizî:)

(26) Buhârî: 381; Müslim: 264.

taş ile mahalli temizlerken sol elini kullanması en uygundur.

Sağ eli kullanmak mekruhtur. Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Sizden biriniz küçük abdestini bozarken tenasül aletini sağ eline almasın. Sağ eliyle de istinca (tahâret) yapmasın."* (27)

HADESTEN TAHARET

Daha önce söylediğimiz gibi tahâret; necasetten tahâret ve hadesten tahâret olmak üzere iki çeşittir. Necasetten tahâretin izahını yaptık. Şimdi ise; biraz da hadesten tahâreti izah edelim:

Hades: Lûgatta, yeni şey demektir. Dinde ise; vücut organlarıyla ilgili olan hükmî bir pisliktir ki, namaz gibi ibadetin sıhhatine mânidir. Kısacası manevî pislige denir.

Keza, biraz sonra bahsedeceğimiz abdesti bozan ve guslû gerektiren şeylere de hades denir.

Hadesin kısımları:

Hades; büyük ve küçük olmak üzere iki kısımdır.

Küçük hades: Yüz, iki el, baş ve iki ayak olmak üzere dört organa bağlı olan hükmî pisliktir. Bu pislik, namaz ve benzeri ibadetlerin sıhhatine engeldir. Bu hades, yani hükmî pislik abdest almakla kalkar. Böylece insan, namaz ve benzeri ibadetlere hazır olmuş olur.

Büyük hades: Bütün vücut organlarıyla alâkah olan hükmî bir pisliktir ki; bu da namaz ve benzeri ibadetin sıhhatine mânidir. Bu hades, yıkanmakla kalkar. Böylece insan, yapılması kendine memnu bulunan şeylere ehil olur.

Şimdi, hadesten tahâretle ilgili olan abdest ve guslû gibi konuların izahına geçiyoruz..

ABDEST

Abdest; niyetle beraber belirli organlarda özel bir şekilde suyun

kullanılmasına denir. Bu organlar yüz, iki el, baş ve iki ayaklardır.

Abdestin Farzları

Abdestin farzları altıdır; niyet, yüzü yıkamak, dirseklerle beraber iki eli yıkamak, başı meshetmek, aşık kemiğiyle beraber ayakları yıkamak ve tertip yapmaktır. Abdesti ve bu şekilde farzlarını meşru kılan, Allah-u Teâlâ'nın şu emridir:

« يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ »

"Ey îmân edenler; namaza durmak isteğiniz zaman yüzlerinizi, dirseklerle beraber ellerinizi yıkayın, başınızı meshedin ve ayaklarınızı da topuklara kadar yıkayın. " (28)

1. Niyet: Abdest bir ibadettir. İbadetler, niyetle âdet olan şeylerden ayırt edilir. Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuşlardır « إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ » *"Ameller, ancak niyetler ile dir. Herkesin niyet ettiği ne işe eline geçecek odur."* (29) Yani ibadete niyet edilmedikçe sahih olmaz ve ona itibar edilmez. Mükellef, ibadette ihlâslı olmadıkça de sevabına nail olmaz.

Niyetin tarifi: Lûgatta, kasdetmektir. Dinde ise; herhangi birşeyi yaparken onu kasdetmektir.

Niyetin yeri: Yeri kalbdir. Kalb ile beraber dil ile de söylemek sünnettir. Niyetin bu tarifi ve yer tayini, bütün diğer ibadetlerde de geçerlidir.

Niyetin keyfiyeti: Şöyle niyet edilir: "Farz olan abdesti almaya niyet ettim." veya; "Hadesin hükmünü kaldırmaya niyettim ettim." veya; "Namazı mübah kılmaya niyet ettim."

Niyetin zamanı: Yüzün ilk yıkanmaya başlandığı anda getirilir. Daha önce veya daha sonra getirilen niyet yeterli değildir. Çünkü abdestin ilk organı yüzdür.

2. Yüzün tümünü yıkamak: Yüzün sınırı; uzunlamasına saçın nor-

(28) Mâide: 6

(29) Buhârî: 1, Müslim: 1907.

mal olarak bittiği yerden, iki çene kemiğinin altına kadardır. *Eni* ise, kulağın altına kadardır. Yani iki kulak arasındır.

Yüz sınırında bulunan herşeyi yıkamak vâcibdir. Kaş, bıyık ve sakal kıllarının diplerini ve yüzeylerini yıkamak gerekir. Zira bunlar yüzün cüzlerindendir. Ancak sık ve gür olan sakalın (altındaki görünmeyen kısmı hariç) sadece dışını yıkamak kâfidir. İçi, yani kılın dibi ve teni yıkamak vâcib değil, sünnettir.

3. Elleri dirseklerle beraber yıkamak: İki elin üzerinde bulunan tüm kılları yıkamak da vâcibdir. Şayet tırnaklarının altında suyun akmasına engel olacak bir kir (üzerinde oje) veya parmakta yüzük varsa abdest sahih olmaz. Sahih olması için kiri (ve ojeyi) gidermek ve yüzüğü oynatmak lazım gelir.

Birgün bir adam abdest alıp ayağından bir tırnak yeri kadar yıkamadı. Peygamberimiz (s.a.v) bunu görünce; **«ارْجِعْ فَأَحْسِنْ وَضُوءَكَ»** "Dön, abdestini güzelce al" ⁽³⁰⁾ buyurdu. Bunun üzerine adam gidip abdestini tam olarak aldıktan sonra namazını kıldı. Bu hadis; yıkanması lazım gelen abdest azalarından en ufak bir yer kuru kalırsa, abdestin sahih olmayacağına açıkça delâlet etmektedir.

4. Başın bir kısmını meshetmek: Mesh (silme), el ıslatılarak, ıslak elle yapılır. Başın sınırında bulunan bir kılı dahi meshetmek kâfidir. Başının tümü veya bir kısmını yıkamak mesh yerine geçer ve câizdir.

5. Ayakları topuk kemikleriyle beraber yıkamak: Ellerde olduğu gibi, üzerinde bulunan tüm kılları ve bir tırnak ucu kadar kuru yer bırakılmayacak şekilde yıkamak vâcibdir.

6. Zikrettiğimiz şekilde tertibe (sıraya) riayet etmek: Bu sıra, abdestin farzlarının zikredildiği yukarıdaki âyetten anlaşılmaktadır. Zira âyet bu sıraya göre nâzil olmuştur. Ayrıca bu sıralamayı, Peygamberimiz (s.a.v)'in tatbikatından da öğreniyoruz. Zira O, âyette olduğu gibi, bu tertibe göre abdest alırdı. ⁽³¹⁾

Abdestin Sünnetleri:

Abdestin birçok sünneti vardır, en önemlileri şunlardır:

1. Besmele ile başlamak: Nitekim Peygamberimiz (s.a.v); *"..Besmele çekerek abdest alınız."* ⁽³²⁾ buyurmuştur.

2. Eller temiz olsa bile bileklere kadar üç defa yıkamak: Abdullah b. Zeyd (r.a)'dan; Hz. Peygamber (s.a.v)'in nasıl abdest aldığı sorulunca, bir kab istedi ve Peygamber (s.a.v)'in abdestini göstermek üzere, önce elleri üzerine o kabtan su dökerek üç defa yıkadı... ⁽³³⁾

3. Misvak kullanmak: Peygamberimiz (s.a.v); *"Eğer ümmetime sıkıntı verme korkusu olmasaydı, her abdest alışında misvak kullanmalarını emr edecektim."* ⁽³⁴⁾ diye buyurmuştur. Yani vâcib kılacaktım. Bu da kuvvetli bir sünnet olduğuna delildir.

4 ve 5. Ağzı ve burnu yıkamak: Ağza ve burna sağ elle su vermek ve sol elle burnu temizlemek.

6. Sık olan sakalı, parmaklarla aralamak: Hz. Enes (r.a) diyor ki; "Peygamber (s.a.v) abdest aldığı zaman bir avuç su alır ve çenesinin altına götürerek su ile sakalını aralayıp karıştırır ve şöyle buyururdu: *"Rabb'im bana böyle öğretti."* ⁽³⁵⁾

7. Başın tümünü meshetmek: Abdullah b. Zeyd (r.a), Peygamberimiz (s.a.v)'in abdestini gösterirken; başını elleriyle mesheder. Ellerini ön ve arkaya götürür. Şöyle ki; başın ön tarafından başlayarak (baş parmaklarını şakaklarının üzerine koyup iki şahâdet parmağının uçlarını birbirine değdirerek) ellerini enseye kadar götürür, sonra geri döndürüp başladığı yere kadar getirdi. ⁽³⁶⁾

8. El ve ayak parmaklarının arasını su ile aralamak: El parmaklarının aralanması, parmakları birbirine geçirmekle yapılır. Ayak parmaklarına gelince; sol elin küçük parmağıyla yapılır. Bu parmakla sağ ayağın küçük parmağından başlanır ve sol ayağın küçük parmağında bitirilir. Lakit b. Sabira (r.a)'dan rivayet edildiğine göre; *"Ya Rasûlullah, bana abdesten haber ver."* demiş. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuş: *"Abdesti tam yap. Parmak aralarını arala ve oruçlu değilsen genzine kadar suyu çekerek burnunu yıka."* ⁽³⁷⁾

(32) Nesâi: 1/61..

(33) Buhâri: 2183; Müslim: 235.

(34) Buhâri: 847; Müslim 252.

(35) Ebû Davûd: 142; Müslim, 235.

(36) Buhâri: 2183; Müslim: 235.

(37) Ebû Davûd: 142; Tirmizi: 788.

9. Kulakların iç ve dışlarını meshetmek: Bu mesh, başın mesh suyundan başka, yeni bir su ile yapılmalıdır. İbni Abbas (r.a) şöyle demiştir: *"Peygamber (s.a.v) başını meshettikten sonra, kulaklarının da içini iki şahâdet parmağıyla, dışını da baş parmakları ile mesh etti."* (38)

Abdullah b. Zeyd (r.a) da demiştir ki: *"Peygamber (s.a.v)'i abdest alırken gördüm. Başının meshine aldığı sudan başka, kulaklarının meshi için de su aldı."* (39) Böylece kulakların meshi, yeni bir su ile olması gerekmektedir. Ensenin meshi ise sünnet değildir.

10. Yıkanması farz ve sünnet olan azaları üçer defa yıkamak: Hz. Osman (r.a) şöyle dedi: *"Size, Rasûlullah (s.a.v)'in nasıl abdest aldığını göstereyim mi?"* Sonra azaları üçer defa yıkıyarak abdest aldı. (40)

11. Elleri ve ayakları yıkarken, sağ soldan önce yıkamak: Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Abdest aldığınızda sağ-larınızla başlayın."* (41)

12. Abdest azalarını yıkarken iyice ovmak: Zira Peygamberimiz (s.a.v) böyle yaparlardı. (42)

13. Müvâlât yapmak: Yani azaları ara vermeden; öyleki birincisi kurumadan ikincisini yıkamak.

14. Yüz, eller ve ayakları yıkarken, farz sınırlarını aşarak fazlasını yıkamak: Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Benim ümmetim, kıyamet gününde abdestin eserinden yüz, el ve ayaklarının beyazlığı ile haşredilecektir. Binaenaleyh beyazlığını uzatmaya gücü yeten yap-sın."* (43) Bu beyazlık, kıyamet gününde mü'minden saçan nurdur. Bu nur abdestin eserinden dolayı görülecektir. Farz sınırlarını aşarak yıkamak, nurun fazlalığına sebep olur.

15. Sudan iktisat yapmak, israf etmemek: Enes (r.a) şöyle demiştir: *"Peygamber (s.a.v) bir müd ile abdest alırdı."* (44) Müd: Takriben 10 cm³'tür.

(38) Nesâî: 1/74.

(39) el-Hâkim: 1/151

(40) Müslim: 230.

(41) İbn-i Mâce: 402.

(42) İmam Ahmed Müsned: 4/39.

(43) Buhârî: 136; Müslim: 246.

(44) Buhârî: 198.

16. Abdest alırken yüzü kibleye yöneltmek: Zira kible, yönlerin en şerefliisidir.

17. Abdest esnasında konuşmamak: Zira Rasûlullah (s.a.v) bu esnada konuşmazdı.

18. Abdest aldıktan sonra yüzü kibleye çevirerek şu duâyı okumak:

«أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ
، اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ التَّوَّابِينَ وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ
وَبِحَمْدِكَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ»

Okunuşu:

"Eşhedü en lâ ilâhe illallâhu vahdehû lâ şerîke lehû ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve Rasûlühü. Allâhümme'c-alnî mine't-tevvâbine ve'c-alnî mine'l-mütetahhirîn. Sübhânekellâhümme ve bihamdike, eşhedü en lâ ilâhe illâ ente estağfirûke ve etübü ileyk." (45)

Abdestin Mekruhları

Abdest alırken mekruh olan şeyler şunlardır:

1. İsrâf etmek: Suyu kullanırken israf etmek.

2. Sol azaları önce yıkamak: Sol eli veya sol ayağı, sağ el veya ayaktan önce yıkamak.

3. Mazeret olmadan, abdest uzuvlarını birşeyle kurutmak, silmek: Ancak şiddetli soğuk veya sıcaklık yüzünden suyun uzuv üzerinde kalması eziyet verirse ya da uzuvlara gelecek necis tozdan korkulursa, kurutmak mekruh değildir.

4. Suyu yüzle çarpmak: Zira bu, yüzün hürmetine aykırıdır.

5. Organları üçten fazla veya az yıkamak: Üç defadan fazla organları yıkamak veya meshetmek ya da üç defadan az yıkamak. Zira

Rasûlullah (s.a.v) abdest organlarını üçer defa yıkayıp abdest aldıktan sonra; *"İşte, abdest böyledir. Kim bundan fazla yaparsa (israf ettiği için) aşırı gitmiştir, kim de az yaparsa (sünnete riayet etmediği için) iyi yapmamıştır."* (46)

6. Abdest alırken yardım almak: Abdest azalarını yıkarken, mazretsiz olarak yardım istemek. Çünkü bunda, ibadete aykırı olan bir nevi kibirlenme vardır.

7. Oruçlunun mübâlağa yapması: Çünkü mübâlağada, suyun boğaza kaçmasından ve orucun bozulmasından korkulur. Peygamberimiz (s.a.v); *"Oruçlu değilsen, genize kadar suyu çekmek suretiyle burnunu yıka."* (47) diye buyurmuştur. Ağız da böyledir.

Abdesti bozan şeyler:

Abdest beş şeyle bozulur:

1. Ön veya arkadan çıkan şeyler : Ön veya arkadan idrar, pislik, kan ve yel gibi birşeyin çıkması. Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: *".. yahut biriniz tuvaletten gelmişse.."* (48) Abdesti bozulmuş olur.

2. Bağdaşsız uykuya dalmak: Bağdaş oturmak; ne şekilde olursa olsun oturup mak'adı (altı) iyice yere dayayıp yapıştırmaktır. Bağdaşsız oturmak ise; mak'ad ile yer arasında boşluk bırakarak oturuş şeklidir.

Peygamberimiz (s.a.v); *"Uykuya dalan kimse, abdest alsın."* (49) diye buyurmuştur. Ancak bağdaş şekliyle oturup uykuya dalan kimsenin abdesti bozulmaz. Nitekim Enes (r.a) şöyle demiştir: *"Rasûlullah'ın Sahâbeleri uyurlardı. Sonra abdest almadan namaz kılarlardı."* (50)

Görülüyor ki, Sahâbeler bağdaş kurup uyuyorlar. Zira onlar, namaz kılmak üzere camide bekler, Rasûlullah (s.a.v)'in sohbetlerini dinler ve bu arada bağdaş oturarak uyuyanlar olurdu, bu şekilde uyumak abdest bozmadığı için kalkıp namaz kılarlardı.

(46) Ebû Dâvûd: 135.

(47) Ebû Dâvûd: 142.

(48) Nisâ: 42.

(49) Ebû Dâvûd: 203.

(50) Buhârî: 541, 544 ve 545.

3. Aklın zail olması: Sarhoşluk, baygınlık, hastalık veya delilikle aklın zail olması. Zira bu hâller insana ârız olduğu zaman, farkına varmadan kendisinden birşeyin çıkması muhtemeldir.

4. Erkeğin teninin kadının tenine dokunması: Bir erkeğin teninin, kendi eşinin veya mahremi olmayan bir kadının tenine hailsiz dokunması. Bu durumda her iki tarafın abdesti de bozulur. Mahremi olmayan kadın, kendisiyle evlenebileceği her kadındır. Allah-u Teâlâ, abdesti bozan şeyleri beyân ederken şöyle buyurmuştur: *"..yahut kadınlara dokunmuşsanız.."* (51)

5. Elle tenâsül aletine dokunmak: Ellerin içiyle kendisinin veya (küçük de olsa) başkasının tenâsül organına veya dübüğüne (arka halkasına), hailsiz olarak dokunmasıdır.

Abdest almanın şart olduğu ibadetler

Abdestsiz yapılamıyan ve kendileri için abdest vâcib olan ibadetler şunlardır:

1. Namaz kılmak: Abdest almadan namaz kılınmaz. Abdestsiz bir namazın kılınması haramdır. Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

«لَا تُقْبَلُ صَلَاةٌ بِغَيْرِ طَهْرٍ» "Abdestsiz bir namaz kabul olunmaz." (52)

2. Kâbe'yi tavaf etmek: Buna da abdest gerekir. Çünkü tavaf, namaz gibi, kabul edilmesi için abdestin vâcib olduğu bir ibadettir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Kâbe'yi tavaf etmek, namaz gibidir. Ancak tavafta konuşabilirsiniz. Her kim tavaf esnasında konuşursa, hayır söylesin."* (53)

3. Kur'ân-ı Kerîm'i ellemek ve taşımak: Bunun için abdest vâcibdir. Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: *"Kur'ân'a ancak temiz (abdestli) olanlar dokunabilir."* «لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ» (54) Ancak Kur'ân-ı Kerîm, eşya arasında abdestsiz taşınabilir.

(51) Nisâ: 42.

(52) Müslim: 224.

(53) Tirmizî: 960.

(54) Vâkıa: 79.

MESTLER ÜZERİNE MESHETMEK

Mest: Deri gibi birşeyden yapılmış ve ayakları aşık kemikleri ile beraber örten bir ayakkabıdır.

Hükmi: Mestler üzerine meshetmek; sağlık ve hastalıkta, hazerde ve seferde, yazda ve kışta, her kadın ve erkek için câiz bir ruhsattır. Mesh, abdestte ayakları yıkamaya bedeldir. Peygamberimiz (s.a.v) her ne kadar mestler üzerine mesh etmiş ise de, ne vâcib ve ne de sünnettir, ancak câiz bir kolaylıktır.

Mestler üzerine mesh etme ruhsatına delil olarak; Cübeyr b. Abdullah el-Becî (r.a) demiştir ki: *"Peygamber (s.a.v)'in idrar yaptığını, sonra abdest alıp mestler üzerine mesh ettiğini gördüm."* (55)

Meshin şartları: İki mestin üzerine mesh etmenin câiz olabilmesi için şu beş şartın bulunması gerekir:

1. Abdest veya gusûlden sonra giyilmesi.
2. Ayakları aşık kemiklerine kadar örtmesi.
3. Dikiş deliklerinin dışında, ayaklara su geçirmeye mâni olacak bir tarzda olması.
4. Seferi için üç gün üç gece, mukim için de bir gün bir gece, sağa sola ihtiyaçları karşılamak için üzerinde yürüyebilecek bir şekilde sağlam ve dayanıklı bulunması.
5. İkisinin de temiz olması şarttır.

Meshin müddeti: Mestler üzerine meshin müddeti mukim için bir gün bir gecedir. Seferî (yolcu) bir kimse için de üç gün üç gecedir. Şureyh ibni Hanî (r.a) şunları anlatmıştır: Hz. Aîşe (r.a)'ya gidip mestler üzerine meshin müddetinin ne kadar olduğunu sordum. Aîşe (r.a) dedi ki; *"Ali'ye git, o bu hususta benden daha bilgilidir. Zira o, Rasûlullah ile beraber sefere giderdi."* Bunun üzerine soruyu Hz. Ali'ye yönelttim, şu cevabı verdi: *"Rasûlullah (s.a.v) meshin müddetini; yolcuya üç gün üç gece, mukime bir gün bir gece olarak tesbit etti."* (56)

(55) Buharî: 1478; Müslim: 272.

(56) Müslim: 276.

Ayrıca şunu belirtmek gerekir; mukim iken mest üzerine mesh edip sefere çıkan veya seferde iken mesh edip sonra memleketine dönen; her iki hâlde de ikamet müddeti şartına uygun olarak, yani bir gün bir gece olarak meshedebilir. Zira asl olan mukimlik hâlidir. Mesh ise bir ruhsattır. Bu konuda daha tedbirli olanı yapılır.

Müddet ne zaman başlar? Abdest alıp mestler giyildikten sonra, abdest bozulduğu andan itibaren başlar. Meselâ; sabah namazında abdest alıp mestler giyilir, sonra güneş doğduğu zaman abdest bozulursa; müddet güneş doğduğu andan itibaren başlamış olur.

Meshin keyfiyeti: Farz olan mesh; mestlerin üst tarafından az da olsa bir yerin meshedilmesidir. Yalnız alt kısmını meshetmek kâfi değildir. Hem altının ve hem de üstünün, hatlı bir şekilde meshedilmesi sünnettir. Şöyle ki; her iki eli ısladıktan sonra, parmaklarımızı açık tutarsak sağ eli üstten ayak parmaklarının üzerine koyup, sol eli de ayağının arka tarafının altına koyar sonra, sağ eli ayak bileğine ve sol eli de parmaklara doğru götürürüz.

Meshi bozan şeyler:

Üç şey meshi bozar:

1. Mestin giymiyle ilgili mesele: Mestin biri veya her ikisinin ayaktan çıkarılması ya da çıkması.

2. Mesh müddetinin bitmesi: Abdestli olduğu hâlde, mesh müddeti biterse, çıkarıp sadece ayaklarını yıkar ve tekrar giyer. Abdestli değilse, tam abdest aldıktan sonra giyebilir.

3. Guslü icap eden bir hâlin vâki olması: Safvan b. Assal (r.a) şöyle demiştir: "Biz seferde iken, Rasûlullah (s.a.v) mestlerimiz üzerine meshetmemizi ve cünüplük hariç başka bir sebeple üç gün çıkarmamamızı tavsiye ederdi." (57)

CEBAİRE ve ISABE

Cebâire; kırık uzvun tedavisi için üzerine bağlanan alçı ve tahta, demektir.

(57) Tirmizî: 96; Nesâî: 1/83.

İsâbe ise; yaralı uzvun tedavisi ve mikroptan korunması için üzerine sarılan sargı demektir.

İslâm kolaylık dini olduğu için, böyle uzuvları korumaya yönelmiş. Hem insanın selâmeti ve hem de ibadetin edasıyla ilgili yardım edici hükümler getirip meşrûlaştırmıştır.

Cebâire ve isâbenin hükümleri: Bir uzvu kırılan veya yaralanan bir hastanın, bazen kırığının bağlanması veya yarasının üzerine ilaç konulup sarılması icap eder. Bazen de icap etmez. Şayet bağlanması veya sarılması gerekiyorsa, bu hâlde üç şey lazım olur:

1. Hasta olan uzuvdan kalan sağlam yerleri yıkamak,

2. Tüm sargı üzerine meshetmek,

3. Abdest alırken sargılı uzvun yıkanacağı sırada, hasta kısmın üzerinde sargı bulunduğundan, onun yerine teyemmüm etmelidir.

Şayet kırılan veya yaralanan uzvun, bağlanması veya sarılması gerekmiyorsa ve bu hâlde hasta yerin yıkanmasına imkân yok ise; abdest alırken hasta olmayan yer yıkanır ve yıkanması mümkün olmayan kısmın yerine teyemmüm edilir.^(b) Bu iki hâlde de abdest bozulmasa dahi, her farz için teyemmüm yapılması vâcib olur. Diğer uzuvları yıkamak vâcib değildir. Ancak abdest bozulursa, diğer azaları da yıkamak gerekir.

Meshin meşruluğu: Cebâire üzerine mesh etmenin meşrûiyetini ispatlayan delil, Hz. Câbir (r.a)'dan rivâyet edilen şu hadistir: Sahâbelerle bir yolculuğa çıkmıştık. Bizden birinin başına bir taş isabet etti, başı kırıldı. Sonra aynı şahıs uykuda ihtilam oldu (şehvet suyu çıktı). Bunun için arkadaşlarına; "*Teyemmüm edebilir miyim, bu hususta bana izin verebiliyor musunuz?*" diye sordu. Arkadaşları; "*Hayır, su bulunduğça sana izin veremeyiz!*" dediler. Bunun üzerine adam gusûl abdesti aldı ve (açılmış olan yaradan içeriye giren suyun tesiriyle) öldü. Peygamberimiz (s.a.v)'in huzuruna geldiğimizde, kendisine olayı anlattılar. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v); "*Adamı öldürmüşler, Allah onları öldürsün. Bilmiyorlarsa neden sormadılar, zira bilgisizliğin ilacı sorup öğrenmektir, teyemmüm etmek ona kâfi gelirdi. Yarasını da bir bez parçasıyla sarar, üzerine mesheder ve vücudunun diğer kısımlarını da yıkar.*" diye buyurdu. (58)

(b) Bu teyemmüm, abdestte sargılı uzvun yıkanacağı sırada, diğer uzva başlamadan önce olmalıdır. Yani tertibe riayet şarttır. Ancak gusûlde şart değildir.

(58) Ebû Dâvûd: 336.

Cebâire üzerine meshin müddeti: Cebâire üzerine meshetmenin belirli bir müddeti yoktur. Kırık veya yara iyileşip sargı çözülmünceye kadar üzerine mesh edilir. Uzu v iyileşince, üzerindeki mesh bâtil olur ve abdest gerekir. Şayet bu sırada abdestli ise, yaralı bulunan uzvu ve ondan sonraki diğer abdest uzuvlarını yıkamak vâcibdir.

Küçük veya büyük abdest olsun, cebâirenin hükmü birdir. Ancak büyük abdestte, yani gusûlde hasta iyileşip mesh geçersiz kaldığında, sadece cebâirenin, yani sargının altını yıkamak vâcibdir. Bunun dışındaki vücudu yıkamak vâcib değildir.

Kırık veya yaradan dolayı sargı saran bir kimse, aşağıdaki hâllerde sargıyı kullandığı müddetçe, kıldığı namazları tekrar iade eder:

1. Sargının, abdestsiz iken bağlanması,
2. Sargı, teyemmüm organlarında, yani yüz veya ellerde bulunması,
3. Sargının, tutturabileceği sağlıklı yerden fazla olmasıdır.

Bu üç durumun herhangi birinin vukuu hâlinde; sargının bağlı bulunduğu müddet zarfında kılınan namazların iadesi gerekir.

GUSÛL (Boy abdesti)

Gusûl: Lûgatta; ne şekilde olursa olsun, birşeyin üzerine suyun akmasına denir. Şerîatta ise; belirli bir niyetle beraber suyu vücudun üzerine akıtmaktır.

Meşrûiyeti: Gusûl; ister cenabeti kaldırmak, isterse de temizlik için yapılsın ve ibadet sebebiyle olsun veya olmasın meşrûdur. Bu meşrûiyet Kitab, Sünnet ve icmâ ile sabittir.

Allah-ı Teâlâ şöyle buyurmuştur: إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ التَّوَّابِينَ
وَيُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِينَ "Allah, tevbe edenleri ve temizlenenleri sever." (59)

Yani maddî ve manevî pisliklerden temizlenenleri sever.

Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

«حَقٌّ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ أَنْ يَغْتَسِلَ فِي كُلِّ سَبْعَةِ أَيَّامٍ يَوْمًا، يَغْسِلُ فِيهِ رَأْسَهُ وَجَسَدَهُ»

"Yedi günde bir gün (Cuma günü) başını ve bütün vücudunu yıka-mak suretiyle gusül yapmak, her müslümanın üzerine bir haktır." (60) Ha-diste; "bir haktır" kelimesinden maksat, bunun terki müslümana layık ol-mayan birşeydir demektir. İslâm âlimleri de, yıkanma gününün Cuma gü-nü olmasını uygun görmüşlerdir. Bu konuda daha geniş bilgiler ve deliller ileride görülecektir.

İcmâya gelince; müçtehid âlimler, temizlik için yıkanmanın müste-hab olduğu görüşünde ittifak hâlinindedir. İbadetin sıhhati için abdest ve gusülün vâcib olduğu hususunda da muhalif bir kimse yoktur.

Hikmeti: Guslün pek çok hikmetleri ve sayısız faydaları vardır. Bunların bir kısmı şöyledir:

1. **Sevap Kazanmak:** Gusül (farz olsun, sünnet olsun) Şer'î mânâsıyla bir ibadettir. Zira bu, dinin emrine itaat etme ve ahkâmıyla amel etme olduğu için büyük sevabı vardır. Bunun içindir ki Peygamberi-miz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Temizlik îmândan bir cüzdür." (61) Yani îmânın yarısı veya bir parçasıdır. Bu temizlik, gusül ve abdesti de kapsa-maktadır.

2. **Temizliği Elde Etmek:** Müslüman yıkanınca vücudu ter artıklarından, kirden ve pisliklerden temizlenir. Bu temizlik, hastalıklara sebep olan mikroplardan korur, vücudun kokusunu hoş kılıp güzelleştirir. Ki, bu da insanlar arasındaki sevgi ve yakınlaşmanın hâsıl olmasına sebep olur.

Hız. Âişe (r.a) diyor ki: İnsanlar iş sahibi idiler, onların işçi ve hiz-metçileri olmadığı için gereken bakımı yapamıyorlardı. Bu nedenle çirkin kokuları olurdu. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: "Bu Cuma gününde yıkanıp temizlenirseniz ne iyi olurdu." (62)

3. **Dinçliğin Hâsıl Olması:** Zira gusledip temizlenmekle vücut fe-rahlık ve dinçlik kazanır; tembelliği, uyuşukluğu ve gevşekliği giderir. Bilhassa guslü gerekli kılan cinsî münasebetten sonra yıkanmak, vücuda daha fazla ferahlık ve dinçlik kazandırır.

(60) Buhârî 85; Müslim: 894.

(61) Müslim: 223.

(62) Buhârî: 861; Müslim: 847.

GUSLÜN KISIMLARI

Gusül iki kısma ayrılır: Biri farz olan gusül, diğeri sünnet olan gusüldür.

Birincisi; guslü gerektiren sebeplerden dolayı yapılan gusüldür. Bunlar cenabet, hayız, vilâdet ve ölüm olmak üzere dört sebeptir.

I. CENABET

Cenabet; cinsel ilişkiye veya sıçrılarak şehvetle çıkan meniye (şehvet suyuna) da denir.

Cünüp ise; cinsî münasebet sebebiyle veya başka bir şekilde meninin çıkmasından dolayı temiz olmayan kimseye denir.

Cenabetin sebepleri: Cenabetin iki sebebi vardır:

1. Herhangi bir sebeple meninin çıkması: Erkek veya kadından hangi sebeple olursa olsun meninin çıkmasıdır. Bu meninin çıkışı; cinsel ilişki, ihtilam (uyku hâli), oynama, tefekkür veya bakmak sebeplerinden herhangi biriyle olduğunda hüküm aynıdır, yani insan cünüp olur. Bu durumlarda erkek ve kadın aynı hükme tâbidirler.

Rasûlullah (s.a.v)'in zevcesi Ümmü Seleme (r.a) şöyle demiştir. Ümmü Süleym (Enes b. Mâlik'in validesi), Rasûlullah (s.a.v)'e geldi ve; *"Ey Allah'ın Rasûlü, Allah doğruyu söylemekten kaçınmaz. Kadın ihtilam (uyurken cünüp) olursa kendisine gusül vâcib midir?"* diye sordu. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v); *"Evet, uyandıktan sonra meninin çıkmış olduğunu görürse"* ⁽⁶³⁾ buyurdu. Şu hâlde meni çıktıktan sonra, uykuda veya uyanık olsun, kadın veya erkek olsun hüküm aynıdır, yıkanmaları vâcibdir.

2. Cinsel ilişki : Meni gelmezse dahi, cinsel ilişkide bulunulmasıdır. Bu da guslü icab ettirir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Ayak ve bacakları arasına oturup da ailesi ile cinsel ilişkide bulunan kişiye; meni gelmese dahi, gusül vâcib olur."* ⁽⁶⁴⁾ Bu durumda, hem erkeğe ve hem de kadına gusül gerekir.

(63) Buhâri: 278; Müslim: 313.

(64) Buhâri: 287; Müslim: 348.

Cünüp iken haram olan şeyler: İnsan cünüp olduktan sonra, aşağıdaki hususlar kendisine haram olur. Bunları yaptığı takdirde mesuliyet altına girer:

a. Namaz kılmak: Farz olsun, sünnet olsun namaz kılması haramdır. Nitekim Allah (c.c); *"..Cünüp iken yıkanuncaya kadar namaza yaklaşmayın.."* (65) diye buyurmuştur.

Peygamberimiz (s.a.v) de; *"Tahâretsiz bir namaz kabul olunmaz."* (66) diye ikazda bulunmuştur. Bu tahâretsizlik, hem abdestsizliği ve hem de cenabeti kapsamaktadır.

b. Camide durmak ve oturmak: Ancak durup veya oturmadan camiden geçmekte bir sakınca yoktur. Peygamberimiz (s.a.v); *"Hayızlı kadın ve cünüp olan kimsenin camiye girmeleri (oturup durmaları) câiz kılınmamıştır."* (67) buyurmuş ve bunun hükmünü ortaya koymuşlardır.

c. Kâbe'yi tavaf etmek: Tavafın hangi çeşidi olursa olsun, cenabetli yapılması haramdır. Çünkü tavaf namaz gibi bir ibadettir. Onu ifa etmek için de tahâret şarttır.

d. Kur'ân-ı Kerîm'i okumak: Peygamberimiz (s.a.v); *"Hayızlı kadın ile cünüp olan kimse Kur'ân'dan hiçbir şey okuyamaz (okuması haramdır)."* (68) diye buyurmuştur.

Not: Cünüp olan bir kimse, Kur'ân-ı Kerîm'i telaffuz etmeden, kalbi üzerine icra etmesi, içinden okuması câizdir. Mushafa bakması da câizdir. Zikir ve duâ ile ilgili âyetleri, Kur'ân kasdiyle değil de, zikir ve duâ niyetiyle okuması yine caizdir. Meselâ; رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ *"Rabbenâ âtinâ fi'd-dünyâ haseneten ve fi'l-âhireti haseneten ve kinâ âzabe'n-nâr."* (69) âyetini duâ kasdiyle okuyabilir.

Keza, otobüs veya hayvana binerken سُبْحَانَ الَّذِي سَخَّرَ لَنَا هَذَا وَمَا كُنَّا لَهُ مُقْرِنِينَ *"Sübhâne'l-lezi sahharâ lenâ hâzâ ve mâ künnâ lehû mukrinîn."* (70) gibi âyetleri de duâ ve zikir kasdiyle okumakta bir sakınca yoktur.

(65) Nisâ: 43

(66) Müslim: 224.

(67) Ebû Davûd: 232.

(68) Tirmizî: 131.

(69) Bakara: 201

(70) Zuhruf: 13.

e. Kur'ân-ı Kerîm'i ellemek ve taşımak: Çünkü Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: "*Kur'ân'a ancak temiz olanlar dokunabilir.*" (71) Yine abdestsizlikte olduğu gibi, cünüp olan bir kimse de Kur'ân-ı Kerîm'i eşya arasında taşıyabilir.

II. HAYIZ

Hayız; belli zamanlarda kadının sağlığı hâlinde bülûğ (ergenlik) çağına erdikten sonra, rahminden (döl yatağından) gelen tabîî kandır. (c)

Hayız müddeti bitip kan kesildikten sonra yıkanmak farzdır. Bunun delili Kur'ân ve Sünnet'tir. Nitekim Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*(Yâ Muhammed), sana hayız hâlinde soruyorlar. De ki: O eziyettir. Hayız hâlinde kadınlardan uzaklaşın (cinsî münasebette bulunmayın), temizleninceye kadar onlara (cinsî münasebet için) yaklaşmayın. Temizlendikleri zaman Allah'ın emrettiği yerden onlara varın..*" (72)

Peygamberimiz (s.a.v); Ebû Hubeyş'in kızı Fâtıma'ya hitaben şöyle buyurmuştur: "*Hayız günleri başladığı zaman, namaz kılma. Hayız bitince, hayızdan temizlenme niyetiyle yıkan ve namaz kılmaya başla.*" (73)

Ergenlik çağı: Bu çağdan maksat; namaz, oruç ve hac gibi dinî ibadetlerle ve diğer Şer'î vecibelerle her insanın — kadın erkek — mükellef olduğu bir yaşa eriştiği çağdır.

Ergenliğin alâmetleri: Ergenlik çağı şu birkaç alâmetle anlaşılır:

1. Kadın veya erkekten ten ihtilamla meninin çıkması,
2. Kadının hayız kanı görmesi,
3. İhtilam veya hayız vâki olmadığı takdirde, ay hesabıyla 15 yaşına ulaşmasıdır.

Hayız zamanı: Kız çocuğu, kamerî (hicrî yıla) göre 9 yaşını ta-

(71) Vâkıa: 79

(c) Türkçe'de buna âdet hali veya ay başı kanı denir. Hayız kanı, en erken 9 yaşından itibaren başlar ve en geç 62 yaşında sona erer. Şu halde kızlar genellikle 9-15 yaşları arasında hayız (âdet) kanı görmeye başlarlar.

(72) Bakara: 222

(73) Buhârî: 226; Müslim: 333.

mamladıktan sonra artık ihtilam olmaya ve hayız kanı görmeye başlar. Ancak hayat şartlarına ve iklim durumuna göre kadının hayzının, 9 yaşından itibaren başlaması mümkün olduğu gibi, gecikmesi de normaldir. Zira sıcak iklimlerdeki kızlar daha erken bülûğ çağına girer ve hayız görmeye başlar. Keza hayız ve aynı şekilde ihtilam, insan tabiatına göre gecikebilir ya da erken gelebilir.

Hayız müddeti: Hayzın en az, en çok ve ortalama müddetleri vardır. En az müddeti bir gün bir gecedir. En çok müddeti 15 gündür. Ortalama müddeti 6-7 gündür. Yani kadınların çoğunun âdetleri 6 veya 7 gündür, (ç) 23 veya 24 gün temiz kalırlar.

İki hayız arasında geçecek en az temizlik müddeti 15 gündür. Ancak çoğu için belirli bir zaman yoktur. Bazen kadın, bir-iki ay veya senelerce hayız kanı görmeyebilir. Bütün bu müddetler, araştırma ve deneyler neticesinde tesbit edilmiştir. Zira kadınlarda vâki olan âdet hâlleri, bu müddetler dahilinde tesbit edilmiştir.

Kadın, bir gün bir geceden az, 15 günden fazla kan görürse; bu kan hayız kanı olmayıp *istihaze* kanı demektir. Hayız kanı, istihaze kanının-
dan rengi ve şiddetiyle ayırt edilebilir. Zira siyahımsı ve yakıcı kan hayız kanı, kırmızı ve yakmıyanı da istihaze kanıdır.

İSTİHAZE

Rahimden değil de, bir hastalık ve illet sebebiyle bir damardan gelen kandır. Bu kan abdesti bozar, fakat guslû gerektirmez namaz ve orucun terkedilmesi icap etmez. Şu hâlde istihazeli kadın, kanı yıkar ve tenâsül uzvunu bir bezle bağlar ve her farz namazı için abdest alır, namazını kılar.

Bu bakımdan istihazeli kadın temiz sayılır. Ne namazı, ne orucu ve ne de başka bir ibadeti terk etmez. Ancak her namaz için temizlenmesi ve abdest alması şarttır.

(ç) Hayız günleri içinde kanın devamlı olarak gelmesi şart değildir. Aralıklı olarak da gelebilir. Hatta bir gün veya daha fazla ara verebilir.

(74) Buhâri: 236; Müslim: 333.

Hız. Aîşe (r.a) şöyle demiştir: Ebû Hübeyş'in kızı Fâtıma Peygamber (s.a.v)'e geldi ve; *'Yâ Rasûlallah, hayız zamanında benden kan (uzun zaman) kesilmiyor da temizlenemiyorum. Namazı terkedeyim mi?'* diye sordu. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v); *"Hayır, bu damardan gelen bir kandır, hayız kanı değildir. Hayız günleri başlayınca normal günlerin bitinceye kadar namaz kılma. Bitince de, hayızdan temizlenme niyetiyle yıkan ve namaz kılmaya başla."* (74) buyurdu.

Hayızda haram olan şeyler: Cünüp iken haram olan beş şey, hayızlı kadına da haramdır. Yani hayızlı bir kadının *namaz kılması, camide durması, tavaf etmesi, Kur'ân-ı Kerîm'i okuyup taşıması ve ellemesi* de haramdır. Ayrıca bunlardan başka, aşağıdaki şeyler de hayızlı kadına haramdır:

1. Kirleteceğinden korkarsa camiden geçmesi: Çünkü kan necistir. Oysa pislik ve tiksindirici şeylerle camiye kirletmek haramdır. Fakat kirletmemekten emin ise, camiden geçmesi câizdir. Nitekim Hız. Aîşe (r.a) şöyle demiştir: *"Peygamber (s.a.v) bana, mescidden seccadeyi getirmemi, buyurdu. 'Ben hayızlıyım' deyince, Peygamber (s.a.v): 'Hayızın elinde değil ya.' buyurdu. Bunun üzerine seccadeyi getirdim."* (75)

2. Oruç tutması: Hayızlı kadının, farz olsun, nafile olsun; oruç tutması câiz değildir. Bu konuda icmâ vardır. Yani hiçbir mezheb bu görüşe muhalif değildir. Ancak hayızdan temizlenince, tutamadığı Ramazan orucunu kaza eder. Fakat hayız zamanında kılamadığı namazları, kaza etmez.

Muâzete isminde bir kadın; *"Ben, Hız. Aîşe (r.a)'ya; 'Neden hayızlı kadın orucunu kaza eder, namazını kaza etmez?'* diye sordum. Aîşe (r.a); *'Rasûlullah (s.a.v)'in yanında bize hayız gelirdi; orucun kazasıyla emrolunurduk da, namazın kazasıyla emrolunmazdık.' cevabını verdi."* (76) diye rivâyette bulunmuştur.

Bundaki hikmet bu olsa gerek. Geçen namazların çokluğundan dolayı, kazasında meşakkat olur. Ama oruç böyle değildir.

3. Kocasıyla cinsî temasta bulunması: Kocasısının, göbek ile diz arasındaki bölgeye çıplak teniyle dokunması ve bu bölgeyle oynaşması haramdır. Nitekim Allah (c.c); *"..Hayızlı olan kadınlardan çekilin, temiz-*

(75) Müslim: 298.

(76) Buhâri: 315; Müslim: 335.

leninceye kadar onlara yaklaşmayın.." (77) buyurarak, bunu yasaklamıştır.

Abdullah b. Sa'd (r.a), Peygamber (s.a.v)'den; "*Karım hayız hâlinde iken, bana helâl olan nedir?*" diye sorunca, Peygamber (s.a.v); "*Sana, göbek ile diz arasındaki örtülü kısım helâldir.*" diye buyurmuştur.

III. VİLÂDET

Vilâdet; doğum yapmak demektir. Bazen doğum olur ve çocuk dünyaya geldikten sonra kan görülmez. Bu şekilde olan doğumun hükmü, aynen cenabetin hükmü gibidir. Yani kadın hemen yıkanır ve normal ibadetlerini yapar.

Zira çocuk, hem kadın ve hem de erkeğin suyundan müteşekkil olur. Doğum ne şekilde olursa olsun hüküm değişmez. Şu hâlde, doğumdan sonra hemen kanı kesilen kadın — sanki cünüp olmuş gibi — yıkanır ve namazını kılmaya başlar.

Eğer doğumdan sonra kan gelirse ki genelde olduğu gibi, buna *nifas* denir. Bunun birtakım hükümleri olur. Şimdi onları beyân edelim:

NİFAS

Bir et parçası olsa dahi doğumdan sonra rahimden gelen kandır. Bir nefsin doğumundan sonra geldiği için, bu kana *nifas* denmiştir.

Binae.naleyh, doğum sancıları esnasında veya çocukla beraber gelen kan, nifas kanı sayılmaz. Çünkü bu, çocuktan önce veya beraberinde gelmiştir. Bu kan, bozuk bir kandır; namaza mâni değildir. Bu arada kadının namaz kılması farzdır. Şayet namaz kılması mümkün değilse, o esnada geçireceği namazların kazası ise vâcibdir.

Nifas müddeti: Nifas müddetinin en azı bir lahzadır. Birkaç gün de olabilir. Kadınların çoğu, genelde 40 gün nifas görürler. En çok müddeti de 60 gündür. 60 günden fazla olursa, istihaze (hastalık) kanıdır. Bu müddetler de araştırma neticesinde tesbit edilmiştir.

Nifasta haram olan şeyler: İslâm âlimlerinin görüş birliğiyle, nifas bütün ahkâmlarında, hayız hâli gibidir. Binaenaleyh, hayızda iken haram olan herşey nifas hâlinde de haramdır. (d)

Gebelik esnasında görülen kan: Bu kan, hayız kanıdır. Şöyle ki; hamile bir kadın kan görürse; bunun müddeti bir gün bir geceden az ve on beş günden fazla olmazsa, azhar (daha muteber) görüşe göre, bu kan hayız kanı sayılır. Bu duruma düşen kadının; namaz, oruç ve hayızda haram olan diğer şeyleri terketmesi lazımdır.

Şayet görülen kan, bir gün bir geceden az veya on beş günden fazla olursa, azı ve çoğu istihaze kanı sayılır. Namaz ve diğerleri hususunda, istihaze hükmü icra edilir. Yani namaz kılar, oruç tutar v.s.

Ancak gebelik esnasında kadının hayız hâli, çok nadir bir şekilde vâki olur.

Gebelik müddeti: Gebeliğin en az müddeti 6 aydır. Bu müddeti, şu iki âyetten anlıyoruz. Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: **«وَحَمْلُهُ وَفَصَالُهُ ثَلَاثُونَ شَهْرًا»** *"..Çocuğun ana karnında taşınması ile sütten kesilmesi otuz aydır."* (78) Diğer bir âyette; **«وَفَصَالُهُ فِي عَامَيْنِ»** *"..Onun sütten kesilmesi iki sene içinde olmuştur."* (79) diye buyrulmuştur.

Birinci âyette, çocuğun ana karnında kalması ile sütten kesilmesi 30 ay ve ikinci âyette de yalnız sütten kesilmesi 24 ay olduğuna göre; gebelik müddeti 6 ay olur. Bu da gebeliğin en az müddetidir. Binaenaleyh, bir kadın evlendikten sonra altı aydan önce diri bir çocuk doğurursa, nesebi babasına sabit olmaz, yani zina çocuğu sayılır.

Gebeliğin müddeti, genel olarak 9 aydır. Yani kadınların çoğu, 9 ay hamile kalırlar. Bu da vâki olan doğumlardan anlaşılmıştır. Zira kadınların çoğu, gebeliğin başlamasından 9 ay sonra doğum yaparlar. Bundan birkaç gün fazla olabilir.

İmam-ı Şafiî'ye göre, gebeliğin en fazla olan müddeti 4 senedir. Bu müddet imkânsız olmamakla beraber, cidden çok nadirdir. Ancak vukuu mümkündür. Zira bilfiil de vâki olmuştur. İşte İmam-ı Şafiî, bu vukuu de-

(d) Kadının hayız veya nifas kanı kesildiği zaman, gûstûl (boy abdesti) yapmadan, kendisine yasak olan şeylerin haramlığı devam eder. Ancak, gûstûlden önce oruca başlayabilir.

(78) Ahkâf: 15.

(79) Lokman: 14

lil olarak göstermiş ve gebeliğin müddetinin 4 sene olabileceği hususunda ihtihad görüşünü ortaya koymuştur.

IV. ÖLÜM

Bir müslüman öldüğü zaman, diğer müslümanlar üzerine onu yıkamaları farzdır. Bu da farz-ı kifâyedir. Akrabaları veya diğer müslümanların bazıları, bu yıkama işini yaparsa, bu taleb diğerlerinden düşer. Hiçbiri yapmazsa, hepsi günahkâr olur. Fakat şehit yıkanmaz. Ölünün ahkâmıyla ilgili malûmat, cenaze bahsinde zikredilecektir.

Bir diğeri de; sünnet olan gusüldür. Bu çeşit gusüller yapılmazsa dahi, namaz gibi ibadetler sahih olur. Pek çok sebeplerden dolayı, dînen bu gusüller sünnet kılınmıştır. Bu gusüller şunlardır:

I. Cuma günü yıkanmak:

Cuma namazına gitmek isteyen herkesin; hatta kadın veya yolcu gibi kendisine Cuma namazı farz olmayan kimselerin dahi, Cuma gününde yıkanması sünnettir. Bu konuda Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *«إِذَا أَرَادَ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْتِيَ الْجُمُعَةَ فَلْيَغْتَسِلْ»* "Sizden biriniz Cuma'ya gitmek istediğinde, yıkanın." (80) Buradaki emir, sünnet emridir. Zira başka bir hadiste; *"Cuma günü camiye giderken, evde abdest almak güzel bir haslettir. Ancak kim yıkanır, bu daha faziletlidir."* (81) buyurmuştur.

Vakti: Bu guslün zamanı, fecirden başlar Cuma namazının vaktine kadar devam eder. Cuma namazına gidişe yakın yapmak daha faziletlidir. Zira bu gusülden gaye; teri ve çirkin kokuyu gidermek, vücudun kokusunu güzelleştirmektir ki, Cuma namazına yakın bir zamanda yapılırsa, gaye daha güzel hasıl olur.

İslâm dini, Cuma gününün guslünü insanlar toplu hâlde bulundukları için sünnet kılmıştır. Zira toplu hâlde bulunanların bir kısmı çirkin koku ile rahatsız olmasın. Zaten bunun içindir ki Peygamberimiz (s.a.v), namaz kılmak üzere camilere gitmek isteyenlere, soğan ve sarmısak yemeklerini yasaklamıştır.

(80) Buhâri: 837; Müslim: 844.

(81) Tirmizi: 497.

II. İki bayramda yıkanmak: Ramazan ve Kurban Bayramı günlerinde, namaza gitmek isteyen veya gidemeyen herkesin yıkanması sünnettir. Zira bayram günü süslenme günüdür. Bunun için gusül sünnet kılınmıştır. Hem de Cuma'da olduğu gibi, insanlar bayram namazlarında da toplu hâlde bulunurlar. Bunun için de temizlik gerekir.

Vakti: Her iki bayram gecesinin yarısından itibaren başlar ve ertesi gün, güneş batıncaya kadar devam eder. (e)

III. Tutulmada yıkanmak

Ay veya güneşin tutulmaları hâlinde yıkanmak sünnettir. Bu gusül, Cuma guslüne kıyas edilmiştir. Zira Cuma'da olduğu gibi, tutulma olayları hâlinde toplanmak ve namaz kılmak sünnettir.

Vakti: Ay veya güneşin tutulmasıyla başlar ve bu tutulma olayının sona ermesine kadar devam eder.

IV. Yağmur namazı için yıkanmak

Yağmur namazına çıkmadan önce yıkanmak da sünnettir.

V. Ölüyü yıkadıktan sonra yıkanmak

Ölüyü yıkayan bir kimsenin, yıkama işini tamamladıktan sonra kendisinin de yıkanması sünnettir.

VI. Hacdaki yıkanmalar

- a. Hac veya umre için ihrama girerken yıkanmak,
- b. Mekke'ye girerken yıkanmak,
- c. Öğleden sonra Arafat'ta vakfe için yıkanmak,
- d. Her gün cemreleri taşlamak üzere yıkanmak,
- e. Medine-i Münevvere'ye girmek için yıkanmak.

Guslün Keyfiyeti

Gusül için; biri vâcib, diğeri sünnet olmak üzere iki yapılış şekli vardır:

(e) Bir kimse cenabet ile beraber cuma veya bayram guslüne niyet getirirse, her ikisi de hasıl olur.

I. Vâcib olan keyfiyet: İki şeyden ibarettir ki, fıkıhta bunlara guslün farzları denir. Şu hâlde guslün farzları ikidir:

a. Vücudu yıkamaya başlarken niyet getirmek: Gusül yapan kişi kalbiyle şöyle der: *"Cünüplüğü kaldırmaya niyet ettim."* «نَوَيْتُ رَقَعَ الْجَنَابَةِ» veya *"Hayzın hükmünü kaldırmaya niyet ettim."* veya «نَوَيْتُ رَقَعَ الْحَيْضِ» veya *"Farz olan gusül için niyet ettim."* «نَوَيْتُ فَرَضَ الْغُسْلِ» Yıkanan kişinin bu niyeti, dil ile de söylemesi sünnettir.

b. Tepeden tırnağa kadar vücudun her tarafını, kılları dahi yıkamak: Kadınların örgüleri gibi, kılların içine ve altına suyun girmesi şarttır. (f)

II. Sünnet olan keyfiyet: Fıkıhta bunlara da guslün sünnetleri denir. Bu sünnetler şunlardır:

a. Su kabının dışında önce elleri yıkamak. Sonra sol elle ön ve arka avret yerlerini yıkıyarak, vücudun üzerinde pislik varsa gidermektir.

b. Tam bir abdest almak. Ayakları yıkamayı guslün sonuna bırakmanın bir sakıncası yoktur. (g)

c. Saçları su ile aralamak. Sonra başı üç defa yıkamak.

d. Önce sağ, sonra sol tarafı yıkamak.

Bu sünnetlerin delilini Hz. Aîşe (r.a)'dan öğreniyoruz. Nitekim şöyle demiştir: *"Peygamber (s.a.v) cenabetten gusül yaptığı zaman, önce ellerini yıkamakla başlar. Sonra sağ eliyle sol eline su döker ve avret yerlerini yıkardı."* (82) Meymûne (r.a) da (g) şöyle demiştir: *"Avret mahallini ve kendisine pislik bulaşmışsa onu yıkardı. Sonra namaz abdesti gibi abdest alırdı. Sonra da, su döküp parmaklarıyla suyu saçlarının köklerine kadar ulaştırmak üzere aralardı. Daha sonra başına üç defa su dökecek, bütün vücudunu yıkardı."* (83)

(f) Guslederken cinsiyet ne olursa olsun, saçların araları ve diplerinin ıslanması gerekir. Küpe, bilezik ve yüzük gibi takıların altı da ıslanmalıdır. Tırnakların altında kir varsa, gusülden önc etemizlenmelidir. Kadının tırnaklarında oje ve ruj tabaka oluşturdıkları için altına su girmez bu nedenle fustül sahih olmaz. Gusül sahih olmayınca da cünüblük veya hayız kalkmaz.

(g) Cenabetli bir kimse veya hayızlı bir kadın yıkanırken abdest almazsa bile; yıkanmasıyla hem cenabeti kalkar ve hem de abdest almış olur.

(82) Buhârî: 246.

(g) Hz. Aîşe ve Meymûne, Peygamber (s.a.v)'in eşleridir. En ince tefarruatıyla O'nun guslüne vakıf idiler.

(83) Buhârî: 246.

Sağ taraftan başlamanın sünnet olduğunu gösteren delil de, Hz. Aişe (r.a)'nın şu rivâyetidir: *"Peygamber (s.a.v); ayakkabılarını giyerken, saçlarını tararken, temizlenip yıkanırken ve bütün işlerinde, sağdan başlamayı beğenir ve severdi."* (84)

e. Vücudu ovalamak ve ara vermeden organları arka arkaya yıkamak.

f. Girintili ve çıkıntılı yerleri itina ile yıkamak. Şöyle ki; vücuda su dökerken; kulak, karın, göbek ve koltuk altı gibi vücudun girinti ve çıkıntılı olan yerleri güzelce yıkanır. Eğer koltuk altı ve göbeğe suyun ulaşamayacağı kanaatine varılırsa; o zaman bu iki yeri ovalamak ve tam yıkamak vâcibdir.

g. Başın, sağ ve sol taraflarını üçer defa yıkamak.

TEYEMMÜM

İslâm'ın kolaylığı: Abdest almanın; namaz ve tavafin sıhhati, Kur'ân-ı Kerîm'in ellenmesi ve taşınması için şart olduğunu öğrendik. Abdest de, ancak su ile alınır. Fakat insan bazen suyu kullanmaya imkân bulamaz. Bu da, suyun yokluğundan veya uzak olmasından ya da suyu kullanmaya mâni olan bir hastalıktan dolayı ortaya çıkmaktadır. İşte İslâm dininin kolaylık ve müsamahalarından birisi de; abdest ve gusül yerine, temiz toprakla teyemmümü meşrû kılmasıdır ki, bu da müslüman ibadetin bereketinden mahrum kalmasın diyedir.

Teyemmüm'ün mânâsı; lûgatta, herhangi birşeyi kasdetmektir. Dinde ise; niyetle beraber özel bir şekilde temiz toprakla elleri ve yüzü mesh etmektir.

Teyemmüm Kitap ve Sünnet ile sabit olmuştur. Nitekim Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: *"Eğer hasta yahut yolcu iseniz yahut biriniz tuvaletten gelmişse ya da kadınlara dokunmuşsanız (ve bu durumlarda) su bulamamışsanız, temiz bir toprağa teyemmüm edin; onunla yüzlerinizi ve ellerinizi mesh edin.."* (85)

(84) Buhârî: 166; Müslim: 268.

(85) Mâide: 6.

Peygamberimiz (s.a.v) de şöyle buyurmuştur: *"Bize, yeryüzül mescit kılındı. Toprağı da, su bulamadığımız zaman temizlik kılındı."* (86)

Teyemmümün Sebepleri: Teyemmümü gerektiren sebepler şunlardır:

1. Suyun yokluğu: Meselâ; yolculukta bulunan bir kimsenin su bulamayışı gibi.. Bir de, *Şer'an suyun yokluğu* : Meselâ; yanında su olduğu hâlde, ileride kendi içmesi için lazım olacağı için kullanamamak gibi.. Bu iki hâlde de teyemmüm edilir. Zira Allah (c.c); *"..Su bulamadığınız zaman teyemmüm ediniz."* diye buyurmuştur.

2. Suyun uzak bulunması: Bulunduğu yerde su yok ise ve suyun bulunduğu yer ile kendisi arasında 2,5 kilometreden fazla bir mesafe bulunuyorsa, teyemmüm edebilir ve suyun yanına gitmesi gerekmez. Zira gitmesinde meşakkat vardır. (h)

3. Suyun kullanımının mümkün olmaması: Bu imkânsızlık ya hissi olur; meselâ; bulunduğu yerin yakınında su bulunduğu hâlde, suyun çevresinde düşman veya yırtıcı bir hayvan bulunmasından korkulursa; veya bu imkânsızlık Şer'î olur; meselâ; abdest alındığı veya yıkanıldığı takdirde bir hastalığın meydana gelmesinden veya mevcut hastalığın fazlalaşmasından ya da iyileşmenin gecikmesinden korkulursa; bütün bu hâllerde teyemmüm edilir ve su kullanılmaz.

Nitekim Peygamberimiz (s.a.v); kafası kırılan, sonra su ile yıkanan bu yüzden ölen o kimse hakkında şöyle buyurmuştur: *"..Teyemmüm ona kâfi gelirdi. Yarasını da bir bez parçasıyla sarar, üzerini mesheder ve vücudun diğer kısımlarını da yıkardı."* (87)

4. Şiddetli soğuk bulunması: Şayet hava şiddetli bir şekilde soğuk olup da, abdest veya gusül yapmakla bir zarardan korkan ve suyu ısıtma imkânına sahip olmayan kimse teyemmüm etmekle yetinir. Nitekim Amr İbni As (r.a), çok soğuk bir havada cünüp olduğunda teyemmüm yapmış ve Rasûlullah (s.a.v) bunu kabul ile karşılamışlardır. Ancak bu hâlde teyemmüm ederek namaz kılan, daha sonra kıldığı namazları kaza eder.

(86) Müslim: 522.

(h) Ne su ve ne de toprak bulamayan bir kimse, vakte hürmeten normal şekilde namazını kılar. Sonra bu namazı kaza eder cenâbet halinde de aynı şey yapılır.

(87) Ebû Davûd: 336.

Teyemmümün Şartları:

1. Vaktin girdiğini bilmek,
2. Vakit girdikten sonra suyu aramak,
3. Teyemmümü temiz toprakla yapmak,
4. Necaset varsa, önce onu gidermek,
5. Teyemmümden önce kible yönünü tayin etmektir.

Teyemmümün Farzları:

1. *Niyet etmek:* Meselâ; ﴿نَوَيْتُ اسْتِجَابَةَ فَرَضِ الصَّلَاةِ﴾

"Farz namazı mübah kılmaya niyet ettim." gibi bir niyet getirilir.

2. *Toprağa iki vuruşla yüz ve elleri dirseklerle beraber meshetmek:*

Şöyle ki; önce tozu olan temiz toprağın üzerine her iki elin avuçları koyulur ve bununla yüzün tümü meshedilir.

Sonra ikinci defa yine her iki elin avuçları toprağa vurulur ve dirseklerle beraber eller meshedilir; sol elle sağ el ve sağ elle de sol el meshedilir.

Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Teyemmüm iki vuruştur: Biri yüze, diğeri de dirseklerle beraber ellere.*" (88)

Mesh bütün organı kaplamalıdır. Bu nedenle, parmağında yüzük olan kişi ikinci vuruşta onu çıkarmalıdır ki, altını da mesh edebilsin.

3. *Toprağı, meshedilecek uzva nakletmek:* Şu hâlde, bir kimse rüzgârın karşısında durur da, kalkan toprağın tozu, yüz ve ellerine bulaşırsa yeterli olmaz.

4. *Tertibe riayet etmek:* Yani zikrettiğimiz sıraya göre önce yüzü, sonra elleri meshetmek lazımdır. Zira teyemmüm abdest yerine yapılır. Abdestte tertip ise farzdır.

Teyemmümün Sünnetleri:

1. Abdestte sünnet olan şeyler, teyemmümde de sünnettir: Şöyle ki,

teyemmümün başlangıcında Besmele çekmek, yüzün üst tarafından başlamak, sağ eli sol elden önce meshetmek, ara vermeden yüz ve elleri meshetmek, abdesten sonra okunan Teşehhüd ve duâyı teyemmümün sonunda da okumak,

2. İki eli toprak üzerine vururken, parmakları birbirlerinden ayırmak,

3. Elleri toprağa vururken çok tozlanırsa, üfleme veya silkelemek suretiyle toz-toprağı azaltmaktır.

Teyemmüm akti:

Teyemmümü gerektiren sebeplere haiz olan bir kimse, farz namazının vakti girdikten sonra teyemmüm yapabilir. Şu hâlde, vakit girmeden önce teyemmüm yapmak sahih değildir.

Her vakit farz namazı için teyemmüm lazımdır. Binaenaley, bir teyemmümle iki farz namaz kılınmaz. Namaz edâ, da kaza da, olsa ve abdesti bozulmazsa da, bir kimse diğer bir farzı kılmak istediği zaman, bir daha teyemmüm etmesi gerekir. Fakat bir teyemmümle istenildiği kadar nafil ve cenaze namazları kılınabilir.

Gusül yerine de teyemmüm farzdır: Teyemmümü gerektiren sebeplere haiz ve gusüle ihtiyacı olan bir kimse, abdestte olduğu gibi, gusül yerine de teyemmüm eder. Nitekim Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: "Eğer... su bulamamışsanız, temiz bir toprağa teyemmüm edin." (89).

İmrân b. Husayn (r.a) şöyle demiştir: "Bir yolculukta Rasûlullah (s.a.v) ile beraber idik. Bize namaz kıldırırken, bir kenara çekilip cemaat namazına katılmayan bir adamı gördü ve şöyle buyurdu: 'Cemaatle namaz kılmana ne mâni oldu?' Adam; 'Bende cünüplük hâli vâki oldu ve su da yok'. dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v); "Temiz toprağa yönel (teyemmüm et), cünüplükten temizlenmek için sana kâfidir. buyurdu." (90).

Teyemmümü Bozan Şeyler:

1. **Abdesti bozan şeyler:** Abdesti bozan şeyler teyemmümü de bozar. (1)

(89) Mâide: 6.

(90) Buhârî: 341; Müslim: 682.

(1) Cünüplük veya hayızdan dolayı teyemmüm eden; abdesti bozan şeyler ile teyemmüm bozulmaz. Ancak guslü gerektiren hallerden birisiyle bozulur.

2. Suyun bulunması: Ayrıca teyemmüm; suyun yokluğundan dolayı yapılmışsa, namaza başlamadan önce su bulunursa, teyemmüm bozulur. Çünkü teyemmüm su yerine yapılır. Asıl olan su bulununca, bedel olan teyemmüm iptal olunur. Fakat namazdan sonra su bulunursa, namaz sahihtir ve tekrar iadesi lazım gelmez. Keza namazda iken su bulunursa, namaz tamamlanır ve sahih olur, ancak bu hâlde namazı keserek abdest alıp yeniden kılınması daha efdâldir.

3. Suyu kullanmaya muktedir olmak: Meselâ; hasta olduğu için teyemmüm etmişse, iyileştiği zaman teyemmüm bozulur.

4. İslâm'dan dönmek: Bir kimse küfür icab ettiren bir söz söyler veya böyle bir hâlde bulunursa, teyemmümü bozulur.

B. NAMAZ

"*Salât=Namaz*" kelimesi, hayır duâda bulunma mânâsına gelir. Nitekim Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: **«وَصَلِّ عَلَيْهِمْ إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ»**
 "..Onlara duâ et, çünkü senin duân, onlara huzur verir." (91)

Fıkıhçıların ıstılahında ise; salât, tekbirle başlanıp selâm ile sona eren belirli söz ve fiillerden ibaret bir ibadettir.

Hikmeti: Namazın birçok sırları ve hikmetleri vardır. Bunları şöyle özetleyebiliriz:

1. İnsan, namaz sayesinde aslî hakikatini anlamış olur. Bu hakikat de, Allah'ın kulu ve mülkü bulunmasıdır. Öyle ki, zaman zaman dünyevî meşgaleler ve hayat çalkantıları; insana bu hakikati unutturdukça, namaz yeniden onu uyandırır ve Allah'a kul olduğunu tekrar hatırlatır.

2. Allah'tan başka gerçek yardımcı ve ihsan edici bir kimse bulunmadığı inancı; insanın kalbine namazla yerleşir. Görünüş itibariyle dünyada insana yardım eden ve kazandıran her ne kadar birtakım sebep ve araçlar görünüyorsa da; ancak gerçekten bütün bunları insanın emrine veren ve âmâde kılan Allah'tır. Böylece yanlış düşüncelerle insan gaflete daldıkça ve bu dünyevî araç ve nimetlerle haşır-neşir oldukça; namaz vakti gelir ve insana, bunlara sebep olanın Allah (c.c) olduğunu hatırlatır.

Namaz, öldüren ve dirilten, zarar ve menfaat veren, yardım ve ihsan eden O'dur.. diye hatırlatır insana.

3. İnsan namaz sayesinde işlediği hatalara bir tevbe saati bulur ve bu saatte tevbe eder. Zira insan 24 saatte birçok günahlarla karşı karşıya gelir. Bazen bunların farkına varır, bazen de varmaz. İşte 24 saatte ve değişik vakitlerde kılınan namaz, bu günah ve hataların temizlenmesi için bir vesiledir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) bu gerçeği şöyle dile getirmişlerdir: *"Beş vakit namazın misali, herhangi birinizin kapısı önünde bol sulu bir nehir geçmesi gibidir. O kimse, bu nehirde günde beş defa yıkansa, vücudunda bir kir kalır mı? İşte beş vakit namaz da böyledir. Allah, bunların sayesinde hataları bağışlar."* (92)

4. Namaz; Allah'a olan inancın insanın kalbinde sürekli bulunması için manevî bir gıdadır. Çünkü bu inanç insanın kalbinde var olmakla beraber; şeytan vesveseleri ve dünya işleri, insana bu inancı unutturur. Hele insan, dostlara ve dünyevî isteklere yönelmeye devam ettikçe, bu unutkanlık inkâra döndürür. Tıpkı suyu kesilen bir ağaç gibi, bir müddet taze ve yeşilliğini korur. Sonra bu yeşillik kurumaya döndürür ve böylece o ağaç kuru odun hâline gelir.

Şu hâlde müslüman namaz kılmaya devam ederse, bu, îmânını besleyici bir gıda olur. Dünyevî meşgaleler, kalbteki îmânı öldürmeye veya zayıf düşürmeye muktedir olamaz.

Meşrûiyet tarihi: Namaz meşrû kılınan eski ibadetlerdendir. Nitekim Allah-u Teâlâ, İsmâil (a.s)'dan bahsederken şöyle buyurmuştur: *"İsmâil halkına namaz kılmayı ve zekât vermeyi emrederdi. O Rabb'i yanında beğenilmişti."* (93) Hz. İbrâhîm ve Hz. Mûsâ'nın taraftarları da, namazı tanımış idi. Yine Allah-u Teâlâ, İsa (a.s)'ın dilinden şöyle buyurmuştur: *"..Sağ olduğum sürece; Rabb'im, bana namaz kılmayı ve zekât vermeyi emretti."* (94) Şu hâlde bu demektir ki, daha önce de namaz vardı, fakat bu şekliyle değildi.

Peygamberimiz (s.a.v) ilk peygamberliği yıllarında, her sabah iki rekât ve her akşam da iki rekât olmak üzere namaz kılardı. Tâ Miraç gecesinde beş vakit namaz farz kılınıncaya kadar...

(92) Müslim: 668.

(93) Meryem: 55.

(94) Meryem: 31.

Sabah, öğle, ikindi, akşam ve yatsı olmak üzere beş vakit farz namazları; Rasûlullah (s.a.v) Kudüs'teki Mescid-i Aksa'ya götürüldüğü ve daha sonra gökyüzüne çıkarıldığı gecede, yani Miraç gecesinde farz kılınmıştır. Allah (c.c), o gecede Peygamber'i Muhammed (s.a.v)'e ve O'nun ümmetine gündüz ve gece kılınmak üzere 50 vakit namazı farz kıldı. Sonra Allah (c.c), beş vakte indirip hafifletti. Böylece edâ ve fiilde beş, ecir ve sevapta elli vakit olarak farz kılınmıştır.

İsra ve Miraç hadisinde Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Ben, Mekke'de iken evimin damı yarıldı, Cebraîl indi... Sonra elimden tutup beni göğe doğru çıkardı... Allah (c.c) ümmetime elli vakit namazı farz kıldı... Rabb'ime müracaat edip indirilmesini diledim. Bunun üzerine Allah şöyle buyurdu: Onlar sayıca beş, sevapça ellidir. Artık Benim nezdimde söz ve hüküm değiştirilmez."* (95)

İsra ve Miraç hadisesi; Peygamberimiz (s.a.v)'in Medine'ye hicretinden 18 ay önce idi. O zamandan itibaren farz kılınan beş vakit namaz; daha önce sabah ve akşamda bulunan ikişer rekâtı namazı neshetti, yani kaldırdı.

Delili: Namazın meşrûiyeti, pek çok âyet ve hadislerde sabit olmuştur. Allah-u Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle buyurmuştur:

«فَسَبِّحْهُ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ. وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَوَاتِ
وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ»

"Akşama girerken ve sabaha ererken Allah'ı tesbîh et. Göklerde ve yerde, günün sonunda ve öğleye erdiğiniz zaman da, hamd O'na mahsustur." (96)

Abdullah İbni Abbas (r.a)'a göre bu iki âyet, beş vakit namazı içinde toplamaktadır. Şöyle ki; *"Akşama girerken"* tabiri, akşam ve yatsı namazlarına; *"Sabaha ererken"* tabiri, sabah namazına; *"Günün sonunda"* tabiri, ikindi namazına; *"Öğleye erdiğiniz"* tabiri de öğle namazına işaret etmektedir.

Başka bir âyette; «إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا» *"Şüphesiz namaz, mü'minler üzerine vakitleri belli olarak farz kılınmıştır."* (97) diye buyrulmuştur.

(95) Buhâri: 342; Müslim: 163.

(96) Rûm: 17-18

(97) Nisâ: 103

Hadislere gelince; biri biraz önce zikrettiğimiz İsrâ ile ilgili Hadis-i Şeriftir. Bir de İbni Abbas (r.a) şöyle demiştir: Peygamber (s.a.v), Muaz (r.a)'ı yemene gönderince şöyle buyurdu: *"Yemen halkını, Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna dâvet et. Eğer onlar bunu kabul ederse; Allah'ın her gün ve gecede beş vakit namazı farz kıldığını onlara bildir..."* (98)

Ayrıca, bir bedevinin namazla ilgili sorusuna Peygamber (s.a.v) şu cevabı vermişlerdir: *"Bir gün bir gecede beş vakit namazdır."* Bedevî; *"Beş vakitten fazla birşey yok mu?"* diye sorunca, Peygamber (s.a.v); *"Hayır, nafîle kılmak istersen var, fakat farz olarak yalnız beş vakittir."* diye buyurdu. (99)

Dinde namazın yeri: Bedenî ibadetlerin en faziletlisi namazdır. Birgün adamın biri gelir ve Peygamber (s.a.v)'den, amellerin en faziletliğini sorar. Peygamber (s.a.v); *"Namazdır."* cevabını verir. Soruyu ikinci ve üçüncü defa tekrar eder. Hz. Peygamber (s.a.v); *"Namazdır, namazdır!"* diye buyurur. (100)

Müslümanın, tam bir şekilde edâ ettiği namaz; iki vakit arasında işlediği hatalara keffârettir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Beş vakit namaz sayesinde Allah günahları bağışlar."* (101)

Namazın yeri böyle olmakla beraber, onu terketmek veya vaktinden tehir ederek küçümsemek — böyle devam edildiği takdirde — kişiyi küfre götürebilir. Zira daha önce belirttiğimiz gibi, îmânın birinci derecedeki gıdası namazdır. Rasûlullah (s.a.v) Ümmü Eymen (r.a)'a hitaben şöyle buyurmuştur: *"Kasıtlı olarak namazı bırakma, zira kasdî olarak namazı terkeden bir kimseden Allah ve Rasûlü uzaklaşır."* (102)

Namaz kılmayanın hükmü: Namaz kılmayan bir kimse; ya tembellik veya ihmalkârlık ya da inkâr ederek namaz kılmıyordur.

Namazın farziyetini inkâr ederek veya onu küçümseyerek, namaz kılmayan bir kimse kâfir sayılır ve İslâm'dan çıkmış olur. Hakimin, o

(98) İuhârî: 1331; Müslim: 19.

(99) Buhârî: 46; Müslim: 2.

(100) İbn-i Hibban: 258.

(101) Buhârî: 505.

(102) İmam Ahmed Müsne: 6/421.

kimseye tevbe etmesini emretmesi vâcibdir. Tevbe edip namaz kılmaya başlarsa, ne âla. Yoksa, *mürted* (*İslâmdan dönmüş*) olduğu için idam edilir. Ne yıkanması, ne de kefenlenmesi ve ne de üzerine namaz kılınması câiz değildir. Müslümanların mezarlığında defnedilmesi de câiz değildir. Çünkü o, müslümanlardan değildir. Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *«إِنَّ بَيْنَ الرَّجُلِ وَبَيْنَ الشُّرْكِ وَالْكُفْرِ تَرْكُ الصَّلَاةِ»* "Kişi ile küfür arasında namazı terketmek vardır." (103) Yani inkâr ederek namazı terkeden bir kimse küfre gider.

Eğer bir kişi namazın farziyetine inandığı hâlde, ancak tembellik veya ihmalkârlıkla namazı terk ediyorsa; yine hakim tarafından tevbe ve namaz kılmaya dâvet edilir. Bu dâvete icabet etmezse, öldürülmesi vâcibdir. Ancak öldürüldükten sonra, müslüman olarak kabul edilir. Yıkanır, kefenlenir, cenaze namazı kılınır ve müslümanlar arasında defnedilir.

Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Allah'tan başka İlâh olmadığına, Muhammed'in O'nun Rasûlü olduğuna şahâdet edip, namaz kılıp zekât verinceye kadar, insanlarla savaş etmekle emr olundum. Bunu yaparlarsa, Ben'den kanlarını ve mallarını muhafaza etmiş olurlar..."* (104)

Hadis-i Şerif; şahâdet getirdiği hâlde namaz kılmayan kimseye vuruşulacağına, fakat kâfir olmayacağına delâlet eder.

FARZ NAMAZLARIN VAKİTLERİ

Beş vakit farz namazın herbirinin muayyen bir vakti vardır. Her vaktin başlangıcı mevcuttur, ondan önce namaz kılınması sahih olmaz ve her vaktin sonu da vardır ki namazın ondan sonrasına tehir edilmesi caiz değildir. Nitekim Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz namaz, mü'minler üzerine vakitleri belli bir farzdır."* (105) Yani hem vakitleri ve hem de sayıca belli bir farz kılınmıştır. Şimdi bu vakitleri tanıyalım:

Sabah namazının vakti: Fecr-i sâdık (doğru fecir) ⁽ⁱ⁾ denilen ikinci

(103) Müslim: 82.

(104) Buhâri: 25; Müslim: 22.

(105) Nisâ: 103.

(i) Doğru ufkundan yayılan ufka paralel beyazlıktır. Zira bundan 15-20 dakika önce, yine doğru ufkundan fecr-i kâzib (yalancı fecir) denilen bir beyazlık belirlenir ve göğün ortasına doğru biraz yükselerek 15 dakikalık bir zamanda kaybolur. Bundan sonra fecr-i sâdık, doğru ufku-na paralel olarak meydana gelir ve gittikçe genişler. İşte sabah namazının ilk vakti, bu fecirdir.

fecrin belirmesinden itibaren başlar ve güneşin doğuşuna kadar devam eder. Peygamberimiz (s.a.v) bu vakti tarif ederken şöyle buyurmuştur:

«وَقْتُ صَلَاةِ الصُّبْحِ مِنْ طُلُوعِ النَّجْمِ مَا لَمْ تَطْلُعِ الشَّمْسُ» "Sabah namazının vakti, fecrin doğmasından güneşin doğuşuna kadar olan zamandır." (106)

Öğle namazının vakti: Güneşin, göğün ortasından batıya doğru kaydığı andan itibaren başlar ki, buna "zeval" vakti denir. Herşeyin gölgesi; "istiva" gölgesinden başka, kendi misline ulaşınca kadar devam eder.⁽¹⁾

Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

«وَقْتُ الظُّهْرِ إِذَا زَالَتْ الشَّمْسُ، وَكَانَ ظِلُّ الرَّجُلِ كَطَوْلِهِ، مَا لَمْ يَحْضُرِ الْعَصْرُ»

"Öğlenin vakti, güneşin göğün ortasından batıya doğru kaymaya başladığı andan itibaren başlar ve bir şeyin gölgesi kendi boyu kadar oluncaya ve ikindi vakti girinceye kadar devam eder." (107)

İkinci namazının vakti: Öğle vaktinin bittiği andan itibaren başlar ve güneşin batışına kadar devam eder. Bunu kanıtlayan Peygamberimiz (s.a.v)'in şu beyanatıdır:

«وَمَنْ أَدْرَكَ رَكْعَةً مِنَ الْعَصْرِ قَبْلَ أَنْ تَغْرِبَ الشَّمْسُ فَقَدْ أَدْرَكَ الْعَصْرَ»

(106) Müslim: 612.

(j) Öğle vaktinin tesbitinde kullanılan "istiva ve zeval" terimlerine açıklık getirelim: İstiva vakti: güneşin göğün ortasında ve tam tepede olduğu vakittir. Zira güneş doğduktan sonra her cismin gölgesi yavaş yavaş kısalır ve istiva vaktinde bölgenin kısılması sona erer Zeval vakti: Güneşin, göğün ortasından batıya kaydığı andır. O andan itibaren her cismin gölgesi uzamaya başlar. İşte öğle vakti, güneşin zevalinden itibaren başlar ve istiva gölgesinden başka, her şeyin gölgesi kendi boyuna ulaşınca kadar devam eder.

Doz bir yerde, henüz güneş tepeye gelmeden bir metre boyunda bir çubuk dikeriz. Bu çubuğun gölgesi yavaş yavaş kısaltmaya başlar. Kısalma işi durunca, güneş tepeye gelmiş ve istiva vakti olmuş olur. O anda gölgeyi ölçeriz, meselâ; 20 cm olduğunu tesbit ederiz. Biraz sonra güneş batıya doğru yönelmeye ve çubuğun gölgesi de uzamaya başlar. İşte o çubuğun gölgesi 120 cm.'ye ulaşınca öğle namazının vakti sona ermiş olur.

(107) Müslim: 612.

'Her kim güneş batmadan önce, ikindi namazının bir rekâtına yetişirse, ikindi namazına yetişmiş olur.' (108)

Akşam namazının vakti: Güneşin tamamen batmasıyla başlar ve batı ufkunda kırmızı şafaktan hiçbir eser kalmayarak batmasına kadar devam eder.

Kırmızı şafak: Güneşin aydınlığından kalan izlerdir. Güneş batmasına doğru ufukta görülür ve karanlık yavaş yavaş kırmızı şafağı giderir.

Karanlık basınca ve batı ufkuna kadar yayılınca, kırmızı şafağın izi kaybolmuş olur. İşte bununla, akşam namazının vakti bitmiş ve yatsı vaktine girilmiş olur. Akşam namazının vaktini bildiren şey, Peygamberimiz (s.a.v)'in şu hadisidir:

«وَقْتُ الْمَغْرِبِ مَا لَمْ يَنْبِ الشَّفَقُ» "Akşam namazının vakti, şafak kararmadığı müddetçe devam eder." (109)

Yatsı namazının vakti: Akşam vaktinin bitmesiyle başlar ve fecr-i sâdıkın belirmesine kadar devam eder.

Fecr-i sâdık'tan maksat; doğu ufkunda, ufka paralel olarak yayılan bir beyazlıktır. Bu beyazlık, uzaktan seyir eden güneşin zıyasından yansıyan aydınlıktır. Sonra bu aydınlık yavaş yavaş göğe doğru yükselir ve güneşin doğuşuyla tekamül eder.

İşte farz namazların vakitleri bunlardır. Müslümanların, vakitleri geniştir düşüncesiyle namazları vaktin sonuna kadar tehir etmeyi âdet hâline getirmemesi lazımdır. Çünkü böyle bir tehir, namazları vaktinden çıkarmaya neden olur. Hatta böyle bir davranış, namazın terkine de sebebiyet verir.

Bunun içindir ki beş vakit namazları ilk vakitte kılmak sünnettir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v)'e, amellerin en faziletlisinden sorulmuş; «الصَّلَاةُ عَلَى وَقْتِهَا» "Vaktinde kılınan namazdır." (110) diye cevap vermişlerdir.

Bir kısmı vakit içinde, bir kısmı da vakit dışında vâki olan bir kimsenin namazına bakılır. Eğer en az bir rekât vakit içinde vâki olmuşsa edâ sayılır. Yoksa vakit içinde bir rekâttan az ve diğer rekâtlar da vakit dışın-

(108) Buhârî: 554; Müslim: 608.

(109) Müslim: 612.

(110) Buhârî: 504; Müslim: 85.

da vâki olmuşsa, kaza sayılır. (k)

Bunun delili, Peygamberimiz (s.a.v)'in şu buyruğudur: *"Bir kimse, güneş doğmadan önce sabah namazından bir rekât kılarsa, sabah namazına yetişmiş olur. Ve bir kimse de güneş batmadan önce ikindi namazından bir rekât kılmışsa, ikindi namazına yetişmiş olur."* (111)

Diğer bir hadiste de şöyle buyurmuştur: *«مَنْ أَدْرَكَ رَكْعَةً مِنَ الصَّلَاةِ فَقَدْ أَدْرَكَ الصَّلَاةَ»* "Her kim (hangi farz namaz olursa olsun, vakti içinde) namazın bir rekâtına yetişirse, o namaza yetişmiş olur." (112)

KERAHAT VAKİTLERİ

Kendisinden önce bir sebebi bulunmayan nafîle namazların; kılınması tahrîmen mekruh olan vakitler şunlardır:

1. İstiva vaktinde. Yani güneş tam tepede iken, batıya yönelmesiyle birkaç dakikayı kapsayan bir zamandır. Fakat Cuma günü hariç, bu vakitte hangi namaz olursa olsun kılınması haram değildir.

2. Sabah namazından sonra. Sabah namazının farzı kılındıktan sonra, güneş doğup ve göz kararıyla bir mızrak boyu yükselinceye (takriben 45 dakika geçinceye) kadar.

3. İkinci namazından sonra. İkindinin farzı kılınp güneş batınca-ya kadar, sebebi bulunmayan nafîle namazların kılınması tahrîmen mekruhtur.

Bunun delili şu hadistir; Ukbe b. Amir (r.a) şöyle demiştir: *"Rasûlullah (s.a.v), üç vakitte namaz kılmamızı ve ölülerimizi toprağa vermemizi yasakladı; güneş doğup yükselinceye kadar, istivadan zevale kadar ve güneş batmaya yaklaşp batıncaya kadar."* (113)

Bu kerâhet, kendisinden önce bir sebebi bulunmayan nafîle namaz-

(k) Şu halde vaktin sona ermesiyle ezan okunurken, başlanmış namaz kesilmez. Meselâ: Bir kimse öğle namazını kılarken, ikindi vaktinin girmesiyle ezan okunursa, o kimse namazı kesmez. Eğler vakit içinde bir rekat kılmışsa eda, yoksa kaza sayılacaktır.

(111) Buhârî: 554; Müslim: 608.

(112) Buhârî: 555; Müslim: 607.

(113) Müslim: 831.

lar veya bu vakitlerde kasıtlı olarak defnedilen cenaze için söz konusudur.

Eğer bu vakitlerde ölünün defni hususunda bir kısıt olmayıp normal olarak bu vakte rastlarsa veya abdest sünneti, tahiyyetü'l- mescid ya da geçmiş namazların kazası gibi, kılınan namazın kendisinden önce bir sebebi var ise; o zaman bunda kerâhet yoktur.

Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Bir kimse, vakti içinde namaz kılmayı unutursa; hatırladığı anda kılsın. Onun için, bundan başka bir keffâret yoktur."* (114)

Hadiste; *"Hatırladığı anda kılsın."* cümlesi, sebebi bulunan bir namazı mezkur vakitlerde kılmanın mekruh olmadığını açıklamaktadır. Zira bu hatırlama, bazen kerâhet vakitlerinde olur.

Nitekim Ümmü Seleme (r.a) şöyle demiştir: Peygamber (s.a.v) ikindi namazından sonra iki rekât kıldı. Bunun sebebini sordum. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v) şöyle buyurdu: *"Ey Ümmü Seleme, ikindi namazından sonra kıldığım iki rekâtı sordun. Abdu'l-Kays kabilesinden, bana bir grup insan geldi. Öğle namazından sonra ki rekâtı beni alıkoydular. İşte ikindi namazından sonra kıldığım bu iki rekât, öğle namazından sonra kılmadığım iki rekât idi."* (115)

Görülüyor ki kaza namazı için bir kerâhet vakti yoktur. Kendisinden önce bir sebebi bulunan abdest namazı gibi namazlar, kaza namazları üzerine kıyas edilerek her vakitte kılınabilir.

Mekke'nin Harem bölgesi, bu kerahet hükmünden müstesnadır. Orada her çeşit namaz, her zaman kılınabilir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Ey Abd-i Menafıoğulları, şu Kâbe'yi tavaf eden, gündüz veya gece istediği vakitte namaz kılan kimseyi, bu işlerden men etmeyiniz."* (116)

Farz Olan Namazın İâde ve Kazası

İâde: Daha fazla sevap kazanmak için, farz namazı vakti içinde ikinci defa kılmaktır.

(114) Buhâri: 572; Müslim: 684.

(115) Buhâri: 1176; Müslim: 834.

(116) Tirmizî: 868; Ebû Dâvûd: 1894.

Bunun hükmü sünnettir. Meselâ; öğle namazınları tek başına kılan bir kimsenin, daha sonra hazır olan cemaatin sevabını kazanmak için tekrar cemaatle kılması sünnettir. Bu durumda farz birinci namazdır, ikincisi ise kendisi açısından sünnet sayılır.

Peygamberimiz (s.a.v) birgün sabah namazını kıldırırken, O'nunla beraber namaz kılmayan iki adam gördü. Hz. Peygamber (s.a.v); *"Bizimle beraber namaz kılmaktan sizi alıkoyan nedir?"* diye sordu. İki adam; *"Yâ Rasûlullah, biz evlerimizde namaz kıldık."* dediler. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v); *"Evlerinizde namaz kılıp sonra, cemaat camiine geldiğiniz zaman, o cemaatle beraber namaz kılınız. Zira bu ikinci namaz sizin için bir sünnettir."* (117) buyurdu.

Eğer birinci kılınan namaz âdâb ve sevap bakımından ikinciden eksik değilse, o zaman iâdesi sünnet değildir.

Kaza: Vakti çıktıktan sonra namazın kılınmasına denir. Muhtelif mezheblerin cumhur âlimleri; namazı terk eden bir kimsenin, o namazın kazasıyla mükellef olduğu hususunda görüş birliği içindedirler. İster unutarak ve ister bilerek olsun geçirdiği namazların kazasıyla mükelleftir. Ancak aradaki fark şudur: Unutmak veya uyumak gibi bir mazeretten dolayı namazı geçiren bir kimse günahkâr olmaz ve hemen acilen kaza etmesi de vâcib değildir. Fakat mazeretsiz, yani kasden namazı terkeden, hem günahkâr olur ve hem de bulduğu ilk fırsatta acilen kaza etmesi de vâcibdir.

Terk edilen namazın kazasının vâcib olduğuna dair Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Kim, uykuya dalmak veya unutmakla herhangi bir namazı geçirirse, hatırladığı anda kılsın. Ona, bundan başka bir keffâret yoktur."* (118)

Peygamberimiz (s.a.v)'in; *"Ona, bundan başka bir keffâret yoktur."* sözü, geçmiş namazların üzerinden ne kadar çok zaman geçerse geçsin veya sayıca ne kadar çok olursa olsun, mutlaka kazasının lazım olduğuna delâlet eder.

(117) Tirmizî: 219.

(118) Buhârî: 572; Müslim: 864.

Namaz Kime Farzdır?

1. Müslümana: Erkek - kadın her müslümana namaz farzdır. Kâfire farz değildir. Yani kendisinden, namaz kılması sahih olmadığı için dünyada bunu yapması istenmez, fakat âhirette ondan istenilecek ve cezasını çekecektir.

Kâfir müslüman olursa, kâfirlik hayatında kılmadığı namazların kazasıyla mükellef tutulmaz ki, İslâm'a rağbeti olsun. Nitekim Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Yâ Muhammed, kâfirlere deki: Eğer küfürden vazgeçerlerse, geçmişteki günahları kendilerine bağışlanır."* (119)

Ancak İslâm'dan dönen ve tekrar müslüman olan bir kimse, dönme zamanında geçirdiği namazların kazasıyla mükelleftir. Bu da kendisi için ağır bir cezadır.

2. Bâliğ (ergin) olana: Erginlik çağına erişmemiş bir çocuk, mükellef olmadığı için namaz kılması ona farz değildir. Ancak, alışması ve öğrenmesi için yedi yaşından itibaren erkek ve kız çocuklarına namaz kılmaları için emredilir. 10 yaşına vardıkları zaman kılmazsalar hafifçe dövülürler. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Yedi yaşına gelen çocuğa namaz kılmayı emrediniz. On yaşını tamamlayınca da namaz kılmazsa onu dövünüz."* (120)

3. Akıl olana: Deli veya baygın olan kimseye namaz farz değildir. Delilik veya baygınlık zamanlarında mükellef olmadıkları için iyileştikten sonra geçirdikleri namazları kaza etmezler. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Üç kişiden sorumluluk kaldırıldı. Erginlik çağına erinceye kadar çocuktan, uyanıncaya kadar uyuyandan ve iyileşinceye kadar deliden."* (121)

4. Temiz kadına: Hayız veya nifas hâlinde bulunan kadına namaz farz değildir. Çünkü bu hâlde olan kadının namaz kılması sahih olmaz. Hayız veya nifas hâllerinde kılmadığı namazların kazası da lazım gelmez. (1)

(119) Enfâl: 38

(120) Ebû Dâvûd: 494.

(121) Ebû Dâvûd: 4403.

(1) Bir de sağır ve kör olana; İslâm davetini duymamış, yani İslamdan haberi olmayan kimseye de namaz farz değildi.

EZAN ve KAMET

Ezan: Muayyen sözlerdir. Farz namazların vakitlerini bildirmek ve müslümanları toplu hâlde namaz kılmaya dâvet etmek için meşrû kılınmıştır.

Hükmlü: Hazır ve kazaya kalmış farz namazları için sünnet-i müekkede (kuvvetli sünnet)tir. Bir cemaat için sünnet-i kifâye (yani bir kişi yerine getirirse sünnet hepsi için hasıl olur demek)tir. Tek başına namaz kılana sünnet-i ayn (yani bizzat okuması sünnet demek)tir. İslâm'ın şiarlarından biri olan ezanı, izhar etmenin büyük önemi vardır.

Meşrûiyeti: Ezan Kur'ân-ı Kerîm ve Hadis-i Şerifler'le sabit olmuştur. Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"..Cuma günü namaz için çağırıldığınız zaman, Allah'ı anmaya koşun, alış verişi bırakın.."* (122)

Peygamberimiz (s.a.v) de şöyle buyurmuştur: *"Namaz vakti olduğunda, sizden biriniz ezan okusun ve en büyüğünüz size imamlık yapsın."* (123)

Meşrûiyetin başlangıcı: Ezan, hicretin birinci senesinde meşrû kılınmıştır. Abdullah b. Ömer (r.a) şunları anlatmıştır: Müslümanlar hicret edip Medine'ye geldiklerinde, toplanıp namaz vaktini bildiren birşeyi belirlemeye çalışırlardı. Zira o zamana kadar namaza çağırın birşey yoktu. Birgün bununla ilgili görüşler belirtilir. Bazıları; *"Hıristiyanların çanı gibi bir çanla bildiriniz."* dediler. Bazıları da; *"Yahudilerin borusu gibi bir boru ile işaret veriniz."* dediler. Bu arada Hz. Ömer (r.a); *"Namaz çağırmak üzere, niçin bir adam göndermiyor sunuz?"* dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v); *"Ey Bilâl, kalk namaz için çağır, ezan oku."* buyurdu. (124)

Ezanın Sözleri

الله أكبر، الله أكبر

الله أكبر، الله أكبر

أشهد أن لا إله إلا الله، أشهد أن لا إله إلا الله

أشهد أن محمداً رسول الله، أشهد أن محمداً رسول الله

(122) Cuma: 9.

(123) Buhârî: 602; Müslim: 674.

(124) Buhârî: 579; Müslim: 377

حَيُّ عَلَى الصَّلَاةِ، حَيُّ عَلَى الصَّلَاةِ،
 حَيُّ عَلَى الْفَلَاحِ، حَيُّ عَلَى الْفَلَاحِ
 اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ
 لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

"Allâhu Ekber, Allâhu ekber, Allâhu ekber, Allâhu ekber.

Eşhedu ella ilâhe illallâh, Eşhedu ella ilâhe illallâh.

Eşhedu enne Muhammede'r-Rasûlullâh, Eşhedu enne Muhammede'r-Rasûlullâh.

Hayya ala's-salâh, Hayya ala's-salâh.

Hayya ale'l-felâh, Hayya ale'l-felâh.

Allâhu ekber, Allâhu ekber.

Lâ ilâhe illallâh."

Sabah ezanında; "*Hayya ale'l-felâh*" tan sonra iki defa; *وَالصَّلَاةُ خَيْرٌ مِنَ النَّوْمِ* "Es-salâtu hayrun mine'n-nevm." ilave edilir.

Ezanın bu sözleri, Buharî ve Müslim'de, sahih hadislerle sabit olmuştur.

Ezanın sıhhat şartları:

Ezanın sahih olabilmesi için aşağıdaki şartlar gerekir:

1. **Müslüman olmak:** Kâfir, ibadete ehil olmadığı için ezanı sahih olmaz.

2. **Mümeyyiz olmak:** Mümeyyiz olmayan (yedi yaşına varmayan) çocuğun ezanı da sahih değildir.

3. **Erkek olmak:** Kadının imamlığı erkekler için sahih olmadığı gibi ezanı da sahih değildir. Bir de kadın cemaati için ezan sünnet değildir. Fakat kamet sünnettir.

4. **Tertiple okumak:** Ezanın sözlerinin yukardaki sıraya göre okunmasıdır. Çünkü Peygamber (s.a.v)'in zamanında bu sıraya göre okunmuştur.

5. Kelimeleri arka arkaya okumak: Ezanın bir kelimesi ile bunu takip eden diğer kelimesi arasında uzun ara vermemek lazımdır.

6. Cemaat için okunursa, yüksek sesle okumak: Cami dışındaki yerlerde bir kimse kendi şahsına okursa, yüksek sesle okuması sünnettir. Fakat içinde cemaat bulunan bir camide kendi için okursa, alçak bir sesle okuması sünnettir ki, işitenler diğer namazın vaktini girdi sanmasınlar.

Peygamberimiz (s.a.v), Ebû Said el-Hudri (r.a)'ya hitaben şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz, çölü ve koyunları sever olduğunuzu görüyorum. Koyunların yanında veya çölde bulunduğunda, namaz için ezan okuduğun zaman sesini yükselt. Çünkü müezzinin yüksek sesini işiten insan, cin ve herşey, kıyamet gününde ona şahâdet eder."* (125)

7. Vaktin girmesi: Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Namaz vakti olduğunda, size biriniz ezan okusun."* (126) Zira ezan, namaz vaktinin girdiğini ilan etmek için meşru kılınmıştır. Vakit girmeden önce ezan okumak, âlimlerin görüş birliğiyle sahih değildir. Ancak sabah ezanının; gece yarısından sonra ve fecirden önce okunması câizdir, hatta bir sünnettir. (m)

Ezanın Sünnetleri

1. Müezzinin Kible'ye dönmesi: Zira Kible, yönlerin en şerefliisidir.

2. Büyük ve küçük hadesten temiz olması: Yani cünüp ve abdestsiz olmamasıdır. Abdestsiz olan bir kimsenin ezan okuması mekruh, cünübün ezanı daha fazla mekruhtur. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v): *"Temizlik hâli dışında Allah'ı zikretmeyi sevmem."* (127) buyurmuştur

3. Ayakta okuması: Nitekim Peygamberimiz (s.a.v); *"Ey Bilâl, kalk ve namaz için ezan oku."* (128) diye buyurmuştur.

4. Başını sağa sola çevirmesi: *"Hayye ale's-salâh"* derken başı-

(125) Buhârî: 584.

(126) Buhârî: 602; Müslim: 674.

(m) Bir şart daha vardır; o da, akıllı olmaktır. Şu hâlde deli ve sarhoşun ezanı sahih değildir.

(127) Ebû Dâvûd: 17

(128) Buhârî: 579

göğsü değil- sağa; *"Hayya alel-felâh"* derken de sola çevirmesi. Ebû Cu-hayfe (r.a) şöyle demiştir: *"Bilâl'i ezan okurken gördüm. Ağzını kontrol etmeye başladım. 'Hayya ale's-salâh' ve 'Hayye ale'l-felâh'a geldiği za-man başını sağa ve sola çevirdi."* (129)

5. Ezan sözlerini yavaş yavaş okuması: Çünkü ezan hazır olma-yanları namaza çağırmaktır. Yavaş yavaş okunması daha etkili olur.

6. Tercî yapması: Müezzîn her iki şahâdet kelimesini, yüksek bir sesle okumadan önce, kendi içinde gizli söylemesidir. Nitekim Peygam-berimiz (s.a.v), Ebû Mahzûre (r.a)'a ezan öğretirken şöyle buyurmuştur: *"..Bu iki şahâdet kelimesini söylerken, önce sesini kısarsın, sonra da se-sini yükseltirsin."* (130)

7. Tesvîb yapması: Sabah ezanında; *"Hayya ale'l-felâh"* cümlesini iki defa okuduktan sonra; *"Es-salâtü hayrun mine'n-nevm"* cümlesini de iki defa okumasıdır. Peygamberimiz (s.a.v), Ebû Mahzûre (r.a)'a; *"..Eğer sabah ezanı ise, iki defa 'Es-salâtü hayrun mine'n-nevm'. dersin."* (131) di-ye buyurmuştur.

8. Müezzînin, güzel ve gür sesli olması: Ki, duyanın kalbi yumu-şasın ve ezan icabet etmeye daha istekli olsun. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v); rüyasında ezanı gören Abdullah b. Zeyd (r.a)'a şöyle demiştir: *"Kalk, Bilâl'e git ve görmüş olduğun ezan sözlerini ona söyle, onu oku-sun. Çünkü onun sesi, senin sesinden daha güzel ve yüksektir."* (132)

9. Müezzînin, güzel ahlâklı ve âdil olması: Zira bu özellik sebe-biyle, ezanına daha fazla güven duyulur.

10. Ezanın sözlerini tegannîyle çok uzatmamalı: Bu şekilde ezan okumak mekruhtur.

11. Sabah ezanı için camide iki müezzînin bulunması: Biri fecir-den önce, diğeri de fecirden sonra birer ezan okurlar. Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz Bilâl, gece bitmeden (fecir çıkma-dan) önce ezan okumaktadır. Binaenaleyh, İbni Ümmü Mektum'un ezanı-nı duyuncaya kadar yiyip içebilirsiniz."* (133)

(129) Buhâri: 608.

(130) Müslim: 379.

(131) Ebû Davûd: 500

(132) Ebû Davûd: 499.

(133) Buhârî: 592; Müslim: 1092.

12. Ezanı müezzînle tekrarlamak: Ezanı duyan bir kimse susmalı ve müezzînin dediğini tekrar etmelidir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v); "Ezanı duyduğunuz zaman, müezzînin dediğini tekrar ediniz." (134) diye buyurmuştur.

Yalnız, "Hayya ala's-salâh" ile "Hayya ale'l-felâh;" cümleleri okunurken; duyanın, **لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ** "Lâ havle ve lâ kuvvete illa billah" demesi sünnettir.

Bir de Sabah ezanında; "Es-salâtu hayrûn mine'n-nevm." cümlesini duyan kişinin; **صَدَقْتَ وَبَرَرْتَ** "Sadakte ve berarte=Doğru söyleyip hayır kazandın." demesi de sünnettir.

13. Ezanın bitiminde duâ edip salâvat getirilmelidir: Hem müezzin ve hem de ezanı duyan her kişinin, ezan bittikten sonra vârid olan duâyı okunması ve Peygamber (s.a.v)'e salât-ü selâm getirmesi sünnettir.

Nitekim Peygamberimiz (s.a.v), bizleri buna teşvik ederek şöyle buyurmuştur: "Ezanı işittiğiniz vakit, müezzînin dediğini tekrar ediniz. Sonra Bana salât ve selâm getiriniz. Çünkü, Bana bir salât getiren kişiye Allah bu sebeble ona on salât getirir, yani on sevap verir. Sonra Benim için Allah'tan vesileyi isteyiniz; çünkü vesile cennette bir rütbedir ki, Allah'ın kullarından yalnız birine layıktır ve Ben de ona layık olan kul olmayı ümit ediyorum. Allah'tan Bana vesileyi isteyen kimseye şefaati helâl olur." (135)

Peygambirimiz (s.a.v), ezandan sonra okunan duâyı şöyle dile getirmişlerdir: "Her kim ezanı işitip sonunda;

اللَّهُمَّ رَبُّ هَذِهِ الدَّعْوَةِ التَّامَّةِ وَالصَّلَاةِ الْقَائِمَةِ، آتِ سَيِّدَنَا مُحَمَّدًا الْوَسِيلَةَ وَالْفَضِيلَةَ، وَابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا الَّذِي وَعَدْتَهُ

"Allâhümme Rabb'e hâzihi'd-da'veti't-tâmmeti. Ve's-salâti'l-kaimih. Ati Seyyidinâ Muhammeden'n-il vasîlete ve'l-fadîlete ve'b-ashû makâmen mahmuden'nillezî veadtehu." duâsını okursa, kıyamet gününde şefaati ona helâl olsun." (136)

(134) Buhâri: 586; Müslim: 383.

(135) Müslim: 384.

(136) Buhâri: 579.

Kamet

Kamet, ezanın ta kendisidir. Ancak aşağıdaki hususlarda birbirinden ayrılırlar:

1. Kametin kelimeleri tek, ezanındaki çift okunur: Nitekim Enes (r.a) şöyle demiştir: "Bilâl'e; ezan kelimelerini çiftleştirerek ikişer defa ve kametin sözlerini de; *قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ* 'Kad kâmeti's-Salâh' cümlesinin haricindeki diğer cümleleri tek olarak, birer defa okuması emredildi." (137)

Kametın Sözleri:

اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ
أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ
أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ
حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ
حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ
قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ، قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ
اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ

Allâhu ekber, Allâhu ekber, لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

Eşhedu ellâ ilâhe illallâh,

Eşhedu enne Muhammede'r-Rasûlullâh,

Hayya ala's-salâh,

Hayya ale'l-felâh,

Kad kâmeti's-salâh, Kad kâmeti's-salâh,

Allâhu ekber, Allâhu ekber,

Lâ ilâhe illallâh.

Kametın bu sözleri; Buhârî, Müslim ve diğer hadis kitaplarında sa-

hih hadislerle sabit olmuştur.

2. Kametin sözleri süratli, ezanın ise yavaş yavaş ara vererek okunur: Çünkü ezan genelde hazır olmayanları namaza dâvet içindir. Yavaş yavaş okunması ise gayeye daha uygundur. Kamet ise hazır olanlar içindir. Bu nedenle süratlice okunması daha münasıptır.

3. Kaza namazlarında herbirine ayrı ayrı kamet getirilir: Geçmiş namazların toplu olarak kazası hâlinde birincisine ezan okunması ve herbirisine kamet getirilmesi sünnettir.

Şartları: Kametin şartları, ezanın şartlarıyla aynıdır.

Sünnetleri: Keza ezan için sünnet olan şeyler, kamet için de sünnettir. Bir de, ezan okuyan kimsenin, yine kendisinin de kamet getirmesi sünnettir.

Kameti duyan bir kimsenin aynı sözleri tekrar etmesi, yalnız; "*Kad kameti's-salâh.*" denildiğinde; *أَقَامَهَا اللَّهُ وَأَدَامَهَا* "*Ekâmehallâhu ve edâmehe.*" demesi sünnettir. (138)

Ezan ve kametin okunmasının sünnet olduğu namazlar:

Ezan ve kamet, farz olan namazlar için sünnet-i müekkededir. Fakat cemaatle kılınması meşrû olan bayram, cenaze, ay ve güneş tutulma namazları için, ezan ve kamet sünnet değildir. Kamet yerine; "*Es-salâtu câmia. Cemaatle namaza kalkın.*" denilir.

Nitekim Abdullah b. Ömer (r.a) şöyle demiştir: "*Rasûlullah (s.a.v)'in zamanında güneş tutulduğunda, namaza kalkınca; الصَّلَاةُ* *Es-salâtu câmia.*" diye çağırılırdı." (139)

Cemaatle kılınması meşrû olan diğer mesnun namazlar, güneş tutulma namazı üzerine kıyas edilmiştir.

NAMAZIN SIHHAT ŞARTLARI

Şart: Birşeyin (namaz) şartı (tahâret); o şeyin meydana gelebilmesi için, bağlı olduğu bir husustur. Ancak şart, o şeyden bir cüz değildir.

(138) Ebû Davûd: 528.

(139) Buhârî: 1003; Müslim: 910.

Meselâ; nebat (bitkinin), yeryüzünde meydana gelebilmesi, yani yeşerebilmesi için yağmur gereklidir. Bilinen bir gerçektir ki, yağmur bitkinin bir parçası değildir. Ama yağmur, bitkinin meydana gelebilmesi için şarttır.

Şimdi, namazın sıhhat şartları nedir? İmam-ı Şafiî'ye (Allah ona rahmet eylesin) göre, aşağıda sıralanan dört hususta özetlenebilir:

I. Tahâret (temizlik): Daha önce tahâretin mânâsını öğrendik. Namazın sıhhatinin şartı olan tahâret birkaç kısma ayrılır. Herbiri, namazın sıhhati için gerekli bir şarttır. Tahâretin kısımları şunlardır:

a. Vücutun, hadesten temiz olması: Hades sahibinin, yani abdestsiz veya cünüp olan bir kimsenin namazı sahih olmaz. Bu hususta Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Abdestsiz bir namaz kabul olunmaz.*" (140)

b. Vücutun, pislikten temiz olması: Tahâret mevzuunda pisliğin mânâsı ve çeşitlerini öğrendik.

Vücut temizliğinin, namazın sıhhatinin şartı olduğunun delili; ka- birde azab gören iki adamın birisi hakkında Peygamberimiz (s.a.v)'in şu sözüdür: "... Zira birisi de idrardan temizlenmezdi." (141)

Diğer pisliklerin hükmü, idrar gibidir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v), Fâtıma binti Ebî Hubeyş (r.a)'ya şöyle demiştir: "... Hayız günleri başlayınca, namaz kılma. Bitince de, hayızdan temizlenme niyetiyle yıkan ve kılmaya başla." (142)

c. Elbisenin temiz olması: Yalnız vücudu pislikten temiz tutmak yetmez. Namaz kılan bir kimsenin, giymiş olduğu elbiselerinin bütün pisliklerden tertemiz olması da lazımdır. Zira Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Elbiseni temizle.*" (143)

d. Yerin temiz olması: Yerden maksat; namaz kılanın işgal ettiği mekândır. Bu mekân, namaz esnasında vücuda dokunan yer olmak üzere; ayakların dibinden secde yerine kadar olan alanı kapsar. Ancak namaz es-

(140) Müslim: 224.

(141) Buhârî: 215; Müslim: 292.

(142) Buhârî: 266; Müslim: 333.

(143) Müddessir: 4.

nasında vücuda dokunmayan yerin pis bulunmasının bir mazhuru yoktur. Meselâ; rükûya veya secdeye giderken, göğüse karşı bulunan yerin pis bulunmasında bir sakınca yoktur.

Peygamberimiz (s.a.v)'in; mescitte idrar yapan adamın pislettiği yerin temizlenmesi için üzerine su dökülmesini emretmesi, bu şarta delil olarak gösterilmiştir. (144)

II. Vaktin girdiğini bilmek: Farz namazların herbirinin belirli bir vakti vardır ve bu vakit içinde kılınması vâcibdir. Hem de vakit içinde kılınması da yetmez. Bunun yanı sıra namaz kılan her kimsenin, namaza başlamadan önce vaktin girdiğini kesin olarak bilmesi şarttır. Şu hâlde, namaz vaktinin girip girmediğini bilmeyenin; vaktinde kılmış olsa dahi namazı sahih olmaz.

III. Avret yerini örtmek: Bu şartın bilinmesi için, aşağıdaki hususları açıklamak gerekir.

a. Avret: Şer'an avret kelimesinden maksat; örtünmesi vâcib veya bakılması haram olan yerdir.

b. Namazda avret sınırı: Erkekler için avret yerinin sınırları; diz kapağı ile göbek arasıdır. Binaenaleyh, namaz kılarken avret yerinden hiçbir yerin açık kalmaması lazımdır.

Kadınlarda avret yerinin sınırı ise; yüz ve bileklere kadar eller hariç, bütün bedendir. Kadın namaz kılarken, yüzü ve elleri dışında, hiçbir yerinin açık kalmaması şarttır.

Namaz kılan bir kimse, cinsiyeti ne olursa olsun, avret yerinden az bir miktar dahi açık kalıp görünürse, namazı sahih olmaz.

c. Namazın dışında avret sınırları: Namazın dışında erkeğin avret sınırı; mahremi (ana, kız gibi nikâhı haram) olan kadınlara ve nerede olursa olsun erkeklere karşı, diz ile göbek arasındaki bölgedir. Yabancı kadınlara karşı ise; mutemed görüşe göre, yüz ve ellerin dışındaki bütün vücududur.

Kadının avret sınırı ise; müslüman kadınların arasında, diz ile göbek arasıdır. Bunun dışındaki yerleri açması veya açık bırakması câiz de-

ğildir. Kâfir kadınların arasında; ev işleri yaparken açması zarurî olan yerlerin dışındaki tüm vücudu avrettir, bu uzuvlarını açması, göstermesi haramdır.

Mahremi olan erkeklerin arasında avreti, diz ile göbek arasıdır. Yani vücudun diğer kısımlarını mahremi olan erkeğin karşısında açması câizdir. Tabii ki fitneden, yani nahoş birşeyin çıkmamasından emin ise, câizdir. Yoksa câiz değildir.

Mahremi olmayan yabancı erkeklerin karşısında kadının tüm vücudu avrettir. Mazeret hâlleri dışında, yabancı erkeklerin karşısında, vücudunun hiçbir yerini açması câiz değildir. Şayet vücudundan bir yer açarsa, yabancı erkeğin ona bakması haramdır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *"Mü'min erkeklere söyle; gözlerini (harama bakmaktan) sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. Bu, onlar için daha temizdir."* (145)

IV. Kibleye yönelmek: Kibleden maksat, Mekke şehrindeki Kâbe'dir. Öyle ki Kâbe, namaz kılanın tam karşısına denk gelmelidir.

Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"..Yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir. Nerede olursanız, yüzlerinizi o yöne çevirin."* (146)

Peygamberimiz (s.a.v) de, bir adama nasıl namaz kılacağına öğretirken şöyle buyurmuştur: *"..Namaz kılmak istediğinde, tam bir abdest al. Sonra kibleye yönel ve tekbir getir."* (147)

Ayette; Mescid-i Haram ve hadiste de Kible ile kastedilen yer, Kâbe'dir.

Kible (Kâbe)'ye yönelmenin meşrûiyet tarihi: Berâ b. Azib (r.a) şöyle demiştir: *"Rasûlullah (s.a.v), 16 veya 17 ay Kudüs'teki Mescid-i Aksa'ya doğru kıldı ve kıldırdı. Fakat bu arada Kâbe'ye doğru yönelmeyi çok isterdi. Allah (c.c) bu âyeti indirdi: '(Ey Muhammed); Biz, Senin yüzünü göğe doğru çevirip durduğunu (gökten haber beklediğini) görüyoruz.' Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v) Kâbe'ye doğru yöneldi."* (148)

Şu hâlde, Kâbe'ye yönelmenin meşrûiyeti; Peygamberimiz (s.a.v)'in Medine'ye hicret ettiği ilk yıllarda, yani hicretin 2. senesinde olmuştur.

(145) Nûr: 30

(146) Bakara: 144

(147) Buhârî: 5897; Müslim: 397.

(148) Buhârî: 390; Müslim: 525.

Kibleyi tesbit etme keyfiyeti: Namaz kılan bir kimse, ya Kâbe'yi görür şekilde ona yakın olur, ya da görmesi mümkün olmayan bir şekilde ondan uzak bulunur.

Kâbe'ye yakın olan kimsenin, bizzat ona doğru namaza durması vâcibdir. Ondan uzak olan kimse ise; kesin delillerle tesbiti mümkün değilse, çeşitli tahmini aletlerle kible tesbitini yapar ve namazını kılar.

NAMAZIN RÜKÜNLERİ (FARZLARI)

Rükün: Birşeyin rükünü, o şeyin temel parçalarından biridir. Odanın bir duvarı gibi.

Şu hâlde, rükû ve sücûd gibi parçalar, namazın rükünleridir. Namazın bütün rükünleri, Peygamber (s.a.v)'den vârid olduğu şekil ve tertibiyle yerine tam getirilmezse, namaz sahih olmaz. Namazın bu rükünleri 13'tür. Şimdi herbirini, müstakil bir şekilde izah edelim:

I. Niyet etmek: *Niyet:* Birşeyin ilk parçasını yapmaya başlarken, o şeyi kasdetmektir. Niyetin yeri kalbdır. Dil ile söylenmesi sünnettir.

Niyetin delili Peygamberimiz (s.a.v)'in şu buyruğudur: "*Ameller, ancak niyet ile dir.*" (149)

Namaz niyetinin sahih (geçerli) olabilmesi için ihram tekbiriyle beraber getirilmesi şarttır. Öyle ki, tekbir ile telaffuzu sırasında namaz kılmayı azmederek kalb uyanık olmalı, farziyeti ve şekli hatırdadır. Ancak niyetin yeri kalb olduğuna göre, dil ile söylenmesi şart değil, sünnettir.

II. Ayakta durmak: Farz namazlarda gücü yeten her kimsenin ayakta namaz kılması farzdır. Buna delil olarak, İmran bin Husayn şöyle demiştir: Bende basur vardır. Rasûlullah (s.a.v)'den nasıl namaz kılacağını sorunca şöyle buyurdu: *«مَنْ قَامًا، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ قَاعِدًا، فَإِنْ لَمْ يَسْتَطِعْ نَمَلًا جَبَّ»*. "*Ayakta namaz kıl, gücün yetmezse oturarak, buna da gücün yetmezse yan tarafına yaslanarak kıl.*" (150) Şu hâlde ayakta durmaktan aciz olan

(149) Buhârî: 1; Müslim: 1907

(150) Buhârî: 1066.

bir kimse, oturarak veya nasıl durabiliyorsa, o şekilde namazını kılabilir.

Ayakta durmak şartı, beli doğrultmaktır. Belini tam olarak doğrultamayan kimse ayakta durmuş sayılmaz. Binaenaleyh, avucu dizlere dokundurabilecek derecede, özürsüz olarak eğilen bir kimsenin namazı sahih olmaz. Ancak bu derecede beli bükülmüş olan, bu vaziyette durur ve eğer mümkünse rükûya giderken biraz daha eğilir.

Namazın tümünü ayakta kılma gücüne sahip olmayan; ayakta kılabilceği kadar kılar, kalanında da oturur ve o şekilde namazını tamamlar.

Sünnet olan namazlara gelince; ayakta kılmak sünnettir. Gücü yetsin veya yetmesin, mazeret olsun ya da olmasın, nafile namazları oturarak kılmak câizdir. Ancak mazeret olmadan oturarak kılmanın sevabı, ayakta kılma sevabının yarısı kadardır. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Nafile namazı ayakta kılmak daha faziletlidir. Her kim oturarak namaz kılsa ayakta kılanın yarı sevabı; uzanıp yatarak kılan kimse de, oturarak kılanın yarı sevabı kadar sevap kazanır."* (151)

III. İhram tekbiri almak: Namaza dururken niyet getirilir ve *"Allâhu ekber"* diyerek namaza başlanır. Buna; *"iftitah tekbiri"* de denir. Bu tekbir namazın bir rüknüdür.

Delili: Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *«مِفْتَاحُ الصَّلَاةِ الطَّهُّورُ، وَتَحْرِيمُهَا التَّكْبِيرُ، وَتَحْلِيلُهَا التَّسْلِيمُ»* *"Namazın anahtarı temizliktir. Haram kılıcı tekbirdir. Sonu selâmdır."* (152) Yani namaz dışında helâl şeyleri haram kılan ilk unsur ihram tekbiri; yeniden helâl kılan son unsur da selâmdır.

Şartları: İhram tekbirinin sahih (geçerli) olabilmesi için aşağıdaki şartlara riayet edilmesi gerekir:

- "Allâhu ekber."* lafzıyla olması,
- Tekbirin ayakta getirilmesi. Namaz kılma esnasında getirmek sahih değildir.
- Yüzün kibleye dönük olarak getirilmesi,
- Arapça olarak okunması, başka bir dildeki karşılığının okunmaması,

(151) Buhârî: 1065.

(152) Tirmizî: 3; Ebû Dâvûd: 61.

e. İşitme duyusu sahih ise (sağır değilse); tekbirin bütün harflerini kendisinin duyacağı bir sesle söylemesi.

f. Niyetle beraber getirilmesi.

IV. Fatiha okumak: Namazın her rekâtında Fatiha okumak farzdır. Bunun delili, Peygamberimiz (s.a.v)'in şu buyruğudur: **لَا صَلَاةَ لِمَنْ لَا يَقْرَأَ بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ** "Fatiha okumayan kimsenin namazı yoktur." (154)

Besmele, Fatiha sûresinden bir âyettir. Okunması farzdır. Besmele çekmeden Fatiha okumakla namaz sahih olmaz.

Sartları: Fatiha okurken aşağıdaki şartlara riayet edilmesi lazımdır:

a. Normal işitme duyusuna sahip olan bir kimse; namazda Fatiha okurken kendisinin duyacağı bir sesle okuması.

b. Ayetleri sıraya göre okuması. Bu arada harflerin çıkışlarına ve şeddelerin meydana gelmesine dikkat etmelidir.

c. Mânâyı değiştirecek bir hareke veya bir harf hatası yapmaması. Böyle bir hata yaparsa namaz bozulur.

d. Arapça olarak okuması. Meâlinin okunması geçerli değildir. Çünkü meâl Kur'ân değildir.

e. Ayakta okuması. Rükûda tamamlarsa, geçersiz ve iadesi vâcib olur.

V. Rükûya Varmak: Rükû: Namaz kılanın, ellerinin ayası diz kapaklarına yetiyecek kadar eğilmesidir. Bu şekilde eğilmek, rükûnun en azıdır. Bu şekilde eğilmekle rükû yerine gelmiş olur. Rükûnun en mü-kemmel şekli ise; sırtı ile boynu tek parça gibi bir hizaya gelecek (dizleri ve dirsekleri gergin tutarak, diz kapaklarını avuçlayıp, el parmaklarını kibleye doğru açık tutar) şekilde eğilmektir.

Delili: Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا** "Ey îmân edenler; rükû edin, secde edin." (154)

Peygamberimiz (s.a.v) de, bir adama namazı öğretirken şöyle de-

miştir: "...Sonra rükûya git, tâki azaların sükûn buluncaya kadar.." (155)

Sartları: Rükûnun sahih olabilmesi için, aşağıdaki hususlara riayet edilmesi lazımdır:

a. Zikredilen kadarıyla eğilmek; bu da ellerin ayasının diz kapaklarına yetişmesi kadardır. Nitekim Ebû Humeyd es-Sâidî (r.a), Rasûlullah (s.a.v)'in namazını vasfederken şöyle demiştir: "...Rükûya gittiğinde, ellerinin ayasını dizlerine yetiştirirdi.." (156)

b. Rükûya eğildiğinde, ondan başkasını kasdetmemek. Eğer bir kimse, ayakta iken birşeyden korkup eğilirse ve bunu rükû olarak saymak üzere devam ederse, rükûsu sahih olmaz. Tekrar doğrulması ve sonra rükû kasdiyle eğilmesi vâcibdir.

c. Tum'anîne yapmak. Yani rükûya giderken, "*Sübhânallâh*" denecek kadar bir süre beklemektir. Bu bekleyiş en az süredir.

Peygamberimiz (s.a.v) bu konuda çok hassas davranarak şöyle buyurmuştur: "*İnsanların en çirkin hırsızı, namazından çalan kimsedir.*" Oradakiler; "*Ya Rasûlallah, insan namazından nasıl çalar?*" diye sordular. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v); "*Rükû ve secdeleri tamamlamayan kimse namazından çalmış olur.*" buyurdu.

VI. İtidâl yapmak: Rükûdan kalkarken yapılır ki, rükû ile sükûdu birbirinden ayıran bir duruştur.

Delili: Hz. Aîşe (r.a), Peygamberimiz (s.a.v)'in namazını vasfederken şöyle demiştir: *«فَكَانَ إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ مِنَ الرُّكُوعِ لَمْ يَسْجُدْ حَتَّى يَسْتَوِيَ قَائِمًا»* "O, başını rükûdan kaldırırken, ayakta iyice doğrulmadıkça secdeye varmazdı" (157)

Peygamberimiz (s.a.v), namazını doğru dürüst kılmayan adama namazın keyfiyetini öğretirken şöyle buyurmuştur: *«ثُمَّ ارْقِعْ حَتَّى تَمْتَدِلَ قَائِمًا»* "Sonra tam doğruluncaya kadar duruş yap..." (158)

(154) Hac: 77.

(155) Buhârî: 724; Müslim: 397.

(156) Buhârî: 79.

(157) Müslim: 498.

(158) Buhârî: 724; Müslim: 397.

Şartları: İtidâlin sahih olabilmesi için aşağıdaki şartların bulunması gerekir:

a. Rükûdan itidâle kalkarken, ibadetten başka birşeyi kasdetmemek. Bir kimse herhangi birşeyden korkup rükûdan kalkar ve bunu rükû olarak sayarsa kâfi gelmez.

b. İtidale kalkarken en azı; "*Sübhânallâh*" denecek kadar bir süre durmaktır. Tam doğrulmadan secdeye gidilirse, namaz bozulur.

c. İtidalde duruşu çok fazla uzatmamak. Şöyle ki, bir Fatiha okuma süresinden fazla durmamaktır. Çünkü itidal kısa bir rükündür, çok fazla uzatmak câiz değildir.

VII. Secde etmek: Her rekâtta iki defa secde etmek bir rükündür. Şöyle ki, namaz kılan kimse alnını, secde yerine koymalıdır.

Delili: Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: «ارْكُوعُوا يَاسْجُدُوا» "*Rükû edin, secde edin..*" (159)

Peygamberimiz (s.a.v) de, namazını doğru kılmayan adama, namazı nasıl kılacağını öğretirken şöyle buyurmuştur:

«... ثُمَّ اسْجُدْ حَتَّى تَطْمِئِنَّ سَاجِدًا، ثُمَّ ارْفَعْ حَتَّى تَطْمِئِنَّ جَالِسًا، ثُمَّ اسْجُدْ حَتَّى تَطْمِئِنَّ سَاجِدًا...»

"...Sonra secde et, tâ sükûn buluncaya kadar, sonra tam oturuncaya kadar doğrul, daha sonra tekrar secde et, tâ sükûn hasıl oluncaya kadar.." (160)

Şartları: Sücudun sahih olabilmesi için aşağıdaki hususlara riayet etmek şarttır:

a. Alnı yere koyarken açık olması. Külâh, sarık veya saçın kılları, alnın üzerine inip kapatmaması gerekir.

b. Sücudun yedi organ üzerine yapılması, Peygamberimiz (s.a.v) bu yedi organı şöyle saymışlardır: "*Yedi organ üzerine secde yapmakla emrolundum: Alın (ve eliyle burnuna işaret etti), iki elin avuçları, iki diz ve*

(159) Hacc: 77.

(160) Buhârî: 724; Müslim: 397.

iki ayak uçları." (161) Alın hariç, diğer organların açık kalması vâcib değildir.⁽ⁿ⁾

c. Arka tarafın baş tarafından yüksek olması. Tabii ki bu mümkün ise.. Şayet hastalık gibi bir mazeret sebebiyle mümkün değilse, eğilebildiği kadarıyla eğilir.

d. Oturup kalkarken kendisiyle hareket eden (kıravat gibi) birşey üzerine secde etmemesi.

e. Sücudu yaparken başka birşeyi kasdetmemesi. Meselâ; itidâlde iken kayıp yüz üstü düşer ve bu şekilde secde yaparsa, yeterli değildir. Tekrar ayağa kalkıp yeniden secdeye varması lazımdır.

f. Başının ağırlığının secde yerine etki yapması. Öyle ki, eğer alnı altında pamuk veya benzeri gibi birşey olursa, basılır ve secde izi görünür olması gerekir. Şu hâlde, alnı hafifçe yere değdirmek, secde için yeterli değildir.

g. Bu şekilde her secdede en azından; "*Sübhânallâh*" denecek kadar bir süre durmalıdır.

Secdenin en mükemmel şekli elleri kaldırmadan tekbir getirip önce dizleri, sonra avuçları, daha sonra alnı ve burnu yere koymaktır. Bunları yapmakla birlikte secde yaparken iki elin parmaklarını kibleye doğru açık ve omuzların hizasında yere koymalı, dizleri birbirinden uzak ve dirsekleri de karından uzak tutmalı ve üç defa; "*Sübhâne Rabbiye'l-a'lâ.*" demelidir.

VIII. İki secde arasında oturmak: Bu oturuşun, her rekâta yapılması vâcibdir.

Delili: Önceki maddede zikredilen Peygamberimiz (s.a.v)'in şu emridir: " *... ثُمَّ ارْقَعْ حَتَّى تَطْمَئِنَّ جَالِسًا* .. Sonra tam oturun-

(161) Buhârî: 779; Müslim: 490.

(n) Kalan altı organ; Yani iki elin avuçları, iki diz kapakları ve iki ayak parmaklarının altının çıplak kalması vacib değildir. Ayak parmakları hariç, diğer organların normal bir şekilde yere parmakları şarttır. Ancak ayak parmaklarının altının veya her ayaktan en az birer parmağının yere değmesi yeterlidir.

caya kadar doğrulup otur.."

Şartları: Bu oturuşun sahih olabilmesi için şu şartlar gerekir:

a. Oturuşta ibadeti kasdetmek. Eğer birşeyden korkup başını secde-
den kaldırırs ve bunu oturuş sayarsa, rükün için yeterli değildir.

b. Teşehhüdü okuma süresinden fazla uzatmamak.

c. En azı da, "Sübhânallâh" denecek kadar bir süre oturmaktır.

IX. Son oturuş: Rükün olan bu oturuş; namaz rekâtlarının son rekâtında ve selâmdan önceki oturuştur.

X. Son oturuşta teşehhüdü okumak: Teşehhüdle kasdedilen; et-Tahiyyâtü'yü okumaktır. Abdullah b. Mes'ûd (r.a) diyor ki: "*Teşehhüd bize farz kılınmadan önce şöyle diyorduk: Kullardan önce Allah'a selâm, Cebrail'e selâm, Mikâil'e selâm, falana selâm olsun. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v); 'Allah'a selâm olsun demeyiniz, çünkü selâm Allah'ın isimlerindendir. Sizden biriniz namazda oturduğunda şöyle desin: et-Tahiyyâtü..' buyurdu*" (162)

Teşehhüdün, yani Tahiyyat'ın metniyle ilgili birkaç sahih rivâyet vârid olmuştur. İmam-ı Şafî'ye göre, mükemmel ve faziletli metni, İbni Abbas (r.a)'ın rivâyetidir. Nitekim şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.v), Kur'ân'dan bir sûre öğretir gibi Teşehhüd'ü de bize öğretir ve şöyle buyururdu:

«التَّحِيَّاتُ الْمُبَارَكَاتُ، الصَّلَوَاتُ الطَّيِّبَاتُ لِلَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ، السَّلَامُ عَلَيْنَا وَعَلَى عِبَادِ اللَّهِ الصَّالِحِينَ، أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ»

"Et-tâhiyyâtü, el-mübâraketü, es-salâvâtü, et-tayyibâtü lillâhi, es-selâmu aleyke eyyühe'n-Nebiyyü ve rahmetullâhi ve berekâtuhu. Es-selâmu aleynâ ve alâ ibâdi'l-lâhi's-sâlihîn. Eşhedü en lâ ilâhe illallâh ve eşhedü enne Muhammede'r-Rasûlullâh." (163)

"Dil, vücut ve mal ile yapılan bütün ibadetler Allah içindir. Selâm sana ey Peygamber, Allah'ın rahmet ve bereketi de üzerine olsun. Selâm

(162) Buhârî: 5806; Müslim: 402; Beyhâkî: 2/138.

(163) Müslim: 403.

bizim üzerimize ve Allah'ın salih kulları üzerine de olsun. Ben, Allah'tan başka ilâh bulunmadığına ve Muhammed'in O'nun kulu ve Rasûlü olduğuna şahitlik ederim."

Sartları: Teşehhüdü okurken aşağıdaki hususlara riayet etmek lazımdır:

a. İşitme duyusu normal olan kimse; kendi işiteceği kadar bir sesle okumalıdır.

b. Ara vermeden okumalı, eğer uzun bir sükût veya başka bir zikirle ara verilirse, teşehhüd bozulur ve iâdesi vâcib olur.

c. Oturarak okuması. Ancak bir özürden dolayı buna gücü yetmeyen kimsenin, mümkün olan keyfiyet üzerine okuması câizdir.

d. Arapça metniyle okumalı. Bilmeyen kişi, öğreninceye kadar istediği dil ile tercümesini okuyabilir. Ancak Arapça'sını öğrenmek vâcibdir.

e. Harf çıkışlarına ve şeddelerine riayet etmeli. Şayet bir harfin çıkışı değiştirilir veya bir şeddesi gevşetilir ya da bir kelimesinde hata yapılır ve bunlar mânâyı değiştirirse; teşehhüd geçersiz ve iadesi de vâcib olur.

f. Yukardaki hadiste vârid olduğu şekil üzere, kelimeleri sıra ile okumalıdır.

XI. Son teşehhüd'den sonra Peygamber (s.a.v)'e salâvat getirmek: Yani biraz önce zikrettiğimiz teşehhüd metninden sonra ve selâm vermeden önce, salâvat okumaktır.

Delili: Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur:

«إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ، يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا»

"Allah ve melekleri, Peygamber'e salât etmektedir. Ey îmân edenler, siz de O'na salât edin, içtenlikle selâm edin." (164)

Müçtehid âlimler; namazın haricinde hiçbir yerde salâvat getirme-

nin vâcib olmadığı hususunda icmâ (ittifak) etmişlerdir. Öyle ise,: "Siz de O'na salât edin." âyetindeki emir ve dolayısıyla salâtın vücutunun, namazda olması en uygundur. Buna en münasip yer de teşehhütten sonradır.

İbni Mes'ûd (r.a); "Yâ Rasûlallah namazda size salâvat getirdiğimizde, nasıl söylemeliyiz?" diye sorduğu zaman, Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Allahümme salli alâ Muhammed'in ve alâ âli Muhammed." (165) deyin. Bu da, salâvatın vücut yerinin namazın içinde olduğunu göstermektedir.

Namazda Peygamberimiz (s.a.v)'e salâvatın en azı; "Allahümme salli alâ Muhammed." demektir. Tam kâmil metni ise, şöyledir:

«اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، وَبَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ، فِي الْعَالَمِينَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ»

"Allâhümme salli alâ Muhammed'in ve alâ âli Muhammed'in kemâ salleyte alâ İbrâhîme ve alâ âli İbrâhîm. Ve bârik alâ Muhammed'in ve alâ âli Muhammed'in kemâ bârekte alâ İbrâhîme ve alâ âli İbrâhîme fi'l-âlemîne inneke Hamîdü'n-Mecîd."

Salâvatın bu metni, öncelikle Buhârî ve Müslim'in rivâyet ettikleri sahih hadislerle sabit olmuştur. Bu hadis metinlerinin bazısında kelime fazlalığı veya eksikliği vardır. Bunun ise hiçbir mahzuru yoktur. (166)

Şartları: Salâvatta, aşağıdaki hususlar şarttır:

a. Salâvatı okurken, okuyan kişinin kendi işiteceği kadar bir sesle okuması.

b. "Muhammed" veya "Rasûl" ya da "en-Nebi" lafzıyla olması. Meselâ; "Ahmed" kelimesiyle okumak yetmez.

c. Arapça metniyle okunmalı.

d. Metni, bu sıra ile okunmalı. Teşehhüd ile salâvat arasında tertib de

(165) İbn-i Hibban: 515; Hakim: 1/268.

(166) Buhârî: 1390; Müslim: 406.

şarttır. Binaenaleyh, teşehhüdden önce salâvatı okumak sahîh olmaz.

XII. Birinci selâmı vermek: Namaz kılan bir kimse başını sağ tarafına çevirip şöyle der: **السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ** "Es-selâmu aleyküm ve rahmetullâh."

Delili: İhram tekbirinde zikrettiğimiz şu hadistir: *"..Namazın başlangıcı ihram tekbiri, sonu da selâm vermektir."*

Selâmın en az metni bir defa; "Es-selâmu aleyküm"dür. En ekmeli; biri sağa, diğeri sola olmak üzere iki defa; "Es-selâmu aleyküm ve rahmetullâh"tır. İkinci selâm sünnettir.

Sa'd (r.a) şöyle demiştir: *"Rasûlullah (s.a.v)'i, sağına ve soluna selâm verirken gördüm. Tâ yanağının beyaz (kılız) kısmını bile gördüm."* (167)

XIII. Tertibe riayet etmek: Bütün rükünleri yukarda saydığımız sıra ile yapmakta bir rükündür. Şöyle ki, önce niyet ve ihram tekbiriyle başlamak, sonra Fatiha, sonra rükû, itidâl, sücûd...

Bu rükünlerin bazısını, kendilerine tayin edilen yerden (meselâ: sücûdu rükûdan) önce, kasden yapanın namazı bozulur. Fakat yanılarak bu yapılırsa, yerinden önce yapılan o işlerin tümü geçersiz sayılır ve o işlerin iâdesi vâcib olur.

Binaenaleyh, bir kimse yanılarak rükünlerin sıralamasını bozar ve bu şekilde devam ederek terkettiği rükûnün sonraki rekâtında o rükûnün misline vardıktan sonra (meselâ; birinci rekâtta rükûyu yapmadan secdeye varır ve ikinci rekâtın rükûsunda) durumu hatırlarsa, terkettiği rükû ile müteakip rekâtın aynı rükûnü arasında yapmış olduğu işleri yapılmamış gibi kabul eder ve namaza bir rekât ilave eder.

NAMAZIN SÜNNETLERİ

Sünnet: Kesin bir taleple istenmediği hâlde yine de, yapılması iste-

nilen fiildir ki, yapılmasında sevap vardır, terkedilmesi sebebiyle de ceza yoktur.

Namazın şartları ve rükünleri vardır. Namazın sahih olması için bunların yapılması kesin olarak gereklidir. Bunları biraz önce açıkladık.

Bir de namazın sünnetleri vardır. Namaz kılan bir kimseden yapılması istenir. Ancak bu istek kesin değil de, yapılmasıyla namazın sevabının çoğaldığı; terkedilmesiyle de cezanın gerekmediği bir istektir. Bu sünnetler çoktur. Toplu hâlde; namazdan önce yapılan sünnetler, namazın içinde yapılan sünnetler ve namaz sonrası yapılan sünnetler olmak üzere üçe ayrılır:

I. Namazdan önce yapılan sünnetler: Bunlar aşağıdaki üç husustan ibarettir:

1. Ezan: Daha önce tarifi, delili, şartları ve bunlara bağlı hükümlerin beyânını gördük.

2. Kamet: Keza bunun tarifi, şartları ve ezan ile arasındaki farklılıklarının beyânını da gördük.

3. Sütire dikmek: Sütire; namaz kılanın önünde dikilen bir siperdir ki, namaz kılanın önünden geçilmemesi için engel teşkil eder. Meselâ; duvar, direk gibi birşeyin önünde namaza durmak veya namazlık gibi birşey sermek, bunları bulamazsa uzunlamasına bir çizgi çizmektir.

Peygamberimiz (s.a.v) sütreyi, bilhassa yolculukta ve geniş alanlarda kullanırdı. Sütrenin, sücud yerine yakın olması daha efdâldir.

Sehl b. Sa'd (r.a) şöyle demiştir: "*Rasûlullah (s.a.v)'in sücud-yeri ile sütire olan duvar arasında bir koyun geçecek kadar boşluk vardı.*" (168)

II. Namaz içinde yapılan sünnetler: Bunlar da; eb'âz ve hey'ât olmak üzere iki kısma ayrılır.

Eb'âz: Terkedildiğinde, namazın sonunda kendilerine sehiv (yanılma) secdesi gerekli olan ve bununla telafi edilen sünnetlerdir. Bu sünnetler, namazın bir cüzü (parçası) gibi sayılır. Sevabı fazladır. Bilerek veya

unutarak-yanılarak terkedilirse, sehiv secdesiyle telafi edilir.

Hey'ât: Terkedildiğinde, sehiv secdesi gerekmiyen ve sehiv secde-siyle telafi edilmeyen sünnetlerdir. Bu sünnetler, ehemmiyet ve fazilet ba-kımından eb'âz sünnetlerden bir derece aşağıdır. Ne suretle terkedilirse edilsin kendilerine sehiv secdesi gerekmez.

İleride, sehiv secdesi ve buna bağlı olan hükümler izah edilecektir.

Eb'âz olan sünnetler

1. Birinci teşehhüd (et-Tahiyyât): Bununla kasdedilen; akabinde selâm verilmeyen teşehhüddür. Öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarının; yani üç veya dört rekâtlı namazların ikinci rekâtındaki oturuşta et-Tahiyyât'ı okumak sünnettir.

Birinci teşehhüdün farz değil de, sünnet olduğuna dair delil; "*Rasûlullah (s.a.v) birgün öğle namazını kıldırırken ikinci rekâtta otur-madan kalktı. Namazı bitirdiğinde iki secde yaptı.*" rivâyetidir.⁽¹⁶⁹⁾ Yani oturup okumadığı teşehhüd için sehiv secdesi yaptı. Eğer bu teşehhüd farz olmuş olsaydı, oturup okuması gerekecekti ve sehiv secdesiyle telafi edi-lemezdi.

2. Birinci teşehhüdden sonra Peygamber (s.a.v)'e salâvat getir-mek: Bu da bir sünnettir. Terkedildiği zaman sehiv secdesiyle telafi edi-lir.

3. Birinci teşehhüd için oturmak: Saydığımız bu üç sünnet bir ara-dadır, fakat müstakil birer sünnettirki, şunlardır: Birinci teşehhüd için oturmak sünneti, bu oturuşta teşehhüdü okumak sünneti ve bu teşehhüd-den sonra Peygamberimiz (s.a.v)'e salâvat getirmek sünneti.

4. Rükün olan son teşehhüdden sonra Peygamberimiz (s.a.v)'in âline salâvat getirmek: Yani son oturuşta rükün olan teşehhüdü okuduk-tan sonra ve yine bu oturuşta rükün olan Peygamberimiz (s.a.v)'e salâvat getirdikten sonra; "*ve alâ âli Muhammed* " demekle Peygamberimiz (s.a.v)'in âline salâvat getirmek de sünnettir.

5. Kunut:

a. Sabah namazının ikinci rekâtında rükûdan kalkarken itidâlde.

b. Ramazan ayının ikinci yarısında vitir namazının son rekâtının itidâlinde,

(169) Buhârî: 1173; Müslim: 570.

c. Memleket, kıtlık veya düşman istilâsı gibi musibetlere maruz kalınca her farz namazın son rekâtının itidâlinde,

Bütün bu namazlarda Kunut duâsını okumak, kuvvetli bir sünnettir.

Hiz. Enes (r.a) şöyle demiştir: "Rasûlullah (s.a.v) dünyadan ayrılana kadar sabah namazında devamlı Kunut duâsını okurdu."

Allah-u Teâlâ medh ü senâ edilerek hangi duâ yapılırsa, meselâ; «اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي يَا غَفُور» "Allâhümmeğ'firlî yâ ğafûr=Ey bağışlayıcı Allah'ım, beni bağışla." demekle de Kunut sünneti hâsıl olur. Ancak Peygamberimiz (s.a.v)'den vârid olan aşağıda geçen Kunut duâsının metnini okumak; Kunut sünnetinin ifası bakımından en mükemmeli ve en faziletlisidir.

Hiz. Hasan (r.a) şunları söylemiştir: "Rasûlullah (s.a.v), vitir namazında okumak üzere bana şu duâyı öğretti:

(أ) «اللَّهُمَّ اهْدِنِي فِيمَنْ هَدَيْتَ، وَعَافِنِي فِيمَنْ عَافَيْتَ، وَتَوَلَّنِي فِيمَنْ تَوَلَّيْتَ، وَبَارِكْ لِي فِيمَا أَعْطَيْتَ، وَقِنِي شَرَّ مَا قَضَيْتَ»

(ب) «فَإِنَّكَ تَقْضِي وَلَا يُقْضَى عَلَيْكَ، وَإِنَّهُ لَا يَذِلُّ مَنْ وَالَيْتَ، وَلَا يَعِزُّ مَنْ عَادَيْتَ، تَبَارَكْتَ رَبَّنَا وَتَعَالَيْتَ»

(ج) «فَلَكَ الْحَمْدُ عَلَى مَا قَضَيْتَ، أَسْتَغْفِرُكَ اللَّهُمَّ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَسَلَّمَ»

A. Allâhümmehdinî fî men heğeyte ve âfinî fî men âfeyte ve tevelenî fî men tevelleyte ve bâriklî fî mâ a'tayte ve kinî şerra mâ kadayte.

B. Fe inneke takdî ve lâ yukdâ aleyke ve innehû lâ yezillü men vâleyte ve lâ yaizzu men âdeyte tabârekte Rabbenâ ve teâleyte. (170)

C. Fe leke'l-hamdu alâ mâ kadayte. Estağfiruk'e-llâhumme ve etûbu ileyke. Ve sallallâhu alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihi ve sahbihi ve sellem.

Tek başına namaz kılan bir kimse, zamirleri bu şekilde tekil olarak okur. İmamın bu zamirleri; meselâ: "Allâhümmehdinâ.. ve âfinâ.. ve tevellenâ." şeklinde çoğula çevirerek okuması sünnettir.

Kunutun;

(A) kısmı duâdır. İmam bu kısmı okurken cemaatin dinlemesi ve âmin demesi sünnettir. Şayet cemaat imamın sesini duymazsa, onlar da bunu okurlar.

(B) ve (C) bölümleri zikir, övgü ve salâvat olduğu için cemaatin de imamla beraber okuması sünnettir.

Ayrıca kunutun; (A) ve (B) bölümleri, Peygamberimiz (s.a.v)'den vârid olan duâ ve senâlardır.

(C) bölümü ise, müçtehid âlimlerin müstehab gördükleri övgü ve salâvattır. Zira zikir ve duâdan sonra Peygamber (s.a.v)'e salâvat getirmek hususunda sahih hadisler vardır. Bu bakımdan, bu bölümün okunmasını da müstehab görmüşlerdir.

Kunut duâsını okuyan kişinin, ellerini (diğer duâlarda olduğu gibi) kaldırmaması ve içlerini göğsü doğru açması sünnettir.⁽¹⁷¹⁾

Hey'ât olan sünnetler: Namazın bu sünnetleri şöyle özetlenebilir:

1. Elleri kaldırmak: İhram tekbiri alırken, rükûya giderken ve rükû'dan kalkarken elleri kaldırmak gereklidir. Bir de, üç ve dört rekâtlı namazların ilk oturuşundan kalkarken de elleri kaldırmak sünnettir.

Bu sünnetin yapılış şekli şöyledir: Avuçlar açık, parmaklar dik, elin içi kibleye karşı ve baş parmak kulak yumuşağının hizasına gelecek şekilde, her iki eli beraberce kaldırılır.(o)

İbni Ömer (r.a) şöyle demiştir: "Peygamber (s.a.v)'i namazda iftitah tekbiri alırken gördüm. Ellerini omuzlarının hizasına kadar kaldırdı. Rükûya giderken tekbir aldığı anda aynı şeyi yaptı. Ve; 'emi allâhu limen hamideh'" dediğinde böyle yaptı sonra, 'Rabbenâ ve leke'l-hamd' dedi. Ancak sücûda giderken ve sücûddan kalkarken böyle yapmadı, yani ellerini kaldırmadı." (172)

2. Ayakta dururken, sağ eli sol elin üzerine koymak: Bunun da yapılış şekli şöyledir. Sağ eli, sol elin üst tarafına ve bileği üzerine koyup, sağ elin parmaklarıyla sol elin üstü kavranarak bağlanır. Bu bağlama, göğsün altında ve göbeğin yukarısında olmalıdır.

Vail bin Hucr (r.a)'dan şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Peygamber

(171) Muğnil-Muhtaç: 1/166-167

(o) Bu kaldırmanın hikmeti; Allh-u Teâlâ'ya çok iltica ve sığınma ifadesidir. Nasıl ki, boğulmakta olan kimse elini kaldırır ve kendini kurtaracak kimseden yardım talep eder ve bu yardımcıyı sığırsa, bunun gibi her sünnetin bir hikmeti vardır.

(172) Buhârî: 705; Müslim: 309.

(s.a.v) namaza başlarken ellerini kaldırdığını gördüm... Sonra sağ elini sol elinin üzerine koydu." (173)

3. Secde yerine bakmak: Sağa sola bakmak veya yukarıya ya da Kâbe olsa dahi karşısındaki şeye bakmak mekruhtur. Bakışını devamlı secde yerine dikmek sünnettir. Yalnız tahiyyatta; "İllallâh" deyip şahâdet parmağını kaldırırken göz kenarları ile şahâdet parmağına bakmalıdır. Bu bakışı; ilk teşehhüdde iken kalkıncaya kadar, son teşehhüdde iken selâm verinceye kadar devam ettirmek sünnettir. Peygamberimiz (s.a.v) namaz kılarken sücud yerine bakarlardı.

4. İftitah duâsını okumak: Hz. Ali (r.a) şöyle demiştir: "Râsûllullah (s.a.v) tekbir getirip namaza başlayınca şu duâyı okurdu:

«وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ،
إِنْ صَلَاتِي وَتُسْكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ
أُمِرْتُ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ»

"Veccehtü vechiye lillezî fetara's-semâvâti ve'l-ardi hanîfen müsli-men ve mâ ene mine'l-müşrikîn. İnne salâtî ve nüsükî ve mahyâya ve memâtî lillâhi Rabbi'l-âlemîn. Lâ şerîke lehû ve bi zâlike ümirtü ve ene mine'l-müslîmîn." (174)

İşte iftitah duâsı budur. Farz veya sünnet namazların başlama tekbi-rinden sonra ve Fatiha'dan önce tek başına namaz kılan veya imam olan ya da imama uyan herkesin bu duâ metnini okuması sünnettir. Bu duâ, yalnız birinci rekâtta ve Fatiha'dan önce okunur. Eûzü Besmele çekip Fa-tiha'ya başlayan, unutmuş olsa dahi, artık buna geri dönemez; bu sünneti kaçırmış olur.

Bu duâyı, cenaze namazında okumak sünnet değildir. Bir de, vakti daralmış farz namazında, iftitah duâsı okunduğu takdirde vaktin çıkmasın-dan korkulursa, bu duânın okunması sünnet değildir.

5. Eûzü çekmek: Her rekâtta Fatiha sûresine, "Eûzü billâhi mineşşeytânî'r-racîm." diyerek başlanması sünnettir. Eûzü çekmeden Fa-tiha'ya başlayan bunu kaçırmış olur; artık Eûzü çekmek için geri dönül-mesi mekruhtur.

(173) Müslim: 401.

(174) Müslim: 771.

Bunun sünnet oluşunun delili Allah-u Teâlâ'nın şu buyruğudur: "Kur'ân okumaya başlarken (Eûzü çekerek), kovulmuş şeytandan Allah'a sığın." (175)

6. Yerinde kırâatı gizli veya açık okumak: Kırâatın, yani Fatiha ile zammı sûrenin sesli (açık olarak) okunmasının sünnet olduğu yerler şunlardır: Akşam ve yatsı namazlarının ilk iki rekâtında; sabah, Cuma, bayram, ay tutulma, yağmur, teravih ve Ramazan'da vitir namazında, imam ya da tek başına namaz kılan her kişinin bu namazlarda kırâatı açık okuması sünnettir. Bunların dışında olan namazlarda gizli okuması sünnettir.

Bu sünnetle ilgili pek çok hadis vardır. Bir tanesinde Ebû Hureyre (r.a) şöyle demiştir: *"Her namazda (Kur'ân) okunur. Rasûlullah (s.a.v)'in açık okuyup bize duyurduklarını biz de sizlere o yerlerde duyuruyoruz. Bizden gizlice okudukları yerleri biz de sizlerden gizli okuyoruz."*(176)

Sahâbeler'den; yukarda belirtilen yerlerin dışında bir yerde kırâtın açık olarak okunduğu nakledilmemiştir.

7. Fatiha'yı bitirirken "âmin" demek: Bu da *"velâd-dâllîn"* kelimesinin hemen akabinde söylenir. Âmin demek, her namazda ve her namaz kılana sünnettir. Açık okunan namazlarda sesli, gizli okunan namazlarda da gizli söylenir. Açık namazlarda cemaat imamla birlikte açık olarak âmin der. Aminin mânâsı; *"Yâ Rabbi, kabul buyurur."* demektir.

Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Sizden biriniz namazda 'âmin' deyince, gökte de melekler 'âmin' derler, o âminlerden biri diğerine rastlarsa, o kimsenin geçmiş günahları affolunur."* (177)

Diğer bir hadiste de; *"İmam âmin dediği vakit, siz de âmin deyiniz. Zira her kimin âmin demesi, meleklerin âmin demesine rastlarsa, geçmiş günahları bağışlanır."* (178)

Ebû Hureyre (r.a) şöyle demiştir: *"Rasûlullah (s.a.v); Gayri'l-mağdûbi aleyhim velâd-dâllîn'i okuduktan sonra âmin derdi ve arkasında bulunan ilk saf bunu duyardı."* (179)

(175) Nahl: 98.

(176) Buhârî: 738; Müslim: 396.

(177) Buhârî: 748; Müslim: 410

(178) Buhârî: 747; Müslim: 410.

(79) Ebû Dâvûd: 934.

8. Fatıha'dan sonra Kur'ân'dan birşey okumak: Ne kadar da kısa olsa Kur'ân'dan bir sûre veya arka arkaya üç âyet okumakla bu sünnet hâsıl olur.

Bu okuma, yani zammı sûre; her namazın ilk iki rekâtında, imama ve tek başına namaz kılan herkese sünnettir. Cemaat, gizli okunan namazlarda da okurlar. Ancak imamın açıktan okuduğu namazlarda, cemaatin zammı sûreyi okumayıp imamı dinlemeleri sünnettir. Eğer imamdans uzak olup bu nedenle sesini duyamıyorsa, o zaman cemaat da zammı sûreyi okur.

Sabah ve öğle namazlarında uzun okumak, ikindi ve yatsı namazlarında, öğle vakti okunanın yarısı kadar; akşam namazında ise kısa sûreleri okumak sünnettir.

Keza Cuma günü sabah namazının birinci rekâtında "Secde" ve ikinci rekâtında da "İnsan" sûrelerini okumak da sünnettir. Nitekim Ebû Hureyre (r.a) şöyle demiştir: "Peygamber (s.a.v) Cuma günü sabah namazında 'Secde' ve 'He'l-etâ ale'l-insan' sûresini okurdu." (180)

Bütün namazlarda birinci rekâtta, ikinci rekâttan daha uzun okumak da sünnettir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) birinci rekâtta okumayı uzatır, ikinci rekâtta daha kısa okurdu. (181)

9. Rükünlere intikal ederken tekbir getirmek: İhram tekbirinin namazın bir rükünü olduğunu ve onsuz namazın sahih olmayacağını söyledik.

İhram tekbirini alıp namaza başlarken, sonra herbir rükünden başka bir rükne geçerken, tekbir almak sünnettir. Yalnız rükûdan itidâle kalkarken tekbir yerine, "Semiallâhu limen hamideh, Rabbenâ lekêl- hamd." demek sünnettir. (182)

10. Rükû ve sücudda tesbih yapmak: Bunun yapılış şekli, rükûya varılınca üç defa: **سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ** "Sübhâne Rabbiye'l-Azîm" demek ve secdeye varılınca yine üç defa: **سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى** "Sübhâne Rabbiye'l-A'lâ." demek sünnettir.

(180) Buhârî: 851; Müslim: 880.

(181) Buhârî: 725; Müslim: 451.

(182) Buhârî: 756; Müslim: 392.

11. Her iki teşehhüd otururunda elleri uyluklar üzerine koymak:

Bunun yapılış şekli şöyledir: İlk ve son teşehhüd otururunda sol elin (iki secde arası otururda da her iki elin) parmakları, bir kısmı hariç birbirlerine bitişik olarak; parmak uçları da diz kapağının hizasına gelecek şekilde uyluk üzerine konulur. Sağ elin ise, şahâdet parmağı açılıp uzatılır, diğer parmaklar da bükülerek kapalı tutulur; "İllallâh" kelimesi okununca, şahâdet parmağı kaldırılır. Şahâdet parmağı kaldırılırken namazın sonuna (birinci teşehhüdde ayağa kalkıncaya) kadar, o şekilde hareketsiz tutulması da sünnettir.

İbni Ömer (r.a), Peygamberimiz (s.a.v)'in namazda oturuşunu anlatırken şöyle demiştir: *"Hz. Peygamber (s.a.v) namaza oturduğu vakit, sağ avucunu sağ uyluğu üzerine koyar, parmaklarının hepsini kapatır, yalnız şahâdet parmağını uzatıp 'İllallâh' derken kaldırır ve sol avucunu da sol uyluğu üzerine koyardı."* (183)

12. Son otururda teverrük, diğerinde iftiraş ile oturmak:

Teverrük: Namaz kılan bir kimse son teşehhüd için otururken; sağ ayağının parmakları kibleye doğru gelecek şekilde bükerek ve sol ayağını yatık olarak sağ ayağının altına geçirip parmaklarını dışarıya çıkarır ve yanını yere koyup oturur.

İftiraş: Namaz kılan bir kimse ilk teşehhüdde ve secdeler arasında otururken; sağ ayağını dikip parmaklarını kibleye doğru bükerek ve sol ayağını yere koyup üstüne oturur.

Ebû Humeyd es-Sâidî (r.a) şunları söylemiştir: *"Rasûlullah (s.a.v)'in namazını en iyi öğreneniniz ben idim... İlk iki rekâtta teşehhüd için oturduğunda sol ayağının üzerine oturup sağ ayağını diker; son rekâtta oturduğunda, sol ayağını, sağ ayağının altına geçirip sağ ayağını diker ve yanı üstüne oturur idi."* (184)

13. İbrâhîm (a.s)'a salâvat getirmek ve son teşehhüdün sonunda da duâ yapmak: Son oturuşun teşehhüdünde Peygamberimiz (s.a.v)'e salâvat getirmenin rükûn olduğunu biraz önce söyledik. Hangi metniyle olursa olsun Hz. Peygamber (s.a.v)'e salâvat getirmek rükûn için yeterli

(183) Müslim: 580.

(184) Buhârî: 794.

dir.

Ancak son teşehhüdde Hz. İbrâhîm (a.s)'a salâvat –geçen metniyle– okumak sünnettir. Teşehhüd ve salâvatın sonunda, kabir ve cehennem azabından Allah (c.c)'ya sığınarak veya istenilen duâyı okuyarak duâ yapmak sünnettir. Ancak bu duâ, teşehhüd ve salâvatın süresini aşmamalıdır.

Ebû Hureyre (r.a) şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Sizden biriniz son teşehhüdü bitirdiğinde dört şeyden Allah'a sığınsın: Cehennem azabından, kabir azabından, ölüm ve hayat fitnesinden, deccalin şerrinden."* (185)

Peygamberimiz (s.a.v)'in teşehhüdün akabinde okuduğu bazı duâlar şunlardır:

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِي مَا قَدَّمْتُ وَمَا أَخَّرْتُ وَمَا أَسْرَرْتُ وَمَا أَعْلَنْتُ وَمَا أَسْرَفْتُ وَمَا أَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنِّي. أَنْتَ الْمُقَدِّمُ وَأَنْتَ الْمُؤَخِّرُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ.
اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ وَمِنْ عَذَابِ النَّارِ وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَحْيَا وَالْمَمَاتِ وَمِنْ فِتْنَةِ الْمَسِيحِ الدَّجَالِ

"Allâhümmağfir lî mâ kaddemtü ve mâ ehhartü ve mâ asrartü ve mâ a'lentü ve mâ esraftü ve mâ ente a'lemu bihî minnî ente'l-mukaddimu ve ente'l-muahhiru lâ ilâhe illâ ente.

Allâhumme innî eûzü bike min a'zâbi'l-kabri ve min a'zâbi'n-nâri ve min fitneti'l-mahyâ ve'l-memâti ve min fitneti'l-mesîhi'd-deccâl."

14. İkinci selâmı vermek: Birinci selâm rükündür. Bu da başı sağ tarafa çevirmekle olur. Bununla namaz bitmiş olur. Ancak başı sol tarafa çevirerek ikinci selâmı vermek de sünnettir. Nitekim Sa'd (r.a) şöyle demiştir: *"Rasûlullah (s.a.v)'i sağına ve soluna selâm verirken, tâ yanağının beyaz (kılız) kısmını bile gördüm."* (186)

15. Huşû ile namaz kılmak:

Huşû: Kalbi; dilin söylediği duâ, zikir ve kırâatlara uydurmaktır ki, bunların herbirini düşünerek, mânâlarını hissetmek ve Allah-u Teâlâ'ya münacat hâlinde olduğunun şuuru içinde bulunmaktır.

(185) Müslim: 558.

(186) Müslim: 582.

Gerçekten huşû –bu mânâ ile– hiç olmazsa namazın bir bölümünde bulunması gereken birşeydir. Öyle ki namazın başlamasından sonuna kadar tümünü gaflet kaplarsa, namaz geçersiz olur.

Ancak huşûyu, namazın tümünde devam ettirmek, mükemmel bir sünnettir. Hz. Osman (r.a) şöyle demiştir: Rasûlullah (s.a.v)'in şöyle buyurdıklarını işittim: *"Müslüman kişi farz namazını edâ ederken; abdesti, rükûyu ve huşûyu güzel yaparsa, büyük günah işlemedikçe, o namaz önceki hatalara keffâret olur, bu ömür boyunca devam eder."* (187)

Bütün bu saydığımız sünnetlere hey'ât denir. Namaz kılan bir kimse bunlardan birşeyi terkederse, telâfisi için sehiv secdesi sünnet değildir.

III. Namazın akibinde yapılan sünnetler: Namazın sonundaki sünnetler şunlardır:

1. İstiğfar, zikir ve duâ yapmak: Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) namazını bitirince, üç defa istiğfar eder ve; *«اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَمَنْكَ السَّلَامُ، تَبَارَكْتَ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ»* "Allâhumme ente's-selâmü ve minke's-selâm, tebârekte yâ ze'l-Celâli ve'l-ikrâm." (188) derdi.

Cemaate öğretmek gayesiyle imamın, istiğfar ve zikirleri sesli olarak okumasında bir mâni yoktur. Cemaat öğrendikten sonra sessiz okur. Nitekim İbni Abbas (r.a) şöyle demiştir: *"Cemaat farz namazını bitirirken, zikirleri sesli olarak okumak, Peygamber (s.a.v)'in zamanında var idi."* (189)

Bu konuda Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Namaz biterken söylenen birtakım sözler vardır ki, bunları söyleyen kimse hüsrana uğramaz. Bu sözler; otuz üç tesbih (Sübhânallâh), otuz üç tahmid (Elhamdülillâh), otuz üç de tekbir (Allâhu Ekber) demekten ibarettir."* (190)

Diğer bir hadiste; *"..Bunlar doksan dokuz eder ve; 'Lâ ilâhe illallâhü vahdehü, lâ şerike lehü, lehü'l-mülkü ve lehü'l-hamdü ve hüve alâ külli şey'in kadîr.' diyerek yüzü tamamlarsa, küçük günahları deniz köpüğü kadar olsa dahi affedilir."* (191) diye buyurulmuştur.

(187) Müslim: 228.

(188) Müslim: 591.

(189) Buhârî: 805; Müslim: 583.

(190) Müslim: 596.

(191) Müslim: 597.

Bu konuda pek çok zikir ve duâlar vardır ki bazıları her namazın ve bazıları da belirli namazların sonunda okunması için vârid olmuştur. Bunlar, hadis ve ezkarla ilgili kitaplardan öğrenilebilir.

2. Farzdan sonra nafile namaz kılmak için yer değiştirmek: Bu sücud yerlerinin çoğalması için yapılır. Zira sücud yeri kişiye tanıklık eder.

Farzı camide kıldıktan sonra eve gidip sünneti evde kılmak daha efdâldir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Ey insanlar, evinizde de namaz kılın. Çünkü farz namazı hariç, kişinin en faziletli namazı evde kıldığı namazdır."* (192)

Diğer bir hadiste; *"Sizden biriniz mescidinde namaz kıldığı vakit, evi için de namazından bir pay ayırsın. Çünkü namazı sebebiyle Allah evine hayır verir."* (193)

3. Erkeklerin, kadınların çıkmasını beklemesi: Camide namaz kılan erkeklerin, safları arkasında kadınlar varsa, onlar çıkıncaya kadar beklemesi sünnettir. Zira kadınlarla karışmasıyla nahoşluk beklenebilir.

Ümmü Seleme (r.a) şunları anlatmıştır: *"Rasûlullah (s.a.v) namazda selâm verirken, selâmını tamam eder etmez kadınlar hemen kalkar, Rasûlullah (s.a.v) ve onunla beraber namaz kılan erkekler azıcık bekler dururdu."* (194)

İşte Rasûlullah (s.a.v)'in bu bekleyişi, erkeklerle kadınların karışmaması için idi.

NAMAZIN MEKRUHLARI

Bir kaide: Beyân edilen sünnetlerden birine muhalefet etmek, mekruh sınıfına girer.

Mekruh: Namaz kılan bir kimsenin namazda terki üzerine sevap kazanacağı ve yapmasıyla da sorumlu olmayacağı herşeydir.

Meselâ; rükünlere intikal ederken tekbir almamak mekruhtur. Çün-

(192) Buhârî: 698; Müslim: 781.

(193) Müslim: 778.

(194) Buhârî: 832.

kü bu tekbirleri getirmek sünnettir. Keza iftitah duâsını okumamak mekruhtur. Zira bu duâyı okumak sünnettir.

Ancak namaz kılarken mekruhun bu kaidesi dışında bazı özel işler vardır ki, bunlardan sakınılması sünnettir. Namazın içinde yapılmalrı ise mekruhtur. Bu mekruhlar da şunlardır:

1. Namazda ihtiyaç olmadan yüzü sağa sola çevirmek: Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Allah; namazda bulunan kulunu, yüzünü sağa sola çevirmedikçe, rahmet ile karşılamaya devam eder. Yüzünü çevirince de karşılamaktan vaz geçer."* (195) Hem de namazda yüzü sağa sola çevirmek, sünnet olan huşûya aykırı düşmektedir.

Ancak bu bir sebeple olursa, meselâ bir düşmanın gözlenmesi gibi, o zaman mekruh olmaz. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) birgün sabah namazını kıldırırken yüzünü çevirip dağa bakmıştır. Çünkü geceleyin bir süvariye nöbet tutmak üzere dağ başına göndermişti. Düşmanı gözlemek için yüzünü çevirmiştir.(196)

Bu çevirme, yalnız yüz ile olursa mekruhtur. Göğüsle beraber yapılırsa namazı bozar.

Yüzü çevirmeden göz kenarları ile bakmanın bir sakıncası yoktur. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) birgün namaz kıldırırken; rükû ve secde den kalkarken belini doğrultmayan bir adama göz kenarıyla bakmış ve namazdan sonra şöyle buyurmuştur: *"Rükûdan kalkarken belini düzlemeden kimsenin namazı tam değildir."* (197)

2. Gözü göğse kaldırmak: Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Bazı insanlara ne oluyor da, namazlarında gözlerini göğse doğru kaldırıyorlar? Ya bundan vazgeçerler ya da gözler zarar görecektir."* (198)

3. Namazda elbisenin uçlarını katlamak ve saçını toplayıp bağlamak: Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Yedi kemik (organ) üzerine secde etmekle emrolundum. Bir de ne elbiseyi katlarım ve ne de saçını bağlarım."* (199) Elbiseleri katlamadan, olduğu gibi salı vermek sünnettir.

(195) Ebû Davûd: 909

(196) Buhârî: 718

(197) İbn-i Habbân: 500

(198) Buhârî: 717, Müslim: 428,429

(199) Buhârî: 777

4. Nefsin arzu ettiği bir yemek hazır olduğu hâlde namaz kılmak: Çünkü bir kimse yemek yemeden namaza kalkarsa, nefsi bununla meşgul olur ve istenilen huşû da dağılmış olur. Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Sizden birinizin akşam yemeği konulduğunda, namaz vakti girmişse, önce yemekten başlasın; yemeği bitirinceye kadar acele etmesin."* (200) Tabii ki vakit müsait ise, vakit dar olursa önce namazı kılmak gerekir.

5. Sıkışık abdestle namaz kılmak: Zira bu hâlde namaza duran bir kimse, namazın haklarından olan huşû ve sükûnete ulaşamaz. Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Yemek hazır iken ve büyüklük ya da küçük abdeste sıkışık iken, namaz kâmil olamaz."* (201)

6. Uyku çok bastırıldığı hâlde namaz kılmak: Öyle ki, kırâatı doğru dürüst okuyamayacak ve yanlışlık yapabilecek hâlde namaz kılmak mekrûhtur. Peygamberimiz (s.a.v) şöyle ikazda bulunmuşlardır: *"Sizden biriniz uyku bastırıldığı zaman, uykusunu giderinceye kadar yatsın; çünkü uykulu hâlde namaz kılan kimse istiğfar edeceği yerde, aleyhine olan bir istekte de bulunabilir."* (202)

7. Aşağıdaki ismi geçen yerlerde namaz kılmak: Hamamda, yolda, çarşıda, kabristanda, kilisede, çöplükte. Zira bu yerlerin bazısında pislik, bazısında da insanın kalbini meşgul edecek hususlar mevcuttur. Peygamberimiz (s.a.v) böyle yerlerde namaz kılmayı uygun görmemiştir. (203)

Kadının, erkeğe muhalefet ettiği hususlar

Kadının namazda beş hususta erkeğe muhalefet etmesi sünnettir:

1. Kadın sücutta vücudunu toplar: Şöyle ki, sücutta dirseklerini yanlarına, karnını da uyluklarına yapıştırır. Erkeğin ise; dirseklerini yanlarından ve karnını da uyluklarından uzaklaştırması sünnettir.

Birgün Peygamberimiz (s.a.v) bir yerden geçerken namaz kılmakta olan iki kadını görür ve şöyle buyurur: *"Secdeye gittiğinizde vücudunuzu toplayınız, zira kadın bu hususta erkek gibi değildir."* (204)

(200) Buhârî: 642, Müslim: 559

(201) Müslim: 560.

(202) Buhârî: 209.

(203) Tirmizî: 346.

(204) Beyhâkî: 2/232.

2. Kadın sesini kısar: Yani yabancı erkeklerin bulunduğu yerde, namazda sesini kısar ve sesli olarak okunması sünnet olan yerlerde de gizli okur. Fakat erkeğin sesli okuması sünnettir.

3. Kadın ikaz için bir elini diğeri üzerine vurur: Namazda kadına bir hâl arız olursa ve etrafındakileri birşey için ikaz etmek isterse; sağ elini kaldırarak içiyle sol elinin üstüne vurur. Fakat erkeğin böyle bir hâl karşısında yüksek sesle; "*Sübhânallâh.*" diyerek uyarıda bulunması sünnettir. Ancak bu hareketle uyarmayı değil *de tesbih kasededilmelidir.*

Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Her kime namazda bir hâl arız olursa, tesbih etsin. Zira tesbih ettiği zaman kendisine iltifat edilir. Ancak elleri birbiri üzerine vurmak kadınlar içindir.*" (205)

4. Yüz ve eller hariç, kadının tüm vücudu avrettir: Fakat erkeğin avret yeri göbek ile diz kapaklarının arasısıdır.

5. Ezan, kadına sünnet değildir: Kadınlar için yalnızca kamet sünnettir. Fakat erkeklerde her farz namazda, hem ezan ve hem de kamet okumak sünnettir.

NAMAZI BOZAN ŞEYLER

Namaz kılan bir kimsenin aşağıdaki hususlardan birini yapmasıyla namazı bozulur:

1. Kasden konuşması: Bununla kasedilen; Kur'ân, zikir ve duâ dışındaki sözlerdir.

Zeyd b. Erkam (r.a) şöyle demiştir: "*Biz namaz kılarken konuşurduk. Birimiz ihtiyacı için din kardeşine söz söylerdi. Tâ ki bu âyet nâzil oluncaya kadar: 'Namazları, hele orta (ikindi) namazı kılmaya devam ediniz ve Allah için kalkıp huşû ile durunuz.' Bunun üzerine namazda susmakla emrolunduk.*" (206)

Muaviye b. Hakem es-Sülemî (r.a) namaz kılarken, aksıran bir adama hitaben duâ etmesi üzerine, Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Şüphesiz bu namaz içinde insanların sözlerinden birşey yaramaz (söy-*

(205) Buhârî: 652.

(206) Buhârî: 4260; Müslim: 539.

lenmez). Ancak o (namaz); tesbih, tekbir ve Kur'ân okumaktan ibarettir." (207)

Namazı bozan söz, anlamı olmazsa bile iki harften ibaret veya anlamı olan tek harfli sözlerdir.

Ancak bir kimse namazda olduğunu unuttur veya yeni müslüman olduğu için namazda konuşmanın haram olduğunu ve namazı bozduğunu bilmezse, 6 kelimedenden fazla olmayan, az sayılan konuşması namazı bozamaz.

2. Çok fiil yapması: Bundan maksat; namazın fiil ve hareketlerine aykırı düşen hareketlerdir. Bu hareketlerin namazı bozabilmesi için en az üç hareket olması ve çok ara (bir rekât süresi) geçmeden yapılması şarttır. Meselâ; çok ara vermeden üç adım atılması veya el, ayak ve baş gibi organla üç harekette bulunmasıyla namaz bozulur. Ancak, hareketlerin yapılışı aşırı olmamak şartıyla üçten az veya çok ara vererek üçten fazla yapılan hareketler namazı bozamaz.

3. Vücuda veya elbiseye necaset değmesi: Bundan maksat da; namaz kılan bir kimsenin vücuduna veya elbisesine bulaşan ve anında atıp giderilemeyen necasettir. O vakit namazı bozar. Zira o andan itibaren, namazın şartlarından biri olan vücut ve elbise temizliğine zıt bir durum meydana gelmiş olur.

Eğer rüzgârın etkisiyle veya başka bir sebeple, namaz kılan kişiye kuru bir necaset isabet ederse ve onu anında atıp giderirse namazı bozulmaz.

4. Avret mahallinin açılması: Namaz kılan bir kimse avret yerinden birazını bile, kasden açarsa namazı bozulur. Eğer kasdî değil de isteği dışında açılırsa ve anında örterse namazı bozulmaz; fakat derhal örtmezse bozulur. Zira bu durumda namazın bir şartı yok olmuş olur.

5. Birşey yemek veya içmek: Zira ikisi de, namazın şekil ve intizamına aykırı şeylerdir. Kasdî olarak yapılırsa, yemek ve içmek miktarı ne olursa olsun namazı bozar. Eğer kasdî değil de namazda olduğunu unutarak yaparsa; örf ve âdete göre çok sayılan miktarda birşey yerse namazı bozulur, aksi hâlde bozulmaz.

Fıkıhçılar; çok yeme miktarının toplamını, bir nohut tanesi kadar taktir etmiştir. Şu hâlde, dişleri arasında kalan ve bu miktara ulaşmayan yemek artıklarını kasıtsız olarak yutarsa, namazı bozulmaz.

Yemek gibi, ağızda kalan şeker erir ve bu erime yutulursa namaz bozulur.

6. Birinci selâmdan önce abdestin bozulması: Bunda kasıt ile istek dışı arasında bir fark yoktur. Fakat birinci selâmdan sonra ve ikinci selâmdan önce bozulursa, artık namaz tamamlanmış olur, yani namaz bozulmaz.

7. Ohlamak, gülmek, ağlamak ve inlemek: Bu dört hâlin herbirinde, iki harf meydana gelmesiyle anlam taşımasa bile namaz bozulur. Eğer çıkan ses az olur ve onunla yalnız tek harf meydana gelirse veya herhangi bir harf meydana gelmezse namaz bozulmaz.

Ancak namaz kılan bir kimse kendini tutamayıp şu hâller onu zorlarsa, meselâ; öksürük bastırır veya isteği dışında gülüp ağlarsa, yine namazı bozulmaz.

Tebessümle de namaz bozulmaz.

8. Niyetin değişmesi: Bu da şöyle olur: Namazdan çıkmaya azmetmek veya namazdan çıkmayı başka birşeye bağlamak. Meselâ; falan adam gelirse, namazdan çıkarım gibi. İşte böyle bir azim ve niyetle namaz hemen bozulur. Çünkü namaz ancak kesin bir niyetle sahih olur. Oysa böyle bir azim ve şartlanma, namaz için gerekli olan kesinlik niyetine aykırıdır.

9. Göğsün kiblede çevrilmesi: Zira kibleye yönelmek namazın temel şartlarından biridir. İster kasdî olarak dönülsün, ister irade dışında başkası tarafından zorla döndürülsün, namaz bozulur. Ancak aradaki fark şudur: Kasdî dönüldüğünde hemen namaz bozulur. Zorla döndürülen kişi, derhal tekrar kibleye yönelirse namazı bozulmaz. Aksi taktirde bu durumda da namaz bozulur.

SEHİV (YANILMA) SECDESİ

Sehv lûgatta; birşeyi unutmak veya onda yanılmak demektir. Burada sehivle kasdedilen; namaz kılan bir kimsenin bilerek veya unutarak namazında meydana getirdiği noksanlıktır. Bu noksanlığı onarmak için na-

mazın sonunda sehiv secdesi meşrû kılınmıştır.

Hükmi: Az ilerde söz edeceğimiz sehiv secdesinin sebeplerinden birisinin meydana gelmesiyle bu secdeyi yapmak sünnet olur. Bu secde yapılmazsa namaz bozulmaz.

Sehiv secdesi vâcib kılınmamıştır, çünkü göreceğimiz üzere bir vâcibin terki için meşrû kılınmış değildir.

Delili: Sehiv secdesinin meşrû oluşuna delil; Ebû Hureyre (r.a)'ın şu rivâyetidir: "*Peygamber (s.a.v) bize öğle veya ikindi namazını kaldırdı ve iki rekâtta selâm verdi. Bunun üzerine Zülyeden adındaki sahabî: 'Yâ Rasûlallah, namaz kısaltıldı mı?' diye sordu. Peygamber (s.a.v) de; Dediği gerçek mi?' diye sorunca, Sahabîler: 'Evet, dediği doğrudur.' dediler. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v) iki rekât daha kıldı, sonra iki secde yaptı.*" (208) Ve diğer deliller de vardır ki, aşağıda zikredilecektir.

Sehiv secdesinin sebepleri

1. **Eb'âz sünnetlerden birinin terki:** Namaz kılan bir kimsenin, namazın zikredilen eb'âzlarından birini terketmesi; birinci teşehhüd ve Kunut duâsını terki gibi.

Abdullah b. Buhayne (r.a) şöyle demiştir: "*Rasûlullah (s.a.v), bize öğle namazını kaldırırken ikinci rekâtında oturmadan kalktı, cemaat de beraberinde kalktı. Namazı bitirince selâmını bekledik, ancak o tekbir getirip selâmdan önce kalkmadan iki secde yaptı, sonra selâm verdi.*" (209)

Yine Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Sizden biriniz namazın ikinci rekâtında oturmadan kalkarsa, tam doğrulmamışsa otursun. Şayet tam doğrulmuşsa, otursun ve iki defa sehiv secdesi yapsın.*" (210)

2. **Kaç rekât kılındığında şüpheye düşmek:** Bu durumda az olan rekât sayısı kabul edilir ve diğerleri tamamlanır; sonra muhtemel fazlalığın telâfisi için sehiv secdesi yapılır.

Meselâ; öğle namazını kılarken üç rekât mı, dört rekât mı kıldım, diye şüpheye düşen kişi, üçü kabul eder ve bir rekât daha ilâve eder; sonra beş rekât kılmış olma şüphesinin telafisi için sehiv secdesi yapar.

(208) Buharî: 1169.

(209) Buharî: 1166; Müslim: 570.

(210) İbn-i Mâce: 1208; Ebû Dâvûd: 1036.

Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Sizden biriniz namaz kılariken kaç rekât kaldığında şüpheye düşerse; üç mü, dört mü kaldığını bilmezse, şüphesini bir yana bıraksın ve kendisinde hâsıl olan asgari kanaat üzerine devam etsin. Sonra selâmdan önce iki secde yapsın. Şayet bununla namazı beş rekât oluyorsa, yaptığı iki secde bir rekât yerine geçerek namazı çifilemiş olur; beş rekât değil de dört rekât oluyorsa bu iki secde şeytana hakaret olur."* (211)

Namaz bitirildikten sonra şüpheye düşülürse, böyle bir şüphe namazın sıhhatine tesir etmez. Ancak niyet veya ihram tekbirinin getirilmesinde şüpheye düşülürse, namaz bozulur ve tekrar kılınması gerekir.

İmama uyan bir kimse sehiv secdesine sebep olan -yanılarak birinci teşehhüdü okumazsa-bir hata işlerse, imam onun bu çeşit yanılmalarını üstlenmiş sayılır. İmamın selâmından sonra, kendisine sehiv secdesi gerekmez.

Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: **«الْإِمَامُ ضَامِنٌ»**
"İmam zamindir." (212) Yani bu çeşit yanılmaları üstlenir.

3. Namazı bozan bir fiili yanılarak yapmak: Kasden yapıldığı takdirde namazı bozan bir fiili yanılarak yapmak. Meselâ; bir kimse yanılarak fazla bir rekât kılarsa veya unutarak az konuşursa, sonra namazda olduğunu farkedirse; bu çeşit yanılmalar için de sehiv secdesi yapmak sünnettir.

4. Okunması şart olan bir duâ veya sûreyi yanlış bir yerde okumak: Namazın rükün, eb'âz ya da hey'âtları sebebiyle okunması gerekli bir okumanın yerinden başka bir yerde okunması: Meselâ; bir kimsenin Fatiha'yı ayakta değil de oturmakta okuması veya Kunut'u rükûda okuması ya da zammı sûreyi itidâlde okuması gibi. Bu yanılmaların herbirisi için sehiv secdesi sünnettir.

Sücudun yapılışı ve yeri

Sehiv secdesi; namazın diğer secdeleri gibi iki secdedir. Namaz kılan bir kimse, sehiv secdesine niyet getirir.⁽⁸⁾ Sonra tekbir alıp secdeye varır.

(211) Müslim: 571.

(212) İbn-i Hibban: 382.

(8) Sehiv secdesine niyet kalben getirilir. Dil ile niyet edilmez. Şayet dille niyet edilmez veya kalben niyet edilmeden s ecedye gidilirse namaz bozulur. İmama uyan bir kimse, imama ta-

Sehiv secdesi, namazın sonunda ve selâm vermeden önce yapılır. Secde etmeden bile bile selâm verirse, secde kaçırılmış olur. Keza secde unutulurken selâm verilir ve arada uzun (iki hafif rekât namaz kılınabilecek) bir sûre geçtikten sonra hatırlanırsa, yine secde kaçırılmış olur, artık ona döndülemez. Eğer geçen sûre uzun olmazsa, tekrar sehiv secdesine geri döndülebilir. Sehiv secdesi niyetiyle iki defa secdeye gidilir ve bir daha selâm verilir.

TİLÂVET (OKUMA) SECDELERİ

Secde âyetlerini namazın içinde ve dışında okuyan kimsenin tilâvet secdesi yapması sünnettir. İşiten kişinin ise, tilâvet secdesi yapması yalnız namazın dışında sünnettir.

Şu hâlde namazda olan bir kimse, sadece kendisinin okuyacağı secde âyeti sebebiyle secdeye varır. Başkasından işittiği secde âyeti sebebiyle secdeye gitmez.

Delili: Tilâvet secdesinin meşrû oluşunun delili şu hadislerdir: İbni Ömer (r.a) şöyle demiştir: *"Peygamber (s.a.v) içinde secde âyeti bulunan bir sûre okuduğu zaman, secde eder ve biz de secde ederdik. Hatta (kalabalık yüzünden) alnımızı koyacak yer bulamazdık."* (213)

Diğer bir rivâyette şöyle geçmiştir: *"Peygamberimiz (s.a.v) bize Kur'ân okurdu, secde âyetine gelince tekbir alıp secde eder, biz de O'nunla birlikte secde ederdik."* (214)

Hükmü: Tilâvet secdesinin hükmü sünnettir.

Nitekim Hz. Ömer (r.a) şöyle demiştir. *"Ey insanlar, biz secde âyetini okuyup rastlarız; secde eden sünneti yerine getirmiş olur. Secde etmeyene de günah yoktur."* (215)

bi olduğu için kalben de niyet etmesine gerek yoktur. Sehiv secdesinde; diğer secdeler de okunan tesbihi üç defa okur. Ancak bu secdede şu tesbihi okumak daha uygundur:

سُبْحَانَ الَّذِي لَا يَتَمُ وَلَا يَسْهُو "Sübhânellezi lâ yenâmu ve lâ yeshu"

(213) Buhârî: 1025.

(214) Ebû Davûd: 1413.

(215) Buhârî: 1027.

Başka bir rivâyette de; "*Şüphesiz Allah-u Teâlâ bize, secde âyetleri okunduğunda secde etmeyi farz kılmadı. Ancak dilersek secde ederiz.*" şeklinde geçmektedir.⁽²¹⁶⁾

Tilâvet secdelerinin sayısı: Kur'ân-ı Kerîm'de bulunan secde âyetleri 14 tanedir. Bunlar şu sûrelerde bulunmaktadır: *A'raf, Ra'd, Nahl, İsra, Meryem, Furkan, Neml, Secde, Fussilet, Necm, İnşikak ve İkra'* sûrelerinde birer secde; *Hac* sûresinde ise iki secde vardır.

Keyfiyeti: Namaz haricinde tilâvet secdesini yapmak isteyen; niyet edip ellerini kaldırarak iftitah tekbirini alır, sonra ellerini kaldırmadan tekrar tekbir getirir ve diğer namazların secdeleri gibi, bir defa secdeye varır. Sonra oturup selâm verir.^(p)

Tilâvet secdesinin rükünleri:

Buna göre, tilâvet secdesinin rükünleri dörttür:

1. Niyet getirmek,
2. İftitah tekbiri almak,
3. Bir secde yapmak,
4. Selâm vermek.

Şartları ise; hadesten tahâret (temizlik) ve kibleye yönelmek gibi namazın şartlarıdır.

ŞÜKÜR SECDESİ

Sa'd sûresinde 24. âyette bulunan secde, şükür secdesidir. Namaz dışında okunduğu zaman, hem okuyanın ve hem de dinleyicinin şükür secdesi niyetiyle secde etmeleri sünnettir. Ancak namazda okunduğu zaman secde etmek câiz değildir, namazı bozar.

Bu sûrede bulunan şükür secdesinin dışında bir de; mal ve evlât gibi bir nimete kavuşulduğu, bir belâ defedildiği, bir belâyâ maruz kalan birinin görüldüğü zamanlarda da şükür secdesi yapmak sünnettir.

(216) a.g.e

(p) Secdede şu dîâyı okumak sünnettir.

سَجْدَ وَجْهِي لِلَّذِي خَلَقَهُ وَصَوَّرَهُ وَشَقَّ سَمْعَهُ وَبَصَرَهُ بِحَوْلِهِ وَقُوَّتِهِ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ

Secdede vehî lillezî halakahû ve savvarahu ve şakka sem'ahû ve hasarahû bi havlihî ve kkuvvethî fetebarekellâhu ahsenu'l halî-kîr ". (Ebû Davûd: 1414)

Ebû Bekir (r.a) şöyle demiştir: "*Peygamber (s.a.v) kendisine sevinç verici bir haber veya bir müjde gelince, Allah'a şükretmek üzere secdeye kapanırdı.*" (217)

Şükür secdesinin açıkça yapılması müstehabdır. Ancak belâyâ uğrayan kimseyi gören kişinin, kendisi de öyle bir belâyâ uğramadığı için yapacağı şükür secdesini gizli yapması sünnettir. Ki belâyâ maruz kalan kişi görüp de üzülmessin.

Şükür secdesinin rükûn ve şartları, yani yapılışı aynen tilâvet secdesi gibidir. Yalnız niyet değişir. Bir de secdedeki normal tesbihten sonra şu duâyı okumak sünnettir:

«اللَّهُمَّ اكْتُبْ لِي بِهَا عِنْدَكَ أَجْرًا وَضَعْ عَنِّي بِهَا وَزْرًا وَاجْعَلْهَا لِي عِنْدَكَ ذُخْرًا، وَتَقَبَّلْهَا مِنِّي كَمَا تَقَبَّلْتَهَا مِنْ عَبْدِكَ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ»

"Allah'üm- mektub lî bihâ indeke ecran ve da' annî bihâ vizran, vec'alhâ lî indeke zühran, ve tekabbelhâ minnî kemâ tekabbeltehâ min abdike Dâvûd aleyhisselâm." (218)

CEMAAT NAMAZI

Meşrûiyet tarihi: Peygamberimiz (s.a.v) hicretten sonra namazı cemaatle kıldırmaya başlamıştır. Kendisine Peygamberlik geldikten sonra, Mekke'de 13 sene kadar bir müddet ikamet etmiş; ancak bu zaman içerisinde namazı cemaatsiz, yani tek başına kılmıştır. Sahâbeler de kendi evlerinde namazını kılardı; çünkü müşrikler tarafından büyük bir baskı altında oldukları için Kâbe'ye gidip namazlarını toplu hâlde kılamıyorlardı. Peygamberimiz (s.a.v) Medine'ye hicret edince, namazı cemaatle kıldırmaya başladı ve bu şekilde devam etti.

Ayakta niyet getirmek sakıncalı olmamakla beraber, oturmakta olan bir kimsenin oturarak niyet getirmesi daha iyidir.

Namazda iken tilâvet secdesini yapacak imam veya münferid yalnız kalbiyle tilâvet secdesine niyet ederek ellerini kaldırmadan tekbir alıp secdeye varır. Tesbih ve dââyı okuduktan sonra tekrar tekbir alarak ve ellerini kaldırmadan ayağa kalkar ve okumasına edvam eder. Şayet okumayı bizirdiyse, normal olarak rukuya gider.

(217) Ebû Davûd: 2774.

(218) Tirmizi: 579.

Hükmi: Sahih görüşe göre (Cuma namazı hariç), farz-ı kifâyedir. Yani köy, kasaba veya şehir halkının bir kısmı, farz namazlarını aşikâr olarak cemaatle kılarlarsa, sorumluluk diğerlerinden kalkar. Aksi taktirde, yani hiçbir kimse namazı cemaatle kılmazsa veya herkes gizli olarak kılarlarsa, bütün belde halkı mesûliyet altında kalır. Onları yola getirmek için zor kullanmak, belde reisi üzerine vâcibdir.

Delili: Cemaatle namaz kılmanın meşrûiyetinin delili, Allah-u Teâlâ'nın şu fermanıdır: «وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقِمْ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتَقُمْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ مَعَكَ»

"(Ey Muhammed) Sen de içlerinde bulunup onlara namaz kıldırдыңın zaman, onlardan bir kısmı Senin'le beraber namaza dursun." (219) Bu emir, harpte korku namazı içindir. Savaşta korku anlarında namazın cemaatle kılınması için emir vârid olmuşsa, emniyetli zamanlarda bu emir daha uygun düşmektedir.

Peygamberimiz (s.a.v) de şöyle buyurmuştur: «صَلَاةُ الْجَمَاعَةِ تَفْضِلُ صَلَاةَ الْفَرْدِ بِسَبْعٍ وَعِشْرِينَ دَرَجَةً» "Cemaatle kılınan namaz, tek başına kılınan namazdan 27 derece üstündür." (220)

Namazı cemaatle kılmaya dâvet eden pek çok hadis vardır. Peygamberimiz (s.a.v) diğer bir tanesinde şöyle buyurmuştur: "Bir köyde veya bir kasabada üç kişi bulunur da, orada namaz cemaat hâlinde kılınmazsa, mutlaka şeytan onlara musallat olur. Öyleyse cemaate sarıl, zira sürüden ayrılan koyunu kurt kapar." (221)

Hikmeti: İslâm dininde; hakkı kökleştirmek ve bâtılı yoketmek için müslümanların birbirlerini tanımaları, kardeşlik içinde yaşamaları ve birbirlerine yardımda bulunmaları temel şarttır. İşte bu kardeşleşme ve yardımlaşmanın gerçekleşebilmesi için; müslümanların namaz kılmak üzere, günde beş defa toplanabilecekleri bir yer olan camiden daha iyi bir mekân bulunamaz.

Dünya işleri zaman zaman müslümanların arasını açar, kalblerine kin ve haset yerleştirir. İşte cemaate devam ederek yan yana gelmek; bu açıklık engelini kaldıran, kin ve hasedi eriten bir kuvvettir. Yeterki bu cemaat gerçekten Allah'a inanmış kişiler olsun. Yeterki camiye gitmekle birlikte kıldıkları namaz ve yaptıkları ibadetler ihlâslı olsun...

(219) Nisâ: 102.

(220) Buhârî: 618; Müslim: 650.

(221) Ebû Davûd: 547; İbn-i Hibban 425.

Cemaate katılmaya engel olan mazeretler:

Cemaate gitmemek için meşrû görülen mazeretler: iki kısımdır: Bir kısmı umûma, diğer bir kısmı da şahsa ait mazeretlerdir.

Umûmî mazeretler: Şiddetli yağmur; geceleyin esen soğuk, fırtınalı rüzgâr; yolda fazla bulunan çamur gibi.

Rivâyet edildiğine göre, Abdullah b. Ömer (r.a) birgün soğuk ve fırtınalı bir gecede ezan okuduktan sonra; **«أَلَا صَلُّوا فِي الرَّحَالِ»** "*Haberiniz olsun, namazlarınızı olduğunuz yerde kılınız.*" diye seslendi. Sonra şöyle dedi: "*Şüphesiz Rasûlullah (s.a.v), çok soğuk ve yağmurlu gecede müezzine: 'Haberiniz olsun, namazlarınızı evlerinizde kılınız.' diye seslenilmesini emrederdi.*" (222)

Şahsî mazeretler: Hastalık, aşırı açlık ve susuzluk, mala veya cana zarar vereceği hususunda bir zalimden korkmak, gibi mazeretlerdir:

Bir de cemaate bir kimse giderse eli dar olduğu hâlde alacaklının onu sıkıştırması, fena kokulu birşeyi yemiş olması veya kendisine yaraşır bir elbise bulamayışı ya da giydiği elbise kirli olduğundan kiri-kokusuyla başkasına eziyet vermesi gibi hâllerin herbiri meşrû mazeret sayılır. Bunlar cemaate gitmemek için birer ruhsattır. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Her kim sarmusak yemiş bulunursa, Bizden ya da mescidimizden uzak durup, evinde otursun.*" (223) Diğer mazeretler de bunun üzerine kıyas edilmiştir.

Kendisine uyulan (imam)ın şartları: İmam olacak bir kimse de birtakım belirli şartların mevcut olması gerekir. Bunların çoğu me'mumu (imama uyan kimseyi) ilgilendiren hâllerdir. Bu şartları şöyle özetleyebiliriz:

1. Me'mumun görüş ve itikadına göre; uyduğu imamın namazının bâtil olmaması: Meselâ; iki kişi kible yönünün tayininde ihtihad ederek herbirinin tayin ettiği yön, diğerinin kanaat ettiği yönden ayrı düşerse; bu iki kişinin birbirine uyması câiz değildir. Çünkü herbiri, diğerinin tayin ettiği yönün hatalı olduğu ve o yöne doğru kıldığı namazın sahîh olmadığı kanaatindedir. (r)

(222) Buhârî: 642; Müslim: 697.

(223) Buhârî: 817; Müslim: 564.

(r) Buna güncel bir misal daha vermek istiyoruz: Hanefî bir imamın eli, kendi eşinin veya namahrem bir kadının eline, çıplak teniyle dokunda halde abdesti tazelemez ve Şafîî bir kim-

2. İmamın ümmî (kırâatı hatalı) ve me'mumun kârî (kırâatı düzgün) olmaması: Burada ümmîden maksat; Fatiha'yı dürüst okuyamayan, öyle ki okumasında yaptığı hatalarla harf ve şedde gibi şeyleri noksan bırakan kimsedir. Kârî olan bir me'mumun, böyle kimseye uyması câiz değildir. Ancak me'mum da imam gibi aynı kırâat seviyesinde olursa, birinin diğerine uyması câizdir.

3. İmamın erkek olması: Şu hâlde kadının, erkeklere imam olması câiz değildir. Zira Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"لا تَقُومَنَّ امْرَأَةٌ رَجُلًا"* "Bir kadın erkeğe imam olmasın." (224) Fakat kadın, kadınlara imam olabilir.

İmamda bulunması müstehab özellikler: Bir topluma; en âlim, en iyi okuyan, en dindar ve en yaşlı olan kişinin imam olması daha lâyıktır. Bu özelliklere sahip olan bir imamın arkasında namaz kılmak daha faziletlidir ve sevabının daha çok olacağı umulur.

Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Allah'ın Kitabı'nı en iyi okuyan cemaata imam olur. Kırâatları eşit ise, fıkhi en iyi bilen; fıkhi da eşit biliyorlarsa, daha önce hicret edenler; hicrette de eşit iseler en yaşlıları imam olur."* (225)

Su ile abdest alan kişi, toprakla teyemmüm ve mestler üzerine mesh eden kimseye; ayakta duran oturarak namaz kılan kimseye; bâliğ olan kimse mümeyyiz çocuğa; hür olan köleye; vakit namazını kılan kaza edene; farz namazı kılan sünnet namazı kılan kişinin kimseye imam olması ve diğerinin de ona uyması câizdir.

İmama uymanın keyfiyeti: İmama uyabilmek için, birkaç keyfiyetin ve şartın tahakkuku gerekir ve bu şartlara riâyet etmek lazımdır. Bu şartlar çoktur, fakat şöyle özetleyebiliriz:

1. Me'mûmun imamın önüne geçmemesi: Me'mum bulundukları yerde, imamın önüne geçerse, iktidası bâtıl olur. Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"إِنَّمَا جُعِلَ الْإِمَامُ لِيُؤْتَمَ بِهِ"* "İmam, ancak kendisine uyulsun diye edinilir." (226) Buradaki uymak, tâbi olmak demektir. Bu da, imamın gerisinde durmakla gerçekleşir.

se bunu bilirse o Hanefiye uyamaz. Çünkü bu imam Şafî mezhebine göre abdestsizdir.

Keza Hanefî bir kimsenin vücudundan kan akmış olan Şafî bir imanin durumunu biliyorsa ona uyması caiz değildir.

(224) İbn-i Mâce.

(225) Müslim: 613.

(226) Buhârî: 657; Müslim: 411

İmamla aynı hizada durmanın zararı yok, lâkin mekruhtur. İmamın biraz gerisinde durmak sünnettir. İmamın önüne geçen me'mûmun namazı bozulur. Önünde veya gerisinde durmanın tesbitinde muteber olan topuktur, ayak parmakları değildir.

Cemaat iki kişi ve daha fazla olursa, imamın arkasına saf bağlar. Tek bir kişi olursa, sağında ve biraz gerisinde durur; sonra ikincisi gelirse solunda durup niyet eder. Bundan sonra ikisi geri çekilir veya imam öne gider.

İmam ile me'mûm veya iki saf arasında üç zira' (yaklaşık 1,5 metre) mesafeden fazla bir aralığın olmaması sünnettir.

İmamın arkasında grup hâlinde erkek ve kadın olursa önce erkekler, onların arkasına da kadınlar saf bağlar. Bir erkek ve bir kadın imama uymak isterlerse; erkek imamın sağında, kadın da erkeğin arkasında durur. Kadın cemaatine imam olan bir kadın, önde değil birinci safın ortasında durmalıdır.

Me'mûmun tek başına safta durması mekruhtur. Yer bulursa, saftaki o yere girer. Şayet yer bulamazsa, safın arkasında durup niyet getirdikten sonra safta bulunanlardan birisini yanına çekmesi mendûbtur.^(s) Çekilen şahsın da kolaylık gösterip geriye doğru çekilmesi mendûbtur, o da hayra yardım faziletine nail olur.

2. Namazdaki intikal hareketlerinde ve rükûn olan fiillerde imamı takip etmek: Şöyle ki me'mûmun başlama fiili; imamın fiilinden sonra, bu fiili bitirmeden önce yapmasıdır. Meselâ; imam rükûya gittikten sonra ve burdan kalkmadan, me'mûm da rükûya gider.

Me'mûmun, imamdaki bir rükûn geri kalması mekruhtur. Eğer imamdaki iki uzun rükû geride kalırsa; meselâ, imam rükûya gider, itidâle kalkar, sonra sücûda gider ve sücûttan kalktığı hâlde, me'mûm mazeretsiz olarak hâlâ ayakta durup henüz rükûya eğilmemişse, namazı bozulur.^(§)

(s) Tabii ki çekilecek şahıs buna müsaade edecek bir şahıs ise. Eğer çekildiği takdirde gürültü çıkacağından korkarsa, o zaman çekmesi mendub değildir. Hatta memnudur. Onun için her şahıs çekilmez, bilir kişiler çekilir.

(§) İtidâl ile iki secde arasındaki oturuş, kısa rükûnlerdir. Onun için bu konuda hesaba katılmazlar.

Eğer geri kalışında meşrû bir mazeret varsa, meselâ; yaratılış itiba-riyle ağır okuyuşlu ise, imamdan üç uzun rûkûn geri kalabilir. Üç rûkûnle geri kalmak da imamı takip etmeye yetmiyorsa, aradaki rûkûnleri atlar ve imamı takip etmeye devam eder; imam selâm verdikten sonra kendisi kal-kıp bir rekât daha kılar.

3. Me'mûmun, imamın hareketlerini bilmesi: Bu bilgi, imamı ve-ya ona uyulmuş bir kısım cemaati görmesiyle ya da mübelliğin sesini işit-mesiyle sağlanır.

4. İmam ile me'mûm arasında büyük bir mesafenin olmaması: İkisi de aynı caminin içinde bulunmazsalar; şayet bir camide iseler, ara-daki mesafe ne kadar uzak olursa olsun iktida sahihtir; eğer camiyle arala-rında bina olursa ve bu binayla cami arasında geçit veya kapı olmazsa, ya da kapı olduğu hâlde çivilenmiş ise, o zaman iktida câiz değildir.

İmam ile me'mûm tarla gibi caminin dışında bir yerde veya imam camide me'mûm haricinde olurlarsa, o zaman aralarındaki mesafenin çok uzak olmaması şarttır.

Bu mesafe tahdidini şöyle toparlayabiliriz:

a. İmam ile me'mûm, çöl ya da kır gibi bir yerde iseler; aralarındaki mesafenin üçyüz zira' (yaklaşık 150 metre)'den fazla olmaması şarttır. Çünkü 150 metrelik bir mesafede bulunan kimseler, normal olarak bir arada sayılırlar.

b. Herbiri ayrı binada ise, meselâ; herbiri ayrı evde veya biri evde diğeri başka bir balkonda olursa; aralarındaki mesafe 150 metreden fazla olmamakla beraber, görmeye ve geçişe mâni olacak bir engelin bulunma-ması lazımdır.

c. İmam camide ve bir kısım cemaat cami haricinde olursa; cami haricinde olan cemaat ile caminin içindeki son saf arasında 150 metreden fazla bir mesafenin olmaması şarttır.

5. İmama uymaya niyet etmek: Bu niyetin iftitah tekbiri ile bera-ber olması şarttır. Me'mûm imama uyma niyeti yapmadan, uymuş gibi davranıp uzun sayılan bekleyişle, imamın fiil ve hareketlerini takip ederse namazı bozulur.

Fakat imamın, imamlığa niyet etmesi vâcib değil; cemaatin fazileti-ne nail olması için sünnettir. ^(t) İmamlığa niyet etmezse cemaatin fazileti-ne nail olamaz. Zira kişiye, niyet ettiği çalışmasından başkası hâsıl olmaz. Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Ameller ancak niyetlere gö-redir. Herkesin niyet ettiği ne ise eline geçecek ancak odur."* (227)

İmam selâm vermedikçe, me'mûma cemaatin fazileti hâsıl olur. An-cak tam başlangıçta imamla beraber iftitah tekbirine kavuşmak büyük fa-zilettir. Bu fazilet, imamın iftitah tekbirini almasının akabinde me'mûmun da hemen iftitah tekbirini getirmesiyle hâsıl olur.

İmama rükûda yetişen bir kimse o rekâta yetişmiş olur. Rükûdan sonra imama yetişirse, o rekâta kavuşmuş sayılmaz. İmam selâm verdik-ten sonra, me'mûm kalkar ve kaçırdığı o rekâtı veya yetişemediği rekâtları kılar ve selâm verir.

SEFERİ (YOLCU) NAMAZI

Allah-u Teâlâ şöyle buyurmaktadır: *"Allah, dinde size bir güçlük yüklememi."* (228) Yani Allah Sübhânehü ve Teâlâ, sizi güçlüğe ve sıkıntı-ya düşürecek, işlerinizi çıkmaza sokacak dinî bir hüküm size meşrû kıl-mamıştır. Bilâkis bir müslüman bir darlığa düştüğü zaman Allah (c.c) ona, dinî vecibelerinde genişlik verir. Ki bu vecibeleri rahatlıkla yapabil-sin ve kabule şâyan olsun.

Sefer (yolculuk) azaptan bir parçadır. Çünkü insan seferde istikrar ve rahatını kaybeder. Tabii ki sefere bir iş veya bir çalışma için çıkmışsa. Bunun içindir ki Allah-u Teâlâ, seferî bulunan kimseye birçok dinî veci-beleri hafifletip kolaylaştırdı. İşte bu vecibelerden biri de namazdır. Şimdi bu kolaylığın keyfiyeti, şartları ve bundan istifade etmenin şekli üzerinde duracağız.

Seferin Şartları: Seferin, namazı kısaltmayı ve birleştirmeyi mü-bah kılan şartları şunlardır:

(t) Ancak Cuma namazında imamlığı niyet getirmek, Cuma namazının sıhhati için şarttır. Ge-tirilmediği takdirde cuma namazı sabih olmaz.

(227) Buhârî: 1; Müslim: 1907.

(228) Hac: 78.

1. Yolculuk uzun olup, mesafesinin 81 km. ve daha fazla bulunması: Şu hâlde, mesafesi 81 km.den az olan bir yolculuğa itibar olunmaz. Nitekim İbni Ömer ve İbni Abbas (Allah ikisinden de razı olsun), 4 berid bir mesafede namazı kısaltır ve orucu bozarlardı. 4 berid ise, 16 fersah olup yaklaşık 81 km.'dir. Oysa bu gibi işler Peygamber (s.a.v)'in izniyle yapılırdı.

2. Belirli bir yeri kasdedip, o yere gitmeye niyet etmek: Binaenaleyh, nereye gideceği belli olmayan veya bir başkasına tâbi olup da nereye götürüleceğini bilmeyen bir kimse namazını seferî olarak kılamaz, yani kısaltıp birleştiremez.

Bu hüküm, henüz uzun yolculuğun mesafesi (81 km.) katedilmemişse geçerlidir. Şayet uzun yolculuğun mesafesi katedilmişse, seferî namaz kılabilir. Çünkü artık uzun yolculuk tahakkuk etmiştir.

3. Yolculuğun herhangi bir günah işlemek gayesiyle olmaması: Eğer yolculuk günah olan bir fiili işlemek için ise; meselâ; içki ticareti veya faiz muamelesi ya da yol kesmek için çıkılmışsa; bu yolculuğa da itibar olunmaz, yani namaz kısaltılmaz ve birleştirilmez. Zira kısaltma bir ruhsattır, yani bir müsamahadır. Ruhsat ise, ancak dürtüslük ve doğruluk için meşrû kılınmıştır. Bunun içindir ki ruhsat, günah ve isyan olan işler için söz konusu olamaz.

Seferî namazının kısımları: Allah-u Teâlâ, sefere çıkan bir kimseye namaz kılma hususunda iki kolaylık vermiştir. Biri, rekât adetlerini azaltması, buna "*kasr - kısaltma*" denir. Diğeri; yolcu olan bir kimsenin işleri için geniş vakit kazanmak maksadıyla iki farz namazı bir vakitte kılması ki, buna da "*cem' - iki namazı birleştirmek*" denir.

I. KASR

Öğle, ikindi ve yatsı gibi dört rekâtlı farz namazları, dört rekât değil de iki rekât kılmaktır.

Kasrın meşrûiyeti hakkında Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur:

﴿وَإِذَا ضَرَجْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ ﴾ "Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman, namazı kısaltmanızda size bir günah yoktur." (229)

Ya'la b. Ümeyye (r.a) diyor ki: "Ömer b. Hattab (r.a)'a şöyle dedim: *"Kâfirlerin size bir kötülük yapmalarından korkarsanız, namazı kısaltmanızda size bir günah yoktur, buyrulmuş ve Kur'ân öyle emretmiştir. Oysa insanlar bugün artık korkudan emin olmuş durumdalar. Şu hâlde namazı kısaltma ruhsatının zamanı geçmiştir."* Bunun üzerine Ömer (r.a) şöyle dedi: *"Senin bu mesele hakkında hayret ettiğin gibi ben de hayret etmişim de meseleyi Peygamber (s.a.v)'e sorunca; Kısaltma, Allah tarafından size verilmiş bir sadakadır; şu hâlde Allah'ın sadakasını kabul ediniz."* buyurdu.⁽²³⁰⁾ Bu hadis, namazın kısaltmasının yalnız korku hâllerine mahsus olmadığına delâlet ederek izah etmektedir.

Kasrın sıhhat şartları: Dört rekâtlı farz namazların kısaltılmasının sahih olabilmesi için aşağıdaki şartlara riâyet edilmesi lazımdır:

1. Kısaltılacak namazın sefer hâlinde zimmete geçmesi ve bunun yine seferde kılınması: Binaenaleyh, sefere çıkmadan önce vakti giren bir namazı kılmadan önce sefere çıkan bir kimsenin, sefer hâlinde o namazı kısaltması câiz değildir. Çünkü o namaz, henüz sefere çıkmadan önce zimmete geçmiş ve vâcib olmuştu.

Keza seferde iken vakti giren bir namazı; seferde kılmayıp memlekete vardığında kılsa, o namazı kısaltması da câiz değildir. Çünkü edâ ettiği vakit seferi değildir, halbuki kısaltma seferi içindir.

2. İkamet edilen yerin yerleşim sahasının geçilmesi: Zira ikamet edilen şehrin veya köyün henüz yerleşim sahasını geçmeyen seferi sayılmaz. Yani sefer, ancak yerleşim sahasından geçildiği andan itibaren başlar ve dönüşte yine bu sahaya varılmasıyla sona erer. Şu hâlde daha terminalde iken seferi namazı kılınmaz, yani kısaltıp birleştirilmez.

Hiz. Enes (r.a) şöyle demiştir: *"Peygamber (s.a.v) ile beraber Medine'de öğle namazını dört rekât, sefere çıkarak Zül-Huleyfe'de ikindi namazını iki rekât olarak kıldım. Zül-Huleyfe ise, Medine'nin yerleşim sahası dışındadır."* ⁽²³¹⁾

3. Dört gün veya daha fazla kalmaya niyet etmemek: Sefere gidilecek memlekette giriş ve çıkış günleri hariç, dört gün veya daha fazla kalmaya niyet etmemektedir. Çünkü Sefere çıkan kimse dört gün veya da-

(230) Müslim: 686.

(231) Buhârî: 1039; Müslim: 690.

ha fazla ikamet niyetinde ise, yani işinin asgari beş güne kadar bitmeyeceğini kesin bilirse, gideceği yere varır varmaz, artık orası kendi memleketi gibi olur ve bundan böyle seferi namazı kılamaz. O kimsenin seferi namazı kılma hakkı yalnız yolda kalır.

Eğer gideceği yerde dört günden az kalma niyetinde ise, ikamet ettiği memleketin yerleşim sahasına dönmüncüye kadar namazı kısaltabilir.

Şayet gideceği yerde kaç gün kalacağını bilmiyorsa, meselâ; bir işi görmek üzere gitmiş ve bu işin ne zaman biteceğini kestiremiyorsa; ha bugün, ha yarın döneceğim diye bekleyişinde ise; giriş ve çıkış günleri hariç 18 güne kadar seferi sayılır, yani namazını kısaltabilir ve birleştirebilir.

İmran b. Husayn (r.a) diyor ki: "*Rasûlullah (s.a.v) ile beraber savaşlarda bulundum. Bu arada Mekke'nin fethi günü de O'nunla beraber idim. Mekke'de 18 gün kaldı, (bu süre içinde) namazları iki rekât kıldı.*" (232) Çünkü Rasûlullah (s.a.v) Mekke'de kaç gün kalacağını bilmiyordu, 18 günlük ikameti boyunca namazlarını kısaltarak kıldı.

4. Mukîm bir imama uymamak: Seferî mukîm bir imama uyarsa onun gibi namazını tam olarak kılar; kısaltılması câiz değildir.

Ancak seferî olan bir kimse, mukîm olan cemaata imam olursa, namazını kısaltabilir. Bu durumda iki rekât kıldıktan sonra selâm verir vermez, acele ederek cemaate; "*Siz namazınızı tamamlayın, zira ben seferîyim.*" demesi sünnettir.

Nitekim İbni Abbas (r.a)'dan; "*Seferî olan bir kimse namazı tek başına kıldığında iki, mukîme uyduğunda da dört rekât olarak kılmasının sebebi nedir?*" diye sorulmuştur. İbni Abbas (r.a); "*Böyle kılmak sünnetin tâ kendisidir*" cevabını vermiştir.

Yukardaki İmran b. Husayn (r.a)'dan rivâyet edilen hadise göre, selâm verdikten sonra İmran b. Husayn (r.a); "*Ey belde halkı, siz dört rekât kılınız. Zira biz seferîyiz.*" diyerek seferî olmayanları ikaz etmiştir.

II. CEM'

Cem'in; iki namazı birleştirmek olduğunu biraz önce söyledik. İbni Abbas (r.a) şöyle demiştir: *"Rasûlullah (s.a.v) seferde iken, öğle ile ikindiye ve akşam ile yatsıyı birleştirerek kılardı."* (233)

Cem'in kısaltmaları: Namazın cem'i iki kısma ayrılır:

1. Cem'i takdim: Bir sonraki namazı öne alıp, birincinin vakti içinde birlikte kılmaktır. Şöyle ki, öğle namazı ile ikindi namazının, öğle namazı vaktinde veya akşam ile yatsı namazının, akşam namazı vakti içinde kılınmasıdır.

2. Cem'i tehir: Vakti girmiş bir namazı, bir sonraki namazın vaktine kadar tehir edip birlikte kılmaktır. Bu da öğle namazının ikindi namazının vaktine veya akşam namazının yatsı namazının vaktine kadar tehir edilerek beraber kılınmasıdır.

Muaz b. Cebel (r.a) şunları anlatmıştır: *"Peygamber (s.a.v) Tebük Gazvesi'nde güneş batıya doğru kaymadan (öğle vakti girmeden) önce yoluna devam ettiğinde, öğle namazını ikindi vaktine kadar tehir edip birlikte kıldı. Öğle vakti girdikten sonra yoluna devam ettiğinde de, öğle ile ikindiye birlikte kılıp sonra yola çıktı. Akşam namazından önce yoluna devam ettiğinde, akşam namazını tehir edip yatsı ile beraber kılardı. Akşam vaktinden sonra devam ettiğinde de yatsıyı acele edip akşam namazı ile beraber kıldı."* (234)

Birleştirilen namazlar: Biraz önce belirtildiği gibi, bir vakitte takdim veya tehir yoluyla birleştirilip kılınmasına cevaz verilen farz namazlar; öğle ile ikindi ve akşam ile yatsı namazlardır. Şu hâlde ikindi ile akşam namazı ya da sabah namazının önceki veya sonraki namaz ile birleştirilmesi câiz değildir.

Cem'i takdim ve cem'i tehirin herbirinin birtakım şartları vardır. Bu şartlara riâyet edilmesi lazımdır. Şimdi herbirinin şartlarını zikrediyoruz:

Cem-i takdimin şartları

1. Sıraya riayet etmek: Şöyle ki, vaktin ait olduğu namazdan başlamak, arkasından diğer bir namazı kılmaktır. Meselâ; öğle ile ikindi na-

(233) Buhârî: 1056.

(234) Ebû Davûd: 1208; Tirmizî: 553.

mazları cem'i takdim yapılarak kılınacaksa; önce öğle, sonra ikindi namazını kılmak şarttır.

2. Birinci namaz bitirilmeden, ikinci namazın da kılınacağına dair niyet etmek: Meselâ; cem'i takdim yapan kişinin, öğle namazını bitirmeden içinden; "*Şimdi ikindi namazını da öne alıp kılacağım.*" diye niyet etmesi şarttır. Bu niyetin birinci namazın herhangi bir bölümünde getirilmesi yeterlidir. Ancak birinci namazın iftitah tekbiri ile beraber getirilmesi sünnettir.

3. Her iki namazı ara vermeden kılmak: Cem'i takdim yapan kişinin birinci namazı bitirirken kalkıp ikinci namazı da kılması gerekir. Aralarında zikir veya sünnet^(u) gibi birşeyle ara vermemesi lazımdır. Eğer aralarında (iki rekât miktarı kadar) uzun bir fasıla verir veya hiçbir şeyle meşgul olmadan bu kadar bir süre ile ikinci namazı tehir ederse, birleştirme bozulur. Artık ikinci namazın vaktine kadar tehir edilmesi ve vakti içinde kılınması gerekir. Böyle yapmak Peygamber (s.a.v)'e uymaktır, zira O böyle yapmıştır.

4. İkinci namaza başlanıncaya kadar yolculuk hâlinin devam etmesi: İkinci namaz kılınırken memlekete varılırsa bir sakıncası yok, yani namaz sahih olur. Eğer ikinci namaza başlamadan önce ikamet yerinin yerleşim sahasına varılırsa, artık ikinci namazın asli vaktinde kılınması lazım olur.

Cem'i tehirin şartları

1. Tehire niyet etmek: Birinci namazın vakti içinde, ikinci namaz ile birleştirileceğine niyet etmelidir. Eğer öğle vakti içinde tehir niyeti getirilmezse ve öğle vakti çıktığı hâlde hâlâ birleştirme niyetinde bulunulmazsa, öğle namazı hem zimmette kazaya kalır, hem de bu tehirden dolayı günahkâr olunur.

2. Yolculuğun, her iki namazın bitimine kadar devam etmesi: Şayet ikinci namazı bitirmeden ikamet ettiği yerin yerleşim sınırına varırsa, birinci namaz kaza hükmüne girer; ancak bundan dolayı günahkâr olmaz.

(u) Birlikte kılınacak iki farz namazın arasındaki sünnetler kılınmak istenildiğinde, her iki farzdan sonraya bırakılması gerekir. Meselâ: Öğle namazının son sünneti ile ikinci namazının dört rekât sünnetinin, ikindinin farzından sonra kılınması lazımdır.

Cem'i tehirde sıraya riayet etmek şart değildir. Şu hâlde; ikinci namazı öğle namazından önce ve yatsı namazı akşam namazından evvel kılınabilir. Keza cem-i tehirde, her iki namazı ara vermeden kılmak da şart değildir. Ancak ara vermeden kılınması sünnettir.

Yağmurda iki namazın birleştirilmesi: Çok yağmurlu günlerde, biri öne alınmak sûretiyle iki namazın (öğle ile ikindinin ve akşam ile yatsının) bir vakitte kılınması câizdir.

İbni Abbas (r.a) şöyle demiştir: *"Rasûlullah (s.a.v) birgün Medine'de, ne korku ve ne de yolculuk var iken, öğle ile ikindiye ve akşam ile yatsıyı birlikte kıldırdı. Bu, çok yağmurlu bir günde vâki olmuştur."* (235)

Ancak birinci namazı, ikinci namazın vâktinde kılmak üzere tehir etmek câiz değildir. Zira yağmur kesilebilir. O zaman özürsüz olarak namaz vaktinden çıkarılmış olur. Bu cem'i takdimin de iki şartı vardır:

a. Bu namazın camide cemaatle kılınması ve o cemaatin evlerinin örfe camiden uzak bulunması. Şöyle ki; gidip geliste kişiye eziyet ve sıkıntı verebilecek bir uzaklıkta bulunmalıdır.

b. Yağışın, her iki namazın iftitah tekbirini alırken de devam etmesi de gerekir.

KORKU NAMAZI

Korku namazından maksat, düşmana karşı savaş alanlarında kılınan namazdır. Bu namazın birtakım müsamaha ve kolaylıkları vardır. Özellikle bu kolaylıklar cemaat namazlarında yer almaktadır. Bu kolaylıklar diğer namazlarda mevcut değildir. Öyle ki korku namazının şartları, rükunleri, sünnetleri ve rekât sayısı, diğer zamanlarda kılınan namazlardan farklıdır. Bu farklılıklar, savaşın taktik icaplarına binaen meşrû kılınmıştır.

Meşrûiyeti: Korku namazının hâllerinde ve keyfiyetlerinde kaydedilecek Kur'ân âyetleriyle ve Hadis-i Şeriflerle meşrû kılınmıştır.

Korku namazının hâlleri

Savaşın durumuna göre korku namazının iki hâli vardır:

I. Gözetleme hâlinde: Savaş durumunda değil de, düşmana karşı bekleme ve nöbet tutma hâlidir. Bu hâlde müslümanların namazlarını büyük imamın veya üst komutanın ya da onun yerine savaşı sevk ve idare eden zatın arkasında cemaatle kılmak üzere çok istek ve arzuları sebebiyle, namaz özel bir şekil alır ve bununla da namazın genel şeklinden bazı değişikliklerle ayrılır.

Meşrûiyeti: Korku namazının bu hâldeki meşrûiyetiyle ilgili olarak Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: "(Ey Muhammed), *Sen onların (askerlerin) arasında bulunup (cephede) onlara namaz kıldırдыңın vakit (askerlerini iki kısma ayır), bir kısmı Senin'le beraber namaza dursun ve silahlarını da yanlarına alsınlar. Senin'le namazda olup secdeye varmakla bir rekât kılanlar düşman karşısına geçsinler. Bu kez namaz kılmayan öbür kısmı gelip Senin'le beraber ikinci rekâtı kılsınlar, bu arada korunma tedbirlerini ve silahlarını da alsınlar..*" (236)

Korku namazını kılma şekilleri: Bu Ayet-i Kerîme'nin yaptığı açıklamaya göre; korku namazının kılınışının iki şekli vardır:

1. Düşman Kible tarafında ise: Düşmanın toplu hâlde kible tarafında bulunduğu, ancak herhangi bir çarpışma yapılmadığı hâldir. Bu durumda, eğer askerler grup grup birkaç cemaat olmak istemiyor, tek büyük cemaatin faziletine nail olmak istiyorsa; imam onları iki veya dört saf ya da daha fazla saflara dizer ve toplu hâlde onlara namaz kıldırır. İmam ilk rekâtın secdesine gittiği zaman birinci saf (cemaat iki saf ise, şayet dört saf olursa iki saf) onunla beraber secdeye gider. Diğer saflar, düşmandan gelecek ani bir harekettten kardeşlerini korumak üzere itidâlde bekler. İmam ve beraberindekiler ikinci rekâta kalktıktan sonra ayakta bekleyenler secdeye gider ve imama ikinci rekâtın kıyamında yetişir.

İmam ikinci rekâtın secdesine gittiğinde, bu sefer birinci rekâta beklemiş olanlar imamlarla beraber secdeye gider, diğerleri itidâlde durup koruculuk yapar. İmam ve beraberindekiler iki secde yapıp oturduktan sonra, bekleyenler de secdelerini yapar ve hepsi beraber selâm verirler.

Bu kılınış şekli, Peygamberimiz (s.a.v)'in "*Usfan*" gazvesinde kıldığı namazda uyguladığı usuldür. Buna benzer her savaş hâlinde bu şekilde namaz kıldırmak sünnettir.

İbni Abbas (r.a) bu şekli anlatırken şöyle demiştir: "*Peygamber (s.a.v) namaza kalktı, cemaatte O'nunla birlikte namaza kalkılar. O, tekbir aldı, cemaat de birlikte tekbir aldı. O, rükûya gitti, cemaatin bir kısmı da (yani birinci safta olanlar) O'nunla birlikte rükûya gittiler. Sonra secde etti, onlar da beraber secde ettiler. Peygamber (s.a.v) ikinci rekâta kalktı, O'nunla birlikte secde edenler de kalkılar ve kardeşlerini korudular. Bu sefer diğer grup Peygamber (s.a.v) ile birlikte rükûya ve sücûda gittiler. Bu aralarda tüm cemaat namazın içinde olup, bir kısmı âtekileri koruyarak namazlarını kıldılar.*" (237)

2.Düşman Kible tarafında değilse: Düşman Kible cihetinde değil de diğer cephelere dağılmış bir vaziyette ve herhangi bir çarpışma yapılmadığı hâlde ise; mendub olan namaz kılma şekli şöyledir:

a. Cemaat iki gruba ayrılır. Biri düşmana karşı durur, onu gözetler ve namaz kılanları korur; diğeri de namazı cemaatle kılmak üzere imamın arkasına saf bağlar.

b. İmam bu ikinci gruba bir rekât kıldırır, ikinci rekâta kalkarken kendisine uyan bu grup kalben ayrılma niyeti getirerek biraz acele edip kendi başlarına namazlarını bitirir ve birinci grubun yerini alarak düşmana karşı vaziyet alır.

c. Birinci grup gelip imama uyar -bu arada imamın ikinci rekâtın kıyamını biraz uzatması lazımdır ki bu grup ona yetişebilsin_ ve ikinci rekâtı kendilerine kıldırır. İmam ikinci rekâtın teşehhüdüne oturunca, bu grup ayrılmaya niyet etmeden kalkıp kendi ikinci rekâtını kılıp imama teşehhüde yetişir ve beraber selâm verirler.⁽¹⁾

Bu şekilde namaz kılınması Rasûlullah (s.a.v)'in "*Zâtü'r-Rika*" gazvesinde uyguladığı namaz kılma şeklidir. Nitekim bu gazvede Rasûlullah (s.a.v)'in korku namazını kıldırma şeklini görenler şöyle demişlerdir:

(237) Buhârî: 902.

(1) Sabah namazı ve seferde kısaltılan iki rekâtlı namaz böyle kılınır. Üç rekâtlı akşam namazında iman birinci guruba iki rekât, diğer guruba da bir rekât kıldırır. Dört rekât kılınıyorsa, her guruba iki rekât kıldırır.

"Zâtü'r-Rika gününde Rasûlullah (s.a.v) korku namazı kıldırdı, bir grup kendisiyle kılarken, diğerleri düşman karşısında durdu. Beraberindekiler ile bir rekât kıldıktan sonra kendisi için rekâtın kıyamında dururken bu gurup kendi başlarına namazı tamamladılar ve sonra gidip düşman karşısında cephe aldılar. Bu sefer diğer grup gelip Rasûlullah (s.a.v)'e uydu, kalan rekâtı onlarla kıldı, sonra oturuşta bekleyip, bu ikinci grup kendi başlarına ikinci rekâtı tamamladıktan sonra beraberce selâm verdiler."
(238)

Bu iki şekil; müslümanlar düşmanla karşı karşıya bulunduğu hâlde, namazı cemaatle kılmanın önemini arzeden iki tablodur. Ayrıca müslümanların korunması ve düşmana karşı uyanık bulunması hususunda önem arzetmektedir.

II. Savaş hâlinde: Düşmanla savaşın kızıştığı, göğüs göğüse gelindiği ve şiddetli korkunun bulunduğu hâldir.

Bu durumda namaz kılmak için belirli bir şekil yoktur. Askerlerin herbiri kendi başına muktedir olduğu şekilde; yürüyerek, durarak, binek, yüzü kibleye doğru olsun olmasın namaz kılabilir. Rükû ve secdeleri işaretlerle yapar. Yani başının hareketiyle rükû ve secdeleri işaretlerle yerine getirir. Ancak secdelerin işareti, rükûnun işaretinden daha fazla olur.

Abdullah b. Ömer (r.a) korku namazını açıklayıp, bu namazın biraz önce izah edilen her iki kılınış şeklini zikrettikten sonra, Rasûlullah (s.a.v)'den rivâyet ederek şöyle demiştir: *"Korku bundan da (geçen iki şekilden) fazla olursa yürüyerek, durarak, binerek kibleye yönelmiş olsun olmasın muktedir olduğunuz şekilde namazı kılın."* (239)

Bu hâlde namaz kılarken, savaşın gerektirdiği hareket ve darbeler mazeret sayılır, yani sakıncası yoktur. Ancak namaz esnasında bağırıp çağırmak ve konuşmak mazeret sayılmaz. Çünkü bunları gerektiren bir zaruret yoktur. Bu arada namaz kılana, affa tâbi olmayan kan ve benzer pislikler isabet ederse, namaz sahih olur. Fakat daha sonra kazası da vâcib olur.

Korku namazının bu şekilde kılınışına, her meşrû olan şiddetli muharebede cevaz verilmiştir. Ayrıca mükellef olan kimse, içinde bulunduğu

(238) Buhârî: 3900; Müslim: 842.

(239) Buhârî: 4261.

her şiddetli korku hâlinde, meselâ; akan selden veya yırtıcı hayvanlardan kaçışı sırasında, bu şekilde namaz kılabilir. Bu da namazı vakti içinde muhafaza etmek üzere meşrû kılınmıştır.

Hikmeti: Korku namazının bu şekiller ile kılınabilme meşrûiyetinin hikmeti, herşeyden önce mükellefe kolaylıktır. Ki, bu farizayı yerine getirebilmesi onun için mümkün olsun.

Bir kimsenin, savaş meydanlarında kâfirlerle muharebe anındaki hâli Allah-u Teâlâ'dan yardım ve zafer dilemeye en muhtaç olduğu andır. Namaz kılma sayesinde Allah (c.c) zikriyle kalbi mutmain olur. Allah'ın yardımına ve desteğine bağlılığı artar ve daha fazla cesaret kazanır. Bu sayede, batıl yok olup hak galip gelinceye kadar sebat gösterir. Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Ey îmân edenler bir toplulukla (savaşta) karşılaştığınız zaman sebat edin ve (zafer için) Allah'ı çok anın, başarıya erişirsiniz."* (240)

Gerçekten korku namazının yukarda geçen kılınış şekilleri, müslüman askerine güçlük vermeden namaz kılma imkânı verir. Hele zamanın değişmesinden doğan çeşitli savaş aletleriyle ve çarpışma taktiklerinin değişmesiyle de bu imkân daha elverişli olur. Özellikle birçok savaş alanında olduğu gibi, savaşın seyri iki taraf arasında çarpışma gerektirmiyorsa, namaz kılma imkânı çok rahat bir hâl alır.

Namaz asla terkedilmez: Korku namazı konusunda bu anlatılardan görüyoruz ki, hangi durumda olursa olsun, mazeret ne kadar şiddetli olursa olsun; hayat sürdüğü ve teklif bulunduğu müddetçe, namaz sakıt olmaz, yani terkedilmez. Yalnız Allah-u Teâlâ, seferde namazı kısaltma veya iki namazı birleştirme müsamahasını vermiştir. Bir de görüldüğü gibi, hastalıkta ve korku hâllerinde namazın kılınış şeklinde kolaylık göstermiştir. Bu da ortam ve sebeplerin icabına göre gösterilen bir müsamahadır.

CUMA NAMAZI

Meşrûiyeti: Cuma namazı meşrû kılınmış müstakil bir namazdır. Allah-u Teâlâ, bugünün meziyetlerini ve faziletlerini Muhammed Ümmeti'ne has kılmıştır.

Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Biz dünyada sonradan gelenler, kıyamet gününde (ise fazilet ve cennete girmek hususundan geçmiş ümmetlerden) önde gelenleriz. Yalnız onlara, bizden önce semavî kitaplar verildi. Sonra bu Cuma günü (Allah'a yaklaşmak üzere) kendilerine farz kılınmıştı, ancak bunu kabullenmek hususunda ihtilâfa düştüler. Allah da bunu kabul etmeyi bize nasip etti. Şu hâlde, insanlar bu hususta bize tâbidirler. Bugün (cuma) bizim, yarın (cumartesi) yahudilerin, ertesi gün (pazar) hıristiyanlarındır."* (241)

Görülüyor ki; cuma günü müslümanların, cumartesi yahudilerin, pazar da hıristiyanların tatil ve istirahat günüdür.

Cuma namazı, hicretten önce Mekke'de farz kılındı. Ancak o zaman müslümanların gücünün zayıf olması sebebiyle toplanarak kılmaktan aciz oldukları için Mekke'de kılınamadı.

Peygamberimiz (s.a.v)'in hicretinden önce, Medine'de (Hazm en-Nebit köyünde) cuma için toplanmaya ilk önderlik yapan ve cuma namazını ilk kıldıran, *Es'ad b. Zürrare* (r.a) olmuştur. (242)

Delili: Cuma namazının vücutu Kur'ân-ı Kerîm ve Hadis-i Şerifler'le sabit olmuştur. Nitekim Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

"Ey îmân edenler, cuma günü namaz için çağırıldığınız zaman, Allah'ın zikrine (namaza) koşunuz, alış verişi (her türlü işleri) bırakınız. Eğer bilerseniz bu, sizin için daha hayırlıdır." (243)

(241) Buhârî: 836; Müslim: 355.

(242) Ebû Dâvûd: 1069.

(243) Cuma: 9

Cuma namazının farziyetiyle ilgili Hadis-i Şerifler çoktur. Bir tanesinde Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: **«الْجُمُعَةُ حَقٌّ وَاجِبٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ فِي جَمَاعَةٍ»** "Cuma namazını, cemaatle kılmak her müslümana hak ve vâcibdir." (244)

Hikmeti: Cuma namazı, pek çok fayda ve hikmetler için meşrû kılınmıştır. Bu hikmetlerin tümünü burada zikretmeye imkân yoktur. Zira konu çok uzar. Ancak en önemlisi; cuma namazı sayesinde memleket halkı haftada bir gün müsait bir yerde toplanıp birlik ve beraberliği sağlayacak, işlerini düzene koyacak bir nasihatı dinleme fırsatı bulur. Bu nasihat kendilerine yardımlaşma, tanışma ve kaynaşma kazandırır. Hafta içerisinde vâki olan olaylara dikkatlerini çeker ve bunlardan haberdar eder. Müslümanlara önderlik yapan imam-hatip sayesinde, yek vücud hâline gelirler. Kendilerine lazım olan bilgileri bu önder verir ve eksiklerini dile getirir.

İşte bunun içindir ki İslâm; cuma namazına gidilmesinde ısrar etmiş ve terkedilmesinden sakındırmış; gerek cuma gününün ve gerekse namazının hafife alınmasını yasaklamıştır. Bu konuyla ilgili olarak Peygamberimiz (s.a.v)'in şu hadisi bize yeterlidir: **"Her kim önemsemiyerek üç cuma namazını terkederse, Allah kalbini mühürler."**

Vücubunun Şartları: Cuma namazı herkese vâcib değildir. Ancak aşağıdaki yedi şarta haiz olan kimseye vâcib (farz) olur:

1. Müslüman olmak: Binaenaleyh, dünyada kâfirden vücubi olarak istenmez. Çünkü kâfirden, tüm ibadet ve taatın temeli olan İslâm istenir. Fakat ahirette namaz kâfirden de istenilecek, yani onun için cezalandırılacaktır.

2. Erginlik çağına girmek: Çocuk mükellef olmadığı için kendisine cuma namazı da farz değildir.

3. Akıllı olmak: Deli de mükellef olmadığı için ona farz değildir.

4. Tam hür olmak: Cuma namazı köleye farz değildir. Çünkü efendisinin hizmetiyle meşguldür. Bu işe, ona, cuma namazının vâcib olmasına engeldir.

5. Erkek olmak: Kadınlara farz değildir. Çünkü ev işleriyle ve ço-

cuklarının bakımıyla meşguldür. Hele muayyen bir yerde ve belirli bir zamanda cuma namazına hazır bulunmak onlar için bir güçlüktür.

6. Vücutun sağlıklı olması: Camiye gitmekle ızdırab çekecek veya namaz bitinceye kadar sıkıntıya düşecek derecede hasta olan: ya da namaza gitmekle hastalığı çok artacak veyahut hastalığının şifası gecikecek kimseye de cuma namazı farz değildir. Hasta bir şahıs gibi, hastaya bakan ve ona hizmet eden bir kimseye de cuma namazı vâcib değildir. Öyle ki, namaza gidip gelinceye kadar onun yerine hastaya bakacak başka bir kimse bulunmuyorsa ve hasta da bu hizmete muhtaç olursa; hasta akraba olsun olmasın, böyle bir hasta bakıcıya da cuma namazı farz değildir.

7. Mukim (yerli) olmak: Cuma namazı kılınan yerde ikamet etmek de şarttır. Şu hâlde, misafire ve cuma günü fecirden önce sefere çıkan kimseye cuma namazı farz değildir.^(v)

Keza cuma namazı sahih olmayan bir yerde ikamet edene, meselâ; bir köyde yukardaki yedi şarta haiz olan 40 kişi bulunduğu hâlde, bu köyde ikamet edenlere de cuma namazı farz değildir. Ancak bu köy halkı, kendilerine yakın ve içinde cuma namazı kılınan beldenin ezanını işitiyorsa, onlara da cuma namazı farz olur.

Bu şartlara delil Peygamberimiz (s.a.v)'in şu buyruğudur: "*Cuma namazını, cemaatle kılmak her müslümana bir hak ve vecibedir. Yalnız dört kişi hariç, bunlar; köle, kadın, erginliğe ermemiş çocuk ve hasta kişilerdir.*" (245)

Başka bir hadiste; "*Allah'a ve ahiret gününe inanan cuma namazını kılsın. Yalnız kadın, yolcu, köle ve hasta hariç.*" (246) diye buyurmuştur.

Diğer bir Hadis-i Şerifte şöyledir: "*Cuma namazı, ezanı işitebilen herkesin üzerine vâcibdir.*" (247)

(v) Fecirden sonra yolculuğa çıkana farzdır. Bunun için cuma günü fecir doğduktan sonra ve cuma namazından önce yolculuğa çıkmak haramdır. Ancak yolda bir yere yetişip cuma namazı kılma imkanına sahip olan kimseye haram değildir.

Bir de gerek yolcu, gerek kadın, yani kendisine cuma namazı farz olmayan kimse, cuma namazına gidip kılarısa sahihtir ve o günün öğle namazının yerine geçer.

(245) Ebû Dâvûd: 1067.

(246) Dârekutnî: 2/3.

(247) Ebû Davûd: 1056.

Sıhhatinin Şartları: Yukardaki yedi şart mevcut olunca, cuma namazı vâcib olur. Ancak cuma namazının sahih (geçerli) olabilmesi için, diğer namazların sıhhat şartlarıyla birlikte, 4 şart daha lâzımdır:

1. Yerleşim yerinde kılınması: Cuma namazının, şehir veya köyün yerleşim sahası içinde kılınması. Çölde veya devamlı çadırlarda yaşayanların çadırları arasında cuma namazı kılmaları sahih değildir.

Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) ve Hulefâ-i Raşidîn zamanında yerleşim sahaları içinde kılınmıştır. Bedevî (çölde yaşayan) Arap kabileleri, Medine'nin etrafında bulunuyordu. Bunlar cuma namazı kılmazdı ve Rasûlullah (s.a.v) kılmalarını onlara emretmemiştir.

2. Cuma cemaatinin en az 40 kişi olması: Kendilerine cuma namazı farz olan en az 40 kişiyle kılınması. Yani müslüman, bâliğ, akıllı, hür, erkek, sıhhatli ve mukim olan 40 kişinin bulunması şarttır.

Câbir b. Abdullah (r.a) şöyle demiştir: "*Sünnet-i Seniyye öyle gelip geçmiştir ki, her 40 kişide ve daha fazlasında cuma namazı olup kılınır.*" (248)

Ka'b bin Mâlik (r.a) demiştir ki: "*Şüphesiz bize ilk cuma namazı kıldırın, Es'ad b. Zürrare (r.a) idi. O gün de 40 kişi idik.*" (249)

3. Öğle vakti içinde kılınması. Eğer öğle vakti daralır, cuma namazına ve ondan önce okunması gereken iki hutbeye kâfi gelmezse, o zaman cemaatin öğle namazı kılması vâcib olur.

Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) cuma namazını öğle vaktinde ve hem de ilk vakitte kıldırırdı. (250)

4. Mümkünse tek camide kılınması: Mümkün olduğu kadar, bir şehirde birden fazla camide kılınmaması. Şehir halkının cuma namazı için bir yerde toplanması vâcibdir. Eğer halk çok olur ve tek bir camiye sığmazsa, o zaman ihtiyaç nisbetinde birden fazla camide cuma namazını kılabilirler. Yani tek cami şartı aranmaz.

Eğer bir şehir halkı cuma namazını ihtiyaçtan fazla yerlerde (Meselâ; 3 camide toplanması mümkün iken, 4 camide) kıalarsa, ihram

(248) Beyhakî: 1/177.

(249) Ebû Dâvûd: 1069.

(250) Buhârî: Müslim: 860.

tekbirini ilk önce getiren cami cemaatinin namazı sahih olur. Diğerlerinin cuma namazı sahih olmadığı için, öğle namazını kılmaları gerekir.

Şayet ihtiyaçtan fazla yerde kılınır ve ilk önce kılınan cuma namazı, yani ihram tekbirini önce getiren imam belli olmazsa (ki belli olması çok zordur), bu eksikliği tamamlamak için hepsi öğle namazını kılmak zorundadırlar. Zira böyle bir cuma namazı geçersiz sayılır.^(y)

Bu şartın delili: Gerek Peygamberimiz (s.a.v) ve dört halife zamanında ve gerekse tâbiîler devrinde, cuma namazı tek bir yerde kılınırdı. Bu dönemlerde, şehirde büyük bir cami bulunurdu. Buna; "el-Mescidü'l-Cami" denirdi ki cuma namazı bu camide kılınırdı. Diğer mescidler ise, beş vakit namazların kıldırıldığı yerler idi.

Bu şartın hikmeti: Cuma namazının tek bir camide kılınması hâlinde birlik ve beraberliği sağlamak, tanışmak ve kaynaşmak gayesi daha kolay hâsıl olur. Hatta ihtiyaç olmadan ayrı ayrı yerlere dağılıp cuma namazını kılmak, ayrılık ve bozgunculuğa sebep olabilir.

Cumanın Farzları: Cuma namazının edâsı, iki farzdan meydana gelir. Bu iki farz, cuma namazının temelidir.

I. İki hutbe okumak: Bu hutbelerin de şu şartları vardır:

Hutbenin Şartları:

a. Hatibin, her iki hutbeyi ayakta okuyup arasında biraz oturması. İbni Ömer (r.a) şöyle demiştir: "*Peygamber (s.a.v), tıpkı sizin şimdi yaptığınız gibi ayakta hutbe okur, sonra oturur, daha sonra tekrar ikinci hutbe için ayağa kalkardı.*" (251)

(y) Cuma namazından sonra, öğle namazını kılmamanın hükmünü şöyle özetleyebiliriz.

a) Tek bir camide kılmak: Büyük şehirlerde dahi cuma namazının tek bir yerde kılınması esastır. Bu durumda cuma namazından sonra öğle namazını kılmak caiz değildir.

b) İhtiyaca göre birkaç camide kılmak: Tek bir yerde toplanıp kılmak mümkün değilse, ihtiyaç nisbetine göre birden fazla camide cuma namazı kılınabilir. Bu durumda da cuma namazından sonra öğle namazını kılmak icap etmez. Ancak ihtiyat bakımından kılınması sünnettir. Cemaatle kılınması da ayrı bir sünnettir.

c) İhtiyaçtan fazla birkaç yerde kılmak: Bu durumda ihram tekbirini hangi imamın önce veya sonra aldığı bilinmezse, hepsinin cuma namazından sonra öğle namazını kilmaları farzdır. Çünkü bu şekilde kılınan cuma namazı sahih sayılmamaktadır...

(251) Buhârî: 878; Müslim: 861.

b. Her iki hutbenin de namazdan önce okunması. Zira cuma namazıyla ilgili olarak vârid olan hadisler bu şartı ortaya koymaktadır. Müslümanların icmâi da bu şekildedir.

c. Hatibin abdestli; bedeni, elbisesi ve yerinin affa tâbi olmayan pislikten temiz olması; avret yerinin de örtülü bulunması. Çünkü hutbe namaz gibidir, her gün dört rekât olarak kılınan öğle namazının iki rekâtına bedeldir. Bu nedenle, namaz için şart olan temizlik ve benzeri hususlar hutbe için de şarttır.

d. Hutbenin rükünlerinin Arapça okunması. Cemaat mânâsını anlamazsa bile, hutbenin rükünlerinin Arapça okunması lazımdır.^(z)

e. Hutbenin rükünleri ile her iki hutbe arasında ve ikinci hutbe ile namaz arasında ara vermemek. Ancak rükünleri arasında yapılan vaaz ve nasihat ara sayılmaz.

Eğer birinci ve ikinci hutbe arasında veya her iki hutbe ile cuma namazı arasında örfen (iki hafif rekât namaz kılınabilecek kadar) uzun bir ara verilirse, hutbe sahih olmaz. Tekrar hutbenin okunması mümkün ise, bunu yapmak gerekir. Yoksa cuma öğle namazı olarak kılınır.

f. Kendileriyle cuma namazı geçerli olan 40 kişinin hutbenin rükünlerini işitmesi. Hatip, rükünlerin bir kısmını bile, gizlice okuyup cemaatten 40 kişi bunu duymazsa, hutbe sahih olmaz.

Hutbenin Rükünleri: Bir de her iki hutbenin şu rükünleri vardır:

a. Her iki hutbede Allah (c.c)'ya hamdetmek.

b. Her iki hutbede Peygamberimiz (s.a.v)'e salâvat getirmek. Salâvatta; "*Muhammed, Rasûl, Nebî*" gibi O'nun açık ismiyle anmak şarttır. Zamir ile salâvat getirmek kâfi değildir.

c. Her iki hutbede takva ile tavsiye etmek. Bu üç rükün her iki hutbede birer rükündür.

d. Hutbelerin birisinde âyet okumak. Okunan âyetin mânâsının açık ve anlaşılır olması şarttır. Binaenaleyh, sûrelerin başında bulunan "*Elif lâm mim*" gibi âyetten ibaret olan kesik harflerin okunması kâfi değildir.

(z) Hutbenin rükünleri arapça olarak okunduktan sonra, başka bir lisanla vaaz ve nasihat yapılmasında bir sakınca yoktur. Hatta böyle yapmak faydalıdır.

e. İkinci hutbede mü'minlere duâ etmek. Duâ denilecek herhangi bir duâyı yapmak kâfidir.

Hutbenin Sünnetleri: Şart ve rükünleri dışında bir de hutbenin sünnetleri vardır. Bu sünnetleri şöyle özetleyebiliriz:

a. Hatibin minber gibi yüksek bir yerde hutbeyi okuması, minbere çıkınca cemaate dönüp selâm vermesi ve oturması.

b. Oturduktan sonra müezzinin minberin önünde ve hatibin karşısında ezân okuması.

c. Ezandan sonra hutbeye başlarken rükünleri sırasıyla okuması, yani önce hamd, sonra salât ve sonra da takva ile tavsiye etmesi.

d. Hatibin yüzünü cemaate dönerek hutbeyi anlaşılır ve düzgün bir dille kısa olarak okuması; bu arada sağ elini minberin kenarı üzerine koyması ve sol eliyle de kılıç veya baston gibi birşeye dayanması.

e. İki hutbe arasındaki oturuş miktarı, İhlâs sûresi okunacak kadar olması ve aynı zamanda bu oturuşta İhlâs sûresinin okunmasıdır.

II.Cemaatle iki rekât namaz kılmaktır. Nitekim biraz önce zikrettiğimiz Hadis-i Şerif'te şöyle buyurulmuştur: "*Cuma namazını, cemaatle kılmak her müslümana hak ve vâcibdir.*" (252)

Şu hâlde, cuma namazının bir rekâtını cemaatle kılmak şarttır. Geç gelip en azından ikinci rekâtın rükûsunda imama yetişen bir kimse, cuma namazına yetişmiş olur. Bu durumda imam selâm verdikten sonra, kalkıp kalan ikinci rekâtı kılar ve selâm verir.

Eğer cuma namazının ikinci rekâtının rükûsundan sonra, meselâ; sücûdda veya teşehhüdde imama yetişirse, cuma namazına niyet ederek imama uyar ve imam selâm verdikten sonra kalkıp dört rekât olarak öğle namazını kılar. Demek ki bu hâlde cuma namazına niyet getirilir, fakat öğle namazı kılınır.

Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Cuma namazının bir rekâtına yetişen kimse, bir rekât daha kılıp namazını tamamlasın. İki rekâtı da kaçırın kimse (öğle namazı olarak), dört rekât kılsın.*" (253)

(252) Ebû Davûd: 1067

(253) Dârekutnî: 2/13.

Cumanın Adâb ve Sünnetleri: Cuma gününün ve cuma namazının birtakım sünnet ve âdâbları vardır. Bunlara önem gösterilmesi ve âdet hâline getirilmesi lazımdır. Bu âdâblar şunlardır:

1. **Yıkanmak:** Cuma gününde yıkanmak sünnettir. Bununla ilgili geniş malûmat, gusûl konusunda verildi.

2. **Temizlik yapmak:** Vücudu kirlerden, çirkin kokulardan temizlemek ve güzel koku sürünmek sünnettir. Ki cemaatten hiçbir kimse kendisinden rahatsız olmasın; bilakis onun yanında rahat oturabilsin.

3. **En güzel elbiseyi giymek:** Beyaz giymek daha faziletlidir.

4. **Tırnakları kesip, kılları gidermek:** Cuma namazından önce; tırnaklar uzamışsa kesilmesi, koltuk altı kıllarının giderilmesi, saçın ve bıyığın düzeltilmesi sünnettir.

Bu dört sünnetle ilgili olarak Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Cuma gününde yıkanan, her yerini temizleyen, en güzel elbisesini giyen ve güzel koku sürünen, sonra cuma namazına gelip iki kişinin arasından ayrılmayan ve Allah'ın kendisine nasip ettiğini kılan, sonra imam hutbeyi okuduğu müddetçe susup dinleyen bir kimsenin kıldığı bu cuma ile bundan önceki cuma arasında işlemiş olduğu (küçük) günahları bağışlanır.*" (254)

5. **Camiye erken gitmek:** Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Bir kimse cuma günü cünüplükten yıkanır gibi yıkanırsa, sonra ilk saatte camiye giderse bir deve sadaka vermiş gibi olur. İkinci saatte giderse bir inek sadaka vermiş gibi olur. Üçüncü saatte giderse boynuzlu bir koç sadaka vermiş gibi olur. Dördüncü saatte giderse bir tavuk sadaka vermiş gibi olur. Beşinci saatte giderse bir yumurta sadaka vermiş gibi olur. İmam hutbeyi okumak üzere minbere çıkınca, melekler de içerde hutbeyi dinlemeye hazır olur.*" (255)

6. **Camiye girerken iki rekât namaz kılmak:** Oturmadan önce "*tahiyyetü'l-mescid*" niyetiyle iki rekât kılmak sünnettir. Ancak hutbe okunurken camiye giren bir kimsenin iki hafif rekâtı cumanın ilk sünneti olarak kılar ve hutbeyi dinlemeye başlar. Bu, aynı zamanda tahiyyetü'l-mescid yerine de geçer. Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Sizden*

(254) Buhârî: 843.

(255) Buhârî: 841; Müslim: 850.

biriniz cuma günü, imam hutbe okurken camiye gelirse, hemen iki rekât kılın ve onları uzatmasın." (256)

7. İki hutbeyi dinlemek üzere susmak: Bu da cumanın faziletine tam nail olmak içindir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *«إِذَا قُلْتَ لَصَاحِبِكَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ: أَتَيْتَ، وَالْإِمَامُ يَخْطُبُ، فَقَدْ لَفَوْتَ»* "Cuma günü imam hutbe okurken arkadaşına "süs" dersin dañi lağvetmiş olursun." (257)

Cuma gününün genel âdâbı: Cuma günü, haftalık günlerinin en faziletlisidir. Bu bakımdan cuma namazına ve hutbesine bakılmaksızın, sadece cuma gününe has birtakım âdâb ve sünnetler vardır. Müslümanın bunları bilmesi lazımdır ki, işte bir kısmı şunlardır:

1. Kehf Sûresi'ni okumak: Cuma günü ve gecesinde Kehf Sûresi'ni okumak sünnettir. Bunun faziletiyle ilgili olarak Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Her kim cuma günü Kehf Sûresi'ni okursa, iki cuma arasında ona aydınlık verilir."* (258)

2. Duâ etmek: Cuma günü ve gecesinde bolca duâ etmek sünnettir. Peygamberimiz (s.a.v) birgün cuma gününden bahsederken şöyle buyurmuştur: *"Onda bir saat vardır ki, müslüman bir kul namazda olduğu hâlde Allah'tan birşey dilerse, Allah ona verir."* (259) Bu arada, Hz. Peygamber (s.a.v) o saatin kısa bir süre olduğunu eliyle işaret etmişlerdir.

3. Salâvat getirmek: Cuma günü ve gecesinde bolca Peygamberimiz (s.a.v)'e salâvat getirmek sünnettir. Bir Hadis-i Şerif'te buna şöyle teşvik edilmiştir: *"Şüphesiz en faziletli günlerimiz cuma günüdür. Binaenaleyh bu günde Bana çok salât getirin, zira salâtınız Bana ulaşır."* (260)

NAFILE NAMAZLAR

Nafile; lûgatta; fazlalık demektir. Istilahta ise; farz namazların dışında kalan namazlara denir.

Bunlara nafile denmiştir; çünkü bunlar Allah-u Teâlâ'nın farz kıldığı beş vakit namazların fazlalığıdır. Nafile namazlar, farz namazlarda vu-

(256) Müslim: 875.

(257) Buhârî: 892; Müslim: 851.

(258) Nesâî

(259) Buhârî: 893; Müslim: 852.

ku bulan eksikliği ve kusuru gidermek için meşrû kılınmıştır.

Nafile kelimesi; *sünnet, mendup ve müstehab* kelimelerinin müte-radifidir. Yani lafızları ayrı, fakat ıstılahta mânâları bir olan kelimelerdir.

NAFİLE NAMAZLARIN KISIMLARI

Nafile namazlar iki kısımdır. Bir kısmı cemaatle kılınması sünnet olmayan, bir kısmı da cemaatle kılınması sünnet olan nafile namazlardır.

I.Münferid Namazlar: Cemaatle kılınması sünnet olmayan nafile namazlar da; farzlara tâbi olan ve farzlara tâbi olmayan kaydıyla iki kısma ayrılır. Şimdi herbir kısmı müstakil olarak izah edelim:

1. Farzlara tâbi olan nafileler: Bunlar da, müekked (kuvvetli) ve gayr-i müekked^(aa) olmak üzere iki kısımdır.

I.Müekked olan sünnetler: Sabah namazının farzından önce iki rekât, öğlenin farzından önce iki ve sonra da iki rekât, akşamın farzından sonra iki rekât ve yatsının farzından sonra da iki rekât olmak üzere 10 rekâtтан ibarettir.

İbni Ömer (r.a) şöyle demiştir: "*Peygamber (s.a.v)'den on rekât namaz (devamlı kıldıkları için) öğrendim; öğle namazından önce iki ve sonra da iki rekât, akşam namazından sonra evinde iki rekât ve yatsı namazından sonra yine evinde iki rekât kılardı. Sabah namazından önce de iki rekât kılardı. Bu saatte kimse Peygamber (s.a.v)'in huzuruna girmezdi.*" (261)

Bu on rekâtın en faziletlisi, sabah namazının iki rekât olan sünnetidir. Nitekim Hz. Aişe (r.a) şöyle demiştir: "*Peygamber (s.a.v)'in sabah namazının sünnetine olan bağlılığı kadar hiçbir nafileye bağlılığı yoktu.*" (262) Yani sünnetlerden en çok, sabah namazının sünnetine devam ederdi.

(260) Ebû Dâvûd: 1047.

(aa) Müekked olan sünnet namazı: Peygamberimiz (s.a.v.)'in devamlı kıldığı ve çok az terkettiği sünnetlerdir. Gayr-i müekked ise Peygamberimiz (s.a.v.)'in bazen kıldığı ve bazen kılmadığı sünnetlerdir.

(261) Buhârî: 1126; Müslim: 729.

II. Gayr-i müekked olan sünnetler:

a. Öğlenin farzından önce iki rekât daha kılmak: Hz. Âişe (r.a) şöyle demiştir: *"Peygamber (s.a.v), öğlenin farzından önce dört ve sabahın farzından evvel de iki rekât nafîle namaz kılmayı ihmal edip bırakmazdı."* (263)

b. Yine öğlenin farzından sonra iki rekât daha kılmak: Öğlenin sünnetlerinin tümüne dair Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Her kim öğlenin farzından önce dört, ondan sonra da iki rekât kılsa, Allah-u Teâlâ o kimseyi cehennem ateşine haram eder."* (264)

Cuma namazı, öğle namazı gibidir. Zira cuma namazı, onun bedelidir. Cuma namazından önce ikisi müekked ve ikisi de gayr-i müekked olmak üzere dört rekât kılmak sünnettir. Cuma namazından sonra, dört rekât kılmak aynı şekilde sünnettir.

c. İkinci farzından önce dört rekât kılmak: Peygamberimiz (s.a.v) bu sünnetle ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"İkindinin farzından önce dört rekât kılan kimseye Allah rahmet eylesin."* (265) Bu dört rekâtı ikişer ikişer kılmak efdâldir.

d. Akşamın farzından önce iki hafif rekât kılmak: Enes b. Malik (r.a) şöyle demiştir: *"Biz Medine'de iken, müezzin akşam namazı için ezan okuduğu vakit, birçok Sahabî acele ile direklere doğru durup her biri ikişer rekât kıları. Hatta yabancı bir kimse, mescide girdiğinde, bu iki rekât kılanların çokluğundan dolayı farz namazı kılınıyor sanardı."* (266)

e. Yatsı namazından önce ii rekât kılmak: Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"ezan (yani ezan ile kamet) arasında kılmak isteyen için bir namaz vardır."* (267) Böylece farzlara tâbi olan sünnetler 22 rekâttan meydana gelmektedir.^(bb)

(262) Buhârî: 1116; Müslim: 724.

(263) BuhârîX 1127.

(264) Tirmizî: 428.

(265) Tirmizî: 430.

(266) Buhârî: 599; Müslim: 837.

(267) Buhârî: 601; Müslim: 838.

(bb) Bu rekâtların 10'u müekked ve 12'yi gayr-i müekkeddir. Bunları kılariken iki rekâta bir selam vermek daha faziletlidir. Ancak dört rekâtı beraber kılmak da caizdir. İkişer kılındığı zaman, müekked ve gayr-i müekked diye ayırmaya gerek yoktur.

2. Farzlara tâbi olmayan nafileler: Bu nafile namazlar da iki kısma ayrılır: Bir kısmı isimlendirilmiş belirli vakitlere sahip olan nafileler, bir kısmı da isimsiz ve vakitsiz mutlak nafile namazlardır.

1. İsimlendirilmiş belirli vakitlere sahip olan nafile namazlar:

Bunlar; vakitleri belirlenmiş ve ismi verilmiş olan nafile namazlardır.

a. Tahiyyetü'l-mescid namazı: Camiye her girişte oturmadan önce kılınması gereken iki rekât namazdır. Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: «فَإِذَا دَخَلَ أَحَدُكُمْ الْمَسْجِدَ، فَلَا يَجْلِسْ حَتَّى يُصَلِّيَ رَكْعَتَيْنِ» "Sizden biriniz camiye girdiği zaman, iki rekât namâz kılmadan oturmasın." (268)

Tahiyye, hürmet demektir. Bu namaz, cami sahibi olan Allah-u Teâlâ'ya hürmet maksadıyla kılınır. Camiye giren kişi oturmadan önce, herhangi bir farz veya bir nafile namazı kılmasıyla bu tahiyye hâsıl olur. Zira bundaki maksat, camiye giren bir kimsenin camide namaz kılmadan oturmaya yönelmemesidir.

b. Vitir namazı: Vitir namazı aynı zamanda sünnet-i müekkededir. Vitir, teklik demektir. Teklik ünvanını bir rekâtla son verildiği için almıştır. Bu namazla ilgili olarak Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: «يَا أَهْلَ الْقُرْآنِ أَوْثَرُوا فَإِنَّ اللَّهَ وَتَرْتَجِبُ الْوُتْرُ» "Ey Kur'ân ehli, vitir namazı kılın, şüphesiz Allah (Zat ve sıfatları bakımından) tektir, tekliği sever." (269)

Vakti: Vitir namazının vakti, yatsı namazı kılındıktan sonra başlar ve fecrin doğuşuna kadar devam eder. Peygamberimiz (s.a.v), fazileti ve vakti hakkında şöyle buyurmuştur: "Allah-u Teâlâ, farz namazların dışında bir namaz daha size vermiştir ki, o namaz sizin için kızıl tüylü develerden daha hayırlıdır. O da, vitir namazıdır. Allah onu, yatsı ile fecrin doğuşu arasındaki vakitte meşrû kılmıştır." (270)

Vitir namazının, geceleyin kılınacak teheccüd namazının sonuna bırakılması daha faziletlidir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şu tavsiyede bulunmuştur: "Geceleyin kıldığınız namazların sonuncusu vitir namazı olsun." (271)

(268) Buhârî: 433; Müslim: 714.

(269) Ebû Dâvûd: 1416.

(270) Ebû Dâvûd: 1418.

(271) Buhârî: 953; Müslim: 749.

Bu da, eğer bir kimse gece kalkacağından emin ise geçerlidir; kalkamıyacağından korkarsa, yatsının farz ve sünnetinden sonra, vitir namazını kılmalıdır. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şu uyarıda bulunmuşlardır: *"Her kim, gecenin son vakitlerinde kalkamıyacağından korkarsa gecenin ilk vakitlerinde; kalkacağından emin olan kimse de gecenin son vakitlerinde vitir namazını kılsın. Çünkü gecenin sonunda kılınan namaz meleklerin şahâdetine mazhar olur ve bu daha faziletlidir."* (272)

Vitir namazının en azı bir rekât, ancak bir rekâtla yetinmek mekruhtur. Mükemmelinin en azı üç rekâttır. İki rekât beraber kılınıp selâm verilir. Üçüncü rekâtı da tek kılınır. Mükemmelinin en çoğu on bir rekâttır. Her iki rekâta bir selâm verilir, sonu da tek rekâtla bitirilir.

Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Vitir namazı her müslümanın üzerine (meşrû bir) haktır. Onu beş rekât kılmak isteyen beş, üç rekât kılmak isteyen üç, bir rekât kılmak isteyen de bir rekât kılsın."* (273)

Hiz. Peygamber (s.a.v)'in, vitir namazını on bir rekât olarak kıldığı Hiz. Âişe (r.a) tarafından rivâyet edilmiştir. (274)

Vitir namazı münferiden kılınır, yalnız Ramazan ayında cemaatle kılınması ve 16. gecesinden itibaren son rekâtının itidâlinde Kunut Duâsı'nın okunması da sünnettir.

c. Gece namazı: Buna teheccüd namazı denir. Geceleyin bir miktar uyku alındıktan sonra kalkıp kılınan namaz bu ismi alır. Zira *teheccüd*; geceleyin uykuyu terk etme mânâsına gelir.

Geceleyin kalkıp namaz kılmak sünnettir. Bu namazın rekât sayısında sınır yoktur. Az veya çok istenildiği kadar kılınabilir. *Vakri*; geceleyin uykudan uyandıktan sonra başlar ve fecrin doğuşuna kadar devam eder.

Gece namazının meşrû oluşunun delili: Allah-u Teâlâ'nın şu buyruğudur: *"وَمِنَ اللَّيْلِ فَسُجِّدْ لَهُ نَافِلَةً لَّكَ عَسَىٰ أَن يَمَنَّكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا"* *"Gecenin bir kısmında uyanıp gece namazı kıl, bu senin için nafîle ibadettir. Umulur ki, Rabb'in seni övülmüş bir makama ulaştırır."* (275) Yani uykuyu bırakıp,

(272) Müslim: 755.

(273) Ebû Dâvûd: 1422.

(274) Buhârî: 1071; Müslim: 736.

(275) İsâr: 79.

kalk namaz kıl ve Kur'ân-ı Kerîm oku.

Ebû Hureyre (r.a) diyor ki: "*Rasûlullah (s.a.v)'e; farz namazlardan sonra hangi namaz daha faziletlidir? diye sorulunca, 'Gece içinde kılınan namazdır', cevabını vermiştir.*" (276)

d. Duhâ (kuşluk) namazı: En azı iki ve en ekmeli de sekiz rekâttır. Ebû Hureyre (r.a) şöyle demiştir: "*Habibim (Muhammed); her aydan üç gün oruç tutmayı, iki rekât duhâ namazını ve yatmadan önce vitir namazını da kılmayı bana tavsiye etti.*" (277)

İki rekâtta bir selâm vermek daha efdâldir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) Mekke'nin fethi günü sekiz rekât duhâ namazını kılarken iki rekâtta bir selâm vermişlerdir. (278)

Vakti: Güneş doğduktan sonra, bir mızrak boyu kadar yükselmesiyle başlar ve öğle vaktinin biraz öncesine kadar devam eder. Gündüzün dörtte biri geçtikten sonra kılınması daha efdâldir.

e. İstihâre namazı: Kerâhet vakitlerinin dışında kılınan iki rekâtlık namazdır. Şöyle ki, mübah olan herhangi bir işi yapmak isteyen bir kimse; bunun hayır tarafı kendisine görünmezse, iki rekât namaz kılması ve namazdan sonra aşağıdaki mesnûn olan duâyı okuması sünnettir.

Bu konuda Cabir b. Abdullah (r.a) şöyle demiştir: "*Rasûlullah (s.a.v) Kur'ân'dan bir sûre öğretir gibi, işlerimizin tümü hususunda bize istihâre (duâsını) öğretmek üzere ; "Sizden biriniz kalben bir işe azmettiği vakit, farzın dışında (istihâre niyetiyle nafile olarak) iki rekât namaz kıl-sın. Namazdan sonra şu duâyı okusun buyurdu"*

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْتَخِيرُكَ بِعِلْمِكَ، وَأَسْتَقْدِرُكَ بِقُدْرَتِكَ، وَأَسْأَلُكَ مِنْ فَضْلِكَ الْعَظِيمِ، فَإِنَّكَ تَقْدِرُ وَلَا أَقْدِرُ، وَتَعْلَمُ وَلَا أَعْلَمُ، وَأَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ، اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ خَيْرٌ لِي فِي دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةِ أَمْرِي، فَاقْدِرْهُ لِي، وَيَسِّرْهُ لِي، ثُمَّ بَارِكْ لِي فِيهِ، اللَّهُمَّ إِنْ كُنْتَ تَعْلَمُ أَنَّ هَذَا الْأَمْرَ شَرٌّ لِي فِي

(276) Müslim: 1163.

(277) Buhârî: 1880; Müslim: 721.

(278) Müslim: 336; Ebû Dâvûd: 1290.

دِينِي وَمَعَاشِي وَعَاقِبَةُ أَمْرِي فَاصْرِفْهُ عَنِّي وَاصْرِفْنِي عَنْهُ، وَقَدِّرْ لِي الْخَيْرَ حَيْثُ
كَانَ، ثُمَّ رَضِّنِي بِهِ

"Allâhümme innî estahîruke bi ilmike ve estakdiruke bi kudratike ve es'eluke min fadlike'l-azîm. Feinneke takdiru ve lâ akdiru ve ta'lemu ve lâ a'lemu ve ente Allâmü'l-Guyûb. Allâhümme in künte ta'lemu enne hâze'l-emra hayrûn lî fî dînî ve maâşî ve âkıbeti emrî fakdurhu lî ve yes-sirhu lî sümme bârik lî fihi. Allâhümme in künte ta'lemu enne hâze'l-emre şerrûn lî fî dînî ve maâşî ve âkıbeti emrî fasrifhu annî vasrifnî anhu vakdur liye'l-hayra haysü kâne sümme ardınî bihi." (279)

Duânın mânâsı: "Allah'ım, Senin (sınırsız) ilmine müracaat ederek, hakkımda hayırlısını Sen'den diliyorum. Senin kudretine sığınarak Sen'den güç ve kudret diliyorum. Senin (sonsuz) lütuf hazinenden diliyorum. Çünkü; Sen herşeye kâdirsin, ben ise hiçbir şeye kâdir değilim. Sen herşeyi bilirsin, ben bilmem. Sen gaybları (gizli olan herşeyi) bilirsin (Sana göre gayb yoktur). Allah'ım, Senin ilminde bu (azm ettiğim) iş (burada yapmak istenilen şey ismen belirtilir), dinim ve yaşamın hakkında ve işlerimin akıbeti hakkında _veya dünya ve ahiretim hakkında_ benim için hayırlı işe, onu bana mukadder eyle ve bana kolaylaştır. Sonra bu işi bana bereketli kıl. Eğer Senin ilminde bu iş (burada da yine yapmak istenilen şey ismen zikredilir), benim dinim, hayatım ve işlerimin akıbeti bakımından - veya dünya ve ahiretim hakkında_ şerli bir iş ise, onu benden çevir. Beni de ondan vazgeçir. Her nerede olursa olsun, benim için yalnız hayırlı olanı mukadder kıl. Sonra (hakkımda takdir buyurduğun) hayra beni razı kıl."

Bu duâ okunduktan sonra, o kimsenin kalbi neye taraf olursa ona göre hareket eder. Yani o işin yapılmasına taraf olursa onu yapar, taraf olmazsa yapmaz. Uyumak ve rüya görmek istihâre için şart değildir. Bundan ziyade, duâ okunduktan sonra kalbin temayülû ve taraflığı esastır.

II. İsimsiz ve vakitsiz mutlak nafîle namazlar : Bunlar; kerâhet vakitleri dışında, hangi vakitte olursa olsun istenildiği kadar kılınan nafîle namazlardır. Kerâhet vakitlerini daha önce açıklamıştık.

Gece olsun, gündüz olsun kılınan mutlak nafîle namazlarda iki rekâtta bir selam vermek müstehabdır. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle ⁽²⁸⁰⁾ İkişerden maksat, iki rekâtta bir selâm vermektir.

Cemaatle Kılınan Namazlar: Cemaatle kılınması sünnet olan nafîle namazlardır. Bu namazlar da şunlardır: Bayram namazı, teravih namazı, ay ve güneş tutulma namazı, yağmur namazı. Şimdi bunların herbirini müstakil bir şekilde zikredeceğiz.

BAYRAM NAMAZI

Meşrûiyet zamanı ve delili: Ramazan ile Kurban Bayramları'nın namazı hicretin 2. senesinde meşrû kılınmıştır. Hicretin 2. yılında Peygamberimiz (s.a.v)'in ilk kıldırıldığı bayram namazı, Ramazan Bayramı namazı idi.

Allah (c.c), Peygamberi'ne hitaben şöyle buyurmuştur:

﴿فَمَنْ لَّيَّكُ وَاتَّقِ﴾ "O hâlde Rabb'in için namaz kıl ve kurban kes." ⁽²⁸¹⁾

Bu âyette namazdan maksat, Kurban Bayramı namazıdır.

Ebû Said el-Hudrî (r.a) şöyle demiştir: "*Rasûlullah (s.a.v) Ramazan ve Kurban Bayramı günlerinde namazgâha çıkardı. İlk başladığı şey namaz olurdu. Namazdan sonra, cemaat saflarında oturdukları hâlde, kendisi onlara dönüp va'z-u nasihat eder, tavsiyede bulunur ve emredeceği şeyi emir buyururdu. Hatta o sırada savaşa göndereceği kimseleri gerekirse ayırıp gönderir veya başka birşeyin yapılmasını emrecek olursa, emrederdi ve ondan sonra ayrılırdı.*" ⁽²⁸²⁾

Hükümü: Bayram namazı kuvvetli bir sünnettir. Çünkü, meşrû kılındığı yıldan itibaren Peygamber (s.a.v) kıldırması ve vefat edinceye kadar hiç terketmemişler. Ondan sonra Sahâbeleri de kılmaya devam etmişlerdir.

Yukardaki hadise göre bayram namazı cemaatle kılınır, tek de kılınması sahihtir.

(280) Buhârî: 946; Müslim: 749.

(281) Kevser: 2.

(282) Buhârî: 913; Müslim: 889.

Erkek-kadın, hür-köle, yolcu-mukim mükellef olan her müslüman bayram namazıyla muhataptır. Yani kılması sünnettir. Yalnız süslenmiş veya fitneye sebep olabilecek kadın evinde kılar.

Bayram namazının vâcib olmadığına dair delili; farz olan namazlardan soran bir adama, Peygamberimiz (s.a.v)'in şu cevabıdır:

«خَمْسُ صَلَّاتٍ فِي الْيَوْمِ وَاللَّيْلَةِ» "Farz olan, bir gün, bir gecede beş vakit namazdır." Adam: "Bu namazlardan başkası üzerimde var mı?" dedi. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.v); «لَا، إِلَّا أَنْ تَطْرُقَ» "Hayır, ancak nafile namazları kılabilirsin." (283) diye buyurdu.

Bayram namazı için ezan ve kamet okunması sünnet değildir. Müezzin şöyle seslenir: «الصلوة جامعة» "Es-salâtu câmia." Nitekim İbni Abbas (r.a) şöyle demiştir: "Peygamberimiz (s.a.v) zamanında, Ramazan ile Kurban Bayramı günlerinde, bayram namazı için ezan okunmazdı." (284)

Vakti: Bayram namazının vakti, Ramazan ve Kurban Bayramı'nın birinci günü güneşin doğuşu ile başlar ve öğleye yakın zamana kadar devam eder. Bunun delili, Berâ b. Azib (r.a)'dan gelen şu rivâyettir: Rasûlullah (s.a.v) bayram hutbesini okurken işittim, şöyle buyurdu: "Bu günümüzde yapmaya ilk başlayacağımız şey, namaz kılmaktır..." (285) Gün ise, fecrin doğmasıyla başlar. Vakit de, güneş doğmadan önce sabah namazına ve öğleden sonra da öğle namazının kılınmasına aittir. Şu hâlde, bayram namazının kılınması için en müsait vakit; güneşin doğmasından itibaren öğleye kadar bulunan vakittir.

Güneş doğarken bir mızrak boyu yükseldikten sonra kılınması daha faziletlidir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) bu vakitte kılmaya devam etmiştir.

Kılınış Şekli: Bayram namazı iki rekâttır. Bayram namazına niyet ederek, ihram tekbiri alındıktan sonra iftitah duâsı okunur. Sonra 7 tekbir alınır, her tekbir alınışta eller kulakların hizasına kadar kaldırılır ve sonra göğüs üzerinde bağlanır. Her iki tekbir arasında orta uzunlukta bir âyet kadar ara verilir. Bu arada: «سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ» "Sübhânallâhi ve'l-hamdu lillâhi ve lâ ilâhe illallâhu vallâhu ekber." zik-

(283) Buhârî: 46; Müslim: 11

(284) Buhârî: 917; Müslim: 886

(285) Buhârî: 908.

rının gizlice okunması sünnettir.

Bu 7 tekbirden sonra Eûzu Besmele çekilir, Fatiha ve bir sûre veya birkaç âyet okunur. Rükû, itidâl ve secdeler yapılır.

Sonra ikinci rekâta kalkılır, bu kalkış tekbirinden başka kırâattan önce 5 tekbir alınır. Birinci rekâtta olduğu gibi, her iki tekbir arasında, aynı ara verilir ve aynı zikir okunur. Bundan sonra ikinci rekât da tamamlanır.

Bu fazla tekbirler sünnettir. Eğer bu tekbirleri unutup Fatiha okunursa, artık bu tekbirleri almaya geri dönülmez ve namaz sahîh olur.

Bayram namazının iki rekât olduğunu ve bu şekilde kılınışını açıklayan delil Amr b. Avf el-Mûzenî (r.a)'dan yapılan şu rivâyettir: "*Peygamber (s.a.v) her iki bayramın birinci rekâtında kırâattan önce yedi defa, ikincisinde de yine kırâattan önce beş defa tekbir aldı.*" (286)

Bayram hutbesi: Bayram namazından sonra iki hutbe okumak sünnettir. Bu iki hutbenin keyfiyetini şöyle özetleyebiliriz:

1. Her iki hutbenin bayram namazından sonra, yani cuma hutbesinin tersine bir usulle okunması. Zira cuma hutbesi namazdan önce okunur. Böyle yapılması Peygamberimiz (s.a.v)'e uymak içindir.

İbni Abbas (r.a) şöyle demiştir: "*Ramazan ve Kurban Bayramı gününde, Peygamber (s.a.v) ile beraber namaza gittim. Önce namaz kıldırıldı, sonra hutbe okudu.*" (287) Eğer namazdan önce hutbe okunursa, geçersiz olur.

2. Cuma namazının her iki hutbesinde zikrettiğimiz tüm rükün ve sünnetler, bayram hutbelerinde aynen geçerlidir.

3. Birinci hutbenin başında dokuz, ikinci hutbede yedi tekbir alınması sünnettir.

Bayram tekbiri : Ramazan ve Kurban Bayramı'nın akşamında güneşin batışından itibaren, imam sabahleyin bayram namazına başlayınca ya kadar herkesin evlerde, yollarda, camilerde ve çarşılarda yüksek sesle tekbir getirmesi sünnettir.

(286) Tirmizî: 536.

(287) Buhârî: 932.

Ayrıca Kurban Bayramı'nda, arafe günü sabah namazından başlayarak, bayramın dördüncü günü ikindi namazının sonuna kadar (farz ve nafile) her çeşit namazdan sonra tekbir getirmek de sünnettir. Yalnız hac ibadetiyle meşgul olan kimse, arafe günü ve bayram gecesinde tekbir yerine, telbiye yapar. Bayramın birinci günü öğle namazından itibaren, hâcî adayları da tekbir getirmeye başlar.

Ancak Ramazan Bayramı'nda, namazlardan sonra tekbir getirmek sünnet değildir. İmam bayram namazına girer girmez, artık tekbirler kesilir.

Bütün bunların delili: Rasûlullah (s.a.v)'in tâtibikâtı ve O'nun sahâbelerinin bu şekilde devam edişleridir. Nitekim Hz. Ali ve Ammar (r.a) şöyle demişler: "*Peygamber (s.a.v) arafe günü sabah namazından itibaren tekbir getirmeye başlar ve bayramın dördüncü günü ikindi namazından sonra keserdi.*" (288)

Tekbirin en faziletli sözleri: Bayramlarda getirilen tekbirin en faziletlisi şöyledir: **الله أكبر، الله أكبر، لا إله إلا الله، الله أكبر، الله أكبر، والله الحمد.**
"Allâhu ekber. Allâhu ekber. Allâhu ekber. Lâ ilâhe illallâhu vallâhu ekber. Allâhu ekber ve lillâhi'l-hamd."

Bayramın âdâb ve sünnetleri

1. Bayram günü namazdan önce yıkanmak, güzel koku sürünmek ve elbisenin en yenisini giymek.
2. Bayram sabahında camiye erken gitmek.
3. Ramazan Bayramı'nda namaza gitmeden önce birşey yemek. Ancak Kurban Bayramı'nda namazdan önce hiçbir şey yemeyip, namazdan sonra yemek sünnettir.
4. Bayram namazı için camiye yaya olarak gitmek ve dönerken de başka bir yoldan dönmek. Nitekim Câbir (r.a) şöyle demiştir: "*Rasûlullah (s.a.v) bayram günü, bayram namazına giderken bir yoldan, dönerken başka bir yoldan dönerdi.*" (289)
5. Bayram namazından önce imamın nafile namaz kılması mekruhtur. Güneş doğduktan sonra cemaatten bir kişinin kılması mekruh değildir.

(288) Hâkim: 1/299.

(289) Buhârî: 943.

İbni Abbas (r.a) şöyle demiştir: "Peygamber (s.a.v) bayram gününde çıkıp iki rekât bayram namazı kıldı. Bu iki rekâttan önce veya sonra başka bir namaz kılmadı." (290)

FITIR ZEKÂTI (SADAKASI)

Fıtır sadakası: Maldan belirli bir miktar; her mükellefin kendisi ve bakmakla yükümlü olduğu kişiler için, Ramazan ayının son günü güneşin batışına kadar ve belirli şartlarla vermesi vâcib olan sadakadır.

Meşrûiyeti: Fıtır zekâtı, hicretin ikinci senesinde Ramazan orucunun farz olduğu yılda farz kılınmıştır. Vâcib oluşuna delil olarak, İbni Ömer (r.a) şöyle demiştir:

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَرَضَ زَكَاةَ الْفِطْرِ مِنْ رَمَضَانَ عَلَى النَّاسِ صَاعًا مِنْ تَمْرٍ أَوْ صَاعًا مِنْ شَعِيرٍ، عَلَى كُلِّ حُرٍّ أَوْ عَبْدٍ، ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى مِنَ الْمُسْلِمِينَ،

"Rasûlullah (s.a.v) fıtır zekâtını Ramazan ayında hurmadan veya arpadan bir sa'yı (yaklaşık 2.400 g.) erkek veya kadın, hür veya köle her müslümana farz kılmıştır." (291)

Vücub Şartları: Fıtır zekâtı üç şartla vâcib olur:

1. Müslüman olmak: Müslüman olmayana diğer vecibeler gibi şart değildir.

2. Ramazan ayının son gününün güneşinin batması: Şu hâlde, Ramazan'ın son günü güneş battıktan sonra vefat edenin fitresinin verilmesi vâcibdir, fakat güneş battıktan sonra doğan çocuğa fitre gerekmez. Yine Ramazan'ın son günü güneş batmadan önce vefat edene fitre vâcib değil, fakat batmadan önce doğan çocuğa vâcibdir.

3. Verilenin ihtiyaçtan fazla olması: Mükellefin vereceği miktar; bayram günü ve gecesinde, kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu aile fertlerinin ihtiyaçlarından fazla bulunmasıdır. Şayet mal varlığı, bayram günü ve gecesinde kendisine ve bakmakla yükümlü olduğu kimsele-
rin geçimlerine yetmiyorsa veya ancak yetiyorsa; fıtır zekâtı kendisine vâcib olmaz.

(290) Buhârî: 945.

(291) Buhârî: 1433; Müslim: 984

Mükellefin, fitresini vermekle yükümlü olduğu kişiler: Bu üç şarta haiz olan bir mükellefin, hem kendisinin ve hem de kendilerine bakmaya mecbur olduğu kimselerin fıtır zekâtını vermesi vâcibdir. Ana ve babasının, çocuk ve torunlarının, zevcesinin fitrelerini vermek mecburiyetindedir.

Ancak çalışıp kazanmaya muktedir olan, bâliğ çocuğunun ve kendisine bakmaya mecbur olmadığı (kardeş, amca gibi) akrabasının fitrelerini vermesi vâcib değildir. Bunların fitrelerini vermek izne bağlıdır. Böyle bir akraba veya bir yabancı izin ve vekâlet vermeden, fitrelerini vermek sahih değildir.

Eğer bir kimse bakmakla yükümlü olduğu tüm aile fertlerinin fitresini vermek imkânına sahip değilse; önce kendi fitresini, imkânı varsa sırasıyla zevcesinin, sonra sırasıyla küçük çocuğunun, babasının, anasının fitresini verir.

Fıtır zekâtının cinsi ve miktarı: Fıtır zekâtı; her mükellefin ikamet ettiği memlekette halkın çoğunun yedikleri zahireden bir sa'dır. Rasûlullah (s.a.v)'in kullandıkları sa', normal dört avuçtan ibaret idi. Bugünkü tartı ile yaklaşık 2.400 gr.' dır.

Ebû Said el-Hudrî (r.a) şöyle demiştir: *"Biz, Rasûlullah (s.a.v) zamanında Ramazan Bayramı gününde fıtır zekâtını her çeşit gıdadan bir sa' olarak verirdik. Bizim mutad olan gıdalarımız ise; arpa, kuru üzüm, peynir ve kuru hurma idi."* (292) Şu hâlde, para ve elbise gibi şeyler fitre olarak verilemez. Buğday, pirinç, kuru üzüm, nohut ve mısır gibi halkın çoğunun yediği gıdalardan verilir.

Bugün memleketimizde halkın çoğunun temel gıdası buğday olduğuna göre, fıtır zekâtı buğdaydan verilir. Şafiî Mezhebi'nde bunun kıymetini para olarak vermek câiz değildir.

Ancak günümüzde, fitrenin kıymetini para olarak vermek hususunda Hanefî Mezhebi'ni taklit edip uymakta bir sakınca yoktur. Çünkü bugün fitreyi para olarak fakire vermek, buğday vermekten daha faydalı ve o fakirin ihtiyacını gidermek yönünden daha iyidir.

Ödenme vakti: Fıtır zekâtı, Ramazan'ın son günü güneşin batışıyla vâcib olur. Ancak Ramazan ayı içinde, yani birinci gününden itibaren ne zaman verilirse câiz olur.

Bayram günün sabahı, bayram namazına gitmeden önce verilmesi sünnettir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) bayram namazına gitmeden önce fitrenin verilmesini emretmiştir. (293) Akşama kadar tehir edilmesi mekruhtur. Bayramın birinci gününden sonraya tehir edilmesi günahdır ve kazası gerekir.

Fitre, kişinin bulunduğu şehir veya köydeki fakirlere verilir. Başka yörelerdeki fakirlere göndermek câiz değildir. Şayet o yerde fakir bulunmuyorsa, o zaman başka yere göndermek câiz olur.

UDHIYYE (KURBAN)

Udhiyye: Kurban Bayramı günlerinde Allah (c.c)'ya yaklaşmak (rızasını kazanmak) niyetiyle kesilen *deve, sığır, koyun* veya *keçi* gibi hayvana denir. Buna Türkçe'de kurban diyoruz.

Udhiyye, Kur'ân-ı Kerîm ve Sünnet ile sabit olmuştur. Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: «فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَأَنْحَرْ» "O hâlde Rabb'in için namaz kıl ve kurban kes." (294)

Hz. Enes (r.a) şöyle demiştir:

«أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ ضَحَّى بِكَبْشَيْنِ أَمْلَحَيْنِ أَقْرَنَيْنِ، ذَبَحَهُمَا بِيَدِهِ وَسَمَّى وَكَبَّرَ، وَوَضَعَ رِجْلَهُ عَلَى صِفَاحِهِمَا»

"Peygamber (s.a.v) boynuzlu güzel iki koçu kurban etti. Her ikisini de kendi eliyle kesti. Besmele çekip tekbir getirdi. Ayağını da kurbanlık hayvanın boynunun sağ tarafına dayadı." (295)

Meşrû oluşunun hikmeti: Herşeyden önce udhiyyenin bir ibadet olduğunu hatırdan çıkarmamak lazımdır. Ve bunda mevcut olan her hikmet ve fayda; ibadetin anlamı idrak edilip, buna teslim olunduktan sonra ortaya çıkar. Ki bu anlam her ibadet için geçerlidir.

Kurbana bağlı olan en bariz yüce mânâlı hikmet; Hz. İbrâhîm (a.s)'ın ifa etmek istemiş olduğu yüce kurbanın mânâsını ihya etmektir.

(294) Kevser: 2

(295) Buhârî: 5245; Müslim: 1966.

Allah-u Teâlâ, Hz. İbrâhîm'e oğlunu boğazlamasını emredip denediği zaman, Hz. İbrâhîm ve oğlu İsmâil (a.s) Allah (c.c)'nun bu emrini sadakatle yerine getirmek üzere boyun eğince; Allah-u Teâlâ, Hz. İsmâil'in yerine fidiye olarak büyük bir kurbanlık verdi. O kurbanlık bir koç idi. Allah (c.c) onu Hz. İbrâhîm'e indirdi ve İsmâil'in yerine boğazlamasını emretti.

Diğer bir hikmeti de; fakir ve yoksullara yardım etmek, bayram gününde hem bunları, hem de akraba ve aile fertlerini sevindirmektir. Bu davranış netice itibariyle, müslüman toplumunun fertleri arasında kardeşlik bağlarının güçlenmesine sebebiyet verir, kalblerine cemaatleşme ruhu ve sevgisini ektirir.

Hükümü: Kurban kesmek sünnet-i müekkededir. Bazen iki sebepten dolayı vâcib olur:

a. Kurban kesmenin vâcib olduğu hâller: Bir kimse kendi mülkiyetinde bulunan ve kurbanlığa yarayan hayvanlarından birine işaret edip bu benim udhiyyemdir veya bu koyunu kurban olarak keseceğim derse, o vakit hayvanı kurban olarak kesmesi vâcib olur.

b. Allah'a yaklaşmak niyetiyle bir kurbanlık hayvanı nezr (adak) etmek. Meselâ; Bir kimse "*Allah rızası için vaad olsun bir kurban keseceğim*" derse, kendisine bir kurban kesmek vâcib olur. Tıpkı herhangi bir ibadeti yapacağına dair vaad eden kimseye, o ibadetine adak olduğu gibi.

Kurban kesmekle muhatab olanlar: Aşağıdaki şartlara haiz olan her kimsenin kurban kesmesi sünnettir:

1. Müslüman olmak: Müslüman olmayan bir kimse, kurban kesmekle muhatab değildir.

2. Bâliğ ve âkıl olmak: Çünkü âkıl ve bâliğ olmayan bir kimse mükellef değildir.

3. Gücün yetmesi: Bu da şöyle gerçekleşir: Kişinin keseceği kurbanın kıymeti; kendisinin ve bakmakla mecbur olduğu kişilerin yeme, giyme ve mesken ihtiyaçlarından, bayram günleri süresince fazlaca bulunmasıdır.

Kurban edilmesi câiz olan hayvanlar: Kurban; deve, sığır, koyun ve keçi cinsinden olur. Başka cins hayvaların kurban olarak kesilmesi sahih olmaz. Nitekim Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: *وَلَكُلُّ أُمَّةٍ جَنَاحٌ مِّثْلًا*

لَذِكْرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَىٰ مَا رَزَقْتَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ "Biz, her ümmet için bir kurban ibadetini meşrû kıldık ki Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği "en'am" hayvanlar(: kurban etmekle) üzerine Allah'ın adını ansınlar." (296)

Kurbanlık hayvanlar ise, bu dört çeşit hayvandır. Ayrıca bu hayvanların dışında, başka bir cins hayvanın kurban olabileceği, ne Peygamberimiz (s.a.v)'den ve ne de herhangi bir Sahabî'den nakledilmemiştir.

Bu hayvanların kurban olarak en faziletlisi deve, sonra sırasıyla sığır, koyun ve keçidir. Erkekleri kurban olabileceği gibi, dişileri de olur.

Deve ile sığırı 7 kişiye kadar (ulaşan sayıdaki insanın) ortaklaşarak kurban etmesi câizdir. Fakat koyun ile keçi, bir kişi tarafından kesilebilir. Câbir (r.a) şöyle demiştir: "Hudeybiye'de Rasûlullah (s.a.v) ile birlikte yedi kişi için bir deve ve yedi kişi için bir sığır boğazladık." (297)

Kurbanlık hayvanın şartları

Yaş sınırı: Devenin altı, sığır ve keçinin üç, koyunun ikinci seneye girmiş olması şarttır. Yalnız bir yaşını doldurmamış 7-8 aylık olan koyun yavrusunun ön dişleri düşmüş ise, kurban edilmesi câizdir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Koyundan cezea (7-8 aylık olan koyun), ne iyi bir kurbanlıktır." (298)

Kusurlardan salim olmak: Kurbanlık olan hayvanların eti azaltan ayıp ve kusurlardan sâlim bulunması şarttır. Şu hâlde çok zayıf, apaçık total ve kör, hasta, kulağı tamamen veya kısmen kesik olan hayvanların kurban edilmesi câiz değildir.

Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Dört hayvanın kurban edilmesi câiz değildir: Körlüğü apaçık olan kör, hastalığı aşikar olan hasta, topallığı apaçık olan total ve beyni erimiş derecede zayıf bulunan hayvanlar kurban olarak kesilmez." (299)

Eti azaltmaya sebebiyet veren ve bu dört ayıba benzeyen her kusur, bu ayıplar üzerine kıyas edilir. Buna göre; kuyruğu, kulağı, dili, memesi kesik ve besbelli şaşı olan hayvanları kurban etmek câiz değildir.

(296) Hac: 34.

(297) Müslim: 1318.

(298) İmam Ahmed: 1/245.

(299) Ebû Dâvûd: 2902; Tirmizi: 1497

Ancak kulağı yarılmış veya delinmiş, boynuzu kırık veya boynuzsuz yaratılmış olan hayvanların kurban edilmesinin bir sakıncası yoktur. Yalnız kulaksız olarak yaratılmışların kurban edilmesi de câiz değildir.

Kurban kesme vakti: Kurban Bayramı'nın birinci günü güneş doğduktan sonra iki rekât namaz kılınacak ve iki hutbe okunacak kadar bir zamanın geçmesiyle kurbanın kesim vakti başlar. Bayramın dördüncü günü güneşin batışına kadar devam eder.^(cc)

Kurban kesimi için en faziletli vakit, bayram namazından sonradır. Zira Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Şu Kurban Bayramı gününde ilk başlıyacağımız iş; bayram namazı kılmak, sonra dönüp kurbanlarımızı kesmektir. Kim bunu, bu sıra ile yaparsa sünnetimizi tam olarak yerine getirmiş olur. Kim daha önce keserse, ailesi için et temin etmekten başka birşey yapmamıştır."* ⁽³⁰⁰⁾ Yani mezkur vaktinden önce kesenin kesimi, kurban ibadeti sayılmaz.

Kurban kesildikten sonra yapılması gerekenler:

Kurban vâcib ise: Şöyle ki; adak edilmiş veya az önce belirttiğimiz gibi vâcib kılınmışsa, ne sahibinin ve ne de bakmakla yükümlü olduğu kimselerin; bu çeşit kurban etinden yemesi câiz değildir. Tüm eti ve derisi de fakirlere verilir. Bunlardan biri, bu kurban etinden birşey yediği takdirde, yenilenin misli veya kıymeti tazmin edilir.

Kurban sünnet ise: Bir parçasını sadaka olarak vermek üzere, istediği kadar ondan yemesi ve kendi evinde alıkoyması câizdir. Ancak teberrüken kendine biraz alması ve kalan kısmın tamamını sadaka olarak fakirlere dağıtması daha faziletlidir. Yine de üç kısma bölerek, bir kısmını kendi ev halkına bırakması, bir kısmını da fakirlere sadaka olarak vermesi, bir kısmını da eşe-dosta ve komşulara zengin olsalar dahi hediye etmesi câizdir.

Kurban derisini ise, ya sadaka olarak verir veya evinde bırakarak onunla intifa (faydalanabilir) edebilir. Satmak veya kasaba ücret olarak

(cc) Geceleyin kurban kesmek caizdir, fakat mekruhtur. Kurban bayramı günlerinden sonra kesilen hayvan kurban değil de, sadaka sayılır. Şu halde bayramdan sonra kurban niyetiyle hayvan kesilmez ve kazası da yapılmaz. Ancak adanmış kurban bayramı günlerinde kesilmezse, bayramdan sonra kesilmesi lazımdır.

(300) Buhârî: 5225; Müslim: 1961

vermek câiz değildir. Çünkü satmak veya ücret vermek, kurbanı bir eksiklik getirmiş olması sebebiyle sevabını bozar. Bunun için Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: «مَنْ بَاعَ جِلْدَ أَضْحِيَّتِهِ فَلَا أَضْحِيَّةَ لَهُ»
 "Kurban derisini satan bir kimseye, kurban (sevabı) yoktur." (301)

Kurbanla ilgili âdâb ve sünnetler:

1. Kurbanın kıl ve yününün kesilmemesi: Zi'l-hicce ayı başladığı zaman, alınan veya tayin edilen kurbanlık hayvanın kıl ve yününün kesilmemesi. Zira Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz kurban kesmek istediğinde, Zi'l-hicce ayının ilk gününden boğazlayıncaya kadar yününden ve tırnaklarından birşey almasın." (302)

2. Kurbanı sahibinin bizzat kesmesi: Eğer bilmiyor veya başka bir mazeretten dolayı kesemiyorsa, başkasına vekâlet verir. Kendisinin de kesim esnasında kurbanın başında hazır bulunması sünnettir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v), Hz. Fâtıma'ya şöyle demiştir: "Kalk, git kendi kurbanının başında hazır ol. Zira kanından yere düşen ilk damlayla Allah, senin geçmiş günahlarını affeder." Fâtıma (r.a); "Yâ Rasûlallah, bu mükâfat yalnız bizim Ehl-i Beyt'e mi mahsus? Yoksa bizim ve bütün diğer müslümanlar için de geçerli mi?" diye sordu. Rasûlullah (s.a.v); "Hem bizim ve hem de bütün müslümanlar için geçerlidir" diye buyurdu. (303)

3. Hazineden tüm müslümanlar adına kurban kesilmesi: Müslüman toplumun kadısının veya mülki idarecisinin; hazine malından tüm müslümanların adına kurban kesmesi sünnettir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) bir koç kurban edip boğazlarken de şöyle buyurmuştur: "Bismillah, yâ Rabbi, bunu Muhammed adına, O'nun ailesi ve ümmeti adına kurban olarak kabul et." (304) Bui kurbanı namazgâhta ve bizzat kesmesi de sünnettir. İbn-i Ömer (r.a) şöyle demiştir: "Rasûlullah (s.a.v) kurbanı namazgâhta keserdi." (305)

(301) Beyhâki: 9/294.

(302) Müslim: 1977

(303) el- Hakim: 4/222

(304) Müslim: 1967

(305) Buhârî: 5232

TERAVİH NAMAZI

Teravih namazı yalnız Ramazan ayında kılınır. Cemaat hâlinde kılınması sünnettir. Tek başında kılınması da sahihtir.

Her dört rekât başına biraz istirahat edildiği için, *teravih* ismini almıştır.

Ramazan ayının her gecesinde 20 rekât olarak; İki rekâtta bir selâm vererek kılınır. *Vakti*; yatsı namazı kılındıktan sonra başlar ve fecrin doğuşuna kadar devam eder. Vitir namazından önce kılınır.

Dört rekâtta bir selâm vermekle kılınması sahih değildir. Çünkü bu, meşrûiyete aykırıdır. Niyette de, teravihi belirtmek lazımdır. Mutlak nafile namaz niyetiyle kılmak sahih değildir.

Meşrûiyet: Teravih namazının meşrûiyetiyle ilgili olarak Hz. Aişe (r.a) şöyle demiştir: *"Peygamber (s.a.v) Ramazan'da bir gece çıkıp mescitte (teravih) namazı kıldı. Bu sırada birkaç kişi de O'na uyarak namaz kıldı. Sonra ertesi gece namaz kılınca cemaat daha çoğaldı. Daha sonra üçüncü veya dördüncü cemaat toplandı, fakat Rasûlullah (s.a.v) mescide çıkmadı ve onlara teravih namazı kıldırmadı. Sabah olunca; Sizin yaptığınızı (namaz için toplandığınızı) gördüm, ancak teravih namazının size farz olacağından korktuğum için, gelip size kıldırmadım buyurdu"* (306)

Abdurrahman b. Abdulkâri şöyle diyor: *"Ramazan'da Ömer b. Hattab ile birlikte camiye gittim. Bu sırada cemaat düzensiz bir hâlde namaz kılıyordu. Kimi tek başına, kimi de birkaç kişi ile birlikte namaz kılardı. Bu durumu gören Ömer (r.a): 'Bunları, iyi okuyan bir imamın arkasında toplayıp kıldırısam daha iyi olur, sanırım.'* dedi. Sonra onun emriyle bu dağınık cemaatı Übey b. Kâ'b'ın arkasında topladı. Sonra başka bir gece, yine kendisiyle birlikte mescide gittik. Cemaat, kendilerine tayin edilen imama uymuşlardı. Bunun üzerine Ömer (r.a): *'Bu ne güzel bir bid'at (yenilik) oldu,'* dedi." (307)

İmam-ı Beyhâki şöyle rivâyet etmiştir: *"Ömer b. Hattab (r.a) hilafeti zamanında müslümanlar Ramazan ayında teravih namazını 20 rekât olarak kılarlardı."* (308)

(306) Buhâri: 906.

(307) Beyhâki: 2/496

(308) Beyhâki: 2/496

Görülüyor ki teravih namazının meşrû olduğuna dair bir ihtilaf yoktur, ancak kaç rekât olduğu hususunda görüş ayrılığı vardır.^(çç)

KÜSÛF VE HÜSÛF NAMAZLARI

Küsûf kelimesi; güneş aydınlığının bir kısmının veya tamamının gizlenmesine, yani güneş tutulmasına denir.

Hüsûf kelimesi ise; ayın aydınlığının bir kısmının veya tümünün gizlenmesine, yani ay tutulmasına denir.

Küsûf (güneş tutulma) namazı ve hüsûf (ay tutulma) namazı, bir sebepten dolayı meşrû kılınan namazlardandır. Müslüman, bu namaz ile belânın giderilmesi ve aydınlığa kavuşmak için Allah-u Teâlâ'ya yönelir ve duâ eder.

Meşrûiyet zamanı: Güneş tutulma namazı hicretin 2. senesinde, ay tutulma namazı da hicretin 5. senesinde meşrû kılınmıştır.

Hükmü: Kusûf ve hüsûf namazları sünnet-i müekkededir. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

«إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ آيَاتَانِ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ لَا يَنْكَسِفَانِ لِمَوْتِ أَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ، فَإِذَا رَأَيْتُمْ ذَلِكَ فَصَلُّوا وَادْعُوا حَتَّى يَنْكَشِفَ مَا بَيْنَكُمْ»

(çç) Bu konuda mütâlaamızı şöyle serdebiliriz: Çeşitli kaynakların beyanına göre Peygamberimiz (s.a.v.) teravih namazını sekiz rekât olarak kılmışlardır. Camide ise, 2-3 gece kıldır-
mış; daha sonra farz olacağından endişelenerek evinde kılmaya devam etmişler. Müslüman-
lar da kendi evlerinde kılarlarda. Bu durum Hz. Ömer (r.a.)'nin hilafeti zamanına kadar de-
vam etti. Ömer (r.a.) müslümanları bir araya getirip, onlara teravih namazını 20 rekât kıl-
dırttı ve ondan sonra 20 rekât olarak kılınması devam edegeldi.

Bilinen bir gerçektir ki Hz. Ömer (r.a.)'in yolu, Rasûlullah (s.a.v.)'in yoludur. Hz. Ömer (r.a.) bile bile Resûlullah (s.a.v.)'in yoluna ters düşen bir hareketi yapmazdı. Bu görüşü; Rasûlullah (s.a.v.)'dan görmüş olduğunu bir işaretle ortaya koymuştur. Bu görüşe göre amel etmek de en iyisidir. Zira Peygamberimiz (s.a.v.) "Benim sünnetime ve benden sonra ge-
len Hulafâ-i Râşid'in'in sünnetine yapışınız." buyurarak, haliflerin hareketlerini doğrula-
mıştır.

"Şüphesiz güneş ve ay Allah'ın (kudretini yansıtan) delillerden iki delildir. Herhangi bir kimsenin ölümü veya hayatı için tutulmazlar. O hâlde tutuluşu gördüğünüz zaman namaz kılınız. İçinde bulunduğunuz durum aydınlanıncaya kadar duâ ediniz." (309) Ayrıca buna delil olarak biraz sonra göreceğimiz gibi Peygamberimiz (s.a.v) bu namazı bizzat kıldırmışlardır.

Küsûf ve hüsûf namazlarını cemaatle kılmak sünnettir. Ezan ve kameti yoktur. "*Es-salâtu câmia*" denerek bu namaz için seslenilir. Tek başına kılmak da sünnettir.

Keyfiyeti: Kusûf ve hüsûf namazı ikişer rekâttır. Bunu kılmak isteyen bir kimse, kusûf veya hüsûf namazına niyet eder.

Sihhatinin en azı ve edasının en mükemmeli olmak üzere iki kılınış şekil ve keyfiyeti vardır:

En az sıhhat şekli: Her rekâtta iki kıyam, iki kırâat ve iki defa da rükûya varmak suretiyle kılınır. Ancak bu çifte rükûnler, normal namazlar gibi uzatmadan yapılır. Cuma namazı gibi, iki rekât olarak kılınması da sahihtir. Ancak bu şekilde, yani Cuma namazı gibi kılmak Peygamberimiz (s.a.v)'in kılışına ters düştüğü için, fazileti terk edilmiş olur.

En mükemmel şekli: Yine her rekâtta iki kıyam ve iki rükû ile kılınır. Fakat her kıyamda okuma uzatılır. Şöyleki birinci rekâtın birinci kıyamında Fatiha'dan sonra Bakara sûresi veya onun kadar diğer sûrelerden okunur ve rükûya varılır. Tekrar ayağa kalkınca Fatiha'dan sonra 200 kadar âyet okunur, ikinci defa rükûya gidilir ve bu şekilde birinci rekât tamamlanır.

İkinci rekâta kalkınca, birinci kıyamında Fatiha'dan sonra 150, ikinci kıyamında ise 100 âyet kadar okunur.

Bu arada rükûlar da uzatılır; birinci rükûda takriben 100, ikincide 80, üçüncüde 70 ve dördüncüde 50 âyet miktarı kadar tesbih edilir.

Hemen şunu da ifade edelim ki, bu bir sünnet namazıdır; 20 rekât kılmak şârd değildir. İki rekât, sekiz rekât veya yirmi rekât da kılınabilir. Kılınan rekât sayılarına göre sevap kazanılır. Az kılan az sevap, çok kılan da çok sevap kazanır.

(309) Müslim: 904.

Namazdan sonra imam, cuma hutbeleri gibi iki hutbe okur; cemaati tevbe etmeye dâvet edip hayır işlemeye teşvik ederek, onları gafletten ve gururdan sakındırır.

Bu namazla ilgili Hz. Aişe (r.a) şöyle demiştir: *"Peygamber (s.a.v.) hayatta iken güneş tutuldu. Rasûlullah (s.a.v) mescide gitti, cemaati arkasına saf yaptırarak namaz kıldırdı. Uzun bir kıraat okudu, sonra tekbir alıp uzunca bir rükû yaptı. Sonra başını rükûdan kaldırıp 'Semiallâhu limen hamideh; rabbenâ leke'l-hamd' dedi. Tekrar ayakta durup birinci kıyamdan biraz kısa olarak yine uzunca okudu. Sonra rükûya varıp birincisinden biraz kısa yaptı. Sonra rükûdan kalkıp 'Semiallâhu limen hamideh; rabbenâ leke'l-hamd'. dedi. Sonra secdeye gitti.*

Daha sonra ikinci rekâta kalkıp birincisi gibi kıldırdı. Böylece dört kıyam, dört rükû ve dört secde yaptı.

Bu arada daha mescitten ayrılmadan, güneş parlak hâline döndü (güneş tutulma olayı sona erdi). Sonra kalkıp cemaata hutbe okudu. Allah-u Teâlâ'ya medh-u senâ ettikten sonra; 'Şüphesiz güneş ve ay Allah'ın (kudretini yansıtan) delillerden iki delildir. Hiçbir kimsenin ölümü veya hayatı için tutulmazlar. Tutulduklarını gördüğünüzde namaz kılınız, Allah'a duâ ediniz ve sadaka veriniz buyurdu" (310)

Peygamberimiz (s.a.v)'in hayatında vuku bulan bu güneş tutulma olayı; O'nun oğlu İbrâhîm'in öldüğü güne rastlamıştır. Bu sırada cahiliyye devrindeki insanlar; güneş ile ayın tutulmasının, yeryüzündeki büyüklerden birinin ölümü sebebiyle meydana geldiğini sanırlardı. İşte bu olay İbrâhîm'in ölümüne rastlayınca, güneş İbrâhîm'in ölümü için tutuldu, dediler. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.v); *"Hiçbir kimsenin ölümü veya hayatı için tutulmazlar"* buyurdu ve bu inanışın gerçek dışı olduğunu bildirdiler.

Güneş tutulma namazı gündüz kılındığı için Fatiha ve sûre gizli; ay tutulma namazı da gece kılındığı için açık olarak okunması sünnettir. Nitekim Semûre b. Cündüb (r.a) şöyle demiştir: *"Peygamber (s.a.v) bir güneş tutulma namazını bize kıldırdı, O okurken sesini işitemedik (yani gizli okudu)." (311)*

(310) Buhârî: 947; Müslim: 910

(311) Tirmizi: 562.

Hiz. Aife (r.a) da şöyle demiştir: "*Peygamber (s.a.v), ay tutulma namazını kıldırırken açık olarak okudu.*"⁽³¹²⁾

Küsûf ve hüsûf namazı kaza edilmez: K    f ve h    f namazlarının vakti geçerse, yani bu namaz kılınmadan önce güneş veya ay a  ılırsa, kaza edilmez. Çünkü bu namazlar, bir sebebe bağlı olan namazlardandır. Sebep zail olunca, artık namazı gerektiren şey de ortadan kalkar ve bundan böyle kılınmasına gerek kalmaz.

Keza, güneş tutulduğu hâlde iken batarsa veya ay tutulduğu halde iken güneş doğarsa, yine bu namazlar kılınmaz.

Gus  l yapmak: Güneş veya ay tutulma namazları için yıkanmak sünnettir. Cuma namazı için yıkanıldı  ı gibi, bu namazlara da gitmeden önce yıkanılır. Çünkü bu namazlar için toplanmak ve cemaatle kılmak açısından, Cuma namazının özelliğini taşımış olmaktadır.

YAĞMUR NAMAZI

Yağmur namazı: Yağmur yağmadığı veya menbaların kuruduğu bir zamanda kılınan namazdır. Ya  mura ihtiyaç olduğu zaman kılınması sünnettir.

Keyfiyeti: Yağmur talebi için mend  b olan üç keyfiyet vardır. Bunların birisini veya     n   yapmak sünnettir.

En azı: İstenildiği vakitte, yağmurun yağması için Allah (c.c)'ya yalvarıp du   etmektir.

Ortası: Farz namazlarda son rekâtın itidâlinde ve namazların akabinde du   etmektir.

En ekmeli: Bu da, asıl yağmur namazının keyfiyetidir ki, baştan sona kadar şöyle icra edilir:

Yağmur namazının icra edilişi:

1. İmam; halkın günahlardan tevbe etmelerini, sadaka vermelerini, zulümden sakınmalarını, dargınların barışmalarını ve aralıksız olarak dört gün oruç tutmalarını emreder.

(312) Buhârî: 1016; Müslim: 91.

Bütün bu işler, duânın kabulünde tesirli oldukları ve bunların yapılması hususunda sahih hadisler bulunduğu için müstehab görülmüştür.

2. Dördüncü gün herkes oruçlu olduğu hâlde, eski elbiselerini giyerek tevâzu içerisinde imamla birlikte çöle çıkarlar. İmam, tıpkı bayram namazı gibi cemaate iki rekât namaz kıldırır. İbni Abbas (r.a) şöyle demiştir: *"Rasûlullah (s.a.v) eski elbiseleriyle tevâzu ve huşû içinde, yalvarır biçimde geldi; bayram namazı kıldırır gibi iki rekât yağmur namazını kıldırdı."* (313)

3. Namazdan sonra imam, bayramın iki hutbesi gibi, iki hutbe okur. Yalnız yağmur namazı hutbesinde tekbir yerine, birinci hutbeye 9, ikinci hutbeye de 7 istiğfar ile başlar. Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: *"Rabb'inizden Mağfiret dileyin, çünkü O çok bağışlayandır. (mağfiret dileyin) ki üzerinize gökten bol yağmur göndersin."* (314)

İmam ikinci hutbeye başladığı ve üçte birini okuduğu zaman, kibleye döner ve arkasını cemaate verir. Bu arada cübbesini; yukarısı aşağıya ve aşağısı yukarıya, sağ tarafı sola ve sol tarafı sağa gelecek şekilde ters çevirip omuzuna atar. Bu, Allah-u Teâlâ'nın huzurunda daha fazla alçak gönüllüğünün ve tevazunun izharı için yapılır. Cemaat de imam gibi elbiselerini ters çevirir. Bütün bunlar sünnettir.

Ebû Hureyre (r.a) şöyle demiştir: *"Rasûlullah (s.a.v) birgün yağmur talebi için çöle çıktılar. Ezansız ve kametsiz bize iki rekât namaz kıldırdı. Sonra hutbe okudu ve Allah'a duâda bulundular. Bu arada ellerini kaldırıp yüzünü kibleye doğru çevirdi. Sonra cübbesini çevirdi. Şöyle ki sağ tarafını sola ve sol tarafını da sağa getirdi."* (315)

4. Bu yağmursuzluk musibeti herkesi kapladığı için; çocuklar, yaşlılar ve hayvanlar da namazgâha getirilir. Bu da bir sünnettir. Bütün cemaat bol bol duâ eder, istiğfar ve tevbede bulunurlar.

Yağmur namazıyla ilgili vârid olan bazı duâlar şöyledir:

(313) İbn Mâce: 1266.

(314) Nuh: 10-11.

(315) İbn Mâce: 1268

اَللّٰهُمَّ اجْعَلْهَا سُقْيَا رَحْمَةٍ، وَلَا تَجْعَلْهَا سُقْيَا عَذَابٍ، وَلَا مَحْقٍ وَلَا بَلَاءٍ، وَلَا
 هَدْمٍ، وَلَا غَرَقٍ. اَللّٰهُمَّ عَلَيِ الظَّرَابِ وَالْآكَامِ، وَمَنَابِتِ الشَّجَرِ وَبُطُونِ الْاَوْدِيَةِ،
 اَللّٰهُمَّ حَوَالَيْنَا وَلَا عَلَيْنَا. اَللّٰهُمَّ اسْقِنَا غَيْثًا مُّغِيثًا، هَنِيئًا مَّرِيئًا مَرِيئًا، سَحًا عَامًا
 غَدَقًا طَبَقًا مُّجَلَّلًا، دَائِمًا اِلَى يَوْمِ الدِّينِ. اَللّٰهُمَّ اسْقِنَا الْغَيْثَ وَلَا تَجْعَلْنَا مِنَ
 الْقَانِطِينَ، اَللّٰهُمَّ اِنْ بِالْعِبَادِ وَالْبِلَادِ مِنَ الْجَهْدِ وَالضَّنْكِ، مَا لَا نَشْكُو اِلَّا اِلَيْكَ.
 اَللّٰهُمَّ اَنْبِتْ لَنَا الزَّرْعَ وَاْدِرْ لَنَا الضَّرْعَ، وَاَنْزِلْ، عَلَيْنَا مِنْ بَرَكَاتِ السَّمَاءِ، وَاَنْبِتْ
 لَنَا بَرَكَاتِ الْاَرْضِ، وَاَكْشِفْ عَنَّا مِنَ الْبَلَاءِ مَا لَا يَكْشِفُهُ غَيْرُكَ، اَللّٰهُمَّ اِنَّا
 نَسْتَغْفِرُكَ اِنَّكَ كُنْتَ غَفَّارًا، فَارْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْنَا مِدْرَارًا،

"Allâhümmec'alhâ sukyâ rahmetin ve lâ tec'alhâ sukyâ azâbin ve lâ mahkîn ve lâ belâin ve lâ hedmin ve lâ ğarakın. Allâhümmec'ale'z-zarâbi ve'l-ekâmi ve menâbeti's-şecari ve butûni'l-evdiyeti. Allâhümmec'havâleynâ ve lâ aleynâ. Allâhümmec's-kinâ ğaysen, muġîsen, henîen, merîen, merîan, sehhan, âmman, ğadekan, tabekan, mucellelen, dâimen ilâ yevmi'd-dîn. Allâhümmec'skina'l-ġayse ve lâ tec'alnâ mine'l-kânûtîn. Allâhümmec'inne bi'l-ibâdi ve'l-bilâdi mine'l-cehdi ve'l-cû'î ve'd-dankı mâ lâ neşkû illâ ileyke. Allâhümmec'enbit lena'z-zer'a ve edirra lena'd-dar'a ve enzil a'leynâ min berakâti's-semâi ve enbit lenâ min berakâti'l-ardi, ve'kşif annâ mine'l-belâi mâ lâ yekşifehu ğayruke. Allâhümmec'innâ nestaġfiruke inneke künte ğaffâran feersile's-semâa aleynâ midrâran." (316)

Duânın mânâsı: "Allah'ım vereceğin yağmuru rahmet yağmuru kıl ve azab verici, yok edici, belâ verici, yıktırıcı ve boğucu kılma. Allah'ım dağlara, tepelere, vadilere ve ağaçların bittiği yerlere yağdır. Allah'ım, yağmuru üzerimize değil, etrafımızdaki bu yerlere yağdır. Allah'ım bize can kurtaran, içimize sinen, sonucu hayırlı, verimi artırıcı, toprağa iyi nüfuz edici, umûmî, yeri kaplayan, yeryüzünü örten, devamlı olan yağmur ver.

Allah'ım bizi yağmurla sula ve bizi ümitlerini yitirmiş kimselerden eyleme. Allah'ım insanlar ve topraklar meşakkat, açlık ve çok sıkıntı içinde, bunu Sen'den başkasına şikâyet etmeyiz. Allah'ım bizim için ekinleri yeşert, hayvanların sütünü çoğalt; üzerimize gökyüzünün bereketlerinden indir, yeryüzünün bereketlerinden bitir; Sen'den başkasının gideremiyeyeceği bu belâyı üzerimizden kaldır. Allah'ım biz Sen'den mağfiret dileriz. Şüphesiz Sen bol mağfiret edicisin. O hâlde üzerimize çok yağmur gönder."

CENAZE HÜKÜMLERİ

Ölümü hatırlamak: Ölümü çok hatırlamak her insana sünnettir. Zira Peygamberimiz (s.a.v); *«أَتَجُزَّأْنَ مِنْ ذِكْرِ مَا دِمَ اللَّذَاتِ»* "Lezzetleri süratle kesen ölümü çok anınız." (317) diye buyurmuştur.

Genç, orta yaşlı veya yaşlı olsun; hasta veya sağlıklı olsun tevbe edip Allah (c.c)'ya karşı doğru olmakla her mükellefin ölüme hazırlıklı olması gerekir. Zira ecel her an gelebilir. Ölüm; hasta olan kimseye, sağlıklı bulunan kimseden daha yakın olmadığı gibi; çok yaşlı kimseye, gençten de daha yakın değildir. Çünkü ölüm, gençlik baharına atılmış ve daha ölümü hayâl bile etmemiş nice gençleri yakalar. Diğer yandan yaşı çok ilerlemiş, hayattan bezmiş ve bugün yarın ölümü bekler nice yaşlı kimselerin de hayatı uzun sürer.

Özellikle insan hastalandığı zaman ölümü daha çok hatırlamalı ve ölüm için daha önemli bir hazırlık içinde olmalıdır.

Ölüm komasında olan müslümana yapılacak işler: Hasta olan bir müslümanda ölüm belirtileri görülünce ve komaya girince, kendisine aşağıdaki işlerin yapılması sünnettir:

1. Hastayı sağ yanı üzerinde Kible'ye dönük yatırmak: Hasta komaya girince, yüzü Kibleye gelecek şekilde sağ tarafı üzerine yatırılır. Yer darlığı gibi bir mazeretten dolayı bu mümkün olmazsa, yüzü ve ayaklarının altı kibleye doğru gelecek şekilde sırt üstü yatırılır ve yüzünün iyice kibleye yönelmesi için başının altına birşey konulur.

2. Kelime-i Tevhid'i telkin etmek: Böyle bir hastaya Ttevhid kelimesinin, yani "*Lâ ilâhe illallâh*" sözü telkin edilir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle tavsiyede bulunmuşlardır: *لَقَدْ مَوْتَكُمْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ*, "*Ölülerinize (yani ölüm döşeğinde bulunanlara); 'Lâ ilâhe illallâh' kelimesini telkin ediniz.*"⁽³¹⁸⁾ Bu kelime, hastanın yanında güzel bir üslûpla ve duyacağı bir ses tonu ile söylenir. Ona; *Lâ ilâhe illallâh* sözü emir şeklinde telkin edilmemelidir.

3. Yâsîn sûresini okumak: Hastanın yanında Yâsîn sûresi okunmalıdır. Yine Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *اقْرَأُوا عَلَى مَوْتِكُمْ يَسِّرُ*, "*Ölüm döşeğinde bulunanlarınıza Yâsîn okuyunuz.*"⁽³¹⁹⁾

4. Hastanın bağışlanma ümidini taşıması ve artırması: Ölüm belirtilerini hisseden bir hasta; Allah'ın kendisini bağışlıyacağı ümidini tazelemeli ve güzelleştirmeli. Bu arada günah ve hatalarını arkasına atarak; îmânını ve Allah (c.c)'ya olan inancını muhafaza etmeli, günahlarını bağışlıyacak Kerîm ve Rahîm olan Rabb'ine kavuşacağını tasavvur etmeli ve bu ümitte bulunmalıdır. Zira sahih bir hadiste şöyle buyurulmuştur: *أَنَا عَبْدٌ ظَنُّ عِبْدِي بِي*, "*Kulum Beni nasıl biliyorsa, Ben öyleyim.*"⁽³²⁰⁾

Müslümanın ölümü akabinde yapılacak ilk işler:

Hasta olan bir müslümanın ruhu cesetten çıkıp vefat edince, hemen aşağıdaki işlerin yapılması sünnettir:

1. Açık kalan gözleri yumulur; ağzının da açık kalmaması için, alt çenesi üst çenesine çekilip enli bir bezle başından bağlanır. Peygamberimiz (s.a.v), Ebû Seleme'nin vefat ettiği sırada yanına girmiş ve açık kalan gözlerini kapatmıştı.⁽³²¹⁾

2. Mafsalları yumuşatılır, azalarının herbiri yerine çekilir. Şöyle ki, dirsekleri yumuşatılarak, elleri kalçalara kadar indirilir. Aynı şekilde diz kapakları da yumuşatılıp ayakları uzatılır.

3. Bütün vücudu örtecek bir şekilde üzerine hafif bir örtü çekilir.

(318) Müslim: 916-917

(319) Ebu Davud: 3121; İbn Hibban: 720.

(320) Buhâri: 6970; Müslim: 2675.

(321) Müslim: 920.

Bu arada demir parçası gibi ağır birşey karnı üzerine konulur ki şişmesin. Çünkü şişerse görüntüsü çirkinleşir.

4. Tüm elbisesi çıkarılır, yıkanma tahtası gibi yerden yüksek birşeyin üstüne konulur. Yer müsait ise; ölüm döşeğinde iken kibleye doğru uzatıldığı şekilde, yine kibleye doğru uzatılır. Bütün bunları; herkesten önce en yakın akrabaları yapmalıdır.

Ölen müslümana yapılması vâcib olan işler.

İnsan bu fani hayattan ayrılıp ölümü tahakkuk edince, yukarıdaki sünnet olan işler yapıldıktan sonra; onun techizinde, yani yıkanması, kefenlenmesi, cenaze namazının kılınması ve defnedilmesi hususunda acele edilmesi sünnettir. Bu dört işin yapılması ise farz-ı kifâyedir, yani bütün şehir veya köy halkını ilgilendirir. Halkın bir kısmı bu dört görevi yerine getirmezse, hepsi sorumlu ve günahkâr olur. Bu dört görev şunlardır:

I. Ölüyü yıkamak

Ölüye karşı ilk techiz görevi; yıkanmasıdır. Bu yıkamanın da iki keyfiyeti vardır:

1. Yıkamanın en azıdır ki, bununla sorumluluk kalkar. Şöyle ki; ölünün vücudunda bulunan pislik giderildikten sonra bütün bedeni temiz bir su ile bir defa yıkanır.

2. İkincisi de yıkamanın en mükemmel şeklidir ki, ölüyü yıkayan kimse şöyle yıkar:

a. Ölü, تنها bir yerde ve tahta gibi yüksek birşeyin üzerine konulur. Gömleği veya başka bir örtü ile avreti (göbeği ile diz kapağı arası) örtülür. Mümkünse baş tarafı biraz yüksek yapılır veya baş altına birşey konulur. Ölünün yıkanacağı yerde yıkayıcı ve yardımcıları dışında başka bir kimse bulunmamalıdır.

b. Yıkayıcı, yıkamaya başlayınca, önce ölüyü meyilli olarak oturtup onun kafasını sağ eline dayandırır ve sol eliyle karnı üzerine yukarıdan aşağıya doğru birkaç defa iyice basınç yapar ki ön veya arkadan çıkacak bir pislik varsa çıkabilsin. Sonra sırt üstü yatırır ve sol eline bir bez parçası sararak veya eldiven geçirerek ölünün ön ve arka tarafını yıkar. Sonra eline ikinci bir bez sararak ölünün dişlerini ve burun deliklerini

yice temizler. Ondan sonra dirinin abdesti gibi ona abdest aldırır. Abdest aldırırken; "Ölüye sünnet olan abdesti aldirmaya niyet ettim" der. Bu abdest sünnettir, fakat niyeti şarttır. Ancak yıkama işi için niyet şart değildir, bu bir sünnettir.

c. Yıkayıcı, ölüye abdest aldırdıktan sonra, ölünün başını ve yüzünü sabun ve benzeri temizleyici şeylerle yıkar, Saçı varsa, tarar. Dökülen saç ve sakal tellerini toplayıp kefene koyar ki beraberinde defnedilebilsin.

Ölünün saç ve tırnakları kesilmez; tırnaklarının altında kir varsa giderilir.

d. Ölünün başı yıkandıktan sonra, önce yüzün (vücudunun üst kısmın)sağ tarafı ve sonra sol tarafı yıkanır. Daha sonra sol tarafına çevrilip sırtının sağ tarafı yıkandıktan sonra, sağ tarafına çevrilir ve sırtının sol kısmı da yıkanır. Böylece bütün vücudu su ile yıkanmış olur. Bu ise, bir yıkama sayılır. Aynen bu yıkama gibi, ikinci ve üçüncü defa yıkamayı tekrarlamak sünnettir. Böylece ölünün yıkanması üç defada tamamlanmış olur. Ölü ihramda değilse, sonuncu yıkamada kâfur gibi güzel kokulu birşeyin suya karıştırılması sünnettir.^(dd)

Ölüyü bu şekilde yıkamanın delili; Ümmü Atıyya (r.a.)'nın şu rivâyetidir: "Biz, Rasûlullah (s.a.v)'in kızı Zeyneb'in cenazesini yıkarken, Peygamber (s.a.v) bize gelip; 'O'nu üç veya beş defa veya lüzum görürseniz daha fazla su ve sidr (sabun gibi köpüren ve kiri gideren nesne) ile yıkayınız. Son yıkayışınızda kâfur (gül gibi hoş kolulu nesne) karıştırınız. Yıkamaya başlarken sağ azalarından başlayarak, önce abdest azalarını yıkayınız (abdest aldırınız) buyurdu." (322)

Hac veya umre ihramında iken vefat eden bir kimse; suya kâfur ve benzer kokulu birşey karıştırılmadan yıkanır. Kokulu birşey kullanmak câiz değildir. Nitekim İbni Abbas (r.a) şöyle demiştir: "Biz, Peygamber

(dd) Ölünün vücudu kirli değilse yahut çok soğuk gibi bir sebep yok ise, normal sıcaklıktaki su ile yıkanması daha iyidir. Yıkama işi tamamlandıktan sonra ön veya arkadan bir pislik çarsa, sadece onun giderilmesi yeterlidir. Ölüye tekrar abdest aldirmek ve vücudunu yıkamak gerekli değildir. Ölünün bir yerinden kan çıkıp kesilmezse, yıkanır, o yere pamuk gibi bir şey konulup bağlanır ve hem cenaze namazı kılınır.

Yıkayıcının; takva sahibi, doğru ve güvneilir olmasına dikkat edilmeli. Eğer ölünün bir hayır alametini görürse onun söylememeli, çirkin bir aleme görürse onu gizli tutmalıdır.

(322) Bûhari: 165; Müslim: 939

(s.a.v) ile birlikte bulunduğumuz bir yolculukta; ihramda bulunan bir adamın bindiği deve, onu yere düşürüp boynuna bastı ve adam öldü. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v); Onu, su ve sidr ile yıkayınız, iki elbise ile kefenleyiniz, ona koku sürmeyiniz ve başını da örtmeyiniz. Çünkü Allah onu, kıyamet gününde telbiye getirirken haşredecektir." (323)

Erkek ölüsünün erkek, kadın ölüsünün de kadın tarafından yıkanması vâcibdir. Ancak koca ölen hanımını, kadın da ölen kocasını yıkayabilir. (ee)

Kadın ölür de, onu yıkayacak yabancı erkeklerden başka bir kimse bulunmazsa veya erkek ölür de, onu yıkayacak yabancı kadınlardan başka bir kimse bulunmazsa, yıkama vecibesi düşer. Bunun yerine ölüye teyemmüm ettirilir. (ff)

Şunu bilmeli ki; ölünün yıkanması, ölüye hürmet ve temizlik için meşrû kılınmıştır. Şu hâlde bu yıkama, ölen her müslümana farzdır. Yalnız harp meydanında şehit düşen için gerekmez.

II. Ölüyü kefenlemek

Vefat eden bir müslüman yıkandıktan sonra kefenlemek lazımdır. Dinde istenilen kefenin en azı, ölünün tüm vücudunu kaplıyacak bir örtüdür. Yalnız ihramda bulunanın başı örtülmez.

Kefenin en ekmele şöyledir: Ölü erkek olursa; herbiri ölünün başından aşağıya kadar bütün vücudunu örtebilecek kadar üç parça beyaz bir bezle kefenlenmelidir. Bu üç parçanın altına bir gömlek veya bir sarık ilâve etmek ya da beyazdan başka renkteki bir bezle kefenlemek câiz ise de, mekruhtur.

Hiz. Aişe (r.a) şöyle demiştir:

«كُفِّنَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي ثَلَاثَةِ أَثْوَابٍ بَيْضٍ سَحُولِيَّةٍ، لَيْسَ فِيهَا قَمِيصٌ وَلَا عِمَامَةٌ»

(323) Buhari: 1028.

(ee) Hentiz şehvet çağına, yani 6-7 yaşlarına varmamış bir çocuk cinsiyetine bakılmadan erkek ve kadın tarafından yıkanabilir.

(ff) Böyle bir durumda yabancı kişi ellerine bir bez sarar ve ölüye teyemmüm ettirir. Ancak vücudunun üzerinde birpislik varsa onu su ile gidirmelidir. Çünkü necasetin giderilmesi vâcibdir.

"Rasûlullah (s.a.v), içinde gömlek ve sarık olmayan, pamuklu bembeyaz üç katlı elbise ile kefenlendi."(324)

Peygamberimiz (s.a.v) de şöyle buyurmuştur: *"Elbisenizden beyaz olanı giyiniz. Çünkü o, en iyi elbiselerinizdendir. Onunla da ölülerinizi kefenleyiniz."* (325) Şu hâlde, kefenin beyaz olması sünnettir.

Ölü kadın olursa: Bir eteklik, bir baş örtüsü, bir gömlek ve herbiri bütün vücudu örtebilecek iki parça olmak üzere beş parça ile kefenlenmesi ve bunların beyaz olması sünnettir. Zira Peygamberimiz (s.a.v) kızı Ümmü Gülsüm'ün bu şekilde kefenlenmesi için emir buyurmuşlardır.(326)

Bu şekilde ihramda olmayan ölüler kefenlenir. Eğer ölü hac veya umre ihramında iken vefat ederse, erkeğin başının ve kadının yüzünün açık bırakılması vâcibdir.

Kefen bezinin, ölü hayatta iken giymesinin câiz olduğu elbise cinsinden olması vâcibdir. Şu hâlde, erkeğin hayatta iken ipekli elbise giymesi câiz olmadığı gibi, onunla da kefenlenmeside câiz değildir.

Ölü kefenlenirken; burun delikleri, kulak ve ağız gibi menfezleri, alın ve avuç gibi sücud azaları üzerine güzel koku ile serpilmiş birer parça pamuk koymak sünnettir. Sonra ölü kefen bezleriyle sarılır ve baş ucu, beli ve ayak uçları birer parça ile bağlanır. Bu bağlar kabirde çözülür.

III. Cenaze namazını kılmak

Cenaze namazı, hicretin birinci senesinde meşrû kılınmış; asıl mahiyeti ise ölü için bir duâdır.

Meşrûiyetinin delili; Ebû Hureyre (r.a)'ın şu rivâyetidir: *"Rasûlullah (s.a.v), Necâşî'nin öldüğü gün ölüm haberini verdi ve Sahâbeleriyle birlikte namazgâha çıkıp onları safa dizerek, dört tekbir alıp cenaze namazını kıldırdı."* (327)

(324) Buhârî: 1214; Müslim: 941

(325) Tirmizî: 994.

(326) Ebû Davud: 3157.

(327) Buhârî: 1188; Müslim: 951.

Cenaze namazı, ölü yıkandıktan sonra kılınabilir; daha önce kılınmaz.

Kılınış şekli (rükünleri) şöyledir:

a. İhram tekbiri almak: Ölü için namaz kılmaya niyet edip, ihram tekbiri alınır. Şöyle ki; "*Hazır olan bu ölü üzerine farz-ı kifâye olan dört tekbirli cenaze namazını kılmaya niyet ettim.*" denir. Birden fazla cenaze hazır olursa, hepsine bir niyet yeterlidir.

b. Fatiha sûresini okumak; İhram tekbirinden sonra, normal namazlarda olduğu gibi, eller göğüs altına bağlanıp Fatiha sûresi okunur. Fatiha'dan önce Eûzü çekmek sünnettir. Ancak Fatiha'dan önce iftitah duâsını ve sonra da sûre okumak sünnet değildir.

c. İkinci tekbir: Fatiha okunduktan sonra, eller kulakların yumuşağına kadar kaldırılıp ikinci tekbir alınır. Sonra tekrar eller göğüs altına bağlanır ve Peygamberimiz (s.a.v)'e salâvat getirilir. En azı; "*Allâhumme salli alâ Muhammed*"i okumaktır. En ekmeli de; namazın son rekâtında ve teşehhüdden sonra okunan salâttır.

d. Üçüncü tekbiri aldıktan sonra ölüye duâ etmek: Ölü üzerine namaz kılmakta ki en büyük gaye de budur. Duânın enazı: *اللَّهُمَّ ارْحَمْهُ* "Allâhümmerhamhu" veya "*Allâhümmeğfir lehû*" yani "*Allah'im ona rahmet eyle*" veya "*Allah'im ona mağfiret et*", diye duâda bulunmaktır.

En ekmeli de Peygamberimiz (s.a.v)'in okumuş olduğu şu duâyı okumaktır:

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لِحَيِّنَا وَمَيِّتِنَا، وَشَاهِدِنَا وَغَائِبِنَا، وَكَبِيرِنَا وَصَغِيرِنَا، وَذَكَرْنَا وَنَاسِنَا،
اللَّهُمَّ مَنْ أَحْيَيْتَهُ مِنَّا فَأَحْيِهِ عَلَى الْإِسْلَامِ وَمَنْ تَوَفَّيْتَهُ مِنَّا فَتَوَفَّهُ عَلَى الْإِيمَانِ.
اللَّهُمَّ إِنْ هَذَا عَبْدُكَ وَابْنُ عَبْدِكَ .. (وَإِنْ كَانَتْ أُنْثَى قَالِ: اللَّهُمَّ هَذِهِ أَمْتُكَ
وَابْنَةُ أَمْتِكَ) خَرَجَ مِنْ رَوْحِ الدُّنْيَا وَسِعَتْهَا، وَمَحْبُوبُهُ وَأَحْبَابُهُ فِيهَا، إِلَى ظُلْمَةِ
الْقَبْرِ وَمَا هُوَ لَاقِيهِ، كَانَ يَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ وَحْدَكَ وَأَنْ سَيِّدَنَا مُحَمَّدًا
عَبْدُكَ وَرَسُولُكَ وَأَنْتَ أَعْلَمُ بِهِ مِنَّا. اللَّهُمَّ إِنَّهُ نَزَلَ بِكَ وَأَنْتَ خَيْرُ مَنْزُولٍ بِهِ،
وَأَصْبَحَ فَقِيرًا إِلَى رَحْمَتِكَ، وَأَنْتَ غَنِيٌّ عَنْ عَذَابِهِ، وَقَدْ جِئْنَاكَ رَاغِبِينَ إِلَيْكَ،

شُفَعَاءَ لَهُ. اَللّٰهُمَّ اِنْ كَانَ مُحْسِنًا فَزِدْ فِيْ اِحْسَانِهِ وَاِنْ كَانَ مُسِيْئًا فَتَجَاوَزْ عَنْ سَيِّئَاتِهِ، وَلَقَّهِ بِرَحْمَتِكَ رِضَاكَ، وَقِهِ فِتْنَةَ الْقَبْرِ وَعَذَابَهُ وَاَفْسَحْ لَهُ فِيْ قَبْرِهِ، وَجَافِ الْاَرْضَ عَنْ جَنْبِيْهِ، وَلَقَّهِ بِرَحْمَتِكَ الْاَمْنَ مِنْ عَذَابِكَ، حَتّٰى تَبْعَثَهُ اَمِنًا اِلَى جَنَّتِكَ بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِيْنَ،

"Allâhummeğfir li hayyinâ ve meyyitinâ ve şâhidinâ ve ğâibinâ ve kebîrinâ ve saġîrinâ ve zekerinâ ve ünsânâ. Allâhumme men ahyeytehû minnâ feahyihî ale'l-İslâmi ve men teveffeytehû minnâ feteveffehû ale'l-îmân.

Allâhumme inne hâzâ abduke ve'bnü abdîke (ölü kadın ise; Allâhumme hâzihî emetuke ve'bnetu emetike) harece min ravhi'd-dünyâ vesiatihâ ve mahbûbuhû ve ahibbâuhû fihâ ilâ zulmeti'l-kabri ve mâ huve lâkîhi. Kâne yeşhedu ellâ ilâhe illâ ente vahdeke lâ şerîke leke ve enne seyyidenâ Muhammeden abduke ve rasûlûke ve ente e'lemu bihi minnâ. Allâhumme innehu nezele bike ve ente hayru menzûlin bihî ve asbaha fakîran ilâ rahmetike ve ente ğaniyyün an azâbihi ve kad ci'nâke râġibîne ileyke, şüfeâe lehû. Allâhumme in kâne muhsinen fezid fî ihsânihi ve in kâne musîen fetecâvez an seyyiâtihî ve lakkihî bi rahmetike ridâke ve kihî fitnete'l-kabri ve azâbehu vefsah lehû fî kabrihî ve câfi'l-arda an cenbihî ve lakkihî bi rahmetike'l-emne min azâbike hattâ teb'asehû âminen ilâ cennetike bi rahmetike yâ erhamerrâhimîn." (328)

Duânın mânâsı: "Allah'ım dirimizi ve ölümümüzü, hazır olan ve olmayanlarımızı, büyüğümüzü ve küçüğümüzü, erkeğimizi ve kadınıımızı mağfiret eyle. Allah'ım bizden yaşattığın kimseleri İslâm dini üzere yaşat ve bizden öldürdüklerini imân üzere öldür.

Allah'ım bu ölü Senin kulundur ve iki kulunun oğludur (ölü kadın ise; kulunun kızıdır, denilir). Sevdği insanlar ve onu sevenler, dünyada olduğu hâlde kendisi dünyanın rahatlığı ve genişliğinden, kabir karanlığına ve diğer hâllerine doğru çıktı. Sen'den başka ilâh olmadığına ve Senin birliğine, Muhammed'in de Senin kulun ve Rasûlün olduğuna şahâdet ederdi. Sen onu bizden daha iyi bilensin.

Allah'ım o Sana geldi. Sen kendisine gelinenlerin hayırlısısın ve o Senin rahmetine muhtaç durumdadır. Sen ona azab etmeye muhtaç

değilsin. Biz de Sana talebte bulunmak ve ona şefaathçi olmak üzere huzuruna geldik.

Allah'ım bu ölü eğer iyi ise ona ikramını artır, eğer kötülük işleyen ise onun kötülüklerini bağışla ve rahmetinle onu rızana kavuştur. Onu kabir zorluğundan ve azabından koru, kabrini genişlet, kabirin sıkışından onu uzaklaştır ve onu cennetine güven içinde gönderinceye kadar, rahmetinle azabından emin kıl. Yâ erhamerrâhimîn (merhametlilerin en merhametlisi) duâmızı kabul eyle."

Eğer ölü erginlik çağına varmamış çocuk ise yukardaki duânın ilk paragrafı ile birlikte şu duâ okunur:

«اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ فَرَطًا لِأَبَوَيْهِ وَسَلَفًا وَذُخْرًا وَعِظَةً وَاعْتِبَارًا وَشَفِيعًا وَثَقُلْ بِهِ مَوَازِينَهُمَا وَأَفْرِغِ الصَّبْرَ عَلَى قُلُوبِهِمَا وَلَا تَفْتِنَهُمَا بَعْدَهُ وَلَا تَحْرِمْهُمَا أَجْرَهُ»

"Allâhumme'c'alhu feratan liebeveyhi ve selefen ve zuhran ve izaten ve'tibâran ve şefian ve sekkıl bihî mevâzinehumâ ve efriği's-sabra alâ kulûbihimâ ve lâ teftinhumâ ba'dehû ve lâ tahrimhumâ ecrahû."

Bu duânın mânâsı da şudur: "Allah'ım bu ölüyü, baba ve anası için ahirette iyi yer hazırlayıcı, öncü, azık, ibret verici ve şefaathçi kıl. Bununla onların hayır terazisini ağırlaştır, gönüllerine bol sabır ver; onları bundan sonra fitneye düşürme ve onları bunun sevabından mahrum etme."

e. Dördüncü tekbir: Bu duâdan sonra dördüncü tekbir alınır ve şu duâ okunur: «اللَّهُمَّ لَا تَحْرِمْنَا أَجْرَهُ وَلَا تَفْتِنْنَا بَعْدَهُ وَافْزِرْنَا وَلَهُ» "Allâhumme lâ tahrimnâ ecrahû ve lâ teftinnâ ba'dehû vağfir lenâ ve lehû."

Duânın mânâsı : "Allah'ım bizi, bu ölünün sevabından mahrum etme, bizi ondan sonra saptırma, bize ve ona mağfiret eyle." (329)

f. Selâm vermek: Bu duâdan sonra diğer namazlarda olduğu gibi sağa ve sola olmak üzere iki selâm verilir.

Nitekim Abdullah b. Mes'ûd (r.a) şöyle demiştir: "Peygamber (s.a.v), namazda selâm verdiği gibi, cenaze namazında da selâm verirdi." (330)

Görülüyor ki, ölü üzerine namaz kılmanın tümü ayakta durmaktan ibarettir. Bu namazda rükû, sücûd ve oturuş yoktur.

Cenaze namazının bu şekilde kılınışının delili şudur: Sahâbelerden biri Peygamber (s.a.v)'den gördüklerini şöyle anlatmıştır: "Cenaze namazında takip edilen meşrû yol şöyledir: İmam ihram tekbiri alır, bu birinci tekbirden sonra Fatiha'yı gizlice okur, ikinci tekbirden sonra Peygamber (s.a.v)'e salâvat getirir ve üçüncü tekbirden sonra ölüye halisâne duâ eder, ancak bu tekbirlerde birşey okumaz; dördüncü tekbirden sonra selâm verir."(331) Cenaze namazı kısacası böyle kılınır^(gg)

IV. Ölüyü defnetmek

Ölü defninin asgari vücûb şekli; ceset kokusunun yayılmasını ve yırtıcı hayvanların cesedi çıkartmalarını önleyecek bir çukurda, sağ tarafı üzerine, yüzü kibleye yönelik olarak gömülmesidir.

Defnin mükemmel şekli:

(330) Beyhakî: 4/43.

(331) Nesâî: 4/75.

(gg) . Cenaze namazı kılınırken şunlara dikkat'edilmelidir.

a) Abdestli bulunmak ve kibleye yönelmek gibi diğer namazların şartları, cenaze namazında da şarttır. Bir de ölü'nün yıkanmış ve cemaatin önünde bulunması da şarttır.

b) Cenaze namazının cemaatle kılınması ve cemaatin en az üç saf halinde durması sünnettir. Tek başına da kılınır. Bir cenaze üzerine namaz kılan kimsenin, ikinci defa kılması mekruhtur. Ancak ayrı kişiler tarafından birkaç defa kılınması mekruhtur. Ancak ayrı kişiler tarafından birkaç defa kılınması iyidir.

c) Cemaatle kılınırken; ölü'nün baş tarafının imanın soluna gelecek şekilde konulması ve imanın da başının hizasında durması; ölü kadın ise, beş tarafının imanın sağına gelecek şekilde konulması ve imanın da kalçasının hizasında durması sünnettir. Tek başına kılanın da imam gibi durması sünnettir.

d) Başka bir şehir veya köyde vefat eden müslümanın gıyabhi cenaze namazını kılmak caizdir. Buna niyet edilirken falan kimsenin namazını diyerek ismini tayin edilmesi lazımdır. Zira Peygamber (s.a.v.) Medine'de iken daha önce İslâmiyeti kabul eden Habeşistan Kralı olan Necâşî'nin vefat ettiği günde, gıyâbi cenaze namazını kıldırmıştır.

a. Normal bir boy ve el uzatımı (yaklaşık 2 metre) derinliğinde, bir zira ve bir karış (yaklaşık 70 santim) eninde bir kabir kazılıp gömülmesidir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) Uhud şehitlerinin defni hakkında şöyle buyurmuştur: *"Kabir kazınız, derinleştirip, geniş yapınız ve güzelleştiriniz."* (332)

b. Ölü kabre konulurken sağ yanı üzerine kibleye doğru yerleştirilmelidir. Öyle ki, ölü kibleye doğru yatırılmadan defnedilirse, ceset bozulmadığı taktirde, kabrin açılması ve ölünün kibleye doğru yerleştirilmesi vâcibdir. Ancak ceset bozulmaya başlamışsa kabir açılmaz.

Ölünün sağ yanağının yere yapıştırılması sünnettir. Bu arada beline de bir taş destek yapılır ve yüzü kabrin kible duvarına dayandırılır.

c. Toprak sert ise; kabir bir miktar kazıldıktan sonra kible duvarının alt kısmında, ölünün sığabileceği bir oyuk kazılır. Ölü, oraya kibleye doğru yerleştirildikten sonra uzun taşlarla kapatılır ki üzerine toprak yığılmasın. Nitekim Sa'd b. Ebî Vakkas (r.a) ölüm hastalığında şunları söylemiştir: *"Rasûlullah (s.a.v) defnedildiği gibi, bana da bir lahd (kabrin kible duvarının alt kısmında bir oyuk) kazın ve üzerimi kerpiçlerle kapatın."* (333) Şayet toprak sert olursa kabri bu şekilde kazmak daha efdâldir.

Eğer toprak gevşek ise; kabir bir miktar kazıldıktan sonra meydana gelen çukurun ortasında, ölünün rahatça sığabileceği bir kanal şekli kazılması sünnettir. Ölü bu kanala yerleştirildikten sonra kanalın üstü geniş ve uzun taşlarla kapatılır, sonra üzerine toprak atılır.

d. Cenazenin, kabrin alt tarafına, yani kazılmış olan mezarın ayak tarafına konulması; kabre indirilirken başı öne doğru çekilip yavaş yavaş kabre uzatılması sünnettir. Nitekim Abdullah b. Yezîd es-Sahabî (r.a), vefat eden Haris'i kabrin ayak tarafından kabre koydu ve *"Bu sünnettendir."* dedi. (334)

Cenazenin, kendisine en yakın olan erkekler tarafından kabre indirilip yerleştirilmesi ve cenazeyi kabre indiren kişinin; *بِسْمِ اللَّهِ، وَعَلَىٰ سُنَّةِ رَسُولِ اللَّهِ* *"Bismillâhi ve alâ sünneti Rasûlullâhi."* demesi sünnettir.

(332) Ebû Davud: 3215; Tirmizi: 1713.

(333) Müslim: 966.

(934) Ebû Davûd: 3211

İbni Ömer (r.a) şöyle demiştir: "Peygamber (s.a.v), ölüyü kabre yerleştirdiği zaman; Bismillahi ve alâ sünneti Rasûlullâhi. derdi." (335)
Cenaze bu şekilde kabre indirildikten sonra tarif edildiği veçhiyle yerleştirilir.^(hh)

CENAZEYİ MEZARLIĞA GÖTÜRMEK

(Adâb ve Bid'atları)

Cenazeye refakat hükmü:

Kadın ve erkeklerin cenazeye refakat etmelerinin hükmü:

Cenazeyi kabre kadar taşıyıp, refakat etmek, erkekler için sünnettir. Zira Berâ b. azib (r.a) şöyle demiştir: "Rasûlullah (s.a.v) bize; cenaze arkasından gitmeyi, hastayı ziyaret etmeyi, dâvete icabet eylemeyi ve mazluma yardımı emretti." (336)

Ölünün defin işi, ancak tamamlandıktan sonra dönmeli; defin işi tamamlanıncaya kadar beklemek müstehabdır. Peygamberimiz (s.a.v) bunun mükâfatını şöyle dile getirmişlerdir:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ﷺ) «مَنْ شَهِدَ الْجَنَازَةَ حَتَّى يُصَلِّيَ عَلَيْهَا فَلَهُ قِيرَاطٌ، وَمَنْ شَهِدَ حَتَّى تُدْفَنَ كَانَ لَهُ قِيرَاطَانِ». قِيلَ: وَمَا الْقِيرَاطَانِ؟ قَالَ: «مِثْلُ الْجَبَلَيْنِ الْعَظِيمَيْنِ»

"Namaz kılınca kadar cenazede hazır olan kimseye bir kırat, gömülünceye kadar hazır bulunana da iki kırat vardır". "İki kırat nedir?"

(335) Ebû Davud: 3213; Tirmizi: 1046.

(hh) Ölüyü kabre koyanların teklik yani bir veya üç kişi olması sünnettir. yer darlığı veya ölülerin çok olması gibi bir mazeret bulunursa, iki veya daha fazlasının bir arada defnedilmesi caizdir.

Defin işi bittikten sonra, ölü baliğ ve akil ise telkin okunması sünnettir. Ayrıca definden sonra kabri sulamak, üzerine ufacak taşlar koymak ve bütün akrabaları bir arada defnetmek de sünnettir. Kabir üzerine oturmak veya basmak tahrimen mekruhtur.

(336) Buhârî: 1182.

diye sorulunca, Peygamberimiz (s.a.v); "İki büyük dağ gibi". diye cevap vermiştir. (337) Yani, iki büyük dağ kadar sevap vardır, demek istemiştir.

Cenazeye refakat görevi kadınlara sünnet değildir. Bilakis bu, sünnete ve Rasûlullah (s.a.v)'in tavsiyesine aykırıdır.

H.z. Ali (r.a) şöyle demiştir: "Birgün Rasûlullah (s.a.v) çıkarken oturan bir kadın topluluğu gördü, onlara: 'Sizi burada oturtan nedir?' diye sordu. Kadınlar: 'Cenazeyi bekliyoruz'. dediler. Rasûlullah (s.a.v): 'Siz bunu yıkayabiliyor musunuz, taşıyabiliyor musunuz, ölüyü kabre indiriyor musunuz?' deyi sordu. Kadınlar: 'Hayır'.dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu: *فَارْجِعْنَ مَأْزُورَاتٍ غَيْرَ مَأْجُورَاتٍ*

'Dönün, günahkâr olursunuz, sevap kazanamazsınız.' buyurdu." (338) Yani cenazeye refakat etmek ve defninde hazır bulunmakta size sevap yok, bilakis günah vardır.

Cenazeye refakatin âdâbı:

Cenazeyi kabre kadar taşıyıp refakat etmenin âdâblarını şöyle sıralayabiliriz:

a. Yürüyerek refakat etmek: Dönüşte bineğe binmenin bir sakıncası yoktur. Nitekim Sevbân (r.a) şöyle demiştir: "Rasûlullah (s.a.v) bir cenaze ile birlikte giderlerken kendisine bir binek hayvan getirildi. Fakat ona binmek istemedi. Cenaze dönüşünde bir binek getirdiler, bu sefer bindi. Kendisinden bunun sebebi sorulunca; 'Şüphesiz melekler yürüyorlardı, onlar yürürken hayvana binmek istemedim. Dönüşte melekler dağılınca ben de bindim.' buyurdu." (339)

Cenazeyi yürüyerek takip etmek vacib değil, bir sünnettir. Zira Peygamberimiz (s.a.v) cenaze ile beraber giderlerken bazen bir bineğe binmişlerdir. Nitekim Câbir b. Semûre (r.a) şöyle demiştir: "Rasûlullah (s.a.v) İbni Dahdah'ın cenaze namazını kıldıktan sonra kendisine eyersiz bir at getirildi. Bir adam atı tuttu Rasûlullah (s.a.v) ona bindi ve onu sürmeye başladı. Biz de O'nu takip ederek arkasından yürümeye başladık." (340)

(337) Buhârî: 1261; Müslim: 945.

(338) İbni Mâce: 1578

(339) Buhârî: 3177.

(340) Müslim: 965.

b. Cenazenin taşınması: Cenazenin, yakışır bir şekilde taşınmasına dikkat edilir ki, Allah'ın insana vermiş olduğu değere riayet edilmiş olsun. Özellikle ölü kadın ise, kabre kadar bir tabutun içine konulup taşınması sünnettir. Binaenaleyh cenazenin küçümsenecek veya düşmesinden korkulur bir şekilde taşınması haramdır.

c. Ölü için feryat etmek: Cenaze mezarlığa götürülürken bağırıp çağırılmamalıdır. Zira bu arada gürültü yapmak mekruhtur. Kur'ân okumak ve zikir yapılarak da olsa seslerin yükselmemesi sünnettir. Bunun yerine, ölüm hatırlanmalı ve herkes kendi sonunu düşünmelidir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *«لَا تَجْعَلُ الْجَنَازَةَ بِصَوْتٍ وَلَا نَارٍ»* "Ateş-meşâle ve yüksek sesle cenazeye refakat edilmez." (341) Hava soğuk veya karanlık olursa, ateş veya lüküs gibi birşeyi yakmanın sakıncası yoktur.

d. Cenaze alayının yürüyüşü: Cenazeye refakat edenlerin, cenazenin önünde ve ona yakın yürümesi daha faziletlidir. Zira bu kimseler, Allah (c.c) katında ölüye şefaatçi durumundadırlar. Şefaatçıların ise önde bulunması daha münasiptir. Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Binekli olan kimse cenazenin arkasında yürür. Yaya olan da arkasında, önünde, sağında ve solunda ona yakın olarak yürüyebilir."* (342) Bu şekilde yürümelerin hepsi de meşrûdur. Ancak önünde ve cenazeye yakın bir şekilde yürümek efdâldir.

İbni Ömer (r.a) şöyle demiştir: *"Peygamber (s.a.v), Ebû Bekir ve Ömer'i, cenazenin önünde yürürlerken gördüm."* (343)

e. Kâfir akrabanın cenazesine gitmek: Müslüman bir kimsenin, kâfir olan akrabasının cenazesine gitmesinde sakınca olmadığı gibi, bunda kerahat de yoktur.

f. Ölenin akrabalarını taziye etmek: Ölü akrabalarının, ölümden üç güne kadar taziye edilmesi; bu bir sünnettir. Bunun mükâfatıyla ilgili olarak Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Herhangi bir müslüman, bir musibetten dolayı müslüman kardeşine taziyette bulunursa, mutlaka Allah-u Teâlâ kıyamet gününde kendisine ikram elbisesini giydirecektir."* (344)

(341) Ebû Davûd: 3171.

(342) Ebû Davûd: 3180

(343) Ebû Davûd: 3179.

(344) İbni Mâce: 1601

Taziyyette bulunmak; musibete karşı sabırlı ve tahammüllü olmayı tavsiye etmek demektir.

Taziyenin mendup olan sözleri şunlardır: **أَعْظَمَ اللَّهُ أَجْرَكَ، وَأَحْسَنَ عَزَاكَ، وَغَفَرَ اللَّهُ لِمَعْنِكَ،** "Allah senin ecrini büyük etsin, sana güzel sabır versin ve merhuma mağfiret eylesin."

Cenazede Bid'atlar:

1. Cenazeye refakat etmek hususunda zikrettiğimiz âdâblara aykırı düşen herşey bid'at olup bundan sakınmak lazımdır. Meselâ; cenaze kabre götürülürken bir bineğe binmek, bağırıp çağırmak gibi...

2. Cenaze ile birlikte çelenk ve benzeri şeyleri taşımak. Bu, haram olan bir bid'attır. Çünkü kâfirlerin cenaze merasimlerinde yaptıkları âdetleri taklit etmektir; müslümanlara sirayet ettirilmiştir. Dinimizde yeri yoktur. Bunda övünme ve kibirlenme mevcut olmakla beraber; ölüye hiçbir fayda sağlamaz ve malın zayi olmasına da sebep olur.

3. Kabri kazarken belirttiğimiz derinlik ve genişlik miktarına; dipteki oyuk veya kanal şekillerine aykırı bir şekilde kazılan ve inşa edilen kabirlerdir.

4. Çimento ve cas gibi ateşin tesiriyle meydana gelen maddeler ile kabrin içini ve dışını sıvayıp sağlamlaştırmak da mekruhtur.

H. Câbir (r.a) şöyle demiştir: "*Rasûlullah (s.a.v), kabrin kireçlenmesini yasak etti.*" (345) Mermer ve benzeriyle kabrin inşa edilmesi haramdır.

5. Bugün birçok insanın yaptığı gibi, kabrin çimento ile inşa edilmesi tahrimen mekruhtur. Kabrin, yerden bir karıştan fazla yüksek yapılmaması sünnettir. Bunun dışındaki kabir yapılarının tümü yasaklanmıştır.

H. Ali (r.a); Ebu'l-Heyyac el-Esedî'ye şöyle demiştir: "*Rasûlullah (s.a.v)'in beni gönderdiği gibi, ben de seni göndereyim: Göreceğin her heykeli yok edeceksin ve bulduğun yüksek kabri (yerden biraz yüksek bırakmak suretiyle) düzleyeceksin.*" (346) Görülüyor ki, H. Ali (r.a), Rasûlullah (s.a.v)'den almış olduğu emri, hilafeti zamanında başkasına

(344) İbni Mâce: 1601

(345) Müslim: 970

tebliğ etmişlerdir.⁽¹¹⁾

6. Ölünün hayattaki özelliklerini sayıp sıralamak, bağırıp çağırmak, göğüse vurmak, yaka ve elbiseyi yırtmak, siyah elbise giymek, kadınların alınlarına siyah bez bağlamaları gibi söz ve fiiller haramdır.

Bu konuda Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: **وَلَيْسَ مِنَّا مَنْ لَطَمَ الْخُدُودَ، وَشَقَّ الْجُيُوبَ وَدَعَا بِدَعْوَى الْجَاهِلِيَّةِ،** "Yanaklara vurup yakaları yırtan ve çahiliyeî çağırımları gibi (ölünün özelliklerini dile getirerek) çağıran kimse bizden değildir." (347)

Diğer bir hadiste şöyle buyurmuştur: "Ölünün ardından bağırıp çağıran kadın ölmeden önce tevbe etmezse, kıyamet gününde üstünde katranlı ve uyuzlu bir gömlek olduğu hâlde haşrolunur." (348) Yani, organlarındaki kaşıntının ve gömleğinin vücudunu kaplamasının azabından bağıracağıdır.

Fakat içten ve merhametten gelen sessiz, tabiî ağlamanın bir sakıncası yoktur. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) oğlu İbrâhîm komada iken çektiği acıyı görünce, sessiz ağlamış ve şöyle buyurmuştur: '

«إِنَّ الْعَيْنَ تَدْمَعُ، وَالْقَلْبَ يَحْزَنُ، وَلَا نَقُولُ إِلَّا مَا يَرْضَى رَبُّنَا، وَإِنَّا بِفِرَاقِكَ يَا إِبْرَاهِيمَ لَمَحْزُونُونَ»

"Şüphesiz göz yaş döker, kalb üzülür, fakat Rabb'imizin razı olmayacağı birşeyi söylemeyiz. Ey İbrâhîm, senin ayrılışın için üzüntülüüz." (349)

Ebû Hureyre (r.a) de şöyle demiştir: "Peygamber (s.a.v) validesinin kabrini ziyaret etti. Kendisi ağladı ve etrafındakiler de ağladılar." (350)

(11) Şu halde kabri; çimento, taş, biriket, beton ve benzerlerini kullanarak duvarla çevirmek üzerine kubbe inşa etmek, yazı yazmak mekruhtur. Ancak mezarlık arazisi amme için vakfedilmişse, bu tip inşaatlar tahrimen mekruhtur; yıktırılması lazımdır. Yalnız büyük zatların, din alimlerini duvarla çevirmenin ve üzerlerine kubbe yapmanın bir sakıncası yoktur.

(347) Buhârî: 1232.

(348) Müslim: 976.

(349) Buhârî: 1241; Müslim: 2316.

(350) Müslim: 976.

7. Zamanımızda bazı yöre insanlarının âdet edindikleri gibi; ölünün yakın akrabalarının yemek pişirmesi ve taziye gelenlere yedirmesi bid'attır; sünnete ters düşen çok aykırı bir harekettir.

Ebû Tâlib'in oğlu Ca'fer'in ölüm haberi gelince, Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuş: *«أَصْبَحُوا لَأَلِّجَمَّ طَعَامًا فَإِنَّهُ جَاءَهُمْ مَا يَشْتَلَهُمْ»* "Ca'fer'in ev halkına yemek yapın, zira başlarına yemek yapmaktan alıkoyan birşey (ölüm) geldi." (351)

Ölünün ardından özelliklerini sayıp sıralayan ve bağırıp çağıran kadınlara; ölünün ev halkı olsun veya başkası tarafından, yemek hazırlayıp yedirmek haramdır. Zira bunlara yemek vermek, günaha yardım ve bunun devamına cesaret vermek olur.

Bid'atlardan biri de; ölünün akrabalarının, ölünün 40. ya da 52. vefat gecesi münasebetiyle, halkı yemeğe dâvet etmesidir. Hele bu yemeğin masrafı varislerin malından olur ve bu varislerin içinde bülûğa ermemiş küçükler de bulunursa; bu iş haramların en şiddetlisinden olur. Çünkü bu davranış, yetimin malını yemek ve kendi yararı dışında kullanmak olur. Bu dâvete çağıran ve icabet edip yemek yiyen herkes bu haramın işlenişinde ortaktır.

8. Taziye için düzenlenen toplantılara ve bu tip yerlere gidip Kur'ân-ı Kerîm okumak da bid'atlardandır.

Ancak ölünün akrabaları taziye için mahsus bir yer hazırlamadan, üç gün süresince, kendilerine taziye de bulunmak sünnettir. Bu taziye evde olduğu gibi; kabristanda, çarşıda, iş yerinde, velhasıl ölünün akrabası nerede rastlanırsa orada taziye de bulunmak sünnet için yeterlidir. Şu hâlde, taziye için belli bir yer kurup hazırlamak mekruhtur.

Sıkt ve Şehidin Hükümü

Sıkt: Gebeliğin en az süresi olan 6 aydan önce doğan çocuğa sıkt (düşük) denir.

Şehit: İslâmiyet'i savunmanın ve onun sancağını yükseltmenin amaç edildiği bir muharebede öldürülen müslümana denir.

Düşük: Düşüğün iki hâli vardır:

1. Cansız olarak doğması: Gebeliğin 4 ayını tamamlamadan doğan düşüğün yıkanması, kefenlenmesi ve üzerine namaz kılınması vâcib değildir. Ancak bir bez parçasına sarılması ve toprağa gömülmesi sünnettir.

2. Canlı olarak doğması: Ağlamak, ses çıkarmak ve kımıldamak gibi bir hayat alâmetiyle dünyaya gelen çocuğun; büyükler gibi yıkanması, kefenlenmesi, üzerine namaz kılınması ve defnedilmesi vâcibdir.

Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: **«الطَّمْلُ لَا يُصَلَّى عَلَيْهِ، وَلَا يُرَثُ وَلَا يُرَثُ حَتَّى يَسْتَهْلَ»** "Çocuk hayat alâmetiyle doğmadıkça cenaze namazı kılınmaz, kendisi mirasçı olmayacağı gibi başkası da onun mirasçısı olamaz." (352)

Diğer bir hadiste de şöyle buyurmuştur: **«إِذَا اسْتَهْلَ السَّقَطُ صَلَّى عَلَيْهِ»** "Düşük hayat alâmetiyle doğup ölürse, cenaze namazı kılınır ve kendisi mirasçı olur." (353)

Şehit: Yıkanmaz, üzerine cenaze namazı kılınmaz; içinde öldürüldüğü elbise ile kefenlenmesi sünnettir. Nitekim Câbir (r.a) şöyle demiştir: "Peygamber (s.a.v); Uhud muharebesinde şehit düşenlerin yıkanmadan ve cenaze namazları kılınmadan; kanlarıyla birlikte defin edilmelerini emretti." (354)

Şehidin yıkanmayışının ve namazının kılınmayışının hikmeti; şehitliğin iz ve eserinin üzerinde kalması ve bunların namazlarının kılınmamasıyla da insanların duâlarına muhtaç olmadıkları hususunda yüceltilmesidir.

Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Muhammed'in nefsi kudretinin altında olan Allah'a yemin ederim ki, Allah yolunda yaralanıp öldürülen kimse, kıyamet gününde gelir ve yarısından kan akar; rengi kan rengidir, fakat kokusu misk kokusudur." (355)

Kabirleri Ziyaret Etmek

Müslümanların defnolundukları kabristanı ziyaret etmek, görtüş birliğiyle erkekler için sünnettir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: **«لَا تَحْتُ نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُورِ فَتُرَوْهَا»** "Sizi kabirleri ziyaret

(352) Tirmizî: 1032.

(353) İbn-i Mâce: 1508.

(354) Buhârî: 1278

(355) Buhârî: 235; Müslim: 1876.

etmekten sakındırmıştım, fakat bundan böyle onları ziyaret ediniz." (356)

Diğer bir rivâyette; "*Çünkü kabir ziyareti ahireti hatırlatır."* (357) diye buyurmuştur. Kendileri de, validelerinin kabrini ziyarette bulunmuşlardır.

Kabir ziyareti her zaman mendubtur. Ancak perşembe günü öğleden itibaren, cumartesi gecesine kadar ve bayram günleri daha makbul bir sünnet ve çok faziletlidir.

Kadınlara gelince; onlar için kabir ziyareti mekruhtur. Çünkü erkekler kadar sabırlı değildir. Üstelik açılıp saçılması, ağlayıp bağırması tahmin edilir. Ancak kabir ziyaretleri haram davranışlara ve sözlere sebep olursa; meselâ; kadın, gidip gelirken açık saçık, süslü olur ya da ziyaret esnasında ağlayıp bağırırsa, yabancı erkeklerle karışırsa; böyle bir ziyaret ona haram olur. Böyle ziyaretçi kadınlar hakkında Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *لَعَنَ اللَّهُ زَوَارَاتِ الْقُبُورِ* "Kabirleri ziyaret eden kadınlara Allah lânet etmiştir." (358)

Şartları dairesinde kadınların da; Peygamberimiz (s.a.v)'in, diğer Peygamberlerin, velilerin ve din âlimlerin kabirlerini ziyaret etmeleri sünnettir.

Kabirleri ziyaret âdâbı:

Ziyaretçinin kabristana girer girmez, ölümlere selâm vermesi sünnettir. Bu selâmda; Peygamberimiz (s.a.v)'in buyurduğu gibi, şöyle der:

وَالسَّلَامُ عَلَيْكُمْ دَارَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ، وَإِنَّا إِن شَاءَ اللَّهُ بِكُمْ لَآخِقُونَ "Ey mü'min toplumu selâm (rahmet) üzerinize olsun. İnşallah biz de muhakkak size iltihak edeceğiz." (359)

Ziyaretçi; kabristanda Kur'ân-ı Kerîm'den bir miktar okumalı, zira Kur'ân-ı Kerîm'in okunduğu yerde rahmet nâzil olur. Kırâatın sonunda ölümlere duâ edip sevabını ruhlarına hediye etmelidir. Çünkü duânın kabulü umulur. Duâ kabul olunursa ölümler çok faydalanır.

Allah (c.c), herşeyi daha iyi bilir.

(356) Müslim: 977.

(357) Tirmizî: 1054.

(358) Ebu Davûd: 3236.

(359) Müslim: 249.

İKİNCİ BÖLÜM

A) ZEKÂT

B) ORUÇ

C) HAC VE ÜMRE

A) ZEKÂT

Zekât: Lûgatta; artma, bereketlenme ve temizleme mânâlarına gelir. Istılahta ise; az sonra zikredeceğimiz muayyen şartlar dahilinde, muayyen insan sınıfına verilmesi gereken, bir kısım malların belli miktarıdır.

Verilen bu miktar; verilmesi ve alan kimsenin verene duâ etmesi sebebiyle o mal arttığı ve bereketlendiği için ona zekât ismi verilmiştir. Bir de verilen bu miktar; ana sermayeyi hatalardan temizler, buna taallûk eden ve özellikle ihtiyaç içinde bulunan kimselerin haklarından arıtır.

Meşrûiyet tarihi: Zekât, Peygamberimiz (s.a.v)'in Medine'ye hicretinin 2. senesinde ve Ramazan orucundan az önce farz kılınmıştır.

Hükmü ve delili: Zekât, İslâm'ın önemli farizalarından biridir. Kur'ân'da ve Sünnet'te öyle kesin ve açık delili vardır ki, onu inkâr eden bir kimse kâfir olur.

Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: **« أَتِمُّوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ »** "Namaz kılınız, zekât veriniz." (1) Kur'ân-ı Kerîm'de zekât emri birçok yerde tekrar edilmiş, hatta 32 yerde zikredilmiştir.

Peygamberimiz (s.a.v) de şöyle buyurmuştur: *"İslâm beş temel üzerine kurulmuştur: Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in Allah'ın Rasûlü olduğuna şahâdet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, hacetmek ve Ramazan orucunu tutmaktır."* (2) Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan âyetlerde olduğu gibi, zekâtla ilgili hadisler de çoktur.

Hikmeti ve Faydaları: Zekâtın pek çok hikmet ve faydaları vardır ki, bu özlü kitapta hepsini bir araya getirmek zordur. Bunların tümü, verenin ve alanın maslahatlarına, ferdî ve içtimâî yararlarına yöneliktir. İşte bu hikmet ve faydalarının bir kısmı şunlardır:

1. Zekât vecibesi; kişiye cömertlik ve verme meziyetlerini kazandırır, kalbindeki cimrilik köklerini söküp attırır. Malın azaltılmasından

(1) Bakara: 43.

(2) Buhârî: 8; Müslim: 16.

ziyade, bereketlenme ve artma duygusunu hissettirir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v); "*Sadaka ve zekât malı eksiltmez.*" (3) buyurarak, bu hakikati dile getirmişlerdir. Eksiltme söz konusu olur mu? Hayır, zira Allah-u Teâlâ, zekât sayesinde malı bereketlendirir ve mala dokunabilecek zararlardan, insanların kötü gözlerinden korur. Nihayet Allah'ın büyük sevabına ve rızasına sebep olur.

2. Zekât, veren ile alanların arasında sevgi ve kardeşlik bağlarını kuvvetlendirir. Eğer bu İslâmî rükûn toplum arasına yayılır ve zekât vecibiyle mükellef olan her müslüman servetindeki bu vecibeyi bir hak olarak müstehaklarına verirse; toplumun fertleri arasında kopmaz bir sevgi ve kaynaşma bağları vücut bulur. Üstelik böyle bir kaynaşma olmazsa, toplum fertleri birbirine destek olamaz; bir binanın taşları ve bir vücudun azaları gibi yek vücut hâline gelemmez.

3. Zekât, toplumdaki ihtiyaç sahiplerinin ve fakirlerin ihtiyaçlarını ve açıklarını giderir. Şüphesiz zekât, bu problemleri hâlleden ya da asgariye indiren ve toplumu koruyan bir sigortadır.

4. Zekât, pek çok işsizliği ortadan kaldırır. Zira fakirliğin en önemli problemi; fakir bir kimsenin kendisine bir iş veya bir sanat açacak paraya sahip olmamayışıdır. Oysa zekât müessesesi hakkıyla tatbik edilirse, fakir bir kimse kendisine meşru bir iş kurabilecek kadar zekât malından alabilme hakkına sahip olur. Böylece kendi iş gücünü de kullanacak duruma gelir ve başkasına yük olmaktan çıkmış olur.

5. Zekât; kalbleri, kin ve haset pisliklerinden temizleyen yegâne vesiledir. Zira fakir bir kimse genelde servet sahibine karşı kin ve haset taşır ve aynı zamanda zengininin elindeki servet de kirlidir. Çünkü bir servet, içinde fakir fukara hakkı bulundukça; o hak, bu servet için bir lekeden başka birşey değildir.

Şu hâlde, fakirin kalbi kin ve hasetten, servet sahibinin kalbi cimrilikten ve serveti de lekeden, ancak zekât ile temizlenebilir. Nitekim Allah (c.c); "*Habibim! Servet sahiplerinin mallarından zekât al, zira zekât onların mallarını temizler ve kalblerini arıtır.*" (4) buyurmuş ve bu gerçeği ortaya koymuştur.

(3) Müslim: 2588.

(4) Tevbe: 103.

Zekât vermeyenin hükmü:

a. Zekâtı inkâr ederek vermeyenin hükmü: Zekâtın İslâm'ın rükünlerinden bir rükün olduğunu az önce söyledik. Kelime-i şahâdet ve namazdan sonra üçüncü rükündür. Bunun içindir ki İslâm âlimleri; zekâtın farziyetini kabul etmeyip inkâr eden bir kimsenin kâfir olduğu ve İslâm'dan çıktığı hususunda görüş birliği içindedirler. Böyle bir kimse,, tevbe edip zekâtın farziyetini kabul etmezse, öldürülmesi helâl olur. Zira zekâtın farziyeti kesin delillerle sabittir. Öyle ki her müslüman bunu bilmektedir; bunun için bir delile veya bir isbata ihtiyacı olmamaktadır.

b. Cimrilik yaparak vermeyenin hükmü: Zekâtın farziyetini kabul edip, vücubuna inandığı hâlde cimrilik yaparak zekât vermeyen bir kimse, fasık ve günahkâr olur, ahirette şiddetli azaba uğrayacaktır. Nitekim Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Altın ve gümüşü yığıp da onları Allah yolunda sarfetmeyenler (zekât vermeyenler) var ya, işte onlara acı bir azâbı müjdele. O gün cehennem ateşinde bunların üzeri ısıtılıp; bununla onların alınları, yanları ve sırtları dağlanır; 'İşte nefisleriniz için yığdıklarınız, yığdıklarınızı tadın' denir."* (5)

Peygamberimiz (s.a.v) de şöyle buyurmuştur: *"Allah, bir kimseye mal verir, bunun zekâtını vermezse, kıyamet gününde zekâtı verilmemiş malı kendisine, erkek ve kel bir yılan suretine dönüştürülecektir. Bu yılanın iki gözü üstünde iki siyah nokta vardır. O mal sahibinin boynuna sarılacak ve her iki çenesine yapışacaktır. Sonra; 'Ben senin malınım, ben senin hazinenim' diyecektir."* (6) Bundan sonra Peygamberimiz (s.a.v) şu Âyet-i kerîmeyi okur: *"Allah'ın kereminden kendilerine verdiği nimetlere cimrilik edenler, onun kendileri için hayırlı olduğunu sanmasınlar. Bilakis o, kendileri için şerlidir. Cimrilik yaptıkları şeyler, kıyamet günü boynlarına dolandırılacaktır."* (7)

Dünya hayatına gelince; zekât vermek istemeyen bir kimseden, devlet başkanı tarafından zorla alınır. Şayet vermemekte ısrar eder ve almak isteyene karşı bir kuvvet teşkil ederse; Allah'ın kanunlarını tatbik eden müslüman devlet başkanı tarafından ona karşı savaş açılmalı ve bu şekilde zekâtın alınmasını sağlanmalıdır. (a)

(5) Tevbe: 34-35.

(6) Buhârî: 1338.

(7) Âli-i İmrân: 180.

(aa) Çünkü zekât, bir bakımdan İslâmî bir vergidir. Toplanması ve dağıtımı, müslüman devletin başında bulunan başkanın denetimi altında yapılır ve müstehaklarına dağıtılır. Ki fakir

Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in O'nun Rasûlü olduğuna şahâdet edip, namaz kılıp ve zekât verinceye kadar, insanlarla savaş etmekle emrolundum. Bunu yaparlarsa, kanlarını ve mallarını benden muhafaza etmiş olurlar..."* (8)

ZEKÂTIN VÜCUB ŞARTLARI

Zekât; ancak aşağıdaki şartları taşıyan kimselerin üzerine vâcib (farz)dır:

1. Müslüman olmak: Kâfire farz değildir. Yani dünyada ondan istenmez; fakat ahirette ondan istenilecek ve onun cezasını çekecektir. Bunun delili, Muaz b. Cebel (r.a)'a buyurulan hadistir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v), Muaz'ı Yemen'e vali olarak gönderirken ona şöyle buyurmuştur: *"Ey Muaz, Yemenlileri önce Allah'tan başka ilâh olmadığına ve benim de Allah'ın Rasûlü olduğumu bilmeye dâvet et,... Eğer bunu kabul ederlerse, bu defa onlara bildir ki Allah, kendilerine mallarından zekât vermelerini farz kılmıştır. Bu zekât, zenginlerinden alınır ve onların fakirlerine verilir."* (9)

Görülüyor ki Hz. Peygamber (s.a.v), zekâtın talebini; önce dâvete icabet edip İslâm'a girmeye bağlamıştır. Bu da açıktır ki, zekât müslüman olmayandan istenmez.

2. Nisaba (meblağa) mâlik olmak: Nisab; zekâta tâbi olan her cins malın en az miktarıdır. Nisab miktarı her cins mala göre ilerde beyân edilecektir.

3. Nisab mülkiyeti üzerinden kameri bir senenin geçmesi: Şu hâlde, bir malın miktarı ne kadar çok olursa olsun, üzerinden tam bir sene

bir kimse, zenginin kapısına kadar gitmesin ve izzeti nefsi kırılmasın. Şu halde zekatın verilşi, zenginin isteğine bağlı bırakılmamış bilakis buna mecburdur ve verilmediği takdirde zor kullanılmalıdır.

Ancak İslâm devleti olmadığı yerlerde, her zengin müslüman bu farizayı ferdi olarak yerine getirmekle mükelleftir. Hem de zekât müstehaklarını arayıp, bulmak ve haklarını vermek mecburiyetindedir.

(8) Buhârî: 25; Müslim: 22

(9) Buhârî: 1331; Müslim: 19.

geçmedikçe zekâtının verilmesi farz değildir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *«لَيْسَ فِي مَالٍ زَكَاةٌ حَتَّى يَحُولَ عَلَيْهِ الْحَوْلُ»* "Üzerinden bir sene geçmeyen bir malda zekât yoktur." (10)

Ancak bu şarttan; ekinler, meyveler ve defineler müstesnâdır. Bu malların zekâtının farziyeti için üzerinden bir sene geçmesi şart değildir. Elde edilir edilmez, hemen zekâtının verilmesi farzdır. Bunların izahı ileride yapılacaktır.

Çocuk ve delinin malından zekât verilmesi

Bu üç şartın beyânından anlaşılmıştır ki, zekâtın farziyeti için mal sahibinin erginlik çağına varması ve akıllı olması şart değildir. Binaenaleyh müslüman olan çocuk ve delinin malları nisaba ulaşmış ve yillanmışsa, zekâtı farz olur.

Çocuk ve delinin mallarında zekâtın farz olmasının mânâsı; bizzat ödemeye dinen mükelleftirler, ödemedikleri takdirde kıyamet gününde cezalandırılacaklardır, anlamında değildir. Ancak bunun mânâsı; çocuk veya delinin malı zekât şartlarına haiz olduğu takdirde, mallarının zekâtı farz olur. Bizzat kendileri ödemekle mükellef değilse de, herbirisinin velisi onların hesabına bu hakkı sahiplerine ödemek zorundadır. Aksi takdirde veli günahkâr ve Allah'ın cezasına müstehak olur.

Veli zekâtı vermediği takdirde veya bunların velisi yok ise; çocuk bülûğ çağına erdikten ve deli de iyileştikten sonra, geçmiş yılların zekâtını vereceklerdir. Tabii ki, eğer o zamana kadar zekât şartlarına haiz kalmış iseler, bu geçerlidir.

Delili: Çocuk ve deliye ait malın zekâtının farz oluşuna delil olarak; herşeyden önce Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Yâ Muhammed, servet sahiplerinin mallarından zekât al, çünkü zekât onların mallarını temizler ve kalblerini arıtır."* (11)

Diğer bir âyette de şöyle buyurmuştur: *"Onlar ki, mallarında belli bir hisse vardır. İsteyene ve iffetinden dolayı istemeyip mahrum kalana."* (12)

Bu âyetler; Allah-u Teâlâ'nın kullarına mal verdiğini ve bundan mahrum kalanların bu malın içinde bir hakkı bulunduğunu bildirmiştir.

(10) Ebû Davûd: 1573.

(11) Tevbe: 103.

(12) Meâric: 24-25.

Allah-u Teâlâ, bu hakkın servet sahiplerinden zamanında alınması için Peygamber'ine emir de vermiştir. Ki bu hak, mal sahibi için temizlik ve koruyucu olsun.

Allah (c.c) bu hükümleri bildirirken, bir mal sahibi ile diğeri arasında bir ayırım yapmadığı gibi, bir malı zekâta tâbi kılıp diğeri bundan müstesna kılmamıştır.

İkinci delil: Ebû Bekir (r.a) zekâtı bildirirken; *"İşte bu, Rasûlullah (s.a.v)'in müslümanlara farz kıldığı zekât farızasıdır."* ⁽¹³⁾ buyurmuştur.

Bilinen bir gerçektir ki, *"Müslüman"* kelimesi, umûmî bir kelimedir. Hem erginlik çağına eren ve ermeyenleri, hem de akıllı olan ve olmayanları kapsamaktadır. Zira kaide odur ki, umûmî olan birşey, onu özelleştiren bir delil vârid olmadıkça, umûmî mânâ üzerine kalır. Şu hâlde zekât, çocuk ve delinin mallarında da vâcibdir.

Peygamberimiz (s.a.v) diğeri bir hadiste şöyle buyurmuştur: *"Malı olan yetimin veliliğini üzerine alan bir kimse, o malı ile ona ticaret yapsın; malı, zekâtın tüketmesine bırakmasın."* ⁽¹⁴⁾

Yetim: Erginlik çağına varmadan babası ölen çocuktur.

Abdurrahman b. Kâsım (r.a) demiştir ki: *"Aişe (r.a), benim ve himayesi altında bulunan iki yetim kardeşimin velisi idi. Bu arada malımızın zekâtını verirdi."* ⁽¹⁵⁾

ZEKÂTA TÂBİ OLAN MALLAR

Temel kaide: Mallarda zekâtı mucib kılan temel kaide, o malın ziyadeleşme özelliğidir. Şu hâlde, ziyade ve üremeye kabil olan her mal zekâta tâbi olur. Üremeye kabil olmayan her durgun mal da zekâta tâbi değildir.

Bu temel kaideye riayetin hikmeti apaçıktır. Çünkü üremeye kabil olmayan malda zekât farz olursa, yaklaşık 40 sene zarfında zekât o malı tüketir (Meselâ: 40 milyonluk bir mesken düşünelim. Zekâta tâbi olursa 40 sene sonra elden gider). Bunda malın sahibinin zararı aşikârdır.

(13) Buhâri: 1386.

(14) Dârekutnî: 2/110; İmam-ı Şafî el-ümûm: 2/23-24.

(15) Muvata: 2/325.

Ziyade ve üremeye kabil olan mala gelince; kendisindeki üremeye bağlı olarak zekâta tâbidir. Çünkü bunda zekâtın, ana sermayeyi tüketme korkusu yoktur. İşte bu temel kaideye göre, zekâta tâbi olan malların çeşitleri şöyledir:

I. Altın, Gümüş ve Para

Altın ve gümüş; mamül veya külçe olmasının farkı yoktur ve bunların yerini tutan banknot para hakkındaki hüküm aynıdır. Şu hâlde, günümüzde altın ve gümüşün yerine kullanılan madenî ve kâğıt paralar, emniyetli çek ve senetler; altın ve gümüş hükmündedir zekâtının ödenmesi vâcibdir.^(b)

Delili: Altın ve gümüşte zekâtın vücutuna delil olarak Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Altın ve gümüşü yığıp da onları Allah yolunda sarfetmeyenler (zekât vermeyenler) var ya, işte onlara acı bir azabı müjdele."*⁽¹⁶⁾

Öyetteki yığmakan maksat, serveti zekâttan alıkoymaktır. Yığılan mal, zekâtı verilmeyen bir maldır. İbni Ömer (r.a), bu âyetin tefsiriyle ilgili şöyle demiştir: *"Zekâtı verilen mal kenz (yığma) malı sayılmaz ve zekâtı verilmeyen mal da yığma maldır."*⁽¹⁷⁾

Peygamberimiz (s.a.v) de şöyle buyurmuştur: *"Altın ve gümüş sahibi olan her kimse, bunun hakkını (zekâtını) vermezse, kıyamet gününde o altın ve gümüşler tabakalar hâlinde cehennem ateşi üzerinde kızdırılıp sahibinin alnı ve sırtı bunlarla dağlanır. Bunlar soğudukça yeniden kızdırılır ve bu dağlanma işi, süresi 50 bin sene olan bir gün boyunca tekrarlanır. Tâ kullar arasında Allah'ın hükmü belli olunca, cennet veya cehenneme götüren yol kendisine gösterilinceye kadar devam eder."*⁽¹⁸⁾

Zekâta tâbi olan altın ve gümüş çeşitleri:

a. Altın dinarlar ve gümüş olan dirhemler veya teamülde bunların yerine geçen diğer altın veya gümüş mamülleri,

(b) İslâmiyetin ilk yıllarında para birimi, altın ve gümüşten mâmul olan dinar ve dirhem idi. Onun için İslâmiyet, altın ve gümüşü zekâta tâbi tuttu. Artık altın ve gümüş mukabilinde değişen para birimi, ne olursa olsun zekâta tabidir.

(16) Tevbe: 34.

(17) Buhâri: 1339.

(18) Müslim: 987.

b. İşlenmiş olan her çeşit altın ve gümüş, bilezik, kolye, cumhuriyet altını, v.s.

c. Kullanmak veya zinet için yapılan altın ve gümüş zinet parçaları ve çeşitli kaplar.

Şu hâlde, altın ve gümüşten işlenmiş ev eşyasını; süs için veya kullanılmak üzere evde bulundurmamak, hem erkek için ve hem de kadın için haramdır; zekâtının verilmesi ise vâcibdir.

Bir de erkek için altın ve gümüşten işlenen (künye, zincir, saat, gözlük ve yüzük gibi) her çeşit zinet ve takılarını kullanımı haramdır ve zekâtının verilmesi de lazımdır. Yalnız gümüş yüzük takılması sünnettir. Süs için olmaksızın, altın diş takılması da câizdir.

Bu zinet ve takılarda; malda zekâtı gerektiren temel kaide olan üreme özelliği, her ne kadar mevcut değilse de, ancak kullanımları haram olduğu için bu temel kaideye itibar edilmemiştir. Bu nedenle zekâta tâbidirler. Kısacası bunların istimali hem haramdır, hem de zekâtı vâcibdir.

Haram oluşlarına delil olarak Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Altın ve gümüş kaplardan içmeyiniz. Bunların tabaklarından yemek yemeyiniz. Zira bunlar, dünyada kâfirlerin, ahirette de biz müslümanlarındır.*"⁽¹⁹⁾ Yemek ve içmek üzerine diğer istimal şekilleri; diğer istimal şekilleri üzerine de evde zinet için alıkonulması kıyas edilir. Ayrıca bu yasak, erkek ve kadınlara şamildir.

Helâl zinette zekât yoktur

Bunlar, kadının altın ve gümüşten işlenmiş takılarıdır. Bu takıları, örf ve âdete göre israfa kaçmamak şartıyla alıkoyup takması câizdir; zekâta da tâbi değildir. Ancak haddi aşır israfa kaçacak miktarda fazla olursa, zekâta tâbi olur. Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

لَا زَكَاةَ فِي الْخَلْيِ Helâl olan zinette zekât yoktur." ⁽²⁰⁾

Sahâbelerden rivâyet edilen uygulamalar bu hadisi takviye eder. Nitekim İmam Mâlik (rahimehullah) şöyle rivâyette bulunmuştur: "*Hz. Âişe*

(19) Buhârî: 5110; Müslim: 2067.

(20) Beyhâkî: 4/138. Dârekutnî: 1/250.

(r.a), kardeşinin kızlarının velisi idi - yanında yetim idiler-. Bu kızların altın ve gümüşten takıları vardı. Âişe (r.a) bunların zekâtını vermezdi."

Abdullah b. Ömer (r.a) da; kızlarına ve cariyelerine altın zinetler taktırırdı, fakat bunların zekâtını vermezdi. (21)

(Bu konuyla ilgili olarak) İmam-ı Şafîî (r.a) da şunu rivâyet etmiştir: "Bir adam, Câbir b. Abdullah'tan: Zinette zekât var mıdır? diye sorduğunda, Câbir: Hayır, demiştir." (22)

II. Hayvanlar

Zekâta tâbi olan hayvanlar; deve, sığır, koyun ve keçi cinsindeki hayvanlardır.

Delili: Bu cins hayvanlarda zekât farziyetinin delili, Enes b. Mâlik (r.a)'dan gelen şu rivâyettir: "Ebû Bekir (r.a), bana bir mektup yazıp beni Bahreyne vâli olarak gönderdi. Mektubun başında şunları yazmıştı: Rahman ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Bu, Rasûlullah (s.a.v)'in müslümanlara farziyetini bildirdiği zekât farizasıdır. Tesbît edilen miktardan isteyen, (hak sahibi) müslümana verilsin. Bu miktardan fazlası istenirse verilmesin..." (23)

Bunun devamı uzunca bir hadis olup bunda zekâta tâbi olan hayvan cinsleri zikredilmiş; nisab verilecek miktar da beyân edilmiştir. Az ileride tafsilli bir şekilde izah edilecektir.

III. Ekinler ve Meyveler

Normal hâllerde insanların gıdasına elverişli ve bozulmadan saklanması mümkün olan ürünlerden zekât vâcibdir. Bu ürünlerden meyveler; hurma ve üzümdür. Ekinler ise; buğday, arpa, pirinç, mercimek, nohut, mısır gibi hububattır.

Delili: Bu ürünlerde zekât farziyetinin delili, Allah-u Teâlâ'nın şu buyruğudur: "Herbiri meyve verdiği zaman meyvelerinden yiyin, hasat günü hakkını (zekâtını) verin.." (24)

(21) Muvatta: 1/250.

(22) el-Ümme: 2/34-35.

(23) Buhârî: 1386.

(24) En'am: 141

Diğer bir âyette ise şöyle buyurulmuştur: "*Kazandıklarınızın ve yerden sizin için çıkardığımız ürünlerin iyisinden (zekâtını) verin.*" (25)

Bu iki Âyet-i Kerîme, hem toprak ve hem de ağaç ürünlerinin zekâtını dile getirmiştir. Ekin ve meyvelerin zekâtıyla ilgili başka deliller de vardır, yeri geldikçe zikredilecektir.

Peygamberimiz (s.a.v); insanları irşad etmek ve onlara dinin emirlerini bildirmek üzere, Ebû Mûsâ el-Eş'arî ile Muaz b. Cebel (r.a)'ü Yemen'e gönderirken onlara şöyle buyurmuştur: "*Dört çeşit üründen başkasından zekât almayın o ürünler şunlardır: Arpa, buğday, üzüm ve hurma.*"

Keza Muaz b. Cebel (r.a) şöyle demiştir: "*Rasûlullah (s.a.v); salatalık, kavun, nar ve sebzeyi zekât dışı bırakmıştır.*" (26)

Genelde insanların gıdasına elverişli olan pirinç, mercimek, nohut ve mısır gibi toprak ürünleri de; gıda özelliğine sahip olduğundan dolayı, buğday ve arpa üzerine kıyas edilmiş ve zekâta tâbi tutulmuştur.

IV. Ticaret Malları

Ticaretten maksat; kâr sağlamak amacıyla bir malı, para veya başka bir şeyle değiştirmek, yani alıp satmaktır. Şu hâlde ticaret, muayyen bir malın çeşidine mahsus olmayıp, kâr sağlamak amacıyla elden ele değiştirilen, taşınır ve taşınmaz her meşrû malı kapsamaktadır.

Delili: Ticaret mallarında zekâtın farziyetiyle ilgili Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Ey imân edenler, (zekâtı) kazandıklarınızın helâl ve iyisinden verin.*" (27) Mücahid; Âyet-i Kerime'nin ticaret hakkında nazil olduğunu söylemiştir.

Semure b. Cündüp (r.a) şöyle demiştir: "*Peygamber (s.a.v), ticaret malı olarak arzettiğimiz şeylerden zekât vermemizi emrederdi.*" (28)

V. Define ve Maden

Bu iki terimden maksat; yer altından çıkarılan altın ve gümüşlerdir.

(25) Bakara: 267.

(26) Müstedrak: 1/401

(27) Bakara: 267.

(28) Ebû Dâvûd: 1562

Eğer altın ve gümüşler, maden ocağından çıkarılıp saflaştırma işlemleri yapıldıktan sonra elde edilirse, buna *maden* denir. Yer altında saklanmış ve İslâm'dan önceki döneme ait olan halis altın ve gümüşlere de *define* denir. Buna *hazine* de denir. Her iki çeşit de, onları bulup çıkarmanın hakkıdır.

Ancak çıkarılan definenin, İslâm dönemine ait olduğu birtakım alâmetlerle tesbit edilirse, kayıp mallardan sayılır. Bunun sahibi belli ise ona verilir. Beli değilse, lukâta (yerde bulunan kayıp mal) hükmüne girer; onu bulan kimsenin bir seneye kadar ilân etmesi ve sahibini soruşturması lazım gelir. *Bu müddetten sonra sahibi çıkmazsa bulanın malı olur.*

Delili: Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

« وَفِي الرُّكَّازِ الْخُمُسُ » "Definelerde beşte bir nisbetinde zekât vâcibdir." (29)

İmam-ı Beyhakî şöyle bir rivâyette bulunmuştur: "Peygamber (s.a); Kabeliyye kasabasının halkından, madenlerden çıkardıkları altın ve gümüşün zekâtını alırdı."

İmam-ı Nevevî de; müçtehid âlimlerin, madenlerde zekâtın vâcib olduğu hususunda görüş birliği içinde olduklarını⁽³⁰⁾ bildirmiştir.

Not: Define ve maden -görüldüğü gibi- altın ve gümüşten başka birşey değildir. Bununla beraber, zekâta tâbi başlı başına müstakil bir mal çeşidiymiş gibi itibar edip, beşinci madde olarak zikrettik. Bunun sebebi de, yılanma şartsızlığı ve ödeme nisbetindeki miktar farklılığıdır. Bu farklılıkları ilerde göreceğiz. İşte bunun içindir ki, gerek define ve gerekse maden; hakikatte altın ve gümüş çeşidinden olduğu hâlde, zekâta tâbi müstakil bir mal çeşidi olarak itibar edilmiştir.

NİSAPLAR

(Şartları, vâcib zekât miktarı)

Nisab: Zekâta tâbi olan her cins malın, zekâtının ödenebilmesi için şart koşulan en az mal meblağıdır. Kısacası, bu meblağa nisab denir. Mükellefin mülkiyetinde, bu meblağa ulaşmayan malın zekâtı vâcib değildir.

(29) Buhârî: 1428; Müslim: 1710

(30) el-Mecmû: 2/73-74.

Her çeşit malın zekâtına has bir nisab miktarı vardır. Şimdi bu nisabların herbirini ve ödenecek zekât miktarını ayrı ayrı izah etmeye başlıyoruz.

I. Altın ve gümüşün nisabı

Altının nisabı 20 miskaldır. Gümüşün nisabı ise; 200 dirhemdir. Bu meblağlara ulaşmayan altın ve gümüşün zekâtı yoktur.

Bunun delili Peygamberimiz (s.a.v)'in; "*(Bir kimsenin) iki yüz dirhem gümüşü olup da üzerinden bir sene geçerse, bundan beş dirhemini zekât olarak vermesi vâcib olur. Altın yirmi dinara ulaşmayınca zekât vâcib olmaz. Eğer bir kimsenin yirmi dinar (miskal) altını olursa ve üzerinden bir sene geçerse, yarım dinar zekât vermesi vâcib olur. Daha fazla olursa, buna göre hesaplanır.*" (31)

Altın ve gümüşün nisabları ayrı ayrı hesaplanıp zekâtları ödenir. Altının nisabı gümüşle, gümüşün nisabı da altınla tamamlanmaz.

Miskal: Malum olan iki çeşit miskal vardır: Biri acem miskali; 4,8 gramdır. Buna göre $20 \text{ (miskal)} \times 4,8 = 96$ gram eder. Diğeri irakî miskal; 5 gramdır. Buna göre de $20 \text{ (miskal)} \times 5 = 100$ gram eder.(c)

Ancak fakirlerin maslahatlarına özen göstermek bakımından daha az olan birinci nisab miktarını kabul etmek daha ihtiyatlıdır. Buna göre altının nisab miktarı 96 gramdır.

Bugün bir gram altın Türk parasıyla 50 bin ise; altının zekât nisabı, $50.000 \times 96 = 4.800.000$ eder. Böylece altının nisabı günün fiyatına göre hesaplanır.

Dirhem: Üzerinde ittifak edilen hususlardan biri şudur ki, tartıda her 10 dirhem 7 miskal ağırlığındadır. Şu hâlde yukarda itimat ettiğimiz birinci tartıya göre 10 dirhem 33,6 gram eder. Buna göre; $200 \text{ (dirhem)} \times 33,6 = 672$ gram gümüşün nisabıdır. Bugün bir gram gümüş Türk parasıyla 5 bin olursa, gümüşün zekât nisabı; $5.000 \times 672 = 3.360.000$ TL. eder.

(31) Ebû Davûd: 1573.

(c) Cumhur alimlere göre miskal, 3.6 gr.'dır. Buna göre $20 \text{ miskal} \times 3.6 = 72$ gram eder. 20 miskali, 85 gram olarak kabul edenler de vardır. Kısacası miskal tartısında farklı görüşler mevcuttur. Fakirin yararı için 72 gramı nisab olarak kabul etmek daha iyidir.

Yapılan araştırmalarda tarihî belgeler gösteriyor ki, İslâm'ın ilk döneminde 200 dirhem gümüşün değeri, 20 miskal altın fiyatına tekabül ederdi. Bu temel dayanağa göre herbirinin değeri eşit bir şekilde zekâtın vâcubunu için yeterli nisab miktarıydı.

Daha sonra zaman geçtikçe altının fiyatının yükselmesi sebebiyle, altın ile gümüşün değerleri arasında farklılıklar meydana geldi. Bugün olduğu gibi 20 miskal altının fiyatı, 200 dirhem gümüşün fiyatından çok fazladır.

Her hâlûkârda, nakit paraya sahip olan bir kimse, ister altının değeri üzerinden hesaplar; (96 gram altının değerine ulaşırsa zekâtını vermesi vâcib olur) isterse de gümüşün değeri üzerinden takdir eder (672 gram gümüşün değerine ulaşmasıyla zekâtını vermesi gerekir).

Ancak dinde ihtiyatlı ve takvalı olan, fakire daha yararlı olanı seçmektir. Bu yüzden asıldan nakit paraları ve ticaret eşyasını, en az olan nisab miktarı üzerine takdir etmektir. Ki, müslüman Allah (c.c) katına zimmetinde birşey kalmayarak, müsterih bir şekilde çıkabilsin. Şu hâlde bir kimse malım, gümüşe göre takdir ettiğinde nisabı, altın nisabından daha az bir meblağ oluyorsa; gümüşle takdir etmeli ki o mala zekât vâcib olsun ve ödeyebilsin.

Zekâtın vâcub şartı: İzah ettiğimiz şekilde altın ve gümüşün nisabı tamamlandığı zaman, bunun zekâtının vâcib olabilmesi için, mükellefin mülkiyetinin üzerinden kamerî bir sene geçmesi şarttır. Üzerinden bir sene geçmedikçe zekâtının ödenmesi vâcib değildir. Zira Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Üzerinden bir sene geçmeyen bir malda zekât yoktur.*" (32)

Zekât nisbeti: Mükellef olan bir müslümanın sahip olduğu altın veya gümüş nisabına ya da daha fazlasına ulaşırsa, üzerinden kamerî bir sene geçmesiyle, kırkta bir zekâtını ödemesi vâcibdir. Meselâ: 100 gram altına sahip olan bir kimse; 2,5 gramını zekât olarak vermek zorundadır.

II. Hayvanların nisabı

Zekâta tâbi olan hayvanlar deve, sığır, koyun ve keçi cinsinden ibarettir.

Deve: Nisabı 5 adettir. Daha az sayıda olursa zekât yoktur. Sayı yükseldikçe, zekât nisbeti de yükselir. Devenin zekât çizelgesi şöyledir:

Nisab (meblağ) Vâcib olan miktar Sayıları 5 ile 9 arasında olursa develere 1 şat⁽⁹⁾ (koyun veya keçi) verilir. Sayıları 10 ile 14 arasından olursa 2 adet şat verilir. Sayıları 15 ile 19 arasında olursa 3 adet şat verilir. Sayıları 20 ile 24 arası olursa 4 adet şat verilir. Sayıları 25 ile 35 arası olursa 2 yaşında bir dişi deve verilir. Sayıları 36 ile 45 arası olursa 3 yaşında bir dişi deve verilir. Sayıları 46 ile 60 arası olursa 4 yaşında bir dişi deve verilir. Sayıları 61 ile 75 arası olursa 5 yaşında bir dişi deve verilir. Sayıları 76 ile 90 arası olursa 3 yaşında iki dişi deve verilir. Sayıları 91 ile 120 arası olursa 4 yaşında iki dişi deve verilir. Bundan sonra deve sayısı 10'ar adet arttıkça, her 40 devede 3 yaşında bir dişi deve ve her 50 devede 4 yaşında bir dişi deve zekât olarak ödenir. Meselâ; deve sayısı 170 adede ulaşıp üzerinden bir sene geçtikten sonra; 3 adet 3 yaşında ve 1 adet de 4 yaşında dişi deve verilir. Zira 170 sayısı; 3 kırklık ve 1 elli-lik'ten meydana gelmektedir.

Develerin zekâtını bu şekilde vermenin delili; Buhârî'de 1386 numarayla zikredilen Hadis-i Şerif'tir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) bu hadiste develerin zekâtının aynen bu şekilde verilmesini buyurmuşlardır

Sığır: Nisabı 30 adettir. Daha azına zekât vâcib değildir. 30 adet olunca zekâta tâbi olur. Sonra sayıları yükseldikçe, belirli bir kural ile zekât miktarı da buna paralel olarak yükselir. İşte sığırın zekât tablosu şöyledir:

Nisab Vâcib olan miktar Sayıları 30 ile 39 arası olursa 2 yaşına basmış dişi veya erkek 1 adet sığır verilir.

Sayıları 40 ile 59 arası olursa 32 yaşına bamiş dişi veya erkek 1 adet sığır verilir.

Sayıları 60 ile 69 arası olursa 2 yaşında 2 adet erkek sığır verilir. Sayıları 70 ile 79 arası olursa 2 yaşında 1 adet erkek ve 1 adet dişi sığır verilir.

Sayıları 80 ile 89 arası olursa 3 yaşına basmış 2 adet dişi sığır verilir.

Sayıları 90 ile 99 arası olursa 2 yaşına basmış 3 adet erkeği verilir. Sayıları 100 ile 109 arası olursa 2 yaşında 2 adet erkeği, 1 adet dişisi verilir. Sayıları 110 ile 119 olursa 2 yaşında 1 adet erkeği, 3 yaşında 2 adet dişisi verilir.

Bundan sonra her 30 adet için 2 yaşına basmış 1 adet erkek ve her 40 adet için 3 yaşına basmış bir dişi sığır verilir.

Buna delil olarak, Muaz b. Cebel (r.a) şöyle demiştir: *"Rasûlullah (s.a.v) beni Yemen'e gönderdi. Her 30 sığırdan 2 yaşına basmış 1 adet erkek sığırı ve her 40 sığırdan 3 yaşına basmış 1 adet dişi sığırı almamı emretti."* (33)

Koyun-Keçi: Bunların nisabı 40 adettir. Daha azına zekât yoktur. Bu hayvanların zekât tablosu da şöyledir:

Nisab Vâcib olan miktar Sayıları 40 ile 120 arası olursa 1 adet 2 yaşına basmış bir koyun veya

3 yaşına girmiş bir keçi verilir. Sayıları 121 ile 200 arası olursa Mezkur yaşta 2 adet verilir. Sayı 201 ile 300 arası olursa Mezkur yaşta 3 adet verilir. Bundan sonra sayı 100'er arttıkça, meselâ; 400 adet olunca mezkur yaşta 4 adet koyun veya 4 adet keçi verilir. 500 adette 5, 600 adette 6 koyun veya keçi ödenir. v.s.

Bunun delili de; yine Buhârî'de 1386 numara ile zikredilen hadistir. Zira bu hadiste, koyun ve keçilerin zekât nisbetinin bu şekilde verilmesi emredilmiştir.

Hayvanların zekâtına ait özel şartlar: Zekâtın vâcib olabilmesi için genel şartların izahı geçti. Ancak hayvanların zekâta tâbi olabilmesi için bu genel şartlarla birlikte, bir de kendine has diğer şartları da vardır. Şöyle ki:

1. Hayvanların otlatılıyor olması: Yani senenin çoğunda mübah bir merada otlatılması; bununla da zayıf düşmeden hayatlarını devam ettirebilmelidirler. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v); *"Otlatılan hayvanlarda zekât vardır.."* (34) diye buyurmuştur. Eğer senenin çoğunda kendilerine

(33) Müstedrek: 1/ 104

(34) Buhârî: 1386.

verilen yemle beslenirlerse, zekât vâcib olmaz.

2. Üreme için beslenilmesi: Yani bu hayvanlar süt ve yün elde etmek, doğurup çoğalmaları için besleniyor olmalıdırlar. Eğer çalıştırmak için, meselâ; çift sürmek, yük taşımak veya başka işlerde kullanmak üzere besleniyorlarsa zekâta tâbi değildir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Çalışan sığırlarda zekât yoktur.*" Diğer çalışan hayvanlar da sığır üzerine kıyas edilir.

3. Sene içerisinde doğan yavruların : Bilindiği gibi, zekâta tâbi olan hayvanların üzerinden bir sene geçmesi şarttır. Ancak sene içinde doğan yavrular bu şarttan müstesnadır, büyüklerine tâbidirler. Büyüklerin yılının bitmesiyle, hepsinin zekâtının ödenmesi vâcib olur.

III. Ekin ve Meyvelerin Nisabı

Zekâta tâbi olan ekin ve meyve çeşitlerinin beyânı geçti; bunda zekâtın vücut delili Kur'ân'ı Kerîm ve sünnete göre de beyân edildi. Şimdi bunlarda zekâtın vücutuna şart olan nisabı (meblağı) açıklıyoruz:

Nisab miktarı: Zekâta tâbi olan çeşitli hububat ve meyvelerin nisab miktarı tartı itibariyle 5 vesktir.

Vesk : Vesk ağırlık ölçülerindendir. Rasûlullah (s.a.v) kendi döneminde, Medine sa'larından 60 sa' olarak hesaplamışlardır. Şu hâlde bir vesk 60 sa'dır. Her bir sa', dört müddür. Müd ise: normal avuçları dolduracak miktardır. Hülâsa; İmam-ı Nevevî'ye göre bugünkü tartı itibariyle 5 vesk, yaklaşık 642 kg.dır.

Bu miktardan az olan hububat ve meyveler zekâta tâbi değildir. Hububatlar, toprak ve kabuktan tasfiye edildikten sonra; kurutulmaya elverişli olan hurma ve üzümler de kurusu üzerinden hesap edilir. Kurutulmaya elverişli olmayan üzüm ve hurma cinslerinin nisabı yaş olarak hesaplanır ve buna göre zekâtı ödenir.

Ekin ve meyve cinsleri, nisabı tamamlaması için birleştirilmez. Meselâ: Bir ziraatçı 500 kg. buğday ile 300 kg. mercimeği birleştirmez. Herbiri ayrı ayrı nisabı doldurmadıkça zekâtı verilmez.

Delili: Bu ürünlerin nisabının 5 vesk oluşuna delil olarak Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *«لَيْسَ فِيمَا دُونَ خَمْسَةِ أَوْسُقٍ زَكَاةٌ»* "Beş veskten az olan ekin ve meyvede zekât yoktur." (35) Başka bir hadiste de;

"Beş vesk'e ulaşmayan hububat ve hurmada zekât yoktur." (36) buyurmuştur.

Vâcib olan zekât miktarı: Zekâta tâbi olan hububat veya meyveler, herhangi bir ücrete ya da külfete ihtiyaç göstermeden yağmur, nehir veya baraj vasıtasıyla sulanıyorsa; nisaba ulaştığı zaman, onda bir (1/10) zekât vâcib olur. Meselâ: 800 kg. bir mahsulün, 80 kg.ının zekât olarak verilmesi vâcibdir.

Eğer ekin veya ağaçlar, hayvan ile çekilen su veya motor vasıtasıyla ya da satın alınan su ile sulanıyorsa, mahsulün yirmide biri (1/20) zekât olarak ödenir. Meselâ: 800 kg. mahsulün, 40 kg. zekât olarak verilir.^(d)

Delili: Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Yağmurun ve pınarın suladığı ağaç ve ekinlerin onda birinde zekât vardır. Hayvan çekmek suretiyle sulanmış olan ürünün ise, yirmide birinde zekât vardır." (37)

Demekki, el emeği ve ziraat vasıtalarıyla sulanan mahsullerin zekâtı yirmide birdir.

Zekâtın vâcib oluş zamanı: Zekâta tâbi olan ekinin tanelerinin hepsi veya bir kısmı sertleşmeye başladığı zaman zekâtı vacib olur.

Meyvenin de hepsi veya bir kısmı olgunlaşmaya başladığı zaman zekâtı vâcib olur. Bu olgunlaşma, meyvelerin kırmızılaşması veya sararması ya da meyvelerin cinsine göre kendine has bir hâl almasıyla belli olur.

Şu hâlde bu mallarda zekâtın vücubu için, ekinlerin tanelerinin sertleşmesi ve meyvelerin olgunlaşması şarttır. Çünkü bu merhaleden önce gıda sayılmaz ve zahire olarak saklanmaları mümkün olmaz.

Tanelerin sertleşmesi ve meyvelerin olgunlaşmasıyla zekâtı vâcib olan ürünlerin, zekât için gereken miktarının hemen ödenmesi vâcib değildir. Ancak yaş üzüm ve hurmalar kurutulduktan sonra zekâtı verilir. Nitekim Attab b. Esîd (r.a) şöyle demiştir: "Rasûlullah (s.a.v.) ağaçta

(36) Müslim: 979.

(d) Ekin ve meyve ürünlerinin zekâtı; tarla için yapılan masraf, yani işçilik, ekme, biçme ve nakliyat masrafları düşürülmeden ödenir.

(37) Buhârî: 1412.

olgunlaşmaya başlamış olan hurmanın miktarının tahmin edilmesi ve zekâtının kuru hurma olarak verilmesini emrettiği gibi, üzümün de toplanmadan önce olgunlaşmaya başladığı sırada miktarının bağda tahmin edilmesi ve zekâtının kuru üzüm olarak verilmesini emretti." (38)

Ekinlerin zekâtı da; hasattan, kabuk ve diğer artıklardan tasfiye edildikten sonra ödenir. Nitekim Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Hasat günü hakkını (zekâtını) verin.*" (39)

Zekâtı vâcib olduktan sonra ekin ve meyvelerin satışı: Tanelerin sertleşmesi ve meyvelerin olgunlaşmasıyla, ekin ve meyvelerde zekât vâcib olduktan sonra, bunların satışı sahih değildir. Ancak mahsulün miktarı tahminle hesaplandıktan sonra, yani hurma ve üzüm dallarından ne kadar kuru hurma veya kuru üzüm elde edileceği ve tarladan da ne kadar saf hububat alınabileceği tahminle hesap edildikten sonra, bu ürünlerin satışı câiz olur. Çünkü bu tahminle, zekât miktarı mal sahibinin zimmetine geçer. Artık ne kadar zekât ödeyeceği kesinleşir.

Satış muamelesi gibi; mal sahibinin yemesi, hibe etmesi veya başka tasarruflarda bulunması da câiz değildir. Ancak yine tahminle takdir edildikten sonra, bu şekil tasarruflar da yapılabilir. Tasarruf edilen miktarın zekâtı ödenir. Tahmin etmeden önce tasarruf etmek haramdır. Bunu bile yapan günahkâr olur. Bilmiyerek yapan ise günahkâr olmaz, ancak dediğimiz gibi zekât miktarını ödeme mükellefiyeti devam eder.

Şu hâlde, ekin ve meyvelerde zekâtın vücub zamanı, yani taneler sertleştiğinde ve meyveler olgunlaştığında; mal sahibi, bilir ve âdil iki kişiyi bahçesine veya tarlasına götürür, buradan ne kadar ürün elde edeceğini ve zekât miktarını tesbit ettirir. Çünkü yukarda geçen ve Attab (r.a.)'ın rivâyet ettiği hadis bunu emreder. Artık mal sahibi, bu bahçede veya tarlada şu kadar fakirlerin hakkı vardır diye kabullenir ve bu miktar zimmetine geçer. Sonra bu mahsulde satış, hibe ve diğer tasarrufları da yapabilir.

IV. Ticaret Mallarının Nisabı

Bir kimsenin, ticaretini yaptığı herşeyin; ister zekâta tâbi olan mallardan olsun; (altın, gümüş, hububat ve hayvan gibi) ister başka cinsten

(38) Tirmizî: 644.

(39) En'am: 141.

olsun; (kumaşlar, imal edilen mallar, tarla, bağ-bahçe, otomobil gibi taşınır ve taşınmaz malların) şartları haiz olunca zekâtını vermesi vâcibdir.

Nisabı: Ticaret mallarının nisabı, altın veya gümüşe göre hesaplanır. Yani sene sonunda ticaret malları, tedavülde bulunan nakit (para) ile değerlendirilip hesaplanır. O ticaret mallarının değeri, 96 gram altının veya 672 gram gümüşün değerine ulaşırsa, zekâtı vâcib olur. Bu arada mal sahibi ister bu miktar altının, isterse de bu miktar gümüşün değerine göre hesaplar. Ancak ticaret malları altın veya gümüşle satın alınmışsa, satın alındığıyla takdir edilmesi vâcibdir.

Ticaret mallarında zekâtın vâcib olmasının şartları: Ticaret malı kapsamına giren taşınır ve taşınmaz malların zekâta tâbi olabilmesi için şu şartların gerçekleşmesi lazımdır:

1. **Malın bir bedel karşılığında elde edilmesi:** Mal, alış verişi ve icare gibi bir bedel mukabilinde elde edilmelidir. Şu hâlde veraset, vasiyet ve hibe yoluyla elde edilen eşya ticaret malı sayılmaz.

2. **Ticarete niyet getirmeli ve bu niyet devam etmeli:** Mala sahip olurken ticarete niyet getirilmezse, ticaret malı sayılmaz. Keza bir malı ticaret niyetiyle satın alıp, sonra ticaretten vazgeçip yani sahibi kendisi için kullanmaya niyet ederse, zekâta tâbi olmaz.

3. **Mal, sene ve nisab miktarını tamamlamalıdır:** Malın üzerinden kamerî bir sene geçmesi ve sene sonunda bu malın nisab miktarına ulaşmasıdır. Sene sonunda nisab miktarından az olursa zekâtı verilmez. Ancak, ticaretin başlangıcında veya sene ortasında nisab miktarına ulaşması şart değildir.

Zekâtın hesaplanması:

Ticaret malları değerlendirilip zekâtı hesaplanırken aşağıdaki hususların dikkate alınması gerekir:

a. Alış verişi için değil de gelirinden faydalanmak amacıyla satın alınan veya hibe ve veraset gibi bir yolla elde edilen bina, bağ, bahçe ve diğer taşınmaz malların mülkiyeti zekâta tâbi değildir. Ancak gelirleri zekâta tâbidir; sene sonunda başka ticaret malları varsa, bu gelirler ona

(38) Tirmizî: 644.

(39) En'am: 141.

eklenir ve zekâtı verilir. Başka ticaret malı olmadığı hâlde, bu gelirler nisaba ulaşırsa, zekâtı ödenir.

b. İş yerleri ve tezgâhları, yani fabrika binası ve dükkanlar çeşitli makineler ve sanatkârın iş aletleri, zekâta tâbi değildir. Ticaret malları hesaplanırken, bunların değeri ne kadar olursa olsun, hesaba katılmaz ve zekâtı ödenmez. Ancak bütün bunlar çalıştırmak için değil, alım satım için alınmışsa, ticaret malı sayıldığından zekâta tâbi olurlar.

c. Sene sonunda ticaret malları, tedavülde bulunan para birimi ile hesaplanır. Hesaplanırken de kârı ile beraber hesaplanmalıdır. Hem sermayenin ve hem de kârın zekâtını ödemek vâcibdir. Meselâ; bir kimse 5 milyon TL. sı ile ticarete başlarsa, sene sonunda 15 milyon TL. sına ulaşırsa, hepsinin yani 15 milyonun zekâtını verir. Şu hâlde kâr, sermayeye tâbidir. Kârın yıllanması şart değildir.

Zekât olarak gereken şeyi değiştirmek veya bunda tasarrufta bulunmak:

1. Nakitlerin zekâtını, nakit para olarak ödemekte hilaf yoktur. Bi-naenaleyh nakit sahibinin, bu nakitlerde vâcib olan zekât miktarının yerine, bu miktarın değerine denk olarak başka bir malı vermesi câiz değildir.

Bir kimse, nakit para olan zekâtını dağıtmak üzere bir vekile veya zekât işinde çalışan birisine verirse, müstehaklarına nakit olarak vermeleri lazımdır. Bunda tasarruf hakkına sahip değildirler. Yani bu para ile giyim eşyaları veya gıda maddeleri alıp fakirlere veremezler.

Burada, hayır kuruluşlarında görevli olan ihlâslı kimselerin dikkatlerini şu hususlara çekmek istiyoruz: Herşeyden önce, dağıtılmak üzere kendilerine vekaleten verilen nakit zekâtlarda tasarruf etmeleri câiz değildir. Şöyle ki; fakirlere merhamet gösterme ve onların yararına olduğu iddiasıyla, vekaleten kendilerine verilen nakdî zekâtlarla, gıda ve diğer maddeleri satın alıp müstehaklara dağıtamazlar. Çünkü ihtiyaç sahibi olan fakir kendisinin ve aile fertlerinin ihtiyaçlarını daha iyi bilir. Hem de böyle davranan kimseler çoğu kez zekât malıyla, fakirin ve aile fertlerinin yararına olmayan tasarrufta bulunmuş olurlar.

Biz, bu ihlâslı kimselere nasihat etmek üzere diyoruz ki; eğer gerçekten ecir ve sevap istiyorlarsa, kendilerine göre Şer'î hüküm ihdas etmeye kalkışmasınlar; Allah-u Teâlâ'nın dininde kendi fikirlerine göre

maslahatlar tasavvur etmesinler; Allah'ın kendilerini veli kılmadığı kimselere kendilikleriyle veli olmasınlar ve İmam-ı Nevevî'nin, müçtehid büyük âlimlerden naklettiği şu hükme sımsıkı sarılsınlar: İmam-ı Nevevî; *"Müçtehid âlimlerimiz demişler ki: Zekât toplamak işiyle görevli olan imamın veya zekâtı dağıtması için kendisine vekalet verilen kimsenin, zekât malından birşeyi satması câiz değildir. Zekât malını aynen sahiplerine vermeleri gerekir. Çünkü zekât müstehakları, reşid olan kimselerdir. Hiçbir kimsenin onlara velayet etmeye hakkı yoktur. Binaenaleyh, onların izni olmadan malları satmak veya değiştirmek câiz değildir."* (40) demiştir.

Zekâtın, bir ibadet olduğunu zihnimizden çıkarmamalıyız. İbadetler ise, kesinleşen tatbikatlardır. Başka bir görüş ileri sürerek değiştirilemez.

Şu hâlde, fakirlere verilmek üzere bize vekaleten verilen zekâta, onların izni alınmadan tasarrufta bulunmak câiz değildir. İzinleri de, ancak kendi hakları bizzat ellerine teslim edildikten sonra muteber olur.

2. Hayvanların zekâtını kendi cinsinden vermek vâcibdir. Vâcib olan hayvanın yerine, para olarak kıymetini vermek câiz değildir.

İmam-ı Nevevî (Rah.) şöyle demiştir: *"Müçtehid âlimlerimiz demişler ki; hayvan zekâtında bir deve veya bir sığır ya da bir koyun vâcib olursa; mal sahibinin vâcib olan bu hayvanı satıp parasını müstehaklara dağıtma selâhiyeti yoktur. Bu konuda hilaf da yoktur. Belki müstehakları toplar ve vâcib olan hayvanı onlara verir."* (41)

Ancak bazı zaruret hâlleri bu hükümden müstesnadır. Meselâ; 5 deve vâcib olan bir koyun araştırıldığı hâlde bulunmazsa, mal sahibi koyunu takdir eder ve parasını verir. Bir de mal sahibi, zekât vermekten imtina eder ve zekâta tâbi olan mallarını saklarsa, hakim mal sahibine ait bulunduğu başka maldan zekâtı alır.

3. Ekin ve meyvaların zekât hükmü de aynen böyledir. Vâcib olan ürün miktarının yerine başka birşey verilemez. Zira Şeriat, zekât hakkını kendisinin dahil olduğu ürüne bağlamıştır. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) *"Yağmur ve pınarın suladığı ekin ve ağaçlarda onda bir zekât vardır..."* (42) buyurarak bunun zekâtının ürün olarak ödenmesi gerektiğini açıklamışlardır.

(40) el-Mecmû: 6/178.

(41) a.g.e.

(42) Müslim: 981.

4. Biraz önce söylediğimiz gibi, ticaret malları üzerinden sene geçtikten sonra tedavülde bulunan nakit para ile hesaplanır. Altın veya gümüşün nisab miktarına ulaşırsa % 2,5 nisbetinde zekâtı farz olur.

Bu nisbet ticaret malından mı, yoksa nakit para mı verilir? Bu hususta mezhepte üç görüş vardır:

a. Nakit para olarak ödenir, ticaret malından vermek câiz değildir. Çünkü ticaret malları hadd-i zatında zekâta tâbi mallar değildir, ancak ticaret niyeti ve takdir edildiği para sebebi yönünden zekâta tâbi olurlar. Bu yüzden zekâtının, nakit olarak ödenmesi vâcibdir. Bu görüş en sahih olan görüştür, fetva ve amel buna göredir.

b. Ticaret malından vermek vâcibdir, nakit vermek ise câiz değildir. Çünkü zekâtın vücubuna sebep olan mallardır.

c. Mal sahibi, ticaret malı veya para vermekle muhayyerdir. İster mal verir, isterse nakit para verir. Çünkü zekât her ikisini de ilgilendirir. İkisi de zekâtın vücubuna sebeptir.

Not: Burada şu ikazı yapmak lazımdır ki; b ve c şıklarına göre ticaret mallarının zekâtının maldan ödenmesinin câiz olduğu görüştünü (ki zayıf bir görüştür) kabul ettiğimiz zaman; sahip olduğumuz her çeşit malın % 2,5 nisbetinden ödenmesi vâcib olur. Aynı değerde başka bir malı, diğer bir malın yerine vermek câiz değildir. Yani giyim ticaretinde elbise ve gıda ticaretinde gıda maddeleri verilir, v.s.

Bu arada düşük fiyatlı, ayıplı, satılmayan mallardan ve buna benzerlerden zekât vermek câiz değildir.

V. Define ve Madenin Nisabı

Daha önce define ve madenin mânâlarını öğrendik. Şimdi hebirinin nisabı ve bunlardan verilmesi gereken zekât miktarını açıklamak istiyoruz:

Madenin nisabı: Altın ve gümüş nisabıyla aynı miktardır. Yalnız madende zekâtın vücubu için üzerinden bir senenin geçmesi şart değildir. İstihsal edildiği vakit, hemen zekâtının ödenmesi vâcibdir. Şu hâlde bir kimse madenden altın veya gümüş istihsal eder ve istihsal ettiği miktar nisaba ulaşırsa, hemen tümünden % 2,5 nisbetinde zekât vermesi vâcib olur.

Definenin nisabı: Bunun nisabı da altın ve gümüş nisabıyla aynıdır. Üzerinden bir senenin geçmesi de şart değildir. Elde edildikten sonra hemen zekâtının verilmesi vâcibdir. Ancak definede vâcib olan miktar 1/5'tir. Yani % 20 nisbetinde zekâtını vermek vâcibdir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Definelerde beşte bir nisbetinde zekât vâcibdir.*" (43)

Define bu zekât nisbetiyle, zekâta tâbi olan diğer mallardan ayrılmıştır. Çünkü definenin istihsali, masrafsız veya pek önem arzetmeyen bir külfetle elde edilir. Bu nedenle definede fakirlerin hakkının daha fazla olması makuldür.

Diğer taraftan gerek madenin ve gerekse definenin zekâtında bir senenin geçmesi de şart koşulmamıştır. Çünkü herbiri yerden istihsal edilir; bu yüzden tarım ürünlerine benzemektedir. Tarım ürünleri istihsal edilip içindekilerden tasfiye edildikten sonra zekâtının hemen ödenmesi gerektiği gibi, maden ve definenin de elde edildikten sonra hemen zekâtının ödenmesi gerekir.

MÜŞTEREK MALLARIN ZEKÂTI

Ortaklık veya benzer amaçla, iki şahsa ait ve birbirleriyle birleştirilen, zekâta tâbi ikili mallara müşterek mal denir. Bu mallar ikiye ayrılır:

1. Karma ortaklığı: Zekâtla mükellef iki kişinin; zekâta tâbi, nisaba ulaşmış, mülkiyetlerinde yıllanmış ve aynı cinsten sahip oldukları mal ortaklığıdır.

Bu çeşit ortaklıkta, her iki mal karmalı bir şekilde birleştirilir. Yani her ortağın sahip olduğu mal, diğer ortağın malından ayrı sayılmaz. Meselâ; iki kişinin ortaklaşarak beraberce satın aldıkları 40 koyunla kurdukları şirkette, herbiri bu ortaklığın yarısına sahiptirler, ama hangi koyunlara sahip oldukları belli değildir.

Keza, iki kişinin müştereken satın aldıkları ticaret malı veya arazi karma bir ortaklıktır. Her ortak, o malın veya arazinin yarısına malik olmakla beraber, hangi cüzüne sahip olduğu belirsizdir.

2. Komşu ortaklığı: Bu da aslî bir ortaklık değil de, sırf komşuluk alâkasıyla zekâta mükellef iki kişinin arasında bulunan ve nisaba ulaşmış bir maldır. Bu ortaklık, iki mal karma bir karışımla değil de; herbirinin malının belli olmasına rağmen bir arada barınmasıylaadır.

Birleştirilmiş malın zekâtının ödenmesi:

Birleştirilmiş iki mal -hangi kısımda olursa olsun-, zekâtının ödenmesinden tek bir adamın malı gibi kabul edilir. Yani iki kişinin müsterek malının tümü nisaba ulaşır ve üzerinden bir sene geçerse; herbirinin hissesi tek başına nisaba ulaşmasa da zekâtının verilmesi vâcib olur. Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: **«لَا يَجْمَعُ بَيْنَ مُتَفَرِّقٍ ، وَلَا يَفَرِّقُ بَيْنَ مُجْتَمِعٍ»**

«غَشِيَةُ الصَّدَقَةِ» "Zekât artar veya eksilir korkusuyla, ayrılmış mal birleştirilmez ve bir araya getirilip birleştirilmiş olanlar da ayrılmazlar." (44)

Bu hadisin mânâsı: Her mal sahibinin payı diğerinden ayrılmış veya belli edilmiş ise; nisaba ulaşması ve zekâtının verilmesi için biri diğeriyle birleştirilmesin. Şayet mallar birleştirilmiş durumda iseler; zekâtının verilmemesi veya azalması için ayırt edilmesin. Çünkü ayırt edilirse, nisabtan az olur.

Bazı hâllerde görüldüğü gibi bu hükmün bir gereği; birleştirilmiş bir ortaklıkta zekât vâcib olur ki, eğer birleştirme olmasaydı herbirine ayrı ayrı zekât vâcib olmazdı. **Bu hükmün diğer bir gereği:** Birleştirilmiş bir ortaklık zekât miktarını azaltır ki, eğer birleştirme olmasaydı daha fazla zekâtın ödenmesi lazım gelirdi. Şimdi bu iki meseleye birer örnek verelim:

Birincinin örneği: Tam bir sene boyunca 40 koyuna sahip olan iki ortağa bir koyun zekât lazım gelir. Halbuki bilinen bir gerçektir ki, herbir ortak tek başına kendi payı olan 20 koyuna sahip olursa, hiçbirisine zekât lazım gelmez. Çünkü herbirinin payı nisabtan azdır.

İkincisinin örneği: Herbirinin 40 koyunu olmak üzere, 80 koyuna sahip olan iki ortağın koyunları birleştirilmiş hâlde sene sonunda kendilerine zekât olarak bir koyun lazım gelir. Halbuki bilinen bir gerçektir ki, her ortağın koyunları ayrı olmuş olsaydı; kırkta bir olmak üzere 2 koyun ödeleri lazım gelirdi.

İşte bu ve buna benzer konularda hayvanların ayrılması ya da birleştirilmesi söz konusu olamaz. Ortaklar, mallarını bir addeder ve öyle zekâtlandırırlar.

Birleştirilmiş malın zekâtının şartları: İki ortağın birleştirilmiş malının, tek bir şahsa aitmiş gibi zekâtının ödenmesi için birtakım şartlar vardır. Hem karma ve hem de komşuluk ortaklığında gerekli olan şartlar şunlardır:

1. Her iki malın aynı cinsten olması: Ortak malın bir kısmı koyun diğeri sığır olursa, herbirinin zekâtı müstakil olarak değerlendirilir.

2. Birleştirilmiş iki malın nisaba ulaşmış ve daha fazla bulunması: Her iki ortağın malı 35 koyun olursa zekâtı vâcib olmaz. Her ortağın veya içlerinden birisinin başka koyunları olur ve bu ortak mala eklenince nisaba ulaşsa dahi, yine o 35 koyunun zekâtını vermek gerekmez.

3. Birleştirmenin bir yıl devam etmesi: Ortaklık malı, üzerinden bir yılın geçmesi gereken bir mal olursa; bu birleştirmenin tam bir sene devam etmesi şarttır. Sene bitmeden zekâtı vâcib olmaz. Ancak ekin ve meyve ürünleri gibi yıllanması şart olmayan mallarda sadece olgunlaşmasına kadar birleştirme ortaklığının devam etmesi şarttır. Hububat tanelerinin sertleşmesine ve meyvaların olgunlaşmasına kadar ortaklık devam ederse; ürün alınmadan evvel ortaklık bozulsa da bu ürünlere ortaklık zekâtı vâcib olur.

4. Hayvanların beslenişinin bir olması: Bu şart, hayvan ve bilhasa komşuluk ortaklığını ilgilendiren bir şarttır. Şöyle ki; iki komşu, hayvanlarını bir araya getirip birleştirirse; çobanları, meraları, süt sağma yerleri, ahırları ve aşılık koçlarının bir olması şartıyla, bir kişinin hayvanlarıymış gibi zekâtları ödenir.

5. Zekâta tâbi olan ortaklık malı: Bu mal ekin ise, bekçi ve kurutma yerlerinin bir olması; ticaret malı ise, dükkân ve ambarlama yerlerinin ve terazi gibi diğer ticaret aletlerinin bir olması şarttır.

Bu şartlar meydana gelirse, birleştirilmiş ortaklık malının, sanki tek kişinin malıymış gibi zekâtı verilir. Aksi takdirde herkes kendi malını müstakil bir şekilde değerlendirir ve ona göre zekâtını verir.

Şartlara haiz olan ortaklığın zekâtı bir ödenirken, herkes kendi his-

sesi nisbetinde zekât öder. Fazla ödeyen bir ortak, diğerinden aradaki farkı alabilir. Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Müşterek olan mallarda, biri fazla ödediği takdirde, aradaki farkı eşitleyerek birbirlerinden alırlar."*⁽⁴⁵⁾

Kırad Zekâtı: Kârı bölüşmek üzere, bir kimsenin başka bir kişiye para verip ticaret yaptırmasına kırad denir. Bu muamele akdi, sermaye bir kişiden ve emek diğer bir kimseden olmak şartıyla yapılır. Böyle bir ticaret malının zekâtı sermaye sahibine aittir. Ortaklık malından öder ve kârdan düşülür. Sermaye sahibi başka bir maldan öderse kendi malından ödemiş olur.

Meselâ; birisi 8 milyon lirayı, kârını bölüşmek, yani yarısının veya üçte birinin kendisine, diğerinin de emek sahibine olması şartıyla ticarete koyar, sene sonunda 2 milyon kâr edilirse; 10 milyon liranın zekâtı olan 250 bin lira, kâr edilen iki milyondan ödenir ve bu zekâtı sermaye sahibi dağıtır.

Dinde meşrû olan bu ticaret akdi zarar ederse, zarar kapital, yani sermaye sahibine aittir. Emek sahibinden herhangi bir tazminat istenmez. Zaten emeğinin boşa gitmesiyle zarara uğramıştır.

Zekâtın Edâsı

Zekât vâcib olduktan sonra ödenmesi lazımdır, geciktirilmesi câiz değildir. Şöyle ki; zekâta tâbi olan mal nisaba ulaşır, yıllanması gerekli olan malın üzerinden de bir sene geçerse, artık o malın zekâtı vâcib olmuş ve müstahakları bir hak kazanmıştır.

Mal ile zekâta müstehak olan kimseler hazır olduktan sonra, zekâtın hemen ödenmesi farzdır. Mal sahibi zekâtı geciktirirse, hem günahkâr olur ve hem de bu hak zimmetine geçip, bunu ödemekle yükümlü olur. Sonra mal telef olursa, zekâtını bir borç gibi ödemeye mecburdur.

Ancak mal veya müstehakları hazır değilse ya da muhtaç bir akraba, bir komşu veya mevcut olan fakirlerden daha muhtaç birinin gelmesine kadar geciktirilirse zararı yoktur. İmkânlar el verdiği veya bu gibi kimselerin gelişine kadar normal bir süre zekâtı geciktirmek câizdir.

Vekilin zekâtı geciktirmesi: Mal sahibi kendi zekâtını dağıtmak üzere birisine vekâlet verir ve o vekil müstehak olan fakirleri bulduğu hâlde zekâtı vermeyip geciktirirse, günahkâr ve zamin olur. Yani bu zekât malı telef olursa, ne yaparsa yapsın ödemek mecburiyetindedir.

Burada, hayır cemiyetlerinin işleriyle ilgilenen kimselerin dikkatlerini şu hususa çekmek istiyoruz: Vekalet yoluyla kendilerine verilen zekâtı, bilâhare cemiyetin ihtiyaçlarına kullanmak üzere kasaya bırakıp veya aydan aya fakirlere taksit şeklinde vermek üzere alıkoyup geciktirmek meşrû bir iş değildir. Bu uygulama Allah'ın dininde sabit olan hükme muhaliftir. Çünkü zekâtın vücubu hâlinde hemen müstehaklara ödenmesi lazımdır. Onun için fakirin hakkını zamanında ödemek gerekir. Aynı zamanda fakirlerin tasarrufuyla sorumlu değiliz.

Binaenaleyh, hayır cemiyetlerinin işleriyle uğraşan ihlâslı kimse-lerin bu Şer'î hükme muhalif düşmemeleri için uyarıyoruz ki, Allah-u Tealâ'nın indinde ecir ve mükâfatları bulunsun, amelleri boşa gitmesin, ihtiyaç sahiplerine olan hizmet ve çalışmaları boşa çıkmasın.

Peşin Zekât: Peşin olarak, yani sene dolmadan önce zekâtın tümünün veya bir kısmının ödenmesi câizdir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v)'in amcası Abbas (r.a); "*Üzerinden bir sene geçmeden önce malımın zekâtını verebilir miyim?*" diye sormuş. Peygamberimiz (s.a.v)de, kendisine bu hususta müsaade etmişlerdir.⁽⁴⁶⁾

Sihhatinin şartları: Ancak peşin zekâtın sıhhatı için şu şartlar gerekir:

1. Mal sahibinin, mükellefiyetinin devam etmesi: Mal sahibinin, sene sonuna kadar zekâtla mükellefiyetinin devam etmesi gerekir. Şayet sene dolmadan önce, meselâ; mal sahibi vefat ederse, peşin olarak verdiği zekât sayılmaz. Verdiği zaman bu peşin bir zekâttır diye fakire bir açıklama yapmışsa, varisleri onu geri alabilirler.

2. Malın sene sonuna kadar baki kalması: Zekâtı peşin olarak verilen malın, sene sonuna kadar baki kalmalıdır. Sene dolmadan telef olur veya ticaretten başka bir amaçla satılırsa, peşin olarak ödenen miktar zekât sayılmaz. Verilirken bu peşin bir zekâttır denmişse, geri alınabilir.

(46) Ebû Davûd: 1624; Tirmizî: 678; İbn-i Mâce: 1975.

3. Fakirliğin sene sonuna kadar devamı: Peşin zekâtını alan fakirin, sene sonunda da müstehak durumda olması şarttır. Şayet sene dolmadan önce zenginleşir veya vefat ederse, verilen miktar zekât sayılmaz.

Binaenaleyh, peşin zekâtı alan bir fakir, sene sonunda istihkaktan çıkarsa, ona verilen miktar zekât sayılmaz. Bu durumda mal sahibinin ikinci defa zekât vermesi gerekir. Ancak bu arada bakılır; eğer mal sahibi, bu peşin zekâtımdır demişse, onu geri alabilir, yoksa, hiçbir şey alamaz ve tekrar zekât vermesi gerekir.

Zekâta Vekâlet: Bir müslümanın kendi zekâtını bizzat dağıtması daha efdâldır. Ancak hepsini veya bir kısmını dağıtmak üzere birisine vekâlet vermesi de câizdir. Zira zekât malî bir haktır. Halbuki malî hakların edasında vekâlet vermek câizdir. Meselâ; borçları, eşyaları, emanetleri ve ödünç şeyleri sahiplerine teslim etmek üzere vekâlet vermek sahihtir.

Zekâta Niyet: Zekât hakkı ayırt edilirken veya müstehaklara verilirken niyet etmek vâcibdir. Ki zekât, çeşitli keffâretlerden ve diğer sadakalardan ayırdedilsin. Peygamberimiz (s.a.v) de şöyle buyurmuştur: "Ameller niyet ile dir."⁽⁴⁷⁾

Niyet, diğer ibadetlerde olduğu gibi kalb ile dir. Dil ile söylenmesi sünnettir. Niyet; **هَذَا قَرْضُ زَكَاةٍ مَالِي** "Bu benim malımın farz olan zekâtıdır." şeklinde olur.

Mal sahibi zekâtını bizzat verirse, zekât miktarını ayırdederken veya müstehaklara öderken bu niyeti getirir. Yani zekât malını ayırdederken niyet etmesi yeterlidir; müstehaklara verirken tekrar niyet etmeye gerek yoktur.

Mal sahibi zekâtını dağıtması için birisine vekâlet verirse; dağıtılacak miktarı vekile teslim ederken niyet eder ve bu niyet yeterli olur. Artık bundan sonra, vekilin zekâtı dağıtırken niyet etmesi vâcib değildir. Fakat vekilin de zekâtı dağıtırken niyet etmesi daha faziletlidir. Mal sahibi, dağıtılacak zekât miktarını vekile teslim ederken niyet getirmezse; vekilin müstehaklara zekâtı dağıtırken niyet getirmesi yeterli olmaz.

ZEKÂTIN VERİLECEĞİ YERLER

Zekâta müstehak olanlar:

Allah-u Teâlâ, Kur'ân-ı Kerîm'de, kendilerine zekât verilecek müstehak kimseleri beyân ederken şöyle buyurmuştur:

«إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ، وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبِهِمْ، وَفِي الرِّقَابِ، وَالْغَارِمِينَ، وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَابْنِ السَّبِيلِ، فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ»

"Sadakalar (zekâtlar) Allah tarafından bir farz olarak ancak şunlar içindir: Fakirlere, miskinlere, zekât işinde çalışanlara, kalbleri İslâm'a ısındırılmak istenilenlere, kölelere, borçlulara, Allah yolunda sa-vaşanlara ve yolda kalmış kimselerdir." (48)

Ayete göre zekâtın verileceği yerler 8 sınıftır. Şimdi bu sınıfları açıklıyoruz:

1. Fakirler: Fakir, kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu kimse-lerin yiyecek, giyecek ve mesken ihtiyacını karşılayacak kadar malı bu-lunmayan kimsedir. Meselâ; günlük zarurî ihtiyacı 10 bin lira olduğu hâlde, eline ancak 3 bin lira geçebilen kişidir.

2. Miskinler: Miskin, malı veya kazancı olduğu ve zarurî masrafı-nın yarısından fazlasını karşıladığı hâlde yeter derecede ihtiyacını karşı-lamayan kimsedir. Meselâ; günlük ihtiyacı 10 bin lira olduğu hâlde, eline 7-8 bin lira geçen kişi bu gruba girer. Sahih görüğe göre, fakir ve miskin-lere ömrlü galib (50-60 senenin) ihtiyaçlarını karşılayacak miktarda zekât verilebilir.^(e)

Bu arada şu hususa dikkat çekmek gerekir ki, fıtrî bir ihtiyaç olması sebebiyle evlilik için lazım olan mihri verebilmek amacıyla zekât alınabi-lir.

(48) Tenvîr: 60.

(e) Bunun mânâsı şudur: Fakir ve miskin olan bir kimse; mesleği bakkaliye ise bakkaliye yapa-bilecek veya başka bir meslek sahibi ise bununla geçinebilecek meblağ kendisine zekât ola-rak verilebilir.

3. Zekât işinde çalışanlar: Bunlar zekât tahsildarları, yani devlet başkanı tarafından zekât toplamak ve dağıtmak işlerinde görevlendirilen kimselerdir. Bu görevlilere normal maaş verilir. Topladıkları zekâttan muayyen bir nisbet kendilerine verilmez. Çünkü dinde böyle bir hüküm yoktur.

4. Kalbleri İslâm'a ısındırılmak istenilenler: Bunlar:

a. Yeni müslüman olanlardır ki, kendilerine zekât vermekle İslâmiyete bağlılıklarının kuvvetlenmesi umulur.

b. Kendi toplumunda şeref ve mevki sahibi olan müslümanlardır ki, kendilerine zekât verildiği takdirde onun dengi olan kimselerin İslâm'a girmesi umulur.

c. Müslümanları, kâfirlerin saldırısından ve zalimlerin şerrinden koruyan cesur müslümanlardır ki, kendilerine bu müslümanları korusunlar diye zekât verilir.

d. Ya da zekât almak üzere kendilerine zekât memuru gönderilmesi mümkün olmayan, yani zekât vermek istemiyen kimselerden, zekât alabilen kimselere zekât verilir ki zekâtın toplanması sağlanabilsin.

Birinci şıktaki kimseler zekâta müstehak esas kimselerdir. Diğerlerine, ancak müslümanların bunlara ihtiyaçları olduğu zamanlarda zekâttan bir pay verilir. Yoksa, onlara zekât verilmez.

5. Köleler: Kölelikten âzâd edilmek üzere efendisiyle sözleşme yapan kölelerdir. Yani muayyen taksitler karşılığında hürriyeti için efendisiyle sözleşme yapan bir köle çalışır; çalışması buna yetmediği takdirde taksitleri ödeyebilmek için kendisine zekât verilir.

6. Borçlular: Meşrû ihtiyaçları için borçlanan ve zamanı geldiği hâlde ödeme imkânına sahip olmayanlara; bu borçları ödeyecek ve kendi yiyecek, giyecek ve mesken ihtiyaçlarını karşılayacak miktarda zekât verilir. Eğer meşrû olmayan bir iş için borçlanmışlarsa, kendilerine zekât verilmez. Ancak tevbe edip tevbelerinin hakikî olduğuna kanaat getirilirse, verilebilir.

Bir de iki hasım arasındaki fitneyi gidermek için borçlanan kimse de bu sınıfa girer. Meselâ; iki kabile veya iki aile arasında meydana gelen bir anlaşmazlığı giderip barıştırmak için para harcayan ve bunun için

borçlanan kimse zengin olsa ve bu borcu kendi öz malından kapatabilecek olsa dahi, kendisine bu borcu ödeyeceği miktarda zekât verilebilir.

7. Allah yolunda savaşanlar: Allah rızası için İslâm'ın ve memleketin müdafaası için maaşsız olarak harb eden gazilerdir. Bunlar zengin de olsa, savaştan dönünceye kadar kendilerine ve bakmakla yükümlü olduğu kişilere yetecek miktar zekâttan hisse verilir.

8. Yolda kalmış kimseler: Meşrû bir yolculuğa çıkıp yolda parası tükenen veya memlekete gitmek isteyip yol parası ve harçlığı olmayan kimseye, zengin de olsa, bu masrafları karşılayacak miktar kadar zekât verilir.

İşte bu 8 sınıf zekâta müstehak olanlardır. Zekât yalnız bunların hakkıdır, başkalarına verilmez.

Zekât, müstehaklarına nasıl dağıtılır?

Zekât, bu sınıflardan mevcut olanlara sarf edilir. Eğer hepsi mevcut ise, hepsine de verilmesi vâcibdir. Herhangi bir sınıfı mahrum bırakmak câiz değildir.^(f)

Zekât dağıtımında ayrıca şu hususlara dikkat edilir:

- a. Sınıflardan biri yok ise, payı diğerlerine verilir.
- b. Mevcut olan sınıflara eşit bir şekilde taksim edilir.
- c. Ancak bir sınıftaki, meselâ; fakir sınıfındaki kişilere eşit olarak zekât vermek mecburiyeti yoktur. Birisine az, diğerine fazla vermek câizdir.

Şayet müstehakların sayısı bilinmiyorsa, mevcut olan her sınıftan en az üçer kişiye vermek vâcibdir. Zira âyette her sınıf (fakirler gibi) çoğul terimiyle zikredilmiştir. Çoğulun en azı üçtür.

Eğer müstehakların sayısı belli ve kolay bir şekilde tespit edilebiliyorsa ve zekât hepsine yetecek durumda ise, hepsine vermek icab eder. Mal sahibi -bildiği hâlde- birisine vermezse, zekâtının dışında malından en az bir miktar o kimseye vermek mecburiyetindedir.

(f) Şafî mezhebinin dışındaki mezheplerde zekâtı, tek bir sınıfa ve bir sınıfın bir şahsına da vermek caizdir. İmam-ı Mâlik "En muhtaç olana verilir" diyor.

Zekâtı başka yere göndermek:

Zekâtın vâcib olduğu şehirde veya köyde müstehaklar bulunduğu hâlde, mesafe çok yakın olsa da, başka yerlerdeki müstehaklara zekâtı göndermek câiz değildir. Çünkü gönderilmesiyle memlekette mevcut olan müstehaklara haksızlık yapılmış olur. Zira bu müstehaklar buna umut bağlamış ve bu haklarını bekler durumundadır. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v), Muaz (r.a)'ı Yemene gönderirken şöyle buyurmuştur: *"Yemenlilere bildir ki Allah, kendilerine mallarından zekât vermelerini farz kılmıştır. Bu zekât, zenginlerinden alınır ve onların fakirlerine verilir."* (49)

Eğer zekâtın bulunduğu yerde müstehaklar bulunmuyor veya onların ihtiyacından fazla ise, en yakın memleketteki müstehaklara gönderilir.

Şayet mal sahibi başka bir memlekette bulunuyor ve zekâtın ödeme vakti gelmişse, zekât malın bulunduğu yerdeki müstehaklara verilir.

Zekâta müstehak olabilmenin şartları:

Bir kimsenin zekâta müstehak olabilmesi ve kendisine zekât verilebilmesi için birtakım şartlar gerekir. İşte bu şartlar şunlardır:

1. Müslüman olmak: Zekât müslüman olmayana verilemez. Zira Peygamberimiz (s.a.v), Muaz b. Cebel (r.a)'ı Yemene vali olarak gönderirken ona şöyle buyurmuştur: *"Yemenlileri, önce Allah'tan başka ilâh olmadığına ve benim de Allah'ın Rasûlü olduğumu bilmeye dâvet et... Eğer bunu kabul ederlerse, bu defa onlara bildir ki Allah kendilerine mallarından zekât farz kılmıştır. Bu zekâtı, zenginlerinden alınır ve onların fakirlerine verilir."* (50)

Bu hadis açıkça gösteriyor ki zekât, zengin müslümanlardan alınır ve yine müslüman fakirlere verilir. Zekât, müslüman olmayan zenginlerden alınamıyacağı gibi, müslüman olmayan fakirlere de verilemez. Ancak zekât dışındaki diğer sadakalardan, müslüman olmayanlara da vermek câizdir. (g)

(49) Buhârî: 1331

(50) Buhârî: 1331; Müslim: 19.

(g) Çocuk ve deliye de zekât verilmez. Bunlar muhtaç ise, zekâtı kendilerine değil, velilerine verilmesi gerekir. Bir de cami, medrese ve okul gibi hayır yerlerine zekat vermek caiz değildir.

2. Kazanma gücüne sahip olmamak: Fakir veya miskin olan bir kimse; kendisine uygun bir iş sahası olur, bununla da kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu kimselerin ihtiyaçlarına yetecek bir kazanma gücüne sahip olursa; böyle bir kimseye zekât vermek câiz olmadığı gibi, kendisinin de bunu kabul etmesi câiz değildir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

«لَا تَحُلْ الصَّدَقَةَ لِنَفْسٍ، وَلَا لِذِي مِرَّةٍ سَوِيٍّ»

"Sadaka (zekât) zengine ve iş sahası olup da çalışabilecek güçte olana helâl değildir."⁽⁵¹⁾

3. Nafakasının zekât verene vâcib olmaması: Bir kimse nafaka ve ihtiyacı kendisine ait olan bir kimseye zekât veremez. Çünkü bu nafaka ile ihtiyaçtan çıkmış olur. Üstelik zekât veren, nafakası kendisine ait olan bir kimseye zekât verirse, kendi nefesine vermiş olur. Böyle yapmakla kendi üzerine infak etmiş veya vereceği nafakayı hafifletmiş olur.

Binaenaleyh bir kimsenin kendi ana babasına, dede ve ninesine zekât vermesi câiz değildir. Çünkü bunların nafaka ve ihtiyaçlarını karşılamak kendisine vâcibdir. Keza bir kimsenin küçük oğullarına, kızlarına ve torunlarına zekât vermesi de câiz değildir. Deli veya sakıt olan büyük çocuklarına ve torunlarına da veremez. Çünkü bunların hepsinin nafakası babaları üzerine vâcibdir.

Keza evli bulunan kadına da zekât verilmez, çünkü evli kadının nafakası kocasına aittir. Kocasını müstehak olursa, zekât ona verilir.

Başkasının nafakasıyla yetinen kimseye zekât vermek: Kendisine zekât farz olan bir kimsenin, bakmakla yükümlü olduğu çocukları, ana babası ve eşi gibi kimselere; fakir olsalar dahi, zekât vermesinin câiz olmadığını söyledik. Acaba bir başkası bunlara zekât verebilir mi?

a. Bir kimsenin nafakası, başkasına yüklenmişse ve o kimse de bu nafaka ile yetiniyorsa, ona zekât vermek câiz değildir.

b. Eğer kadın kocasının veya baba, evlâdının nafakasıyla geçinmiyorsa, yani bu nafaka kendilerine yetmiyorsa; evli kadına veya evlât sahibi olan babaya da zekât verilebilir. Çünkü bu hâlde fakir veya miskin durumundadırlar. (ğ)

(51) Tirmizî: 652; Ebû Davûd: 1634.

(ğ) Günümüzde rastlandığı gibi bazı erkekler eşlerini ihmal edip bakmıyor, bu eşler müşkil durumda kalıyor. Böyle kadınlara; bakacak başka kimseleri yok ise, elbette zekat verilir.

Kadının kendi zekâtını kocasına vermesi: Zengin olan bir kadının, malının vâcib olan zekâtından, fakir olan kocasına vermesi sünnettir. Çocukları da fakir ise, onlara da vermesi müstehabdır. Çünkü kocanın nafakası karısının, çocukların nafakası da annenin üzerine vâcib değildir. Bunun için kadın kendi zekâtından, kocasına ve çocuklarına verebilir.

«أَنَّ زَيْنَبَ امْرَأَةَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا سَأَلَتْ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ: أَيْجِزِي عَنِّي أَنْ أَتُنْفِقَ عَلَى زَوْجِي وَأَيَّتَامٍ لِي فِي حِجْرِي؟ فَقَالَ: لِمَنْ بَلَغَهُ سَوَالُهَا: «نَعَمْ لَهَا أَجْرَانِ: أَجْرُ الْقَرَابَةِ، وَأَجْرُ الصَّدَقَةِ»

Abdullah b. Mes'ûd (r.a)'ın zevcesi Zeynep (r.a), Rasûlullah (s.a.v)'e şöyle bir soru yöneltmiştir: "Kocama ve himayemizde bulunan yetimlerimize sadaka (zekât) vermemiz câiz midir?" Rasûlullah (s.a.v) kendisine bu soruyu nakleden kimseye şu cevabı vermişlerdir: "Evet, bunda kendisine iki sevap vardır: Biri akrabalık, diğeri de zekât sevabıdır." (52)

Peygamberimiz (s.a.v)'in zevcesi Ümmü Seleme (r.a) birgün şu soruyu sorar: "Ya Rasûlallah, ölen kocam Ebû Seleme'nin çocuklarına infak edersem bana sevabı olur mu? Onlar benim çocuklarımdır." Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurur: "Bu çocuklara infak et. Bunlara verdiğin sadakanın (zekâtın) sevabı vardır." (53)

Akrabalara zekât vermek: Malına zekât farz olan bir kimsenin; fakir olan kardeşleri, halaları, amcaları, dayıları, teyzeleri ve bunların çocukları gibi, yani nafakaları kendisine vâcib olmayan akrabalarına zekât vermesi, hatta bunlara öncelik tanınması gerekir. Keza bâliğ, âkıl, sağlam ve kazanma gücüne sahip; ancak kazancı kendisine kâfi gelmeyen çocuğuna da zekât vermesi câizdir.

Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Yoksula verilen şey sadakadır. Akrabaya ise ikidir; hem sadaka, hem akrabalık bağıdır gözetmektir." (54)

(52) Buhârî: 1397; Müslim: 1000.

(53) Buhârî: 1398; Müslim: 1001.

(54) Tirmizî: 658; Nesâî: 5/92.

4. Haşimî ve Muttalibî olmamak: Hâşim ve Muttalib sülalesine mensup (bugünkü tabiriyle Seyyid) olan kimseye zekât verilmez. Zira Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Şu sadakalar (zekâtlar), insanların mal kirlerinden başka birşey değildir. Onlar Muhammed ile ehline helâl olmaz."* (55) Muhammed (s.a.v)'in ehlinden maksat, Hâşim ve Muttalib nesilleridir.

Ebû Hureyre (r.a) şöyle demiştir: *"Ali (r.a)'ın oğlu Hasan zekât hurmalâlarından bir hurma ağzına koymuştu. Peygamber (s.a.v); 'Sakin, sakın, çıkar' buyurdu. Sonra; 'Bizim zekât malından yemediğimizin farkına varmadın mı? dedi."* (56)

Görüş ve İctihad: Bizce bu zamanda uygun olanı; Hâşim ve Muttalib sülalesine mensup olan kimselerden zekâta müstehak olanlara zekât verilmesidir. Bunlara zekât verilmediği takdirde, kendilerine ihmal ve eziyet edilmiş olunur. Çünkü zekât mukabilinde Allah'ın, kendilerine tahsis ettiği ganimet(harpte elde edilen) malın beşte bir payını ve Beytül'l Mal'dan (hazineden) karşılanacak ihtiyaçları bugün kendilerine verilmektedir. Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: *"Bilin ki ganimet aldığınız şeylerden beşte biri; Allah Rasûlüne ve O'nun akrabalarına, yetimlere, yoksullara ve yolculara aittir."* (57)

Rasûlullah (s.a.v)'e akrabalığı bulunanlar, Hâşim ve Muttalib neslidir. Görülüyor ki bugün bunlara, mezkur olan haklardan herhangi bir hak verilmemektedir. Bunun içindir ki müstehak olanlara zekât verilebilir. Mâlikî Mezhebi'nin görüşü de budur.

Müstehak olmayana zekât vermek:

Böyle bir kimseye zekât vermek câiz değildir. Zekât sahibi buna bile verirse, verdiği zekât sayılamıyacağı için kesesinden gider. Müstehak olmayan bir kimsenin de zekâtı kabul etmesi câiz değildir, yani zekâtı yemesi ve çoluk çocuğuna yedirmesi haramdır.

Zekât sahibinin, müstehakları araştırması gerekir. İsteyen kişinin müstehak olup olmadığını biliyorsa, bilgisine göre hareket eder. İsteyenin durumunu bilmiyorsa ve bu kişi zekâta müstehak olduğunu söylerse, ona zekât verilebilir. Bu adam hadd-i zatında müstehak değilse, mesûliyet ona aittir.

(55) Müslim: 1072.

(56) Buhâri: 1420.

(57) Enfâl: 41.

Verilecek zekâtı, içki ve kumar gibi haram işlerde ve gayr-i meşrû yerlerde sarfedeceği bilinen kimseye zekât vermek câiz değil, verilmesi de haramdır.

Alacağın Zekâtı

Elde bulunan malın zekâtının verilmesi farz olduğu gibi, bir kimse de alacak borcu bulunan ve bu alacağı tek başına veya diğer servetiyle birlikte nisaba ulaşan mala sahip olan kişinin o malın üzerinden bir yıl geçerse, zekâtını vermesi vâcibdir. Tıpkı başka yerde bulunan ticaret mallarının ve emanetlerin herbirinin elde olmadığı hâlde zekâtının vâcib olması gibi, alacağın da elde bulunmayışı zekâtın vucubuna bir engel teşkil etmez.

Alacağın zekâtı ne zaman verilir?

a. Alacak vadesiz olup alacaklıdan her zaman alınması mümkün ise, üzerinden bir sene geçtikten sonra hemen zekâtının ödenmesi vâcib hükmündedir.

b. Alacak vadesiz olduğu hâlde, el darlığından veya inkârından dolayı alacaklıdan alınmıyorsa, yine bunun zekâtının verilmesi vâcibdir. Ancak yıllandıktan sonra hemen zekâtının ödenmesi vâcib değildir. Çünkü hemen alınması ve bunda tasarrufta bulunulması mümkün değildir. Alındıktan sonra üzerinden kaç yıl geçmişse, her senenin zekâtı verilir.

c. Alacak vadeli ise, vadesi geldiğinde zekâtı verilir. Üzerinden seneler geçerse, mal sahibi her senenin zekâtını vermekle mükelleftir. Ancak zekâtın birikmemesi için, cömertlik yaparak her senenin başında zekâtını verirse iyi olur.

Alacaklı olan bir kimsenin, bir fakirde bulunan borcunu almadan, zekât olarak mahsup etmesi câiz değildir. Borçlusuna şartsız olarak zekât verebilir ve borçlu da bunu aldıktan sonra borcunu ödemek üzere ona iade edebilir. Keza borçlu olan bir kimse, borcunu ödemek üzere, alacaklıdan zekât isteyebilir...

Borçlunun malından zekât vâcibdir:

Bir kimsenin zekâta tâbi olan bir malı, tasarrufu altında iken üzerinden bir sene geçerse; üzerine bir o kadar veya daha fazla verecek kadar borcu bulursa dahi, o malın zekâtı vâcib olur ve ödenmesi gerekir.

Bu hüktüm, nisaba ulaşmış ticaret mallarına sahip olan borçlu için de geçerlidir.^(h) Zira borçlu olmak, tasarruf altında bulunan ticaret mallarında zekâtın farz olmasına bir engel değildir. Çünkü borç zimmete, zekât ise tasarruf altında bulunan mala bağlıdır.

İmam-ı Mâlik'in şu rivâyeti, bu hükmü teyid etmektedir: Şöyle ki; Osman b. Affan (r.a) şöyle derdi: *"Bu (Ramazan) ayı zekâtınızın ayıdır. Kimin üzerinde borç varsa, borcunu ödesin. Ta ki herkes kendi malını elde edip zekâtını versin."* (58)

Görülüyor ki Hz. Osman (r.a), zekâtın ödenmesi için yıllanmaya başlangıç olarak kabul edilen ay gelip geçmeden, zimmette bulunan borçların ödenmeleri ve borçlar üzerinden bir sene geçtikten sonra, zimmette bulunan borçlar dikkate alınmadan zekâtının vâcib olduğu hususunda ikazda bulunmuşlardır.⁽⁵⁹⁾

Ancak şu hususa işaret etmekte bir sakınca yoktur ki, Hanefî Mezhebi'nde, verilmesi lazım olan borçta zekât yoktur. Binaenaleyh, zimmetteki borç miktarı servetten düşürülür, kalan malın zekâtı verilir. Ancak görüldüğü kadarıyla, Şafîî Mezhebi'ne göre amel etmek, takvaya daha uygundur ve fakirlerin maslahatı bakımından daha ihtiyatlıdır.

B) ORUÇ

Oruç; lûgatta; söz veya yemek içmekten kesilmek mânâsına gelir. Şeriat'ta ise; muayyen bir niyetle, fecrin doğuşundan güneşin batışına kadar, bütün gündüz boyunca iftar ettirici şeylerden sakınmaktır.

Meşrûiyet zamanı: Ramazan ayının orucu, hicretin ikinci senesinin Şaban ayında farz kılınmıştır. Bu tarihten önce de oruç, gerek geçmiş milletlerde ve gerekse Peygamberimiz (s.a.v)'in döneminde yaşayan Ehl-i Kitaplarca bilinmekte idi. Nitekim Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: *"Ey îmân edenler, sizden öncekilere farz kılındığı gibi sizin üzerinize de oruç farz kılındı..."* (60)

(h) Meselâ: Sağa sola 10 milyon lira borçlu olan bir kimsenin, aynı zamanda 10 milyon lira değerinde ticaret malı olursa ve üzerinden bir sene geçerse, borcunu dikkate almadan 10 milyonluk ticaret malının zekâtını vermesi lazımdır.

(58) Muvatta: 1/253.

(59) İmam-i Şafîî: el-Ümm: 42-43.

(60) Bakara: 183.

Ancak bizzat Ramazan orucunun vücubü daha önce meşrû kılınmamıştır, yani geçmiş milletlere Ramazan orucu değil de, mutlak bir oruç farz kılınmış idi. Şu hâlde Peygamberimiz Muhammed (s.a.v)'in ümmeti, orucun temel meşrûiyetinde, geçmiş diğer ümmetlerle birleşir. Fakat bizzat Ramazan ayı orucunun farziyeti, bu ümmetin hususiyetlerindendir.

Meşrûiyetinin Delili: Ramazan ayında orucun farziyeti Kitap, Sünnet ve icmâ ile sabittir. Yukardaki âyetten başka Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur:

«شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِي أُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْآنُ هُدًى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِّنَ الْهُدَىٰ
وَالْفُرْقَانِ، فَمَن شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ»

"Ramazan ayıdır ki, Kur'ân onda indirildi. O Kur'ân ki, insanlara yol gösterici, hidâyeti, doğruyu ve yanlış birbirinden ayırt edicidir. İçinizden kim o aya erişirse, orucunu tutsun." (61)

Peygamberimiz (s.a.v) de; İslâmiyet'in beş temel üzerine kurulduğunu ve bir tanesinin de Ramazan orucu tutmak olduğunu, beyân buyurmuşlardır. (62)

İcmâyâ gelince; tüm müçtehid âlimler, Ramazan orucunun farziyeti hususunda görüş birliği içindedirler. Hiçbirinin bu hükme en ufak bir muhalefeti bulunmamaktadır.

Ramazan orucunu terkedenin hükmü:

Yukandaki bu delillerle sabit olan Ramazan ayı orucunun farziyetini inkâr eden bir kimse kâfir olur. Ona, İslâm'dan dönmüş kimseye yapılan muamele uygulanır. Tevbeye dâvet edilir, tevbe ederse kabul edilir. Yoksa öldürülür. Tabî bu kişi, İslâmiyet'e yeni girmiş değilse veya âlimlerden uzak bir yerde yaşamıyorsa, ona bu ceza uygulanır. Eğer bu durumda ise, telkin cihetine gidilir.

Ramazan orucunun farziyetini inkâr etmeden özürsüz olarak orucu terkeden; şöyle ki; "Oruç üzerime farzdır, fakat oruç tutmam". diyen bir kimse fâsık olur, kâfir olmaz. Böyle bir kimsenin hapsedilmesi ve gün bo-

(61) Bakara: 185

(62)Buhari: 8, Müslim: 16

yunca yemekten içmekten menedilmesi müslümanların yöneticisi üzerine vâcibdir. Ki, bununla şeklen olsa dahi, o kimsenin oruç tutması hâsıl olsun.

Orucun hikmet ve faydaları:

Herşeyden önce müslümanın şunu bilmesi lazımdır: Ramazan ayının orucu Allah-u Teâlâ'nın farz kıldığı bir ibadettir. İbadet oluş mânâsı da; müslümanın, oruç ibadetinden sağlanabilmesi mümkün olan herhangi bir faydayı beklemeden, sırf Allah-u Teâlâ'nın emrine uyarak bu ibadeti yerine getirmesi ve Allah (c.c) için olan bu ibadetin hakkını vermesidir.

Müslümanın bu duygu ile oruç ibadetini ifa ettikten sonra, ibadette gizlenmiş olan ilâhî hikmet ve sırları araştırmasına bir mâni yoktur. Hiç şüphesiz Allah-u Teâlâ'nın tüm hükümleri, kullar için birtakım hikmet ve faydalar üzerine kurulmuştur. Ancak bu hikmet ve faydaların kullar tarafından bilinmesi şart değildir.

Hiç şüphesiz orucun da pek çok hikmet ve faydaları mevcuttur. Bir kısmını kullar idrak eder; fakat yine de çoğu kendilerine gizli kalır. İşte orucun müslümanın toplayabilmesi mümkün olan hikmet ve faydaları şunlardır:

1. Şüphesiz sıhhatli bir oruç; Allah'ın gözetliyici olduğuna mü'minin kalbini uyandırır. Öyle ki, oruçlu bir kimse, gündüzün her vaktinde açlık ve susuzluğu hisseder, nefsi yemek ve içecekleri arzular. Ancak oruçlu olduğu şuuruyla bu nefsanî isteklerinin tahakkukunu önler ve Allah'ın emrini yerine getirir. İşte bu çatışma esnasında kalb daha fazla uyar ve Allah'ın gözetleyici olduğu şuurunu daha fazla hisseder.

2. Şüphesiz Ramazan ayı, yılın ayları arasında en mukaddes aydır. Allah (c.c), kullarının bu ayı ibadet ve taatla geçirmelerini ister ve bu ayda Allah (c.c) için en yüce mânâlı ibadetleri gerçekleştirmelerini diler. İşte bu ayda orucun farz olmasıyla, Allah'a olan ibadetler daha mükemmel bir şekilde ifa edilir.

3. Müslümanın daima tok bulunması hâlinde, davranışları katılaşır ve nefsi azgınlaşır. Her ikisi de, yani katı davranmak ve azgın bulunmak, müslümanın şanına aykırıdır. İşte oruç, nefsin çeşitli hırs ve isteklerini kırar, ruhu yumuşatır; aynı zamanda ruha köklü bir irade terbiyesi öğretir.

İnsan bu sayede nefsi arzularına gem vurmasını öğrenir.

4. Şüphesiz İslâm toplumunun üzerinde durduğu en önemli ahlâk prensiplerinden biri de, müslümanların birbirlerine şefkat ve merhamet etmeleridir. Oruç da; nefislere açlığı, susuzluğu ve yokluğu tattırır, bu sayede fakir ve yoksullara karşı şefkat ve merhamet hislerini uyandırır. Zengin bir kimse kendi kendine; *"Ben bir günün açlığına tahammül edemiyorum. Acaba tam gıda ve ihtiyacını bulamıyan yoksullar ne hâldedir."* demeye başlar. Bu yüzden fakire yardım etmeye yönelir ve bu sayede kalbden kalbe yol bulan merhamet ve şefkat, cemiyet fertlerini birbirine bağlar.

5. Oruç, sağlığı düzenler ve artırır. Vücuda sıhhat ve şifa sağlar. Çünkü oruç, bazı nadir hastalıklar dışındaki durumlarda önemli bir şifa vasıtasıdır. Peygamberimiz (s.a.v); *"Oruç tutunuz, sıhhat bulursunuz."* diye buyurmuştur.

Ramazan Ayının Sübutu

Ramazan ayının girmesi iki şeyden biriyle gerçekleşip sabit olur:

1. *Hilâli görmek:* Hilâlin görülmesi, Şaban ayının 30. akşamı güneş battıktan sonra çıplak gözle görülmesiyle gerçekleşir. Şöyle ki; hakim huzurunda âdil bir erkeğin, ayı gördüğüne şahâdet etmesiyle Ramazan ayı sabit olur.

2. *Şaban ayını 30 güne tamamlamak:* Bu da bulut sebebiyle hilâlin görülmesi mümkün olmazsa veya âdil bir şahit gelip hilâli gördüğüne dair şahâdet etmezse; Şaban ayının 30 güne tamamlanmasıyla Ramazan ayı sabit olur. Buna karşı zıt birşey çıkmazsa esas olan budur; yani Şaban ayı 30 güne tamamlanır ve ertesi gün Ramazan orucuna başlanır.

Bu iki hükmün deliliyle ilgili olarak Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

«صُومُوا لِرُؤْيَيْهِ، وَأَفْطَرُوا لِرُؤْيَيْهِ، فَإِنْ غَمَّ عَلَيْكُمْ فَأَكْمِلُوا عِدَّةَ شَعْبَانَ ثَلَاثِينَ يَوْمًا»

"Hilâli gördüğünüzde oruç tutunuz ve yine hilâli gördüğünüzde iftar edip, bayram yapınız. Şayet bulut sebebiyle hilâli göremezseniz, Şaban'ın sayısını 30 güne tamamlayınız." (63)

Hilâlin görülmesinin, bir şahidin şahâdetiyle sabit oluşuna delil olarak, İbni Abbas (r.a)'tan gelen şu rivâyet gösterilebilir: *"Bir arâbî Rasûlullah (s.a.v)'in huzuruna gelip 'Ramazan ayının hilâlini gördüm' dedi. Rasûlullah (s.a.v); 'Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in O'nun Rasûlü olduğuna şahâdet eder misin?' diye sordu. Arâbî; 'Evet.' dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v); 'Ey Bilâl halka haber ver, yarın oruç tutsunlar'. buyurdu."* (64)

Bir şehirde hilâl görüldüğü zaman, bu şehre yakın (yaklaşık 134 km.den az bir mesafede) bulunan diğer şehirlerin halkı için de bu görülme şamil olduğundan oruç tutmaları lazımdır. Fakat hilâlin görüldüğü şehirden (134 km.den) uzak olan diğer şehir veya kasaba ya da ülke insanları için bu hüküm geçerli olmadığından, hilâlin görüldüğü şehrin halkına uymak mecburiyeti yoktur. Binaenaleyh, Siirt ile Batman gibi birbirlerine yakın olan şehirler, hilâlin görünme hususunda bir şehir hükmündedir. Fakat Siirt ile Diyarbakır gibi uzaklıkta bulunan şehirler, hilâlin görülme hususunda bir şehir hükmünde değildir.

Hilâlin matlâları (doğuş yerleri) ayrı olması nedeniyle bu uzaklık veya yakınlık göz önünde bulundurulmuştur. Çünkü mezkur yakınlıkta (134 km.den az mesafede), ayın doğuş yerleri birdir. Daha uzaktaki bölgelerde ayın doğuş yerlerinin ayrı ayrı olması nedeniyle, oralarda görülmesinin de aynı anda olmayacağı görüşü kabul edilmiştir.

Bu hükmün deliliyle ilgili olarak Kureyb (r.a) şöyle demiştir: *"Ben Şam'da bulunduğum bir sırada Ramazan hilâli görüldü ve ben de hilâli cuma akşamı gördüm. Sonra Ramazan'ın sonunda Medine'ye döndüğümde İbni Abbas (r.a) bana; 'Siz hilâli ne zaman gördünüz?' diye sordu. Ben; 'Cuma akşamı' dedim. İbni Abbas; 'Sen kendin gördün mü?' diye sordu. 'Evet ve diğer insanlar da gördü, onlar ve Muâviye de oruç tutmaya başladılar.' dedim. Bunun üzerine İbni Abbas (r.a): 'Fakat biz cumartesi akşamı gördük. Bunun için (Şevval ayının) hilâlini görünceye kadar veya (Ramazan ayını) 30 güne tamamlayıncaya kadar oruç tutmaya de-*

(63) Buhârî: 1810; Müslim: 1080.

(64) İbn-i Hibban 870; Hâkim: 1/424.

vam edeceğiz.' dedi. Ben; 'Muâviyenin görmesi ve oruç tutması kâfi değil mi?' deyince; 'Hayır, Rasûlullah (s.a.v) böyle emretti.' cevabını verdi.'
(65)

Bunun üzerine âlimler şöyle demişler: Bir kimse hilâlin görüldüğü bir şehirde oruca başlayıp, aynı günde hilâlin görülmeyişi bir şehre giderse; Ramazan'ın son gününde (30 güne tamamlamış olsa dahi) o şehrin halkına uyar. Çünkü onların şehirine gitmesiyle onlardan bir fert sayılır ve kendilerine lazım gelen hüküm onun için de geçerli olur.

Eğer bir kimse, hilâlin görülmeyişi bir şehirden; bir gün önce hilâlin görüldüğü bölgeye giderse, sonunda onlarla birlikte orucunu bozar ve bayram yapar. İster 29 gün, ister (o bölgede Ramazan'ın 29 gün çekmesiyle) 28 gün tutmuş olsun, durum değişmez ve onlara uyar. Ancak 28 gün tuttuğu takdirde, daha sonra bir gün kaza eder. Çünkü Ramazan ayı 28 gün olamaz.

Her kim bir şehirde bayrama girdiği hâlde, kalkıp halkı oruçlu bulunan uzak bir şehre giderse; onlara uymak üzere kendisinin de akşama kadar yiyip içmemesi vâcibdir.

Orucun Vücub Şartları:

Ramazan orucunun farz olmasının şartları şunlardır:

1. Müslüman olmak: Müslüman olmayana oruç farz değildir. Yani oruç ibadeti, dünya hayatında kâfirden istenmez. Çünkü oruç, kişinin İslâm'a girmesinden sonra söz konusu olur. İslâm'a girmediği müddetçe, kâfirin oruç tutmasının ve bunun ondan istenmesinin mânâsı yoktur. Ancak kâfir olan bir kimse, ahirette küfründen ve oruç gibi İslâm'ın temellerini terkinden dolayı cezalandırılacaktır.

2. Mükellef olmak: Teklifen maksat, müslümanın erginlik çağına girmesi ve akıllı bulunmasıdır. Bu vasıflardan biri mevcut değilse, o müslümandan mükellefiyet (sorumluluk) vasfı düşer. Müslümandan mükellefiyet vasfı düştüğü zaman, ondan dinî vecibelerden hiçbirisi istenemez. Şu hâlde bâliğ ve âkıl olmayana oruç farz değildir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

«رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ : عَنِ النَّائِمِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ، وَعَنِ الصَّبِيِّ حَتَّى يَحْتَلِمَ
وَعَنِ الْمَجْنُونِ حَتَّى يَعْقِلَ»

"Üç kişiden teklif (sorumluluk) kaldırıldı: a- Uyanıncaya kadar uyuyandan, b-erginlik çağına erişinceye kadar çocuktan, c- akıllı olunca-ya kadar deliden." (66)

3. Oruca engel olan veya iftarı mübah kılan özürlerden hâli bulunmak:

Oruç tutulmasına engel olan özürler şunlardır:

- Gündüz vaktinden bir süre kadının hayıza veya nifasa düşmesi,
- (Bir kimsenin) delirmesi veya gün boyunca baygın kalması. Baygın olan kimse, gündüzden bir lahza olsa dahi kendine gelirse, özür kalkmış olur. Akşamdan niyet getirmişse, orucu devam ettirir.

Iftarı mübah kılan özürler de şunlardır:

- Şiddetli bir zarar veya acı veren bir hastalık. Bu durumda iftar mübahtır. Ancak hastalık veya acı çok şiddetli olursa; öyle ki ölüm tehlikesinden korkulursa, o zaman iftar etmek vâcib olur.
- 83 km.den az olmayan yolculuk. Böyle bir yolculuğun mübah olması ve fecirden önce başlanılmış olması şarttır. Fecirden sonra sefere çıkan bir kimsenin, o günün orucunu bozması câiz değildir. Keza içki ticareti gibi, haram bir iş için sefere çıkan da orucunu bozamaz.

Bu iki özrün deliliyle ilgili olarak Allah (c.c) şöyle buyurmuştur:

«وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ» "Kim hasta olur veya seferde bulunursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde oruç tutsun." (67)

- Oruç tutmaktan aciz bulunmak. Şu hâlde, yaşlılık veya şifasından ümit olmayan bir hastalıktan dolayı oruç tutmaya gücü yetmeyen kimseye oruç vâcib değildir. Çünkü oruç, ancak tutmaya muktedir olan kimseye farzdır.

Bunun delili; Allah-u Teâlâ'nın şu buyruğudur: «وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ»

(66) Ebû Davûd: 4403.

(67) Bakara 185.

فِدْيَةُ طَعَامٍ مِسْكِينٍ "Orucu (güçlülükle) tutabilenlere bir yoksulu doyuracak kadar fidiye vermek farzdır." (68)

İbni Abbas (r.a) şöyle demiştir: "Orucu güçlülükle tutabilenler, takatı kalmamış ihtiyar erkek ve kadınlardır. Bunlar, oruç tutamadıkları her gün için bir yoksulu doyururlar." (69)

Orucun Sıhhat Şartları:

Orucun sahih (geçerli) olmasının şartları şunlardır:

1. Müslüman olmak: Hiçbir hâlde kâfirin orucu sahih değildir.

2. Akalî olmak: Yani ayırt edebilme şuuruna haiz olmaktır. Şu hâlde delinin ve henüz sağını solunu ayırt edemeyen küçük çocuğun orucu sahih değildir. Fakat 6-7 yaşına varmış ve ayırt etme vasfına haiz olmuş çocuğun orucu sahihtir. 7 yaşına varmış çocuk oruç tutmaya muktedir ise, bununla emredilir. Namazda olduğu gibi, 10 yaşına vardığında oruç tutmazsa; tutması ve alışması için hafifçe dövülür.

3. Oruca engel olan özlirlerden hâli bulunmak: Bu özür de, kadının hayıza veya nifasa girmesi ya da (bir kimsenin) gün boyunca baygınlık veya delilik geçirmesidir. Bu durumda olan kimselerin orucu sahih değildir.

Orucun Rükünleri:

Oruç, iki temel rükünün gerçekleşmesiyle meydana gelir. Orucun rükünleri (farzları); biri oruca niyet etmek, diğeri fecirden güneşin batışına kadar orucu bozan şeylerden sakınmaktır.

I. Niyet: Yeri kalbdır. Kalble beraber dil ile de söylenmesi sünnettir. Niyet, Ramazan orucu için olursa aşağıdaki hükümlerin gerçekleşmesi şarttır:

a. Gece içinde niyet etmek: Güneşin batışından itibaren fecrin doğuşundan biraz öncesine kadar, oruç için niyet edilmesi şarttır. Bu zaman içinde niyet edilmezse, oruç sahih olmaz.

Bunun delili: Peygamberimiz (s.a.v)'in şu buyruğudur: "Fecir doğmadan evvel oruç tutmak için geceleyin, niyet etmeyen kimsenin orucu yoktur." (70)

(68) Bakara: 184.

(69) Buhârî: 4235

(70) Dârekutnî: 2/172; Beyhakî: 4/202

b. Tayin etmek: Şöyle ki (oruç tutacak olan kimsenin) orucun çeşidi-ni belirtmesidir. Yani kalbiyle yarın Ramazan orucunu tutacağım diye beyân eder.

c. Tekrar etmek: Yani her gece, ertesi günün orucu için niyet getiril-mesi lazımdır. Birinci gecede Ramazan ayının tüm orucuna bir niyet et-mek kâfi değildir. Çünkü Ramazan ayının orucu tek bir ibadet değildir. Belki her gün başlı başına bir ibadettir ve her ibadet için bir niyet şarttır⁽¹⁾

Nafile (sünnet) orucuna gelince; niyetin gece vaktinde olması ve ta-yin edilmesi şart değildir. Nafile oruç için öğle vaktinin biraz öncesine kadar niyet etmek geçerli olduğu gibi, mutlak bir niyetle de sahihtir.

Bunun delili: Birgün Peygamberimiz (s.a.v) Âişe (r.a)'ya; "Yanı-nızda yenilecek birşey var mı?" diye sorunca; "Hayır" cevabını vermiş-tir. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.v); "Öyleyse oruç tutarım." buyur-du.

II. Orucu bozan şeylerden sakınmak: Orucu bozan şeyler şunlar-dır:

a. Yemek, içmek: Çok az olsa dahi, bilerek yiyip içmek orucu bozar. Fakat (bir kimse) oruçlu olduğunu unutarak yiyip içerse, yenilen veya içi-len şey ne kadar çok olursa olsun orucu bozulmaz.

Buna delil olarak Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"من نسي وهو صائم فأكَل أو شرب فليتم صومته، فَإِنَّمَا أَطْعَمَهُ اللَّهُ وَسَقَاهُ، *"Oruçlu olduğu hâlde unutarak yiyen veya içen, orucunu tamamlasın. Zira ona, Allah yedirmiş ve içirmiştir."* (71)

b. Açık bir menfezden birşeyin içeriye girmesi: Yani gözle görülebilen birşeyin; açık birer menfez olarak kabul edilen boğaz, kulak, burun, ön ve arka yoluyla; iç taraf olarak kabul edilen boğazdan aşağı olan karna, mi-deye, barsaklara veya beyne girmesiyle oruç bozulur.

Şu hâlde; kulağa ilaç damlatmak orucu bozar, zira kulak açık bir

(1) Bu şartlar dahilinde, her gece Ramazan orucu için en mükemmel niyet şöyle yapılır: "Al-lah-u Teâlâ'nın rızası için bu senenin ramazan orucununun farzını eda etmek üzere, yarın oruç tutmaya niyet ettim." diyerek, bunun kalb ve dil elie de ifade edilmesidir. Niyet getiril-dikten sonra geceleyin bir şey yiyip içmek ve cinsi temasta bulunmakta bir sakınca yoktur. Niyetin yenilemeye de gerek yoktur.

(71) Buhârî: 1831; Müslim: 1155.

menfezdır. Fakat göze ilaç damlatmak veya sürme çekmek orucu bozmaz, çünkü göz açık bir menfez değildir.

Ön veya arka yoluyla (fitil veya şırınga v.s. ile) alınan ilaç orucu bozar, zira bu yerler açık menfezlerdir. Fakat adaleye veya damara zerke-dilen iğne orucu bozmaz, çünkü bu gibi yerler açık menfezler değildir.

Bütün bunlar bilerek yapılırsa orucu bozar. Ama, yemek ve içmekte olduğu gibi, oruç unutulurak yapılırsa oruç bozulmaz.

Sinek veya sivrisinek ya da yolun tozu gibi kendisinden korunması çok güç olan şeyler ağza kaçıp içeriye girerse, orucu bozmaz.

Ağzın sade ıslağı yutulmasıyla da oruç bozulmaz, çünkü bundan sakınmak mümkün olmayan, çok zor birşeydir.

Ancak sade olmayan ağzın ıslağı; meselâ dudağın yaralanmasıyla kanla pislenen ıslak, ağız yıkanmadan yutulursa orucu bozar.

Abdest alırken, ağzı ve burnu yıkarken mübâlağa yapmadan boğaza veya genize su kaçarsa orucu bozmaz. Fakat mübâlağa yapmakla, yani ağzı fazla çalkalayıp veya burna fazla su çekmekle içeriye kaçarsa oruç bozulur. Çünkü oruçlu iken yasaklanmış olan mübâlağa yapılmıştır.

Bir kimsenin dişleri arasında yemek artıkları kalır ve çıkarıp atması mümkün olmadığı hâlde kasıtsız yutarsa, orucu bozulmaz. Fakat çıkarıp temizlenmesi mümkün olursa; yuttuğu takdirde, ihmalden dolayı oruç bozulur.

Bir kimse zor kullanarak yedirilip içirilirse orucu bozulmaz. Çünkü bu, isteği dışında meydana gelen bir olaydır.

c. İstiyerek kusmak: Bir kimse kendi isteği ve iradesiyle istifra ederse (kusarsa), orucu bozulur. Fakat bu, iradesi dışında olursa orucu bozulmaz. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: **«مَنْ ذَرَعَهُ قَيْءٌ»**.

"Bir kimse, oruçlu iken kusuntu ona galebe ederse (istemeden kusarsa), orucu bozulmayacağı için ona kaza gerekmez. Ancak istiyerek kusarsa, orucu bozulacağı için kaza etsin." (72)

d. Bilerek cinsel ilişkide bulunmak: Bir kimse Ramazan'ı hatırlayıp oruçlu olduğunu bile bile cinsel ilişkide bulunursa, şehvet suyu gelmese

dahi orucu bozular. Bu ilişkinin, kendi hanımı veya başkasıyla, insan ya da hayvanla, ön yahut arka ile olması hususunda bir fark yoktur. Hepsinde oruç bozular. Ancak oruçlu olduğunu unutan bir kimse; yemek ve içmekte olduğu gibi, cinsel ilişkide bulununca da orucu bozulmaz.

e. İstekle meninin çıkması: Bir kimsenin kendi eliyle veya eşiyle oynayıp öpmesi gibi sebeplerle menisi (şehvet suyu) çıkarsa orucu bozular. Fakat böyle sebeplere tevessül etmeden, istek dışı menin çıkmasıyla oruç bozulmaz.

Bu sebeple şehveti fazla olan bir kimsenin; erkek veya kadın olsun, oruçlu iken eşini öpmesi tahrimen mekruhtur. Zira bu, orucun bozulmasına sebebiyet verebilir. Şehveti fazla olmayanın da, her ihtimale karşı bundan sakınması daha iyidir.

İhtilam yoluyla (uykuda meninin gelmesi hâli) veya kendiliğinden meninin gelmesiyle oruç bozulmaz. Kan aldirmekle da oruç bozulmaz.

f. Hayız veya nifas dönemine girmek: Herbiri orucun sıhhatine mâni birer özürdür. Günü her hangi bir vaktinde, oruçlu bulunan bir kadında hayız ve nifas hâli arız olursa orucu bozular. Daha sonra güne gün kazası gerekir. Peygamberimiz (s.a.v)'e; "*Yâ Rasûlallah, kadının dini niçin eksiktir?*" sorusunu soran Sahabî'ye cevap vermişlerdir: "*Hayız gördüğü zaman, namaz kılmaz ve oruç tutmaz, değil mi?*" (73)

g. Delirmek ve dinden çıkmak: Bunların herbiri orucun sıhhatine mânidir. Çünkü deliren ve dinden dönüp çıkan bir kimse, ibadete ehil olmaktan çıkar.

Şu hâlde oruçlu olan bir kimsenin, orucunun geçerli olabilmesi için fecrin doğuşundan güneşin batışına kadar, orucu bozan bu hususlardan sakınması vâcibdir.

Oruçlu olan bir kimse, henüz fecir doğmadığı zannıyla orucu bozan şeylerden birini yapar, daha sonra yanıldığını anlarsa orucu bozular. Fakat Ramazan'a hürmeten akşama kadar yemek içmekten sakınır ve sonra o günü kaza eder.

Keza güneşin batıp da akşam olduğunu sanmasıyla iftarını açan, daha sonra güneşin batmadığını ve yanıldığını anlayan bir kimsenin orucu

bozulur ve o günün kazası lazım gelir.

Orucun Âdâb ve Sünnetleri

Orucun âdâb ve sünnetleri çoktur, bunları şöyle özetleyebiliriz:

1. İftarı acele açmak: Güneşin battığı kesinlik kazandıktan sonra hemen iftarı açmak sünnettir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Vakit girince iftarı acele açmaya devam eden insanlar hayır işlemektedir."* (74)

İftarı hurma ile hurma yoksa su ile açmak efdâldir. Zira Peygamberimiz (s.a.v) akşam namazını kılmadan önce taze hurma ile iftar ederdi. Taze hurma yoksa kuru hurma ile bunu da bulamazsa birkaç yudum su ile iftar ederdi. Zira su temizleyicidir. (75)

2. Sahuru kalkmak: Kalkınca birşeyler yemek. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Sahur yemeğini yiyiniz. Çünkü sahur (yemeğin)de bereket vardır."* (76) Sahur yemeğinin sünnet oluşunun hikmeti, orucu takviye etmesidir.

Sahurun vakti gece yarısından sonra girer. Sahurun fazileti, çok ya da az yemekle, hatta karın tok ise bir yudum su içmekle de hâsıl olur. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v); *"Bir yudum su içmek için de olsa sahura kalkınız."* (77) diye buyurmuştur.

3. Sahuru tehir etmek: Şöyle ki, fecir doğmadan azıcık (5-10 dk.) öncesinde yeme ve içmeyi bitirecek şekilde tehir etmektir. Bu konuda Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Ümmetim, iftar açmada acele etmeye ve sahuru tehir etmeye devam ettiği müddetçe hayır işlemektedir."* (78)

4. Çirkin sözden sakınmak: Dedikodu, gıybet, yalan ve sövme gibi çirkin sözlerden sakınmak; bir de yabancı kadınlara bakmak, türkü ve şarkı dinlemek gibi lezzetlerden nefsi muhafaza etmek lazımdır. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şu ikazda bulunmuşlardır: *"Kim çirkin sözleri ve*

(74) Buhâri: 1856; Müslim: 1098.

(75) Tirmizî: 696; Ebû Dâvûd: 2356.

(76) Buhâri: 1823; Müslim: 1095.

(77) Mevâriddu'z-zam'an: 884.

(78) İmam Ahmed: Müsned 5/147.

kötü işleri bırakmazsa, Allah'ın onun yeme içmesini bırakmasına ihtiyacı yoktur." (79)

Bilmeli ki; dedikodu, gıybet, yalancılık, sövmek ve bunlara benzeyen şeyler haddi zatında haram olan şeylerdir. Ayrıca oruçlunun ek olarak, yani haram olmakla beraber, orucunun sevabını boşa çıkarır. Yalnız bu şeylerin yapılmasıyla da oruç sahihtir. İşte bunun içindir ki bu işlerin terki, orucun âdâb ve sünnetlerinden sayılmıştır.

5. Fecirden önce cenabetten yıkanmak: Gece içinde cünüplük hâli vaki olursa, fecir doğmadan önce yıkanmak sünnettir ki, insan orucun başlangıcından itibaren temiz bulunsun. Bundan anlaşılıyor ki cünüplük hâli oruca aykırı düşmez. Ancak fecirden önce yıkanıp cünüplük hâlinin giderilmesi daha faziletlidir.

Bunun delili: Peygamberimiz (s.a.v) bazen cinsî münasebet sebebiyle cüntüp olarak fecire girer ve ondan sonra yıkanıp orucuna devam ederdi.⁽⁸⁰⁾

Keza fecirden önce, kadının hayız veya nifas müddeti tamamlanıp kanı kesilirse, fecirden nöce yıkanması müstehabdır.

6. Kan aldurmamak ve hacamat yaptırmamak: Çünkü oruçlu iken kan vermek veya hacamat yoluyla kan aldirmek, oruçluyu zaafa düşürür.

Bir de, dil üzerine yemeği koyup tatmamak. Zira bu durumda birşeyin boğaza girmesinden korkulur. Bu sebeple boğaza birşey girerse orucu bozar.

7. İftarı açarken şu duâyı okumak:

«اللَّهُمَّ لَكَ صُمتُ، وَعَلَى رِزْقِكَ أَفْطَرْتُ، ذَهَبَ الظَّمَأُ، وَابْتَلَتْ الْعُرُوقُ،
وَوَبَّتَ الْأَجْرُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ»

"Allah'im Senin için oruç tuttum, verdiğin rızıkla orucumu açtım. Susuzluk gitti. Damarlar ıslandı ve inşaallah ecir ve sevap kazanıldı."

(79) Buhâri: 1804.

(80) Buhâri: 1825-1830

8. Oruçlulara iftar vermek: Bu da oruçlulara yemek yedirmekle olur. Onlara yemek yedirmeye gücü yetmeyen kimse, bir hurma yedirmek veya su içirmekle iftar ettirir. Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Bir oruçlunun iftarını sağlayan kimseye, oruçlunun sevabı kadar sevap vardır. Hem de oruçlunun sevabından birşey eksilmeden.*" (81)

9. Bol sadaka vermek; çok Kur'ân-ı Kerîm okumak: Özellikle Ramazan'ın 10 gününde mescidde itikafa girmek. Nitekim Peygamberimize; "*Yâ Rasûlallah, hangi sadaka daha faziletlidir?*" diye sorulunca; "*Ramazanda verilen sadakadır.*" (82) cevabını vermiştir.

Orucun Mekruhları

Yukarda zikredilen âdâb ve sünnetlere aykırı olan şeyler orucun mekruhları sayılır. Bunların bir kısmı tenzihî mekruh hükmlüne girer; iftarı tehir etmek, sahura erkenden kalkmak gibi. Bir kısmı da tahrimî mekruhtur; gıybet, dedikodu ve yalancılık gibi.

Ramazan Orucunun Kazası

(Fidye ve keffâret)

1. Yolcu ve hasta: Yolculuk veya hastalık sebebiyle Ramazan'da oruç tutamayan bir kimsenin, gelecek yılın Ramazan ayı gelmeden önce, tutmadığı günlerin kazasını yapması vâcibdir. Sonraki Ramazan ayı girinceye kadar, mazeretsiz olarak tembellik yaparak tehir ederse günahkâr olur ve kazasıyla beraber fidye vermesi gerekir.

Fidye: Belde halkının yedikleri gıda cinsinden, her gün için bir avuç yiyeceği (yaklaşık 600 gram) fakirlere sadaka olarak vermektir. Bu fidye, sene geçtikçe katlanır. Meselâ; bir kimsenin kazası üzerinden iki Ramazan ayı geçerse her gün için kaza ile beraber iki avuç; üç Ramazan geçerse her gün için üçer avuç fidye vermesi şart olur.

Böylece kaza üzerinden kaç sene geçerse, güne gün kazasıyla birlikte, tehir edildiği sene sayısınca da her gün için o kadar fidye verilmesi gerekir.

(81) Tirmizî: 807.

(82) Tirmizi: 667.

Şayet mazeret devam ederse; meselâ; öbür yılın Ramazan ayı girinceye kadar hastalık devam ederse, bu Ramazan'dan sonra hastalıktan kurtulursa kaza etmekten başka birşey vâcib olmaz. Bu gecikmeden dolayı fidiye gerekmez.

Bir hastalık sebebiyle Ramazan orucunu tutamayan ve o hastalıktan kurtulamadığı için kaza etme fırsatını bulamayıp ölen bir kimsenin günahkâr olmadığı gibi; tutamadığı günler için fidiye verilmesi veya başkasının onun yerine kaza etmesi gerekmez. Çünkü bunda herhangi bir ihmalkârlık yapmamıştır.

Ancak hastalıktan iyileşip mazereti kalktığı ve kaza etme fırsatı bulunduğu hâlde, oruç borcunu kaza etmeden ölen bir kimsenin zimmetinde kalan orucu; akrabalarından birinin onun yerine kaza etmesi sünnettir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur.

«مَنْ مَاتَ وَعَلَيْهِ صِيَامٌ صَامَ عَنْهُ وَلِيُّهُ» "Zimmetinde oruç bulunduğu hâlde ölen bir kimsenin, velisi (âkrabalarından biri) onun yerine oruç tutabilir." (83)

İbni Abbas (r.a) şöyle demiştir: "Bir adam Peygamber (s.a.v)'e gelerek, şöyle dedi: 'Yâ Rasûlallah, anam üzerinde bir ay oruç borcu olduğu hâlde öldü. Onun oruçlarını kaza edeyim mi?' Peygamber (s.a.v); 'Evet, çünkü Allah'ın borcunu ödemek her borcu ödemekten evlâdır.'" (84) buyurdu."

Keza bir yabancı, ölen bir kimsenin akrabasının izniyle onun yerine oruç tutabilir. Fakat akrabasından izin almadan ve ölüden kendisine vasiyet edilmeden oruç tutarsa sahih olmaz.

Eğer ölünün yerine hiçbir kimse oruç tutmazsa, her gün için bir fidiye verilir. Bu fidiye, borçlarda olduğu gibi ölenin malından ödenir. Ölenin malı olmazsa, bir başkasının onun yerine vermesi caizdir ve ölü zimmetten kurtulur.

Bu konuda Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

«مَنْ مَاتَ وَعَلَيْهِ صِيَامٌ شَهْرٍ فَلْيُعْطَ عَنْهُ مَكَانَ كُلِّ يَوْمٍ مِسْكِينًا» "(Bir kimse) üzerinde bir aylık oruç borcu olup da ölürse (yerine oruç tutulmadığı takdirde), her gün için fidiye olarak bir yoksul doyurulsun." (85) Bu fidiye, ölenin malından

(83) Buhâri: 1851; Müslim: 1147.

(84) Buhâri: 1852; Müslim: 1148.

(85) Tirmizî: 817.

verilebileceği gibi, bir başkası da verebilir.⁽¹⁾

2. Oruç tutmaya güçlü yetmiyen yaşlı ve şifasından ümit olmayan hasta:

Yaşının çok ilerlemesinden dolayı oruç tutmaya güçlü yetmiyen ve bu nedenle iftara muhtaç olan yaşlı bir kimse oruç tutmaz. Ancak her gün için, halkın yediklerinden bir fidye (yaklaşık 600 gram) vermesi vâcibdir. Bu fidyeden başka ne kendisine ve ne de akrabalarına orucun kazası vâcib değildir.

Keza devamlı müzmin bir hastalığa yakalanan ve bu hastalıktan şifa ümidi bulunmayanın hükmü, aynen yaşlı kimsenin hükmü gibidir. Bu hasta da oruç tutmaz ve her gün için bir fidye verir. Fidyeler tek tek verilebileceği gibi, birkaç günün fidyесinin toplu hâlde bir fakire verilmesi de câizdir.

3. Hamile ve emzikli kadın: Hamile veya emzikli olan kadınların, Ramazan'da oruç tutması kendileri için tehlikeli görülürse, oruç tutmazlar. Daha sonra güne gün kaza ederler, fakat bunun için fidye vermeleri gerekmez.

Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Allah-u Teâlâ; sonradan kaza etmek üzere yolcu üzerinden orucu ve dört rekâtı namazları iki rekât kılmakla namazın yarısını kaldırmıştır. Hamile ve emzikli kadına da oruç tutmamak için ruhsat vermiştir."* (86)

Hamile veya emzikli kadınlar, oruç tutmakla bebeklerine zarar geleceğinden korkarsa oruç tutmazlar. Şöyle ki; hamile oruç tutarsa bebeğini düşüreceğini, emzikli kadın da oruç tuttuğu takdirde sütünün eksileceğinden ve bu yüzden çocuğunun helâk olacağından korkarsa, oruç tutmaz. Fakat sonra güne gün kaza eder ve her gün için bir fidye verir.

Keza denize düşen ya da bir tehlikeye maruz kalan bir kimseyi kurtarmak için oruç bozmak mecburiyetinde kalıp da orucunu bozan bir kimse; daha sonra bunu kaza eder ve fidye de verir.

Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Orucu (güçlkle) tutabilenlere*

(i) Namaz borcu olup da kaza etmeden ölen bir kimsenin yerine başkasının kaza etmesi veya fidye vermesi cumhur âlimlerce caiz değildir. Ancak bazı âlimler; namazı da oruca kıyas ederek her namaz için bir fidye verilmesinin veya ölenin akrabalarından kaza namazı bulunmayan bir kimsenin, ölünün zimmetinde bulunan namazları kaza etmesinin faydalı olduğunu söylemişlerdir.

(86) Tirmizî: 715; Ebû Davûd: 2408.

bir yoksulu doyuracak kadar fidye vermek farzdır." (87)

İbni Abbas (r.a) şöyle demiştir: "Bu âyet, ihtiyar erkek ve ihtiyar kadın için bir ruhsattır. Oruç tutmaları güç ve takatları dışında olması sebebiyle oruç tutmazlar. Hamile ile emzikli kadın da, çocuğun sıhhati için korkarlarsa, oruç tutmaz ve her gün için bir yoksulu doyururlar." (88)

Ramazan'da Oruç Bozmanın Keffâreti

Keffâret gerektiren hâl: Ramazan ayında bir günün orucunu cinsel ilişkiyle bozan bir kimseye keffâret lazım gelir. Ancak cinsel ilişkide bulunan kimseye keffâret lazım olabilmesi için; mukim olması, bu işin haram olduğunu bilmesi ve oruçlu olduğunu hatırlaması şarttır. Şu hâlde;

1. Oruçlu olduğunu unutarak veya haram olduğunu bilmeden cinsel ilişkide bulunana,
2. Ramazan'da cinsel ilişkiden başka, yemek ve içmek gibi birşeyle orucunu bozana,
3. Ramazan ayında değil de diğer günlerde Ramazan'ın borcunu kaza ederken veya adak ya da nafile oruç tutarken cinsel ilişkide bulunana,
4. Ramazan'da oruca niyet edip gündüz vakti cinsel ilişkide bulunan yolcuya,

Bütün bu kimselere keffâret gerekmez. Sadece o günün yerine başka bir gün oruç tutarlar.

Keffâret tutması gereken kişi: Kadınla cinsel ilişkide bulunan erkeğe vâcibdir. Kadına vâcib değildir. Her ne suretle olursa olsun, ister eşiyle ister başkasıyla yapılan cinsel ilişkide keffâret erkeğe gerekir; kadın oruçlu olsa dahi, kendisine keffâret gerekmez. Çünkü bu ilişkide bulunan erkeğin suçu daha şiddetlidir, bu nedenle keffâret erkeğe gerekli olur.

Bu keffâret nedir? Cinsel ilişkiyle oruç bozana vâcib olan keffâret şudur:

(87) Bakara: 184.

(88) Ebû Dâvûd% 2318.

- a. Mü'min bir erkek veya bir kadın köleyi âzâd etmek,
- b. Böyle bir köle bulamazsa veya satın alma gücüne sahip değilse, 60 gün aralıksız olarak oruç tutmak,
- c. Buna da gücü yetmezse, halkın yedikleri gıdalardan birer avuç 60 fakire vermektir.

Eğer zikredilen bu keffâret çeşitlerinin hiçbirisine gücü yetmezse, keffâret zimmetinde sabit kalır. Ne zaman buna gücü olursa yapmakla mükelleftir.

Bunun delili; Ebû Hureyre (r.a) şöyle demiştir: "Peygamber (s.a.v)'in yanında otururken bir adam gelip, 'Ey Allah'ın Rasûlü helâk oldum', dedi. Peygamber (s.a.v); 'Sana ne oldu?' diye sorunca; 'Ramazan'da eşimle cinsel ilişkide bulundum' dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v); 'Bir köle âzâd edebilecek misin?' Adam; 'Hayır.' dedi. Rasûlullah (s.a.v); 'Ara vermeden iki ay oruç tutabilecek misin?' Adam; 'Hayır.' dedi. Rasûlullah (s.a.v); '60 yoksula yemek yedirebilecek güçte misin?' Adam; 'Hayır.' dedi. Bu arada Peygamber (s.a.v)'e bir sepet hurma getirildi, o adama verip 'Sadaka ver.', buyurdu. Bunun üzerine o adam; 'Bizden daha muhtaç olan bir kimse var mı ki ona vereyim. Allah'a yemin ederim ki, şu iki dağ arasında (Medine'de) bizden daha muhtaç bir ev halkı yoktur'. Peygamber (s.a.v), azı dişleri görüldüğü kadar tebessüm etti. Sonra; 'Git, bunu aile efradına yedir.' buyurdu." (89)

Âlimler demişler ki: Yedirmeye muktedir olan bir fakirin, vereceği keffâreti aile efradına yedirmesi câiz değildir. Diğer keffâretler de böyledir. Hadis-i Şerif'te verilen hüküm, o adama mahsus bir hükümdür.

Şu da bilinmelidir ki; Ramazan'da cinsel ilişkide bulunan bir kimse-nin keffâret vermesiyle birlikte, bozduğu o günün orucunu kaza etmesi de vâcibdir. Meselâ; 60 gün tutacaksa, bir gün daha ekleyip 61 gün tutması lazımdır. Bir de 60 günlük keffâret orucunu aralıksız tutmak gerekir. Bir gün ara verirse, tuttuğu oruçlar geçersiz olur ve yeniden 60 gün ardarda tutması lazım gelir.

Ayrıca cinsel ilişkiyle orucunu bozduğu günlerin sayısına göre keffâret de tekerrür eder. Meselâ; Ramazan'da iki gün cinsel ilişkide bulunursa iki keffâret, üç gün bulunursa üç keffâret öder, v.b.

NAFILE ORUÇ

Bu da sünnet olarak tutulan oruçtur. Allah-u Teâlâ'ya yaklaşmak üzere; farz olan orucun dışında, tutulması meşrû kılınan oruçtur.

Şüphesiz oruç, en faziletli ibadetlerdendir. Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Allah yolunda bir gün oruç tutan kimsenin yüzünü, Allah yetmiş sene ateşten uzaklaştırır."* (90)

Hikmeti: Nafile orucunun meşrû kılışının hikmeti; Allah-u Teâlâ'ya daha fazla ibadet edip, O'na daha çok yaklaşımdır. Çünkü her samimi ibadet kişiyi Rabb'ine biraz daha yaklaştırır. Bunun içindir ki bir Hadis-i Kudsîde şöyle buyurmuştur: *"Kulum, Bana nafile ibadetlerle yaklaşımaya devam ettikçe, severim."* Hiç şüphesiz Allah-u Teâlâ'nın kuluna sevgisi ve kulun da Rabb'ine yaklaşması; kulu Allah'a isyan etmekten uzaklaştırır ve itaatine yaklaştırır, iyilik yapmaya ve iyiliği emretmeye sevkettirir. İşte bu sayede insanın işleri doğruya gider ve hayatı düzene girer.

Nafile Oruç Çeşitleri:

Şimdi özet bir şekilde, nafile ve sünnet olan oruç çeşitlerini zikrediyoruz:

1. Arefe günü oruç tutmak: Arefe günü; Zilhicce ayının dokuzuncu, yani Kurban Bayramı'nın önceki günüdür. Bu günün orucu, hac ibadetiinde bulunmayanlar için sünnettir. Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Arefe gününün orucu, geçmiş ve gelecek senenin (küçük) günahlarının bağışlanmasına vesiledir."* (91)

Arefe günü, günlerin en faziletlisidir. Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Allah-u Teâlâ arefe gününde, kullarını ateşten âzâd ettiği kadar, hiçbir günde âzâd etmez."* (92)

Ancak hac ibadeti içinde olan kimsenin, arefe günü oruç tutması sünnet değildir. Peygamber (s.a.v)'e uyarak oruç tutmaması sünnettir. Ki bu günde Arafat'ta çok duâ yapmak için güçlü bulunabilsin.

(90) Buhârî: 2685; Müslim: 1153.

(91) Müslim: 1162.

(92) Müslim: 1338.

2. Aşûre günlü oruç tutmak: Aşûre günlü, Muharrem ayının onuncu günlüdür. Bu günle birlikte, dokuzuncu gününde de oruç tutmak sünnettir. Zira Peygamberimiz (s.a.v) aşûre gününde oruç tutmuşlar ve tutulmasını tavsiye etmişlerdir.⁽⁹³⁾ Aşûre günlü orucunun, geçmiş senenin günahlarına keffâret olacağını haber vermişlerdir.⁽⁹⁴⁾

Peygamberimiz (s.a.v) aşûre günlü oruç tutmuşlar ve şöyle buyurmuşlardır: *"Gelecek seneye sağ kalırsam, dokuzuncu günü de tutarım."*⁽⁹⁵⁾ Fakat gelecek senenin Muharrem ayından önce vefat ettiler.

Aşûre ile beraber dokuzuncu gün de oruç tutmanın sünnet kılınışı-
nın hikmeti; ayın başlangıcından muhtemel olan yanlışlık sebebiyle ihtiyatlı olmak ve yahudilere muhalefet etmektir. Çünkü yahudiler aşûre gününde oruç tutarlardı. Dokuzuncu gün oruç tutulursa, onlara muhalefet edilmiş olur. Bunun içindir ki aşûre ile birlikte dokuzuncu gün oruç tutulamazsa, on birinci gün oruç tutmak sünnet olur.

3. Pazartesi ve perşembe günleri oruç tutmak: Haftanın bu iki gününde oruçlu olmak sünnet-i seniyyedendir. Hz. Aişe (r.a) şöyle demiştir: *"Rasûlullah (s.a.v) pazartesi ve perşembe günlerinde oruç tutmaya özen gösterirdi."*⁽⁹⁶⁾

Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Pazartesi ile perşembe günlerinde ameller Allah'a arz olunur. Ben oruçlu iken amelimin Allah'a arz olunmasını severim."*⁽⁹⁷⁾

4. Her aydan üç gün oruç tutmak: Bu günlerin her kamerî ayın on üç, on dört ve on beşinci günlerinin olması efdâldir. Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Her aydan üç gün oruç tutmak, bütün seneyi oruçlu geçirmiş olmak gibidir."*⁽⁹⁸⁾

Yine Peygamberimiz (s.a.v), Ebû Zerr (r.a)'a hitaben şöyle buyurmuştur: *"Her aydan üç gün oruç tutmak istediğinde; on üç, on dört ve on beşinci günlerinde tut."*⁽⁹⁹⁾

(93) Buhârî: 1900; Müslim: 1130.

(94) Müslim: 1162.

(95) Müslim: 1134.

(96) Tirmizî: 754.

(97) Tirmizî: 747.

(98) Müslim: 1162.

(99) Tirmizî: 761.

Ancak Zilhicce ayının on üçüncü günü hariç, zira bu gün Kurban Bayramı'nın dördüncü günüdür. Kurban Bayramı günlerinde oruç tutmak haramdır.

5. Şevval ayından 6 gün oruç tutmak: Ramazan'dan sonra gelen Şevval ayında 6 gün oruç tutmak sünnettir. Ramazan Bayramı'nın birinci gününün akabinde, arka arkaya tutulması daha faziletlidir. Ancak arka arkaya tutulması şart değildir, aralıklı tutulmasıyla da sünnet hâsıl olur.

Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Her kim Ramazan orucunu tutar, sonra da ardından Şevval'in ikinci gününden başlayarak, 6 gün daha buna eklerse, bütün sene oruç tutmuş gibi olur."* (100)

Nafîle orucu bozmak: Nafîle bir oruca başlayan bir müslümanın istediği vakitte onu kesip bozması câizdir. Kazası da gerekmez. Ancak bozmasında kerâhat vardır. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Nafîle bir oruca başlayan nefsinin âmiridir. İster oruca devam eder, isterse de onu bozar."* (101)

Fakat kaza orucuna başlayan bir kimsenin, yarıda bırakıp bozması haramdır. Çünkü farza başlanmasıyla tamamlanması vâcib olur.

Mekruh Olan Oruç

Mekruh oruç; terkedilmesinde sevap olan, tutulmasında ceza olmayan oruçtur. Yani tutulursa herhangi bir cezası ve günahı yoktur. Fakat Allah'a itaat ederek tutulmadığı takdirde sevap vardır. İşte mekruh olan oruçlar şunlardır:

1. Yalnız cuma günü oruç tutmak: Fakat bir gün öncesiyle veya sonrasıyla birleştirmek suretiyle oruç tutmakta kerâhat yoktur. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Sizden biriniz cuma günü oruç tutmasın. Ancak onunla beraber bir gün önce veya sonra da oruç tutarsa, cuma günü de tutabilir."* (102) Yani bunda kerâhat olmaz.

2. Yalnız cumartesi günü oruç tutmak: Zira Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Cumartesi günü oruç tutmayın. Ancak Allah'ın size farz kıldığı oruçlar cumartesi gününe rastlarsa tutabilirsiniz."* (103)

(100) Müslim: 1164.

(101) Hâkim: 1/439.

(102) Buhârî: 1884; 1144.

(103) Tirmizî: 744.

Âlimler; tek pazar günü oruç tutmak da mekruhtur, demişlerdir. Çünkü yahudiler cumartesi günün, hıristiyanlar ise pazar gününe tazim ederler.

Fakat cumartesi ile pazar günleri arka arkaya tutmak mekruh değildir. Çünkü iki günü birden tazim eden yoktur.

Peygamberimiz (s.a.v), cumartesi ile pazarda çok oruç tutar ve şöyle buyururdu: *"Bu iki gün müşriklerin bayramıdır. Ben onlara muhalefet etmeyi severim."* (104)

3. Devamı oruç: Hiç bozmadan hergün oruç tutmak mekruhtur. Bu kerâhat; oruç sebebiyle başkasına ait bir hakkın yerine getirilmesinden veya bir zarardan korkan kimseye mahsustur.

Şayet böyle bir oruç, sahibine bir zarar vermiyorsa ve hiçbir kimse- nin hakkının ihmaline sebep olmuyorsa mekruh sayılmaz. Bilâkis müste- hab olur. Zira oruç en faziletli ibadetlerdendir.

Haram Olan Oruç

Aşağıdaki günlerin orucu haramdır:

1. Kurban ve Ramazan Bayramı'nın ilk günlerinde oruç tutmak: Ebû Hureyre (r.a) şöyle demiştir: *"Rasûlullah (s.a.v) iki günün orucunu ya- sakladı: Kurban Bayramı'nın ilk günü ve Ramazan Bayramı'nın ilk gü- nü."* (105)

2. Teşrik günlerinde oruç tutmak: Kurban Bayramı'nın ikinci, üçüncü ve dördüncü günlerine teşrik günleri denir. Bu üç günde oruç tutmak ha- ramdır. Çünkü Rasûlullah (s.a.v), bu günlerin oruçlarını da yasaklamışlar- dır. (106)

3. Şüpheli günde oruç tutmak: Bu da Şaban ayının 30. günüdür. Bu günde hilâlin görülmesi gerçekleşmeyince; bugün Şaban mı, yoksa Rama- zan mı, diye halkın şüpheyeye düştüğü o günde nafîle oruç tutmak câiz de- ğildir. Nitekim Ammar b. Yâsir (r.a) şöyle demiştir: *"İnsanların şüpheyeye düştüğü (Şaban'ın 30.) gün(ünde) oruç tutan, Allah Rasûlü'ne isyan etmiş olur."* (107)

(104) Ahmed: 6/324.

(105) Müslim: 1138.

(106) Ebû Dâvûd: 2418.

(107) Tirmizî: 686.

4. Şaban ayının yarısından sonra oruç tutmak: Daha önce oruç tutmamış kimsenin, Şaban ayının on beşinden sonra oruç tutması tahrimen mekruhtur. Peygamberimiz (s.a.v); "*Şaban ayının on beşinden sonra oruç tutmayınız.*" (108) diye buyurmuştur.

Ancak belli günlerde oruç tutmayı âdet edinmiş bir kimsenin âdet edindiği oruç Şaban'ın ikinci yarısına veya şüpheli gününe denk gelirse ya da bir kimse Şaban'ın başlangıcından itibaren oruç tutmuşsa; gerek Şaban'ın ikinci yarısında ve gerekse şüpheli gününde oruç tutması câiz olur. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Ramazan'dan bir iki gün önce oruç tutmayınız. Meğer ki bir kimsenin oruç tutmayı âdet edinmiş olduğu güne tesadüf ederse; o tutsun.*" (109)

İTİKAF

İtikaf; lûgatta; birşeye devam edip ondan ayrılmamak mânâsına gelir. Şeriat'te ise; sevap kazanmak gayesiyle muayyen bir niyetle camide durmak manasına gelir.

Delili: İtikafın meşrûiyetiyle ilgili olarak Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: *«وَلَا تَبَاسِرُنَّ وَأَنْتُمْ حَاكِفُونَ فِي الْمَسَاجِدِ»* "Mescitlerde itikafa bulunurken (ibadete çekilmiş iken) kadınlara yaklaşmayın.." (110)

Hz. Âişe (r.a) da şöyle demiştir: "*Peygamber (s.a.v) Ramazan'ın son on gününde itikafa girerdi. Vefatından sonra eşleri de itikafa girdiler.*" (111)

Hikmeti: Müslümanın zaman zaman bir değişim yapmak suretiyle nefsi mübah olan arzulardan dahi çevirerek Allah (c.c)'ya itaate yönlendirmesi ve onu ibadete tam hazırlaması gerekir. Ki Allah-u Teâlâ'nın rızasına ve sevgisine mazhar olsun; nefsanî arzulardan ve zararlı isteklerinden korunabilsin.

Çünkü nefis kötülüğe çok yönlendiricidir, isyanlara çok isteklidir. Nitekim Allah (c.c); "*Şüphesiz nefis, daima kötülüğü emredicidir. Meğer Rabb'imın rahmet ettiği nefis ola,*" (112) buyurarak bu gerçeği beyân etmiştir.

(108) Tirmizî: 738.

(109) Buhâri: 1815.

(110) Bakara: 187.

(111) Buhâri: 1922; Müslim: 1172.

(112) Yusûf: 53

Bir de dünyaya dalmak, ona fazla yönelmeye ve istemeye sebebiyet verir. Nefsi bu isteklerden çevirebilmenin yolu; ancak cami gibi sakın bir yerde Allah'ın haram kıldığı şeylerden sakınmak ve O'nun sevgisiyle terbiye etmekle mümkün olur.

İşte bunun için itikaf meşrû kılınmıştır ki, ibadete tam bir fırsat doğsun; nefis temizlensin ve günahlardan uzaklaşsın.

Hükmlü: İtikaf, her vakitte sünnettir. Ramazan'da daha çok müstehabdır. Özellikle Ramazan ayının son on gününde daha çok sevaba haizdir. Adak ile vâcib olur. Binaenaleyh, itikaf üç hükme tâbidir:

1. Müstehab olanı: Bu, hangi vakitte olursa olsun itikafa girmektir.

2. Sünnet-i müekkede olanı: Bu da, Ramazan ayının son on gününde itikafa girmektir. Bunun hikmeti, bu günlerde Kadir Gecesi'nin bulunmasıdır. Zira Kadir Gecesi, senenin en faziletli gecesidir. Cumhur âlimlere göre, Kadir Gecesi Ramazan'ın son on gününün içindedir.

Açıklama: Peygamberimiz (s.a.v); "*Kadir Gecesi'ni, Ramazan'ın son on gününde ve tek gecelerinde arayın.*" diye buyurmuştur. Bu nedenle, Kadir Gecesi'nin hangi gecede olduğu hususunda ihtilaf edilmiştir. İmam-ı Şafî, Kadir Gecesi'nin Ramazan'ın 21 veya 23. gecesinde bulunması ihtimaline ağırlık vermiştir. İmam-ı Azam'a göre 27. gecesindedir. 25 veya 29. gecesinde olduğunu söyleyenler de vardır.

Hülâsa Kadir Gecesi, Ramazan'ın son on gününde ve tek gecelerinde gizlenmiştir ki, bütün bu geceler itikaf ve diğer ibadetlerle değerlendirilsin.

3. Vâcib olanı: Bu da adak (nezir) edilen itikafıdır. Aralıksız bir şekilde muayyen bir müddet (meselâ; 3 gün), itikafa gireceğini nezreden bir kimsenin; abdest ve yemek gibi zarurî ihtiyaçları dışında başka birşey için camiden çıkması câiz değildir.

Bu çeşit itikafta zarurî olmayan bir iş veya dolaşmak gibi özür sayılmayan keyfî birşey için dışarıya çıkılırsa, haram işlenmiş olmakla beraber itikafının devamı bozulur; baştan itikafa başlanması vâcib olur.

Oruç tutarak itikafa gireceğini nezreden bir kimsenin, oruçlu olarak itikafa girmesi lazımdır.

Adak itikafında camilerden bir cami tayin edilirse, tayin edilen

camide itikafa girmek şart değildir. Tayin edilen cami, diğerinden daha evlâ olsa bile, başka bir camide de itikafa girmek sahihtir.^(j)

Yalnız Mescid-i Haram'da, Mescid-i Nebevî'de ve Mescid-i Ak-sa'da itikafa gireceğini nezreden kimsenin, tayin ettiği bu üç camiden birinde itikafa girmesi lazımdır. Çünkü bu üç cami diğerlerinden daha faziletli ve içlerinde yapılan ibadetin sevabı da daha çoktur. Ancak Mescid-i Nebevî'de veya Mescid-i Ak-sa'da itikafa nezreden, bu iki caminin yerine Mescid-i Haram'a girebilir; fakat aksi yapılamaz. Bir de Mescid-i Ak-sa'da itikafı nezreden kimde, Mescid-i Nebevî'de itikafa girebilir; fakat aksi yine yapılamaz.

Sıhhat Şartları

İtikaf, ancak iki temel şartla sahih olur:

1. Niyet etmek: İtikafa başlanmasıyla getirilir. Şöyle ki; ibadet gayesiyle muayyen bir müddet camide kalmaya niyet edilir. Niyet etmeden camide kalmak itikaf sayılmaz. Eğer dünyevî bir gaye için camiye girilir veya girilirken kalbe herhangi birşey getirmeden camide kalmak Şerî bir itikaf sayılmaz.

2. Camide durmak: Ev, medrese gibi yerlerde itikafa girilmez. Az da olsa camide bir müddet durmak itikafa yeterlidir. Şu hâlde, itikafın en az veya en çok müddeti yoktur. Beş, on dakika durmakla olabileceği gibi, birkaç gün de olabilir.

Bu şart için, camide durabilme şartları gerekir. Binaenaleyh, itikafa giren bir kimsenin cenabetten temiz bulunması, kadınların da hayız ve nifastan hâli olması şarttır. Ancak abdest itikaf için şart değildir; abdestsiz bir kimse itikafa niyet edebilir.

Mazeret yok iken camiden çıkan kimsenin itikafı bozulur. Fakat bir mazeret ve zarurî ihtiyaç için çıkarsa bozulmaz.

İtikafın sünnete uygun olması için oruç tutmak şart değildir. Ancak itikafı birlikte oruç tutmak da sünnettir. Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*İtikafa giren kimseye oruç şart değildir. Şayet oruç tutmayı adamazsa..*" (113)

(j) Meselâ; İstanbul'daki Fatih camiinde itikafa girmeyi adayan bir kimse, başka mahallenin küçük bir camiinde de itikafa girebilir.

(113) Hâkim: 1/439.

İtikafın Âdâbı

1. İtikafa giren kimsenin Allah (c.c)'ya ibadet etmekle meşgul olması müstehabdır. Böyle bir kimse Allah-u Teâlâ'yı zikreder, Kur'ân okur, ilim müzakeresi yapar. Zira bu, itikafın gayesine daha uygundur.

2. Oruç tutmak. Çünkü itikafla beraber oruç tutmak, daha faziletlidir ve nefsi temizlemek için daha elverişlidir.

3. İtikafın, içinde cuma namazı kılınan bir camide olması müstehabdır.

4. Bir kimse itikaf yaptığı müddetçe hayırdan başka birşey konuşmamalıdır. Gıybet ve dedikodu yapmaması, sövmemesi ve boş sözlerle iştigal etmesi gerekir.

İtikafı bozan şeyler:

Cinsel ilişkide bulunmak, ihtiyaç olmadan camiden çıkmak, delirmek, irtidat etmek (İslâm'dan çıkmak), hayız veya nifas olmak itikafı bozar.

C) HAC ve UMRE

Hac: Lûgatta; birşeyi yapmaya kasdetmek mânâsına gelir. Şerîat'ta ise; özel şartlar dahilinde muayyen bir ibadeti yapmak üzere Kâbe'yi ziyaret etmek mânâsına gelir.

Umre: Lûgatta, ziyaret etmek demektir. Şerîat'ta ise; Özel şartlar dahilinde muayyen bir ibadeti yapmak üzere, haccın vakitleri dışında Kâbe'yi ziyaret etmeye gitmeye denir.

Hac ile umre arasındaki fark: Hac; zaman ve bazı hükümler yönünden umreden farklıdır. Şöyle ki;

Haccın belli ayları vardır. Bu ayların dışında hac yapmak üzere niyet edip ihrama girmek câiz değildir. Bu aylar; Şevval, Zilkade ve Zilhice'nin ilk on günüdür.

Umreye gelince; edâsı için muayyen bir zaman söz konusu değildir. Haccın ifa günleri hariç, senenin günleri umrenin edâsı için geçerlidir. Yani umre, her zaman ve her ayda yapılabilir.

Hüküm yönünden farkları: Hac ibadetinde Arafat mevkiine gidilir, Müzdelife'de ve Mina'da gecelenir ve şeytanlar taşlanır. Umrede, bunlardan hiçbiri yapılmaz. Yalnız niyetle beraber, tavaf yapmak, sa'y etmek ve kıl kesmekten ibarettir.

Hüküm yönünden diğer bir farkı da; müçtehidler, haccın farziyeti hususunda görüş birliği içindedirler. Fakat umrede ihtilâf vardır. Farz olduğunu iddia edenler bulunduğu gibi, sünnet olduğunu söyleyenler de vardır.

Meşrûiyet zamanı: Hac ve umrenin farz oldukları tarihle ilgili çeşitli görüşler (Hicretin 5, 6, 7, 8 veya 9. senesinde farz kılındıkları) ileri sürülmüştür. Ancak en kuvvetli görüş, Hicret'in 9. senesinde farz kılındıkları görüşüdür. Zira Hicret'in 9. yılının başında Abdü'l-Kays heyeti gelip kendilerinin memur olundukları vecibeleri, Peygamberimiz (s.a.v)'den sorunca, şöyle buyurmuştur: *'Size; Allah'a îmân etmenizi, namaz kılmanızı, zekât vermenizi, Ramazan orucu tutmanızı ve savaşlardan aldığınız ganimet mallarından beşte birini vermenizi emrediyorum.'* (114)

Görülüyor ki eğer daha önce hac farz kılınmış olsaydı, Peygamberimiz (s.a.v) bu heyete emir buyurdukları farzlar arasında haccı da sayarlardı.

Hac ve umrenin hükmü ve delili:

Haccın hükmü ve delili: Hac; müçtehidlerin icmasıyla farzdır ve İslâm'ın rükünlerinden bir rükündür. Bu hususta muhalefet eden yoktur. Delili: Kitab, sünnet ve icmâdır.

Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: *«وَاللَّهُ عَلَى النَّاسِ حَجُّ الْبَيْتِ مَنْ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا»*
"Yoluna gücü yeten herkesin, Beytullah'a gidip haccetmesi, insanlar üzerinde Allah'ın bir hakkı (farz)dır." (115)

Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"İslâmiyet beş temel üzerinde kurulmuştur. Bunlar; Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed'in de O'nun Rasûlü olduğuna şahâdet etmek, namaz kılmak, zekât vermek, Ramazan orucu tutmak ve yoluna gücü yetenin haccetmesidir."* (116)

(114) Buhâri: ve Müslim.

(115) Âli- İmrân: 97.

(116) Buhâri: 8; Müslim: 16.

İcmâya gelince; müçtehidlerin hepsi haccın farziyeti hususunda görüş birliği içindedirler; hiçbirisi buna muhalif değildir. Bunun içindir ki, haccı inkâr eden kimsenin kâfir olduğuna hükmetmişlerdir. Çünkü bu; Kur'ân-ı Kerîm, sünnet-i seniyye ve icmâ ile sabit olan bir farzın inkârıdır.

Umrenin hükmü ve delili: İmam-ı Şafî'nin kuvvetli görüşüne göre umre, hac gibi farz bir ibadettir. Bu hükme, Kur'ân'dan ve sünnetten delil getirmiştir. Nitekim Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: «وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ» "Allah için haccı ve umreyi tamamlayın." (117) Yani haccı ve umreyi, bütün şartları ve rükünleriyle yerine getiriniz.

Sünnete gelince;

عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ: هَلْ عَلَى النِّسَاءِ جِهَادٌ؟
قَالَ: «نَعَمْ: جِهَادٌ لَا قِتَالَ فِيهِ: الْحَجُّ وَالْعُمْرَةُ»

Hiz. Aişe (r.a); "Ey Allah'ın Rasûlü, kadınlar üzerine farz kılınmış bir cihad var mıdır?" diye sorunca; Rasûlullah (s.a.v): "Evet, onlara içinde vuruşma ve öldürme olmayan farz bir cihad vardır; hac ve umre." (118) diye cevap vermişlerdir.

Bir kaç mesele:

1. Gücü yeten kimseye hac ve umre kaç defa farzdır? Hac ve umrenin; gücü yeten kimse için ömründe yalnız bir defa farz oldukları hususunda, müçtehidler icmâ hâlindeyler. Ancak adak edilirse, adağı yerine getirmek lazımdır.

Bu konuda müçtehidlerin delili, Ebû Hureyre (r.a)'ın rivâyet ettiği şu hadistir: "Rasûlallah (s.a.v) birgün bize hitab ederek şöyle buyurmuştur: 'Ey insanlar, Allah-u Teâlâ üzerinize haccı farz kıldı, haccediniz.' Bir adam; 'Yâ Rasûlallah, hac her sene için mi farz kılındı?' diye sordu. Rasûlullah (s.a.v) bu adamın sormasını engellemek için sükût buyurdu.

(117) Bakara: 196.

(118) İbn-i Mâce: 2/2901; Müsned: 6/165

(119) Müslim; Nesâî.

Ancak adam bu soruyu üç defa tekrar etti. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v)'de; 'Size söylediklerim kadarıyla beni bırakın (fazla soru sormayın). Eğer ben bu soruya evet deseydim, her sene haccetmek muhakkak farz olurdu. Şüphesiz ki, sizden önceki milletler; sebep yokken peygamberlerine çok soru sormadıkları ve ihtilâfa düşmeleri yüzünden helâk olmuşlardır. Şu hâlde ben, size birşey emrettiğim zaman, siz bundan gücünüz yettiği kadar yapın, birşeyden de nehyettiğim zaman da onu terkediniz.' buyurdu." (119)

Câbir b. Süraka (r.a) umre ile ilgili şu soruyu sormuştur: "Yâ Rasûlallah, yaptığımız bu umre yalnız bu seneye mahsus mu, yoksa ebedîyet için mi?" Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.v) parmaklarını birbirleriyle kenetliyerek şöyle buyurur: "*Umre de hac gibidir. Ömür boyu, ömür boyu içindir.*" (120)

2. Hac ve umre farz oldukları zaman tehir edilebilir mi, yoksa edâsı fevrî (âcil) mi? Şafiî Mezhebi'nde, hac ve umre fevrî olarak vâcib değildir. Yani farz oldukları aynı senede yapılması icap etmez; tehiri caizdir. Çünkü ömür boyu, edâsı için tanınan zamandır. Ancak gelecekte yapmak için azimde bulunmak şarttır. Yine de bir kimsenin farz olur olmaz, tehir etmeden zimmetinden çıkarmak üzere haccetmesi daha iyidir.

3. Rasûlullah (s.a.v) kaç hac ve kaç umre yapmışlar? Katâde (r.a) demiştir ki; Enes (r.a)'den, Rasûlullah (s.a.v)'in kaç defa haccettiğini sordum. Dedi ki: "Bir defa haccetti ve dört defa umre yaptı. Bunlar;

1. Haccı ile birlikte yaptığı umre,
2. Hicretin 6. yılında Hudeybiye'de yaptığı umre,
3. Hicretin 7. yılında Zilkade ayında yaptığı umre,
4. Huneyn savaşında elde edilen ganimetleri taksim ettiğinde Ci'râne'de yaptığı umredir." (121)

Hac ve Umrenin hikmet ve faydaları: Yüce Allah kullarına birtakım ibadetleri meşrû kılmış ve kendilerine hükümleri açıklamıştır ki, dünya ve ahirete ait olan acil ve müstakbel faydaları gerçekleşsin.

(119) Müslim: Nesâî

(120) Müslim: 1218.

(121) Buhâri, Müslim.

Şüphesiz Kur'ân-ı Kerîm haccı zikrederken, onda insanlara birtakım faydalar ve yararların bulunduğuna işaret etmiştir. Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: *"Hacca gelsinler ki, kendileri için birtakım faydalara şahit olsunlar ve Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği hayvanları belli günlerde (kurban ederek) üzerine Allah'ın adını ansınlar. Onlardan yiyecek, sıkıntı içinde bulunan fakirlere de yedirin."* (122)

İbni Abbas (r.a) bu âyetin tefsirinde şöyle demiştir: *"Bu faydalar dünya ve ahirete ait olan faydalardır. Ahiretin faydaları Allah'ın rızasıdır. Dünyanın ki ise, kurbanlardan ve ticaretlerinden elde edilen şeylerdir."*

Gerçekten İbni Abbas (r.a)'ın sözünü edip, işaret ettiği dünyevî ve uhrevî bu faydaları izah etmek istediğimizde, pek çok faydalar görürüz. İşte bu faydaların bir kısmı şöyledir:

1. Hac, müslümanlar arasında birlik ve beraberliği sağlar: İslâm dininin temel gayelerinden biri; müslümanlar arasında birlik ve beraberliğin, dayanışma ve yardımlaşmanın sağlanmasıdır. Bunun içindir ki Allah-u Teâlâ meşrû kıldığı ibadetlerin çoğunda, müslümanlar arasında çeşitli toplantılara ve tanışmalara yol açmıştır.

Şöyle ki, şehrin veya köyün bir yerinde herkese açık olarak günde beş defa toplanmak üzere cemaat namazını meşrû kılmıştır.

Şehrin en müsait bir yerinde, haftada bir defa, diğer bir toplantıyı sağlamak üzere, cuma namazının cemaatle kılınmasını farz kılmıştır.

İslâm âleminin senede bir defa toplanmasını sağlayacak bir toplantı ortamı daha sağlanmış ve bunun gerçekleşmesi için de hac farz kılmıştır.

2. Hac, gerçek İslâm kardeşliğini canlandırır ve hissedilir bir şekilde gerçekleştirir: Öyleki; dillerin, ırkların, renklerin ayrı ve memleketlerin birbirinden çok uzak olması, bu İslâm kardeşliğinin doğmasına aksi tesir etmez. Hatta müslümanların, Allah'ın evi etrafında karşılaşarak toplanmaları, İslâm kardeşliğinin canlanması için en iyi ortamdır. Hepsi aynı yöne yönelir, aynı duâ ile Allah (c.c)'ya yalvarırlar. Böylece hac, müslümanları tek bir vücut hâline getirir ve kardeş olduklarını ilân eder.

3. Hac, müslümanların eşit olduklarını ortaya koyar: Bütün rütbe

ve mevkileri kaldırır. Âmir, memur, efendi, hizmetçi bir olur. Arafat'ta, tavafta, Mina'da ve şeytan taşlamada zengin ve fakir birbirinden ayırt edilemez olur. Hepsini aynı ruhanî hava kaplar. O ruhanî havada Allah (c.c)'ya yaklaşıma ve rızasını kazanıma ortamı doğar.

Hac en güzel bir şekilde; insanların ana karınlarından dünyaya gelirken eşit olduklarını, hiçbirisinin diğerinden üstün olmadığını hatırlattığı gibi; kıyamet gününde kulların çıplak, yalın ayak olarak ve soy sop olmadığı hâlde Allah'ın huzuruna gideceklerini de anlatır.

4. Hac, en büyük hatırlatıcıdır. Müslümanlara, geçmiş peygamberlerin ve atalarının hâllerini hatırlatır. Zira hacda ibadet yapılan her yer bir olaya bağlıdır ve hacılara pek çok şeyleri hatırlatmaktadır.

Şöyleki Kâbe'nin yanında mü'minin hatırına; eski Kâbe'yi inşa eden Hz. İbrâhîm ve Hz. İsmâil (a.s) gelir. Hacer-i Esved'in yanında, Peygamberimiz (s.a.v)'in onu öptüğü ve putları devirmesi hatırlarına gelir.

Safa ile Merve de, Hz. Hacer'i hatırlatır ki, oğlu İsmâil (a.s)'a su bulmak için Safa ile Merve arasında gidip gelişi, müslümanın hatırına gelir.

Mina'da cemreler taşlanırken, Hz. İbrâhîm ile oğlu İsmâil (a.s) olayı hatıra gelir ki, oğul; şeytan ile mücadele edip, emrine muhalefet etmiş ve onu taşlamıştır. Baba; Allah'a itaat ederek rüyasında kendisine vahyeden, oğlunun boğazlama emrini yerine getirmeye yönelmiştir.

5. Hac, vücuda bir terbiyedir. Zorluklara karşı sabırlı, zahmet ve meşakatlere tahammüllü olmaya alıştıır.

Hac, ahlâkı düzeltecek terbiyedir. Zira iyi geçinmeyi, müsamahalı olmayı, tevazulu bulunmayı öğretir.

Hac, nefse terbiyedir. Zira iyilik yapmaya, sadaka vermeye, kurban kesmeye ve cömert olmaya yönlendirir.

Hac, kalbe terbiyedir. Zira kalbi temizler ve onu günahlardan uzaklaştırır.

Hac ve umrenin farz olmasının şartları:

Aşağıdaki 6 şarta haiz olan her kişiye hac ve umre farz olur:

1. Müslüman olmak: Her ibadetin geçerli olabilmesinin ilk şartı müslümanlığı kabul etmektir. Müslüman olmayanların yapacağı ibadetler geçerli olmayacağı gibi, hac ve umre de dünyada müslüman olmayandan istenmez ve ona farz değildir.

2. Akıllı olmak: Deliye ne hac ve ne de umre farz değildir. Çünkü deli, emredilen ile yasak edilen şeylerin arasını ayırt edemez. Bunun için mükellef değildir.

3. Bâliğ olmak: Erginlik çağına ulaşmayan çocuğa hac ve umre farz değildir. Çünkü henüz mükellef olmamıştır.

4. Hür olmak: Köleye hac ve umre farz değildir. Çünkü herhangi bir mala sahip değil; kendisi de, malı da efendisine aittir.(k)

5. Yolun emniyetli olması: Yolda can veya mal emniyeti olmazsa ya da bir savaş yüzünden yol tehlikeli olursa, hac ve umre farz olmaz.

6. Gücün yetmesi: Çünkü Allah-u Teâlâ; "Yoluna gücü yetenin, Beytullah'ı haccetmesi, insanlar üzerinde Allah'ın bir farzıdır." diye buyurmuştur.(123)

İbni Ömer (r.a) şöyle demiştir: "Bir adam Peygamber (s.a.v)'e gelerek; 'Yâ Rasûlallah, haccı vâcib kılan şey nedir?' diye sordu. Peygamber (s.a.v): 'Yol azığı ile hacca götürecektir vasıta' buyurdu." Bu hadiste; "Yol azığı ile vasıta" cümlesi, yukardaki âyette "yoluna gücü yeten" sözünün tefsiridir.

Gücün yetmesi ne ile gerçekleşir?

Bir kimsenin hacca gidip gelinceye kadar kendisine lazım olan yol masrafı, vasıta ücreti ve bunun yanında bugün ülkelerin aldıkları konut fonu ile kendilerinin bakmakla yükümlü olduğu kimselerin nafakasını karşılayacak ve üzerinde bulunan borçlardan fazla miktarda bir mala sahip olmasıyla gerçekleşir.

(k) Kâfir, deli çocuk ve köle hacca gittikleri takdirde; kâfir ve delinin haccı geçerli olmamakla beraber, mümeyyiz çocuğun ve kölenin haccı nafile sayılır. Şu hâlde kâfir müslüman olur, deli iyileşir çocuk buluşa erişir ve köle azad edilirse; kendilerine bunlardan sonra hac ve umre farz olursa tekrar gitmeleri lazımdır.

(123) Âl-i İmrân: 97.

Güçün çeşitleri:

1. Bizzat gücün yetmesi: Malî imkânla beraber, insanın bizzat hac ve umre yapma gücüne sahip olmasıdır. Şöyle ki, hacca gidecek kişinin vücudunun sıhhatli olması, kendisine büyük bir zarar ulaşmadan yolculuğa dayanabilecek, menâsikleri yapabilecek ve çekilmez bir zahmete maruz kalmadan bizzat haccedecek durumda olmasıdır.

2. Bizzat gücün yetmemesi: Kendisine hac ve umre farz olan mülkellefin bizzat gitmeye muktedir olmamasıdır. Kişinin hastalık, sakatlık ya da yaşlılık gibi bir mazeretten dolayı bizzat hacca gitmeye gücü yetmezse, ücretini vermek suretiyle yerine bir başkasını göndermesi vâcib olur. Hayatta iken göndermezse, ölümünden sonra onun yerine birisinin gönderilmesi gerekir.

İbni Abbas (r.a) şöyle demiştir: "Cüheyn kabilesinden bir kadın Peygamber (s.a.v)'e gelip dedi ki; 'Yâ Rasûlallah, anam haccetmeyi nezretmişti. Fakat haccetmeden öldü. Onun yerine haccedebilir miyim?' Peygamber (s.a.v); Evet, onun yerine haccet. Ne dersin? Annenin borcu olsaydı öder miydin? Allah'a olan borcu da ödeyin. Çünkü, Allah borcu ödenmesi en lââyık olanıdır.' buyurdu."

Bir adam Peygamber (s.a.v)'e gelip dedi ki: *"Yâ Rasûlallah, babam üzerine hac farz olduğu hâlde öldü. Onun yerine haccedeyim mi?"* Peygamber (s.a.v); *"Babanın üzerinde borç olsaydı, borcunu öder miydin?"* diye sordu. Adam, "Evet" dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v); *"Şu hâlde Allah, borcunun ödenmesi daha lââyık olanıdır."* (124) diye buyurdu.(1)

Bir de Has'am kabilesinden bir kadın Peygamber (s.a.v)'e gelip dedi ki: *"Yâ Rasûlallah, Allah'ın kulları üzerine farz kıldığı hac, ihtiyarlayıp vasıtaya binemez olduğu ve takatsız kaldığı zamanda babama farz oldu. Onun yerine ben haccedebilir miyim?"* Peygamber (s.a.v): *"Evet, hacc-*

(124) et-Taç: 2/3.

(1) Burada Peygamberimiz (s.a.v.) hac farızasını, ölmekle düşmeyen verilecek borca benzetmişlerdir. Yani ölen bir kimsenin üzerinde bulunan borcun ödenmesi gerektiği gibi, üzerine farz olan hacın da yerine getirilmesi lazımdır. Buna ücret gerekirse, ölenin malından ödenir ve bu ücret aynı zamanda ödenmesi gereken borçlardan sayılır. Miras malından bulunan borçlar ödenmedikçe paylaşılamayacağı gibi, hacın ücreti verilmedikçe de paylaşılmaz.

debilirsin." (125) cevabını verdi.(m)

Birkaç Mesele:

1. Bir kimsenin ticaret malından bir miktar sermayesi bulunursa, hac ve umre yapması için harcaması gerekir. Bir kimse de tarlası olup ve geçimini bundan sağlıyorsa, yine hac ve umrenin ifası için satması lazımdır. Çünkü borçlu olan bir kimsenin ticaret malını satıp borcunu vermesi gerektiği gibi, hac ve umre için de harcaması lazımdır. Esah (en doğru) olan görüş budur. Ancak bazı âlimler bunların satılmasının vâcib olmadığı görüşündedirler.

2. Hac ve umre yapmak için, barınma ihtiyacını karşılamak maksadıyla kullanılan evin ve meslekle ilgili iş aletlerinin, tezgâhın satılması vâcib değildir. Çünkü bunlar, onsuz olmayan zarûrî ihtiyaçlardır. Bu nedenle bunların satılması kişiye teklif edilemez, bunun için zorlanamaz.

3. Bir kimsenin, yalnız haccetmeye yetecek kadar parası bulunursa, fakat evlenmeye de ihtiyacı olursa, bakılır;

a. Bir kimse evlenme ihtiyacı olduğu hâlde şehvetine hakim olup fuhuşa düşme endişesi bulunmuyorsa; bu durumda hac kendisine farzdır ve ilk önce haccetmesi de efdâldir.

b. Bu kişinin zinaya ve günahlara düşme endişesi varsa; yine bu durumda hac kendisine farzdır, ancak ilk önce evlenmesi daha efdâldir.

Bundaki kaide; evlenme ihtiyacı, haccın vücutuna engel teşkil etmez. Binaenaleyh, bu durumda ilk önce evlenen bir kimsenin, hac ve umre zimmetinde kalmış olur.

4. Hac ve umrenin, kadına farz olabilmesi için yukarıda zikredilen 3 şartla birlikte, aşağıdaki şartlardan biri de şarttır:

a. Kadınla beraber kocasının bulunması,

(125) et-Tac: 2/110.

(m) Görülüyor ki, hayatta iken kendisine hac ve umre farz olup da hastalık veya ihtiyarlık özürlerinden dolayı gidemeyen, kimsenin yerine bedel olarak birisini göndermesi lazımdır. Ayrıca kendisine hac farz olduktan sonra tehir ede ede hac yapmadan ölürse, günahkâr olur ve yerine haccedilmesi vacib olur. Her ne suretle olursa olsun, hacca bedel olarak gidecek kişinin, daha önce kendi haccını yapmış olması, haccın farz ve vaciblerini bilmesi ve güvenilir kişi olması da gerekir.

b. Veya onunla birlikte erkek olan bir mahremi olması,⁽ⁿ⁾

c. Ya da onunla beraber, dindarlık ve iffetleriyle tanınmış olan kadınların bulunmasıdır. En az onunla birlikte iki kadın olması gerekir, kendisiyle beraber üç olurlar. Bu kadınların beraberinde, birinin kocası veya bir mahreminin bulunması şart değildir. Çünkü toplu hâlde bulunmalarıyla emniyette olurlar.

Bir diğer şart da; kadının hac yapacağı sırada boşanma veya kocasının ölümünden dolayı iddet (kadına gereken bekleme süresi) içinde olması lazımdır. Şu hâlde iddet beklemekte olan bir kadın hacca gidemez. Nitekim Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: "...*Rabb'iniz Allah'tan korkun (bekleme süresi dolmadan) kadınları evlerinden çıkarmayın. Kendileri de çıkmassınlar.*" (126)

5. Kadın, ancak kocasının izniyle hacca gidebilir. Kocasının izin vermezse hacca gidemez. Binaenaleyh hacca gitmeye gücü yettiği ve kocası buna engel olduğu hâlde ölen bir kadının; bıraktığı maldan haccı kaza edilir, yani yerine bedel gönderilir ve bizzat gitmediği için günahkâr sayılmaz.

Haccın sahih olmasının şartları:

Daha önce açıkladığımız şartlar, haccın farz olabilmesinin şartları idi. Binaenaleyh, o şartlardan birisine haiz olmayan bir kimse hac farzasıyla mükellef değildir.

Ancak o şartların, haccın sahih (geçerli) olması veya olmamasıyla bir alâkası yoktur. Belki bazen o şartlara haiz olmayan kimsenin (mümeyyiz çocuğun ve kölenin yaptıkları) hac sahih olur. Bazen de o şartlara haiz olmakla beraber (bir rükün eksikliğinden dolayı) hac sahih olmaz. İşte haccın sahih olması için şu şartlar gerekmektedir:

1. Müslüman olmak: Müslüman olmayanın yaptığı hac ve umre sahih değildir. Şöyle ki, bundan sonra müslümanlığı kabul eder ve kendisine hac farz olursa tekrar haccetmesi vâcib olur.

2. Mümeyyiz olmak: Temyiz çağına varmamış bir çocuğun bizzat

(n) Buhâri ve Müslim'de rivayet edilen bir hadiste Peygamberimiz şöyle buyurmuştur: "Hiçbir kadın, kocası veya mahremi beraber bulunmadıkça sefere çıkmasın."

(126) Talâk: 1

haccetmesi sahih değildir. *Temyiz çağı*: Çocuğun kendi kendine temizlenebilip abdestini alabilmesi, sağını solundan ayırt edebilmesi ve işlerini görebilme (en az 6-7) yaşına varmasıdır. Ancak bu çağ da, bir çocuktan diğerine göre değişebilir.

3. Belirlenen zamanda ihrama girmek: Hacda ihrama girme zamanı Şevval ve Zilkade ayları ve Zilhicce ayının ilk on günüdür. Yani hac için ihram zamanı; Ramazan ayını takip eden Şevval ayının başından itibaren başlar ve Kurban Bayramı'nın birinci gecesi fecrin doğmasından biraz öncesine kadar devam eder. İki ay ve on gün olan bu zaman içerisinde ihrama girmeyen bir kimsenin, haccı sahih olmaz. Bu zamanın dışında hac için ihrama giren kimse; haccı sahih olmayacağı için, bunu umreye çevirir, menâsikleri yerine getirir ve bu şekilde umre yerine getirilmiş olur.

4. Haccın rükünlerini yerine getirmek: İlerde haccın rükünlerini izah edeceğiz.

İşte bunlar, haccın sıhhati için gereken şartlardır. Mevcut olurlarsa; haccın farz olup olmadığına bakılmadan, hac ibadeti sahih olur. Şu hâlde, mümeyyiz bir çocuğun, hac kendisine farz olmamakla beraber yaptığı haccı sahih olur. Ancak bu hac onun için nafil sayılır. Bâliğ olduktan sonra kendisine hac farz olursa, tekrar haccetmesi vâcib olur.

Keza mümeyyiz olmayan, yani 6-7 yaşlarından küçük olan çocuğun haccı da sahihtir. Şöyle ki velisi onun yerine ihrama girer, sonra onu Arâfat'a götürür, tavaf ve sa'y yaptırır ve onun yerine cemreleri taşlarsa haccı sahih olur. Ancak yine bâliğ olduktan sonra kendisine hac farz olursa, tekrar haccetmesi gerekir.

İbni Abbas (r.a) şöyle demiştir: "*Birgün Peygamber (s.a.v) müslüman bir kabile ile karşılaştı. İçlerinden bir kadın küçük çocuğunu elleri ile yukarı kaldırıp dedi ki: 'Yâ Rasûlallah, bu küçük için hac var mı?' Yani bunun haccı sahih olur mu? diye sordu. Peygamber (s.a.v); 'Evet, sana da onun sevabı gibi sevap vardır.' buyurdu.*" (127)

İHRAM

İhram: Hac işlerine başlangıçtır; hacda yapılan özel ibadet çeşitlerine, rükün ve vâciblerine giriştir.

İhrama bağlı olan bu hükümleri anlamak için; ihramın mîkâtları, ihramın keyfiyeti ve ihramda haram olan şeyler olmak üzere bu üç konuya açıklık getirmek lazımdır.

I. İhramın Mîkâtları:

Mîkât: Zaman ve mekân mîkâtı olmak üzere ikiye ayrılır:

a. Zaman mîkâtı: Bununla kastedilen; hacda ihrama girmek için geçerli olan zamandır. Bu da, biraz önce belirttiğimiz gibi, Şevval ve Zilkade ayları ile Zilhicce ayının ilk on günüdür. Bu zaman dilimi, hacda ihrama girmek için açık bulunan zamandır. Bu zamandan önce hacca niyet edip ihrama giren bir kimsenin, niyeti ve dolayısıyla ihramı da sahih olmaz. Allah-u Teâlâ'nın; "*Hac, muayyen aylarda yapılır..*" (128) buyruğunun mânâsı budur.

b. Mekân mîkâtı: Bu da, çeşitli yönlerden Mekke Haremi'ni çevreleyen belirli bölge sınırlarından oluşur. Hacca giden her kişi bu sınırlardan itibaren ihrama girmek zorundadır. Bu sınırlardan ihramsız olarak geçmek câiz değildir. Öyle ki, hacı adayları bu bölgelere vardıkları zaman, daha önce ihrama girmemişlerse, ihrama girer ve zikredeceğimiz ihramın şartlarını ve veciblerini ifa etmeye başlarlar. Mekân mîkâtlarının bölge sınırları şunlardır:

1. Zü'l-huleyfe: Mekke'ye, Medine istikametinden gelenlerin mîkâtıdır. Hâlen buraya; "Ebyâr-ı Ali" denilmektedir. Mekke'den en uzak mîkât budur. Medine'ye 10, Mekke'ye ise yaklaşık 450 km. mesafededir. Peygamberimiz (s.a.v) Vedâ Haccı'nda burada ihrama girdikleri için, Zü'l-huleyfe'de bulunan mescidde ihrama girmek sünnettir.(o)

2. Cuhfe: Şam, Mısır ve Mağrib yönünden gelenlerin mîkâtıdır. Mekke'den uzaklığı 187 km.dir. Bu yörelerden gelenlerin; Cuhfe bölgesi-

(128) Bakara: 197.

(o) Bugün Türkiye'den karayolu ile hacca gidenlerin, Medine yolu üzerinden gittikleri için mîkâtları zü'l-huleyfe'dir. Hava yolu ile gidenler ise, mîkat bölgesine varmadan önce kendilerine haber verilir ve hemen ihrama girerler.

ne vardıkları zaman ya da sağ yahut solunun hizasına geldikleri zaman ihrama girmeleri vâcibdir.

3. Yelemlem: Yemen tarafından gelenlerin mîkâtıdır. Mekke ile arası 54 km.dir. En yakın mîkât budur.

4. Karn: Necid bölgesi istikametinden gelenlerin mîkâtıdır. Mekke'den uzaklığı 94 km.dir.

5. Zât-ı Irk: Irak ve Körfez yönünden gelenlerin mîkâtıdır. Bunun da Mekke'den uzaklığı 94 km.dir.

Öyle ki Mekke'ye gidecek hacı adaylarının bu beş mîkâtın (bölgenin) birisine vardıkları zaman ihrama girmeleri; şayet bu mîkâtların hiçbirisine uğramıyorlarsa, herhangi bir mîkâtın hizasına geldikleri zaman ihrama girmeleri vâcibdir.(8)

6. Mekke civarında ikamet edenlerin mîkâtı: Mekke'ye, bu mîkâtlardan daha yakın ikamet edenlerin mîkâtı, ikamet ettiği evidir. Buralarda oturanlar evlerinde gerekli hazırlığı yapar ve ihrama girerler. Keza Mekke'de oturanlar da, Mekke'de ve evlerinde ihrama girerler.

Bu mîkâtlar Peygamberimiz (s.a.v) tarafından belirlenmiştir. Nitekim İbni Abbas (r.a) şöyle demiştir: "*Rasûlullah (s.a.v) Medineliler için Zü'l-huleyfe'yi, Şamlılar için Cuhfe'yi, Necidliler için Karn'ı, Yemenliler için Yelemlem'i mîkât olarak tesbit etmiş ve demiştir ki: 'Bu sayılan yerler, kendi halklarıyla aynı yoldan hac ve umre niyetiyle gelen diğer insanlar için de mîkâttır. Bu yerlerden yakın yerlerde ikamet edenlerin mîkâtı ikamet ettikleri yerdir. Hatta Mekkeliler için, Mekke'dir. Onlar da oradan ihrama girerler.'*" (129)

Bu mîkâtlar, hem hac ve hem de umre ifası için Mekke'ye Harem bölgesinin dışından gelenler için geçerlidir. Ancak Harem bölgesi içinde olup da umre yapmak isteyen Mekke'li veya başkası olsun; bir adım olsa dahi, Harem bölgesinin dışına çıkıp orada ihrama girmesi vâcibdir. Eğer

(8) Ancak bu miktarlara varamadan önce, hatta kendi memleketlerinde bile niyet edip ihrama girebilirler. Yalnız mikatta ihrama girmek daha esdaldır. Bir iş için değil de, hac veya umre niyetiyle gelenin mikattan ihramsız geçmesi haramdır. Mikat ile Mekke arasında ikâmet edenlerin, Mekke'ye ihramsız olarak girmeleri caidır.

(129) et-Taç: 2/112.

bir kimse Mekke'de, yani Harem bölgesinden ihrama girerse umresi sahihtir, ancak kurban kesmesi gerekir.(p)

Peygamberimiz (s.a.v); haccı ifa ettikten sonra Mekke'de bulunan Hz. Aişe (r.a)'yi "*Ten'im*" denilen yere göndermiş, ordan umreye niyet edip ihrama girmiştir.(130)

İşte bunun içindir ki; Mekke'de bulunanlar genellikle "*Ten'im*" denilen yere gidip umre için orada ihrama girerler. Bugün bu yer Mekke'nin kuzeyinde ve şehrin bitişiğinde bir semt olmuştur.

II. İhramın Keyfiyeti:

İhram; hac veya umrenin, ya da her ikisinin ibadetlerine niyetle başlamak ve buna tâbi olan işleri ve tamamlayıcı âdâbları yapmaktan ibarettir. Şu hâlde ihram iki örtünün adı değil, hac veya umre ibadetlerine niyetle başlamaya denir.

İhrama girme keyfiyetini şöyle özetleyebiliriz:

1.Hazırlıkları: Hac ve umre ibadetlerini yerine getirmek isteyen bir kimse, önce şu hazırlıkları yapmalıdır:

a. Yıkanmak: İhram guslü niyetiyle yıkanmak sünnettir.

b. Bedene güzel koku sürmek: Bu da bir sünnettir. İhrama girdikten sonra bu kokunun eserinin kalmasının bir sakıncası yoktur. Nitekim Hz. Aişe validemiz şöyle demiştir: "*Rasûlullah (s.a.v) ihramda iken, saçının ayrıldığı yerde, daha önce sürdüğü misk parıltısını şimdi bile görür gibiyim.*" (131)

c. Erkeğin dikilmiş elbiseleri çıkarması: Dikilmiş ya da örülmüş bütün elbiseleri çıkarmak vâcibdir. Elbiselerin yerine izâr ve ridâ ile örtül-

(p) Harem bölgesi: Mekke ve etrafında; bitkileri koparılmamak ve hayvanları avlanmamak üzere sınırları belirlenmiş bölgeye denir. Bu sınırların dışında kalan yerlere "Hill" denir. Harem Bölgesinin sınırları, Cebrail (a.s.)'ın göstermesiyle Hz. İbrahim (a.s.) tarafından belirlenmiş; bu sınırları gösteren işaretler Peygamberimiz (s.a.v.) tarafından yenilenmiştir. Harem bölgesinin, Mekke'ye en uzak sınırı Cidde istikametindeki "Hudeybiye"; en yakın sınırı ise Medine istikametindeki "Ten'im"dir. Harem bölgesinde ikamet edenler, umre için ihrama girmek üzere genellikle Ten'imce gittiklerinden dolayı Umre de denilmektedir.

(130) et-Taç: 2/126.

(131) et-Taç 2/119.

lündür. *İzâr*; belden aşağıya sarılan, *ridâ* ise vücudun üst kısmını örten havlu veya peştemaldan ibarettir. Bunların beyaz ve yeni olması sünnettir.

Kadına gelince; yüzü ve elleri hariç, her tarafını kapatması vâcibdir. Nitekim bazı Sahâbelerin, ihram esnasında kadının giysileri hakkında, Peygamberimiz (s.a.v)'den sorması üzerine şöyle buyurmuştur: "*Kadın yüzünü kapatamaz ve ellerine eldiven geçiremez.*" İhramdan önce kadınların ellerine kına sürmesi sünnettir.

d. İki rekât namaz kılmak: İhram sünneti niyetiyle iki rekât namaz kılmak da sünnettir.

2 .Niyet: (c) şıkkı vâcib, diğerleri sünnet olan bu ön hazırlıkları yapan bir kimse; artık hareket saatini bekler, hareket edince; "*Allah-u Teâlâ için hac veya umre ibadetini yapmaya niyet ettim.*" diyerek kalben niyet eder. Bu niyetin dil ile de söylenmesi sünnettir. Bu niyetten sonra şöyle der:

لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، لَا شَرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ، إِنَّ الْحَمْدَ وَالنِّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكُ، لَا شَرِيكَ لَكَ

"*Lebbeyk allâhumme lebbeyk, Lebbeyke lâ şerîke leke lebbeyk. İn-ne'l-hamde ve'n-ni'mete leke ve'l-mülk. Lâ şerîke lek.*"

Bu zikre *telbiye* denir. İhramdan sonra bol bol telbiye okumak sünnettir. Bu telbiyenin mânâsı şudur: "*Allah'ım ben her zaman emrine hazırım, itaatkârim. Rabb'im Senin emrine hazırım, Senin hiçbir ortağın yoktur. Sana daima itaat ederim. Şüphesiz, hamd Sana, nimet Senin, mülk de Senin'dir. Bütün bunlarda ortağın yoktur.*"

Bütün bunlarda vâcib olan şey; kalb ile niyet etmektir. Niyetin dil ile söylenmesi ve telbiye getirilmesi sünnettir.

Hacı adayı bu hazırlıkları yaptıktan sonra, hac ve umre ibadetlerine girmiş olur; artık ilerde zikredeceğimiz rükûn ve vâcibleri yapmak mecburiyetinde kalır.

3. Hac çeşitleri: Hacı adayı, niyet edip ihrama girerken, şu keyfiyetlerden birisini seçmede muhayyerdir:

a. Haccı ifrad: Ihrama girerken önce yalnız hacca niyet etmektir. Bu durumda, haccın menâsiklerini (ibadetlerini) tamamladıktan sonra Har-em sınırı dışına (meselâ; Tenîme) gidilir, umre için de ihrama girilir ve umre için gerekli ibadetler yapılır. En faziletli ihram keyfiyeti budur. Zira Peygamberimiz (s.a.v) bu şekilde ihrama girmişlerdir.

b. Haccı temettû: Ihrama girerken önce yalnız umreye niyet getirmektir. Umrenin menâsikleri yapıldıktan sonra, Mekke'de veya umre mîkâtında hacca niyet edip ihrama girilir ve haccın menâsikleri de yapılır. Bu keyfiyet, fazilet bakımından ikinci sırada yer alır. Böyle yapanın kurban kesmesi vâcibdir.

c. Haccı kıran: Hac ve umreye birlikte niyet edip ihrama girmek ve yalnız haccın menâsiklerini yapmaktır. Böylece hem haccı ve hem de umreyi yapmış ve her ikisinin sevabına nail olmuş olunur. Bu keyfiyet de, fazilet bakımından üçüncü sırada yer alır. Haccı kıran yapan kimsenin de kurban kesmesi vâcibdir.

III. İhramın Yasakları:

İhrama girip hac veya umre ibadetlerine başlayan her kimseye 10 şey haram olur; bunlardan sakınması vâcibdir. İhramın bu yasakları şunlardır:

1. Elbise olarak dikilmiş, örülmüş veya dokunmuş giysiler giymek: Şu hâlde tamamen dikişsiz olarak örülmüş veya dokunmuş bir kazak ve çorap gibi giysileri de giymek yasaktır. Yukarıda zikredilen izâr ve ridâ peştemallarıyla örtünülür. Bunların uçları birbirine bağlanmaz, çatal iğne ile tutturulmaz.

Keza ayakların tümünü kapatacak bir şekilde ayakkabı giymek de haramdır. Ayakların üstünü ve topuklarını açık bırakan terlik veya takunya giyilir.

2. Özürlüz olarak başı kısmen veya tamamen örtmek: Bu örtünün, dikişli veya külah gibi dikişsiz ya da herhangi bir örtü olması neticeyi değiştirmez, yani bunlarla başı kapatmak haramdır. Ancak şemsiye kullanmak câizdir.

Bu iki yasağa delil İbni Ömer (r.a)'dan bize ulaşan rivâyettir: "*Bir adam Peygamber (s.a.v)'e sordu: 'Yâ Rasûlallah, ihrama girmek isteyen*

bir adam hangi elbiseyi giyer?' Peygamber (s.a.v); "Gömlekleri, sarıkları, donları, başa giyilenleri ve mestleri (ayakkabıları) giyemez. Ancak takunya bulamıyan kimse ayakkabı giysin. Yalnız topuklarından aşağısını kessin. (Yani takunya şekline getirsin).' buyurdu." (132)

Bu iki yasak sadece erkeklere mahsustur, kadınlara yasak değildir. Yani kadın dikişli her çeşit elbiseyi giyer ve başını örter. Fakat aşağıdaki diğer yasaklar müsterektir, yani hem kadına ve hem de erkeğe yasaktır.

3. Saç, sakal taramak: Tarak ve benzer aletlerle saç ve sakalın taranması sebebiyle kılların düşmesine yol açılırsa haramdır. Kıl düşmiyeycekse mekruhtur.

4. Saç ve sakalı tıraş etmek veya kılları çekmek: Tek bir kılı bile kasten gidermek haramdır. Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: "...Kurban yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin." (133)

Fıkıh âlimleri; başın kıllarına bütün vücut kıllarını kıyas ederek, giderilmesinin yasak olduğuna hükmetmişlerdir. Çünkü hüküm bakımından aralarında ayırım yapmak hususunda bir sebep bulunmamaktadır. Şu hâlde ihramda iken, vücudun herhangi bir yerinden kıl keşmek, koparmak ya da yolmak haramdır.

5. Tırnakları kesmek: Bu da kıllar gibidir, tek bir tırnağı bile kesmek haramdır. Ancak tırnak kırılır ve eziyet verirse, kırık kısmını kesmekte bir sakınca yoktur ve fidiye de gerekmez.

6. Koku sürünmek: Bedenin hangi yerine olursa olsun, bilerek koku sürmek haramdır. Keza kokulu birşeyin yiyecek ve içeceklere karıştırılıp yenilmesi, elbise ve yatağa koku sürülmesi, kokulu bir sabunla yıkanmak da haramdır.

Fakat gül çiçekleri veya kapta bulunan gül suyunu koklamak haram değildir. İhramda iken yıkanmak ve kokusuz sabun kullanmak câizdir.

7. Eti yenen yabanî kara hayvanını öldürmek: Zira Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: "...İhramlı iken avı öldürmeyin." (134)

(132) et-Taç: 2/114.

(133) Bakara: 196.

(134) Mâide: 95.

Keza öldürmeden elle tutmak, ayak ve kanat gibi bir uzvunu kırmak veya kıllarını, tüylerini yolmak da yasaktır.^(r) Ancak ihramda iken, meselâ; bir deniz kenarında bulunulursa, deniz ürünlerini avlamak câizdir. Keza koyun, keçi ve tavuk gibi eti yenen ehli hayvanları kesmek de câizdir.

8. Nikâh kıymak: İhramda bulunan bir kimse, ne kendisi için nikâh kıydırabilir ve ne de başkasının nikâhını kıyabilir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"İhramda olan bir kimse, ne kendisi nikâhlanır ve ne de (velisi veya vekili olmak üzere) başkasının nikâhını kıyabilir."*(135) Nikâh akdi yapar veya yaptırırsa, geçersiz olur.

9. Cinsel ilişkide bulunmak: İhramda bulunan bir kimsenin, ne şekilde olursa olsun, cinsî münasebette bulunması haramdır. Zira Allah-u Teâlâ net bir şekilde şöyle buyurmuştur: *"...Kim ihrama girerek hacı kendisine farz kılsa bilsin ki, hacda kadına yaklaşmak, günaha sapmak ve kavga etmek yoktur."*(136)

10. Şehvetle yaklaşmak: Şehvetle öpmek ve kucaklaşmak gibi cinsel ilişkiye götürüp, yaklaştıran davranışlarda bulunmak da haramdır. İhramda iken elle şehvet suyunu çıkarmak ve şehvî duyguları tahrik edici sözler söylemek de yasaktır. Çünkü bütün bunlar âyette; *"Kadına yaklaşmak.. yok"* kelâmıyla yasaklanmış fiillerin hükmüne girmektedir.

İşte bütün bunlar, ihramda yapılması haram olan şeylerdir. Binaenaleyh, hac veya umre ihramında bulunan bir kimsenin, mazeretsiz olarak bu yasakların birini dahi haram olduğunu bilerek ve isteyerek yapması haramdır. Bununla birlikte fidye vermesi de gerekir.

Eğer bu yasakların haram olduğunu bilmiyerek veya istemiyerek ya da bir mazeretten dolayı yaparsa; meselâ; bir hastalık gibi meşrû bir mazeretten dolayı başını örterse veya başını tıraş ederse haram değildir, fakat fidyesi gerekir. İlerde fidyenin miktarı ve çeşitleri açıklanacaktır.

(r) İhramda bulunan kimsenin kestiği kara avı murdar sayıldığı için, onu ne kendisi ve ne de başkası yiyemez. Harem bölgesindeki av hayvanlarının avlanması haram olduğu gibi, kendiliğinden biten bitkileri yolmak ve kesmek, ağaçları kırmak, ihramlı olan ve olmayan herkes için haramdır. Bunu yapanın fidye vermesi vacibdir. Fidyesi ilerde açıklanacaktır. Medine Haremi dahilinde avlanmak, ağaç kırmak veya bitkileri kesmek ya da yolmak da haramdır. Yalnız lbunun ifin fidye gerekmez.

(135) et-Taç: 2/117.

(136) Bakara: 197

İhramda yasak olmayan şeyler:

Yukardaki 10 maddeye bağlı olarak ihramda bulunan bir kimseye yasak olmayan bazı fiil ve davranışları şöyle özetleyebiliriz:

1. Elbise olarak dikilmiş bir giysiyi, meselâ; ceket veya pardösüyü giymeden omuzlara atması,
2. Beline, dikişli olsa dahi para kemeri veya kayış bağlaması, omuzuna çanta asması; yüzük, kol saati ve gözlük takması,
3. Yorgan, battaniye veya herhangi bir örtüyü -başı hariç- üzerine örtmesi,
4. Başına değdirmeden herhangi birşeyin altında gölgelenmesi ve şemsiye kullanması,
5. Kıl koparmadan kaşınması, diş çektirmesi, kan aldırması ve iğne vurdurması,
6. Kırılmış olan tırnağı kesmesi,
7. Çiçek veya meyveyi koklaması, güzel koku satılan dükkânda oturması ve kokuyu satın alması,
8. Banyo yapması ve kokusuz sabun kullanması,
9. İhramlı olmayanlara nikâh şahitliği yapması,
10. Ehli hayvanları kesmesi, yani normal olarak kasaplık yapması, deniz avını avlaması. Karga, çaylak, yılan, akrep, fare, sinek, pire gibi av hayvanı olmayan ve saldırıp ısırarak köpek, kurt ve kaplan gibi yırtıcı hayvanları öldürmesi.

HAC ve UMRENİN MENASİKLERİ

Haccın Menâsikleri

Haccın farz ve sahih olmasının şartları, hac menâsiklerine başlanabilme vakitleri ve ihramın keyfiyetini açıkladıktan sonra; şimdi haccı oluşturan menâsikleri (ibadetleri) beyan etmeye başlıyoruz.

Bu menâsiklerin bazısı vâcib, bazısı rûkûn (farz), bir kısmı sünnet, bir kısmı da duâlardan ibarettir. Bunların herbirini müstakil bir şekilde ele alıp izah edeceğiz.

HACCIN VACİBLERİ

Vâcib ile rûkûn arasındaki fark: Vâcib ile rûkûnların herbiri yapılması gerekli olan vecibelerdir. Mânâ ve hükmü birdir. Yalnız hac konusunda farklıdır:

Şöyle ki; *vâcibin terkıyla* hac bozulmaz, lakin kurban kesmekle tamamlanır.

Haccın rûkûnlarına gelince; haccın mahiyeti ancak kendisinin yapılmasıyla tamamlanır, yapılmadığı takdirde kurban keşmekle hac tamam olmaz; yeniden haccetmek gerekir.

Haccın vâcibleri 5'tir:

1. Mîkâta ihrama girmek: Hac ibadetine başlamak isteyen her kimsenin; daha önce hac ve umre için açıkladığımız mîkât denilen yerde ihrama girmesi vâcibdir. Mîkâta varmadan önce ihrama girebilir. Mîkâta varırken ihrama girmeden transit olarak geçen ve Harem bölgesine giren bir kimse, haccın vâciblerinden birini terketmiş olur.

Mîkâttan, ihrama girmeden geçmek haramdır. Bir kimse geçtiği takdirde yolda veya Mekke'de ihrama girerse, bir vâcibi terkinden dolayı haram işlemekle birlikte kurban kesmesi vâcib olur. Ancak tekrar mîkâta dönüp orda ihrama girerse, ceza kurbanından kurtulmuş olur.

2. Müzdelife'de geceleme: Hacı, arafe günü güneş battıktan sonra Arafat vakfesinden inerken Müzdelife'ye (Minâ ile Arafat arasında Harem bölgesi içinde bir yerdir) vardığında; gece yarısından sonra burada biraz (1 dk. da olsa) durması vâcibdir. Gece yarısından sonra biraz durması yeterlidir, fecire kadar beklemesi vâcib değildir. Şu hâlde, gece yarısından önce Müzdelife'den ayrılan kimse vâcibi yerine getirmiş sayılmaz ve bunun için kurban kesmesi gerekir.

3. Cemrelere (taş kümesine) taş atmak: Hacı, Arafat vakfesinden inip Müzdelife'de geceledikten sonra; Minâ'nın son sınırında ve Mekke'ye yakın bulunan Cemretü'l-Akabe'ye yönelerek bu cemreye 7 taş atması vâcibdir. Öyle ki her taşın, kendisi için sınırlanan yere değmesi lazımdır. Bu taşlamanın vakti; Müzdelife vakfesinden sonra bayram gecesinin yarısından itibaren başlar ve bayramın birinci günü güneşin batışına kadar devam eder.

Sonra teşrîk (bayramın 2-3 ve 4.) günlerinde; önce Mescid-i Hıyf'e yakın ve güneyinde bulunan küçük cemreye, sonra orta cemreye ve en son Akabe Cemresin'e, bu sıra ile herbirisine 7 taş atması vâcibdir. Sırayı bozarsa, yeniden sıraya göre taşlaması gerekir. Bu cemrelerin yerleri Minâ bölgesinde bellidir ve halk arasında yukardaki sıra ile küçük, orta ve büyük şeytan denmektedir.

Teşrîk günlerinde, üç cemreye taş atma zamanı öğle namazı vaktinin girmesiyle başlar ve güneşin batışına kadar devam eder. Ancak bu zaman içinde taş atamayan gece de atabilir. Hatta günün taşlarını atamayan, ertesi gün de atabilir ve kendisine bunun için fideye lazım gelmez.

Hülâsa; bayramın ilk günü yalnız Akabe Cemresin'e (Büyük şeytana) 7 taş atılır, diğer iki cemreye taş atılmaz. Bayramın 2-3 ve 4. günlerinde ise, her üç cemreye 7'şer taş atılır. Böylece atılan taşların sayısı 70 olur.

Dikkat: Bayramın üçüncü günü öğleden sonra üç cemreyi taşılayıp güneş batmadan önce Minâ sınırından çıkan bir hacının; bayramın dördüncü gecesini Minâ'da kalma ve ertesi gün üç cemreyi taşlama vucubunu üzerinden kalkmış olur. Bu hüküm, acele edip Minâ sınırından ayrılana, Allah (c.c) tarafından verilen bir ruhsattır.(137) Ancak bayramın üçüncü günü güneş batmadan önce Mina sınırından çıkmayan kimsenin de, bayramın dördüncü gecesini Minâ'da kalması ve ertesi gün de üç cemreyi taşlaması vâcibdir.

4. Minâ'da geceleme: Hac ibadetinde olan bir kimsenin, teşrîk günlerinde cemrelere taş attıktan sonra Mekke'ye dönüp orada yatması kâfi değildir. Belki de, teşrîk günlerinin birinci ve ikinci gecelerinin çoğunu Minâ'da geçirmesi vâcibdir.

Üçüncü gecesine gelince; yukarda belirttiğimiz gibi güneş batmadan önce Minâ sınırından ayrılmak şartıyla geceleme vucubu kalkar ve ertesi gün taşlama zorunluğu da kalmaz.

Bütün bu vâciblerin delili; Rasûlullah (s.a.v) haccını ifa ederken, böyle yaptıklarıyla ilgili Müslim'in, Hz. Câbir (r.a)'dan rivâyet ettiği uzun Hadis-i Şerif'tir. Bu hadis ilerde zikredilecektir.

5. Veda tevafı yapmak: Hacceden kişinin; haccın menâsiklerini tamamladıktan sonra Mekke'den ayrılmak istediğinde, veda tavafı niyetiyle Kâbe'yi tavaf etmesi vâcibdir. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v) hac ibadetlerini bitirdikten sonra veda tavafını yapmışlardır. Yalnız hayız veya nifaslı bulunan bir kadına veda tavafı vâcib değildir.

Veda tavafı, haccın son ibadetidir. Bu nedenle veda tavafını yapan bir kimse artık Mekke'de duramaz, yola çıkmak için acele eder. Veda tavafını yaptıktan sonra, ekmek gibi yolda lazım olan şeylerden başka bir şey satın alır veya hasta ziyareti gibi seferle ilgisi olmayan bir iş yaparsa; tekrar bu tavafı yapması vâcibdir.

İşte sıraladığımız bu beş vâcibden birini özürsüz olarak terkeden bir hacı günahkâr olur. Ancak bunlar, haccın mahiyetini oluşturan esaslar olmadığı için hac bozulmaz; belki de haccın tamamlanması için kurban kesmek gerekir.

HACCIN RÜKÜNLERİ

Haccın rükünleri; hac ibadetini oluşturan temellerdir. Birinin terkiyle hac bozulur ve herhangi bir keffâret veya kurban kesimiyle tamamlanmaz. Bu rükünler (farzlar) 6'dır:

1. Niyetle beraber ihrama girmek: Bundan maksat; hac veya umre ibadetlerine başlama niyetidir. Bunun keyfiyetini, âdâblarını ve şartlarını zikrettik, tekrar zikretmeye gerek yoktur.

2. Arafat'ta durmak: Arafat; Mekke'nin yaklaşık 23 km. güney doğusunda bir bölgenin adıdır. Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Hac, Arafat'tır. Kim Kurban Bayramı'nın birinci gecesinin fecrinden

Önce Arafat'a gelirse, hacca yetişmiş olur." (138) Yani Arafat'ta vakfe (durmak), hac ibadetlerinin temeli ve en önemli rükündür. Öyle ki hac ibadeti, sanki Arafat'ta durmaktan ibarettir.

Arafat'ta vakfenin şartları şöyle özetlenebilir:

a. Arafat vakfesinin, belirlenen zaman içinde yapılması:

Vakfe zamanı: Arefe günü öğle vaktinden itibaren başlar ve bayramın birinci gecesinin fecrinin doğuşuna kadar devam eder. Bu zamandan önce veya sonra Arafat'ta vakfe yapılırsa hac muteber sayılmaz. Anılan zaman içerisinde, gündüz veya gece olsun bir lahza (bir dakika) kadar dahi vakfe yapılırsa, rükün için yeterlidir. Ancak hem gündüzden, hem de geceden bir zaman dilimini Arafat'ta geçirmek daha efdâldir, yani sünnettir. Binaenaleyh, güneş batmadan önce Arafat'tan ayrılan bir kimsenin; Rasûlullah (s.a.v)'in fiiline muhalefet ettiği için, kurban kesmesi sünnettir. Zira Peygamberimiz (s.a.v), güneş battıktan sonra Arafat'tan ayrılmışlardır.

b. Vakfenin, Arafat bölgesinin sınırı içinde yapılması: Vakfe, bu bölgenin neresinde yapılırsa yapılsın yeterlidir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Şurada (Cebel-i Rahme denilen dağın eteğinde bulunan kayaların yanında) vakfe yaptım. Ancak Arafat bölgesinin her yanı vakfe yeridir."* (139) Yani vakfe için yeterlidir.

Şu hâlde, Urne vadisinde vakfe yapmak yeterli değildir. Çünkü bu yer, Arafat bölgesinden değildir.

Arefe günü akşam namazının yatsıya tehir edilmesi ve Mina'ya giderken Müzdelife'de beraber kılınması sünnettir. Zira Rasûlullah (s.a.v) böyle kılmış ve bu şekilde kılınmasını tavsiye etmişlerdir.

3. İfâda tavafını yapmak: Rükün (farz) olan tavafa İfâda tavafı denir.(s) Bunun zamanı: Arafat vakfesinden ve bayram gecesinin yarısından sonra başlar. Bayramın birinci gününde yapılması efdâldir. Bayramın diğer günlerine bırakılması mekruhtur.

(108) Ebû Dâvûd: 1949.

(139) et-Taç: 2/137.

(s) Tavaftan söz açılmışken, çeşitlerini zikretmek istiyoruz:

1- Kudum tavafı: Mekke'ye girerken yapılır. 2- İfâda tavafı: Haccın rükünüdür. 3- Veda tavafı: Haccın rükünüdür. 4- Umre tavafı: Umrenin rükünüdür. 5- Nafile tavafı: Bu tavafların dışında fırsat buldukça ve arzu edildikçe yapılan tavaftır.

Allah-u Teâlâ sarâhaten şöyle buyurmuştur: *"..ve Eski Ev'i(Kâbe'yi) tavaf etsinler."* (140)

Tavafın şartları:Gerek farz olan bu tavafın ve gerekse diğer tavaf-
ların sahih olabilmesi için birtakım şartlar vardır. Bu şartları şöyle özetle-
yebiliriz:

a. Namazın sıhhati için gerekli olan şartlar, tavaf için de şarttır:
Şöyle ki; tavaf yapan bir kimsenin abdestli olması ve bedeninin, elbisesi-
nin, tavaf yerinin temiz ve avret yerinin örtülü bulunması şarttır. Zira
Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Tavaf namaz gibidir, yalnız
Allah-u Teâlâ tavafta konuşmayı helâl kılmıştır. Kim tavafta konuşursa,
hayırdan başka konuşmasın."* (141)

b. Tavaf yaparken bütün vücudun Kâbe sınırı dışında olması. Şu
hâlde Kâbe'nin; Hicr-i İsmâil'in sınırı dışında tavaf edilmesi şarttır.
(Hicr-i İsmâil; Kâbe'nin kuzey cephesinde yarım daire, bir yay biçiminde
kısa bir duvarla çevrili alandır.) Çünkü Hicr-i İsmâil'in alanı Kâbe'nin bir
parçasıdır. Bu bölümün bir kapısından girip diğer kapısından çıkmak su-
retiyle yapılan tavaf sahih değildir. Keza Kâbe'nin çevresinde bulunan ve
Şazirvan denilen kaldırım üzerinde yürüyerek tavaf yapmak da geçersiz-
dir. Çünkü bu kaldırım Kâbe'nin bir parçası sayılır.

*c. Tavafa, Kabe'yi sola alarak Hacer-i Esved'in bulunduğu köşeden
başlanması:* Kâbeyi sağa almak suretiyle tavaf yapılırsa, geçersiz olur.
Hacer-i Esved'in köşesinden başka bir yerden tavafa başlanırsa, bu köşeye
kadar yapılan tavaf geçersizdir. Zira Peygamberimiz (s.a.v) tavafta,
Kâbe'yi soluna almış ve Hacer-i Esved'den başlamıştır.

d. Kâbe'nin etrafında yedi defa dolaşmak: Yedi defadan az yapılan,
tavaf tam sayılmaz ve rükün de tamamlanmış sayılmaz.

İşte bunlar tavafın şartlarıdır. Bunların dışında birtakım âdâb ve
sünnetleri vardır. İlerde bunları da dile getireceğiz.

4. Safâ ile Merve arasında sa'y etmek: *Safa ile Merve:* Kâbe'nin
doğusunda bulunan ve ona yakın olan iki tepenin adıdır. Bu iki tepecik
arasında yedi defa gidip gelmeye sa'y denir. Gidiş bir, dönüş de bir sayı-

(140) Hacc: 29.

(141) et-Taç: 2/131.

lır. Safa tepesinden Merve'ye kadar gidip, Merve tepesinden Safa'ya kadar dönüş yapmaya da bir *şavt* (*tur*) denir.

Bu rüknün delili, Peygamberimiz (s.a.v)'in sa'y edişidir. Nitekim sa'ye başlarken yüzünü Kâbe'ye dönerek şöyle buyurmuştur: "*Ey insanlar, sa'y yapınız.*"

Sa'yın şartlarını da şöyle özetleyebiliriz:

a. *Sa'yın, kudum tavafı* (Mekke'ye girerken yapılan tavaf) veya *ifâde tavafından sonra yapılması.*

b. *Sa'yın yedi şavt olması ve Safa'dan başlayıp Merve'de bitirilmesi.* Şöyle ki Safa'dan Merve'ye 4 gidiş ve Merve'den Safa'ya 3 dönüş olmak üzere yedi tur yapılmasıdır.

c. *Safa ile Merve arasındaki tüm alanın katedilmesi.* Bir karış kadar veya daha az eksik bırakılırsa o şavt (o gidiş veya dönüş turu) sahih olmaz. Bunun içindir ki Safa'dan başlarken ayakların ardını Safa'nın duvarına yapıştırdıktan sonra yürümeye başlamalı, Merve'ye varıldığı zaman da ayakların parmak uçlarını Merve'nin duvarına değdirmelidir. Ve gidiş dönüşler de böyle yapılmalıdır.

d. *Sa'yın 7 turunu arka arkaya yapmak.* Aralarında çok ara verilirse, sa'yı yeniden yapmak gerekir.

5. Tıraş olmak: Ne miktarda ve ne şekilde olursa olsun saç tıraşını yapmak veya saçı kısaltmak, Şafiî Mezhebi'nin sahih görüşüne göre hac-cın bir rüknüdür. Başın en az üç kılını kırpma ile da bu rükün yerine gelmiş olur.

Tıraşın şartları da şöyledir:

a. *Vaktinden önce tıraşın yapılmaması.* *Tıraşın Vakti:* Arafat vakfesinden ve bayram gecesinin yarısından sonra başlar. Bu vakitten önce tıraş yapan günahkâr olur ve fidiye vermesi de gerekir.

b. *Tıraş edilen veya kısaltılan kılların, üç kıldan az olmaması.*

c. *Tıraş edilen kılların baş sınırında bulunması.* Sakal veya bıyık kıllarının tıraşı ya da kırılması kâfi değildir. Kadın ise; sadece saçını biraz kısaltır.

Not: Başında saç bulunmayan kimsenin, başının üzerinden bir ustura geçirmesi sünnettir, vâcib değildir.

6. Bu rükünlerin çoğu arasında tertip yapmak: Haccın bu rükünlerinin çoğu arasında sıraya riayet etmek farzdır. Şöyle ki; *ilk önce* niyetle beraber ihrama girmek. *İkincisi* Arafat'ta vakfe etmek. *Üçüncüsü* İfâda tavafını yapmak. *Dördüncüsü* sa'y etmek. *Beşincisi* olan tıraşa gelince; İfâda tavafından sonra yapılabileceği gibi, bu tavaftan önce de yapılabilir. Yani ifâda tavafı ile saç tıraşı arasında tertibe rivayet etmek şart değildir. Ancak tıraşın, ifâda tavafından sonra yapılması sünnettir.^(§)

UMRENİN MENASİKLERİ:

Umrenin menâsikleri (rükün ve vâcibleri) şöyle özetlenebilir:

1. *Umre niyetiyle ihrama girmek.*
2. *Kâbe'yi tavaf etmek.*
3. *Safa ile Merve arasında sa'y yapmak.*
4. *Saçı tıraş etmek veya kısaltmak.*

Bunların yanı sıra; mîkâtta ihrama girmek ve ihramda bulunulduğu müddetçe, ihramlıya haram olan şeylerden sakınmak vâcibdir.

HACCIN SÜNNETLERİ

Bu sünnetler; Peygamberimiz (s.a.v)'in hac ibadetinin tatbiki ve öğretimi sırasında titizlikle yaptığı tamamlayıcı fiiller ve âdâblardan ibarettir. Ancak bunlar, haccın rükünleri veya terkinden dolayı günaha girildiği ve fidyenin gerektiği vâciblerin ayarında değildir.

(§) İhramda iken hayız veya nifas durumuna düşen bir kadın, tavaftan başka haccın tüm rükünleri ve vaciblerini yapar. Tavaf için temizleninceye kadar bekler. Beklemesi mümkün değilse, niyetle ihramdan çıkar ve saçını kısaltır. Memleketine döner. Ancak bu tavaf zimmetinde kalır, ilerdeki senelerde kaza etmesi gerekir.

Şu hâlde ihrama girildiği andan itibaren hac ibadeti bitinceye kadar, rûkûn ve vâcibleri dışında yapılması istenilen işlerin hepsi sünnetlerden ibarettir.

Haccın bu sünnetleri pek çoktur ve çeşitli hac ibadetlerine bağlıdır-
lar. Şimdi bu sünnetlerin bağlı bulunduğu ibadetlere göre en önemlilerini
beyân ediyoruz:

I. İhramın sünnetleri:

Hac için ihrama girmek isteyen her kişinin şu âdâbları yerine getir-
mesi sünnettir:

1. *İhram guslû almak*: İhrama girmeden önce, ihram guslû niyeti-
le boy abdesti almak gerekir. Şayet gusûl mümkün değilse, yerine teyem-
müm yapmakla da sünnet hasıl olur. Ayrıca koltuk altı ve etek tıraşı yap-
mak, tırnakları kesmek, sabunla vücudun kirini gidermek gibi temizliğin
her çeşidini yapmak sünnettir. Bu gusûl ve çeşitli temizlikler erkeğe sün-
net olduğu gibi, temiz veya hayızlı bulunan bir kadına da sünnettir.

2. *Niyetten sonra telbiye okumak*: Niyeti; kalble beraber dil ile de
getirmenin akibinde telbiye okumak gerekir. Hacı adayı ihrama girdikten
sonra telbiye getirmeye başlar. Erkek, yüksek sesle kadın ise, kendi sesini
işitecek şekilde alçak bir sesle telbiye getirir. Ayakta, otururken, yürürken
ve muhtelif hâllerde, her iniş ve yokuşta, herhangi birşeye binildiğinde,
namaz kılındığında ve arkadaşlarla karşı karşıya gelindiğinde her zaman
getirilmesi sünnettir. Yalnız tavaf esnasında telbiye getirmek sünnet de-
ğildir. Telbiyenin müstehablığı, bayramın birinci günü Akabe Cemresi
taşlanıncaya kadar devam eder, ondan sonra telbiye getirilmesi sünnet de-
ğildir.

İhrama girerken kibleye dönüp şöyle denir: **اَللّٰهُمَّ اَحْرِمْ لَكَ شَعْرِي وَشَعْرِي**
"Allâhumme ehrama leke şearî ve beşerî ve lahmî ve demî."

II. Mekke'ye girme sünnetleri:

Hacı adayı ihrama girdikten sonra yoluna devam eder, Mekke'ye gi-
receği zaman şu hususlara riayet eder ki, bunlar da sünnettir:

1. *Mekke'ye girerken Zî-Tuvâ kuyusuna vardığı zaman mümkünse
yikanır*. Bu kuyu bilinmektedir. Peygamberimiz (s.a.v) Mekke'ye girer-

ken devamlı olarak bu kuyunun suyuyla yıkanırđı.

2. Mekke'ye, Arafat vakfesinden önce girer. Ondan sonra Mekke'den Arafat'a çıkar, yani transit olarak Arafat'a çıkmamalıdır.

3. Mekke'ye girdiği zaman hemen Kâbe'ye gidip Kudûm (Mekke'ye giriş) tavafı yapar. Bu tavaf Mescid-i Haram'a saygıdır ki, Peygamberimiz (s.a.v) bunu titizlikle yapardı.

4. Mescid-i Haram'a Bâbü's-selâm (Selâm kapısı)dan girer. Kâ'be-i Şerif'i gördüğünde, ellerini kaldırıp şu duâyı okur:

«اللَّهُمَّ زِدْ هَذَا الْبَيْتَ تَشْرِيفًا وَتَعْظِيمًا وَتَكْرِيمًا وَمَهَابَةً، وَزِدْ مَنْ شَرَفَهُ وَعَظَّمَهُ مِنْ حَجَّةٍ أَوْ اعْتَمَرَهُ تَشْرِيفًا وَتَعْظِيمًا وَتَكْرِيمًا وَبِرًّا. اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ فَحِينَا رَبَّنَا بِالسَّلَامِ»

"Allâhumme zid hâza'l-beyte teşrîfen ve ta'zîmen ve tekrîmen ve mehâbeten, ve zid men şerrafehû ve azzamehû mimmen haccehû evi'temerahû teşrîfen ve ta'zîmen ve tekrîmen ve birran. Allâhumme ente's-selâmu ve minke's-selâmu fe-hayyinâ Rabbenâ bi's-selâm."

III. Tavafın sünnetleri: Daha önce, tavafın sahîh olabilmesi için gereken şartları zikrettik. Sünnetleri de şöyledir:

1. Hacı adayı erkek veya kadın olsun tavafı yaya olarak yapması. Ancak hastalık gibi bir mazeret olursa, binerek veya sedye üzerinde tavaf yapmakta kerâhet yoktur. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v), hasta olan Ümmü Seleme (r.a)'ya şöyle demiştir: "Bin ve insanların arakasında tavaf et."

2. Tavafa başlarken Hacer-i Esved-i İstîlâm etmek (sağ elle dokunmak), öpmek ve alını üzerine koymak. Zira Peygamberimiz (s.a.v) böyle yaparlardı. Şöyle ki tavafa başlarken ve tavafın her dönüşünde Hacer-i Esved'in hizasına geldiği zaman ona dönüp, namaza durur gibi ellerini kaldırır; "Bismillâh, Allâhu Ekber" diyerek, ellerini üzerine koyar ve eller arasında Hacer-i Esved'i öperdi.

İzdiham sebebiyle Hacer-i Esved'in yanına gitmesi ve bu şekilde yapması mümkün olmaya kimse; Hacer-i Esved'in hizasına geldiğinde uzaktan tekbir getirir ve ellerini kaldırıp avuçlarının içiyle üzerine koyuyormuş gibi karşıdan işaret ederek Hacer-i Esved'i selâmlar ve ellerinin içini öper. Bu sünnet erkeklere mahsustur; kadına, Hacer-i Esved'i selâmlamak ve öpmek sünnet değildir. Ancak önündeki tavaf alanı boş olursa, bunlar kadına da sünnet olur.

Şayet tavaf alanı çok izdihamlı olursa; öyle ki Hacer-i Esved'e dokunmak ve öpmek insanların eziyetine sebep olursa, erkeğe de sünnet değildir. Hatta bazen de eziyet nisbetiyle mekruh veya haram olur.

Peygamberimiz (s.a.v), Ömer (r.a)'a hitaben şöyle buyurmuştur: *"Ey Ömer, sen güçlü bir adamsın. Hacer-i Esved'in yanına gitmek için zorlanma, zira zayıf kimseye eziyet verebilirsin. Tenha olursa yanına git, yoksa tekbir ve tehlil getirerek uzaktan onu selâmla."*

Keza hem tavaftan sonra ve hem de kılınan iki rekât tavaf sünnetinden sonra da, Hacer-i Esved'i istilâm etmek ve öpmek sünnettir. Tabii ki tavaf alanı تنها ise...

3 . Erkeklerin, arkasında sa'y edilecek her tavafın ilk üç turunda remel yapmaları.

Remel; kısa adımlarla koşup, omuzları silkerek çalımli bir hızla yürümektir ki; erkekler için sünnettir. Ancak arkasında sa'y edilmeyecek tavafalarda remel yapmak sünnet değildir. Şu hâlde remel hareketi, kudüm tavafında veya ifâda tavafında olabilir. Bir de umre tavafında olur. Çünkü umre tavafından sonra sa'y yapmak lazımdır.

4. Erkeklerin, remel yapılacak her tavafın bütün turlarında ıdtıba yapmaları. İdtıba; omuza atılan ihramlık örtüyü sağ koltuğun altından geçirip, uçlarını sol omuzun üzerine atmaktır ve böylece sağ kolu ve sağ omuzu açık bırakmak sünnettir. Gerek remel ve gerekse ıdtıba kadınlara sünnet değildir.

5. Tavaftan sonra iki rekât tavaf sünneti kılmak. Hangi tavaf olursa olsun, akabinde iki rekât namaz kılmak sünnettir. Mümkünse, Makâm-ı İbrâhîm'in arkasında kılınması; birinci rekâtta Fatiha'dan sonra "*Kâfirûn*", ikinci rekâtta "*İhlâs*" sûrelerinin okunması da sünnettir.

Bir kimse tavaftan sonra iki rekât tavaf sünnetini kılacağı sırada, ıdtıba yapmışsa, vaziyetini değiştirip, omuzlarını kapatır. Namazdan sonra sa'ye başlarken yine ıdtıba yapar.

IV. Sa'yın Sünnetleri: Sa'yın önemli sünnetleri de şunlardır:

1. *Sa'yın tekrarı.* Kudûm tavafindan sonra sa'y yapan kimsenin ifâda tavafindan sonra tekrar etmemesi. Çünkü böyle bir tavafın tekrarı mekruhtur.

2. *Sa'ye başlarken Safa tepesine çıkmak.* Bu arada Kâbe'ye dönüp tekbir ve tehlil getirmek ve duâ yapmak da müstehabdır. Merve'ye varıldığında, aynı şeyleri yapmak da sünnettir.

3. *İmkân dahilinde sa'yın yaya ve normal yürüyüşle yapılması.* İki yeşil direk arasında, erkeklerin hızlı yürümeleri sünnettir.

4. *Sa'y yaparken abdestli olmak.* Avret mahallinin örtünmüş bulunması da sünnettir.

V. Arafat'a çıkış sünnetleri: Daha önce belirttiğimiz gibi, Arafat'ta vakfe, haccın en önemli rükünlerindendir. Hacıların, Mekke'ye varmadan direkt olarak Arafat'a çıkmasıyla bu rükün gerçekleşir. Ancak Arafat çıkışıyla ilgili Peygamberimiz (s.a.v)'in yol ve sünnetini takip etmek isteyen kişinin, aşağıdaki hususlara riayet etmesi gerekir.

1. *Önce Mekke'ye girmesi.* Ve kudûm tavafindan sonra Arafat'a çıkması sünnettir.

2. *Zilhicce ayının 7. gününde hutbe okuması.* Şöyle ki müslümanların imamı veya hacılara rehberlik yapan kişi, Mekke'de Zilhicce ayının 7. günü, öğle namazından sonra bir hitapta bulunur; ertesi gün Mina'ya gideceklerini söyler ve ileriki günlerde yapılacak ibadetleri anlatır. Ki yapılacak ibadetler hakkında bilgi sahibi olsunlar.

3. *Zilhicce'nin 8. günü Minâ'ya hareket etmeleri.* Sabah namazından sonra Mina'ya hareket ederler. O gün ve ertesi günün sabahına kadar Mina'da kalırlar. Bu aradaki beş vakit namazı, Peygamberimiz (s.a.v)'in kıldığı yer olan Mescid-i Hayf'ta kılarlar.

4. *Zilhicce'nin 9. günü Arafat'a hareket etmeleri.* (Arafe günü) güneş doğduktan sonra Minâ'dan Arafat'a hareket ederler. Ancak Arafat'ın

sınırına ulaştıklarında hemen Arafat'a girmezler; Nemire (Arafat sınırına yakın) semtinde öğle vakti girinceye kadar beklemeleri de sünnettir. Burada öğle ve ikindi namazlarını cem-i takdim ederek birlikte kıldıktan sonra Arafat'a gider ve güneş batıncaya kadar bu bölgenin herhangi bir yerinde (en efdâli Cebelû'r-Rahme denilen dağın eteğinde bulunan kayaların yanında) dururlar. Bu arada Allah (c.c)'yu bol bol zikredip tevbe ve istiğfar eder, tehlil ve tekbir getirirler; duâ edip yalvarırlar ve bu vakti ibadetle değerlendirirler. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v) vefatından kısa bir zaman önce Ashâb'ıyla birlikte ifa ettikleri haccında böyle yapmışlardır.

VI. Müzdelife'de geceleme sünnetleri: Hacıların, arafe günü bayram gecesinde Müzdelife'ye vardıkları zaman, şu işlere riayet etmeleri sünnettir:

1. *Müzdelife'de fecrin doğuşuna kadar beklemeleri.* Ki sabah namazını ilk vaktinde kılabilсинler.

2. *Bayramın ilk gününde Akabe Cemresi'ne atılacak 7 taşın Müzdelife'den toplanması.* Bu taşların nohuttan büyük, fındıktan küçük olması da sünnettir.

3. *Meş'ari Haram'da güneşin doğuşuna kadar beklenmesi.* Bu yer, Müzdelife'nin son sınırında ufak bir tepedir. Hacılar, Müzdelife'den hareket edip, oraya vardıkları zaman güneşin doğuşuna kadar beklerler; bu arada bol bol istiğfar ve duâ etmeleri sünnettir. Özellikle şu duâyı çok okurlar: «رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ» "Rabbenâ âtinâ fi'd-dünya haseneten ve fi'l-âhireti haseneten ve kınâ azâbennâr." Bu zikir ve duâ konusunda Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: "...Arafattaki duruştan ayrılıp Müzdelife'ye akın edince Meş'ari Haram'da Allah'ı zikredin.." (142) Güneş doğmak üzere iken zikir ve telbiye getirerek Minâ'ya doğru yola devam edilir.

VII. Şeytan taşlama sünnetleri: Cemrelere taş atmanın sünnetleri de şöyledir:

1. *Bayramın birinci günü Akabe Cemresi'ne taş atmaya başlarken telbiyeyi kesmek.* Zira Peygamberimiz (s.a.v) bu cemreyi taşlayıncaya

kadar çok telbiye eder, taş atmaya başladı mı telbiyeyi keser ve bunun yerine tekbir getirirdi.

2. *Bayramın ilk günü Akabe Cemresi'ni taşlarken Minâ'yı sağa ve Mekke'yi sola almak.* Diğer günlerde cemreleri taşlarken Mekke'ye doğru durmak, yani kibleye yönelmek sünnettir.

3. *Her taşı atarken tekbir getirmek.* Taşları sağ elle atmak ve taşı atarken koltuk altı görünecek kadar kolu kaldırmak da sünnettir. Fakat kadınlar kolunu kaldırmaz. Taşların orta fındık büyüklüğünde olması da müstehabdır.

4. *Teşrik günlerinde öğle vakti girer girmez ve öğle namazını kılmadan önce cemreleri taşlamak.* Ancak bu sırada çok şiddetli bir izdiham olursa, tehir edilmesi sünnete aykırı değildir.

5. *Küçük ve orta cemrelerin herbirisine taş attıktan sonra duâ etmek.* Şöyle ki, küçük cemreye taş atan kişi bundan sonra, bir kenara çekilip kibleye yönelir; kendisine, akrabasına ve din kardeşlerine, huşu ve sükûnet içinde duâ eder.

Sonra orta cemreyi taşlar ve yine kendine taşların isabet etmiyeceği bir kenara çekilir ve yan durarak duâ yapar. Daha sonra büyük cemreyi taşlar ve duâ yapmadan ordan ayrılır.

HACCIN DUÂLARI

Duâ bir nevi ibadettir, belki de ibadetin beynidir. Hakikatta kalb işidir ve Allah'a ilticadır. Kalbi uyandıran ve Allah'a olan ihtiyaç şuurunu uyandıran bir araçtır. Bunun içindir ki Kur'ân-ı Kerîm ve Sünnet, duânın yapılmasını istemiştir. Nitekim Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur:

﴿ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً﴾ "Rabb'inize gönülden ve gizlice duâ edin."⁽¹⁴³⁾ Başka bir âyette; "Rab'biniz buyurdu ki; Bana duâ edin ki duânıza kabul edeyim."⁽¹⁴⁴⁾ diye buyrulmuştur.

Peygamberimiz (s.a.v) de şöyle buyurmuştur: ﴿الدُّعَاءُ هُوَ الْعِبَادَةُ﴾
"Duâ ibadetin tâ kendisidir."

(143) A'raf: 55.

(144) Mü'min: 60

Şüphesiz duânın kabulüne en büyük etken; kalbin ihlâslı olması, nefsin temiz bulunması, helâl kazanılması ve duâ yaparken dünyadan yüz çevirip, Allah'a tam yönelmektir.

İnsan hac günlerinde ibadetleri ifa ederken; duânın kabulüyle ilgili olarak zikrettiğimiz özelliklere daha çok yakın olur. Hem de bu günlerde insan Allah'ın rahmetine ve duânın kabulüne daha fazla yönelir.

Bütün bunlar içindir ki, hac günlerinde çeşitli yer ve hâllerde duâ meşru kılınmıştır; korkarak ve umarak çok duâ yapılması müstehab görülmüştür.

Hiç şüphesiz en faziletli duâ, Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan ve Peygamberimiz (s.a.v)'in diliyle vârid olan duâlardır.

Haccın menâsiklerini yaparken pek çok duâ okunmaktadır. Ancak bütün bu duâların hepsi Peygamberimiz (s.a.v)'e nisbet edilemez, yani kendisinin buyurdukları söylenemez. Belki bunların çoğu Peygamberimiz (s.a.v) tarafından söylenmemiştir. Birçok âlim ve salih kişilerden rivâyet edilmiş ve müstehab görülmüştür. Şu hâlde bunlar duâ olması hasebiyle hac menâsiklerini yaparken okunması sünnettir ya da bunlardan başka hatıra gelen ve nefse hoş gelen duâlar da yapılabilir.

Haccın çeşitli konularıyla ilgili bazı duâlar zikredildi. Şimdi ise; haccın ibadetlerini uygularken çeşitli zamanlarda ve yerlerde okunan genel duâları vermek istiyoruz:

1. İhrama girerken: Hacc eden kimsenin, ihrama girip telbiye getirdikten sonra kibleye dönüp şu duâyı okuması sünnettir: **«اللَّهُمَّ احْرِمْ لَكَ نَفْسِي وَشَعْرِي وَبَشَرِي، وَلَحْمِي وَدَمِي،** "Allâhumme ehrume leke nefsi ve şearî ve beşerî ve lahmî ve demî."

Mânâsı: "Allah'ım kıllarım, vücudum, etim ve kanım Senin için ihrama girdi."

2. Beğendiği birşey gördüğünde: Hacı, ihrama girdikten sonra beğendiği veya hayret verici birşey gördüğü zaman şöyle der: **«لَيْتَكَ إِذَا الْعِشَاءُ** "Lebbeyke inne'l-ıyşe ıyşu'l-âhire."

Mânâsı: "Allah'ım emrine hazırım. Şüphesiz güzel hayat ahiret hayatıdır."

3. Mekke Haremi'ne varırken: Hacının, Mekke Haremi'ne vardığı zaman şu duâyı okuması müstehabdır:

«اللَّهُمَّ هَذَا حَرَمُكَ وَأَمْنُكَ، فَحَرِّمْنِي عَلَى النَّارِ، وَأَمِّنِّي مِنْ عَذَابِكَ يَوْمَ تَبْعَثُ عِبَادَكَ، وَاجْعَلْنِي مِنْ أَوْلِيَائِكَ وَأَهْلِ طَاعَتِكَ»

"Allâhumme hâzâ haramüke ve emnüke, feharrimnî ala'n-nâri ve âminnî min azâbike yevme teb'asü ibâdike, ve'c-alnî min evliyâike ve ehli tâatik."

Mânâsı: "Allah'ım, burası Senin Haremin'dir. Muhterem ve emin kıldığın beldedir. Benim vücudumu da cehennem ateşine haram kıl. Kullarını yeniden dirilteceğin kıyamet gününde, beni azabından koru ve Sana itaat eden, sevdiğin kullarından eyle"

4. Mekke'ye girip Kâbe'yi gördüğünde: Hacının Mekke'ye girdiği ve gözü Kâbe'ye iliştiği zaman şu duâyı okuması müstehabdır:

«اللَّهُمَّ زِدْ هَذَا الْبَيْتَ تَشْرِيفًا وَتَعْظِيمًا وَتَكْرِيمًا وَمَهَابَةً، وَزِدْ مَنْ شَرَفَهُ وَعَظَّمَهُ مِنْ حَجَّةٍ، أَوْ اعْتَمَرَهُ تَشْرِيفًا وَتَكْرِيمًا وَتَعْظِيمًا وَبِرًّا، اللَّهُمَّ أَنْتَ السَّلَامُ وَمِنْكَ السَّلَامُ، فَحَيِّنَا رَبَّنَا بِالسَّلَامِ»

"Allâhumme zid hâze'l-beyte teşrîfen ve ta'zîmen ve tekrîmen ve mehâbeten, ve zid men şerrafehû ve azzamehû mimmen haccehû evi'temerahû teşrîfen ve ta'zîmen ve tekrîmen ve birran. Allâhumme ente's-selâmu ve minke's-selâmu fehayyinâ Rabbenâ bi's-selâm."

Mânâsı: "Allah'ım, şu mübarek Beyt'in şeref, azamet, hürmet ve yüceliğini artır. Ona tazim ve hürmet eden, hac veya umre yaparak onu ziyaret edenlerin de şeref, makam ve iyiliğini çoğalt. Allah'ım, Sen Selâm'sın, selâmet ancak Sen'dedir. Bizi selâmetle yaşat."

5. Tavaf yaparken: Tavafa başlarken şöyle duâ edilir:

«بِسْمِ اللَّهِ وَاللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُمَّ إِيْمَانًا بِكَ، وَتَصَدِيقًا بِكِتَابِكَ، وَوَفَاءً بِعَهْدِكَ، وَاتِّبَاعًا لِسُنَّةِ نَبِيِّكَ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ»

لَا نَعْبُدُ إِلَّا إِيَّاهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ،

"Allâhu ekber, Allâhu ekber, Allâhu ekber ve lillâhi'l hamd. Allâhu ekber alâ mâ hedânâ ve'l-hamdu lillâhi alâ mâ evlânâ. Lâ ilâhe illallâhû vahdehû lâ şerîke lehû, lehü'l-mülkü ve lehü'l-hamdu yühyî ve yümîtu bi-yedihi'l-hayru ve huve alâ külli şey'in kadîr. Lâ ilâhe illallâhu vahdehû enceze va'dehû ve nesâra abdehû ve hezeme'l-ahzâbe vahdehû. Lâ ilâhe illallâhu ve lâ na'budu illâ iyyâhu muhlisîne lehu'd-dîne velev kerîhe'l-kâfirûn."

Mânâsı: "Allah herşeyden büyüktür, Allah herşeyden büyüktür. Allah herşeyden büyüktür. Hamd O'na mahsustur. Bizi hidâyete erdirdiği için tekbir alır ve bize sayılamıyacak kadar nimetler verdiği için O'na hamd ederiz. Allah'tan başka ilâh yoktur, O tektir, ortağı da yoktur. Mülk O'nundur, hamd O'nundur. O, diriltir ve öldürür. Hayır O'nun (kudret) elindedir ve O, herşeye kâdirdir. Allah'tan başka ilâh yoktur, O tektir. O, va'dini yerine getirdi. Kuluna (Muhammed'e) yardım etti. Tek başına (Hendek harbinde) düşmanları bozguna uğrattı. Allah'tan başka ilâh yoktur, kâfirler istemese de halisane bir şekilde O'ndan başkasına ibadet etmeyiz."

Merve tepesine çıktığı zaman, yine bu duâların okunması müstehabdır.

7. Arafat'ta bulunurken: Arefe gününde çok duâ etmek müstehabdır. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Duâ'nın hayırlısı, arefe gününde yapılan duâdır. Ben ve Ben'den önceki peygamberlerinizin, o günde okuduğu zikrin en hayırlısı;*

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ،

"Lâ ilâhe illallâhu vahdehu lâ şerîke lehu, lehü'l-mülkü ve lehü'l-hamdu ve hüve alâ külli şey'in kadîr.'dir."

Tirmizî'nin Hz. Ali (r.a)'dan rivâyet ettiğine göre şöyle demiştir: Hz. Peygamberimiz (s.a.v), Arefe gününde vakfe yaparken, en çok okuduğu duâ şu idi:

«اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ كَالَّذِي نَقُولُ وَخَيْرًا مِمَّا نَقُولُ، اللَّهُمَّ لَكَ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي، وَإِلَيْكَ مَأْيِي، وَلَكَ رَبُّ تُرَائِي، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ مَا تَجِيءُ بِهِ الرِّيحُ»

"Allâhumme leke'l-hamdu ke'l-lezî nekûlü ve hayran mimmâ nekûl. Allâhumme leke salâtî ve nüsükî ve mahyâye ve memâtî ve ileyke meâbî ve leke Rabbi turâsî. Allâhumme innî eûzü bike min şerri mâ tecîu bihi'r-rîh."

Mânâsı: "Allah'ım, söylediğimiz gibi ve bundan daha hayırlısı olan hamd Sana'dır. Allah'ım; benim namazım, ibadetim, hayatım ve ölümüm Senin içindir. Dönüşüm Sana'dır. Ve yok oluşum da Sana'dır. Allah'ım, rüzgâr ve zelzelelerin şerrinden Sana sığınırım."

8. Müzdelife'de ve Meş'ari Haram'da okunacak duâ: Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: "...Arafat'taki duruştan ayrılıp, Müzdelife'ye gince, Meş'ari Haram'da Allah'ı zikredin."

Burada şu duâyı okumak müstehabdır:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ أَنْ تَرْزُقَنِي فِي هَذَا الْمَكَانِ جَوَامِعَ الْخَيْرِ كُلِّهِ، وَأَنْ تَصْلَحَ شَأْنِي كُلَّهُ، وَأَنْ تَصْرِفَ عَنِّي الشَّرَّ كُلَّهُ، فَإِنَّهُ لَا يَفْعَلُ ذَلِكَ غَيْرُكَ، وَلَا يَجُودُ بِهِ إِلَّا أَنْتَ»

"Allâhumme innî es'elüke en terzukanî fî hâzâ'l-mekâni cevâmia'l-hayri küllihi ve en tesluha şe'nî küllehû ve en tesrife anni's-şerra küllehû fe innehû lâ yef'alu zâlike ğayruke ve lâ yecûdu bihî illâ ente."

Mânâsı: "Allah'ım, Sen'den bu yerde bütün hayır hasletleri bana vermeni, tûlün işlerimi yoluna koymanı ve bütün şerleri de benden uzaklaştırmanı isterim. Zira Sen'den başkasının buna gücü yetmez ve bu da başkasında bulunmaz, ancak Sen'de bulunur."

9. Bayram günü Minâ'da okunacak duâ: Bayram sabahı Meş'ari Haram'dan ayrılıp Minâ'ya varıldığı zaman şunları okumak müstehabdır:

«الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي بَلَّغَنِيهَا سَالِمًا مُعَافًى، اللَّهُمَّ هَذِي مِنِّي قَدْ أَتَيْتُهَا وَأَنَا عَبْدُكَ، وَفِي قَبْضَتِكَ، أَسْأَلُكَ أَنْ تَمُنَّ عَلَيَّ بِمَا مَنَنْتَ بِهِ عَلَيَّ أَوْلِيَائِكَ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْحَرَمَانِ وَالْمُصِيبَةِ فِي دِينِي يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ»

"el-Hamdu lillâhi'l-lezî belleğanihâ sâlimen muâfîyen. Allâhumme hâzî Minâ kad eteytühâ ve enâ abduke ve fî kabdatike es'elûke en temunne aleyye bimâ menente bihî alâ evliyâike. Allâhumme innî eûzü bike mine'l-hirmânî ve'l-musîbeti fî dînî yâ erhame'r-râhimîn."

Mânâsı: "Beni, sağ salim olarak Minâ'ya ulaştıran Allah'a hamd olsun. Allah'ım, bu yer Minâ'dır, ona geldim, ben Senin kulunum ve kudretinin altındayım. Seçkin kullarına verdiğin rahmet ve nimetleri bana da vermeni isterim. Allah'ım, dinime gelecek musibetten ve mahrum olmaktan Sana sığınırım, ey merhametlilerin en merhametlisi."

10. Teşrîk günleri Minâ'da okunacak duâ: Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Teşrîk günleri; yemek, içmek ve Allah-u Teâlâ'ya zikir günleridir." Binaenaleyh, bu günlerde çok duâ ve zikir yapmak müstehabdır. Bu zikerlerin en hayırlısı Kur'ân-ı Kerîm okumaktır. Bu günler de cemreleri taşlarken, yüzü kibleye çevirip birinci cemrenin yakınında durmak sünnettir. Bu sırada Allah'a hamd edilir, tesbih, tehlil ve tekbir getirilir. Huşu içerisinde duâ edip Allah'a çok yalvarılır.

11. Zemzem suyundan içerken okunacak duâ: Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

«مَاءُ زَمْزَمٍ لِّمَا شَرِبْتَهُ»

"Zemzem suyu, hangi maksatla içilirse o maksat içindir." (145)

Zemzem suyundan içerken şu duânın okunması müstehabdır:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ عِلْمًا نَافِعًا وَرِزْقًا وَاسِعًا وَشِفَاءً مِنْ كُلِّ دَاءٍ وَسَقَمٍ»

"Allâhumme innî es'elûke ılmen nâfian ve rızkan vâsi'an ve şifâen min külli dâin ve sekam."

Mânâsı: "Allah'ım, (bununla) Sen'den faydalı ilim, bol rızık ve her

türlü dert için deva ve hastalığa şifa vermeni niyaz ediyorum."

Hülâsa; bunlar bazı duâlardır ki İmam-ı Nevevî'nin "*el-Ezkâr*" adlı kitabından seçtik. Çoğu selefi salihîn zevatların sözlerinden ve İslâm âlimlerinin, müslümanlara öğretmek üzere yapmış oldukları duâlardan ibarettir. Ki müslümanlar, özellikle dinî ilmi olmayanlar bunları öğrenip, o tertemiz yerlerde okusunlar ve duâlarını yapsınlar diye...

İhramdan çıkma merhaleleri:

Geçmiş konulardan anlaşıldığı gibi, ihrama girip hac ibadetlerine başlayan bir kimse muayyen vecibeleri yapıp tamamlamak ve birtakım işlerden ve hareketlerden sakınmak zorundadır.

Acaba insanın; hac ihramından *tahallülü*, yani çıkma aşamaları ne zaman gerçekleşir, kendisine yasak olan işler ne zaman helâl olur ve bütün bunlar nasıl olur?

İhramdan çıkma aşamalarının vakti, bayram gecesinin yarısından sonra başlar. Şöyle ki hacı, Arafat'tan inip Müzdelife'de vâcib olan duruşu yapıp Minâ'ya doğru hareket ettiği zaman, önüne yapılacak üç tane görev çıkar. Bunlar; *Akabe cemresine taş atması, tıraş olması ve farz olan tavafi yapmasıdır*. Hacı, bu üç vazifeden ikisini yaptığında *ilk tahallüle*, yani ihramdan çıkmanın ilk aşamasına gelmiş olur. Bu arada, nikâh kıydırmak ve evlenmek, eşiyle cinsel ilişkide bulunmak ve ona şehvetle yaklaşmak olan ihramın bu yasakları hariç; normal elbisesini giymek, tırnakları kesmek ve güzel koku sürünmek gibi ihramın yasakları kendisine helâl olur.

Hacı, zikredilen bu üç vazifeler üçüncüsünü yaptığı zaman *ikinci tahallüle*, yani ihramdan çıkmanın ikinci aşamasına tam varmış olur ve kendisine ihramın bütün yasakları helâl olur.

Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Akabe cemresini taşıyıp tıraş olduğunuz zaman, kadınlara yaklaşımdan başka, koku sürünmek ve diğer ihram yasakları size helâl olur.*" ⁽¹⁴⁶⁾ Şu hâlde ifada tavafı da yapıldıktan sonra herşey helâl olur.

Hacdan men olunanın hükmü:

Bir kimse hac veya umreye niyet edip, ihrama girdikten sonra düşman tarafından Mekke'ye girmekten men edilirse veya hapis gibi başka bir engelle hac ibadetini tamamlamaktan alıkonulursa; engellendiği mıntıkada tahallül yapar, yani ihramdan çıkma niyetiyle bir koyun veya keçi keser, sonra tıraş olur veya saçını kısaltır. Böylece ihramdan çıkmış olur.

Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Başladığınız hac veya umreyi Allah için tamamlayın. Eğer (düşman veya hastalık gibi bir engelle) alıkonulursanız, kolayınıza gelen bir kurban kesin. Kurban, yerine ulaşınca kadar, başlarınızı tıraş etmeyin."* (147)

Bu âyet, Hudeybiye'de Hicret'in 6. yılında müşriklerin, Peygamber (s.a.v) ve Sahâbelerini umre yapmaktan alıkoydukları sırada nâzil oldu. O zaman umre için ihrama girmişlerdi. Peygamberimiz (s.a.v) kurban kestikten sonra, tıraş oldu ve Sahâbelerine; *"Siz de kalkınız kurbanlarınızı kesip, tıraş olunuz."* buyurdu.

Hacdan men olunan kimse kurbanlık hayvan bulamazsa, kıymetini takdir edip, o para ile yiyecek alır ve dağıtır. Şayet bu paraya gücü yetmezse; alması gerekli yiyeceğin her avucuna karşılık bir gün oruç tutar. Bu durumda da ihramdan çıkar ve orucun bitmesini beklemez.

Engellenen kişi ister Harem dahilinde, ister haricinde olsun, bulunduğu yerde kurban keser. İlle de Harem'de kesmesi icabetmez. Keza orucu da her yerde tutabilir.

Engel teşkil eden diğer bir sebep de; kadının kocasından izinsiz olarak ihrama girmesidir. Eğer kocasından izinsiz olarak, farz olsun, nafîle olsun, hac veya umre için ihrama girmişse; kocası onu ihramdan çıkarma hakkına sahiptir. Kocasını muhrim olmadığı hâlde, ihramdan çıkmasını talep ederse, kadın bu talebine uymak mecburiyetindedir. Çünkü böyle bir kadın hac ibadetine devam etmesiyle, kocasının hakkını ihmal etmiş olur. Bu durumda ihramdan çıkabilmesi için, biraz önceki fidyeyi tatbik etmesi lazım gelir.

Ne suretle olursa olsun, haccın tamamlanmasından alıkonulan bir kimsenin gelecek sene acilen kaza etmesi vâcibdir.

Mazeretsiz veya özürden dolayı Arafat vakfesini kaçırarak kimese; tavaf, sa'y ve tıraş yaparak ihramdan çıkar. Bu durumda da kurban kesmesi vâcib olur. Keza gelecek yılda bu haccın kazası vâcib olur.

Hiz. Ömer (r.a) bir Kurban Bayramı günü kurbanını keserken, Hebbâr b. Esved çıkagelmiş ve; *"Ey Mü'minlerin Emiri, günlerin sayısında yanlışlık yaptık; bugünün Arefe günü olduğunu sanmıştık"* demiş. Bunun üzerine Ömer (r.a) ona; *"Mekke'ye git, sen de onlarla birlikte tavaf yap ve Safa ile Merve arasında sa'y edin. Beraberinizde kurban getirdiyse, onu kesin. Sonra tıraş olun yahut saçlarınızı kısaltın ve dönün. Kurban bulamayan kimse üç gün hacda ve yedi gün de memleketine döndüğü zaman oruç tutsun."*⁽¹⁴⁸⁾ dedi.

Hacda İhlâller

Hac menâsiklerinde meydana gelebilecek ihlâl ve eksikler, dört ana sebepten dolayı vukû bulmaktadır. Bu ihlâller de; terkedilen o şeyin özelliğiyle ayrı ayrı hükümler taşımaktadır. Bir kısmı fidye vermekle telâfi edilir, bir kısmı da hiçbir şeyle telâfi edilemez. Şimdi bu sebeplerin herbirisinden söz edip, izah etmeye çalışacağız.

I. Hacda yapılması emredilen birşeyin terkedilmesi: Hacc-1 temettü veya hacc-1 kıran (daha önce yapılışlarını izah ettik), bu sebebi teşkil ederler.

Şöyle ki; Şafîî Mezhebi'nde haccın edâsında emredilen asıl ifa şekli, hacc-1 ifrad'dır. Efdâl olan bu ifa şeklidir. Ancak ihrama girerken fidye vermek şartıyla, temettü veya kıran şekillerine de izin verilmiştir. İşte daha önce de belirttiğimiz gibi, temettü ve kıran haccına fidye gerekir. Bu fidye, kurbanlığa câiz olan bir koyun veya keçidir. Bu hayvanı bulamayan veya parasına gücü yetmeyen kimse, Mekke'de üç gün ve evine döndükten sonra da yedi gün olmak üzere toplam 10 gün oruç tutar.

Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"... Kim hac zamanına kadar umre ile faydalanmak isterse (temettü haccı yaparsa), kolayına gelen kurbanı keser, kurbanı bulamayan kimse üç gün hacda, yedi gün de döndüğü zaman; tam 10 gün oruç tutar."*⁽¹⁴⁹⁾ Hacda üç gün oruç tutamazsa, memleketine döndükten sonra bu üç günü kaza eder ve 4 gün ara verdik-

(148) et-Taç: 2/164-65

(149) Bakara: 196

memleketine döndükten sonra bu üç günlük kaza eder ve 4 gün ara verdikten sonra memlekete ait olan yedi günü de tutar.

II. Zikredilen haccın 5 vâcibinden birisinin terk edilmesi: Şöyle ki, bir kimse mîkâtta ihrama girmezse veya cemreleri taşlamazsa, Müzde'life'de veya Minâ'da gecelemezse ya da vedâ tavafını yapmazsa..

İşte bu beş vâcibin birisini yapmayan bir kimse haccı ihlâl etmiş olur. Bu eksiklik ve ihlâli gidermek üzere, gücü yeterse bir kurban keser. buna gücü yetmezse hacda üç gün ve memleketinde yedi gün olmak üzere, tam 10 gün oruç tutması vâcibdir.

III. Haccın rükünlerinden bir rüknün terk edilmesi: Bu da ya Arafat vakfesinin yahut diğer rükünlerden birinin terki ile olur.

Birincisi: Arafat vakfesini kaçırın kimseye şunlar vâcib olur:

a. Hacc-ı temettü fidyesi gibi, gücü yeterse kurban keser, yetmezse 10 gün oruç tutar.

b. Umre ile tahallül yapar. Şöyle ki; tavaf, sa'y ve tıraş yaparak umre ibadetini ifa eder ve ihramdan çıkar. Ancak bu umre hac yerine geçmez, yine de haccı kaçırmış olur.

c. Haccı kaçırdığı için gelecek sene acilen kaza etmesi vâcib olur. Gelecek yılda mazeretsiz olarak tehiri câiz değildir. Kaçırılan hac, farz ya da nafil olsun hüküm değişmez, yani gelecek sene acilen kazası vâcibdir.

Uyku ve unutmak gibi bir mazeretten dolayı veya mazeretsiz olarak Arafat vakfesini kaçırmak arasında bir fark yoktur. Her ne suretle olursa olsun vakfeyi kaçırın bir kimsenin, yukarıdaki 3 şıklı vecibeleri yerine getirmesi vâcibdir.

İkincisi: Arafat vakfesinden başka, haccın diğer rükünlerinden bir rüknün terkidir. İfâda tavafı, sa'y ve tıraşın terki gibi. Bunların telâfisi fideye ile mümkün değildir. Böyle bir ihlâl ve noksanlık ancak terk edilenin bizzat yapılmasıyla giderilebilir. Yapılmayan böyle bir rükün, ifa edilinceye kadar hac ibadeti eksik kalır. Çünkü bu rükünlerin ifası için sınırlı vakit yoktur; zaman ne kadar uzarsa uzasın, yani bayram günlerinde yapılabileceği gibi aylar sonra da yapılabilir.

IV. İhramın 10 yasağından birisinin yapılması: Daha önce

açıklanan ihramın on yasağından birisinin yapılması, meselâ; dikişli elbise giymek, tırnakları kesmek ve saç tıraşı yapmak gibi... Kim bu yasaklardan bir tanesini yaparsa; yapmış olduğu o yasağın çeşidine göre, aşağıdaki şekillerden biriyle telâfi etmesi vâcib olur:

1. İhramlı olan yapmış olduğu yasak: Vücut kıllarının ya da saçın giderilmesi, tırnaklarını kesmeserse, dikişli elbise giymeyerse, koku sürtünürse, başını örtmesi veya cinsel ilişkiden başka kadına şehvetle yaklaşması ise; aşağıdaki fidyelerden bir tanesi kendisine vâcib olur:

- a. Kurban edilmesi câiz olan bir koyun veya keçi kesmesi,
- b. 6 fakire, herbirisine eşit olarak yarım fitre miktarında (yaklaşık 1200 gr.) yiyecek vermesi. Fidyeye olarak ödenmesi gereken yiyecekten maksat buğdaydır.
- c. 3 gün oruç tutmasıdır.

Bu üç fidyeden birini seçmekte serbesttir. Ancak giderilmiş kılların veya kesilmiş tırnakların, üç kıldan veya üç tırnaktan az olmaması şarttır. Şayet bundan az olursa; bir kıla veya bir tırnağa bir avuç (yaklaşık 600 gr.), iki kıla veya iki tırnağa iki avuç fidye ödemek gerekir.

2. İhramlı kişi cinsel ilişkide bulunursa: İhramlı kimsenin yapmış olduğu yasak cinsel ilişki olursa; bir deve kesmesi gerekir. Deveyi bulamazsa, Mekke rayicine göre kıymetini tesbit eder ve o para ile yiyecek satın alıp Mekke fakirlerine dağıtır. Bu paraya gücü yetmezse, alması gerekli yiyeceğin her avucunun yerine bir gün oruç tutar. Meselâ; devenin parasıyla 50 avuç yiyecek satın alınabiliyorsa. 50 gün oruç tutması gerekir.

3. İhramlı kimsenin işlemiş olduğu yasak avlamak ise:

Bu durumda bakılır;

a. Eğer öldürdüğü av hayvanı, evcil hayvanların benzeri ise; onun benzerini keser. Meselâ; deve kuşu avlanıp öldürürse, yerine deve keser; yabanî sığır veya yabanî eşek yerine evcil sığır keser. Geyik yerine keçi keser v.s.

b. Öldürdüğü av hayvanı hakkında Sahâbeler'den nakledilen delil yoksa ve evcil hayvanlardan da onun benzeri bilinmiyorsa, tecrübeli iki

âdil kişinin görüşüne başvurulur. Kararlaştırdıkları hayvan kesilir.

c. Öldürdüğü av hayvanının benzeri bulunmuyorsa, onun kıymetini takdir edip, bununla yiyecek satın alır ve Harem fakirlerine dağıtır ki, bu da vâcibdir. Bunun kıymeti takdir edilirken tecrübeli iki âdil kişinin görüşüne başvurulur. Şu hâlde;

i. Öldürülen av hayvanının benzeri varsa, avı öldüren kişi ceza olarak şu üç fidyeden birini seçmekte serbesttir: Benzer olan evcil hayvanı kesip Harem fakirlerine dağıtır veya kesilecek hayvanın kıymeti takdir edip bu para ile yiyecek satın alır ve Harem fakirlerine verir ya da alınması gerekli olan yiyeceğin her avucunun bedeline karşılık olarak bir gün oruç tutar. Zira Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: *"Ey îmân edenler, ihramda iken av öldürmeyin. Sizden kim kasten onu öldürürse, öldürdüğüntün benzeri olan bir evcil hayvan cezası vardır. Bu benzerliğe, içinizden iki âdil kişi karar verecektir. (Ceza olarak) Kâbe ehline varacak (olan) bir kurban kesilecek veya (onun karşılığı) yoksullara yiyecek şeklinde verilecek ya da buna denk olarak oruç tutulacaktır.."* (150)

ii. Öldürülen av hayvanının benzeri bulunmuyorsa, ihramlı kişi iki şeyden birisini yapmakta serbesttir: Öldürülen av hayvanına; bilir iki âdil kişinin takdir edeceği para ile yiyecek satın alıp Harem fakirlerine dağıtır veya alınması gereken bu yiyeceğin her avucunun bedeline karşılık bir gün oruç tutar.

Vâcib olan kanlar (kurbanlar) ve fidyeler

Hacda vâcib olan kurbanlar ve bunların yerine verilmesi caiz olan fidyeler beş kısma ayrılır:

1. Tertibli ve takdirli fidyeye: *Tertib*; öncelikle kurban kesme mecburiyeti demektir. *Takdir* ise; kurbanın yerine, Şerîat'ın takdir ettiği başka birşeyin tesbiti demektir.

Tertibli ve takdirli fidyeye; haccın vâciblerinden birinin terkiyle lazım gelir. Şu hâlde, haccın vâciblerinden bir tanesini terkeden kimse; önce kurbanlığa câiz olan bir koyun veya keçi keser, kurbanlık hayvan bulamazsa yerine hacda 3 gün ve memleketinde 7 gün olmak üzere 10 gün oruç tutması vâcib olur.

Hacc-ı temettü veya hacc-ı kıran yapan ya da Arafat vakfesini kaçıran kimseye de aynı fidye gerekir.

2. Tahyirli ve takdirli fidye: *Tahyirli*; seçmeli demektir. Yani kurbanlık hayvan bulunsa dahi, yerine başka birşey takdir edilmiş ve verilmesi câiz kılınmıştır.

Bu fidye; kılların giderilmesi, tırnakların kesilmesi ve buna benzer ihramda yasak edilmiş birşeyin yapılmasıyla vâcib olur. Böyle bir yasağı işleyen her kişi, bir kurban keser veya üç gün oruç tutar ya da 6 fakirin herbirine yarım fitre (yaklaşık 1200 gr.) buğday verir. Bu üç şeyden dilediğini seçip birini vermekte serbesttir.

3. Tahyirli ve ta'dilli fidye: *Ta'dil*; kıymetlendirip, başka birşeyi vermek demektir. Yani hayvan veya vâcib olan şey bulunsa dahi, yerine kıymet olarak başka birşeyin verilmesidir ki, bu da câizdir.

Bu fidye; kendi kendine biten Harem'in yaş otunu koparan veya ağacını kırıp kesen ya da avını öldüren kimseye vâcib olur.

Şöyle ki; öldürülen hayvanın benzeri olursa, o benzerini keser veya onun kıymetiyle yiyecek (buğday) satın alıp Harem'in fakirlerine dağıtır ya da o satın alınması gereken buğdayın her avucu için bir gün oruç tutar. Bu üç şeyden dilediğini seçmekte serbesttir.

Şayet öldürdüğü hayvanın benzeri bulunmuyorsa; ya kıymeti kadar yiyecek dağıtır ve yahut o kıymetle kaç avuç yiyecek satın alınabiliyorsa, o kadar gün oruç tutar.

Ağaçlara ve ota gelince; büyük ağaç yerine bir sığır, küçük ağaç yerine bir koyun keser veya bunların kıymetiyle yiyecek alıp Harem'in fakirlerine dağıtır ya da o kıymet mukabilinde oruç tutar. Kendi kendiliğinden biten otu koparan, buna bir kıymet biçer ve bununla yiyecek alıp dağıtır veya her avuç için bir gün oruç tutar.

4. Tertibli ve ta'dilli fidye: Bu fidye; haccı tamamlamaktan men edilen kimseye vâcibdir. İhrama girdikten sonra herhangi bir engelleme ile haccı tamamlamaktan alıkonulan kimse, önce engellendiği yerde bir koyun veya keçi keser, kurbanlık bulamazsa kıymetini takdir edip o para ile yiyecek alır ve fakirlere dağıtır. Eğer bu paraya gücü yetmezse, bununla kaç avuç yiyecek satın alınabiliyorsa o kadar gün oruç tutar. Bu sırayı

takip etmek mecburiyetindedir.

5. Bir başka tertibli ve ta'dilli fidye: Diğer bir fidye de; cinsel ilişkide bulunan kimseye vâcibdir. Şöyle ki; ihramda bulunan bir kimse, ihramdan çıkmanın ilk aşamasından önce cinsel ilişkide bulunursa bir deve keser, bulamazsa bir sığır, bunu da bulamazsa 7 koyun keser. Koyunları da bulamazsa, devenin kıymetini takdir edip onunla yiyecek alır ve Harem'in fakirlerine dağıtır. Şayet buna da gücü yetmezse, o para karşılığında kaç avuç yiyecek satın alınabiliyorsa, her avuç için bir gün oruç tutar. Kendisi ile cinsel ilişkide bulunulan kadına fidye gerekmez, fakat o da günahkâr olur.

Kurbanın kesimi ve yiyeceklerin dağıtımı, Harem-i Şerif'in sınır bölgesinde yapılmalıdır. Kurbanlık, başka bir yerde kesilmez ve yiyecekler de başka yerin fakirlerine verilemez.

Oruca gelince, her yerde tutulması câizdir.

Rasûlullah (s.a.v)'in Haccı

Müslim'in, Câbir b. Abdullah (r.a)'dan rivâyet ettiğine göre Câbir (r.a) şöyle demiştir:

– Rasûlullah (s.a.v) hicretten sonra dokuz sene haccetmeden Medine'de ikamet etti. Onuncu senesinde hacca gideceğini insanlara ilân etti. Medine'ye birçok insan gelip, hepsi de Rasûlullah (s.a.v)'e uymak ve O'nun yaptığı gibi yapmak istiyordu.

Rasûlullah (s.a.v) ile beraber yola çıktık. Zü'l-huleyfe'ye gelince, Esmâ binti Umeys, Ebû Bekir'in oğlu Muhammed'i doğurdu. Bunun üzerine, ne yapacağını sormak için, birini Rasûlullah (s.a.v)'in yanına gönderdi. Rasûlullah (s.a.v) kendisine; "*Yıkan ve bir bez sarıp kanın akmasını önle ve ihrama gir.*" diye buyurdu.

Rasûlullah (s.a.v) Zü'l-huleyfe'de ihrama girdi ve namaz kıldı. Sonra Kavsâ ismindeki devesine bindi. Devesi kendisini Beydâ denilen düzlüğe çıkarınca, gözümün gördüğü kadar baktım. Beraberinde; sağında ve solunda, arkasında; yaya ve binekli olarak muazzam kalabalık vardı. Rasûlullah (s.a.v) aramızda olduğu hâlde, O'na Kur'ân nâzil oluyor ve mânâsını bize bildiriyordu. O, ne yaparsa biz de öyle yapıyorduk. Bu arada yüksek sesle; "*Lebbeyk, Allâhumme lebbeyk...*" diyerek telbiye etmeye

başladı. Biz de telbiye yaptık.

Yalnız hacca niyet etmiştik. Hac günlerinde umrenin yapılabileceğini bilmiyorduk. Rasûlullah (s.a.v) ile birlikte Kâbe'ye girince, Hacer-i Esved'i *istilâm etti (elini üzerine koyup öptü)*. Tavafa başladı, ilk üç turunda remel yaptı, diğer dört turlarında normal yürüyüşle yürüdü. Sonra Makâm-ı İbrâhîm'de iki rekât tavaf namazı kıldı. Bu iki rekâtta "*Kâfirûn ve İhlâs*" sûrelerini okudu. Tekrar Hacer-i Esved'e gitti ve onu istilâm etti. Daha sonra Safa'ya gitmek üzere Harem'in kapısından çıktı.

Safa'ya yaklaşıncı, "*Şüphesiz, Safa ile Merve Allah'ın işaretlerindendir.*" meâlindeki âyeti okudu. "*Allah'ın başladığından başlarım.*" diyerek, Safa'dan sa'ya başlamak üzere Safa tepesine çıktı. Oradan Kâbe'yi görünce ona döndü. Allah'ın birliğini ve büyüklüğünü dile getirerek şöyle buyurdu: "*Allah'tan başka ilâh yoktur. O tektir, ortağı da yoktur. Mülk O'nundur, hamd O'nundur. O, herşeye kâdirdir. Allah'tan başka ilâh yoktur, O tektir. O, va'dini yerine getirdi. Kuluna (Muhammed'e) yardım etti. Tek başına (Hendek Harbi'nde) düşmanlarını bozguna uğrattı.*" Sonra duâ etti ve söylediklerini üç defa tekrarladı.

Daha sonra Safa'dan Merve'ye gitti. Safa'da yaptığını, Merve tepesinde de aynen yaptı. Böylece sa'ya devam edip Merve'de bitirdi. Bu arada insanların çoğu ihramdan çıkıp saçlarını kestirdiler (hacc-ı temettü yaptılar). Yalnız Rasûlullah (s.a.v) ile bir kısım Sahâbî ihramdan çıkmadılar (hacc-ı ifrad yaptılar).

Terviye (Zilhicce'nin sekizinci) gününde, Minâ'ya yöneldiler ve yüksek sesle telbiyeye devam ettiler. Rasûlullah (s.a.v) devesinin üzerinde Minâ'ya gelip, orada öğle, ikindi, akşam, yatsı ve sabah namazlarını kılip gecelediler. Güneş doğuncaya kadar kısa bir müddet durdu ve Nemire (Arafat'ın yakınında bir yer)de kendisi için bir çadırın (gölgeliğin) kurulmasını emretti. Rasûlullah (s.a.v) buraya gelip indi. Öğle vakti olunca, Kasvâ adındaki devesinin getirilmesini emretti. Hayvanı kendisine hazırlandı ve ona bindi. *Arene vâdisinin* ortasına geldi, Zilhicce'nin 9. (yani Arefe gününde), orada insanlara hutbe okudu ve şöyle buyurdu:

"*Şüphesiz bu günleriniz nasıl mukaddes birgün, bu ayınız nasıl mukaddes bir ay, bu şehriniz (Mekke) nasıl mukaddes bir şehir ise; canlarınız ve mallarınız da öylece mukaddestir. Biliniz ki, cahiliyetten kalma bütün çirkin âdetler ayağımın altındadır. Cahiliyet devrinden kalan kan*

dâvâları artık hükümsüzdür. Hükümsüz kıldığım ilk kan dâvâsı bizim kanlarımızdan, Abdu'l-Muttalib'in torunu Hâris oğlu Rabîa'nın kan davasıdır. Rabîa, oğluna süt anne bulmak için gittiği Ben-i Sa'd kabilesinde Hüzeyl onu öldürmüştü.

Cahiliyetten kalma faizler de hükümsüzdür. Hükümsüz kıldığım ilk faiz, bizim faizlerimizden Abdu'l-Muttalib'in oğlu amcam Abbas'ın faizidir. Çünkü faizlerin hepsi hükümsüzdür. (Görülüyor ki Hz. Peygamberimiz (s.a.v) koyduğu yasakları önce kendi akrabalarında uygulaya başlamıştır.)

Kadınlarınız hakkında Allah'tan korkun. Siz kadınları Allah'ın emâneti olarak aldınız. Onların namuslarını Allah adına söz vererek helâl edindiniz. Sizin kadınlar üzerindeki haklarınız, aile namusu ve şerefınızı kimseye çiğnetmemeleridir. Bunu yaparlarsa zarar vermeden onları dövebilirsiniz. Onların da sizin üzerinizde, uygun ve mâkul bir şekilde nafakaları ve giyim hakkı vardır.

Size öyle birşey bırakıyorum ki, ona sınıksı sarıldıkça yanlış yola sapmazsınız. O da Allah'ı Kitab'ı (Kur'ân)'dır. Ahirette benden sorulacaksınız. Şu hâlde bu soruya ne cevap vereceksiniz." Hepsi bir ağızdan: "Allah'ın dinini tebliğ ettiğinize, vazifenizi hakkıyla yaptığınıza ve bize nasihat ettiğinize şahâdet ederiz." dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v) mübarek şahâdet parmağını göğşe doğru kaldırdı, cemaat üzerine çevirip indirdikten sonra üç defa: "Yâ Rabbî şahit ol, yâ Rabbî şahit ol, yâ Rabbî şahit ol." buyurdu.

Sonra ezan okunmasını ve kamet getirilmesini emretti. Önce öğle namazını kıldırdı. Tekrar kamet getirilmesini emretti (cem-i takdim olarak). ikindiye de kıldırdı. Bu iki namaz arasında başka bir namaz kılmadı. Daha sonra Rasûlullah (s.a.v) devesine binip Arafat'ta vakfe ettiği yere geldi. İnsan kalabalığını önüne aldı. Kendisi de kibleye döndü ve güneş batıncaya kadar vakfeye devam etti. Güneş battıktan sonra Usâme'yi arkasına devesinin sırtına alıp, Arafat'tan Müzdelife'ye indi. Bu arada bindiği devenin yularını (süratli gitmesin diye) o kadar kasmıştı ki, devenin başı, önüne isabet ediyordu. Sağ eliyle işaret ederek: "Ey insanlar, yavaş olun, vekâr ve sükûnetinizi muhafaza edin." diyordu.

Müzdelife'ye vardığında, burada bir ezan ve iki kamet ile akşam ve yatsı namazlarını (cem-i tehir olarak) kıldırdı. Yine aralarında başka na-

maz kılmadı. Sonra Rasûlullah (s.a.v) uzanıp fecre kadar uyudu. Fecrin doğduğunu görünce, bir ezan ve kametle sabah namazını kıldırdı. Daha sonra yine devesine binip Meş'ari Haram'a geldi, burada kibleye dönüp duâ etti. Allah'ı tevhid ederek, tekbir ve tehlil getirdi. Sabah tam aydınlanıncaya kadar orada durdu. Güneşin doğuşundan biraz önce burdan ayrıldı.

Rasûlullah (s.a.v) Muhassar vadisinin ortasına gelince, yürüyüşünü hızlandırdı. Sonra Akabe Cemresi'ne çıkan orta yolu tuttu. Bu cemreye gelince, vadinin ortasından topladığı, bakla tanesi büyüklüğünde yedi taşı attı. Her taşı atarken tekbir getirdi. Sonra kurban kesme yerine (mezbahane) geldi. Orada kendi eliyle tam 63 deve kesti. (Beraberinde 100 deve getirmişti). Kalanların kesme işini Hz. Ali'ye bıraktı. Kurbanlarına onu da ortak yaptı. Sonra her kurbandan birer parçacık alınmasını emretti. Alıp bir kapta pişirdiler. Etinden yiyip suyundan içtiler.

Bundan sonra Rasûlullah (s.a.v) devesine binip Kâbe'ye gitti. İfada tavafını yaptı. Öğle namazını Mekke'de kıldı. Zemzem kuyusu etrafında sakalık (su içirme) vazifesini yapan Abdu'l-Muttalib'in oğullarının yanına geldi ve; *"Suyu çekiniz, çekiniz, ey Abdu'l-Muttaliboğulları; insanların sakalık vazifenizi alıp size galib gelmelerinden korkmasam, sizinle birlikte ben de su çekerdim."* buyurdu. Kendisine bir kova su takdim ettiler ve bundan içti.

Rasûlullah (s.a.v)'in Mescidi ve Kabri Şerîfi'nin Ziyareti:

Önemi ve delili: Peygamberimiz (s.a.v)'in Mescidi'ni ziyaret etmenin müstehab olduğuna delâlet eden şu hadistir: *"(Namaz kılmak ve ibadet etmek üzere), sefere ancak üç mescit için çıkılır: Mescid-i Haram'a, Benim bu Mescidim'e ve Mescid-i Aksâ'ya."*

Kabrinin ziyaretine gelince; bütün Sahabîler ve sonraki tabîler, Hz. Peygamber (s.a.v)'in kabrini ziyaret etmenin sünnet olduğu ve buna karşılık olarak büyük bir sevap bulunduğu hususunda görüş birliği içindedirler. Öte yandan genel olarak kabirlerin ziyaretinin müstehablığı, Peygamberimiz (s.a.v)'in kabrinin ziyaretinin sünnet olduğuna dair diğer bir delildir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Sizi kabirleri ziyaret etmekten sakındırmıştım, fakat bundan böyle onları ziyaret ediniz."* ⁽¹⁵¹⁾ Kendisi de zaman zaman Bakî mezarlığını ziyaret etmişlerdir.

Bu ziyaretin âdâbı:

Hac ve umre ibadetlerini tamamlayan bir kimse, Rasûlullah (s.a.v)'in Mescidi'ni ve Kabr-i Şerîfi'ni ziyaret etmek üzere, Medine-i Münevvere'ye gidince, şu âdâblara riâyet etmesi lazımdır:

1. Medine-i Münevvere'ye yöneldiği zaman, Hz. Peygamber (s.a.v)'in Mescid ve Kabri'nin ziyaretine azmedip niyetlenmek müstehabdır ki, her ikisinin ecrine nail olunabilsin. Yolda giderken çok salâvat-ı şerife getirmelidir.

2. İmkân varsa, Medine'ye girmeden önce yıkanmalı. Yoksa Mescid'e girmeden önce yıkanıp temiz elbiseleri giymelidir.

3. Mescid-i Nebevî'ye girerken önce sağ ayağı içeri atmalı ve doğruca Rasûlullah (s.a.v)'in Minberi ile Kabri arasındaki yere yönelmeli ve imkân varsa hiç kimseye eziyet vermeden orada iki rekât tahiyyetü'l-mescid namazı kılmalı. O yer çok kalabalık olursa, caminin başka bir yerinde kılmalıdır.

4. Ziyaretçi iki rekât namaz kıldıktan sonra Kabr-i Şerîf'in karşısına gidip, sırtını kibleye ve yüzünü kabre doğru vermeli; kabrin başından yaklaşık 2 metre kadar uzaklıkta durup, bu arada kalbini dünyevî işlerden boşaltıp, nerede ve kimin huzurunda olduğunu düşünmeli, sonra vakâr ve alçak bir sesle;

«الْسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا صَفْوَةَ خَلْقِ اللَّهِ»

"Es-selâmu aleyke yâ Rasûlallah. Es-selâmu aleyke yâ Nebiyyallah. Es-selâmu aleyke yâ Safvete Halkıllah." diyerek O büyük Peygambere salât-u selâmını arzetsmeli.

Bu selâmdan sonra biraz sağa kayarak Ebû Bekir (r.a)'ın kabri karşısında durup; "Es-selâmu aleyke yâ Ebâ Bekir es-Sıddîk." diyerek ona selâm verir. Daha sonra yine azıcık sağa doğru gider ve Ömer b. Hattab (r.a)'ın kabri karşısında durur: "Es-selâmu aleyke yâ Ömer b. Hattab" diyerek ona da selâm verir.

Bundan sonra tekrar ilk durduğu yere gider ve Mescid'in müsait bir

tarafına çekilerek kibleye doğru yönelir, kendisine ve diğer mü'minlere duâ eder. Çünkü o vakit, duânın kabul olunabileceği umulan bir vakittir.

5. İmam-ı Nevevî'nin dediği gibi, Peygamber (s.a.v)'in Kabri etrafında dönmek câiz değildir. Birçok cahil kimselerin yaptıkları gibi, sırtı veya göğsü Kabr-i Şerif'in duvarına dayatmak, ona el sürüp öpmek mekruhtur. Ancak âdâba uygun olanı; Rasûlullah (s.a.v) hayatta iken nasıl ki huzurunda biraz uzak durulması gerekiyorsa, Kabri'nden de biraz uzak durulması gerekir.

6. Hac eden kişinin Medine-i Münevvere'de kaldığı müddet zarfında, bütün namazlarını Rasûlullah (s.a.v)'in Mescidi'nde kılmaya gayret etmesi lazımdır.

Hergün Bakî mezarlığını ziyaret etmeli, Uhud savaşı şehitlerinin kabirlerini de ziyaret etmeli. Kuba Mescid'ine gitmek de kuvvetli bir sünnettir. Çünkü Rasûlullah (s.a.v) her cumartesi günü Kuba Mescidi'ne giderdi.

Hac Nasıl Yapılır?

a. Müslüman hac seyahatine çıkmadan önce üzerindeki vâcibleri edâ etmekle başlamalı. Şayet üzerinde borç varsa sahibine vermeli veya hac yolculuğuna çıkması için ondan izin istemeli; herhangi bir müslümana eziyet etmişse onunla helâlleşmeli ve affını istemelidir.

Hac seferine çıkmadan önce gerekli olan haccın hükümlerini öğrenmeli. Nitekim İmam-ı Gazalî bu öğrenmeyi, hac farızasını edâ etmek isteyen her müslüman için farz-ı ayn olarak saymıştır.

b. Hac seferine başlarken evinden ihrama girmesi câizdir. İhrama girmeyi mîkâta kadar tehiri de câizdir.

Evinde veya mîkâtta ihrama girmek isteyen, önce yıkanmalı ve ondan sonra ihramlığı giymeli. Bu ihramlık, giyim olarak dikilmeyen, bel-den aşağıya sarılan, izar ve vücudun üst kısmını örten ridadan ibarettir. Sonra ihram sünneti niyetiyle iki rekât namaz kılıp ve kibleye dönmüş olarak, ihrama girmeye niyet etmesi gerekir. Bunları yaptığı zaman ihrama girmiş olur ve artık daha önce zikrettiğimiz ihramın yasakları kendine haram olur.

Şayet bu yasaklardan birini yaparsa; daha önce zikrettiğimiz fidyeyi

vermesi kendisine lazım gelir. Ancak cinsel ilişkide bulunursa hem hacı bozar ve hem de fidye vermesi gerekir.

Uçakla gidecekse en iyisi hava alanında ihrama girmeli. Çünkü uçağın sürati nedeniyle ihrama girme fırsatı bulmadan mîkâttan geçme tehlikesi vardır. O zaman kurban kesmesi lazım gelir.

Ihrama girerken; "*Allâhumme ehrame leke şearî ve beşerî ve lahmî ve demî.*" duâsını okuması sünnettir. Telbiye getirmesi de sünnettir. Özellikle her iniş ve yokuşta ya da arkadaşlarıyla karşılaştığında bol bol telbiye getirmelidir.

Bütün bu hususlarda kadın ile erkek birdir. Yalnız kadın dikişli giyim elbiselerini çıkarmaz ve telbiye getirirken sesini yükseltemez. Yüzünü ve iki elini açık bırakması vâcibdir. İki eline kına sürmesi sünnettir.

c. İhramlı Mekke'ye yaklaştığı zaman mümkünse yıkanması sünnettir. Zî-Tuvâ kuyusunun yanında yıkanmak daha faziletlidir.

Mekke'ye girer girmez Mescid-i Haram'a gitmeli ve kudûm tavatı yapmalıdır. Tabii ki hacca niyet etmişse; şayet umre için niyet etmişse umre tavafını yapar. Bu arada Kâbe'yi Şerîf'i görür görmez, ellerini kaldırır, tekbir getirir ve "*Haccın Duâları*" bölümündeki bu mekânla ilgili zikredilen duâyı okur. Mescid-i Haram'a *Bâbü's-Selâm* kapısından girmesi müstehabdır. Zira Peygamberimiz (s.a.v) bu kapıdan girmişlerdir.

Sonra Kâbe'yi Şerîf'e yaklaşarak tavafa Hacer-i Esved'den başlamalı. Bu arada mümkünse Hacer-i Esved'e elleriyle dokunup öpmesi sünnettir. Öptükten sonra Kâbe sınırından çıkması için biraz geriye çekilir ve Kâbe'yi soluna alarak tavafa başlar. Hacer-i Esved'e her varışında tavafın bir turu sayılır. Bu şekilde yedi tur yapar, zira tavaf yedi turdan ibarettir. Tavafın başlangıcında ve her turda Hacer-i Esved'e dokunup öpmesi, izdihamdan dolayı mümkün değilse, onu uzaktan selâmlamayla iktifa etmesi gerekir.

Tavafta avret mahallini örtmek, abdestli olmak ve pislikten temiz bulunmak şarttır. Şu hâlde; tavaf esnasında abdesti bozulursa, abdest alır ve kaldığı yerden devam eder.

Tavafa başlarken, "*Haccın Duâları*" bölümündeki tavafla ilgili duâların okunması sünnettir. Ayrıca dilediği duâları da yapabilir.

Kendisiyle Kâbe arasında 2-3 metre olmak üzere, tavafta Kâbeye yakın olması sünnettir. Ancak kalabalıktan dolayı böyle yakından tavaf etmekte eziyet görülürse, uzaktan tavaf etmesi efdâldir. İzdiham olursa, kadının uzaktan tavaf etmesi sünnettir.

Tavaf ederken, mümkünse Rûkn-i Yemânî'yi de *istilam etmesi* (sağ eliyle dokunması) sünnettir. Buna imkân yoksa, onu uzaktan selâmlar. Ancak Hacer-i Esved gibi öpülmesi sünnet değildir.

Bilindiği gibi Kâbe'nin köşeleri dördtür. Herbirinin ismi vardır. Doğudaki köşesine "*Rûkn-i Hacer-i Esved*", güney köşesine "*Rûkn-i Yemânî*", batı köşesine "*Rûkn-i Şâmî*", kuzey köşesine de "*Rûkn-i Irakî*" denir.

Tavaf bitince, iki rekât tavaf namazını kılması sünnettir. Mümkünse Makâm-ı İbrâhîm'in arkasında kılmalı. Birinci rekâtta "*Kâfirûn*", ikinci rekâtta "*İhlâs*" sûresini okur.

Bu iki rekâtı kıldıktan sonra, mümkünse Hacer-i Esved'e gider, ona dokunup öper veya onu uzaktan selâmlar.

d. Bundan sonra Safa kapısından çıkar ve sa'ya başlamak üzere, Safa tepesine gider. Burada "*Haccın Duâları*" bölümünde sa'y ile ilgili zikredilen duâ ve zikirleri okur. Sonra dünya ve ahiretle ilgili dilediği duâları da yapabilir. Bu zikir ve duâları, ikinci ve üçüncü defa tekrar etmesi sünnettir.

Duâyı okuduktan sonra Safa tepesinden yavaş yavaş iner ve yürümeye başlar. İki yeşil direk arasında kısa adımlarla koşar. Merve'ye varınca bir şavt (tur), dönüşte bir tur sayılır. 7 tur yapmak farzdır ve bir sa'y sayılır.

Tavafta olduğu gibi, sa'yada daremel (iki yeşil direk arasında kısa adımlarla koşmak) erkeklere sünnettir. Kadınlara sünnet değildir.

Şunun da bilinmesi gerekir ki, sa'ya Safa'dan başlamak ve Merve'de bitirmek vâcibdir. Ayrıca buna da çok dikkat etmelidir ki, sa'y kudûm veya rûkûn tavaflarından sonra yapılır.

e. Sa'yı yaptıktan sonra, şayet umre için ihrama girmişse saçını tıraş eder veya kısaltır. Böylece umresini bitirmiş olur ve ihramdan çıkar.

Eğer hac için ihrama girmişse sa'ydan sonra ihramdan çıkmaz, ihramda kalır. Zilhicce'nin 8. gününde Minâ'ya gitmesi sünnettir. Geceyi Minâ'da geçirir.

Zilhicce'nin 9. günü güneş doğduktan sonra Minâ'dan Arafat'a yönelir; burada sünnete uygun olanı öğle vakti olduktan sonra Arafat'a girmesidir. Bu arada Nemire semtinde öğle vakti girinceye kadar beklemesi de sünnettir. Öğle vakti girdikten sonra, öğle ile ikindiye cem-i takdim yaparak, birlikte kılar.

Bundan sonra hacı Arafat'a gider ve güneş batıncaya kadar burda vakfe yapar. Burada Allah-u Teâlâ'yı çok zikreder ve dilediği duâları okur, çok tehlil ve tekbir getirir. Arafat'ta durmak bir rükündür. Bu duruş esnasında, okunmak üzere pek çok duâlar vârid olmuştur. Hacı bunları ve dilediği duâları bolca okur.

f. Güneşin batışından sonra Arafat'tan Müzdelife'ye yönelir. Hacı, Müzdelife'ye vardığı zaman burada akşam ile yatsıyı cem-i tehir yaparak birlikte kılar. Burada gece yarısından sonraya kadar kalması vâcibdir. Gece yarısından önce Müzdelife'den ayrılırsa, bundan dolayı kurban kesmesi vâcib olur.

Akabe Cemresi'ne atılacak taşların *Müzdelife*'den toplanması sünnettir. Burada sabah namazını kıldıktan sonra yola çıkar. Meş'ari Haram'a vardığı zaman burada durur ve çok duâ yapar. Meş'ari Haram'da durmak sünnettir.

Meş'ari Haram'da kibleye dönmüş vaziyette gün aydınlanıncaya kadar durup bol bol zikir ve duâ yapmak sünnettir. Güneş doğduktan sonra Minâ'ya varmak üzere yola devam eder.

g. Hacı Minâ'ya vardığı zaman Akabe Cemresi'ni taşlaması vâcibdir. Bu sırada Minâ'yı sağına ve Mekke'yi de soluna alarak cemreye karşı durması sünnettir. Cemreye taş atmaya başlarken *telbiyeyi kesmek* lazım gelir.

Herbir taşı atarken tekbir getirmesi, sağ eliyle atması ve taşı atarken koltuk altı görülecek kadar kolu kaldırması sünnettir. Kadın kolunu kaldırmaz. Her taşın, kendisine sınırlanan yere değmesi vâcibdir. Bu yere isabet etmeyen taşın atılışı geçerli sayılmaz. Hacı, Akabe Cemresi'ni taşıladıktan sonra, "*hedy*" kurbanı varsa onu keser. *Hedy*; Harem'e ve Mek-

ke'ye hediye olarak Allah (c.c) rızası için kesilen kurbanlık hayvana denir.

h. Sonra saçını tamamen keser veya kısaltır. Erkeğin saç tıraşı yapması, kadının ise kısaltması efdâldir. Tıraş ya da kısaltmak, haccın rükünlerinden bir rükündür.

Hacı, bu taşlamayı yapıp, tıraş olduktan sonra birinci tahallüle, yani ihramdan çıkmanın ilk aşamasına gelmiş olur. Artık, kadınlarla ilgili ihram yasağından başka; normal elbisesini giymesi, koku sürünmesi ve benzeri diğer ihram yasakları kendisine helâl olur.

Tıraş olduktan sonra Mekke'ye gider ve ifada tavafını yapar. Bu tavaf rükündür, hac ancak bununla tamam olur.

1. Ifada tavafını yaptıktan sonra; kudûm tavafının akabinde hac için sa'y etmemişse, sa'yı da yapar. Taşlamayı, tıraşı ve ifada tavafını yaptıktan sonra, artık ihramın tüm yasakları kendisine helâl olur.

Sonra Minâ'da geceleme üzere oraya gider ve geceyi Minâ'da geçirir. Minâ'da geceleme vâcibdir, terk edilirse kurban lazım gelir.

Ertesi gün, yani bayramın ikinci günü, öğle vakti girdikten sonra, taşlama vakti başlar. Hacı öğleden sonra önce birinci (küçük) cemreye, sonra orta cemreye ve daha sonra Akabe Cemresi'ne yedişer taş atar. Bu sıraya göre cemrelere taş atması vâcibdir.

İkinci gece yine Minâ'da kalır. Ertesi gün, yani bayramın 3. günü öğle vakti girdikten sonra, aynı sıra ile her cemreye yedişer taş atar.

Bayramın 3. günü bu taşlamayı yaptıktan sonra, acele edip henüz güneş batmadan önce Minâ'dan ayrılıp Mekke'ye gitmesi câizdir ve böylece haccın menâsiklerini bitirmiş olur.

j. Hacı, Mekke'den ayrılmak istediği zaman *vedâ tavafını* yapar. Bu tavaf vâcibdir. Terki kurban kesmeyi gerektirir. Yalnız hayızlı bulunan kadın vedâ tavafını yapmadan Mekke'den ayrılır. Vedâ tavafını yapan haccının yola çıkması lazımdır. Mekke'de durursa, tekrar yapması vâcib olur.

k. Vedâ tavafını yaptıktan sonra, her zaman olduğu gibi Zemzem suyundan içmesi sünnettir. İçerken, dilediği hayrı niyet edip duâ eder. Zemzem suyundan içerken kibleye yönelmesi de sünnettir.

3. BÖLÜM:

A. YEMİNLER

B. NEZİRLER

C. AVLANMA

D. BOĞAZLAMA

E. AKİKA

F. YİYECEK VE İÇECEKLER

G. GİYİM VE ZİNET

A. YEMİNLER

Yemin: Lûğatta, kuvvet ve sağ kol mânâsına gelir. Dinde ise; sabit olmayan, muhtemel birşeyin olmasını veya olmamasını pekiştirmek için Allah'ın isim veya sıfatlarından birisini söyleyerek and içmek manasına gelir.

Yemin; "*Vallâhi falan şeyi yapmadım veya falan şeyi yaptım.*" şeklinde, geçmiş zamanda vukû bulan olayların üzerine yapıldığı gibi, gelecek zamana ait hadiseler için de yapılabilir. Meselâ: "*Vallâhi falan şeyi yapacağım.*" gibi. Buna örnek olarak da Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: **وَاللّٰهُ لَاغْوُونَ فَرَسًا** "*Vallâhi Kureyş'le savaşıacağım.*" (1)

Hükmü: Genel hâllerde yeminle telâffuz etmek mekruhtur. Şu hâlde yemin etmek iyi değildir. Zira insan bazen yemini yerine getirmekten aciz kalır. Bunun için İmam-ı Şafî (rahimehullah); "*Ben hayatımda ne doğru, ne yalan yere Allah ile yemin etmedim.*" demiştir. Ancak olay ve şartlar bazen yemini gerektirir. Binaenaleyh, yeminin hükmünü şöyle taksim edebiliriz:

1. Haram olan yemin: İçki içmek ve haram olan bir işin yapılması veya bir vâcibin terkedilmesi ya da aslı olmayan yalan birşey için yemin etmek haramdır. Böyle bir yemini bozmak ve keffâretini ödemek lazımdır.

2. Vâcib olan yemin: Hakkı ortaya koymak veya bir mazlumu korumak için yeminden başka bir çare kalmadığı hâllerde yemin vâcib olur.

3. Mübah olan yemin: İki rekât nafîle namaz kılmak gibi bir ibadet yapmak veya bir günahı uzaklaştırmak veya hakka irşad etmek için yapılan yemin mübahtır.

4. Mendub olan yemin: Dinleyenlere tesir vesilesi ve yapılan nasihata inandırma sebebi olan yemin sünnettir.

Konuşmalarda ve alış verişlerde yemin etmekten sakınılmalıdır. Zira Allah'a karşı saygısızlığın en belirginini; basit dünyalık işler için Yüce Allah'ın ismini âlet edip, O'nu istismar etmektir. Allah'ın ismi son derece

(1) Ebû Dâvûd: 3285.

mukaddestir, rastgele yemine alet edilemez.

Mü'min, Allah (c.c)'yu tazim eden ve O'ndan korkan kişidir. Halbuki dünyalıklar için Allah'a yeminle isim ve sıfatlarını alet etmek; Allah'a gereken tazim ve O'ndan korkma hissine aykırıdır. Çok yemin etmekle, bazen Yüce Allah'ın ismi yalana alet edilir. Buna da yemin-i *gâmus* (*aldatıcı, batırıcı yemin*) denir. Bu çeşit yeminin sahibi tevbe etmeden ölürse, cehennem ateşine müstehak olur, malının hayrı ve kazancının bereketi kalkar. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

«لِلسَّعَةِ، مَنَحَةُ لِلرَّكَةِ.» "Gerçi yemin malı sattırır, fakat bereketi kaldırır." (2)

Yeminin Çeşitleri

1. Yemin-i Lağv: Yemini kast etmeden, sırf tekit için "*Hayır vallâhi, evet vallâhi*" veya dilin kaymasıyla "*Vallâhi*" demekle edilen yemin lağv (geçersiz)dir. Böyle bir yemin bağlanmış ve oluşmuş sayılmaz, vebali olmaz ve keffâreti de gerekmez. Nitekim Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Allah, yaptığınız kasıtsız yeminlerinizden sizi sorumlu tutmaz, fakat bile bile yaptığınız yeminlerden sorumlu tutar.*" (3)

2. Yemin-i Gâmus: Gâmus; aldatıcı, batırıcı mânâsına gelir. Bu çeşit yemin, sahibini günaha götürür ve cehennem ateşine batmaya sebep olur.

Meselâ; bir kimsenin, bir işi yapmadığı hâlde "*Vallâhi yaptım.*" veya kendisine ait olmayan birşey için "*Vallâhi benimdir.*" diyerek yaptığı yemindir. Bu şekilde yalan yere yemin eden bir kimse büyük bir günah işlemiş olur. Zira Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Büyük günahlar; Allah'a ortak koşmak, ana babaya âsîsi olmak, adam öldürmek ve yemin-i gâmus, yani yalan yere yemin etmektir.*" (4) Ayrıca bu yemin keffâreti de gerektirir.

3. Yemin-i Mün'akide: Bu da bağlanmış ve oluşmuş yemindir. Gelecek zamana ait birşeyin yapılması veya yapılmaması için edilen yemindir. Meselâ: "*Vallâhi şöyle yapacağım...*" demek gibi ki, bu denilen şeyin vâcib ve mübah olanı yerine getirilmelidir. Yerine getirilmezse fidye gerekir. Ancak, "*Vallâhi içki içeceğim.*" gibi haram olanı bozmak lazım

(2) Buhârî: 1981; Müslim: 1606.

(3) Mâide: 89

(4) Buhârî: 6298.

olur ve keffâreti de vermek gerekir.

Yeminin oluşum şartları:

Yeminin (andın) oluşması için şu şartların gerçekleşmesi lazımdır:

1. Yemin edenin ergin ve akıllı olması: Şu hâlde çocuğun ve delinin yemini geçersizdir, oluşmuş sayılmaz. Zira bunlar mükellef olmadığı için, sorumlu olmaz.

2. Yeminin lağv olmaması: Binaenaleyh, "*Evet vallâhi, hayır vallâhi*" gibi sözlerle yemini kastetmeden dilin kaymasıyla ağızdan çıkan böyle bir yemin, oluşmuş sayılmaz.

3. Allah'ın has isim ve sıfatlardan biriyle olması: Şu hâlde yemin; bizzat "*Allah*" lafzıyla veya *Rahman* ve *Rabbu'l-Âlemîn* gibi Allah'ın diğer has isimleriyle ya da *Allah'ın kudret ve ilim gibi sıfatlarından* birisiyle yapılması şarttır.

Allah'ın isim ve sıfatlarından başka birşeyle yemin etmek câiz değildir, aynı zamanda böyle bir yemin oluşmaz. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Ecdadlarınızla yemin etmeyin. Bir kimse yemin etmek isterse Allah'a yemin etsin veya sussun.*" (5)

Yeminin Kısımları:

Yemin, sarîh ve kinâyeli olmak üzere iki kısma ayrılır.

1. Sarîh: Açık ve kesin olan yemindir. Şöyle ki; Allah (c.c) lafzı veya Rahman gibi Allah'a has olan isimle yemin edenin, yemini kesinlik kazanır. Bu şekilde yemin eden kişi "*Ben bundan başka birşeyi kastettim.*" diyemez.

2. Kinâye: Açık ve kesin olmayan yemindir. Rahim ve Kâdir gibi insanlara da takılabilen, fakat çoğunlukla Allah'ın ismi olarak kullanılan isimlerden biriyle yemin edenin yemini geçerli olur. Ancak yemin eden kişi, "*Ben bu sözle yemini kastetmedim, falan kulun ismini kastettim*" derse yemin sayılmaz.

Yeminin Keffâreti: Yeminini bozan veya yemin-i gâmus yapan kimseye keffâret lazım gelir. Bu kişi keffâret olarak şu üç şeyden birisini

(5) Buhâri: 6270; Müslim: 1646.

vermekte serbesttir:

1. Müslüman bir köleyi âzâd etmek.
2. 10 fakire birer avuç yiyecek vermek. Avuç; yaklaşık 600 gram'dır.
3. Gömlek, atlet ve çorap gibi birer parça elbise ile 10 fakiri giydirmek.

Eğer keffâretle yükümlü kişinin bu üç çeşit keffâretten birisine gücü yetmezse, üç gün oruç tutması lazımdır. Arka arkaya tutması şart değildir, aralıklı olarak da tutabilir. Bu keffâretin delili, Mâide Sûresi'nin 89. âyetidir.

Yeminin bazı hükümleri:

1. Bir kimse; "*Allah'a kasem (yemin) ettim.*" veya "*Allah'a kasem ederim falan şeyi yapacağım*" derse, bununla yemini kastederse ya da mutlak olarak söylerse, yemin sayılır. Çünkü bu sözler çoğunlukla yeminlerde kullanılır. Şayet bu sözlerle yemini kastetmiyor da, geçmiş veya gelecek bir olayı anlatıyorsa, yemin sayılmaz.
2. Bir kimse diğerine; "*Sana, Allah ile yemin ettiriyorum ki falan şeyi yap*" dese, muhatabı yemin etmiş sayılmaz. Ancak kendisi yemini kastederse yemini geçerli sayılır. Bu durumda, istenilen şey haram veya zararlı değilse muhatabın, o kimsenin isteğini yerine getirmesi sünnettir.
3. Bir kimse farzlardan birisini yapmamak için yemin ederse, Meselâ: Namaz kılmamak veya Ramazan orucunu tutmamak için ve yahut adam öldürmek ya da hırsızlık yapmak gibi haram bir işin işlemesi için yemin ederse; her iki hâl de Allah'a isyan olduğundan yemini bozmak ve keffâret vermek gerekir.
4. Alış veriş gibi bir işi yapmamak için yemin eden bir kimse, sonra bu işi yapmak üzere birini vekil edebilir, vekilin yapmasıyla kendisine birşey lazım gelmez.
5. Bir kimse, falan kadınla evlenmiyeceğine dair yemin ederse, sonra kendisine o kadının nikahını kabul etmek üzere birisine vekâlet verirse, yeminini bozmuş olur ve kendisine keffâret lazım gelir.
6. Bir kimse, iki işi yapmıyacağına dair yemin ederse, sonra yalnız

bir tanesini yaparsa, kendisine birşey lazım gelmez. Meselâ: "*Vallâhi bu iki elbiseyi giymem.*" veya "*Bu iki adamla konuşmam.*" diye yemin ederse, sonra elbiselerden birini giyer veya iki adamdan biriyle konuşursa, bununla yemini bozulmaz. Çünkü yeminini, her iki işin üzerine yapmıştır.

7. Bir kimse, iki işi yapacağına dair yemin ederse, Meselâ; "*Vallâhi bu iki ekmeği yiyeceğim.*" veya "*Bu iki adamla konuşacağım.*" dese, her iki ekmeği yemesi ve o iki adamla konuşması lazım gelir. Yoksa yeminini bozmuş olur ve kendisine keffâret lazım gelir.

Allah-u Teâlâ en iyi bilendir...

B. NEZİR (ADAK)

Nezir: Lûgatta; hayır veya şerri va'd etmeye denir. Şeriat'ta ise; yalnız hayır olan birşeyi va'd etme manasına gelir.

Fıkıh ıstılahında nezir; dinde vâcib olmayan birşeyi, şartsız veya birşeye bağlı olarak üstlenip yapmayı taahhütlemektir.

Delili: Nezirin meşrû oluşu Kur'ân-ı Kerîm ve sünnetle sabit olmuştur. Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: *«وَالَّذِينَ تَذَرْتُم»* "Nezirlerini (adaklarını) yerine getirsinler." (6)

Peygamberimiz (s.a.v) de şöyle buyurmuştur: "*Her kim Allah'a itaat etmeyi nezrederse O'na itaat etsin. Kim de Allah'a isyan etmeyi nezrederse O'na isyan etmesin.*" (7)

Hükmi: Nezir, meşrû bir ibadettir. Allah (c.c)'ya yaklaşmak üzere yapılan bir ibadet çeşididir. Bundan dolayıdır ki fıkıh âlimleri; kâfirin nezrinin sahih olmayacağını söylemişlerdir.

Ancak bir kimsenin yapmak istediği ibadeti, kendine nezir yoluyla vâcib kılmadan yapması daha faziletlidir. Şu hâlde; Allah'a yaklaşmak üzere cân-ı gönülden verilen sadaka, nezir yoluyla verilen sadakadan daha efdâldir.

(6) Hacc: 29

(7) Buhâri: 6318.

Nezrin Çeşitleri

Nezir üç kısma ayrılır:

1. Lecac Nezri: Tartışma ve öfke hâlinde yapılan nezirdir. Meselâ; bir tartışma esnasında; "*Eğer falan kişi ile konuşursam Allah için bir ay oruç tutmak üzerime nezrolsun.*" demek gibi.

Bu çeşit nezirde şart koşulan durum meydana geldiğinde (misâlde olduğu gibi), nezreden kişi ya nezrettiği ibadeti yapmalı veya onun yerine bir yemin keffâretini vermelidir. Bunlardan birini seçmekte serbesttir. Çünkü böyle bir söz, bir bakımdan nezre ve bir bakımdan da yemine benzemektedir. Bununla ilgili olarak Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Nezrin keffâreti, yeminin keffâretidir.*" (8)

İmam-ı Nevevî şöyle demiştir: Cumhur âlimler, bu hadisi lecac nezrine bağlamışlardır.

2. Mukâfat (Mücâzat) Nezri: Nezreden kişiyi bir gayenin husûlü karşısında, bir ibadeti yapma mecburiyetinde bırakan nezirdir. Bu nezir, bir tartışma veya öfke sebebiyle değil de, herhangi bir şarta veya bir işe bağlanan nezirdir. Meselâ: Bir kimsenin "*Allah hastamı iyileştirirse, Allah için bir koyun sadaka vermek üzerime nezrolsun.*" demesiyle yaptığı nezirdir.

Bu nezirde de şart koşulan durum hâsıl olduğu zaman, meselâ; hasta iyileştiğinde, nezreden kişinin, nezrettiği şeyi yapması gerekir. Bunun yerine, keffâret veya başka birşey veremez. Zira Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: "*Ahitlediğiniz zaman, Allah'ın ahdini yerine getirin.*" (9)

3. Mutlak Nezir: Bu, gaye veya işe bağlı kılmadan ve öfkesiz olarak yapılan nezirdir. Meselâ: "*Allah için perşembe günü oruç tutmayı üzerime nezrettim.*" demekle sırf sevap kazanmak için yapılan nezirdir.

Bu nezrin de şartsız olarak yerine getirilmesi lazımdır. Zira geçen âyet ve hadisler, buna da birer delildir. Bu nezrin bedeli olarak yemin keffâreti verilmez.

(8) Müslim: 1645.

(9) Nahl: 91.

Nezrin Şartları

Nezrin birtakım şartları vardır. Bu şartlardan birisi eksik olursa, nezir oluşmaz ve sahibi de bir mesuliyet altına girmez. Bu şartlar iki gruba ayrılır:

I. Nezreden (adayan) kişinin şartları:

1. Müslüman olmak: Müslüman olmayan kişinin nezri sahih değildir. Zira kâfir, ibadetlerin sevabını kazanmaya ehil değildir. Kâfir kaldığı müddetçe bunlar kendisinden kabul olunmaz.

2. Mükellef olmak: Şu hâlde; çocuğun ve delinin adağı geçersizdir. Çünkü her ikisi de mükellef olmadığı için nezre de ehil değildir.

3. İstek olması: Kişinin kendi isteğiyle nezretmesi gerekir. Zorlama ile yaptırılan nezir geçersizdir. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Ümmetimin üzerinden yanılma, unutma ve zorlanmak suretiyle yaptığı şeyin mesuliyeti kaldırılmıştır." (10)

II. Nezredilen (adak edilen) şeyin şartları:

1. Nezredilen şeyin ibadet cinsinden olması: Şu hâlde; mübahların nezri geçersizdir. *Mübah*; yapılmasında sevap, yapılmaması üzerine de ceza olmayan şeylerdir. Buna göre bir yemeği yemek, uyumak gibi mübah birşeyin nezri geçersizdir.

Keza, adam öldürmek ve zina yapmak gibi haram birşeyin nezri veya farzlara bağlı bir sünnet namazının terki gibi mekruhların nezri de geçersizdir. Çünkü haram veya mekruh birşey, Allah (c.c) rızası için yapılan işlerden değildir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

لَا نَذْرَ فِي مَعْصِيَةِ اللَّهِ "Allah'a isyanda nezir yoktur." (11)

Diğer bir hadiste; "Allah rızasından başka birşeye nezir yoktur." (12) diye buyrulmuştur.

İbni Abbas (r.a) şöyle demiştir: "Birgün Peygamber (s.a.v) hutbe okurken, bir adamın güneş altında ayakta durduğunu görmüş. Bu adamın kim olduğunu sormuş; "Ebû İsrâîl'dir; ayakta durup oturmamayı, gölge-

(10) İbn-i Mâce: 2045.

(11) Müslim: 1641.

(12) Ebû Dâvûd:

lenmemeyi, konuşmamayı ve oruç tutmayı nezretmiş" dediler. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.v) birisine: "*Git, ona emret de konuşsun, gölge altına gelsin, otursun ve orucuna devam etsin.*" buyurdu.⁽¹³⁾ Görülüyor ki Peygamberimiz (s.a.v), yalnız orucun devamını emretmiş, çünkü oruç bir ibadettir, nafile olarak nezredildiğinde ifası lazımdır. Diğer fiillerin bir kısmı günah, bir kısmı da mübah olduğundan vazgeçilmesini istemiştir.

2. Nezredilen şeyin fırz-ı ayn olmaması: *Nezredilen şey kişinin bizzat yapmakla yükümlü olduğu farz-ı ayn olmalı.* Şu hâlde; bir kimse öğle namazını kılmayı veya zekâtını vermeyi nezrederse, bu nezri geçirsizdir. Çünkü zaten müslüman bu vecibeleri yapmakla mükelleftir, nezrine gerek yoktur. Ancak cenaze namazı gibi farz-ı kifaye olan bir ibadeti nezretmek câizdir.

Geçerli nezrin hükümleri:

Nezir geçerli olduktan sonra; yani zikrettiğimiz şartlar mevcut olup nezreden kişinin de şart koştuğu dilek gerçekleşirse, nezreden nezrini (adağını) yerine getirmesi vâcibdir. Nezredilen şey mutlak bir namaz veya oruç ya da sadaka cinsinden olursa, bu şeylerin en azını ifa etmek vâcibdir.

Eğer bir kimse, sayı veya keyfiyet belirtmeden nafile namaz kılmayı nezir ederse, namaz denilecek kadar en az iki rekât kılması vâcibdir. Ancak rekât sayısını veya şeklini (meselâ; oturarak kılacağını) belirtmişse, ona göre yapar.

Mutlak olarak nafile oruç tutmayı nezreden kimsenin, oruç denilecek kadar en az bir gün oruç tutması gerekir.

Eğer bir sadaka nezretmişse, mal denilecek kadar birşeyi, zekâta müstehak olan kimselere vermesi gerekir.

Bir kimse nezrettiği ibadeti, muayyen bir duruma veya muayyen bir zamana ya da belirli bir sayıya bağlarsa, bu keyfiyetlere göre ifa etmesi gerekir.

Şayet muayyen bir belde halkına sadaka vermeyi nezrederse, sadakayı bizzat o belde halkına vermesi lazımdır, başka bir belde halkına ver-

(13) Buhâri: 6332.

mesi câiz değildir. Ancak muayyen bir şehirde oruç tutmayı nezrederse, başka bir beldede de tutabilir.

Muayyen bir camide itikafa gireceğini nezrederse, başka bir camide de itikafa girebilir. Yalnız Mescid-i Haram, Mescid-i Nebvî veya Mescid-i Aksa'yı tayin ederse; bu üç camiden tayin ettiğinde itikafa girmesi lazımdır. Çünkü bu üç camide de ibadet yapmak daha faziletlidir.

Bir kimse hac veya umre yapmayı nezrederse, bizzat gitmesi lazımdır. Şayet herhangi bir mazeretle buna gücü yetmezse, ücretle olsa dahi birini yerine göndermesi gerekir.

Bir kimsenin, nezrettiği şeyi mümkün olan ilk fırsatta yapması sünnettir ki zimmetten kurtulsun. Şu hâlde; hac veya umre yapmak imkânını bulan, fakat tehir ederek ölen bir kimsenin malından onun yerine hac veya umre yapılması lazımdır. Çünkü kendisinin imkânı olduğu hâlde nezrin ifasında ihmalkâr davranmıştır. Ama imkân bulmadan ölürse, birşey lazım gelmez.

Koyun, sığır veya bir deve ya da başka bir malı, Mekke'ye hediye edeceğini nezrederse; bunları Mekke'ye götürmesi ve orada bulunan fakir ve yoksullara sadaka olarak vermesi lazımdır.

Mekke'den başka bir beldede bir koyun keseceğini nezreden kimsenin; koyunu o beldede kesmesi ve etini de oranın fakirlerine vermesi gerekir.

Veli ve salih zatların kabri üzerine inşa edilen binayı aydınlatmak için gazyağı, mum ve benzeri birşeyi nezreden kimse; eğer bundan orada barınan veya gelen giden insanların faydalanmasını amaç ederse nezri geçerlidir ve yapması gerekir. Yok eğer sırf kabrin aydınlatmasını kastederse, böyle bir nezir sahih olmaz.

Mutlak nezirin zamanı:

Mutlak nezir bir zamanla sınırlı değildir. Zaman belirtmeden yapılan nezir, geniş vakitli ibadet çeşitlerindendir. Mutlak nezrin tehiri câizdir. Meselâ: *"Allah için 50 bin lira sadaka vermek üzerime nezrolsun."* diyen bir kimse, aynı günde bu parayı verebileceği gibi, başka bir günde de verebilir. Ancak yine de nezri bir an önce vermek sünnettir.

Eğer nezir muayyen bir zamana bağlanmışsa, o zamanda verilmesi vâcibdir. Özürsüz olarak tehiri gûnahtır ve kazası da lazımdır.

C. AVLANMA

Eti yenilen çeşitli hayvanların usûlû dairesinde boğazlandığı veya avlandığı taktirde yenilmesi helâldir. Fıkıh ıstılahına göre avlanma; ok gibi keskin bir alet veya eğitilmiş köpek ve doğan gibi yırtıcı bir hayvan ile olur.

Av hayvanının avlanması, Kur'ân-ı Kerîm ve Sünnet ile meşrû kılınmıştır. Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: **وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا** "İhramdan çıktığınız zaman avlanabilirsiniz.." (14) Görülüyor ki ihram hâleti dışında avlanmak meşrûdur.

Hikmeti: İslâm dinin, etini bize helâl kıldığı hayvanların bir kısmı vahşidir; yakalanması çok zordur, hatta imkânsızdır. Bu nedenle diğer hayvanlar gibi normal bir şekilde boğazlanması cidden zordur. Bunun için Allah-u Teâlâ, avlanmak yoluyla bu hayvanlardan faydalanma kolaylığını vermiştir. Avcı, boğazlama imkânına sahip olmadığı zamanlarda; şartları haiz olan avlanma işlemi, boğazlama yerine geçer, yani öldürdüğü av helâl olur.

Avlanma meşrûiyetinin hikmeti; bu hayvanların etinden faydalanmak üzere insanlar için bir kolaylıktır.

Avlanma usulleri:

Meşrû sayılan avlanma iki şeyden birisiyle olur:

1. Yaralayıcı keskin bir alet ile: Bu aletin, demir veya bakır ya da ok gibi hayvanı yaralayabilen aletlerden olması şarttır. Avcı, böyle bir aletle avına vurur ve ona yetiştigi zaman aldığı yara sebebiyle ölmüşse helâl sayılır. Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: **"Besmele çekerek kesip, kan akıtabilecek aletle yaralanan hayvanı yiyin."** (15)

Eğer avcı, av hayvanını böyle bir aletle vurur, meselâ; kanadına veya ayağına isabet ettiği için henüz ölmemiş iken avına yetişirse, derhal boğazlaması gerekir. Boğazlamazsa ve az sonra ölürse, murdar sayılır.

(14) Mâide: 2.

(15) Buhâri: 2356; Müslim: 1968.

Avı, yaralayıcı ve kesici bir aletle değil de; taş darbesiyle veya yandırmakla öldüren bir aletle vurur ve bu sebeple ölürse murdar sayılır; etini yemek câiz değildir. Ancak hayvana ölmeden yetişip boğazlarsa, helâl olur.

2. Yırtıcı hayvanı veya yırtıcı kuşları göndererek, yaralama ile: Avcı, böyle hayvanlardan birini; avlamak istediği hayvana gönderip, onu yaralar ve bu yara sebebiyle av hayvanı ölürse, eti helâl sayılır.

Yırtıcı avcı hayvanlar; köpek, kaplan ve pars gibi hayvanlardır.

Yırtıcı avcı kuşlar; doğan, kartal ve şahin gibi kuşlardır.

Avcı hayvanın şartları:

Bu yırtıcı hayvan ve kuşlar ile avlanabilme ve öldürdüğü avın helâl olabilmesi için şu şartların bulunması lazımdır:

1. Avcı hayvanın eğitilmiş olması: Şöyle ki; avın peşine gönderildiği zaman, koşup veya uçup gitmesi ve ona doğru istikamet alıp, başka birşeye gitmemesidir.

Eğer avcı hayvan bir av peşine salıverilince yönünü değiştirip başka bir ava giderse, bu av ancak boğazlanma suretiyle helâl olur.

2. Avcı hayvanın söz dinlemesi: Yani sahibi, ona git dediği zaman gitmesi ve dur dediğinde de (koşması hangi durumda olursa olsun) hemen durmasıdır. Söz dinlemezse, öldürdüğü av haram olur.

3. Avcı hayvanın öldürdüğünden yememesi: Öldürdüğü av hayvanından yiyerse, helâl sayılmaz. Ancak sahibine ulaştırıp önüne koyduktan sonra yiyerse bir sakıncası yoktur.

4. Bu üç şartın, avcı hayvanda iki ve daha fazla tekerrür etmesi: Öyle ki, (bu davranışlarının) avlanması için eğitilmiş olduğu kanaatini vermesi gerekir. Bu kanaatin tesbiti, avcı hayvanlar ile avcılık yapan ve bu hayvanların huylarını bilen bilirkişiler tarafından yapılır.

İşte bu şekilde eğitilmiş ve bu şartlara haiz olan avcı bir hayvanın öldürdüğü av helâl sayılır. Nitekim Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: "De ki: Size iyi ve temiz şeyler helâl kılındı. Allah'ın size öğrettiğini öğreterek yetiştirdiğiniz avcı hayvanların, sizin için tuttuklarını yiyin.." (16)

Bu âyetten anlıyoruz ki; avcı hayvanın avladığı sahibi için değilse, yani tuttuktan sonra ondan yerse, bu avlanma Şer'î bir avlanma sayılmadığı için, o avın eti yenilmez. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v), Adıyye b. Hâtim (r.a)'a hitaben şöyle buyurmuştur: *"Eğitilmiş avcı köpeğini salıverip Besmele çekersen, o köpek senin için avladığı hayvanı öldürse bile yiyebilirsin. Şayet köpek avladığından yerse, o zaman ondan yeme, çünkü kendine avlamış sayılır."*(17)

Avlanma, boğazlama hükmünü alır mı?

Avlanılan hayvan bazen meşrû olarak boğazlanan hayvanın hükmünü alır, bazen de bu hükmü almaz. Şöyle ki; avlanma meşrû bir şekilde yapılır ve zikrettiğimiz şartlara haiz olursa bakılır:

Avcı, avladığı hayvana ya canlı olarak veya ölmüş vaziyette yetişir. Şayet canlı olarak yetişirse, bu av boğazlanma hükmünü almaz. Meşrû bir şekilde boğazlanması gerekir. Avcı, avına yetiştikten sonra boğazlamayı ihmal eder ve ölünceye kadar terkederse, bu av murdar ve etinin yenilmesi haram olur.

Eğer avcı, acele etmesine rağmen avına canlı olarak yetişemezse, yani yanına varıncaya kadar ölürse, böyle bir av boğazlanma hükmünü alır ve eti helâl sayılır. Buna, zarûrî boğazlama denir.

D. BOĞAZLAMA

Eti yenmesi helâl olan hayvanların Şer'î yolla kesim işlemine boğazlama denir. Bu hayvanların etinin yenilebilmesi için, usûlû dairesinde hayvanın boğazlanması ya da zikrettiğimiz şekliyle avlanması gerekir. Çünkü boğazlanma yoluyla etinin yenmesinde, avlanmada olduğu gibi, bir nevi ibadet amaç edinilmiştir.

Ancak burada ibadet amacından ziyade bazı hikmetler vardır, bunlar da boğazlamanın lüzumuna bağlıdır. Bu hikmetlerin bazıları şöyledir:

1. Bütün dinler ve milletler, hayvanın ölüştüğünü haram olduğunu söylemiş ve pis olduğuna hükmetmişlerdir. Şu hâlde, ölmekle pislenmiş olan hayvan ile diğer hayvanın arasını ayırt etmek lazım gelir. İşte Şer'îat hükmüyle bu iki hayvan arasındaki ayırıcı esas, meşrû kesimdir.

(17) Buhâri: 5167; Müslim: 1929.

2. İslâm dini kanın pis olduğuna hükmetmiş ve bundan sakınılmasını vâcib kılmıştır. Çünkü bunda zararlar mevcuttur. Şer'î boğazlama ise, hayvanın etini bu zararlı kandan temizlemektedir. Boğmak ve benzeri şekilde öldürülen hayvanın eti kanı emer ve bu nedenle yenilmesi zararlı olur.

Boğazlama Çeşitleri:

İslâm dininde hayvanın kesimi üç şekilde yapılır:

1. **Zebh:** Hayvan boynunun üst tarafından (başına yakın kısımdan) nefes borusu ile yemek borusunu kesmek suretiyle yapılan boğazlamadır. Genel olarak insanın kolayına gelen kesim şekli böyledir.

2. **Nahr:** Hayvan boynunun alt tarafından (göğsüne yakın kısımdan) yapılan boğazlamadır. Develerin bu şekilde kesilmesi sünnettir. Çünkü develerin boynu çok uzun olduğu için, böyle bir kesimle ruhu daha süratli çıkmaktadır.

Bu iki şekil (zebh ve nahr) kesimleri, asıl itibarıyla birbirinin yerine geçmektedir. Ancak develerin nahr şekliyle; koyun, keçi, sığır ve diğer hayvanları zebh usûlüyle kesilmesi sünnettir.

3. **Akr:** Bu da hayvanın yaralanmasıdır. Yani vücudunun herhangi bir yerinden vurarak öldürücü bir şekilde yaralamaktır. Buna zarûf kesim de denir.

Akr: Eti yenilen, fakat azgınlaşarak kaçan hayvanların kesimidir. Azgınlaşıp kaçan hayvanın sahibi, onu tutmaya gücü yetmezse, ok gibi öldürücü bir aletle yaralamaya çalışır. Hayvandan kan akıp, bu arada ölürse, eti helâl sayılır. Ancak, tıpkı avlanmada olduğu gibi ölmeden ona yetişirse boğazlaması gerekir.

Bunun delili: Develerden biri azgınlaşıp kaçtı, adamın biri kaçan bu deveyi okla vurup öldürdü. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurdu: "*Şüphesiz bu hayvanların bazıları yabanî hayvanlar gibi vahşileşirler. Onlara gücünüz yetmediği zamanlarda, böyle yapın, yani vurun.*"⁽¹⁸⁾

(18) Buhâri: 5190; Müslim: 1968.

Boğazlamanın Sıhhat Şartları:

Bu şartlardan maksat; boğazlama konusunda bulunması gereken şeylerdir. Şu hâlde; boğazlanmanın meşrû sayılabilmesi ve boğazlanan hayvanın etinin helâl olabilmesi için birtakım şartların gerçekleşmesi lazımdır. Bu şartlar da genel olarak üç kısma ayrılır:

1. Boğazlayanın şartları: Hayvanı boğazlayan kişide (kasapta) aranan şartları şöyle özetleyebiliriz:

a. Boğazlayan kişinin müslüman veya kitâbî olması: Kitâbîden maksat, hristiyan veya yahudi dinine mensup bulunmasıdır.

Şu hâlde; boğazlayan kişi müslüman veya kitâbî olmazsa; meselâ mecûsî veya putperest ya da mürted olursa, kestiği hayvanın eti yenilmez.

Müslümanın kestiği hayvanın etinin helâl oluşuna delil olarak, Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: **إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ** "Boğazladığınız hayvan helâl kılındı." ⁽¹⁹⁾ Bu âyetteki hitap müslümanlara yöneliktir.

Kitâbînin kestiği hayvanın etinin helâl oluşunun deliline de gelince, Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: **وَمَا أَلَيْنَا أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ لَدُنْكُمْ** "Kendilerine Kitâb verilenlerin yemeği (kestiği hayvanı), size helâldir." ⁽²⁰⁾ Bu âyette de yemekten maksat, kesilen hayvanlardır.

Kitâbî olmayan kâfirlerin kestikleri hayvanların helâl olmayışına delil ise Peygamberimiz (s.a.v)'in şu uygulamasıdır: "Peygamberimiz (s.a.v), Hacar şehrinin mecusilerine mektup göndermiş ve onları İslâm'a dâvet etmiş. (Bu mektupta şunlar bildirilmiştir:) Her kim müslüman olursa ondan kabul edilir. Kim de imtina ederse ondan cizye alınacak. Hem de bilinmelidir ki kestikleri hayvanın eti yenilmez ve onlara müslüman kadın nikâh edilemez." ⁽²¹⁾

b. Kitâbînin asli olması: Şu hâlde, hristiyan veya yahudi olan bir kimse, kendisi ya da dedelerinden biri; hristiyanlık veya yahudilik dini yürürlükten kaldırıldıktan sonra o dine girmişse veya daha önce başka bir dine mensup bulunduğu hâlde sonradan hristiyan ve yahut yahudi olmuşsa, kestiği hayvanın eti yenilmez. Buna göre, putperest olan bir kimse hı-

(19) Mâide: 3.

(20) Mâide: 5.

(21) Beyhâkî: 9/285.

ristiyan olursa, kestiği hayvanın eti helâl sayılmaz. Keza bir hristiyan veya yahudinin dedelerinden birinin daha önce mecûsi olduğu biliniyorsa ya da hristiyanlık dini tahrif edildikten yahut Peygamberimiz (s.a.v) gönderildikten sonra hristiyan olmuşsa, yine kestiği hayvanın eti helâl sayılmaz.

Nitekim Peygamberimiz (s.a.v); "*Hristiyan Arapların hayvan kesimlerini yasaklamışlardır.*" Çünkü bunlar hristiyanlık dinine, tahrif edildikten sonra girmişlerdi.

Hülâsa; kitâbî olan bir kimsenin kestiği hayvanın etinin helâl olabilmesi için, hem kendisinin ve hem de dedelerinin öz hristiyan veya yahudi olması şarttır.

c. Allah'tan başkasının adına kesilmemesi: Bir put veya bir müslüman ya da bir peygamberin adı anılarak kesilen hayvanın eti helâl sayılmaz. Nitekim Allah-u Teâlâ, eti haram kılınan hayvanları beyân ederken şöyle buyurmuştur: **وَمَا أَمِلْ لِنَعْرِ اللَّهَ** "Allah'tan başkası adına kesilenler..."⁽²²⁾

Yani Allah'tan başkası için veya kesilirken Allah'ın adından başka bir isme kesilen hayvanın eti haram olur.

Boğazlayan kişi, bu üç şarta haiz olursa, kestiği hayvanın eti helâldir. Erkek-kadın, büyük-küçük arasında bir fark aranmaz. Hatta delinin ve mûmeyyiz olmayan çocuğun kesimi sahihtir. Öyle ki, boğazlama gücü kendilerinde mevcut olduğu ve boğazlayan kişi şartlara haiz bulunduğu müddetçe kesimleri sahih olur.

2. Boğazlanan hayvanın şartları: Hayvan kesimi yapılırken, hayvanda aranan şartları şöyle sıralayabiliriz:

a. Hayvanda hayat-ı mustakırre bulunması: İstikrarlı canlılık denilen "*hayat-ı mustakırre*" iki alâmetle bilinir: Kesilirken hayvanın kuvvetlice çırpınması, diğeri de kanın fışkırmasıdır. Herhangi bir hayvan kesilirken, bu iki alâmetten biri görülmezse, o hayvanda hayat-ı mustakırre yok demektir ve boğazlansa dahi murdar sayılır.

Canlılık denilen hayat-ı mustakırreyi kaybeden bir hayvan, boğazlandıktan sonra damarlarından akan kanı, hayat-ı mustakırre alâmeti sa-

yılmadığı için murdar sayılır.

b. Hayvanın nefes borusu ile yemek borusunun kesilmesi: Eğer bu iki borudan birisi kesilmezse ve hayvan bu hâlde ölürse, eti haram sayılır.

c. Kesimin çabuk yapılması: Hayvan kesilirken ara vemedi her iki boruyu birlikte kesmek lazımdır. Eğer kesim sırasında bu iki boru çok ağır kesilir ve bu nedenle kesim işi bitirildiğinde hayvanda çırpınma görülmezse; bu durumda kesim işi bitirilmeden önce hayvanda hayat-ı mustakirre yok olmuş demektir. Böylece o hayvan boğazlanmış sayılmaz ve eti yenilmez.

3. Boğazlama aletinin şartları: Kesimde kullanılan aletin de iki şartı vardır:

a. Bu alet demir, çelik, bakır gibi madenlerden olup keskin ve yaralayıcı olmalıdır: Keskin olmayan, taş gibi ağır birşeyin darbesiyle öldürmek boğazlamak sayılmaz. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Kesip kan akıtabilecek alet ve Besmele çekmekle kesilen hayvanı yiyin.*"

b. Boğazlama aleti diş ve tırnak olmamalı: Bunlar ne kadar keskin olursa olsun, ikisiyle de hayvan kesmek câiz değildir. Bunlardan biriyle kesim yapılırsa, kesilen hayvanın eti helâl sayılmaz.

Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) boğazlama aletlerini beyân ederken; "*..diş ve tırnaklar hariç.*" (23) diye buyurmuştur.

Bütün kemik çeşitlerinin hükmü, diş ve tırnakların hükmü gibidir. İnsan ya da hayvan kemikleriyle boğazlama caiz değildir.

Kesilen Hayvanlarla İlgili Önemli Meseleler:

Kesim konusuyla ilgili birkaç meseleyi gözden geçirmek istiyoruz:

1. Kesilen hayvanın karnından çıkan yavrusu: Şartlara uygun bir şekilde boğazlanan hayvanın karnından çıkarılan ölü yavru anasına tâbidir, yani eti helâldir. Ancak hayvanın karnından çıkarılan yavru canlı olursa; ayrıca boğazlanması gerekir.

Birgün Ebu Said el-Hudrî (r.a); "*Yâ Rasûlallah; deve, sığır ve ko-*

yun keseriz. Bunların gebe olanları vardır. Karnından çıkan yavruyu atalım mı, yoksa yiyelim mi?" diye sorar. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.v) şu cevabı verir: "İsterseniz, yiyebilirsiniz. Çünkü anasının boğazlanması, onun boğazlanması demektir."⁽²⁴⁾

2.Canlı hayvandan kesilen parça: Canlı hayvandan kesilen parça ölüsü gibidir. Yani bu parça yenilip yenilmemesi veya temiz olup olması hususunda, aynen ölüsünün hükmünü taşır.

Meselâ; canlı iken balıktan kesilen parça yenilir, çünkü balığın ölüsü de helâldir. Fakat canlı koyundan kesilen parça yenilmez, çünkü ölüsü de haramdır.

Hayatta iken insandan kesilen parça temizdir, zira ölen insanın vücudu temizdir. Canlı hayvandan kesilen parça necistir, çünkü ölüsü de necistir.

Peygamberimiz (s.a.v) Medine'ye giderken, Medine halkı (içindeki yağı alıp yemek üzere) develerin hörgüçlerini yararları ve koyunların kuyruklarından keserlerdi. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.v); "*Canlı hayvandan kesilen parça ölüsü gibidir.*"⁽²⁵⁾ diye buyurdu..

Yalnız eti yenilen canlı hayvanlardan kesilen yün, kıl ve tüy temizdir. Ancak ölüsünden kesileni necistir.

3.Ölen hayvanın eti: Her ne şekilde olursa olsun, ölen hayvanın etini yemek haramdır. Keza hangi hayvandan olursa olsun akıtılmış kanın yenmesi de haramdır. Nitekim Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: "*Leş, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanarak, boğularak, vurularak, yukarıdan düşerek, boynuzlanarak ve yırtıcı hayvan tarafından parçalanarak ölmüş olan hayvanlar (canları çıkmadan önce kesmemişseniz) size haram kılındı.*"⁽²⁶⁾

Ancak hayvan ölüsünden balık ve çekirge müstesnâdır; bunların ölüsü yenilir. Keza kan cinsinde olan ciğer ve dalak da yenilir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Bize iki ölü ile, iki kan helâl kılındı. İki ölü balık ve çekirge, iki kan da ciğer ile dalaktır.*"⁽²⁷⁾

(24) Ebû Dâvûd: 2827.

(25) Ebû Dâvûd: 2858; Tirmizî: 1840.

(26) Mâide: 2

(27) İmam-ı Ahmed: Müsned,

Boğazlamanın Sünnetleri:

Hayvanı boğazlarken aşağıdaki hususlara riayet edilmesi sünnettir:

1. Allah-u Teâlâ'nın adını anmak: Şöyle ki, kasap hayvanı boğazlarken "*Bismillah*" demelidir. Keza avcının da okunu ava atarken ya da eğitilmiş köpeği av üzerine gönderirken, Besmele çekmesi sünnettir.

Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: ﴿فَكُلُوا مِمَّا ذُكِّرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ﴾
 "Üzerine Allah'ın adı anılan (hayvan)lardan yiyein." (28)

Peygamberimiz (s.a.v) de şöyle buyurmuştur: ﴿مَا أَنَهَرَ الدَّمَ، وَذُكِّرَ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ فَكُلُوا﴾
 "Kesip kan akıtabilecek aletle ve Besmele çekmekle kesilen hayvanı yiyein." (29)

Şafî Mezhebi'nde; yukardaki âyet ve hadiste zikredilen Besmele'nin hükmü, boğazlamada sünnet olarak kabul edilmiştir. Şu hâlde; şartlarına haiz olan boğazlamada Besmele çekilmezse, bir sakınca yoktur.

2. Veced denilen iki damarı kesmek: Bu iki damar boynun iki tarafında bulunur. Kasabın, nefes ile yemek borusunu keserken, bu iki damarı da hemen kesmesi sünnettir. Çünkü bu, ruhun çıkmasını daha kolaylaştırır.

3. Bıçağı bilemek: Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Allah herşeyin iyi ve güzel yapılmasını istemiştir. Öldürdüğünüz zaman bile iyi bir surette öldürün. Bir hayvanı boğazlarken de iyi bir şekilde kesin. Kesici aleti iyice bileyin. Keseceğiniz hayvanı da önce dinlendirin.*" (30)

4. Hayvanı sol yanına yatırmak: Bu arada ayaklarının bağlanması, yalnız sağ ayağının serbest bırakılması da sünnettir. Ki kesimden sonra sağ ayağını hareket ettirerek istirahat edebilsin. Fakat devenin sol ön ayağını bağlayıp ayakta boğazlanması daha efdâldir. Nitekim Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: "...*(Develeri, üç ayak üzerinde durup sol ayağı) bağlı olduğu hâlde keserken üzerine Allah'ın adını anın.*" (31)

(28) En'am: 118

(29) Buhârî: 2356; Müslim: 1968.

(30) Müslim: 1955.

(31) Hac: 36.

5. Keserken kibleye yönelmek: Çünkü en şerefli yön, kible yönüdür. Bunun için kesilecek hayvanın kibleye yatırılması ve kasabın da kibleye yönelmesi sünnettir.

E. AKİKA KURBANI

Akika: Lûgatta; yarmak, kesmek mânâsına gelir. Aynı zamanda, yeni doğan bebeğin başındaki tüye de denir.

Şeriat'ta ise; doğan çocuğun saçları tıraş edilirken, onun için kesilen kurbana denir.

Hükümü: Akika kurbanı sünnet-i müekkededir. Zira hem Peygamberimiz (s.a.v) ve hem de Sahâbe-i Kiram, kendi çocuk ve torunları için akika kurbanı kesmişlerdir.

Peygamberimiz (s.a.v); "*Yeni doğan çocuğa akika kesilir...*"⁽³²⁾ diye buyurmuştur. Akika kurbanıyla çocuğa bakmakla yükümlü olan veli muhataptır.

Vakti: Çocuğun dünyaya geldiği andan itibaren, ergenlik çağına girinceye kadar velisi tarafından kesilebilir. Bu süre içinde velisi kesmezse, ergenlik çağından sonra her insan kendi akikasını kesebilir ve ölünceye kadar akikanın meşrûluğu devam eder.

Ancak doğumunun yedinci gününde kesilmesi daha faziletlidir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Her yeni doğan çocuk, akikası kesilinceye kadar rehindir (yani akikasıyla iyi yetişir veya ancak bununla ebeveynine şefaathçi olur). Akikası doğumunun yedinci gününde kesilir, kendisine isim verilir ve saçları tıraş edilir.*"⁽³³⁾ Bütün bunların yapılması, birer sünnettir. Kesilen saçın ağırlığınca altın veya gümüş (para)nın sadaka olarak verilmesi de sünnettir.

Bütün bu sünnetlerde kız ile erkek çocuğunun arasında bir fark yoktur. Yalnız erkek çocuk için iki akika kurbanı kesmek daha faziletlidir.

Birden fazla çocuğa bir akika kesmek, sünnetin ifasına yeterli değildir. Belki her çocuğa kesmekle bu sünnet yerine getirebilir. Bir çocuğa bir

(32) Buhâri: 5154.

(33) Ebû Dâvûd: 1522.

koyun, iki çocuğa iki ve üç çocuğa üç koyun kesilir v.s.

Nitekim Peygamberimiz (s.a.v); "*Hasan ile Hüseyin'in herbiri için birer akika kurbanı kesmişlerdir.*"⁽³⁴⁾ Hatta ikiz olarak doğanların herbirine birer kurban kesilmesi sünnettir.

Hikmeti: Akikanın meşrû oluşunda pek çok güzel sırlar ve yararlar mevcuttur. Şöyle ki; Allah'ın nimetine karşı şükür göstermek, çocuğun iyi gelişmesini sağlamak ve akraba, dost ve fakirlerin gönüllerini hoş etmek gibi birçok hikmetler için meşrû kılınmıştır.

Akikanın Şartları:

Kurban Bayramı'nda kesilen kurbanda aranan şartlar, akika kurbanının sahih olabilmesi için de şarttır. Ancak aralarında aşağıdaki farklar mevcuttur ve bu farklar akika için birer sünnettir.

1. Akika eti pişirildikten sonra, dağıtılması ve beraberinde fakirlere bir tatlı da ikram edilmesi sünnettir. Bu tatlı, çocuğun ahlâkının tatlı olması ümidiyle verilir.

2. İmkân dahilinde akika kurbanının kemikleri kırılmadan mafsallarından ayrılması sünnettir. Bu da çocuğun sağlık ve selâmetini umma sebebiyledir.

3. Akikanın sağ budunun, sağlam ve çiğ olarak bebeğin ebesine verilmesi de müstehabdır. Çünkü Fâtıma (r.a), Peygamberimiz (s.a.v)'in emri üzerine böyle yapmıştır. Bu da, çocuğun büyüüp, yürümesi için uğur demektir.

İşte bunlar akika kurbanıyla ilgili birer sünnettir, fakat bayramda kesilen kurbanla ilgili sünnetlerden değildir.

Bir de çocuk dünyaya gelirken sağ kulağına *namaz ezanı* gibi bir *ezan* okunması, sol kulağına da *kamet* getirilmesi sünnettir. Ki, kulağının ilk duyduğu şey tevhid sesi olsun.

Çocuk doğarken karnına birşey girmesi için, bir parçacık kuru hurmanın çiğnendikten sonra bebeğin ağzına biraz sürülmesi de sünnettir. Hurma bulunmazsa, tatlı birşey ağzına sürülür.

(34) Ebû Dâvûd: 2841.

Binaenaleyh, çocuk dünyaya geldikten sonra takvalı ve salih kimse-lerin yanına götürüp ağızına tatlı vermelerini, hayır ve bereketle duâ etmelerini sağlamak müstehabdır.

Ayrıca doğan çocuğun ebeveynine müjde verilmesi ve tebrik edilmesi de sünnettir.

Çocuk Sünneti:

Şafiî Mezhebi'nde çocuğun sünnet ameliyesi vâcibdir. Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuşlardır: *"İnsan yaratılışına uygun olan ameli şeyler beştir: Çocuğu sünnet ettirmek, edeb yerlerini tıraş etmek, koltuk altı kıllarını gidermek, tırnakları kesmek ve bıyıkları kısaltmaktır."*(35)

Sünnet zamanı: Belirttiğimiz gibi sünnet ameliyesi vâcibdir. İlla da küçük yaşta yapılması şart değildir; büyüklük devrelerinde de yapılabilir. Ancak çocuk buna müsait olursa, doğumunun yedinci gününde yapılması sünnettir. Ne kadar küçük yaşta yapılırsa o kadar iyidir.

Hikmeti: Sünnet ameliyesinin meşrû oluşunun hikmeti; çocuğun sağlık ve temizliği içindir. Zira sünnet derisinin kesilmesi, çocuğun daha sağlıklı bir şekilde gelişmesine vesile olur. Aynı zamanda sünnet ameliyesi vücudu temizlediği gibi, yaratılışı da güzelleştirir.

F. YIYECEK VE İÇECEKLER

Helâl ve Haram Olan Yiyecekler

Kur'ân-ı Kerîm'in âyetleriyle, hayvanların yenilmesinin helâl veya haram oluşunun hükmü, aşağıdaki üç temel kaide üzerine kurulmuştur:

İlk devir Arapları'nın yediği hayvanlar: Hz. Peygamber (s.a.v)'in zamanında bolluk ve refah hâllerinde; iyi tabiat sahibi olan Arapların yediği bütün hayvanlar helâldi. Bu kabildeki hayvanlar şunlardır:

a. Suyun içinden başka bir yerde yaşamayanlar: Bu da balığın her çeşididir. Çünkü Araplar, balığın her çeşidini yemiş ve İslâm dini de yen-

(35) Buhârî: 5552; Müslim: 257.

mesine cevaz vermiştir. Bu konuda Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur:

«أَجَلٌ لَّكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ» "Deniz avı ile deniz hayvanını yemek size helâl kılındı." (36)

b. En'am denilen hayvanlar: Bunlar da; deve, sığır, manda, koyun, keçi, at, yabani sığır ve yabani eşek, ceylan, geyik, tavşan gibi selim tabiatlı olan Arapların yediği ve Şeriat'ın helâl kıldığı hayvanlardır.

Ancak katır ve ehli (evcil) eşek gibi, Arapların başlangıçta yediği ve sonradan Şerî Şerîf'in haram kıldığı hayvanlar, bundan müstesnâdır; yenmesi câiz değildir.

Câbir (r.a) şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (s.a.v) Hayber savaşı gününde ehli (evcil) eşeklerin etini yemeyi yasakladı ve at eti yemeye izin verdi." (37)

Peygamberimiz (s.a.v)'in zamanında Arapların, haşarat çeşitleri gibi pis saydığı tüm hayvanların yenmesi de haramdır. Yalnız Şeriat'ın mübah kıldığı hayvanlar hariç. Meselâ; Arap tavşanı, kertenkele, samur, kirpi, veber ve sincap gibi hayvanların eti mübahtır. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) kertenkele hakkında şöyle buyurmuştur: "Ben onu yemem ve haram da demem." (38)

Bu çeşit helâl ve haramda Arapların örfüne itibar edilmiştir, çünkü İslâm diniyle ilk muhatab olan Araplardır ve Hz. Peygamber (s.a.v) içlerinden gönderilmiş, kendisi aralarında iken Kur'an-ı Kerîm nâzil olmuştur.

II. Vahşi hayvanlar: Yabanî hayvanlardır

a. Azı dişleriyle avlananlar: Azı dişleriyle kapıp parçalayan yırtıcı hayvanların eti haramdır. Bunlar da; köpek, domuz, kurt, ayı, kedi, çakal, fil, arslan, kaplan, pars ve maymun gibi hayvanlardır.

Sırtlan ve tilki gibi, azı dişi zayıf olup da onunla kapıp parçalama durumunda olmayan hayvanların eti haram değildir.

b. Turnaklarıyla avlanan kuşlar: Akbaba,doğan, atmaca, şahin ve kartal gibi, güçlü tırnağı olan ve bu tırnağıyla kapıp parçalayan her kuşun eti haramdır.

(36) Mâide: 96.

(37) Buhâri: 5216.

(38) Buhârî: 5216.

İbni Abbas (r.a) şöyle demiştir: "*Rasûlullah (s.a.v); azı dişiyle kapıp parçalayan hayvanların, tırnak ve pençesiyle kapıp parçalayan kuşların etlerinin yenmesini yasak etmiştir.*"⁽³⁹⁾

Bir de bu yırtıcı hayvanların ve kuşların taibatında yırtıcılık bulunması sebebiyle pislik ve leşleri yerler. Bu nedenle pislenmiş hayvanlardan sayılır. Böyle olunca da etleri haram olur.

III. Öldürülmesi sünnet olan hayvanlar: Öldürülmesi sünnet olan her hayvanın eti haramdır: Yılan, akrep, karga, çaylak, sıçan gibi ve bunlara benzer zararı sabit olan hayvanlardır.

Bu hayvanların ve benzerlerinin etinin yenilmesi haramdır. Çünkü öldürülmesi sünnet kılınmıştır. Üstelik çoğu tiksindiricidir. Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Beş hayvan vardır ki hepsi zarar vericidir, Harem'de olsa dahi öldürülür. Bunlar: Karga, çaylak, akrep, sıçan ve kuduz köpektir.*"⁽⁴⁰⁾

Zarûret Hâli:

Bu üç temel kaide muktezasının genel hükmünden, zarûret hâlleri müstesnâdır. İnsan mecbur kalıp, helâl yiyecek bulamayıp ve ölümle karşı karşıya gelirse; yenilmesi haram olduğu sabit olan hayvanların etinden ve haram olan leşten yemesi câiz olur. Ancak, tehlikeyi atlatacak ve ölme tehlikesine düşmeyecek kadarını yiyebilir. Bu durumdaki kişinin fazla yemesi, karnını tıka basa doldurması câiz değildir.

Nitekim bu hususlarda Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: "*...Nefislerinizi öldürmeyiniz.*"⁽⁴¹⁾ Diğer bir âyette de; "*...Açlıktan darda kalan, günaha kaymaksızın (fazla yemeden bu haram yiyeceklerden) yiyebilir.*"⁽⁴²⁾ diye buyurmuştur.

Diğer Helâl ve Haram yiyecekler:

Daha önce zikrettiğimiz şeylere ilâveten ve bu konudaki bilgiyi ikmal etmek üzere, sadece saymak yoluyla yenilmesi helâl ve haram olan şeylerden kalanları da zikretmek istiyoruz:

(39) Müslüm: 1934.

(40) Buhârî: 1732; Müslim: 1198.

(41) Nisâ: 29.

(42) Mâide: 3

I. Haram olanlar:

a. Haşaratlar: Bütün haşarat çeşitlerinin yenmesi haramdır. Bunlar da yeryüzünde sürünen veya uçan küçücük hayvanlardır. Karınca, sinek, böcek, yılan, kurt, sivri sinek, pire, ağustos böceği, keler ve bunlara benzer haşaratlardır.

Çeşitli arılar ve akrep gibi, iğne ve zehir taşıyan hayvanların yenmesi de haramdır. Ancak bunlardan istisnâ edilen hayvanlar hariçtir: Çekirge, kirpi, kertenkele ve benzerleri helâldir. Meyve içindeki kurtlar da temizdir; meyve ile beraber yenilirse affa tâbidir.

b. Haram olan kuşlar: Papağan, tavus kuşu, akbaba, lurf kuşu, huttaf ve yarasa gibi kuşların eti haramdır.

c. Pislenen sıvılar: Temizlenmesi mümkün olmayan her pislenmiş şeyin kullanımı; bunlar da içine pislik düşen her mâyidir. Meselâ; sirke, zeytinyağı ve pekmez gibi mâyi olan birşeyin içine pislik düşerse yenmesi haramdır.

d. Vücuda zararlı olan şeyler: Taş, toprak, cam, zehir, esrar ve afyon gibi şeylerin yenmesi de haramdır.

II. Helâl olanlar:

a. Kuş çeşitleri: Deve kuşu, ördek, kaz, tavuk, ekin kargası, kaya kuşu, keklik, güvercin, serçe çeşitleri ve bunlara benzeyen kuşların eti helâldir.

b. Bitki çeşitleri: Zararlı ve tiksindirici olmayan her temiz sebze, meyve, hububa gibi şeylerin yenilmesi helâldir.

c. Süt: Eti yenilen hayvanların sütleri helâldir. Fakat eti yenilmeyen hayvanların sütleri haramdır. Yalnız insanın sütü temizdir, içilmesi helâldir.

Ayrıca yumurta ve peynir gibi hayvanlardan elde edilen türünler de helâldir.

Haram olan içecekler:

İçilebilen şeylerde asl olan helâl olmalıdır. Ancak bu genel kaide-den bazı içecekler müstesnâ olup, haramdır. Bunları şöyle özetleyebiliriz:

1. Zararlı olanlar: Zehir ve benzeri şeyleri içmek haramdır. Çünkü bunlar, vücudu tahrip eder ve öldürür.

2. Pis olanlar: Akıtılan kan, idrar veya insandan başka eti yenilmeyen hayvanların sütü ya da içine pislik düşünce pislenmiş olan bir mâiyi içmek haramdır. Çünkü bunlar da vücuda zararlıdır ve aynı zamanda tiksindirici şeylerdir.

3. Sarhoşluk verenler: Üzümden veya başka şeylerden imal edilmiş, her çeşit alkollü içkinin içilmesi haramdır. Miktarı ne olursa olsun hüküm değişmez. Zira Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Çoğu sarhoşluk veren içkinin (sarhoşluk yapmayacak kadar) azını içmek de haramdır.*" (43) Keza alkollü içkilerin imali ve alım satımı da haramdır.

Pisliği: Sarhoşluk veren her türlü alkollü içki Şafiî Mezhebi'nde necistir, pistir. Zira Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Alkollü içki pisliktir, şeytanın işlerindendir.*" (44)

Hikmeti: Alkollü içkilerin haram ve pis oluşunun hikmetini şöyle özetleyebiliriz: Allah-u Teâlâ insana pek çok nimetler ihsan etmiştir. Bu nimetlerin başında akıl nimeti gelir. Zira insanı hayvanlardan ayıran ve onu şerefli kılan akıl nimetidir. İnsan aklıyla şahsiyet kazanır ve toplum arasında yine aklıyla yer alır. Oysa alkollü içkiler, akıl nimetini yok eder ve insanı bu meziyetlerden mahrum bırakır.

Akıl nimeti yok olunca, hemen arkasından nefis alçalır ve nefsanî istekler ayaklanmaya başlar; bu nedenle kargaşalıklar ve hayasızlıklar meydana gelir. Müslümanlar arasında düşmanlığın yayılmasına sebep olur, kardeşlik ve sevgi bağlarının kopmasına sebebiyet verir.

Bunun yanısıra alkollü içkiler; dinden, ibadetten ve Allah'ın rahmetinden uzaklaştırır. Bunun içindir ki Peygamberimiz (s.a.v); "*İçkiden sakınınız, zira o her kötülüğün anasıdır.*" (45) diye buyurmuştur.

Bütün bunlarla beraber alkollü içkiler vücut için tehlikelidir, sağlığa zararlıdır. İşte bu olumsuzluklar, alkollü içkilerin haram oluşunun bazı hikmetleridir.

(43) Ebû Dâvûd: 3681; Tirmizî: 1866.

(44) Mâide: 90.

(45) Nesâî: 8/315.

İçki içmenin cezası:

Alkollü içki içen her kişi iki cezaya müstahak olur, ki şunlardır:

1. Had cezası: Bu ceza dünyada tatbik edilir. Bu da içki içine 40 değnek vurmaktır. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v); *"İçki içen kimseye, yaprakları soyulmuş hurma dalı veya takunya (kırbaç) ile 40 darbe vururdu."*(46)

Had cezasını uygularken, yüz ve baş gibi tehlikeli bölgelere değneğin isabet etmemesi için dikkat edilmesi gerekir.

Sarhoşluk esnasında had cezası uygulanmaz. Çünkü bu hâlde uygulanan ceza içene pek etki etmez. Ancak ayıldıktan sonra uygulanır ki, bir daha içmemesi için kendisine bir ders olsun.

Had cezası; içki içenin aleyhine iki âdil erkeğin şahâdetiyle veya içenin kendi ikrarıyla sabit olur, hakim tarafından tatbik edilir. Hakimden başkasının ve halk tarafından rastgele kişilerin haddi tatbiki caiz değildir. Çünkü bu, kavga ve fitnelere sebebiyet verir.

İçki içen ; pişman olup Allah (c.c) ile kendi arasında samimi bir şekilde tevbe ederse, kendisine had cezasının tatbik edilmesi için hakimin huzuruna çıkmasına gerek kalmaz.

2. Ahiret cezası: Bu da ahirette görülür. Zira içki içmek büyük günahlardandır. Bu nedenle ahiretle ilgili cezası da ağır olacaktır. Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Allah-u Teâlâ, sarhoşluk veren içkileri içenlere, cehennemliklerin teri veya sıkılmış irinlerini içirmeyi taahhüt etmiştir."*(47)

Uyuşturucu Maddeler:

Afyon, eroin ve esrar gibi çeşitli uyuşturucu maddeler ne şekilde alınırsa alınsın, alkollü içkiler gibi haramdır. Çünkü hem akla ve hem de vücuda zararlıdır. Çeşitli hastalıklara ve muzır neticelere sebep olur ki, bunlar hiç kimsenin bilgisi haricinde olmayıp herkes tarafından bilinmektedir.

Ümmü Seleme (r.a) şöyle rivâyet etmiştir: *"Rasûlullah (s.a.v), sar-*

(46) Müslim: 1706.

(47) Müslim: 2002.

hoşluk veren herşeyin içilmesini ve uyuşturucu her maddenin alınmasını yasakladı."⁽⁴⁸⁾

Uyuşturucu maddelerin dünyaya ait olan cezası, içki gibi had değil tazirdir. Yani, âdil, müslüman bir hakimin uygun göreceği cezanın uygulanmasıdır. Bu tazir cezası, hapsetmek olabileceği gibi, değnekle dövmek ve sürgün etmek de olabilir. Keza içki ve uyuşturucu maddeleri imal eden ve satan kimsenin cezası da tazirdir.

Uyuşturucu maddelerin câiz olduğu hâller:

Alkollü içkilerin ve uyuşturucu maddelerin haramlığı konusunda bazı istisnâî hâller vardır. Bu hâllerde kullanılması câizdir.

1. Zarûret hâli: Bir kimsenin yemek yerken boğazında bir lokma kalıp da onu yutabilmek için içkiden başka birşey bulamazsa; tehlikeyi atlatabilecek kadar, zarûrete binaen o lokmayı içkiyle yutması câiz olur.

2. Tedavi hâli: Doktorun, hastaya verdiği ilacın içinde sarhoşluk veren birşeyin karışımı olursa, ancak bu ilacın yerini tutacak başka bir ilaç yoksa, tedavi zarûretine binaen hastanın o ilacı kullanması câiz olur.

Ancak başka bir ilaç maddesiyle karıştırılıp istihlâk edilmeyen alkollü içki ve uyuşturucu maddelerin; hasta olan kimseye tedavi için saf olarak verilmesi ve alınması, hatta doktor bile vermişse kullanılması câiz değildir.

3. Cerrahî ameliyat hâli: Cerrahî ameliyatlarda hastanın uyutulması için, içirmek veya yutturmak ya da zerketmek yoluyla uyuşturucuların kullanılması câizdir. Çünkü bu durumdaki bir hasta uyuşturulmazsa, ameliyata dayanması mümkün olmaz.

G. GİYİM ve ZİNET

Giyim ve zinetlerde asl olan mübahlıktır. Vücutta, elbisede veya iskan olunan yerlerde olması arasında bir fark olmadan giyim ve elbiselerle, zinet ve süslemelerin hükmü mübah ve helâldir. Ancak bu hükümden bazı giyim ve süslemeler müstesnâdır, bunların kullanımı haramdır. İşte bu haram olanları şöyle sıralayabiliriz:

(48) Ebû Dâvûd: 3686.

I. Altın ve gümüş: Alış veriş ve benzer meşrû hâller dışında altın ve gümüşün istimali haramdır. Şu hâlde; yemek ve içmek için, altın ve gümüşten yapılmış kapların, kaşık ve çatalların kullanılması, evde süs olarak bırakılması haramdır. Keza altın ve gümüşten yazma veya sürmelik gibi aletlerin yapılması ya da ev, cami ve dükkân gibi yerlerin altın ve gümüşle süslenmesi, kaplanması câiz değildir. Kullanılan bu eşyalar küçük veya büyük olsun, az veya çok olsun, hüküm değişmez. Bütün bu kullanımlar hem erkeğe ve hem de kadına haramdır. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Altın ve gümüş kaplardan içmeyin. Bunların tabaklarından yemek yemeyin. Zira bunlar dünyada kâfirlerin, ahirette de biz müslümanlarındır.*"⁽⁴⁹⁾

Kaplamaya gelince; altın ve gümüş ile kaplanmış bir kabın kaplanması az ise, şöyle ki ateşin üzerine konulduğunda ondan birşey elde edilmezse câizdir. Eğer çok olur, ateşin üzerine konulduğunda ondan birşey elde edilirse haramdır. Böyle bir kaplamanın hem kullanımı ve hem de ev eşyası ve süs olarak saklanması da câiz değildir.

Evlerin tavan ve duvarlarının, altın ve gümüşle kaplanıp süslenmesi, az da olsa haramdır.

Hikmeti: Altın ve gümüşün bu şekildeki kullanımlarının haram oluşunun hikmetini şöyle özetleyebiliriz: Şüphesiz Allah (c.c), insanlara ticaret eşyalarını değil de onların yerine bunları kullanmak suretiyle teammül kolaylığını getirmiş; fakat bunlardan kaplar yaparak evlerde kullanılmaları veya süs için bulundurulmaları nedeniyle piyasanın dar boğaza sürüklenmesine sebebiyet verilmesine müsaade etmemiştir.

Bir diğer hikmeti de; zenginlerin kibirlenmemesi, fakirlerin kalbinin kırılmaması, israfa kaçılmaması ve hele kâfirlere muhalefet edilmesi için haram kılınmıştır.

Altın ve gümüşün mübah olduğu yerler: Bu haramlık hükmünden üç şey müstesnâdır, yani üç durumda kullanımı haram değildir:

a. **İsrafa kaçmaksızın, örf ve âdete göre,** altın ve gümüşten işlenmiş süs ve takılar kadınlar için helâldir. Kadın; evli veya bekâr, büyük veya küçük, zengin veya fakir olsun hüküm değişmez. Nitekim Peygamberimiz

(s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"İpekli elbise ve altın ümmetimin erkeklerine haram, kadınlarına helâl kılınmıştır."* (50)

b. Erkeğin gümüş yüzük takması câizdir, hatta sünnettir. Zira Peygamberimiz (s.a.v) kendilerine gümüşten bir yüzük yaptırmış ve üzerine *"Muhammedü'n-Rasûlullah"* (51) ibaresini yazdırmıştı. Aynı zamanda bu yüzüğü mühür olarak da kullanırdı.

Fakat, yüzük, künye ve zincir gibi tüm altın takılar erkekler için mutlak olarak haramdır. İbni Abbas (r.a)'dan şöyle rivâyet edilmiştir: *"Rasûlullah (s.a.v) bir adamın parmağında altından bir yüzük gördü, onu çıkarıp attı ve şöyle buyurdu: 'Sizden biriniz ateş parçasını alır da avucuna koyar mı?' Hz. Peygamber (s.a.v) gittikten sonra adama: 'Yüzüğünü al, ondan faydalan.' denildi. Ama; 'Hayır, vallâhi onu artık asla almam, zira Rasûlullah (s.a.v) onu haram kıldı.' dedi."* (52)

c. Bir kimsenin; altın veya gümüş kaplardan başka bir kap bulamadığı bir zamanda, zarûrete binaen bunları kullanması mübahtır. Bunun gibi altından takma burun veya parmak ucu yaptırmak, dişleri kaplatmak câizdir.

Allah-u Teâlâ'nın hükmünü küçümsemek:

Birçok müslüman tarafından, Allah-u Teâlâ'nın haram kıldığı altın ve gümüşün istimal hususundaki bu hükmü hafife alınıp küçümsemiştir. Birçok müslüman dinin bu açık hükmüne muhalefet edip, kendisine altın takıları mübah sayıp bu haramlık hükmüne aykırı davranmakta bir sakınca görmemiştir.

Kimisi parmağına altın yüzük, kimisi koluna altın künye, kimisi boynuna altın zincir takmış bulunmaktadır. Bu kişiler ellerine ve boyunlarına ateş parçalarını taktıklarının farkında değildirler. Bu yaptıklarından dolayı Allah'ın gazabına uğrayacaklarının ve kâfirlere körü körüne uyan kurbanlar olduklarının farkına varamamaktadırlar.

Bir kimsenin, nişanlı olduğunu göstermek veya evleneceğini ilan etmek iddiasıyla altın yüzük takması bâtil bir inançtır, dinde yeri yoktur.

(50) Tirmizî: 1720.

(51) Buharî: 5539; Müslim: 2092.

(52) Müslim: 2090

ve reddedilmiş bir iddiadır. Bu iddianın, Allah'ın dininde hiçbir delili yoktur ve bu iddia körtlü körtüne taklitçilikten başka birşey değildir. Hemen şunu belirtmek istiyorum ki, nişan yüzüğü takmak isteyen, gümüş bir yüzük alıp takabilir.

Keza birçok zengin kimse, yemek sofralarında, mutfak takımlarında ve merasim toplantılarında, altın ve gümüş kapları kullanmaktadırlar; Allah'ın bunları haram kıldığını ve bu nedenle cezalandırılacaklarını unutmuş görünmektedirler...

II. İpek elbise: Erkeklerin ipek elbise giymesi haramdır. Ne şekilde olursa olsun, erkeğin ipek elbise giymesi, ipeği yatak ve yastık gibi kullanması da haramdır. Ancak ipek, kadınlara ve çocuklara helâldir. Birgün Peygamberimiz (s.a.v), bir ipek kumaşı sol eline ve bir parça altını sağ eline almış ve şöyle buyurmuştur: "*Bunların her ikisi de ümmetimin erkeklerine haramdır.*"⁽⁵³⁾

Bu haramlığın hikmeti; -Allah'a itaatsizlikten başka- bunda kibir, israf, kadınlara benzemek ve erkeklik şahsiyetinden uzaklaşmak gibi hâller mevcuttur.

Ancak bir kimsenin, avret mahallini örtmek için başka bir elbise bulamadığı için veya hastalık gibi bir mazeret sebebiyle ipek elbise giymesi câizdir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v), Abdurrahman b. Avf ve Zübeyr b. Avvam'ın, vücutlarındaki uyuz hastalığı nedeniyle ipek gömlek giymelerine izin vermiştir.⁽⁵⁴⁾

İpek ile yün ya da pamuk gibi maddelerden dokunan elbiseye bakılır; eğer ipek miktarı tartı bakımından diğer maddeden az veya eşit ise, kullanılması ve giyilmesi helâldir. İpek miktarı fazla ise câiz değildir.

Binaenaleyh, elbisenin kenarlarına geçirilen ipek, örf ve âdete göre fazla sayılmazsa câizdir, aksi takdirde haramdır. Nakış veya yama şeklinde kullanılan ipeğin toplam miktarı dört parmaktan fazla değilse helâldir.

III. Siyaha boyamak haramdır: Saç ve sakalın siyaha boyanması erkek ve kadınlara haramdır.

Bunun hikmeti; gerçeği değiştirmesidir, zira siyaha boyamak bü-

(53) Nesâî: 4057; İbn-i Mâce: 3995.

(54) Buhârî: 5501; Müslim: 2076

yüğü küçük, yaşlıyı genç gösterir. Bu ise aldanmalara sebebiyet verebilir.^(a)

Saç ve sakalın kına ile boyanması müstehabdır. Sarı veya kırmızı gibi siyahtan başka bir renkle boyamak hem kadın ve hem de erkekler için câizdir.

IV. Takma saç haramdır: Süslenmek veya başka bir gaye için, evli ya da bekâr, erkek ve kadınların takma saç kullanmaları haramdır. Büyük günahlardandır. Bunu yapan ve yapmaya yardım edene lânet edilmiştir. Bu konuda Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Allah, takma saç yapan ve yapılmasını isteyene lânet etmiştir.*"⁽⁵⁵⁾

Bu konuda fıkıh âlimleri şu hükümleri ortaya koymuşlardır: Bir kadın; başka bir kadının ya da mahrem veya gayr-i mahrem bir erkeğin saçını, kendi saçıyla birleştirip takma olarak kullanması haramdır. Çünkü genel deliller bu hükmü ispatlamaktadır ve hem de insanoğlu şerefli bir varlık olduğu için saç veya diğer cüzleriyle intifa etmek haramdır. Hayatta iken kesilen saçının, tırnaklarının ve diğer cüzlerinin gömülmesi gerekir. Bu, bir sünnettir.

Eğer bir kadın; insan saçından başka bir şeyi takma saç yapar ve bu madde de necis ise, yani kullanılan malzeme ölü veya eti yenilmeyen diri bir hayvanın kılları ise haramdır, çünkü bu da genel bir şekilde yasaklanmış ve bu çeşit takma saç, hem namaz, hem de diğer hâller için necis sayılmaktadır.

Takma saç, insan saçının haricinde başka temiz kılıklardan olursa, bakılır; kullanan kadın evli değilse haramdır. Evli olup kocasının izniyle takarsa câizdir, yoksa ona da haramdır.

Makyaj yaparak yüzün boyanması, kocanın izniyle olur ve kadın da bunu kocası için yaparsa câizdir, aksi takdirde caiz değildir.

V. Dövme yapmak, kıl çekmek ve dişleri aralamak haramdır:

Dövme: Elin üst tarafına, bileğe, yüz veya dudak gibi vücudun herhangi bir yerine, iğne ve benzeri bir aleti batırıp kan akıttıktan sonra, sür-

(a) Âlimlerin çoğuna göre, saç ve sakalın siyahile boyanması, erkek ve kadınlara mekruhtur. Fakat İmam-ı Nevevî, tahrimen mekruh olduğu söylemişlerdir.

(55) Buhârî: 55 87; Müslim: 2122

me gibi bir maddeyi o yere sokmaktır ve o yere desen yapmaktır.

Kıl çekmekten maksat; yüz kenarlarındaki kılların ve seyreltmek için başın kıllarının yolunmasıdır.

Dişleri aralamaya gelince; inceltmek ve beyazlatmak gayesiyle dişleri eğe gibi bir aletle törpülemektir.

Bu fi ameliye, hem erkeklere ve hem de kadınlara haramdır. Yapan ve yaptıran da sorumludur, her ikisine de lânet edilmiştir. Bilinen bir gerçektir ki lânet, ancak haram bir iş için yapılır. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Allah; dövme yapan ve yaptırmak peşinde koşan, yüzündeki kılları yolan ve bunu yaptırmak isteyen, güzellik maksadı ile dişlerini törpüleyen ve Allah'ın yarattığını değiştirene, lânet etsin.*"⁽⁵⁶⁾

Fıkıh âlimleri şöyle demiştir: Dövme yapılan yere kan hapis olduğu için pislenmiş olur. Dövmenin giderilmesi ilaçla mümkün ise, izalesi vâcibdir. Cerrahî müdahaleden başka birşeyle mümkün değilse bakılır; yüz ve eller gibi açık organda aşırı çirkinlik veya bir zararın meydana gelmesinden korkulursa, dövmenin giderilmesi vâcib değildir ve günahın affı için tevbe yeterlidir. Eğer böyle birşeyden korkulmuyorsa, giderilmesi gerekir. Tehirinde günah vardır.

Müstesnâ olan: Kadının, yüzünde çıkan bıyık ve sakal kıllarını yolması haram değildir. Hatta bunu yolması müstehabdır. Zira bu konuda haram olan, kaş ve yüz kenarlarının kıllarını yolmaktır.

Hikmeti: Bu üç ameliyenin haram oluşunun hikmeti, Allah-u Teâlâ'nın yarattığının değiştirilmesi, gerçek durumun gizlenmesi ve ortalıktaki hâlin saptırılmasıdır.

VI.Karşı cinse benzemek: Erkeklerin kadınlara, kadınların da erkeklere benzemeye çalışması haramdır. Erkeklerin kendilerini kadınlara benzetmesi, giyim ve zinetle olur. Meselâ; bir erkeğin, bilezik ve küpe takması ya da kadınlara mahsus diğer takıları takması gibi.

Keza, bu benzeme konuşma ve yürümele de olur. Meselâ; erkeğin yürürken kendini zorlayarak kadınlar gibi yürüyüp harekette bulunması, konuşurken kadın gibi sesini inceltip, yumuşak konuşması ve kadınlara has diğer hâlleri yapması gibi.

Kadınların kendilerini erkeklere benzetmesine gelince; kıyafette ve bazı özelliklerde olur. Mesalâ; kadının erkek kıyafeti giymesi, kendini zorlayarak erkek gibi kaba hareketlerde bulunması ve erkeklere mahsus diğer hâlleri yapmasıdır.

Her cinsin kendisini diğerine benzetmeye çalışması haramdır, büyük günahlardandır. Zira böyle bir benzetmenin failine lânet edilmiştir. Nitekim İbni Abbas (r.a) şöyle demiştir: "*Rasûlullah (s.a.v), kadınlara benzemeye özenen erkekler ile erkeklere benzemeye özenen kadınlara lânet etmiştir.*"⁽⁵⁷⁾

VII. Tasvir haramdır: İnsan, hayvan ve her canlının resmini ve heykelini yapmak haramdır, büyük günahlardan sayılmıştır. Çünkü bununla ilgili Peygamberimiz (s.a.v) şiddetli tehtitlerde bulunmuştur.

Kilim veya herhangi bir mefruşat üzerine ya da elbise, para, kâğıt, kap, duvar ve başka birşey üzerine yapılan canlının resmi de haramdır. Haramlık konusunda aralarında bir fark yoktur.

Bu canlının resmi, gölgeli (heykel gibi) olsun veya gölgesiz olsun hüküm değişmez. Binaenaleyh, her ne şekilde olursa olsun veya hangi şeyin üzerine yapılırsa yapılsın, her canlının resmini yapmak haramdır.

Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Kıyamet gününde azabı en şiddetli olan sûret (resim) yapanlardır.*"⁽⁵⁸⁾

Diğer bir hadiste; "*İçinde köpek veya sûret (bir canlının resmi, heykeli) bulunan eve rahmet melekleri girmez.*"⁽⁵⁹⁾ diye buyurulmuştur.^(b)

Ancak ağaç, ot, çiçek ve dağ gibi cansız olan şeylerin resmini yapmak, çizmek ve nakşetmek haram değildir, işlemelerde kullanmakta günah değildir.

Resimlerden müstesnâ olanlar: Resim ve sûret yapmak konusundaki genel yasaktan iki şey müstesnâdır, haram değildir.

(57) Buhârî: 5546.

(58) Buhârî: 5606; Müslim: 2109.

(59) Buhârî: 5607; Müslim: 2108.

(b) Hadislerde geçen "sûret" k elimesiyle kasedilen her canlının resmi veya heykelidir. Fakat bazı âlimlere göre bundan maksad, yalnız heykel gibi gölgesi bulunan sûretlerdir. Yani her çeşit fotoğraf buna dahil değildir, gölgesi olmayanlar caidır.

1. *Oyuncaklar*: Küçük çocuklara yapılan oyuncak bebekler câizdir. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v) bu tip oyuncaklara ruhsat vermiştir.⁽⁶⁰⁾

2. *Zarûret hâli*: Eğer resim için bir zarûret olur veya güvenlik için buna bir ihtiyaç duyulursa yapılması câizdir. Ancak böyle bir resim de zarûret ve ihtiyaç kadar yapılabilir veya çekilebilir.

(60) Müslim: 2440

4. BÖLÜM

A. NİKAH

B. TALAK (BOŞAMA)

C. NAFAKALAR

D. HADANET (ÇOCUK BAKIMI)

E. RİDA' (EMZİRME)

F. NESEB

G. LAKİT (BULUNAN ÇOCUK)

A. NİKAH

Bu bölüm; evlilik, boşama ve nafaka verme gibi ailevî hâlleri içermektedir. Önce nikâhı ve buna bağlı hâlleri ele alıyoruz.

Nikâh, yani evlenme Kur'ân-ı Kerîm, Hadis-i Nebevî ve icmâ ile sabittir. Nitekim Allah (c.c) şöyle buyurmuştur:

وَلَا تَنْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ
من النساء... "Size helâl olan kadınlarla evlenin." (1)

Peygamberimiz (s.a.v) de şöyle buyurmuştur: "Ey gençler topluluğu, sizden evlenmeye gücü yeten evlensin. Zira evlenmek gözleri haramdan daha çok korur, iffetsizlikten daha çok muhafaza eder. Evlenmeye gücü yetmeyen oruç tutsun. Çünkü oruç, onun için şehvet kırıcıdır." (2)

İcmâya gelince; her asırda yaşayan İslâm âlimleri, evlenmenin meşrûiyeti üzerinde görüş birliği içinde bulunmuşlardır.

Hikmeti: İslâm dini, evlenmeyi birçok hikmete binaen meşrû kılmış ve sağlam temeller üzerine oturtmuştur. Bu hikmetleri şöyle özetleyebiliriz:

Toplumun; zina, fuhuş ve bunlara sebep olan şeylerden korunması; aile fertlerinin saadetinin sağlanması, şeref ve faziletin yayılması, ahlâkın çirkin emellerden korunması, insan neslinin muhafaza edilmesi ve toplumdaki her ferdin temiz bir hayat yaşamasıdır.

Hükmü: Dinî yönden evlenmenin birkaç hükmü vardır. Bu hükümler insanın bulunduğu hâllere bağlıdır. Şöyle ki:

1. Müstehab olan evlenme: Cinsel ilişki ihtiyacı duyan ve evlenmenin masraflarını, daha sonra da kendisinin ve eşinin geçimini temin edebilecek; ancak bununla beraber evlenmediği takdirde fuhuşa düşmeyeceğinden emin olan kimsenin, nesli devam ettirmesi ve dinini daha güzel bir şekilde yaşaması için evlenmesi sünnettir.

Ancak bu müsait durumda olan bir kimse, evlenmediği takdirde mutlaka zinaya ve fuhuşa girecekse, o takdirde evlenmesi vâcib olur.

(1) Nisâ: 3.

(2) Buhârî: 4779; Müslim: 1400

Bu hükümde kadın aynen erkek gibidir. Dinini ve iffetini koruyup geçimini sağlayabilmesi için evlenmeye muhtaç ise, evlenmesi müstehabdır.

2. Terki müstehab olan evlenme: Cinsel ilişki ihtiyacı olduğu hâlde, evlenmenin masraf ve nafakalarını temin etme imkânına sahip olmayan kimsenin evlenmemesi müstehabdır.

Bu durumda olan bir kimse iffetini korumak üzere, oruç tutmak suretiyle şehvetini dindirmeye çalışır. Çünkü ibadet ve oruçla meşgul olmak, evlenme düşüncesinden ve buna rağbet etmekten alıkor. Ta ki Allah (c.c), ona mal ve mülk verip zenginleştirinceye kadar...

3. Mekruh evlenme : Evlenme ihtiyacı olmayan, meselâ; yaratılış itibarıyla veya bir hastalıktan dolayı cinsel ilişki ihtiyacı duymayan ya da evlenmenin mehir, nafaka ve diğer masraflarını karşılayamayan kimsenin evlenmesi mekruhtur.

4. Terki efdâl olan evlenme: Evlenme masraflarını temin edebilen, fakat kendini ibadete ve ilim tahsiline vermesi dolayısıyla evlenmeye ihtiyacı olmayan bir kimsenin evlenmemesi daha faziletlidir. Bu durumda olan kimsenin, kendini ibadete ve ilim tahsiline vermesi evlenmesinden daha iyidir. Zira evlenmek onu ibadetten ve ilim tahsilinden alıkoyabilir.

EVLİLİĞİN ÖNCÜLERİ

Şüphesiz aile yuvasının mutlu, çocukların tertemiz olabilmesi ve aile hayatının sürdürülebilmesi; eşlerin herhangi bir tesir altında kalmadan, birbirini iyi ve bilinçli bir şekilde seçmelerine bağlıdır. İşte bu seçimi yaparken önemli bazı ön hususlara dikkat etmeleri lazımdır ki, sonra pişman olmasınlar.

Bu öncü husus ve adımlar; eşlerde aranacak vasıflara dikkat edilmesi, eşlerin birbirini görmesi ve evlenme isteğinde bulunmaları şeklinde üç merhalede mütâlaa edilebilir.

I. Eşlerde aranacak vasıflar:

İslâm dini, evlenecek eşlerde birtakım vasıfların bulunmasını ve bu vasıflara çok dikkat edilmesini tavsiye etmiştir. Bu vasıfları şöyle sırala-

yabiliriz:

1. Dindar ve güzel ahlâklı olmak: Mûstakbel karı kocada ilk önce bunlar aranmalıdır. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) bunu tavsiye edip, şöyle buyurmuştur: "*Dinini ve ahlâkını beğendiğiniz biri sizden kız isteyince, onu evlendiriniz. Eğer yapmazsanız, yeryüzünde fitne ve geniş bir fesat çıkar.*"⁽³⁾

Diğer bir hadiste de şöyle buyurmuştur: "*Kadın, dört vasfı için nikâh edilir: Malı, soyu, güzelliği ve dindarlığı için. Sen dindar olanı seç, her iki elin zenginleşir (dünya ve ahirette mutlu olursun).*"⁽⁴⁾

2. Her iki eşin soylu olması: Soydan maksat, kadının asaletinin temiz ve terbiyesinin güzel olması demektir. Keza erkeğin de temiz soylu olması sünnettir. Çünkü bu, evlilik hayatının devamına ve güzel geçinmeye daha elverişlidir. Asaleti temiz olan bir kimse ile geçinmek daha kolaydır. Böyle bir kimse sevdiğine ikram eder, buğzettiğine de zulmetmez.

3. İki eşin arasında yakın akrabalık bulunmaması: İmam-ı Şafî (Allah rah.) amca, teyze, hala ve dayı gibi çok yakın akraba kızlarıyla evlenmemeyi önermişlerdir. Çünkü böyle yakın akrabaya karşı şehvet duygusunun zayıf olması nedeniyle doğacak çocuk bazen cılız olur.

Peygamberimiz (s.a.v)'in kızı Fâtıma'yı, Hz. Ali (r.a)'la evlendirmesi, bu hükmü çürütmez. Çünkü bunu, böyle bir evliliğin caiz olduğunu beyan etmek üzere yaptırmış ve bu iki eş arasında yakın akrabalık bulunmadığını göstermiştir. Aynı zamanda Hz. Fâtıma, Hz. Ali'nin amca kızı (yani yakın akrabası) değil, amca oğlunun kızıdır. Biraz uzak akraba sayılırlar.

4. Denklik (eşitlik) bulunması: Bundan maksat; birkaç yönden erkeğin durumunun kadının durumuna eşit olmasıdır:

a. Dindarlık ve iffet bakımından eşit olmak: Şu hâlde; günahlara dalmış, fasık bir erkek, iffetli ve dindar bir kıza denk değildir.

b. Sanat bakımından denk olmak: Temizlikçi, çoban veya hamamcı gibi düşük meslek sahibi olan erkek; âlim veya tacirin kızına denk sayılmaz.

(3) Tirmizî: 1084.

(4) Buhârî: 4802

c. Ayıplardan salim olmak: Evlenecek kişilerin nikâhın feshine sebep olan ayıplardan hâli olması gerekir. Şu hâlde; deli veya haras hastası olan bir erkek, bu durumda olmayan kadına denk değildir.

Evlilikte denklik, kadının ve velisinin haklarındandır; nikâhın sıhhat şartlarından değildir. Ancak kurulacak yuvanın sağlam temeller üzerine oturtulması ve eşler arasında mutlu bir hayatın sağlanması için evlilikte denklik istenmiştir. Çünkü böyle bir denklikle eşlerin hayat tarzı ve geçim seviyeleri birbirine yakın ve birbirlerine alışmaya müsait olur. İçlerinden birinin alışkanlığını değiştirmeye ihtiyaç kalmaz ve biri diğerinden kendisini üstün görmez.

İşte bunun içindir ki, denklik öncülük şartlarından sayılmıştır. Yoksa insanlık açısından bir tüccar, Allah (c.c) indinde çöpçüden daha üstün olduğu için şart koşulmamıştır.

Yine de kadın denklik hakkından vazgeçebilir. Yani, kadının rızasıyla, velisi onu dengi olmayan bir erkekle evlendirirse, nikâhı sahih olur. İzni olmazsa bâtil sayılır.

Denklik koşulu erkek tarafından mevzu bahis değildir. Binaenaleyh, bir erkek kendisiyle denk olmayan bir kadınla da evlenebilir. Fakat asıl olan yine de denkliğin bulunmasıdır.

5. Bâkire olması: Bâkire; daha önce hiç evlenmemiş kadındır. Peygamberimiz (s.a.v) bunun seçiliş nedenini şöyle beyân buyurmuşlardır: "*Bâkire olanları seçin, zira bunlarla daha iyi geçinilir, bunlar daha fazla doğurur, daha aza kanaat eder.*" (5)

Şu hâlde; bâkire ile ailevî hayat daha sıcak ve kolay olur. Eşine bağlılığı daha sağlam gelişir.

Keza kocanın da bâkir, yani daha önce evlilik geçirmemiş bulunması sünnettir. Zira ilk alışılan kimse ile geçinmek daha kolay, sevgi ve saygı bağları daha kuvvetli olur.

II. Evlenilecek kadını görüp ve ona bakmak:

İslâm dininin müstehab kılıp, rağbet ettirdiği evlilik öncülerinden birisi de, erkeğin, kendisiyle evlenmek istediği kadını görüp bakmasıdır.

Kadın buna izin vermezse veya bundan haberi olmazsa bile, Şeriat'ın verdiği izinle bakabilir. Üstelik kadının haberi olmazsa süslenmez; bu durumda gerçek daha iyi görülür.

İhtiyaç duyulursa, kişinin evleneceği kadına ikinci ve üçüncü defa bakması caizdir ki, şeklini iyi bir şekilde görsün, sonra pişman olmasın. Çünkü genelde ilk bakışta gaye hâsıl olmaz.

Nitekim Muğîre b. Şu'be (r.a)'ın bir kadınla evlenme isteği üzerine Peygamberimiz (s.a.v) kendisine şöyle buyurur: "*O kadını görmelisin, zira görerek evlenmek, evlendikten sonra aranızdaki sevginin devamını daha iyi sağlar.*"⁽⁶⁾

Keza kadın da evlenmek istediği erkeğe bakabilir. Ki ona da şekil ve heyeti belli olsun ve evlendikten sonra kendisinde pişmanlık hâsıl olmasın.

Görüldüğü gibi müstakbel eşlerin birbirini görmeleri, dinî ve ahlakî durumlarını araştırmaları sünnettir. Ancak bu görmeler meşrû ve sınırlı olacaktır.

Bakma sınırı: Erkek, evlenmek istediği kadının yüzüne ve ellerinin içine ve dışına bakabilir; başka bir yere bakması câiz değildir. Bu kadınla tokalaşması, tenhalarda başbaşa kalması, kolkola gezmesi ve arkadaşlık yapması demek değildir, bu hareketler haramdır.

Yüz ve ellere bakmakla yetinmenin hikmeti; yüzün, güzelliğin bilinmesi ve ellerin de bedenin gelişmesine vakıf olunması bakımından delil olarak yeterli bulunması sebebiyledir.

Eğer erkeğin alacağı kadını bizzat görmesi mümkün değilse, görmek üzere bir kadını gönderir ve o gelip ona vasıflarını söyler.

Yabancı kadına bakmanın hükmü: Akıl ve bâliğ olan bir erkeğin; cinsel yönden arzu edilecek yaşa gelen (bâliğ olmasa bile) yabancı (kendisine nikâhı düşen) kadının vücudunun herhangi bir yerine bakması haramdır. Bakan bu erkek, ister ihtiyar veya erkeklik gücünden düşmüş, ister mûrahik (bülûğ çağına yaklaşan) olsun, hüküm aynıdır; yani bunların bakışları da haramdır.

(6) Tirmizî: 1087; İbn-i Mâce: 1865.

Keza ihtiyaç yok iken, kadının yabancı erkeğe bakması da haramdır. Her iki cinsin, bakmakta olduğu gibi, birinin diğerine dokunması da haramdır.

Cinsel yönden arzu edilecek yaşa ulaşmayan küçük bir kıza bakmak ve bülûğ çağına yaklaşmayan küçük bir erkek çocuğun kadına bakması ise haram değildir.

Mahremlere bakmak: Bir erkeğin; ana, kız kardeş, teyze ve hala gibi, yani nikâhları kendisine haram olan mahrem kadınların diz ile göbek arası dışındaki yerlerine bakması câizdir. Aynı şekilde kadın da, kendi mahremi olan erkeklerin diz ile göbek arası dışındaki yerlerine bakması helâldir.

Yabancı kadına bakmanın mübah hâlleri: İhtiyaç duyulmadan yabancı bir kadına bakmak ve dokunmak haramdır. Ancak buna ihtiyaç ve gerek olursa mübahtır ve bunda günah yoktur. İhtiyaç hâlleri de şunlardır:

1. **Evlenmede:** Yukarda belirttiğimiz gibi evlenmek gayesiyle kadının yüz ve ellerine bakmak câizdir.

2. **Tedavide:** Hasta ve tedaviye muhtaç olan kadını tedavi edecek kadın doktor bulunmazsa, erkek doktor onu muayene edip, tedavi edebilir ve ihtiyaç duyulan yere bakabilir. Ancak bu tedavi, kadının kocası veya mahremi ya da güvenilir bir kadının huzurunda yapılmalı. Keza erkek doktor bulunmayınca, kadın doktor da aynı şartlar altında erkeği muayene ve tedavi edebilir.

Abdullah b. Câbir (r.a) şöyle demiştir: "*Ümmü Seleme (r.a) kan aldirmek için Rasûlullah (s.a.v)'den izin istedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v), zevcesi Ümmü Seleme'den kan aldirmek için Ebû Taybet'e emir verdi.*"⁽⁷⁾

3. **Alış verişte:** Alıp satarken bakmaya ihtiyaç varsa ve lüzum ettiği kadarıyla erkeğin kadına bakması câizdir.

4. **Şahâdette:** Leh veyaaleyhte şahitlik yapmak için kadına bakmaya cevaz verilmiştir.

(7) Müslim: 2206.

5. Eğitimde: Buna da öğretilmesi vâcib veya sünnet olan bilgiler için cevaz verilmiştir.

İşte bütün bu hâllerde lüzum ve gerek ettiği kadarıyla kadına bakmakta bir sakınca yoktur.

III. Evlenme isteğinde bulunmak:

Aranan güzel vasıflardan emin olup, görme ile rıza ve rağbet hâsıl olduktan sonra, iş sırası istemeye gelir.

Kız isteme işinin de meşrû olan ve olmayan şekilleri vardır. Şu hâlde; nikâhlı veya iddette (bekleme süresinde) olmayan bir kadını isteyip, ona evlenme teklifinde bulunulması câizdir. Fakat bu iki durumda olan kadına böyle bir teklifte bulunmak haramdır.

Bir kimse, istemiş olduğu kızıdan olumlu cevap aldığı hâlde, bir başkasının gidip aynı kızı istemesi haramdır. Şayet henüz olumlu cevap almamışsa veya olumlu cevap aldığı hâlde kendisi bundan vazgeçip diğere izin verirse, o takdirde ikincisinin istemesi câizdir. Bu konuda Peygamberimiz (s.a.v) şöyle ikazda bulunmuşlardır: "*Bir kimse, mü'min kardeşinin üzerine varıp aynı kızı istemesin. Ancak birinci talip vazgeçmiş veya izin vermişse, isteyebilir.*"⁽⁸⁾

Bu konuda İstişarenin hükmü: Bir kadınla evlenmek veya bir adama kız vermek hususunda, kendisiyle istişare edilen bir kimsenin; o müstakbel gelin veya damadın hakkında kötü veya iyi hasletlerden ne biliyorsa gerçeği söylemesi vâcibdir. Bu bir nasihat fedakârlığıdır; haram olan gıybetten sayılmaz.

İşte, bu çeşit istişarede ayıp ve kusurları zikretmeye ihtiyaç varsa, söylenir. Şayet bunları zikretmeden, meselâ; o adam veya o kız yaramaz, şeklindeki cevapla muhatab tatmin olursa, bu kadarıyla yetinilir. Başka birşey söylememek gerekir.

Bu hükmün delili; Fâtıma bint Kays (r.a)'nın hadisesidir. Bu kadın Hz. Peygamber (s.a.v)'e; "*Muaviye b. Süfyan ile Ebû Cehm beni istemiş*" deyip istişarede bulununca, Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurur: "*Ebû Cehm sopasını elinden bırakmayan bir adamdır. (Yani çok gezer veya*

(8) Buhârî: 4848; Müslim: 1412

kadınları döver demek istemiş). Muaviye'ye gelince; o da malı olmayan fakir biridir. Üsame b. Zeyd ile evlen." Kadın ilk önce Üsame'yi istemedi. Peygamberimiz (s.a.v) tekrar; "*Üsame ile evlen*" buyurunca, onunla evlendi. Allah (c.c) ona hayır ihsan etti ve ona gıpta edildi.⁽⁹⁾

Salih kimselere kız verme teklifi: Evlenme teklifi, prensip olarak erkek tarafından yapılır. Ancak bu prensibin daima tatbik edilmesi şart değildir. İlk önce kız tarafı da teklifte bulunabilir. Evlenme çağına varmış bir kızın velisi münasip gördüğü iyi ve takva sahibi kimseye kızıyla evlenmesini teklif etmesi sünnettir.

Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v)'in zamanında kız isteme ve verme konusunda, oldukça serbest hareket edilirdi. Hz. Ömer (r.a), kendi kızı Hafsa'yı önce Hz. Osman'a, sonra Ebû Bekir'e teklif etti. Daha sonra Rasûlullah (s.a.v)'le evlendirdi.

Evlenmek üzere yapılan tekliften önce hutbe okumak sünnettir. Bu hutbede Allah-u Teâlâ'ya hamd edilir, Peygamber (s.a.v)'e salât-ü selâm getirilir, sonra takva ile tavsiye edilir ve; "*Kerimenizi, falan adam için istemeye geldik,*" denilir.

Kızın velisi de aynı şeyleri okuduktan sonra; "*Kerimemizi verdik*" şeklinde cevap vermesi müstehabdır. Günümüzde bu usûl nişan merasiminde yapılır.

Nişanlıların başbaşa kalması: Sözlü veya nişanlı olsun, müstakbel eşlerin, meşrû nikâh akdi yapılmadan buluşup görüşmeleri, kolkola gezmeleri, arkadaşlık yapmaları İslâm'ın ruhuna aykırıdır, haramdır. Müslümanın diyen ve İslâm şuuruna sahip olan erkek ve kadın bunları yapamaz. Ancak nikâh akdi yapıldıktan sonra, İslâm dairesi içinde bütün bunlar câiz olur. O zaman bunun ne bir günahı ve ne de bir sakıncası olur.

NIKAHIN RÜKÜNLERİ

Nikâh akdinin 5 rüknü vardır. Bu akdin geçerli olabilmesi için rükün denilen bu 5 temel unsurun gerçekleşmesi ve bunlarda aranan şartların bulunması lazımdır. Bu rükünler ve aranan şartlar şunlardır:

(9) Müslim: 1480; Tirmizî: 1135.

I. Kocada aranan şartlar: Evlenecek erkeğin nikâhının sahih olması için şu şartları taşıması gerekir:

a. Kadının nikâhlanmasının helâl olması: Bir kimsenin nikâhlayacağı kadının kendisine helâl olması. Yani kişinin, o kadına nikâhı haram olan erkek sınıfından olmamasıdır.

b. Kocanın belli olması: Şu hâlde; bir kızın velisinin iki erkeğe hitaben; "*Kızımızı birinize nikâh ettim*" demesiyle nikâh sahih olmaz. Çünkü koca belli değildir.

c. İhramda bulunmaması: Yani nikâh akdi esnasında koca, hac veya umre için ihrama girmiş bulunmamalıdır. Çünkü ihramda iken nikâhı sahih değildir.

II. Kadında aranan şartlar: Kadının da nikâhının geçerli olabilmesi için şu şartları taşıması gerekir:

a. Nikâh engellerinden hâli bulunması: Yani başkasının nikâhı veya iddet müddeti altında ya da evleneceği erkek ile kendisi arasında nikâha mâni bir akrabalığının bulunmamasıdır.

b. Belli olması: Şu hâlde; bir kadının velisi, bir adama; "*Sana kızlarımdan birini nikâh ettim*" derse, nikâh sahih olmaz.

c. İhramda bulunmaması: Kadının da erkekte olduğu gibi, hac veya umre için ihramda olmaması gerekir.

III. Velide aranan şartlar: Baba veya başkası olsun veli olan kimsede şu şartlar aranır: Müslüman, bâliğ, âkıl ve adâletli olması, ihramda ve haciz altında bulunmaması. Velinin bir şartı da, ihtiyarlık ve aklı zedelemek gibi bir sebeple görüş ve basiretinin bozulmamış olmasıdır.

Şartlara haiz olmayan yakın bir velinin velâyet hakkı, bu şartlara haiz olan başka bir veliye intikal eder. Meselâ; velâyet şartlarına haiz olmayan bir babanın velâyet hakları, yukarıda sayılan vasıflara sahip olan ve babanın babası olan dede'ye intikal olunur.

IV. İki şahitte aranan şartlar: Bunların şartları da; müslüman, erkek, bâliğ ve âkıl olmaları; işitme, görme ve konuşma organlarının sağlam bulunmasıdır. Diğer bir şart da, zahiren bile olsa âdil olmalarıdır. Öyleyse; fasıkların, yani açıkça günah işleyenlerin şahâdetleriyle nikâh akdi

sahih olmaz.^(a)

V. Sığa (icab ve kabul) de aranan şartlar: Bu da, icab (verme) ile kabul etmekten ibarettir. Yani iki tarafın akid sözleridir. Meselâ; kızın velisi; "*Ben kızım Ayşe'yi sana nikâh ettim.*" der. Bu söz eş olarak sana verdim, demektir. Buna icab (verme) denir. Koca da; "*Ben senin kızın Ayşe'nin nikâhını kendime kabul ettim.*" der. Bu söz de eş olarak aldım, demektir. Buna da kabul, denir.

Sığanın şartlarını da şöyle özetleyebiliriz:

a. İcab ile kabulden ibaret olan sığa; nikâh, tezviç veya bunların mânâsını ifade eden tercüme sözlerden biriyle olmalı.

b. İcab ile kabul arasında uzun bir fasıla meydana gelmemeli.

c. Kabul sözleri bitinceye kadar, veli veya kocanın ehliyeti devam etmeli. Meselâ; kabul sözleri bitmeden önce bunlardan biri delirir veya bayılırsa, nikâh geçerli olmaz.

d. İcab ve kabul kesin olmalı. Meselâ; bir veli; "*Ramazan ayı geldiği zaman kızımı sana nikâh ettim.*" diye öne bir şart koşarsa akid geçerli olmaz.

e. Geçici olmamalı. Meselâ; bir kimse; "*Kızımı bir aya veya bir seneye kadar sana nikâh ettim.*" derse câiz olmaz.

Mut'a (muvakkat) nikâh sahih olmadığı gibi, şığar nikâhı da geçerli değildir.

Şığar: Bir adamın başka bir adama; "*Kızını bana nikâhla ki, ben de sana kızımı nikâhlayayım.*" demesinden ibarettir.

İbni Ömer (r.a) şöyle demiştir: "*Rasûlullah (s.a.v) şığar nikâhını yasaklamıştır. Şığar: Hiç mehir verilmeden ve şarta bağlı olarak, birinin kızını başkasına verip ikinci adamın kızını kendisine almasıdır.*"⁽¹⁰⁾

Nikâhta veli sıralaması:

(a) Bir görüşe göre, fasıklık halinin umumî olduğu bir devirde ve fasık olmayan şahitleri bulmak güç olduğu zamanda, fasık şahitlerle de yapılan nikâh akdi sahih olur. Bu durumda akidden önce şahitlere ve damada tevbe ettirmek lazımdır.

(10) Buhârî: 4822; Müslim: 1415.

Kadın; küçük veya bülûğa ermiş olsun, bâkire veya dul olsun, nikâhı yapılırken velisinin bulunması şarttır. Velisiz nikâh akdi yapılamaz. Şu hâlde kadın ne kendi nefsinin ve ne de başka bir kimseyi evlendiremez, nikah akdi yapamaz. Nikâhta veli sıralaması şöyledir: *Baba.*

Sonra *babanın babası olan dede.*

Sonra *baba ana bir olan erkek kardeş.*

Sonra *baba bir olan erkek kardeş.*

Sonra *baba ana bir olan kardeşin oğlu.*

Sonra *baba bir olan kardeşin oğlu.*

Sonra *baba ana bir olan amca.*

Sonra *baba bir olan amca.*

Sonra *baba ana bir olan amcanın oğlu*

Sonra *baba bir olan amcanın oğlu...*

Bu sırayı takibeden baba tarafından diğer erkek akrabalar velâyet hakkına sahiptir. Kadının hiçbir velisi bulunmazsa, memleketin kadısı veli yerine geçer ve o kadını evlendirir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *«السُّلْطَانُ وَلِيٌّ مَنْ لَا وَلِيَّ لَهُ»* "Velisi olmayan kadının velisi sultan (kadı)dır." (11)

Velinin müslüman, bâliğ, âkıl ve âdil olması şarttır. *Adâlet*ten maksat; büyük günahları yapmamak ve küçük günahlara devam da ısrar etmemektedir. Binaenaleyh, büyük günah işleyen veya küçük günahlara devam eden kimseye *fasık* denir. Fasık bir kimse, mü'min kadını evlendiremez, velisi olamaz. Bu durumda velâyet hakkı, ondan sonraki âdil olan veliye intikal eder.

Ancak bir görüşe göre, velinin âdil olması şart değildir. Fasık olan da veli olabilir. Çünkü adâletin şart koşulmasıyla; âdil kimselerin azlığı sebebiyle bazen büyük zorluklara sebebiyet verilir. Bilhassa bu zamanda... Hem de geçmişte hiçbir asırda fasık kimselerin kızlarını evlendirmekten alıkonulduğu görülmemiştir.

Velâyetin kısımları:

1. Mücbir veli: Baba, o yoksa babanın babası olan dede, birer mücbir olan velidir. Mücbir olan veli; bâkire kızının bülûğa ermiş veya ermemiş olsun iznini almadan evlendirebilir. Ancak bu icbarda, kız ile velisi arasında apaçık bir husumet olmaması ve kocanın da kıza denk olması şarttır.

Baba veya dede mücbir birer veli olmakla beraber, yine efdâl olan bâkire kızının iznini ve muvafakatını almaktır. Aynı zamanda bu hareket sünnettir.

Fakat hangi veli olursa olsun, dul kadının iznini almadan evlendirmesi câiz değildir. Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Dul kadının izni ve muvafakatı alınmadan evlendirilemez. Bâkire kızın da izni alınmadan nikâhlanamaz.*" Sahabîler; "*Yâ Rasûlallah, bâkirenin izni nasıl anlaşılır*" diye sorunca; "*Susması ile*" buyurdu.⁽¹²⁾ Şu hâlde; bâkire kızın izni sorulduğunda, utanıp susması yeterlidir.

2. Muhtar veli: Baba ve dede dışındaki velilerdir. Muhtar veliler; bâkire veya dul olsun, kadının izni ve muvafakatını almadan evlendiremezler. Yukardaki Hadis-i Şerif, buna delildir.

Bir kimsenin, velisi bulunduğu bir kadını evlendirmek üzere bir başkasına vekâlet vermesi câizdir. Ancak evlendirilecek kadının iznini alması gerekiyorsa, izni alındıktan sonra vekâlet verebilir.

Âkıl ve bülûğa ermiş bir kadına denk bir talip çıkar ve onunla evlenmeyi talep ederse, velisinin kadını bu taliple evlendirmesi vâcib olur. Veli, baba olsa dahi, bu izdivaca karşı çıkarsa, o kadını hakim evlendirir. Çünkü kadına denk bir talip çıktığı zaman, evlendirilmesi velileri üzerine bir haktır. Veliler bu hakkı ifa etmekten imtina ederse, hakim o hakkı ifa etmeye yetkili kılınmıştır.

Nikâhın Sünnetleri

Nikâh akdinin birtakım sünnetleri vardır. Nikâha kutsiyet ve dinî bir mahiyet verilmek suretiyle yapılması müstehab kılınmıştır. Bu sünnetler şöyledir:

(12) Müslim: 1419; Tirmizi: 2107

1. Akiden önce hutbe okumak. Bu hutbenin koca veya vekili tarafından okunması sünnettir. Nikâh hutbesi bahsinde izahını yaptığımız için ayrıca tekrar etmeye gerek yoktur.

2. Damatla geline duâ etmek: Nikâh akdi yapılırken karı ve koca-ya duâda bulunmak sünnettir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) evlenen kimseyi tebrik ederken şöyle duâ ederdi: **«بَارَكَ اللَّهُ، وَبَارَكَ عَلَيْكَ، وَجَمَعَ بَيْنَكُمَا»** "Allah sana mübarek kılsın ve üzerine bereket ihsan eylesin. İkini de hayırda birleştirsin."⁽¹³⁾

3. Evlenmeyi ilan etmek: Evlenmeyi açık yapmak, akraba ve dostları düğüne çağırarak, def çalıp, güzel ve meşrû şeyleri içeren şarkılar söylemek ve bu şekilde sevinci izhar etmek sünnettir. Evlenmenin gizli tutulması mekruhtur: Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: **"Şu nikâhı ilan edin ve nikâh düğününde def de çalın."**⁽¹⁴⁾

Fakat günah ve çirkin şeyleri içeren, kadınları vasfedip, şehveti tahrik eden türkû ve şarkıları söylemek, düğünde de olsa başka bir sebeple de olsa haramdır.

Hele zamanımızın âdetlerinden olan düğün salonu tutmak, kadın erkek karışımıyla eğlenmek ve nice gayr-i meşrû düzenlemelerle düğün yapmak haramdır. Böyle düğünler İslâm'ın tasvip ettiği ve sünnet kıldığı düğünlerden değildir.

4. Gerdeğe girerken duâ yapmak: Koca, cinsel ilişki yapmak istediği zaman; **«بِسْمِ اللَّهِ، اَللّٰهُمَّ جَنِّبْنَا الشَّيْطَانَ، وَجَنِّبِ الشَّيْطَانَ مَا رَزَقْنَاهُ»** "Bismillah; Allah'ım, bizi şeytandan ve şeytanı da bize ihsan edeceğin çocuktan uzak kıl." duâsını okuması sünnettir. Eşiyle cinsel ilişkide bulunmak isteyen herkesin bu duâyı okuması müstehabdır. Böyle bir birleşme neticesinde dünyaya gelen çocuğa şeytan zarar vermez.⁽¹⁵⁾

5. Velime vermek: Nikâh akdi yaparak zifafa girildikten sonra, damat tarafından "velime" denilen düğün ziyafetini vermek sünnet-i mülkededir. Zira Peygamberimiz (s.a.v) hem vermiş ve hem de verilmesini tavsiye etmişlerdir. Bunun için velime üzerinde biraz durmak istiyorum.

(13) Tirmizî: 1091; Ebhu Dâvûd: 2130.

(14) Tirmizî: 1088

(15) Buhârî: 141; Müslim: 1434.

Velime

Miktari: Velime ziyafeti, zengin için en az bir koyun yedirmesidir, çoğu için sınır yoktur. Başkası için imkânı dahilinde olan yemeği vermektir.

Hikmeti: Düğün ziyafetinin meşrû kılışının hikmeti; evlenmeye muvaffak olmasına karşılık, Allah'a şükretmek, insanlar arasında sevgi ve dayanışmaya sebep olan sosyal dâvetleri gerçekleştirmektir. Ayrıca evlenmeyi gizlilikten açığa çıkarmak ki, daima gizli bir şekilde yapılan gayr-i meşrû ve haram olan birleşmeler ile meşrû olan nikâh arasındaki farkı ortaya koymaktır.

Bu ziyafete dâvet edilen kimsenin icabet etmesi, yani gitmesi vâcibdir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: **«إِذَا دُعِيَ أَحَدُكُمْ إِلَى الْوَلِيمَةِ فَلْيَأْتِهَا»** "Sizden biriniz, evlenme ziyafetine dâvet edildiğinde gitsin." (16)

Velimeye gitmenin vücut şartları: Ancak bu dâvete gitmek bazı şartlarla vâcib olur. Şöyle ki;

1. Dâvete, yalnız zenginlerin çağrılmaması. Sadece zenginler dâvet edilirse, gitmek vâcib değildir.
2. Dâvet eden ile dâvet edilenin müslüman olması.
3. Ziyaret bir günden fazla olursa; dâvetin, birinci günde vâki olması. İkinci gününde dâvet edilirse gitmek müstehab, üçüncüde mekruhtur.
4. Dâvetin, dostluk ve dayanışma için vâki olması. Kendisinden korktuğu veya menfaat ümidiyle dâvet ederse, gitmek vâcib değildir.
5. Dâvet sahibinin zalim, fasık veya haram mal sahibi olmaması. Böyle olanın dâvetine icabet edilmez.
6. Yemek verilen yerde, içki veya erkek kadın karışımı gibi haram bir durumun olmaması. Eğer oraya gitmekle haram olan durum önlenecekse, gitmek vâcibdir.

Velime ziyafetine giden bir kimsenin, mutlaka yemek yemesi vâcib değildir. Vâcib olan ziyafete gitmektir. Sonra ister yemek yer, isterse ye-

meyebilir. Ancak yemesi sünnettir.

Düğünde, gelinin üzerine şeker ve para gibi şeyleri saçmak caizdir. Bunların alınması da caiz görülmüştür.

Mehir

Mehir; nikâh akdiyle koca tarafından kadına verilmesi vâcib olan bir maldır.

Mehir, nikâhın şartı veya bir rûknü değildir. Akid esnasında ondan söz sik üzere kocaya vâcib olur.

Vücubu Kur'ân-ı Kerîm, Sünnet-i Seniyye ve icmâ ile sabittir. Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: «وَاتُوا النِّسَاءَ مَدَقَاتِهِنَّ نِكَاحًا...» "Kadınlara mehirlerini bir hak olarak verin. Eğer gönül rızasıyla mehirlerinden size birşey bağışlarsa, onu afiyetle yiyin." (17)

Peygamberimiz (s.a.v) de şöyle buyurmuştur: "Demirden bir yüzük bulsan dahi, kadının mahrini ver." (18)

İslâm âlimleri de; kadına mehir verme hususunda görüş birliği içinde dirler.

Hikmeti: Mahrin vâcib oluşunun hikmeti; aslında kadınla yatıp kalkmanın karşılığı değildir. Belki de kocanın karısıyla iyi geçinmek üzere rağbet sadakatini göstermek; karı ile koca arasında sevgi ve ülfetin gelişmesi ve güzel bir evliliğin devamı için Allah (c.c) tarafından kadına bir bağıştır. Aynı zamanda, evliliğin ilk merhalesinde lazım olan ihtiyaçlarını karşılamak üzere kadına bir imkân sağlamaktır.

İslâmiyet'in; mihri kadına değil erkeğe vâcib kılmasının sebebi; erkeğin daha güçlü ve bunun temini hususunda daha elverişli olmasıdır. Kadına yüklemiş olsaydı, bundan dolayı zorluk çeker ve kişiliği zedelenmiş olurdu. İslâmiyet, kadını bu zorluktan ve kişiliğini zedelenmekten korumuştur.

Mihri belirtmek: Nikâh akdi esnasında mihri belli etmek, yani miktarını söylemek sünnettir. Zira Peygamberimiz (s.v.a), kıydıkları her nikâhta mahrin miktarını belli etmişlerdir. Hem mihri belli etmek, karı ile

(17) Nisâ: 4

(18) Müslim: 1425.

koca arasında olabilecek anlaşmazlığı da önler.

Eğer akid esnasında mihirden bahsedilmezse, yine akid sahihtir. Ancak bunda kerâhat vardır. Çünkü bu, Peygamberimiz (s.a.v)'in uygulamalarına muhaliftir.

Akid esnasında mihrin miktarı beyân edilmezse veya belirlendiği hâlde iki taraf arasında herhangi bir sebeple anlaşmazlık çıkarsa, mihr-i misil (emsal mihir) kabul edilir. Kızkardeş, kardeşinin kızı veya amca gibi emsal kadınların mihriyle kıyas edilir. Bunlara ne kadar mihir verilmişse, o kadına da o kadar verilir.

Mehir, yalnız kadının hakkıdır. Velilerinden hiçbirinin bunda hakkı yoktur. Yalnız mihri kadının nam-u hesabına alma selâhiyetleri vardır. Alıp kadına verirler.

Mihrin peşin olarak verilmesi şart değildir. Kadının rızasıyla vadeli olarak da olabilir.

Mihrin miktarı: Mihrin azı ve çoğu için sınır yoktur. Şu hâlde, mihrin miktarı ne olursa olsun yeterlidir. Ancak 10 dirhem gümüşten (yaklaşık 30 gram) az ve 500 dirhemden (yaklaşık 1500 gram) daha fazla olmaması müstehabdır.

Mal denilen her meşrû şeyi, az veya çok mihir olarak vermek câizdir. Meselâ; bir milyon lira veya bir seccade olabileceği gibi, Kur'ân-ı Kerîm veya terzilik gibi bir başka şeyi kadına öğretmek gibi bir menfat da olabilir.

Koca, kadınla cinsel ilişkide bulunduktan sonra, kadın mihrin tümüne hak kazanır. Şayet cinsel ilişki vaki olmadan erkek karısını boşarsa, belirlenmiş mehrin yarısına hak kazanır.

NİKAHLANMASI HARAM OLAN KADINLAR

Kendileriyle evlenilmesi haram olan kadınlar, müebbed ve muvakkat olmak üzere iki kısma ayrılır.

I. Müebbed haram olanlar: Şartlar ve hâller ne olursa olsun, hiçbir zaman evlenilmesi câiz olmayan kadınlardır. Bu haramlığın da neseb,

kayınlık ve emzirme akrabalığı olmak üzere üç sebebi vardır.

a. Neseble haram olanlar: Neseb akrabalığı sebebiyle nikâhı haram olan kadınlar 7 kısımdır:

1. Anne ve nineler,
2. Kızlar; erkek ve kız çocuğun kızları,
3. Kızkardeşler,
4. Erkek kardeşlerin kızları,
5. Kız kardeşlerin kızları,
6. Hala; baba ve annenin halaları,
7. Teyze; baba ve annenin teyzeleridir.

b. Kayınlıkla haram olanlar: Kayınlık akrabalığı sebebiyle nikâhlanması haram olan kadınlar da 4 kısımdır:

1. Karının ana ve nineleri,
2. Üvey kızların ve üvey çocukların kızları,
3. Üvey ana,
4. Oğul ve torunların hanımı, yani kişinin gelinleridir.

Nisâ Sûresi'nin 23. âyeti, neseb ve kayınlıkla akraba olan bütün bu kadınların nikâhlanmasını ebedî olarak haram kılmıştır. Bunların nikâhını helâl sayan kâfir olur.

Yalnız bir kimse nikâhladığı kadınla cinsel ilişkide bulunmadan boşanırsa, üvey kızıyla, yani o kadının başka kocadan olan kızıyla evlenebilir. Fakat yine de o kadının ana ve ninesiyle evlenemez.

c. Süt akrabalığıyla haram olanlar: Süt akrabalığıyla nikâhlanması haram olan kişiler iki gruba ayrılır, Bunları sırasıyla görelim:

1. Emzirmekle Haram Olanlar: Süt emzirme akrabalığıyla kadınlardan haram olanlar da 7 kısımdır: Kur'ân-ı Kerîm'in Nisâ Sûresi'nin 23. âyeti; bunlardan iki tanesini beyan etmiş, diğerleri de Hadis-i Şerifle yasaklanmıştır. Emzirmek sebebiyle haram olan kadınlar da şunlardır:

1. *Süt anne*: Kişiye sütünü emziren kadındır. Bunun anası ve babasının anası da haramdır. Hiçbirinin nikâhlanması câiz değildir.

2. *Süt kızkardeş*: Erkeğin annesinden kızın süt emmesiyle veya erkeğin kızın anasından süt emmesiyle ya da ayrı kadından bir erkekle kızın süt emmesiyle bu kardeşlik gerçekleşir.

Şu hâlde; bir kız, bir erkeğin annesinden süt emdiği zaman, o erkekle ve diğer kardeşleriyle süt kardeş olduğundan nikâhı haram olur. Ancak bu süt kızkardeşin diğer kızkardeşleri o erkeğe ve kardeşlerine helâldir, bunun sebebi; onların erkeğin annesinden süt emmemiş olmalarıdır.

Eğer bir kişi, bir kızın anasından süt emmişse, hem bu kıza ve hem de kızkardeşlerine nikâhı haram olur, yani hiçbirisiyle evlenemez. Fakat bu kız ve kızkardeşleri, o kişinin kardeşlerine helâldir. Çünkü bütün bu kızlar, o erkeğin anasından süt emmemiş ve kardeşleri de bu süt kızkardeşin anasından emmemişlerdir.

Bu iki grubun haramlığıyla ilgili olarak Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: "...Sizi emrizen süt anneleriniz ve süt kardeşleriniz... Nikâhı haram kılındı."⁽¹⁹⁾

3. *Süt kardeşin kızı*.

4. *Süt kız kardeşin kızı*.

5. *Süt hala*: Kişinin babasıyla beraber süt emen kadındır.

6. *Süt teyze*: Kişinin anasıyla süt emen kadındır.

7. *Süt kız*: Bu da kişinin hanımından süt emen kızdır. Hanımından süt emilen kişi buna süt baba olur.

Peygamberimiz (s.a.v) bunlarla ilgili olarak şöyle buyurmuştur:

«إِنَّ الرِّضَاعَةَ تُحَرِّمُ مَا تُحَرِّمُ مِنَ الْوِلَادَةِ» "Neseble nikâhlanması haram olanlar, süt yolu ile de haramdır."⁽²⁰⁾

II. Süt Kayınlıkla Haram Olanlar : Süt kayınlık akrabalığı ile nikâhı haram olan kadınlar da vardır. Bunlar da şunlardır:

(19) Nisâ: 23.

(20) Buhârî: 2553; Müslim: 4144.

1. *Süt kayınvalide*: Kişinin hanımına süt emziren kadındır.

2. *Karının süt kızı*: Bu kadının daha önce başka bir kocayla evli iken emzirdiği kızıdır.

3. *Süt babanın karısı*: Bu da süt babanın öbür karısıdır.

4. *Süt çocuğun karısı*: Bu da, bir insanın hanımından süt emen adamın karısıdır.

II. Muvakkat haram olanlar: Nikâhlanması muvakkat olarak haram olan kadınların nikâhı bir sebepten dolayı haram kılınmıştır. Sebep zail olunca, haramlık hükmü de ortadan kalkar ve yerini nelâllik hükmü alır. Bunlar da şunlardır:

1. *Kadının kızkardeşi, yani baldız*: Şu hâlde; bir erkek, birlikte iki kızkardeşi nikâhı altında bulunduramaz. Ancak karısı ölür veya ondan boşanırsa, baldızı ile evlenebilir. Bu konuda iki süt kız kardeşin hükmü aynıdır. Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*İki kızkardeş bir arada olmak suretiyle evlenmek... Size haram kılındı.*"⁽²¹⁾

2. *Kadın ile teyzesi veya halasının birlikte nikâhlanması*: Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Kadın ile halası ve kadın ile teyzesi birlikte nikâhlanamaz.*"⁽²²⁾

Keza kadın ile kız kardeşinin veya erkek kardeşinin kızını ya da kadın ile onun erkek veya kız çocuğunun kızını birlikte nikâhlanmak muvakkat olarak haramdır. Ancak bunlardan biri ölür veya ondan boşanırsa diğeriyle evlenmek caiz olur.

3. *Dört kadınla evli olanın beşincisiyle evlenmesi haramdır*: Eğer bunlardan biri ölür veya birinden boşanırsa, beşincisiyle evlenmesi câiz olur.

4. *Putperest veya ehl-i kitab olmayan kadınla evlenmek*: Bunlar müslüman olduktan sonra nikâhlanmaları caiz olur. Çünkü Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Allah'a ortak koşan kadınlarla, onlar îmân edinceye kadar evlenmeyin.*"⁽²³⁾

(21) Nisâ: 23.

(22) Buhârî: 4820; Müslim: 1408

(23) Bakara: 221.

İki Uyarı:

a. *Müslüman bir kadının; dini ne olursa olsun gayr-i müslim bir erkekle evlenmesi câiz değildir.* Çünkü müslüman olmayan bir kocanın yanında dinini muhafaza etmekten emin olamaz. Böyle bir koca, idarecilik ve reislik gücünü kullanarak, o müslüman kadını dininden alıkoyabilir. Bunun içindir ki, Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: "*Ortak koşan erkekler de îmân edinceye kadar, onlarla mü'min kadınları evlendirmeyin.*"(24)

Eğer müslüman olursa, müslüman kadının nikâhı kendisine helâl olur. Müslüman olmadan önce nikâh akdi yapılmışsa geçersizdir, yeniden nikâh akdi yapılır. Bu arada cinsel ilişki vaki olmuşsa zina sayılır ve bunun neticesinde çocuk doğarsa, ona zina hükmü verilir.

b. Müslüman bir erkeğin, hıristiyan veya yahudi kadınla evlenmesi câizdir. Çünkü bu evlilik, kadının ve yakınlarının müslüman olmaları ile İslâmiyet hakkında bilgi edinmelerine sebep olabilir. Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: "*..ve sizden önce kendilerine Kitab verilenlerden hür ve namuslu kadınlar, mihirlerini verdiğiniz taktirde size helâldir.*"(25)

Ancak böyle bir kadının (hayvan boğazlama konusunda zikredilen) gereken evsafa haiz olması şarttır. Yani kısacası, hıristiyan veya yahudi asıllı olması lazımdır. Aksi takdirde Şafiî Mezhebi'ne göre nikâhlanması caiz değildir.

Müslüman olan erkeğin, böyle bir kadını nikâhladıktan sonra dinini değiştirmek için zorlaması câiz değildir. İsteğine bağlı bırakılır ve zaman zaman nasihatta bulunulur.

5. Evli bulunan kadınla evlenmek: Nikâhlı kocası bulunan bir kadınla evlenmek câiz değildir. Fakat kocası ölür veya onu boşarsa, iddeti bittikten sonra onunla evlenmek câiz olur. Allah (c.c) Kur'ân-ı Kerîm'de nikâhı haram olan kadınları sayarken şöyle buyurmuştur: "*Evli olan kadınlarla evlenmeniz de haramdır.*"(26)

6. İddet altında bulunan kadınla evlenmek: Kocasından ayrılan veya kocası ölen kadının beklemekle yükümlü olduğu belirli süre tamamlanmadan nikâhı caiz değildir. İddeti tamamlanınca onunla evlenmek caiz

(24) Bakara 221.

(25) Bakara 221.

(26) Nisâ: 24.

olur. Nitekim Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: "*İddet bekleyen kadınla; farz olan bekleme süresi dolmadan nikâh bağını bağlamaya kalkmayın..*"(27)

7. Üç talak ile boşanmış kadınla evlenmek: Böyle bir kadın başkasıyla evlenmeden eski kocasıyla evlenemez. Ancak evleneceği ikinci koca onu boşayıp da iddet bekledikten sonra, eski kocasıyla evlenebilir. Zira Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: "*Kocası üç talak ile boşarsa, artık bundan sonra o kadın, başka bir koca ile evlenmeden kendisine helâl olmaz.*"(28)

NİKAHI FESH ETME HAKKINI DOĞURAN KUSURLAR

İslâm hukukuna göre boşama yetkisi kocaya verilmiştir. Ancak gereksiz yere boşama Allah (c.c) katında buğzedilmiş ve sevilmeyen birşeydir. Bunun yanı sıra bir de, bazı özür ve kusurlar sebebiyle nikâhı feshetme (bözma) hakkı vardır. Bu hak, bazen kocaya, bazen de kadına verilmiştir. Koca ve kadına ait nikâh bozma hakkını doğuran sebepler üç kısma ayrılır:

I. Koca ve kadında ortak olan kusurlar: Bu kusurlar delilik, cüzzam ve baras hastalığıdır.

Cüzzam: Önce organın kızarıp, sonra kararıp ve daha sonra parçalanarak dağılmasına sebep olan hastalıktır.

Baras: Deriyi yer yer beyaz lekelerle dolduran ve kansızlığa sebep olan bir hastalıktır.

Eşlerden biri, diğerinde delilik, cüzzam veya baras hastalığı görürse, nikâhı feshetme hakkı doğar.

II. Kadındaki kusurlar: Tenâsül organının kemik veya et parçalarıyla kapalı olmasıdır. Şu hâlde; kadının tenâsül organı; kemik veya et parçalarıyla kapalı ve cinsel ilişkiye engel bir durumda olursa, kocanın tek taraflı olarak nikâhı feshetme hakkı doğar.

III. Kocadaki kusurlar: Cinsel ilişkiye müsait olmıyacak şekilde erkeğin tenasül organının kesik olması veya cinsel ilişki gücünü yitirmesidir. Bu durumda, kadının tek taraflı nikâhı feshetme hakkı doğar.

(27) Bakara: 235.

(28) Bakara: 230.

Bütün bu kusurların; kadında olsun, erkekte olsun; nikâh akdinden önce veya sonra meydana gelmiş olması; cinsel ilişki yapılmadan önce veya yapıldıktan sonra vuku bulması arasında bir fark yoktur, hükmü aynıdır. Yalnız cinsel ilişki vuku bulduktan sonra, erkek cinsel ilişki gücünü yitirirse, kadına nikâhı feshetme hakkı doğmaz.

Bir de, kadının tenâsül organındaki tıkanıklık; onun rızasıyla cerrahî bir müdahale ile giderilmesi mümkün ise, o zaman da kocanın nikâhı bozma hakkı ortadan kalkar.

Keza delilik, cüzzam ve baras hastalıkları tedavi ile giderilebilirse, nikâh bozma hakkı ortadan kalkar.

Bu konuda nikâhı feshetme hakkı fevrî (acil)dir. Ancak erkek ile kadın kendi aralarında anlaşarak buna karar veremezler. Dâvâyı mahkemeye intikal ettirirler ve buna hakim karar verir. Hakime başvurma işinde geciktirme olursa, fesih hakkı düşer.

Hakimin nezdinde kusur sabit olur olmaz, hemen nikâhı bozma kararını verir. Ancak erkeğin cinsel ilişki gücünü yitirme iddiası sabit olduğu günden itibaren, hakim bir yıl kendisine erteleme müddeti verir. Çünkü mevsimlerin değişmesiyle yeniden bu güce kavuşabilir. Müddetin bitiminde durumu düzelmezse, nikâh feshedilir.

B. TALAK (BOŞAMA)

Talâk; nikâh bağına belirli sözlerle çözmektir. Buna boşama diyoruz. Bu sözlerle karı ile koca birbirlerinden ayrılmış (boşanmış) olur.

Talâk; Kitap, Sünnet ve icmâ ile sabittir. Şu hâlde; İslâmiyet evlenmeyi meşrû kıldığı gibi, gerektiğinde boşamayı da meşrû kılmıştır. Ancak sebep yokken, gereksiz yere boşamayı doğru bulmamıştır.

Boşamanın meşrû oluşunun hikmeti: Evlilikte asıl olan karı ile koca arasındaki bağı devam etmesidir. Hiçbir zaman çözülmemesidir. Bu bağı devamını sağlamak ve garanti altına almak üzere Allah-u Teâlâ, karı ve kocaya birçok karşılıklı hak ve vazifeler yüklemiştir. Ancak bu hak ve vazifeler, bazen her iki eş, bazen de biri tarafından yerine getirilmemektedir. Bu nedenle aşırı geçimsizlik ve anlaşmazlık olur, uzlaşma imkânsız hâle gelir.

İşte bütün çabalara rağmen karı ile koca arasında uzlaşma mümkün olmayabilir, bu durumda kocanın karısını boşamaktan başka çaresi kalmaz. Ancak boşama yapılırken, her iki tarafın da hak ve hukukunu zedelemeyecek bir şekilde yapılmalıdır.

Boşamanın meşrûiyeti İslâm'ın faziletlerindendir. Zikrettiğimiz bu bilgiler gösteriyor ki, boşamanın meşrûiyeti bir zillet değil, İslâmiyet'in bir faziletidir. İslâmî hüküm ve tatbikatların, insanın yaratılışına ve tabii ihtiyaçlarına tam tamına uygun olduklarının en büyük delillerindendir.

Aşırı anlaşmazlık içinde, karı ile kocayı bir arada tutmak onlar için bir işkence ve müebbed bir hapis demektir. Bu takdirde boşamaya cevaz verilmeseydi, toplumda büyük zararlar ve kötü neticeler doğacaktı.

Birbirini sevmeyen ve buğzeden eşlerin aynı evde ve aynı çatı altında yaşamalarının ne kadar işkenceli bir hayat olduğu herkes tarafından bilinmektedir. Bunun içindir ki Allah (c.c), boşamaya izin verdi. Eğer buna izin vermeseydi, bir arada yaşamak istemeyen eşler, ölünceye kadar birlikte yaşamak zorunda kalacaklardı.

İslâmiyet; karı ile koca arasında sevgi ve saygıya dayalı uzun bir hayat sürdürülmesi hususuna büyük ehemmiyet vermiş ve çeşitli telkinler sunmuştur. İşte bu telkinlerin en önemlilerinden biri, evlenecek eşlerde aranacak vasıfların en başında dindarlık ve güzel ahlâk sahibi olması istenmiştir. Bu vasıflar, evliliğin devamı için bir teminat ve garantidir, aile ocağını yıkılmaktan koruyan tedbirlerdir.

Çünkü boşanma olayları; İslâmiyet'in ahlâkıyla ahlâklanmış ve hükümleriyle amel eden dindar ailelerde hemen hemen görülmez. Ancak bu olayların çoğu, İslâmî hayattan kopan ve ahlâkından uzaklaşmış ailelerde görülür ve boşanmalar böyle ailelerde meydana gelir.

Boşama Çeşitleri:

Boşama yeminleri, sarih ve kinayeli olmak üzere iki kısma ayrılır:

1. Sarih boşama: Boşama mânâsı açık olup, başka mânâ taşıma ihtimali olmayan sözlerle yapılan yemindir. Bu açık sözler; talâk, firak ve serah olmak üzere üç kelimedir. Bu kelimelerle veya başka dildeki karşılığıyla yapılan yemin sarihtir, yani apaçık boşama yeminidir.

Meselâ: Bu üç kelimenin Türkçe karşılığı sırasıyla; boşamak, ay-

rılmak ve salmak kelimelerdir. Binaenaleyh bir kimse bu kelimeleri kullanarak karısına; "*Seni boşadım*", "*Senden ayrı oldum*" veya "*Seni saldım*" dese, sarih boşama yapmış olur. Yani boşamaya niyet etmezse de karısı ondan boş olur. Koca, ben boşamayı kastetmedim, diye iddia etse de bu iddiası geçersiz olur.

2. Kinayeli boşama: Hem boşama ve hem de başka mânâ taşıma ihtimali olan sözlerden biriyle edilen boşama yeminidir. Bu çeşit sözler pek çoktur. Meselâ: "*Sen bana haramsın*", "*Babanın evine git*", "*Nereye gidersen git*" veya "*Benden uzaklaş*" gibi sözler birer kinaye yeminidir. Koca bu sözleri söylerken, boşamaya niyet ederse karısı ondan boş olur. Şayet başka mânâyı kastederse karısı boş olmaz.

Boşanmanın Hükümleri:

Kadının hâllerine göre boşamanın değişik hükümleri vardır. Bunları da şöyle özetleyebiliriz:

1. Sünnî olan boşama: Herhangi bir sebeple koca karısını boşamak istediği zaman, onun temizlik hâlini bekler. Hayız hâli geçip temizliğe girerken onunla cinsel ilişkide bulunmadan boşar. İşte böyle bir boşama sünnî'dir, yani sünnete uygundur.

Yalnız bu durumda kocanın, bir veya iki talâkla boşaması sünnettir. Ki bundan sonra daha iddet bitmeden pişmanlık duyarsa, tekrar karısını nikâhına alabilsin.

2. Bid'î olan boşama: Hayız hâlinde veya temizliğe girerken cinsel ilişkide bulunduktan sonra yapılan boşamadır. Böyle bir boşama geçerli olmakla beraber haram bir uygulamadır. Çünkü hayız hâlindeki boşama, kadının iddet süresinin uzamasına sebebiyet verir. Zira hayız süresi iddet süresinden sayılmaz. Bu nedenle kadın zarar görür.

Temizlikte cinsel ilişkide bulunduktan sonra yapılan boşamanın haram oluşunun sebebine gelince; bu hâlde kadının hamile kalma ihtimali vardır. Oysa hamile kadının boşanması istenmemektedir. Yapıldığı takdirde pişmanlık duyulur.

3. Ne sünnî ve ne de bid'î olan boşama: Bu da bülûğ çağına varmayan küçük kadının veya artık hayız görmeyen yaşlı kadının ya da hamilenin boşanmasıdır. Bunların boşanmaları ne sünnet ve ne de bid'attır.

Yapılması caiz boşamadır. Çünkü küçük ve yaşlı kadının iddet süresi ay hesabı, hâmilininki ise doğum iledir. İddet konusunda bir değişiklik ve netice itibarıyla kadına herhangi bir zarar verilmesi söz konusu değildir.

Kadının hakkı olan boşanmalar: Bilindiği gibi talâk (boşama) erkeğin bir hakkıdır. Çünkü Allah (c.c); "*Nikâh bağı erkeğin elindedir.*"⁽²⁹⁾ diye buyurmuştur. Ancak bazı özel hâllerde kadının hakkı da olmaktadır. Bu hâllerin en önemlileri şunlardır:

- a. Kadının, kocasından çok zarar ve eziyet görmesi,
- b. Kocanın karısını ihmal edip haklarını yerine getirmemesidir.

İşte bu hâllerde aralarını düzeltme imkânı kalmayınca, kadının isteği üzerine; hakim, onu bir talâkla boşama yetkisi vardır.

Hemen belirtelim ki, erkeğin karısı üzerinde üç talâk hakkı vardır. Şöyle ki, nikâh akdiyle kadın kocasına manevî üç bağla bağlanmış olur. Koca bu bağları çözmedikçe kadın onun helâli ve karısıdır.

Şu hâlde erkek, karısını bir veya iki ya da üç talâkla boşayabilir. Yani o manevî bağların biri, ikisi veya üçünü birden çözebilir. Ancak gereksiz ve sebepsiz yere boşama sevilmemiş, iyi görülmemiştir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Helâl (yani haram olmayan) şeyler içinde Allah-u Teâlâ'nın en çok buğzettiği, sevmediği şey (sebepsiz yere yapılan) boşamadır.*"⁽³⁰⁾

Boşamayı kariya tafviz (tevdî) etmek: Kocanın, boşama işini karısına tafviz (tevdî) etmesi câizdir. Şöyle ki; koca karısına; "*Kendini boş et*" der ve karı kabul edip hemen kendini boşarsa, bu boşama geçerli olur. Eğer bunu tehir ederse kendisine verilen boşama yetkisi elinden çıkar ve artık kendini boşayamaz.

Boşayanda aranan şartlar: Boşama yemininin geçerli olabilmesi için, boşayan bir kimsede şu şartların bulunması lazımdır:

1. Nikâh akdinin yapılması: Akitten önce yapılan boşama geçersizdir.

(29) Bakara: 237.

(30) Ebû Dâvûd: 2178; İbn-i Mâce: 2018.

2. Âkıl, bâliğ ve uyanık olması: Binaenaleyh, uyku hâlinde yapılan boşama geçersizdir.

3. Boşamanın kendi isteğiyle olması: Bir tehdit ve zorlama neticesinde vaki olan boşama geçersizdir.

Eğer zorlama haklı bir sebebe dayalı olursa; meselâ; karısına çok eziyet eden bir kimseyi, hakim karısını boşamaya zorlarsa, böyle bir kimşenin boşama yemini geçerli olur ve karısı ondan boşanır.

Delinin, uyuyanın ve baygının boşama yeminleri geçersizdir. Ancak kendi isteğiyle içki gibi sarhoşluk veren birşey alan erkeğin, sarhoş iken ettiği boşama yemini geçerli sayılır. Çünkü böyle bir sarhoşluk mazeret değildir.

Keza şaka yaparak edilen boşama yemini de geçerlidir. Bu durumda, boşamanın geçerli olmaması için şaka bir mazeret sayılmaz.

HUL'

Hul': Kocaya verilmek üzere bir mal karşılığında evlilik lağını çözmektir. Şu hâlde hul', boşamanın bir çeşididir. Hul' karşısında kocaya verilen mal, karı tarafından verilebileceği gibi, yabancı bir kimse tarafından da verebilir.

Koca, karısını hul' yoluyla her zaman, yani temizlik ve hayız hâllerinde de boşayabilir. Bu yolla boşanan bir kadın, kocasından tamamen ayrılmış olur. Artık yeni bir nikâh akdi yapılmadan, tekrar ona varamaz.

Hul', çoğu kez bir yeminden kurtulmak için yapılır. Meselâ, bir kimse karısına; "*Babanın evine gidersen üç talâkla benden boşsun*" dese ve bu arada kadın babasının evine gitmek zorunda kalırsa; bu adam bir mal karşılığında karısını hul' eder, yani boşar. Sonra yeni bir nikâh akdi yapılır ve karısı babasının evine gidebilir.

Boşamayı şarta bağlamak: Boşama şartsız olarak geçerli olduğu gibi, bir sifata veya bir şarta bağlı olarak da vukû bulur. O sıfat veya o şartın meydana gelmesiyle boşama vaki olur. Meselâ; birisi karısına; "*Baban gelirken boşsun .veya Ramazan ayında boşsun .*" dese, babası

gelir gelmez veya Ramazan ayı girer girmez boş olur.

Keza bir kimse karısına; "*Babanın evine gidersen boşsun .*" dese, kadın gittiği takdirde boş olur. Bu çeşit şartlardan geri döndülemez. Ancak bundan kurtulmak üzere tek çare hul'dur. Yani bir mal karşılığında nikâhı bozar, sonra iddet beklemeden hemen yeni bir nikâh akdi yapar. Artık karısı babasının evine gidebilir.

Karısına; "*Ramazan ayı girerken boşsun .*" diyen bir kimse, yine bundan kurtulmak için Ramazan ayı gelmeden önce hul' muamelesine başvurur. Yoksa Ramazan ayı girer girmez karısı boş olur.

Bir kimse karısına; "*Sen falan işi yaparsan boşsun .*" dese, o işi yaptığı taktirde boş olur. Eğer kadın o işi yapmak zorunda ise, yapmadan önce kocasının hul' muamelesine baş vurması gerekir. Ondan sonra o işi yapabilir.

Bu ve benzer yeminlerde, talâk adedi zikredilmişse, kadın o sayıda boşanmış olur. Yoksa; "*Sen falan işi yaparsan boşsun .*" gibi talâk adedi belirtmeden edilen yeminlere bakılır. Eğer koca bununla bir talâk kasdetmişse bir, iki talâkı niyet etmişse iki, üç talâkı niyet etmişse üç talâk olur.

Bir kimse karısına; "*Sen benden üç talâkla boşsun .*" derse, boşama üç talâkla vaki olur. Karısına; "*Sen boşsun, sen boşsun, sen boşsun .*" diyen, bu kelimeleri söylerken ara verirse üç talâk sayılır. Ara vermezse ve gayesi te'kid ise bir talâk sayılır. Ara vermezse ve gaye te'kid değilse üç talâk sayılır. Karısına; "*Birden üçe kadar benden boşsun .*" diyenin, iki talâkı gider.

İDDET

İddet; kocasından boşanarak ayrılan veya kocası ölen kadının beklemekle yükümlü olduğu belirli müddettir.

Hikmeti: İddet denilen bu bekleme süresinin hikmeti; kadının rahminin temizlenmesi, kocasından ayrı kalması veya ölümü sebebiyle üzüntüsünü göstermesi ve bu konuda ilâhî emre itaat etmesidir.

İddet iki kısımdır:

1. Vefat iddeti: Kocasını vefat eden bir kadın hamile olursa, doğum

yapmasıyla iddeti biter. Gebelik müddetinin uzun veya kısa olması hükümü değiştirmez, yani doğum yapar yapmaz iddeti bitmiş olur.

Eğer bu kadın hamile değilse iddet süresi; kocasının vefat ettiği günden itibaren 4 ay 10 gündür.

2. Boşama iddeti: Boşanmadan dolayı kadının iddeti şöyledir:

a. Boşayan kocadan hamile ise, doğum yapmakla iddeti biter.

b. Hamile değilse, fakat hayız âdeti görenlerden ise, boşanmasından sonra üç defa temizlik hâlini görmesiyle iddeti tamamlanmış olur.

c. Şayet hayız görebilecek yaşa varmamış küçük veya hayızdan kesilmiş yaşlı ise; boşanma gününden itibaren iddeti 3 aydır.

Hangi kısımda olursa olsun kadının iddeti, yani bu bekleme süresi bitmeden, başka bir erkekle evlenmesi câiz değildir.

Ancak henüz kendisiyle cinsel ilişkide bulunmadan bir kadının boşanması veya nikâhın feshedilmesi hâlinde, herhangi bir süre beklemesi vâcib deildir. Boşanma gününden itibaren başka bir erkekle evlenebilir.

İddette bulunan kadına lazım gelen şeyler:

I. Vefat iddetinde gereken şartlar: Kocasının vefatından dolayı iddet bekleyen kadına şunlar vâcibdir:

1. **Kocasının vefatı için matem tutması:** Yani iddeti bitinceye kadar süslenmemesi, koku sürünmemesi, gözlerine sürme çekmemesi, altın ve gümüş gibi zinet eşyası takmaması. Bunlardan birini yapması haramdır.

2. **Oturmakta olduğu evden dışarıya çıkmaması:** Ancak zarûrî ihtiyaçları için çıkarsa sakıncası yoktur. Meselâ; kendisine gıda maddeleri satın alacak bir kimsesi yok ise, bunları satın almak için çıkabilir. Bir de yalnızlığını gidermeye muhtaç ise, sohbet için komşusu olan kadının evine de gidebilir.

II. Boşama iddetinde gereken şartlar: Boşanmadan dolayı iddet bekleyen kadının da şunlar yerine getirmesi gerekmektedir:

1. Kocası tarafından kendine bir mesken temin edilmesi.

2. Oturmakta olduğu evden çıkmaması. Ancak daha önce belirttiği-

miz gibi, zarûrî ihtiyaçlarını karşılamak üzere çıkabilir.

3. Kendisine nafaka verilmesi: Bir veya iki talâkla boşanmış bir kadına, hamile olsun veya olmasın, nafakanın tüm çeşitlerinin kocası tarafından karşılanması gerekir. Çünkü daha kocasının hakimiyeti altındadır, henüz tamamen ondan ayrılmış sayılmaz. Az sonra kaydedeceğimiz gibi, böyle bir iddet içerisinde ona dönüş yapabilir.

Üç talâkla boşanmış ve hamile ise, kendisine yine bu çeşit nafakalar lazım olur. Hamile değilse, yalnız mesken hakkına sahip olur.

RİC'AT (DÖNDÜRME)

Bir erkek, karısını bir veya iki talâkla boşarsa, bu kadının iddet denilen süresi tamamlanmadan önce, erkek pişmanlık duyması hâlinde nikâhı yenilemeden karısını nikâhına döndürebilir. Nitekim Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"..Kocaları bu arada (iddet hâlinde) barışmak isterlerse, karılarını geri almaya daha çok hak sahibidirler."*⁽³¹⁾

Kocanın, iddet süresinde bulunan karısına; *"Şeni nikâhuma iade ettim ."* demesiyle kadın kendisine dönmüş olur. Bunun için iki şahit tutması sünnettir.

Karısını bu şekilde nikâhına döndüren bir koca, karısını kalan talâkla nikâhına döndürmüştür. Yani koca karısını bir talâkla boşamışsa iki talâkı kalır, iki talâkla boşamış ise bir talâkı kalır.

Eğer iddet tamamlandıktan sonra karısını döndürmek isterse; o zaman ancak kadının rızası ve yeni bir nikâh akdiyle alabilir, yoksa döndürmekle geri alamaz.

Bir kimse karısını üç talâkla boşarsa, artık yeni bir nikâh akdiyle birleşmeleri câiz değildir.

Tamamen birbirinden ayrılmış olurlar. İddet bittikten sonra kadın istediğinde başka bir erkekle evlenebilir.

Üç talâkla birbirinden ayrılan koca ile karının tekrar evlenebilmeleri için;

(31) Bakara: 228.

1. Kadının iddet denilen süresinin bitmesi,
2. Başka bir erkekle nikâhlanması ve bu erkeğin onunla cinsel ilişkide bulunması,
3. Sonra bu erkeğin onu boşaması ve tekrar iddet beklemesi gerekir.

Bir kimse henüz kendisiyle cinsel ilişki de bulunmadığı karısına; "*Sen boşsun* ." dese, bu kadın ondan boş olur. İddeti olmadığı için, karısını tekrar nikâhına döndürmesi mümkün değildir. Fakat kadın, başka bir erkekle evlenip boşandıktan sonra nikâhlayabilir.

TALAKA BENZEYENLER

Üç mesele vardır ki, netice itibarıyla talâka (boşamaya) benzemekte veya ona yakın hüküm almaktadır. Bu üç mesele; *ila'*, *zihar* ve *lian*'dir. Şimdi bunların her birini müstakil olarak açıklayacağız:

I. İLA' (kadına yaklaşmama yemini):

İla': Boşama hakkına sahip olan bir erkeğin, karısıyla mutlak olarak veya dört aydan daha fazla müddetle cinsel ilişkide bulunmayacağına dair yemin etmesidir.

Bu şekilde yemin eden bir kimseye, hakim dört ay mühlet verir ki, bu mühlet yemininden dönüp keffâret vermesi veya karısını boşaması için kendisine tanınan fırsattır.

Dört ay tamamlandıktan sonra hâlâ yemininde ısrar ederse, o zaman karısına zarar vermiş olur. Karısının talebi üzerine, yani dâvâcı olursa, hakim kocayı bu iki şeyden birini yapmakta zorunlu kılar:

a. Bu kişi Allah'ın adıyla veya O'nun sıfatlarından birisiyle yemin etmişse; yemininden dönüp karısıyla cinsel ilişkide bulunması ve yemin keffâretini vermelidir. Şayet yeminini birşeyin (sadaka) verilmesine bağlamışsa, onu yapması gerekir.

b. Yeminine bağlı kalmakta ısrar ederse karısını boşaması gerekir.

Eğer koca bu iki şeyden birini yapmaktan imtina ederse, hakim onun namına bir talâkla karısını ondan boşar. Bu boşama, kadına yapılan haksızlığı gidermek üzere hakime verilen bir haktır. Çünkü bu durumda haksızlığın giderilebilmesi için boşamadan başka bir çare kalmaz.

Bu konuda Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Kadınlarından uzaklaşmaya yemin edenler için dört ay bekleme müddeti vardır. Eğer o müddet içinde dönerlerse şüphesiz Allah bağışlayan, merhamet edendir. Eğer boşanmaya karar verirlerse (boşanırlar). Şüphesiz Allah işitendir, bilendir."*(32)

II. ZIHAR

Zihar: Bir kocanın, karısını anne veya kız kardeş gibi nikâhı ebediyyen haram olan mahremlerinden birisine benzetmesidir. Meselâ; kocanın karısına; *"Sen, bana annemin sırtı gibisin."* demesi gibi..

Cahiliyet dönemindeki Araplar ziharı, boşama olarak kabul ederdi. Fakat İslâm dini, boşamadan ayrı olarak kabul etti ve ayrı hükümler verdi.

Hükmi: Zihar, İslâm âlimlerinin görüş birliğiyle haramdır ve büyük günahlardandır. Çünkü Allah-u Teâlâ, ziharin çirkin ve yalan bir söz olduğunu belirtmiştir. Nitekim Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: *"Sizden kadınlarına zihar edenler (sen bana, anamın sırtı gibisin diyenler), bilmediler ki o kadınlar, onların anaları değildir. Anneleri yalnızca kendilerini doğuranlardır. Şüphesiz onlar, çirkin ve yalan söz söylemektedirler.."*(33)

Zihara delâlet eden sözler: sarîh ve kinayeli olmak üzere iki kısma ayrılır:

1. **Sarîh sözler;** zihardan başka mânâyâ gelmeyen sözlerdir. Meselâ; bir koca karısına; *"Sen bana, kızkardeşimin sırtı gibisin."* veya *"Sen bana veya yanımda annemin sırtı gibisin."* diyerek, kendisine nikâhı haram olan bir kadına veya onun bir organına benzetmesidir. Bu çeşit sözleri kullanan mükellef bir erkek, ziharı niyet etsin veya etmesin zihar yapmış olur.

(32) Bakara: 226-227.

(33) Mücadele: 2.

2. *Kinaye sözler*; hem zihara ve hem de başka mânâya kullanılan sözlerdir: Meselâ; koca karısına; "*Sen bana annem ve kız kardeşim gibisin*" veya "*Sen benim yanımda annem ve kızkardeşim gibisin.*" deyip benzetmesidir.

Eğer bu sözlerden ziharı kastederse, zihar olur. Yoksa sen onlar gibi değerlisin diye, ona değer vermek niyetinde ise, zihar sayılmaz ve keffâret lazım gelmez.

Ziharın Keffâreti: Zihar yapan bir kimsenin, karısına dönebilmek için kendisine keffâret lazım gelir. Keffâret, sırasıyla şu üç şeyden biriyle olur:

1. Sağ, salim olan mü'min bir köle âzâd etmek,

2. Asrımızda olduğu gibi köle bulunmazsa veya bulunduğu hâlde satın alacak paraya sahip olmayan bir kimsenin ay hesabıyla arka arkaya iki ay oruç tutması,

3. Hastalık veya ihtiyarlıktan dolayı oruç tutmaya gücül olmayan kimsenin 60 fakirin her birisine bir avuç gıda yedirmesidir.

Bu keffâretin acilen verilmesi gerekir. Şu hâlde, zihar yapan bir kimsenin, keffâret vermeden önce karısıyla cinsî münasebette bulunması caiz değildir. Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: "...Zihar yapanlar, karılarıyla temas etmeden önce keffâretini versinler."⁽³⁴⁾

III. LIAN

Lian; zina ile suçlanıp, zor duruma düşen kimsenin, yatağını ve namusunu kirletene karşı delil olarak kullandığı belirli sözlerden ibarettir.

Bir kimse, karısının zina ettiğini bilir veya kuvvetli bir şekilde zannederse, onu suçlaması hakkıdır. Ancak karısını zina ile suçlayan bir kimse, dört şahit getirmezsse kazf (iftira) cezasına müstehak olur. Kazfın cezası 80 değnektir.

Şahitleri getiremediği takdirde bir topluluk huzurunda ve hakimin önünde lian yapmakla, sözkonusu cezadan kurtulur.

(34) Mücadele: 3.

Lian şöyle olur: *"Karıma isnad ettiğim zinaya düz veya bu çocuğun zinadan olup benden olmadığına ve iddiamda doğru söyleyenlerden olduğumu Allah'ı şahit kılarım."* Bu ifadeyi dört defa tekrar eder.

Bu arada doğru söylemesi için hakim ona nasihatta bulunur. Daha sonra beşinci defa şöyle der: *"Yalan söyleyenlerden isem Allah'ın lâneti üzerime olsun."*

Kocanın bu şekilde lianı neticesinde şu beş hüküm ortaya çıkar:

1. Kocadan kazf cezasının düşmesi,
2. Kadına zina haddinin lazım gelmesi. Ancak kadın da lian yaparsa had cezası düşer.
3. Aralarındaki nikâh bağının ebediyyen kesilmesi,
4. Çocuk varsa, nesebinin kocadan düşmesi,
5. Bundan sonra nikâhlanmaları ebediyyen haram olur.

Kadın bu suçu itiraf ederse bu hükümler sabit olur ve kendisine zina haddi lazım gelir. Kabul etmezse, o da şöyle lian yapar: *"Kocamın bana isnad ettiği zina suçlamasında yalancılardan olduğuna Allah'ı şahit kılarım."* Bu sözü dört defa tekrar eder. Yine doğru söylemesi için hakim nasihatta bulunur. Sonra beşinci defa şöyle der: *"Bu kocam doğru söyleyenlerden ise, Allah'ın gazabı üzerime olsun."* Bu şekilde karşılıklı lianlaşma ile dâvâ düşer. Karşılıklı lianlaşma meselesi, Kur'ân-ı Kerîm'in Nûr Sûresi'nin 6-7-8. ve 9. âyetlerinde açık bir şekilde anlatılmaktadır.

C. NAFAKALAR

Nafaka: Yiyecek, içecek, giyecek ve mesken gibi insanın muhtaç olduğu herşeydir.

Nafaka çeşitleri:

Nafakalar 5 kısma ayrılır. Şöyle sıralayıp, izah edebiliriz:

1. **Kişinin kendi nafakasını temini:** Şüphesiz herkesten önce insan kendi nefesine nafaka vermekle yükümlüdür. Kendi nafakası herkesten önce gelir. Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Önce kendi nefsin-*

den başlayarak ihtiyaçlarını gider. Artarsa aile ve çocuklarına ver..."(35)

İnsan, çalışma ve kazanma gücüne sahip olduğu müddetçe, kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu kimselerin nafakalarını temin etmesi vâcibdir. Başkasına yük olmak doğru değildir.

2. Babaların, evlâtlarına nafaka vermesi: Baba, erkek ve kız çocuklarının ihtiyacı olan nafakaları vermekle mükelleftir. Baba yok ise nafaka, babanın babası olan dedeye aittir.

Şartları: Baba veya dedenin, çocuk ve torunlarına nafaka vermesi, aşağıdaki şartlarla vâcib olur:

a. Baba veya dedenin hâli vaktinin yerinde olması. Şöyle ki; çocuklarına vereceği nafakanın, kendisinin ve ailesinin ihtiyacından fazla olması şarttır. Eğer kazancı, yalnız kendine veya kendisiyle beraber ailesine yetiyorsa; çocuk ve torunlarına nafaka vermekle mükellef değildir.

b. Çocukların fakir olması. Ancak fakirlikle beraber küçüklük, sakatlık veya delilik vasıflarından birisinin de bulunması şarttır.

Şu hâlde fakir ve küçük olan çocuğun nafakası babasına vâcibdir. Babası yok ise, dedesine vâcib olur.

Keza fakir ve sakat, yani çalışma gücüne sahip olmayan yetişkin çocuğun nafakası da babasına vâcibdir.

Aynı şekilde fakir ve deli olan bir evlâdın nafakası; büyük de olsa, küçük de olsa babasına aittir.

Evlâdın fakirliğiyle kestedilen; malının ve çalışma gücünün bulunmamasıdır. Evlât bâliğ, sağlam ve çalışma gücüne sahip olursa; bilfiil kazanamıyorsa, yani işsiz olsa bile, nafakası babasına vâcib değildir.

3. Evlâtların, ana babaya nafaka vermesi: Çocukların nafakası babalarına vâcib olduğu gibi; ebeveynlerin, yani ana, baba, nine ve dedelerin nafakaları da çocuk ve torunlarına vâcibdir.

Şartları: Ana, baba, nine ve dedeye nafaka vermek, aşağıdaki şartlar dahilinde vâcib olur:

a. Evlâdın, kendisinin ve ailesinin günlük nafakasından fazla bir

mala sahip olması.

b. Ana, babanın fakir olması. Fakirlikle kastedilen; zarûrî ihtiyaçlarını karşılayan mallarının bulunmamasıdır. Binaenaleyh, ana baba çalışabilir durumda olsa da, çalışmasalar da yine nafakaları evlâdına vâcibdir. Çalışmaya zorlanamazlar. Fakat çalışma gücüne sahip olan bir evlât, çalışmaya zorlanır.

c. Ananın, kocasının nafakasıyla yetinmemesi. Yani karısının nafakasını veremeyen bir babanın yerine, evlâdı anasına nafaka verir. Keza babası vefat ederse, nafakası evlâdına vâcibdir.

Miktarı: Bu nafakaların miktarında bir sınır ve ölçü yoktur. Miktarı insanın ihtiyacıyla sınırlıdır. Bu ihtiyaç nisbeti de, örfe ve nafaka veren kişinin mâlî gücüne bağlıdır.

Bütün bu şartlardan anlaşılıyor ki, dinin ayrı olması hâlinde nafakada bir değişiklik olmuyor. Binaenaleyh müslüman bir çocuk, müslüman olmayan babasına nafaka vermekle mükellef olduğu gibi, müslüman bir baba da gayr-i müslim olan fakir ve sakat çocuğuna nafaka vermek zorundadır. Tabii ki bu karşılıklı nafakalar yukardaki şartların gerçekleşmesine bağlıdır. Fakat mürted (İslâm'dan dönmüş) kişi müstesnâdır. Baba olsun, evlât olsun nafakası verilmez.

4. Kocanın, karısına nafaka vermesi: Kadın ancak şu şartlar dahilinde nafakaya müstehak olur:

a. Nefsini kocaya teslim etmesi. Şöyle ki evlilikte meşrû olan zevklerden ve cinsel ilişkiden imtina etmemesi. Eğer bundan imtina ederse, nafakası kocasına vâcib olmaz.

b. İskanda kocasına tâbi olması. Kocasının oturmak istediği evde, kendisi de oturacak ve ikamet ettiği memlekette ikamet edecektir. Gerek evde ve gerekse mekânda Şer'î bir mâni olmadığı müddetçe, kocasına uymak zorundadır. Aksi takdirde nafakası kocasından düşer. Zira bununla naşize (isyankâr) olur.

Nafaka şartlarına haiz olan bir kadının, muhtaç olduğu tüm ihtiyaç ve masraflarının, kocası tarafından temin edilmesi vâcibdir. Ancak kocanın durumuna göre nafakanın miktar ve çeşidi değişir. Elbette zengin vereceği nafaka ile orta hâlli veya fakirin vereceği nafaka arasında bir

fark olacaktır. Bu konuda kocanın durumu dikkate alınır, kadının hâl ve durumu nazar-ı itibara alınmaz.

Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Geniş imkânları olan genişliğine göre nafaka versin. Rızkı kısılmış bulunan da Allah'ın kendisine verdiğinden versin..*"⁽³⁶⁾ Nafakanın miktar ve ölçüsü, kocanın geniş veya kısılmış durumuna tâbi kılınmıştır.

Peygamberimiz (s.a.v) de şöyle buyurmuştur: "*Kadınlarınıza yediğiniz şeylerden yedirin, giydiğinizden giydirin, yüzlerine vurmayın ve onlara çirkin söz söylemeyin.*"⁽³⁷⁾

Şu hâlde nafaka konusunda şöyle bir sıralama yapabiliriz:

- a. Kocanın, mâlî durumuna göre karısının yiyecek, içecek ve giyecek masraflarını karşılaması,
- b. Kendisine uygun bir mesken temin etmesi,
- c. Temizlik için gereken malzeme ve maddeleri temin etmesi,
- d. Eve lazım olan diğer ihtiyaçları karşılamasıdır.

Fakirliğinden dolayı karısının nafakasını veremez durumunda olan bir erkeğin; karısı ya buna sabırla tahammül eder veya nikâhın feshini talep ederek hakime baş vurur. Hakim talebine bakar ve kocasına üç gün mühlet verir. Dördüncü günü yine nafakayı ödemezse hakim veya hakim yoksa tayin edilen hakim nikâhı fesheder. Kadına da fesih izni verilebilir.

5. Diğer nafakalar: Zikredilen bütün bu nafakaların dışında insan bazı nafakaları vermekle de mükelleftir. Bunlar da insanın sahip olduğu hayvanların nafakalarıdır.

Şöyle ki, insan; sahip olduğu koyun ve sığır gibi eti yenen, merkep ve av köpeği gibi eti yenmiyen hayvanların yeme ve içme hakkını vermek zorundadır. Yoksa eti yenilenleri keser veya satar, eti yenilmiyenleri de satar veya başkasına verir.

(36) Talak: 7.

(37) Ebû Dâvûd: 2144.

D. HADANET (ÇOCUK BAKIMI)

Hadânet; kendi kendine yeterli olmayan çocuğun bakımını yapmak ve terbiye edip, gelişmesini sağlamaktır. Kısacası, çocuk bakımı demektir.

Çocuğun yedi yaşına kadar bakımına *hadânet*, bundan sonra bülûğ çağına kadar himayesine de *kefâlet* denir.

Hikmeti: Hadânetin meşrû kılışının hikmeti; küçük çocukların bakım ve terbiyesine bağlı olan sorumlulukları bir düzene koymaktır. Zira bazen karı koca boşanır veya çocuklarının terbiye ve himayesi hususunda aralarında anlaşmazlık meydana gelir.

Eğer bu bakım işi; aralarındaki anlaşmazlığın sonucuna veya taraflardan galip gelenin görüşüne bağlı bırakılsaydı, elbette bu küçük çocuklarda büyük zulüm ve yıkıma neden olurdu. Çocukların perişanlığa itilmesine sebebiyet verirdi.

İşte bunun içindir ki, çocukların bakımıyla ilgili anlaşmazlıklara ve çocuğun perişanlığına meydan verilmemesi için, birtakım kurallar meşrû kılınıp, bu mesuliyeti alabilecek kişiler belirtilmiş ve bunların vazifelerine açıklık getirilmiştir.

Hadânet kimin hakkıdır? Erkek karısını boşar ve boşanan karı ve kocanın, erkek veya kız çocuğu varsa ve bu çocuk temyiz çağına (7 yaşına) ulaşmamışsa; bakımının annesine verilmesi babaya verilmesinden daha uygundur. Çünkü annenin şefkati daha fazladır ve annesi bakım zorluklarına karşı daha sabırlıdır.

Birgün kadının biri Peygamber (s.a.v)'e gelir ve; "*Yâ Rasûlallah, bu çocuğumu karnımda taşıdım, sütümü verdim, kucağımda yetiştirdim. Fakat babası beni boşadı ve şimdi de onu benden almak istiyor.*" diye şikâyet eder. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurur: "*Başka koca ile evleninceye kadar, çocuğuna kocandan daha lâyıksın.*"⁽³⁸⁾

Çocuğun annesi vefat etmiş veya hadânetini (bakımını) almak istemiyorsa, anne annesine verilir. Sonra sıra ile baba anneye, kızkardeşine, teyzesine, halasına verilir. Çünkü çocuk bakımı, aslında kadın işidir. Kadının fitratı buna daha elverişlidir. Tabii ki bu arada gereken ücret ve mas-

(38) Ebû Dâvûd: 2276.

raflar, çocuğun babasına (velisine) aittir.

Bu kadınlardan hiçbirisi yok ise, bakımı babasına düşer, sonra sıra ile dedeye, kardeşine, amcasına, amca oğluna verilir.

Hadânet ne zamana kadar devam eder? Şer'an hadânetin müddeti, çocuk temyiz (ayırt etme) çağına erinceye kadar devam eder. Temyizden maksat; hiçbir kimsenin yardımını olmadan çocuğun kendi kendine yiyip içmek, tuvalate gitmek, pisliklerden temizlenebilmek ve abdest alabilmek gibi insana has işleri yapabilecek bir yaşa ulaşmasıdır. Temyiz, yaş itibarıyla 7 olarak kabul edilir. Çünkü genellikle bu yaştan itibaren çocuk ayırt etme kabiliyetine sahip olur.

Şu hâlde çocuk 7. yaşını tamamlayıp, ayırt etme kabiliyetine sahip olursa; artık hadânet zamanı biter ve çocuğun bakımında başka bir devre başlar. Buna da kefâlet denir.

Temyiz çağından sonra çocuk serbest bırakılır. Baba veya annesinden kimi isterse yanında kalır. Babası olmazsa, annesi ile dedesi arasında bir seçim yapar. Neticede kimi isterse yanında kalma hakkı doğar.

Hadânetin Şartları: Çocuğun bakım işini üzerine alan bir kimsenin aşağıdaki şartlara haiz olması gerekir:

1. **Akıllı olması:** Çünkü deli bakım işini yapamaz.
2. **Müslüman olması:** Binaenaleyh, müslüman çocuğu kâfirin himayesine vermek caiz değildir. Çünkü çeşitli vesilelerle çocuğu dinden çıkarabilir. Fakat kâfirin çocuğu müslümanın himayesine verilir.
3. **İffet ve emniyet sahibi olması:** Güvenilir ve dindar olmayan bir kimseye çocuk bakımı işi verilemez. Çünkü böyle kimselere güvenilmediği için veli olamazlar.
4. **Annenin evlenmemesi:** Anne başka bir koca ile evlenirse; bu koca çocuğun evine alınmasını kabul etse bile, hadânet hakkını kaybeder. Ancak çocuğun babası buna rıza gösterirse, annenin bakım hakkı devam eder.
5. **Daimi hastalıklardan hâli olması:** Anne, felç veya verem gibi hastalıklara yakalanmışsa ya da kör veya sağır olursa, bakım görevi kendisine verilmez. Çünkü bu durumda gereken bakımı yapamaz.

E. RIDA' (EMZİRME)

Emzirme; bir kadının sütünün emilmesine veya sağlamakla bebeğe verilmesine denir. Şu hâlde; bir kadın sütünü sağıp bir bebeğe içirirse, emmede olduğu gibi emzirme sayılır.

Hükümü: Bir kadının doğurduğu öz evlâdından başka bir bebeğe kendi sütünden emzirmesi câizdir. Emzirme, İslâm'dan önce de vardı ve uygulanırdı. İslâmiyet de bunu kabul edip, meşrû kıldı; çünkü zaman zaman buna ihtiyaç olmaktadır. Meselâ; bir bebeğin annesinin ölmesi veya annesinde bulunan hastalık yüzünden bebeğe süt vermenin zararlı olması gibi durumlarda başka bir kadın onu emzirir.

Nitekim Allah-u Teâlâ bu konuda şöyle buyurmuştur: **وَأِنْ تَمَاسَرْتُمْ** **فَسَرِّعْ لَهَا آخَرَىٰ.** "Eğer güçlkle karşılaşırsanız çocuğu başka bir kadının emzirsin."⁽³⁹⁾

Emzirmekle meydana gelen yakınlık: Bir kadın kendine yabancı olan bir bebeğe süt emzirirse; o bebek süt oğlu ve sütün sahibi olan kocası da o çocuğun süt babası olur. Emzirmeden dolayı aşağıdaki hükümler ortaya çıkar:

1. Kendisine süt emziren kadının nikâhı haram olur: Bu itibarla emziren kadının; emzirdiği çocuğunun öz annesi olmuş olsaydı, soyundan kendisine kimin nikâhı haram ise, süt sebebiyle de o çocuğa o kadının aynı derecedeki akrabaları haramdır.

Süt anne sebebiyle nikâhı haram olanlar:

- a. Emziren kadının kızı. Çünkü bu, süt çocuğunun süt kızkardeşidir.
- b. Emziren kadının kızkardeşi. Çünkü bu, süt çocuğunun süt teyzesidir.
- c. Emziren kadının, erkek ve kız çocuklarının kızları. Zira bunlar da süt emen çocuğu, süt kardeşlerinin veya süt kızkardeşlerinin çocuklarıdır. Yani bunlar o kişinin süt yeğenleri olmaktadır.
- d. Emziren kadının annesi. Çünkü bu da süt ninedir. Bütün bunların nikâhlanması süt sebebiyle haramdır.

Süt baba sebebiyle nikâhı haram olanlar:

a. Süt babanın kızı. Başka bir kadının kızı olsa bile, süt çocuğunun, süt kızkardeşidir.

b. Süt babanın kızkardeşi. Çünkü bu, süt çocuğunun süt halasıdır.

c. Süt babanın erkek veya kız çocuklarının kızları. Zira bunlar da süt çocuğunun erkek veya kız kardeşlerinin kızlarıdır.

d. Süt babanın annesi. Çünkü bu da süt çocuğunun ninesidir.

2. Süt çocuğunun oğlunun, süt annesinin kızıyla evlenmesi haramdır. Yani süt çocuğunun, süt annesinin kızıyla (süt kızkardeşiyle) evlenmesi câiz olmadığı gibi, onun oğlu da bu kızla evlenemez. Çünkü bu kız, süt halası olur.

Keza süt çocuğunun oğlunun; süt annenin kız kardeşi, çocuklarının kızları ve annesi ile de evlenmesi caiz değildir. Çünkü süt anne, çocuğa neseb anne olsaydı, bu mahremler ona haram olacaktı ki, süt analığı da neseb analığının hükmündedir.

3. Süt babasının, süt çocuğunun neseb akrabalarıyla evlenmesi câizdir. Meselâ; süt çocuğunun kız kardeşi, annesi ve halası gibi neseb akrabalarıyla evlenebilir. Çünkü bunlar süt babaya yabancdırlar.

Süt anne sebebiyle nikâhı haram olanlar Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadis-i şerifte sabittir. Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: **وَأُمَّهَاتُكُمُ اللَّائِي أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخَوَاتُكُمُ مِنَ الرَّضَاعَةِ.**

"Sizi emziren analarınız, süt bacılarınız... Size haram kılındı."⁽⁴⁰⁾

Peygamberimiz (s.a.v) de şöyle buyurmuştur: **"Neseble nikâhlanması haram olanlar, süt sebebiyle de haramdır."**⁽⁴¹⁾

Birgün Peygamber (s.a.v)'e; amcası Hamza (r.a)'ın kızı ile evlenmesi teklif edilirken şöyle buyurmuştur: **"Hayır, onunla evlenmek bana helâl değildir. Çünkü o benim süt kardeşimin kızıdır."**^(b) Neseble kiminle

(40) Nisâ: 23.

(41) Buhârî: 2553; Müslim: 4144.

(b) Zira Hz. Hamza, Peygamberimiz (s.a.v)'in amcası olduğu gibi, aynı zamanda onun süt kardeşi idi. Bu nedenle kızıyla evlenmesi caiz değildir. Çünkü Hz. Hamza'nın kızı, Peygamber (s.av.)'in süt kardeşinin kızı oluyordu. Yani yeğeni idi.

evlenmek haram ise, süt sebebiyle de haramdır."(42)

Âyet-i Kerimede; süt annenin, süt çocuğa anne; kızının da ona bacı olduğu açıklanmıştır.

Her iki hadis de; bunlara bağlı olan hükümlere açıklık getirmekte ve süt analığın hükmünün, neseb analığın hükmü gibi olduğunu bildirmektedir.

Emzirmenin şartları: Emzirme sebebiyle akrabalık bağı sabit olabilmesi ve bu yüzden evlilik haramlığının gerçekleşebilmesi için üç şart vardır:

1. Emzirilen çocuğun iki yaşını bitirmemesi: Şu hâlde; iki yaşını bitiren çocuk ne kadar emzirilirse emzirilsin bu hüküm sabit olmaz.

2. Aralıklı bir şekilde beş defa emzirilmesi: Emzirme 3-4 defa olursa, süt akrabalığı sabit olmaz.

3. Her defasında az da olsa, sütün bebeğin karnına ulaşması: Beş veya daha fazla emzirildiği hâlde süt, çocuğun midesine ulaşmazsa, meselâ; daha boğazında iken o sütü kusarsa hüküm sabit olmaz. İşte bu şartlardan biri bulunmazsa, süt akrabalığı sabit olmaz ve netice itibarıyla evlilikte haramlık söz konusu olmaz.

F. NESEB

Neseb: Akrabalıktır. Neseb, birçok çeşitli hüküm ve meselelerin ana temelidir. Miras, evlilik, velâyet ve vasiyet gibi hukukî ve ailevî meselelerde gerekli olan unsurdur. Çünkü insan neseble mirasçı olur, neseble evliliği câiz veya haram olur ve neseb ile veli olur.

Bunun içindir ki, nesebi isbat eden delilleri beyân etmek ve bu delilleri şüpheyi meydana vermeyecek veya isbatında başka bir delile ihtiyaç bırakmayacak şekilde zabt etmek gerekir.

İki kişi arasında Şer'î yönden neseb nasıl sabit olur? Ki buna bağlı olan Şer'î meseleler yerini bulsun...

NESEBİN İSBATI

Neseb belirsizliği veya anlaşmazlık halinde Şer'î yönden neseb, aşağıdaki hükümlerden biriyle sabit olur:

I. İkrar: Birşeyin hakikatini kabul etmek demektir. Meselâ; neseb konusunda bir adamın; "*Ben bu Zeyd'in babasıyım .*" veya Zeyd'in; "*Ben bu adamın oğluyum .*" diyerek ikrar etmeleri gibi..

İkrarın sıhhat şartları: Bu sözlerden herbirisinin, baba veya oğuldan herbiri için geçerli olabilmesi ve ikrar olarak sayılabilmesi için, aşağıdaki şartların bulunması gereklidir:

a. His ve görünüşün, bu ikrarı yalanlamaması: Şöyle ki; baba ve oğul öyle bir yaşta olmalı ki, bu yaş oğulun o babadan olabilme imkânını vermelidir. Eğer ikisinin yaşları eşit veya bu yaş, baba oğul olacak imkânı vermiyorsa, bu ikrar geçerli sayılamıyacağı gibi, neseb de sabit olmaz.

b. Şeriat'ın bu ikrarı yalanlamaması: Şeriat'ın yalanlanması da şöyledir: Bir kimse kendisine ait olduğunu ikrar ettiği çocuğun, başkasının çocuğu olduğunun herkes tarafından bilinmesidir. Çünkü bir kimseye sabit olan bir neseb, ikrarla başkasına Şer'an intikal olunamaz. Çocuk ister o kimseyi doğrulasın, ister yalanlasın hüküm değişmez.

c. Çocuğun doğrulaması: Çocuk âkıl ve bâliğ ise, kendisinin babası olduğunu ikrar eden kişiyi doğrulaması gerekir. Çocuk, bu adam yalan söylüyor, babam değildir derse, neseb sabit olmaz.

d. İkrarın, bir menfaatin sağlanması veya bir zararın giderilmesi için yapılmaması: Meselâ; adamın biri, ölen bir gencin servetini almak veya bir çocuk sayesinde kendini bir zarardan korumak için ikrar yaparsa; bu bir ikrar sayılmaz. İddia sayılır. Dâvâsını, iki âdil ve doğru kimsenin şahitliğiyle isbat ederse, dâvâyı kazanır. Yoksa o çocuğun nesebini kazanamaz.

II. Şahitlik: Bunun için şahitlik şartlarına haiz olan iki erkeğin şahâdeti lazımdır. Bu şartlar nikâh konusunda zikredildi. Şu hâlde neseb, kadınların veya bir erkek ile iki kadının şahâdetiyle sabit olmaz. Nikâhta olduğu gibi, bu şahitliğe de iki erkek gereklidir. Çünkü neseb, nikâhtan bir parçadır. Genelde nikâha erkekler vakıf olur. Bu nedenle nikâhta kadınların şahâdeti kabul olunmaz.

III. Yayılan haber: Nesebin bir isbatı da yayılmış haberle olur. Şöyle ki; bir şahsın, adamın birine veya bir kabileye mensup olduğunun, bulunduğu belde halkınca bilinmesiyle o şahıs, o adama veya o kabileye nisbet edilir.

İşte bu şekilde yayılmış bir haber şahitlik hükmünü alır ve böyle bir haber nesebin sübûtuna yeterlidir.

Ancak o belde halkının, yaymış oldukları haberde yalan üzerine birleşmelerinin akla sığmayacak kadar çok olması şarttır.

Emzirmenin Sübûtu:

Neseb hangi hükümlerle sabit oluyorsa, emzirme de aynı hükümler ile sabit olur. Şu hâlde emzirme:

I. Emziren kadının ikrarı ile: Çocuğu emziren kadının ikrarı ile çocuğun nesebi sabit olur.

II. Şahitlikle: Yalnız neseb şahitliği gibi emzirme şahitliğinde erkekler şart değildir. Emzirmedi kadınların şahâdeti câiz ve yeterlidir. Çünkü buna genelde kadınlar vâkıftırlar. Binaenaleyh, emzirme sübûtu ile ilgili geçerli olan şahâdet şöyledir:

- a. İki âdil erkeğin şahâdetiyle,
- b. Bir erkek ile iki kadının şahâdetiyle,
- c. Dört âdil kadının şahâdetiyle emzirme sabit olur.

III. Yayılan haber: Bir de, yukardaki şartlara haiz olan böyle bir haber ile de emzirme sabit olabilir.

G. LAKÎT (BULUNAN ÇOCUK)

Lakît: Sokağa ve benzer yerlere terkedilmiş çocuğa denir. Kısacası, bulunan çocuktur. Böyle kimsesiz çocuğa sahip çıkıp, beslemek büyük hayırlardandır. Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: "*Hayır işleyin ki, umduğunuz kurtuluşa eresiniz.*"⁽⁴³⁾

Hüküm: Sokak kenarlarında ya da cami avlusu gibi yerlerde bırakılmış çocuğun, ona bakacak akrabası çıkmazsa; böyle bir çocuğu gören kimsenin alıp besmelesi ve sorumluluğunu üzerine alması farz-ı kifâyedir. Bundan haberdar oldukları hâlde, böyle bir çocuğu bırakıp ihmal ederlerse, bütün mahalle halkının ya da o köy veya şehir halkının hepsi günahkâr olur. Eğer onlardan biri onun terbiye ve himayesini üzerine alırsa, sorumluluk ve gûnahtan hepsi kurtulur.

Lakîf için şahit tutmak: Böyle bir çocuğu alıp, beslemek isteyen kimsenin, bulup aldığına dair şahit tutması vâcibdir. Ki bu sayede o çocuğun neseb mahiyeti ve hür olduğu bilinsin. Keza çocuğu bulurken yanında mal ve para varsa, bunun için de şahit tutması vâcibdir. Ki bulan kimse tühmet altında kalmasın ve çocuğun malı da koruma altına alınabilsin.

Himayecinin şartları: Terkedilmiş çocuğu bulan bir kimsenin onu himayesine almasının farz-ı kifâye olduğunu söyledik. Ancak böyle bir çocuğun herkesin yanına bırakılması câiz değildir. Fakat aşağıdaki 4 şarta haiz olan kimsenin yanına bırakılabilir:

1. Müslüman olmak: Terkedilmiş çocuğu kâfirin yanında bırakmak câiz değildir.

2. Adil olmak: Fasıklık ve emniyetsizliğiyle bilinen kimsenin yanında da bırakılamaz.

3. Bâliğ olmak: Ergin olmayan çocuğun yanında bırakılmaz.

4. Mukim olmak: Başka bir yere gitmek isteyen kimseden çocuk alınır. Çünkü ona hıyanet etmesinden, iyi bakmamasından ya da köle olarak satmasından endişe edilir.

Şu hâlde terkedilmiş çocuğu bulan, fakat bu şartlara haiz olmayan kimseden alınır ve şartlara haiz olan kimseye verilir.

Bütün bu şartları kontrol altına alan ve yönlendiren, yani bulunan çocuğu şartlara haiz olan kimseye verme ve şartlara haiz olmayan kimseden alma yetkilerine sahip olan, müslümanların kadısı veya hakimi, yöneticisidir. Çünkü hakim, velisi bulunmayan kimsenin velisidir.

Binaenaleyh, terkedilmiş çocuğa veli ve himayeci tayin etme yetkisi hakime verilmiştir. Bütün bunlar gösteriyor ki, bu çocuğun bakım işleri

devletin kontrolü altında olmalıdır.

Lakîtin masrafları: Terkedilmiş çocuğun yanında mal ve para bulunursa, o mal çocuğun malı kabul edilir ve ihtiyacı o maldan karşılanır. Tabii ki bu harcama hakimnin izni ve gözetimi altında olacaktır. Şayet hakim yoksa, o harcamalar için şahit tutmak yeterlidir.

Eğer çocuğun yanında mal bulunmazsa, onu himayesine alan kişi nafakasını üzerine alırsa, iş biter. Yoksa nafaka ve masrafları, Beytül-Mâl'a (hazineye) aittir. Nafakası, kamu maslahat payından karşılanır.

Bu hüküm, İslâm âlimlerinin görüş birliğiyle sabittir. Nitekim Hz. Ömer (r.a); terkedilmiş çocuğun nafakasıyla ilgili sahâbelerin görüşünü sorarken, hepsi de Beytül-Mâl'dan karşılanması gerektiği hükmünü, görüş birliği içinde belirtmişlerdir.

Eğer bu tip çocukların çokluğundan dolayı, Beytül-Mâl'da bunlara harcanacak para bulunmazsa veya daha önemli yerlere harcanması gerekiyorsa; bu sefer hakim devlet namına, zenginlerden borç para alır ve o çocuklar için harcar.

Lakîte bakımın ehemmiyeti: Bütün bu hükümler gösteriyor ki, İslâm dini, terkedilmiş kimsesiz çocuklara büyük önem vermiştir. Himaye, beslenme ve terbiyelerini yüksek bir mevkide tutmuştur. O kadar ki, bir müslüman toplumu içinde terkedilmiş tek bir çocuk dahi ihmal edilirse, bütün o müslüman toplumu mesûl ve günahkâr olur. Devlet de bunları ihmal ederse, keza devlet yetkilileri sorumlu ve günahkâr olur.

Lakît evlâtlık edinilemez: Lakît, yani bulunan çocuğun himaye ve beslenmesi, onun evlâtlık olarak kabullenilmesi için meşrû değildir. Yani böyle bir çocuğa verilen ehemmiyete binaen evlât edinilmesi, yani öz evlat gibi kabul edilmesi câiz değildir.

Böyle bir çocuk bülûğ çağına kadar beslenir; bülûğdan sonra da bir tehlikeyle karşılaşır veya yardıma ihtiyacı olursa, ona yardımcı olunur. Ancak erkek veya kadın olsun, yabancı ve kimsesiz bir çocuğu kendisinin öz evlâdı gibi kabul etmesine cevaz yoktur.

İslâm dini, terkedilmiş çocuğun beslenmesi ile evlât edilmesi arasında kesin bir ayırım yapmıştır:

Şöyle ki, terkedilmiş çocuğun alınıp terbiye edilmesi vâcibdir. Bu-

nun sebebi de İslâm kardeşliğidir; insanî merhamet ve acıma hissidir.

Evlât edinmek ise, yani neseb uydurmak haramdır ve batıldır. Çünkü nesebin sebebi doğum veya evliliktir. Halbuki terkedilmiş veya evlât edinilmiş kimse ile kendilerini himaye eden kimse arasında, ne doğum ve ne de evlilik olayı yoktur.

Bunun içindir ki, ne şekilde olursa olsun, neseb uydurmak yoluyla yabancı bir çocuğu evlât edinmeyi, Yüce Allah Kur'ân-ı Kerîm'de yasaklayıp haram kılmıştır.⁽⁴⁴⁾ Çünkü bunun pek çok sakıncası vardır. Şöyle ki;

Öz evlâdın mirasta hak ve hukuku vardır; bu konuda alır ve verir. Keza nafaka verme sorumluluğu vardır ve icap ettiğinde de kendisi nafaka alır. Bütün bunlar öz evlâdın birer hak ve vecibesidir.

Bir de öz evlâdın mahremlerine nikâhı haramdır. Mahremlerine bakması, onlarla başbaşa kalması ve aralarına karışması câizdir.

Eğer evlât edinme câiz olsaydı ve evlâtlık da öz evlât gibi kabul edilseydi; bunda büyük haksızlık olurdu. Çünkü mirasta öz evlâda ortak olur ve hakkı olmayan bir malı alırdı.

Keza ahlâk ve evlilik hukukunda da haksızlık olurdu. Zira evlâtlık gerek annesiyle ve gerekse kız kardeşleriyle, öz evlât gibi oturup kalkardı. Halbuki bu çocuk kendileri için yabancı olduğundan, bu tür hareketler haramdır. Evlâtlık kendi öz kızkardeşiyle evlenemezdi, halbuki o evin kızlarıyla evlenmesi câizdir.

İşte bütün bu sakıncalar içindir ki, Allah-u Teâlâ, bir neseb uydurmasından ibaret olan evlât edinme âdetini ve öz neseb bağına ait olan bütün hak ve hükümlerin evlâtlığa tanınmasını haram kılmıştır.

İslâm dini; evlât edinme yoluna ihtiyaç bırakmadan, terkedilmiş kimsesiz çocuğun bakım işlerine, yani himaye ve terbiyesine, köklü düzenlemeler ve çözümler getirmiştir. Bu konuda müslümanları uyarmış ve kendilerine çok önemli sorumluluklar yüklemiştir. Kimsesiz çocuk bakımına ehemmiyet vermiştir.

(44) Ahzâb: 4, 5.

5. BÖLÜM

A) VAKIF

B) VASIYET

C) FERAİZ

A. VAKIF

Vakıf; lûgatta, hapsetmek mânâsına gelir. Şeriat'ta ise; kendisi bâki kalmakla birlikte, istifade etmenin mümkün olduğu bir maldan el çekip, mübah bir cihete hapsedilmesine, bırakılmasına denir.

Yeri ve mahiyeti: İslâm'da vakıf, övgüye değer, müslümanların çok kıymetli eserlerindendir. Allah (c.c) rızası için yapılan ibadetlerden biridir.

Vakıf; vakfedenin îmânının doğruluğuna, hayra rağbetine, müslümanların yararına düşkünlüğüne, bunlara ve kendisinden sonra gelecek nesillerinin sevgisine delâlet eden açık bir delildir.

Peygamberimiz (s.a.v)'in zamanından itibaren müslümanlar vakıf alanında büyük örnekler vermiş, pek çok vakıflarda bulunmuş ve sayılamıyacak kadar malları sebil etmişlerdir. Birçok yerlerde vakıf müesseseleri kurmuşlardır. Bunların başında; camiler, medreseler, hastahaneler ve kervansaraylar gelir. bunları vakfetmekle de kalmamış, aynı zamanda bu eserlerin devam etmeleri ve harap olmamaları için, onları ayakta tutacak; tarla ve bina gibi gelir sağlayacak kaynakları da, bu yerlere vakfetmişlerdir.

Bu hayırlı işe müslümanların kumandanı ve askeri, tacir ve sanatkârı, erkek ve kadını herkes iştirak etmiştir. Bugün her İslâm ülkesinde bu vakfiyeler milyarlarca gelir sağlamaktadır. Her bölgede vakıfları idare eden müdürlük ve hatta ülke çapında bakanlık kurulmuş ve bununla ilgilenilmektedir. Böylece müslümanlar gün geçtikçe vakıf alanını genişletebilmiş ve vakıf medeniyetini en yüksek düzeye çıkarabilmişlerdir. Allah (c.c) bu salih insanlara hayır ihsan etsin ve kendilerine bol bol ecir ve sevap versin.

İşin hüznün verici ve üzücü tarafı, günümüzdeki müslümanlarda vakıf rağbetinin azalmış bulunmasıdır. Cârî sadaka olan vakıfta ve hayırlı işlerde, nefislerini cimrilik kaplamıştır.

İşte bu durum çok üzücü birşeydir. Çünkü bu sebeple şu üzücü hâller ortaya çıkar. Bunlar; ecir ve sevaba rağbetin azalması, ahiret haya-

tına ve nimetlerine îmânın zafiyeti, aşırı dünya sevgisi ve dünya hayatını ahiret hayatına tercih etmektir. Sanki Allah'ın; "*Sizler dünya hayatını tercih ediyorsunuz.*"⁽¹⁾ ilâhî ikazını hiç işitmemişiz...

Günahtan dönmek ve ibadete yönelmek, ancak ve ancak Allah-u Teâlâ'nın yardımıyla mümkündür.

Önemi: Vakıf, çok önemli ve çok hayırlı bir iştir. İnsanların hayatta iken malları ile yapabilecekleri en ulvî hayır işi vakıftır.

Vakıf, hem âyet ve hem de sünnet ile sabittir. Allah (c.c) şöyle buyurmuştur:

«لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيمٌ.»

"Sevdiğiniz şeylerden (Allah için) sarfetmedikçe iyiliğe erişemezsiniz. âyeti hakkımızda tecelli etmiş ve "Oysa ahiret (hayatı) daha iyi ve daha sürekli." ⁽¹⁾ Her ne sarfederseniz, şüphesiz Allah onu bilir."⁽²⁾

Ebû Talha (r.a) bu Âyet-i Kerime'yi duyunca vakfetme niyeti ile Hz. Peygamber (s.a.v)'e gidip; "*Yâ Rasûlallah, en sevdiğim mallarımdan 'Beyraha' adındaki bahçemdir. Bunu vakfediyorum.*"⁽³⁾ demiştir. Bu bahçe Medine'de çok güzel ve çok meşhur idi. Hurma ağaçları bol, suyu güzeldi. Peygamberimiz (s.a.v) zaman zaman o bahçeye gider, gölgelenir ve onun suyundan içerdi. İşte bu Âyet-i Kerime nâzil olunca, Ebû Talha (r.a) Allah (c.c) rızası için Medine fakirlerine vakfetti.

Bu konuda Peygamberimiz (s.a.v) de şöyle buyurmuştur:

«إِذَا مَاتَ الْإِنْسَانُ انْقَطَعَ عَنْهُ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثَةٍ: إِلَّا مِنْ صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ، أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ، أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ.»

"İnsan ölünce ameli kesilir. Ancak üç şey müstesnadır. Bunlar; câri (devam eden) sadaka, kendisiyle faydalanan ilim veya kendisine duâ eden salih bir evlâttır."⁽⁴⁾

(1) A'lâ: 167.

(2) Âl-i İmrân: 92.

(3) Buhârî: 607.

(4) Müslim: 1631.

Bu hadiste; âlimlere göre câri sadakadan maksat; vakıftır. Salih evlât ise, Allah'ın ve kullarının haklarını yerine getiren kişidir.

Birgün Hz. Ömer (r.a), Peygamberimiz (s.a.v)'in huzuruna gelir ve; "*Yâ Rasûlallah, Hayber'de ne yapmamı emrediyorsunuz?*" diye sorar. Peygamberimiz (s.a.v); "*Eğer istersen aslını vakfedip sadaka verirsin.*" buyurdu. Bunun üzerine Hz. Ömer; "*Satılmaması, hibe edilmemesi ve miras olarak intikal etmemesi şartıyla sadaka (vakf)ettim. Gelirinden faydalanılsın.*" dedi.⁽⁵⁾

En meşhur rivâyete göre, İslâm'da ilk vakıf, bu şekilde Hz. Ömer tarafından yapılmış ve bütün Ashâb-ı Kirâm'a örnek olmuştur.

Bundan sonra vakıf, Sahâbe arasında çok yayıldı. Hatta Câbir (r.a) Sahâbeler'den imkânı olup da vakıf yapmamış bir kimse kalmadığını söylemişlerdir. İmam-ı Şafiî de, Sahâbeler'den 80 kişinin vakıf yaptığını nakletmektedir.

Vakfın Rükünleri

Vakfın dört rüknü vardır. Bunlar; *vâkıf, mevkûf, mevkûfun aleyh* ve *sîğadır*. Bu rükünlerin herbirinin birtakım şartları da vardır. Bu şartlar gerçekleşirse, vakıf en mükemmel şekliyle meydana gelir. Şimdi her rükünü ve buna bağlı şartları açıklıyoruz:

I. Vâkıf (vakfeden şahıs) Vakıf yapan şahsın hayır yapmaya ehil; yani hür, bâliğ ve âkıl olması, kendi isteğiyle vakıf yapması şarttır. Şu hâlde; kölenin, delinin, çocuğun ve zorlanılan kişinin vakfı sahih değildir. Keza deli ve çocuğun velisinin, onların namına mallarından vakıf yapması da câiz değildir.

Hastanın vakfı: Ölüm döşğinde bulunan ve hayatından ümit kesilen bir kimsenin; malının üçte birinden fazlasını vakıf etmesi câiz değildir. Bu da vârislerin mirastaki haklarına riayet edilmesi içindir. Nitekim Sa'd b. Ebî Vakkas (r.a) ölüm döşğinde iken malının üçte ikisini, sonra yarısını sadaka (vakf) vermek hususunda müsaade istemesi üzerine; Rasûlullah (s.a.v) en fazla üçte birini vakfetme müsaadesini vermişlerdir.⁽⁶⁾

(5) Buhârî: 2586; Müslim: 1632.

(6) Buhârî: 1233; Müslim: 1628.

Kâfirin vakfı: Şafîî âlimleri; kâfir bir kimsenin vakfının, camiye olsa dahi geçerli olduğunu söylemişlerdir. Bu konuda itikadımız muteberdir. Binaenaleyh, kâfir, vakfı hayır olarak itikat etmezse bile vakfı sahihtir. Çünkü hayır ve teberruya ehildir; vakıf ve benzeri teberruların, geçerli olabilmesi için niyet şart değildir. Niyetin geçerli olabilmesi için müslüman olmak şarttır. Halbuki teberrularda niyet şart değildir. Hem de kâfirin verdiği sadaka ve nafakaya karşı, dünyada mükâfatı verilir. (Meselâ; ona mal, evlât ve sıhhat ihsan edilir.) Ancak ahirette ecir ve sevaptan hiçbir payı olmaz.

Bu konuda Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Şüphesiz Allah, mü'minin hiçbir iyiliğini karşılıksız bırakmaz. Dünyada (mal, evlât ve sıhhat ihsan ederek) karşılığını verir ve ahirette de onu mükâfatlandırır. Kâfire gelince; Allah için yaptığı iyiliklerin karşılığını dünyada (mal, mülk, sıhhat olarak) verir, ahirete gidince kendisinin mükâfatlandırılacağı bir iyiliği kalmaz.*"⁽⁷⁾

II. Mevkuf (vakfedilen şey)Bunun da birtakım şartları vardır. Şöyle sıralayabiliriz:

a. Mevkûfun kendisi ve muayyen olması: Şu hâlde; birşeyin yalnız menfaatını ya da kirasını vakfetmek sahih değildir. Bu menfaatin vaktli veya sürekli olması hükmü değiştirmez. Meselâ; evin içinde bir sene veya sürekli olarak oturmayı ya da bundan sağlanacak kira gelirini vakfetmeyi şart koşturmak geçerli değildir. Bu bir yardım veya normal sadaka çeşididir. Çünkü menfaat asla tâbidir. Birşeyin aslı kişinin mülkiyetinde kaldığı müddetçe, menfaat da onun mülküdür. Bu nedenle menfaat vakfedilerek asıldan ayırt edilemez.

Keza vakfedilen şey belli değilse vakıf sahih değildir. Meselâ; iki evimden veya arabalarımın birini vakfettim demekle; vakfedilen şey belli olmadığı için, böyle bir vakıf geçerli sayılmaz. Çünkü böyle bir söz ciddiyetle bağdaşmaz, şaka ile söylenmiş gibi bir mânâ taşır.

b. Mevkûfun vakfedenin mülkü olması: Şu hâlde başkasına ait birşeyin vakfı geçerli değildir.

c. Mevkûfun faydasının devamlı olması: Gıda maddeleri gibi şeylerin vakfı sahih değildir. Çünkü bundan istifade sürekli olamaz. Tüketilmesiyle yok olur.

(7) Müslim: 2808.

Faydasının devamlı olmasından maksat; nisbî bir devamlılıktır, ebedî değildir. Şu hâlde; bir kimse araba veya hayvan vakfında bulunursa, vakfı sahihtir. Her ne kadar bunların menfaati sürekli değilse de; çünkü araba bozulur, hayvan ölür, ancak bunlardan istifade nisbî olarak, yani kendi çapında devamlı sayılır.

d. Mevkûfun menfaatının mübah olması: Yani bu menfaat haram birşey olmamalıdır. Gayr-i meşrû aletlerin vakfı câiz değildir. Çünkü bunların menfaati haramdır.

Taşınmazların Vakfı: Tarla, ev, bağ-bahçe, çeşme ve kuyu gibi taşınmaz mallar hangi yerde olursa olsun, hâl-i hazırda veya ileride bundan faydalanmaya elverişli bulunduğu müddetçe vakfı câizdir.

Kitâb, Sünnet ve Sahâbeler'in uygulamaları, bu çeşit vakıfları uygun bulmuştur. Yukarda belirttiğimiz gibi, Sahâbeler'den imkânı olup da vakıf etmeyen kimse kalmamıştır. Malumdur ki Sahâbeler'in yapmış oldukları vakfın çoğu ev, arazi ve kuyulardan ibaret idi.

Taşınırın Vakfı: Hayvan, araba, harp malzemeleri, giyim eşyaları, sergiler, kaplar ve faydalı kitaplar gibi taşınır mal ve eşyaların vakfı sahihtir.

Bu konuda Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Kim, Allah'a î mân ederek ve va'dini tasdik ederek Allah için bir at vakfederse; kıyamet gününde, o hayvanın yediği, içtiği, tersi ve idrarı vakfedenin sevap terazisine konacaktır.*"⁽⁸⁾

Hatib eş-Şirbinî "*Muğni'l-Muhtaç*" adlı kitabında şöyle demiştir: Çeşitli asırlarda İslâm âlimleri; mescidlere sergiler ve kandillerin vakfının câiz olduğunda görüş birliği içinde olmuşlardır. Buna, aykırı görüş belirten olmamıştır.

Müşterek Malın Vakfı: Bir malda ortak olan iki veya daha fazla kişiden birinin kendi payını vakfetmesi sahihtir. Bu mal taşınmaz veya taşınır olsun, hüküm aynıdır. Bir kişi kendi payını vakfedebileceği gibi, birkaç kişi de kendi hisselerini vakfedebilirler.

III. Mevkûfunaleyh (kendisine vakfedilen) Kendisine vakfedilen iki kısma ayrılır:

(8) Buhârî: 2698; Nesâî

a. Muayyen olan: Kendisine vakfedilen kişi veya kişiler belli ise; vakıf etmek sırasında kendisine mal edilebilecek durumda olması şarttır. Yani kendisine vakfedilen kişinin, hâl-i hazırda var olması gerekir. Şu hâlde; henüz dünyaya gelmemiş çocuğa veya hayvana ya da vefat eden kimseye vakfetmek sahih değildir. Çünkü vakıf sırasında o şeyi bunlara temlik etmek mümkün değildir.

b. Muayyen olmayan: Kendisine vakfedilen şey belli değilse; yani vakıf; mescidlere, fakirlere ve medreselere gibi umumî ise, günaha sebebiyet verecek birşey olmaması şarttır. Şu hâlde; kilise ve kumarhane gibi meşrû olmayan yerlere vakfetmek câiz değildir.

Bütün bunlar gösteriyor ki fakirlere, âlimlere, kurrâlara, mücahitlere, Kâbe'ye, mescitlere, medreselere, köprülere, hastahanelere, ölülerin tekfinine ve bunlara benzer umûmî toplumlara ve hayır yerlerine vakfetmek Şer'an câizdir. Üstelik bir nevî ibadettir. İslâm dini bu çeşit vakıflara teşvik etmiş, karşılığında ecir ve mükâfat vadetmiştir.

IV. Sîğa (vakfetmeyi ifade eden söz): Meselâ; "*Falan şeyi, filana vakfettim.*" gibi sarîh söz veya "*Benim şu malım fakirlere sadakadır.*" gibi kinayeli sözlerdir. Ancak kinayeli sözlerde vakıf niyeti gerekir.

Sarîh ve kinayeli vakıf sîgalarının birtakım şartları vardır. Bunları da şöyle özetleyebiliriz:

a. Sîğanın muvakkat olmaması: Meselâ; "*Şu tarlamı ilim taleberine bir seneliğine vakfettim.*" diyerek zaman tahdidi yapılırsa, vakıf geçerli sayılmaz. Çünkü vakfın sürekli olması şarttır.

Ancak İslâm âlimleri mescit, tekke (dindar fakir kişilerin yurtları) ve kabristan gibi yerlerin vakfını, bu şarttan istisna etmişlerdir. Vakfın devamlılığına hükmetmiş ve imkân dahilinde sîğanın tashihini yapıp, şartın iptali cihetine gitmişlerdir. Binaenaleyh bir kimse; "*Bu tarlamı, mescit veya kabristan ya da tekke olarak bir seneliğine vakfettim.*" dese, bu vakıf sürekli bir şekilde geçerli olur; tayin edilen zaman (bir seneliği) iptal edilir ve geçersiz sayılır.

b. Bir şarta bağlanmaması: Vakıf öyle bir akittir ki, o andan itibaren vakfedilene mülk olması iktiza eder. Bu nedenle bir şarta bağlanması sahih değildir. Şu hâlde; bir kimse, "*Zeyd geldiği zaman, evimi fakirlere vakfettim.*" veya "*Karım rıza gösterirse, arabamı fakirlere sebil ettim.*"

dese, vakıf geçersizdir.

Yukarda istisnâ edilen yerler, aynı şekilde bu şarttan da müstesnadır. Binaenaleyh bir kimse; "*Ramazan ayı geldiğinde, evimi mescit olarak vakfettim.*" dese, vakıf sahih olur, şart ise geçersiz sayılır.

c. Vakfın hemen gerekli kılınması: Vakfın sığası icra edilirken, yani vakıf yaparken, üç günlük muhayyerlik şartının (alış verişte câizdir) öne sürülmemesi lazımdır. Şu hâlde^; bir kimse; "*Hayvanımı fakirlere vakfettim, ancak üç günlük mühlet olsun.*" dese, akit bâtil olur. Çünkü bu durumda vakıf kesinleşip gerekli kılınmıyor, oysa vakfın muktezası, akit-ten itibaren gerekli kılınmasıdır.

Vakfı kabul etmek:

Vakıf belirli bir şahsa yapılırsa, meselâ; "*Halid'e falan şeyi vakfettim.*" diyen bir kimsenin vakfının sahih olabilmesi için kendisine vakfedilen kişinin bu vakfı kabul etmesi şarttır. Kabulün de icabın (verilişin) akabinde olması vâcibdir. Şöyle ki; vakfeden, "*Bu evimi, Halid'e vakfettim.*" der ve Halid de bu vakfı kabul ederse geçerli, kabul etmezse geçersiz sayılır. Şayet hazır değilse, haberi duyunca kabul etmesi gerekir.

Vakıf belirli bir şahsa değilse, meselâ; fakirlere ya da mescit gibi yerlere olursa, böyle bir vakfın sıhhati için kabul şart değildir.

Vakfedenin, vakfından faydalanması

Birşeyi vakfeden bir kimsenin, kendi vakfından faydalanması câiz değildir. Çünkü vakıf; vakfedilen şeyin ve bunun faydalarının da, vakfedenin mülkünden çıkması demektir.

Ancak İslâm âlimleri şu istisnaları yapmışlardır; diğer müslümanlar gibi bu çeşit vakıflardan faydalanabilir. Binaenaleyh vakfettiği mescitte namaz kılabilir, o kuyudan su içebilir ve o kabristanda defnolunabilir.

Vakfedilen şeyde tasarruf:

Vakıftan; alım, satım, hibe veya verasetle tasarruf etmek câiz değildir. Bu gibi tasarruflar, ne vakfeden, ne de kendisine vakfedilen şahıs tarafından yapılamaz. Kendisine vakfedilen, muayyen olsun veya olmasın hüküm değişmez. Çünkü vakıf, Allah'ın mülkiyetine intikal eder, öyle kalması da gerekir.

Nitekim Ömer (r.a) kendi vakfıyla ilgili şöyle demiştir: *لَا يَبَاعُ وَلَا يُؤْتَى وَلَا يَرثُ*, "Satılmaz, hibe edilmez ve miras olarak bırakılmaz."⁽⁹⁾ Ancak vakfın geliri, vakfedilene aittir, bunlarla tasarruf etmesi hakkıdır.

Vakfedilen şeyin masrafı

Buna gerekli olan ihtiyaç ve masraf; meselâ; hayvanların yemine, binaların tamirine veya aletlerin bakımına lazım olan harcamalar; vakfedenin şartına göre ya kendi malından veya vakıf malından karşılanır.

Eğer vakfeden bir şart koşmamışsa, lazım olan harcamalar vakfın gelirinden yapılır. Vakfın geliri yok ise, Beytü'l-Mal'dan karşılanır. Çünkü Beytü'l-Mal müslümanların işleri ve yararları için vardır. Vakfedilen şeye gerekli olan harcamalar müslümanların yararlarındandır.

Vakfedilen şeyin kullanılmazlığı

Vakıf, kullanılmaz hâle gelirse, meselâ, cami sergileri yıpranır veya ağaçları kırılırsa; yakmaktan başka birşeye yaramaz hâle gelirse, satılması câiz görülmüş ki zayi olmasın. Bunun parası cami işlerine sarfedilir, mümkünse satılan o vakfın benzeri veya küçüğü satın alınır.

Bir cami yıkılır ve hâl-i hazırda tekrar inşası mümkün değilse, hiç bir şekilde satılmasına cevaz yoktur. Çünkü ilerde inşası mümkün olabilir. Bu caminin geliri varsa ve yeniden yapılmasına imkân görülüyorsa, geliri biriktirilir ve koruma altına alınır. Şayet yeniden yapılması beklenmiyorsa, o zaman geliri buna en yakın olan başka bir camiye sarfedilir.

Kendisine vakfedilen şahsın ölmesi

a. Vakıf yapan kişi, kendisine vakfettiği şahsın ölümünden sonra başka sarf edilecek bir yere tayin etmişse, vakıf o yere verilir. Meselâ; vakıf yapan kişi; "Bu evi veya arabamı oğluma, sonra fakirlere vakfettim." dese, oğlu ölür ölmez bu vakıf fakirlere verilir.

Şayet başka bir yer tayin etmemişse, ölen kişinin en yakın akrabalarına intikal olunur.

b. İki şahıs üzerine, sonra fakirlere vakfedilirse; meselâ bir kimse; "Tarlamı Zeyd ve Amr'a, sonra fakirlere vakfettim." dese, birinin ölmesiyle vakıf payı diğerinin olur. Çünkü vakfeden kişi, vakfın fakirlere inti-

(9) Buhârî: 2586; Müslim: 1632.

kalini, o iki şahsın ölmesine bağlamıştır. Birinin ölmesiyle, henüz şart gerçekleşmiş sayılmaz.

c. İki şahıs üzerine vakfeder ve şöyle bir taksimat yaparsa; "*Bu iki şahsın herbiri üzerine bu evin yarısını, sonra fakirlere vakfetim.*" diyen kişi, iki vakıf yapmış olur. Birinin ölmesiyle payı diğerine intikal olunmaz. Fakirlere verilmesi gerekir.

MÜTEVELLİ TAYİNİ

Vakıf işlerini yürütmek, mallarını koruma altına almak ve vakıf yapanın şartlarını uygulamak üzere, bir nâzır (mütevelli) tayin edilmesi lazımdır.

Vakfeden kişi bizzat mütevelli vazifesini üstlenirse, bu onun hakkıdır ve buna başkasından daha layıktır. Fakat kendisi yapmazsa başkasını tayin eder. Tayin ettiği kişi veya kişilerin, şartlara riayet etmesi gerekir.

Nitekim Hz. Ömer vakfına bizzat mütevelli olmuş, sonra bu görevi sağ kaldığı müddetçe kızı Hz. Hafsa'ya ve daha sonra Hz. Hafsa'nın akrabalarından iyi görüş sahibi olanlara bırakmıştır.⁽¹⁰⁾

Vakfeden, herhangi bir kimseyi mütevelli olarak şart koşup tayin etmemişse, o zaman kadı (hakim) vakfa nezaret eder, çünkü umumî nezaret onundur. Bu bakımdan vakfa mütevellilik yapması daha uygundur.

Mütevellinin şartları

Vakıf mütevellisinde aranan şartlar şunlardır:

1. Adâlet: Dinî yaşayıpta dosdoğru olmaktır, İslâmî bir hayat yaşamaktır.

2. Kifayet: Kişinin bakmakla yükümlü olduğu vakıf işlerini idare etme gücünün yeterli olması ve bu işi en güzel idare cihetine yönlendirme kabiliyetinde bulunmasıdır.

Bu iki şarta haiz olmayan bir mütevellinin, hakim, vakıf malını elinden alır ve bizzat kendisi idare eder veya şartlara haiz olan birini mü-

(10) Ebû Dâvûd: 2879.

tevellî yapar.

Mütevellînin vazifesi

İmar, kira, gelir tahsili ve bu geliri hak sahiplerine bölüştürmek gibi vakıf işlerini idare etmektir. Bilhassa vakfın aslı ve hasılatını dikkatli bir şekilde kullanmak ve korumaktır.

Mütevellî, garantili ve faydalı işlerden başka şeylerde tasarrufta bulunmaz. Tıpkı yetimin malında olduğu gibi. Böyle işlerde çok dikkatli ve ihtiyatlı olmak gerekir.

Vakfın bazı meseleleri

Bu konunun sonunda, değinilmemiş bazı meselelere değinmek istiyorum:

1. Evlâtlara, torunlara ve diğer akrabalara yapılan vakfa; zürri (nesli) vakıf denir. Mescide, medreseye ve fakirlere yapılan vakfa da hayri (hayrat) vakıf denir.

2. Bir kimse vakfederken; "*Bu evi evlâtlarıma ve torunlarıma vakfettim.*" dese, kız-erkek tüm evlât ve torunları bu vakıfta hak sahibi olur ve ayırım yapmadan, vakfın geliri aralarında eşit bir şekilde taksim edilir.

3. Şayet; "*Bu evi evlâtlarıma vakfettim.*" dese, torunları bu vakıfa girmezler. Çünkü bunlara gerçek evlât denmez, torun denir. Ancak vakfetmesi anında, torunlardan başka evlâdı yok ise, o zaman vakıf torunlara ait olur.

4. Bir kimse; "*Bu bahçe, zürriyetime veya neslime vakf olsun.*" dese, kız-erkek tüm çocuk ve torunları, yakın - uzak bütün erkek ve kadın akrabaları bu vakıfta hak sahibi olur. Çünkü böyle bir söz tüm akrabayı kapsar.

5. Bir kimse; "*Malımı, fakir olan akrabalarıma vakfettim.*" dese, vâris olan ve olmayan, mahrem ve gayr-i mahrem, erkek-kadın bütün fakir akrabaları bu vakıfta hissedar olur.

B) VASIYET

Vasiyet; lûgatta; ulaştırmak mânâsına gelir. Zira vasiyet eden kişi, dünyasının hayrını, ahiret hayrına ulaştırır.

Şeriat'ta ise; kişinin kendisine ait bir hakkı, ölümünden sonra herhangi bir yere karşılıksız olarak verilmesini tavsiye etmesidir.

Vasiyetin meşrû oluşunun delili; Kur'ân-ı Kerîm, Sünnet-i Seniyye, Sahâbeler'in vasiyet işlemleri ve İslâm âlimlerinin icmâsıdır.

Nitekim Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: **«مَنْ بَقِيَ وَصِيَّةٌ يُوصِي بِهَا أَوْ قَدِّينَ»** "Yaptığı vasiyetten veya borcundan arta kalan... varislerin hissesidir."⁽¹¹⁾

Peygamberimiz (s.a.v) de şöyle buyurmuştur: "Kim vasiyet ederek ölürse, güzel bir yol ve sünnet üzere, takva ve şehadet üzere ölür. Bağışlanmış olarak ölür."⁽¹²⁾

Sahâbe-i Kiram da Allah'a yaklaşmak üzere, mallarının bir kısmını vasiyet ederlerdi.

İcmâya gelince; Sahâbeler'in zamanından bu yana İslâm fıkıhçıları vasiyetin meşrû olduğu hususunda görüş birliği içinde olmuş ve hiçbiri buna muhalif çıkmamıştır.

Sadakanın vasiyetten faziletli: Vasiyet çok önemli olmakla beraber, hayatta iken elden çıkan sadaka ve teberra, ölümden sonra vasiyet yoluyla verilecek sadakadan daha faziletli, ecir ve sevabı daha büyüktür. Zira hayatta verilen sadakanın sevabı öncelikle tahsil edilir; mü'minin îmânında doğru ve hayır sever olduğunu daha fazla ispatlar. Nitekim Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: "*O hâlde hayır işlerine koşun.*"⁽¹³⁾

Başka bir âyette; "Sizden birinize ölüm gelmeden önce, size verdiğimiz rızıklardan (Allah için) harcayın."⁽¹⁴⁾ diye buyrulmuştur.

Birgün adamın biri Hz. Peygamber (s.a.v)'e gelir; "Yâ Rasûlallah, hangi sadakanın sevabı daha çoktur ? " diye sorar. Peygamberimiz

(11) Nisâ: 2.

(12) İbn-i Mâce: 2701.

(13) Mâide: 48.

(14) Münâfikûn: 10.

(s.a.v); "*Sıhhatte olduğun, cimrilikle beraber ihtirasının bulunduğu, bu arada fakirlikten korktuğun ve zengin olmayı arzu ettiğin zamanda verdiğin sadakadır.*"⁽¹⁵⁾ cevabını verir.

Vasiyetin meşrû oluşunun hikmeti: Şerîat kaidelerine göre vasiyetin câiz olmaması gerekir. Çünkü vasiyet ölüm sonrası için yapılır. Oysa ölümden sonra insanın kendi malında hakkı kalmaz, bu mal vârislerin hakkıdır. Ancak Şer-i Şerif yine de vasiyeti câiz ve meşrû kıldı; çünkü bunda hem vasiyet edenin, hem akrabaların ve hem de toplumun yararı vardır.

Vasiyet edenin yararı: Vasiyet sayesinde ecir ve sevaplara nail olur ve ölümünden sonra güzel iyilikleyle anılır.

Akrabalarının yararı: İslâm kurallarına göre genelde vasiyet, mirasta hakkı olmayan akrabalara yapılır. Bu sayede fakir olan akrabalarda mirastan faydalanmış olur.

Toplum maslahatlarına gelince; camilere, medreselere, hastahanelere ve okul gibi yerlere yapılan vasiyetlerden de toplum faydalanır.

İşte bu sebepler nedeniyle bir deiçtimaî yardımlaşmaya, hayır ve faydalara sebep olduğu için islâm dininde vasiyet meşrû kılınmıştır.

Vasiyetin hükmü: İslâm'ın ilk yıllarında, Bakara sûresinin 180. âyetiyle bütün malın, ana babaya ve akrabalara vasiyet edilmesi vâcib idi. Daha sonra miras âyetleriyle ve sünnet ile vasiyetin vücûbu kaldırıldı ve müstehab kılındı. Bu da vârislerden başkasına ve malın üçte biri veya daha azı olması şartıyla...

Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Şüphesiz Allah, her hak sahibine hakkını vermiştir. Binaenaleyh vârise vasiyet yoktur.*"⁽¹⁶⁾

Vârislerin dışındakilere ve hayır cihetlerine vasiyet etmek sünnettir. Ancak bazen vasiyete birtakım hâller arız olur; onu sünnet olmaktan çıkarır ve aşağıdaki hükümlerden birini alır:

a. Vâcib: Bir kimsenin zimmetinde zekât ve hac gibi Allah'ın bir hakkı veya borç ve emanet gibi kul hakkı olursa, verilmesi için vasiyet edilmesi vâcibdir.

(15) Buhârî: 1353; Müslim: 1032.

(16) Ebû Dâvûd: 2870.

b. Haram: İçki gibi İslâm'ın haram kıldığı şeyleri veya ahlâk bozmaya yönelik harcamayı vasiyet etmek haramdır. Böyle bir vasiyet haram olmakla beraber bâtıldır, infaz edilemez.

Bir de vârisleri zarara uğratmak ve Şer'an kendilerine takdir edilen payı almalarına engel olmak gayesiyle vasiyet haramdır. Allah, (c.c) vasiyet ile zarara uğratmayı yasak ederek şöyle buyurmuştur: "...*Bu taksimat, zarar vermeyen vasiyet ve borçtan sonra uygulanır.*"⁽¹⁷⁾

Peygamberimiz (s.a.v) de şöyle buyurmuştur: "*Şüphesiz bir adam veya bir kadın altmış yıl Allah'a itaat üzere çalışır, sonra kendilerine ölüm yaklaşınca, vasiyette (bazı vârislere) zarar verirler, bu sebeple her ikisine de cehennem vâcib olur.*"⁽¹⁸⁾

c. Mübah: İlim veya takva ile muttasıf olmayan bir dosta ya da bir zengine vasiyet etmek mübahtır. Şayet iyilik ve yakınlık bağı niyetiyle yaparsa, bu vasiyet mendub olur. Çünkü o zaman taat mânâsını taşır.

d. Mekruh: Vasiyet eden kişinin malı az olup ve bu mala da muhtaç olan fakir vârisleri varsa, o takdirde vasiyeti mekruh olur. Keza fasık ve isyan ehline, isyanlarına yardım olacağı zannıyla vasiyet etmek mekruhtur.

Vasiyetin Rükünleri ve Şartları

Vasiyetin rükünleri dörttür. Herbir rükünün ayrı şartları vardır. Bu şartlar gerçekleşmediği takdirde vasiyet sahih olmaz. Bu rükün ve şartlar şöyle sıralanabilir:

I. Mûsî (vasiyet eden kişi):

Bu kişinin âkıl, bâliğ, hür ve zorlanmamış bulunması şarttır.

II. Mûsâ leh (kendisine vasiyet edilen):

Bu kişi muayyen ise, kendisinde şu şartların bulunması gerekir:

a. Temellûke kâbil olması: Şu hâlde; ölü adama veya hayvana vasiyet geçerli değildir.

(17) Nisâ: 12.

(18) Ebû Dâvûd: 2867; Tirmizî: 2118.

b. Belli olması: Meselâ; "Şu iki adamın birine vasiyet ettim." demekle yapılan vasiyet de sahih değildir.

c. Vasiyetin anında mevcut olması: İlerde vuku bulacak gebeliğe veya bina edilecek camiye vasiyet geçerli değildir.

d. Ma'siyet olmaması: Bir müslümanın kâfire vasiyet etmesi câiz değildir. Bu vasiyet edilen şey Kur'ân-ı Kerîm de olsa hüküm değişmez.

Kendisine vasiyet edilen kişi muayyen değilse, meselâ; camiler, fakirler, âlimler ve medreseler gibi umumî cihetlere ise, ma'siyet ve günah yeri olmaması şarttır. Binaenaleyh kiliseye, kumarhaneye veya bar gibi gayr-i meşrû yerlere vasiyet câiz değildir.

III. Mûsâ bih (vasiyet edilen şey):

Bunun da iki şartı vardır:

a. Kendisinden faydalanmanın câiz olması: Vasiyet edilen mal faydalanılması haram olan birşey ise vasiyet edilmesi câiz olmaz.

b. Alınmasının müsaît olması: Şu hâlde; kendisinden faydalanılması haram olan çalgı ve kumar aletleri ile alınması mümkün olmayan şeyi de vasiyet etmek sahih değildir.

Vasiyeti Geçerli Olan Şeyler: Yukardaki iki şarta binaen, aşağıdaki şeylerde vasiyet geçerli olur:

a. Meçhul ve belli olmayan malın vasiyeti geçerlidir: Meselâ; "Şu hayvanın karnındaki yavruyu..." veya "Bu koyunların üzerindeki yünü..." diyerek vasiyet etmek gibi. Bunda vasiyet edilen şeyin her ne kadar cinsi ve miktarı belli değilse de yine sahihtir.

b. Vasiyet anında mevcut olmayan şeyin vasiyeti geçerlidir: Meselâ; ileride vücuda gelecek bir bahçenin meyvesi veya vukubulacak gebeliği vasiyet etmek gibi..

c. Birşeyin menfaatinin, sürekli veya vakitli olarak vasiyeti câizdir: Meselâ; bir evin kirasını vasiyet etmek gibi. Ayrıca birşeyin aslını birine, menfaatinin de bir başkasına vasiyet etmek sahihtir. Meselâ; evin aslını Zeyd'e, içinde oturmayı Halid'e vasiyet etmek gibi.

IV. Sığa (vasiyeti ifade eden söz):

Bunun da birkaç şartı vardır, şöyle sıralayabiliriz:

a. Bu sözün sarıh veya kinayeli olması: Şu hâlde vasiyet; "*Falana yüz bin vasiyet ettim.*" gibi sarıh bir sözle geçerli olduğu gibi; "*Bu kitabım Zeyd içindir.*" gibi kinayeli sözle de geçerlidir. Ancak kinayeli sözlerde niyet de lazımdır.

b. Kendisine vasiyet edilen kişinin vasiyeti kabul etmesi: Tabii o kişi muayyen şahıs ise; eğer vasiyet fakirlere gibi umumî bir cihete olursa, kabul şart değildir. Zira bu imkânsızdır. Binaenaleyh, vasiyet eden kişi öldükten sonra, vasiyet edilen şey o vasiyet edilenin hakkı olur.

c. Bu kabulün, vasiyet eden kişinin ölümünden sonra olması: Hayatta iken vasiyetin kabulü veya reddi müteber değildir. Çünkü ölümden önce herhangi bir hak söz konusu değildir.

Binaenaleyh bir kimse, vasiyet edenin hayatında vasiyeti kabul etmişse, ölümünden sonra reddedebilir. Hayatında reddetmişse, ölümünden sonra kabul edebilir. Çünkü kabul veya red hususu ölümden sonra muteberdir.

Buna göre kendisine vasiyet edilen, vasiyet edenden önce ölürse, vasiyet geçersiz kalır. Çünkü vasiyet edenin ölümünden önce, herhangi birşey lazım gelmez. Şayet kendisine vasiyet edilen, vasiyet edenden sonra, fakat vasiyeti kabul etmeden önce ölürse, vasiyet geçerli sayılır. Kabul veya red hakkı, kendisine vasiyet edilenin vârislerine kalır.

Vasiyetin Sınırları

1. Malın üçte birinden fazlasının vasiyet edilmemesi lazımdır: Aşağıdaki hadisle amel edilmek üzere, malın üçte bir nisbetinden fazlasının vasiyet edilmemesi sünnettir. Nitekim Sa'd bin Ebî Vakkas (r.a) şöyle demiştir: "*Veda Haccı gününde; beni ölüme yaklaştıran bir hastalığa tutulduğum için Rasûlullah (s.a.v) ziyaretime geldi. Dedim ki: 'Yâ Rasûlallah, hastalığımı görüyorsunuz, çok malım vardır. Bir tek kızım-dan başka vârisim de yoktur. Malımın üçte ikisini sadaka (vasiyet) edeyim mi?' Rasûlullah (s.a.v); 'Hayır' buyurdular. Dedim ki: 'Yarısını vasiyet edeyim mi?' Yine, 'Hayır' buyurdu. Sonra; 'Üçte birini vasiyet et, hem üçte biri de çoktur. Şüphesiz mirasçılarını zengin olarak bırakman,*

insanlara el uzatıp, isteyecek kadar fakir durumda bırakmandan daha hayırlıdır. Ve muhakkak Allah rızası için sarfettiğin herşeyin ecrine nail olursun, hatta hanımının ağzına verdiği lokmanın bile mükâfatını görürsün.' buyurdular."⁽¹⁹⁾

Ancak vasiyet eden kimse, Peygamberimiz (s.a.v)'in tavsiyesine muhalefet ederek malının üçte birinden fazlasını vasiyet ederse, acaba bu vasiyetin hükmü ne olur?

Bu konuda Şafî ulemaları şöyle demiştir: Malın üçte birinden fazlasını vasiyet etmek Şer'an mekruhtur, fakat yine de böyle bir vasiyet geçerlidir. Ancak o fazlalığın geçerliliği için vârislerin izni şarttır. Vârisler buna izin verirse geçerli olur, izin vermezse fazlalığın vasiyeti infaz olunmaz. Çünkü bu fazlalık vârislerin hakkıdır.

Vasiyet edenin vârisleri olmadığı hâlde, malının üçte birinden fazlasını vasiyet ederse, o fazlalığın vasiyeti geçersizdir. Çünkü bu fazlalık müslümanların hakkıdır. Buna izin verecek kimse de yoktur.

Bunun içindir ki ulema: geçen Hadis-i Şerif'e uyarak, vasiyetin malın üçte birinden az olmasının müstehab olduğunu söylemişlerdir.

2. Malın miktarı vasiyet gününde değil, vasiyet edenin ölüm gününde muteberdir: Çünkü vasiyetin mülk edilmesi, vasiyet edenin ölümünden sonradır. Şu hâlde; bir kimse, vasiyet gününde malı 45 bin olması sebebiyle 15 binlik kısmını vasiyet ederse, fakat ölüm gününde elinde yalnız 30 bin kalmışsa vasiyeti 30 binin 1/3 olan 10 bin için geçerli olur. Kalan 5 bin mirasçıların iznine bağlıdır.

3. Malın üçte biri, ölen kişinin mal veya zimmet borcu ödendikten sonra hesaplanır: Şu hâlde bir kimse malının üçte birini vasiyet ederse, borçları verildikten sonra, kalan üçte biriyle vasiyeti geçerli olur. Çünkü borç, vasiyetten önce gelir. Eğer bütün malıyla yalnız borçları kapatılabiliyorsa, vasiyeti geçersiz olur.

Vârise Vasiyet

1. Vasiyette asl olan, mirasta payı olmayan kimseye yapmaktır: Çünkü vasiyetten maksat; Allah'a yaklaşıp, sevap kazanmak ve hayatta

(19) Buhârî: 2591; Müslim: 1628.

kaçırılan hayrı telâfi etmektir. Oysa vâris, mirastan payını alır.

Ancak vasiyet eden, bu asl olana muhalefet edip vârislerden birine vasiyet ederse, acaba bu vasiyetin hükmü nedir?

Şafiî Mezhebi'nde kuvvetli olan görüşe göre bu vasiyet câizdir. Ancak infazı, diğer vârislerin iznine bağlıdır. Kabul ederlerse geçerli, etmezlerse geçersiz kalır.

Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Vârise vasiyet yoktur. Ancak diğer vârislerin izniyle geçerli olur.*"⁽²⁰⁾

2. Mirası kabul veya red hakkı: Vârise, vasiyetin kabulü veya reddi, vasiyet edenin ölümünden sonra muteberdir, Çünkü ölümünden önce malında vârislerin hakkı yoktur. Ölümünden sonra hakları doğar. Şu hâlde; vasiyet eden hayatta iken bir vârise vasiyetini kabul eden diğer vârisler, ölümünden sonra bunu reddedebilir ve hayatta iken reddeden de ölümünden sonra kabul edebilir.

3. Vârislerin bir kısmı kabul, bir kısmı da reddederse; herbirine kendi hükmü verilir. Yani kabul edenin payında vasiyet edilen geçerli, kabul etmeyenin payında da geçersiz kalır.

4. Akrabalarına vasiyet ederse, vârisleri buna girmez: Bu vasiyetten vâris olmayan akrabaların erkek ve kadınları eşit pay alır.

Vasiyetten dönüş:

Vasiyet, câiz olan akitlerdendir. Alım, satım ve nikâh akdi gibi لازم ve kesinleşen akitlerden değildir. Binaenaleyh, vasiyet eden kişinin, yapmış olduğu vasiyetin hepsinden veya bir kısmından cayması ve iptal etmesi câizdir. Keza vasiyette düzeltme, değiştirme ve ekleme yapabilir; bazı şartları da ilave edebilir.

Vasiyet, dil ile yapılabilirdiği gibi, yazı ile de yapılabilir. Ancak vasiyet, iki âdil şahitin şahâdetiyle muteber olur.

İSA' (VASİYET, TENBİH)

İsâ, vasiyetin bir çeşididir. Bir kimsenin, ölmeden önce çocuklarının işleriyle ilgilenmek, borçlarını ödemek, alacaklarını almak ve emanetleri yerine getirmek üzere itimat ettiği kişiye yetki vermesidir. Bu, bir sünnettir. Ancak böyle bir vasiyet yapılmadığı takdirde; kaybolacak emanetler, zayi olacak alacak ve verecekler veya küçük çocukların zarar göreceği bir durum olursa, o zaman böyle bir vasiyet vâcib olur.

C) FERAİZ

Ferâiz: Mirasla ilgili meseleleri bildiren ve mirastan her hak sahibine düşen hisseyi hesap yoluyla öğreten ilimdir.

Şüphesiz İslâm'da mirasın paylaşılması meşrû birşeydir. Kitab, sünnet ve icmâ ile sabittir. Bunun meşrûiyetini ve İslâm'a göre paylaşılmasını inkâr eden kâfir olup, dinden mürted (dönmüş) olur.

Mirasla ilgili Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur:

وَاللرِّجَالُ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ، نَصِيبًا مَّفْرُوضًا.

"Ana, babanın ve akrabanın bıraktıklarından, erkeklere hisse vardır. Ana, babanın ve akrabanın bıraktıklarından kadınlara da hisse vardır. Bunlar, az veya çok belirli bir hissedir."⁽²¹⁾

Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: **وَالْحَقُّوْا الْقَرَائِصَ بِأَهْلِهَا.**
"Miras hisselerini sahiplerine veriniz."⁽²²⁾

İslâm âlimleri de mirasın meşrûiyeti hususunda görüş birliği içinde olup, buna muhalif hiçbir kimse yoktur.

(21) Nisâ: 7

(22) Müslim: 1615.

Binaenaleyh mirasın, İslâm kurallarına göre taksim edilmesi vâcibdir. Payından fazla alanın, aldığı fazlalık haramdır.

Çünkü bunlar birer Şer'î kuraldır, tıpkı namaz ve zekât hükümlerine benzer; uygulanması ve bunlarla amel edilmesi vâcibdir. Günlerin geçmesi ve zamanın değişmesiyle bu kuralların dışına çıkılması veya değiştirilmesi asla câiz değildir. Çünkü bunlar Hâkim ve Kâdir olan Allah'ın koyduğu kanunlardır. Bunda özel ve genel durumların yararları gözetilmiştir. Bundan daha hayırlısının olduğunu zanneden insanlar varsa, bilsinler ki Allah'ın kanunu kendileri için daha hayırlı ve yararlıdır.

Ölenin malında olan haklar:

Ölen bir kimsenin bıraktığı malda beş hak vardır. Mal; hepsine yetmiyorsa aşağıdaki sıraya riayet etmek vâcib, yetiyorsa sünnettir. Bu haklar sırasıyla şöyledir:

1. Vefattan önce malda bulunan haklar: Meselâ; rehin, peşin satın aldığı malın borcu ve zekât gibi borçlarıdır. Bunlar herşeyden önce, hatta techiz ve tekfin masrafından önce verilir.

2. Ölünün techiz masrafı: Bu masraf diğer boçlar, vasiyet ve miras taksiminden önce gelir. Çünkü bu, ölü için zarûrî masraflardandır.

Techiz masrafı; kişinin ölümünden itibaren defnedilinceye kadar meşrû örf'e göre israf etmeden yapılan harcamadır. Bu harcama tabîî olarak ölünün malından yapılır. Ölü fakir ise; hayatta nafakası kime aitse, techiz masrafını o öder. Bu da mümkün değilse hazine, o da yoksa zengin müslümanlar bu masrafı karşılar.

3. Ölünün zimmetinde bulunan borçlar: Ölünün techizinden sonra bu borçlar ödenir. Bu borçların; daha önce zimmette kalan zekât, adak ve keffâret gibi Allah'a ya da kula ait borçlar olmasının farkı yoktur, hüküm aynıdır, yani hepsine zimmette bulunan borçlar denir. Yalnız ödeme, Allah'ın borçlarına öncelik verilmelidir.

4. Kalan malın üçte birinde vasiyet hakları: Ölen kimsenin şahsına ait ödemeleri bittikten sonra ölünün vasiyeti varsa, en fazla kalan malın üçte biri kadarıyla infaz edilir.

5. Miras hakları: Ölünün malında bulunan hakların sonuncusudur.

Kalan mal vârisler arasında herkesin payına göre taksim edilir.

Veraset sebepleri

İnsan dört sebeple vâris olur:

1. Neseb (akrabalık): Ana, baba, erkek ve kızkardeşler, erkek kardeşlerin oğulları; erkek ve kız çocuklar, oğulların erkek ve kız çocukları akrabalık sebebiyle vâris olur.

2. Nikâh (evlilik): Cinsel ilişki vuku bulmasa bile, sahîh nikâh akdiyle karı ile koca birbirine mirasçı olur.

3. Velâ (âzâd): Bir kimse; bir köleyi âzâd eder, sonra o köle ölür ve ona vâris olacak akrabası bulunmazsa, onu âzâd eden kişi mirasçısı olur. Bunun sebebi de, efendinin âzâd etmekle yaptığı iyiliğe karşılık verilmiş olmasıdır. Fakat âzâdlı köle, efendisine vâris olamaz.

4. İslâm: Bir kimse öldüğü zaman ve yukardaki sebeplerden biriyle vârisi bulunmazsa, malı müslümanların Beytül-Mal'ına (hazinesine) verilir.

Ancak Şafîî'lerin müteahir (sonçarı) âlimlerinin fetvası, Beytül-Mal'ın vâris olamayacağına dairdir. Çünkü Beytül-Mal'ın vâris olabilmesi için muntazam bulunması, yani İslâm'a göre tedvir edilmesi gerekir. Öyleki; bu malın meşrû cihetlere sarfedilmesi şarttır. Oysa bugün Beytül-Mal bu şekilde muntazam değildir. Bunun için böyle bir miras malı, Şafîî müteahir âlimlerince, karı ve koca dışındaki "farz" sahiplerine iade edilir. Farz sahipleri olan vârisler yok ise, zevi'l-erhama verilir.

Vârislerin grup isimleri

Farz sahibi: Hisse nisbeti belli olan vâristir.

Asabe: Hisse nisbeti belil olmayan vâristir.

Zevi'l-erham: Farz ve asabelik dışında vâris olan akrabalardır. Bunlar da kızların çocukları ve erkek çocukların kızlarının çocukları gibi kişilerdir.

Verasetin engelleri

Vâris olmaya mâni ve engel olan hâller üçtür:

1. Kölelik: Köle olan bir kimse vâris olamaz, çünkü miras alırsa efendisinin olur. Halbuki efendisi onun yabancısıdır. Keza malı mülkü olmadığı için, başkası da ona vâris olamaz. Hatta kendisi ve nesi varsa efendisine aittir.

2. Öldürmek: Bir kimse, kasıtlı ya da kasıtsız olarak birini öldürürse, akrabalığı ne olursa olsun, ona vâris olamaz. Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Katil, öldürdüğü şahsın malına mirasçı olamaz.*"⁽²³⁾

3. Din ayrılığı: Şu hâlde, kâfir müslümana ve müslüman da kâfire vâris olamaz. Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Müslüman kâfire ve kâfir de müslümana vâris olamaz.*"⁽²⁴⁾ Çünkü aralarındaki bağ kopmuştur.

Mürted (İslâm'dan dönmüş) olan da kâfirdir. Hiçbir kimseden birşey miras alamaz ve hiç kimse de ona vâris olamaz. Malı, İslâm hazinesine kalır. Bu malı, ister müslüman iken, ister mürted olduktan sonra kazanmış olsun, hüküm aynıdır.

Fakat kâfirler, dinleri ayrı olsa bile birbirine vâris olur. Meselâ; hıristiyan yahudiye, yahudi mecûsiye v.s. vâris olur. Çünkü mirasta küfür, tek bir millet sayılmıştır.

Erkeklerden vâris olanlar:

Neseb, nikâh ve âzâd sebebiyle erkeklerden vâris olanların sayısı 10'dur:

1. Oğul,
2. Oğlun oğlu ve takip eden torunlar,
3. Baba,
4. Babanın babası ve yukarıya uzanan dedeler,
5. Ana baba bir, baba bir veya ana bir kardeşler,
6. Ana baba bir veya baba bir kardeşin oğlu,
7. Ana baba bir veya baba bir amca,

(23) Ebû Dâvûd: 4564.

(24) Buhârî: 6383; Müslim: 1614.

8. *Ana baba bir veya baba bir amca oğlu,*

9. *Koca,*

10. *Azâd edilen köle.*

6-7 ve 8. maddelere göre ana bir olan kardeş, amca veya amca oğlu zevi'l-erhamlardandır. Bunlar farz ile yani muayyen hisse ile vâris değildir. Ancak muayyen hisse sahibi bir vâris bulunmazsa, vâris olurlar.

Görülüyor ki bunları geniş bir şekilde sayarsak, sayı 15'e çıkar. Çünkü 5. madde 3 sınıfa, 6. madde 2 sınıfa, 7. madde 2 sınıfa ve 8. madde de 2 sınıfa şamildir.

Kadınlardan vâris olanlar:

Neseb, nikâh ve âzâd sebebiyle kadınlardan vâris olanların sayısı 7'dir:

1. *Kız,*

2. *Oğlun kızı ve aşağıya uzanan kız torunlar,*

3. *Ana,*

4. *Ana veya baba tarafından nine,*

5. *Ana baba bir, baba bir veya ana bir kızkardeşler,*

6. *Karı,*

7. *Köleyi âzâd eden kadın.*

Bunlar da geniş bir şekilde, yani 4. maddeyi 2 sınıf ve 5. maddeyi de 3 sınıf olarak sayarsak, sayı 10'a çıkar.

Erkeklerden vâris olan 10 sınıf beraber bulunursa; yalnız oğul, baba ve koca olmak üzere üç kişi vâris olur. Diğerleri mirastan *hacb (men)* olunur.

Kadınlardan vâris olan 7 sınıf beraber bulunursa; yalnız kız, oğlun kızı, anne, karı, ana baba bir kızkardeş olmak üzere beş kadın vâris olur.

Erkek ve kadınlar beraber bulunursa; yalnız oğul, kız, baba, anne ve eşlerden biri olmak üzere beş kişi vâris olur.

MİRAS PAYLARININ ÇEŞİTLERİ

Farz ve asabelik olmak üzere iki çeşit miras hisseleri vardır.

I. Farz yoluyla hisse

Vârise Şer'an tayin edilen hissedir. Böyle hisse sahiplerine, farz sahibi denir. Kur'ân-ı Kerîm'de tayin edilip belirtilmiş hisseler 6'dır; bunlar sırasıyla şöyledir:

1. *Nısf* : Malın yarısı, $1/2$
2. *Rubû* : Malın dörtte biri, $1/4$
3. *Sümün* : Malın sekizde biri, $1/8$
4. *Sülûsen* : Malın üçte ikisi, $2/3$
5. *Sülûs* : Malın üçte biri, $1/3$
6. *Südüs* : Malın altıda biri, $1/6$

1. *Nısf* (malın yarısını) hak edenler

Vârislerden malın yarısında hak sahibi olanlar 5 kişidir ve bu payı alabilmek için herbirinin şartları vardır. İşte bu hak sahipleri ve şartları şöyledir:

a. Koca: Ölen karının erkek ve kız çocuğu veya erkek çocuğunun çocukları yoksa, kocası malının yarısını, bunlar varsa dörtte birini alır. Çocuğun bu kocadan veya başkasından olması hükmü etkilemez. Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: "*Karılarınızın çocukları yoksa, bıraktıklarının yarısı sizindir.*"⁽²⁵⁾

İcmâ ile oğlun oğlu, tıpkı oğul gibidir. Bulunduğu zaman, koca malın yarısını değil, dörtte birini alır.

b. Kız: Tek başına mirasçı olursa malın yarısını alır. Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: "*Eğer çocuk yalnız bir kadın ise, mirasın yarısı onun-
dur.*"⁽²⁶⁾

(25) Nisâ: 12.

(26) Nisâ: 11.

c. Oğlun kızı: Tek başına olursa, yani başka kardeşi veya ölenin çocuğu olmazsa, malın yarısını alır. Bu şartların tahakkuku hâlinde oğlun kızının malın yarısını almasının delili; icmâdır. Zira müçtehid âlimler; oğlan veya kız olsun oğlanın çocuğu, oğul olmadığı hâllerde mirasta onun yerini alır, demişlerdir.

d. Ana baba bir, kızkardeş: Tek başına olursa, yani başka bir erkek veya kız kardeşleri olmazsa ya da ölenin evlâdı ve (erkek çocuğunun evlâdı olan) torunları, baba ve dedesi bulunmazsa, malın yarısını alır. Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: "*Ölen kişinin çocuğu yoksa ve bir kızkardeşi varsa, bıraktığı malın yarısı kızkardeşe kalır.*"⁽²⁷⁾

e. Baba bir, kızkardeş: Bir önceki şartlarla birlikte, ölenin ana baba bir, erkek veya kızkardeşi olmazsa, müçtehidlerin icmâı (görüş birliği) ile mirasın yarısını alır.

2. Rubû'u (malın dörtte birini) hak edenler

Vârislerden mirasın dörtte birini hak edenler, aşağıdaki şartlarıyla birlikte 2 kişidir:

a. Koca: Ölen hanımın erkek veya kız çocuğu ya da erkek çocuğun oğlu olursa, kocası malın dörtte birini alır. Nitekim Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: "*Karılarınızın çocukları varsa, bıraktıklarının dörtte biri sizindir.*"⁽²⁸⁾ Daha önce belirttiğimiz gibi, oğul yoksa, oğlu onun yerini alır.

b. Karı: Ölen kocanın çocuk ve torunu yoksa, karısı malın dörtte birini alır. Karı, birden fazla olursa, bu payı alıp paylaşırlar. Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: "*..Çocuğunuz yoksa, bıraktıklarınızın dörtte biri karılarınızdır.*"⁽²⁹⁾

3. Sümün (sekizde biri) hak edenler

Bu da, ölen kocanın çocuk ve torunları varsa, karısı malın sekizde birini alır. Çocuğun bu karıdan veya başkasından olması farketmez, hüküm aynıdır. Nitekim Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: "*Çocuğunuz varsa, bıraktıklarınızın sekizde biri, karılarınıza aittir.*"⁽³⁰⁾

(27) Nisâ: 176.

(28) Nisâ: 12.

(29) Nisâ: 12.

(30) Nisâ: 12.

4.Sülüseni (üçte ikisini) hak edenler

Mirasın üçte ikisini hak edenler 4'tür. Şartlarıyla birlikte şunlardır:

a. İki ve daha fazla kızlar: Ölenin erkek çocuğu yoksa, vârisi bulunan iki ve daha çok kızları malın üçte ikisini alır ve aralarında bölüşürler. Nitekim Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: *"..Eğer evlâtlar ikiden fazla kadın iseler, ölenin geriye bıraktığının üçte ikisi onlarındır."*⁽³¹⁾

Peygamberimiz (s.a.v) de; *"Sa'd'ın iki kızına; bıraktığı malın üçte ikisinin, verilmesine hükmetti."*⁽³²⁾

b. Oğlun, iki ve daha fazla kızları: Ölenin erkek ve kız çocukları ya da erkek çocuğunun oğlu yoksa; vârisleri bulunan oğlunun kızları mirasın üçte ikisini alır ve aralarında paylaşırlar. Mirasta oğlun kızları, öz kızlara kıyas edilmiştir.

c. Ana baba bir, iki ve daha çok kız kardeş: Bunların erkek kardeşi olmazsa ve ölenin de erkek ve kız çocuğu ve torunları, baba ve dedesi yoksa, malın üçte ikisini alırlar. Nitekim Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: *"...Eğer ölenin iki kız kardeşi varsa, bıraktığının üçte ikisi onlarındır."*⁽³³⁾

d. Baba bir, iki ve daha çok kız kardeş: Bir önceki şartlarla birlikte, ölenin ana baba bir, erkek veya kız kardeşi olmazsa, müçtehidlerin icmâi ile baba bir kız kardeşler mirasın üçte ikisini alırlar.

5.Sülüsü (üçte biri) hak edenler:

Malın üçte birini hak eden vârisler 2 kişidir:

a. Anne: Ölenin; erkek ve kız çocuğu ve torunları veya ana babası bir olsun olmasın erkek ve kız kardeşleri yoksa, annesi malın üçte birini alır. Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: *"Ölenin çocuğu yoksa, ana babası ona vâris olursa, anasına üçte bir düşer. Eğer kardeşleri varsa, anasının payı altıda birdir."*⁽³⁴⁾

b. Ana bir, birden fazla kardeşler: Ölenin; erkek ve kız çocuğu ve torunları, baba veya dedesi yoksa, birden fazla bulunan ana bir erkek ve kız kardeşleri, malın üçte birini alırlar ve aralarında eşit bir şekilde payla-

(31) Nisâ: 11.

(32) Tirmizî: 2093.

(33) Nisâ: 176.

(34) Nisâ: 11.

şırlar. Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: *"..Ölenin, ana bir kardeşleri birden fazla iseler, üçte birine ortaklardır."*⁽³⁵⁾

Bir de, ilerde izah edileceği gibi, bazı hâllerde dede, mirasın üçte birini alır.

6.Südü (altıda biri) hak edenler:

Vârislerden malın altıda birini alanlar 7 kişidir, şartlarıyla birlikte şunlardır:

a. Baba: Ölenin erkek çocuk veya torunlarıyla beraber, mirasın altıda birini alır. Fakat ölenin kızı ya da oğlunun kızı ile beraber altıda birini farz, yani hissesiyle alır. Bu farz sâhipleri paylarını aldıktan sonra birşey kalırsa, onu da asabelik yoluyla alır.

b. Anne: Ölenin çocuk veya torunları ya da derecesi ne olursa olsun kardeşleriyle birlikte, mirasın altıda birini alır.

Anne ve babanın bu miktarda miraslarıyla ilgili olarak Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: *"Ölenin çocuğu varsa, geriye bıraktığından ana babasının her birine altıda bir hisse vardır."*⁽³⁶⁾

Annenin diğer şartıyla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"Ölenin eğer kardeşleri varsa, anasının payı altıda birdir."*⁽³⁷⁾

c. Babanın babası olan dede: Ölenin çocuk veya torunlarıyla birlikte ve babası bulunmaması hâlinde; dede mirasın altıda birini alır.

Dedenin bu şekilde alması icmâ ile sabittir. Çünkü bazen dedeye de, baba denir. Bundan böyle baba olmazsa, dede yerini alır.

d. Nine ya da vâris olan iki nine: Baba anne veya anne anne; ölenin annesi hayatta değilse, mirasın altıda birini alır.

Keza vâris olan iki nine birlikte malın altıda birini alırlar. Meselâ; bir kimse ölüp, babasının annesi ve annesinin annesi olmak üzere iki nine si olursa, her ikisi mirasın altıda birini alır ve aralarında eşit şekilde paylaşırlar. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v); iki nineye mirasın altıda birinin verilmesine hükmetmiştir.⁽³⁸⁾

(35) Nisâ: 12.

(36) Nisâ: 12.

(37) Nisâ: 11.

(38) Hâkim: 4/340.

Yalnız, baba kendi annesini yani ölenin babası hayatta ise, baba anneyi mirastan alıkoyar.

e. Oğlun kızı: Oğlun tek veya birkaç kızı, şu şartlarla altıda biri alır:

i. Ölenin tek kızı ile beraber olması,

ii. Ölenin erkek çocuğunun bulunmaması,

iii. Ölenin, oğlunun oğlu olmaması. Şayet olursa, kız kardeşlerini asabe kılar.

İşte bu şartlar tahakkuk edince, oğlun kızı veya birden çok kızları, üçte iki payını tamamlamak üzere, altıda bir alır.

Nitekim ölenin geriye bıraktığı kızı ile oğlunun kızı ve kız kardeşlerinin mirastan alacağı hisseler İbni Mes'ûd (r.a)'dan sorulunca şöyle demiştir: Ben Hz. Peygamber (s.a.v)'in hüküm verdikleri şekilde şöyle hüküm veriyorum: "*Kız çocuğa yarım, oğlunun kızına (üçte iki payını tamamlamak üzere) altıda bir, kalan hisse kızkardeşe düşer.*"⁽³⁹⁾

Çünkü ölenin vârisleri, iki veya daha fazla kızı ise, malın üçte ikisini alırlar. Tek kızı ise yarısını alır. Beraberinde oğlunun kızı veya kızları olursa, altıda birini alır ve bu da öz kızların aldıkları üçte iki hisselerin tamamlanıp denkleştirilmesi demektir.

f. Baba bir, kız kardeş: Baba bir, tek veya birden fazla kız kardeşler, şu şartlarla mirasın altıda birini alır:

i. Ölenin çocuk ve torunlarının olmaması,

ii. Ölenin baba ve babasının babası olan dedesinin bulunmaması,

iii. Ana baba bir, kardeşinin bulunmaması,

iv. Bu kız kardeşin beraberinde ana baba bir, tek kız kardeşinin olmaması,

v. Beraberinde onu asabe kılacak baba bir, erkek kardeşinin bulunmamasıdır.

Bu şartlara haiz olan baba bir, tek veya daha çok kız kardeşler, icmâ ile mirasın altıda birini alır. Bir de, ölenin tek kızı ile beraber bulunan oğlunun kızları üzerine kıyas edilmiştir. Zira bu durumda oğlunun kızları da altıda bir alırlar.

g. Anne bir, kardeş veya kız kardeş: Bunlar iki şartla mirasın altıda birini alır:

i. Beraberlerinde onları mirastan alıkoyan, ölenin çocuk ve torunlarının, baba ve dedesinin bulunmaması,

ii. Bu durumdaki kardeş veya kız kardeşin vâris olarak tek başına bulunması gerekir, birden fazla olursa üçte bir alırlar.

Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: "...Eğer ölen erkek veya kadının; evlâdı, ana babası ve başka mirasçısı bulunmuyor; yalnız ana bir, tek erkek veya tek kız kardeşi varsa, herbirine altıda bir düşer."⁽⁴⁰⁾

Kalan sülüsü (üçte biri) hak edenler: Hisse sahibi payını aldıktan sonra, mirastan kalan miktarın üçte birini hak eden vârisler iki kişidir:

a. Babanın babası olan dede: Bu dede bazı hâllerde, yani ana baba bir veya baba bir olan ölenin erkek ve kız kardeşleriyle beraber bulunduğu zaman, kalanın üçte birini alır. Çünkü bu pay, dede için daha iyidir. İlerde bu meselenin izahı yapılacaktır.

b. Anne: Bu da Hz. Ömer'in hüküm verdiği ve "Ömeriyyeteyn", yani Ömer'in iki meselesi adını taşıyan iki meselede olur. Hz. Ömer bu iki meselede, anneye kalan üçte bir payı vermiş ve Ashâbın çoğu bu hükmü onaylamışlardır. Bu iki mesele şunlardır:

1. Koca, Anne, Baba

2. Karı, Anne, Baba

Birinci meselede ;koca mirasın yarısını, anne kalanın üçte birini ve baba kalanın tümünü alır. Meselâ; miras 6 lira olursa; koca 3, anne 1 ve baba 2 lira alır.

İkinci meselede; karı dörtte biri, anne kalanın üçte birini ve baba kalanın tümünü alır. Meselâ; miras 12 lira olursa, karı 3, anne 3 ve baba 6 lira alır.

Böylece anne, birinci meselede altıda biri ve ikinci meselede dörtte biri almış olur. Ancak fıkıh âlimleri; Kur'ân-ı Kerîm'e uyum sağlayıp saygı göstermek üzere, annenin bu iki meseledeki payına, "*kalanın üçte biri*" tabirini kullanmış. Zira Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Ölenin çocuğu yoksa, ana babası ona vâris oluyorsa, anasına üçte bir düşer.*"⁽⁴¹⁾

Bu iki meselede anaya mirasın tümünden değil de, kalan üçte birinden verilmesinin hikmeti; eğer anaya mirasın tümünün üçte biri verilmiş olsaydı, birinci meselede babadan üstün kılınması lazım gelirdi. Çünkü mirasın üçte biri 2 lira, baba ise 1 lira almış olur. İkinci meselede baba her ne kadar anadan biraz fazla alıyorsa da; zira anne mirasın üçte biri olan 4 lirayı, baba da kalan 5 lirayı almış olur ki, her iki mesele de Şer'î Şerifin taksimatına uygun düşmemektedir.

Çünkü malumdur ki Şer'iat'ta erkek ve kadın mirasçıların yakınlık derecesi eşit olduğu hâllerde, mirasta kadına erkeğin yarım hissesi kadar verilir. Meselâ; ölenin kızı ile oğlu, erkek ile kız kardeşi beraber bulundukları zaman, kadın erkeğin yarı hissesi kadar alır. İşte buna binaen ve bu kaideye uygun olarak yürütmek üzere, Hz. Ömer (r.a)'ın hüküm verdiği gibi, anaya kalanın üçte biri verildi.

II. Asabe yoluyla hisse

Asabe, hisse nisbeti muayyen olmayan vâristir. Asabe, tek başına bulunduğu zaman bütün malı alır. Beraberinde farz sahibi bulunursa, önce farz sahibinin hissesi verilir ve kalan asabeye ait olur, ancak bu arada bazen asabeye hiçbir şey kalmaz.

Asabe olan vârisler, baba tarafından erkek akrabalarlardır. Yakınlık sırasına göre şunlardır: Oğul, oğlun oğlu, baba, dede, ana-baba bir kardeş, baba bir kardeş, ana-baba bir kardeş oğlu, baba bir kardeş oğlu, ana-baba bir amca, baba bir amca, ana-baba bir amca oğlu, baba bir amca oğludur. İşte bunların herbiri asabelik yoluyla hisse alır. Yalnız baba ve dede gibi bir kısmı, bazen de farz, yani muayyen hisse ile vâris olur.

Asabelik yoluyla vâris olmanın meşrûiyet delili, Kur'ân-ı Kerîm ve Sünnet-i Seniyye'dir. Nitekim Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Allah*

(41) Nisâ: 11.

size çocuklarınızın alacağı miras hakkında, erkeğe kadın payının iki misli kadarını tavsiye eder."⁽⁴²⁾

Başka bir âyette; *"Eğer vârisler erkek ve kadın kardeşler olursa, erkeğe iki kadının payı kadar verilir."*⁽⁴³⁾ diye buyurmuştur.

Görülüyor ki her iki âyet; oğul ve kardeşin asabelik ile vâris olduklarını ve herbirinin de kız kardeşini miras alma hususunda asabe kıldığını açıklamıştır.

Peygamberimiz (s.a.v) de şöyle buyurmuştur: *"Miras hisselerini sahiplerine, kalanı da ölen kimseye en yakın olan erkeğe veriniz."*⁽⁴⁴⁾

Görülüyor ki bu Hadis-i Şerif de; ölenin her yakın erkek akrabasının asabe olduğunu isbat etmekte ve asabe olan vârisler çok olduğu hâllerde, ölene en yakın olan kimseye mirasta öncelik verilmesine açıklık getirmektedir.

Mirasta Babanın Hâlleri

Miras taksiminde babayı, hem farz sahipleri ve hem de asabeler arasına zikrettik. Bunun içindir ki mirasta birtakım hâlleri vardır. Bu hâller de şunlardır:

1. Yalnız farz ile vâris olması: Ölenin oğlu ve oğlunun oğlu olursa, baba farz ile yani muayyen hisse ile vâris olur. Nitekim Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: *"Ölenin çocuğu varsa, bıraktığı ana babasının her birine altıda bir hisse vardır."*⁽⁴⁵⁾

2. Yalnız asabelik ile vâris olması: Ölenin erkek ve kız çocuğu veya torunları olmazsa, baba asabelik ile vâris olur. Yani hisse sahipleri paylarını aldıktan sonra kalanı alır. Zira Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"... Ölenin çocuğu yoksa, ana babası ona vâris olursa, anasına üçte bir düşer."*⁽⁴⁶⁾ Yani kalanı babasınındır. Çünkü Kur'ân-ı Kerîm bu hâlde, ananın hissesini tayin etmiş, fakat babanın hissesini belirtmemiştir. Böyle olunca, ananın payından sonra, baba asabe ile kalanı alır.

(42) Nisâ: 11

(43) Nisâ: 176

(44) Buhârî: 6351.

(45) Nisâ: 11

(46) Nisâ: 11.

3. Hem farz ve hem de asabe ile vâris olması: Bu da babanın beraberinde; ölenin kızı veya oğlunun kızı ya da birkaç kızı olursa, baba önce farz hissesi ile mirasın altında birini alır. Farz sahipleri hisselerini aldıktan sonra birşey artarsa, onu da asabelik ile alır.

Mirasta Dedenin Hâlleri

Tıpkı baba gibi miras taksiminde dedeyi de, farz sahipleri ve asabeler arasında zikrettik. Şu hâlde; dede için de babanın hâlleri geçerlidir. Farz ile vâris olduğu gibi, asabe ile de vâris olur. Yani dede de baba gibi, hem farz ve hem de asabe ile vâris olur. Ancak bazı hâllerde mirasta baba gibi değildir. Binaenaleyh, şu üç hâlde dedenin mirası, babankinden farklıdır:

Mirasta dedenin babadan farkları

1. Dede ile beraber, ölenin ana baba bir veya baba bir erkek ve kız kardeşleri olursa; baba bunların hepsini mirastan hacb (men) eder. Dede ise, bunları mirasta ortak yapar.

2. Hz. Ömer (r.a)'ın iki meselesinde; eğer bu iki meselede babanın yerinde dede olmuş olsaydı, anne kalanın üçte birini değil de, mirasın tümünden üçte birini alırdı.

3. Baba, kendi annesini mirastan hacb eder, dede ise bu anneyi hacb etmez. Şöyleki ölenin babası ve bu babanın annesi olan ninesi olursa, bu nine baba ile mirastan alıkonulur, fakat dede bunu mirastan alıkoymaz.

ZEVİ'L- ERHAM'IN MİRASI

Farz ve asabe yoluyla vâris olamayan her akrabaya zevi'l-erham denir. Yani daha önce zikredilen erkek ve kadın mirasçıların dışında kalan akrabalar.

Şartları: Zevi'l-erhamın vâris olabilmesinin şartları şunlardır:

a. Ölenin, farz veya asabe ile karı veya kocadan başka bir vârisinin bulunmaması: Eğer ölenin, farz sahibi veya asabelerinden vârisi olursa; bunlar farz, asabelik ve red (iâde) yoluyla mirasın tümünü

alır, zevi'l-erham hiçbir şey alamaz.

Ölenin vârisi, yalnız karı veya koca olursa, zevi'l-erhamın mirasına engel olamaz. Çünkü ilerde beyân edileceği gibi, farz sahipleri hisselerini aldıktan sonra, mirastan artan karıya veya kocaya iade edilmez. Bu nedenle zevi'l-erham, karı veya koca ile beraber vâris olur. Karı veya koca hisselerini aldıktan sonra kalanı, ölüye yakınlığına göre zevi'l-erhama paylaştırılır.

b. Beytü'l-Mal'ın muntazam olmaması: Eğer muntazam olursa, yani İslâm'a göre idare edilip, malı meşrû yerlere sarf edilirse, zevi'l-erhamı mirastan alıkoyar. Bu durumda zevi'l-erham miras alamaz.

Keza Beytü'l-Mal muntazam olursa; farz sahipleri hisselerini aldıktan sonra, artan miktar farz sahiplerine iade edilmez, Beytü'l-Mal'a verilir.

Delili: Beytü'l-Mal muntazam olursa, zevi'l-erhamın vâris olamayacağıının delilini; İmam-ı Şafiî (r.a) Kur'ân ve Sünnet'e dayandırmıştır. Zira gerek Kur'ân'da ve gerekse Sünnet'te Zevi'l-erhama muayyen bir hisse ayrıldığı vârid olmamıştır. Eğer miras mallarında bunların hakları olmuş olsaydı, farz ve asabe hisselerinde olduğu gibi, Allah (c.c) ve Rasûlü bunu beyan ederlerdi.

Ancak daha önce de belirttiğimiz gibi, Şafiî âlimlerinden sonraki müçtehidler; Hicrî 4. asırdan itibaren Beytü'l-Mal'ın muntazam bulunmaması ve bundan hak sahiplerinin hakkının verilmemesi dolayısıyla, zevi'l-erhamın mirasçı olacağı hususunda fetva vermişlerdir. Çünkü ölenin malının akrabalarına ulaşması, hak sahibi olmayan yabancılara verilmesinden daha iyidir.

Zevi'l-erhamın sınıfları

Zevi'l-erham olan akrabaları 4 sınıfta toplamak mümkündür.

1. Kızların çocukları ve oğlun kızlarının evlâtları,
2. Annenin babası olan dede ve bunun babası... Annenin annesi olan nine ve bu ninenin annesi...
3. Ölenin dede ve ninelerine nesebli olanlar. Bunlar da;
 - a. Ana bir amcalar, bütün amca kızları ve halalar,

b. Bütün dayılar, teyzeler ve bunların çocukları.

4. Hala çocukları ve bunların vasıtasıyla ölüye bağlı olan akrabalarıdır.

Miras alma keyfiyeti

Zevi'l-erhamdan tek bir mirasçı olursa, meselâ; ölenin yalnız kızının kızı olursa, bütün mirası alır.

Eğer zevi'l-erhamdan birden fazla mirasçı olursa, aşağıdaki keyfiyetlere göre miras alırlar:

1. Zevi'l-erhamın miras payındaki derecesi: Zevi'l-erhamın herbiri (dayı ve teyzeler, ana bir amca ve tüm halalar hariç) ölüye nesebi bağlı olan vârisin yerine konulur. Meselâ; kızın çocukları, anaları yerine ve kardeşin kızı da babasının yerine konulur. Kim, kimin yerine konulursa, o şahsın alacağını alır. Şu hâlde; öz kızın alacağını, onun kızı da alır ve kardeşin alacağını onun kızı da alır v.s.

Ancak dayı ve teyzeler, ölenin annesi gibi kabul edilir, ananın alacağını alırlar. Ana bir amca ve halalara gelince, ölenin babası gibi kabul edilir, babasının aldığını alırlar.

2. Ölüye değil, vârise en yakın olana öncelik verilir: Zevi'l-erhamın herbiri yukardaki şekilde, ölüye bağlı olan vârisin yerine konulduktan sonra ölüye değil, bu ölünün vârisine en yakın olana öncelik verilir. Ölüye yakınlığına bakılmaz. Meselâ; ölenin kız evlâdının kızının kızı ve oğlunun oğlunun (torununun) kızının kızı olursa, bütün mal ikinciye, yani oğlunun oğlunun kızının kızına verilir. Birincisi olan kızın kızının kızı ölüye daya yakın olduğu hâlde ona verilmez. Çünkü ikincisi vârise daha yakın, kendisi ile ölenin arasında vâris olmayan bir kimse (aralarındaki veraset bağında kopukluk) yoktur.

Oysa birincisi ile ölenin arasında bulunanlardan biri, yani kızın kızı vâris değildir.

3. Zevil-erhamların vârise yakınlığı eşit ise: Ölen, sanki bunları vâris bırakmış gibi kabul edilir ve mirası aralarındaki derecelerine göre taksim edilir. Bu arada hacbe uğrayanlara birşey verilmez.

Meselâ :

Avl (7)

Ananın babası olan dede	:	1/6	1
Ana bir iki kızkardeşin iki kızı	:	1/3	2
Ana baba bir kızkardeşin kızı	:	1/2	3
Baba bir kızkardeşin kızı	:	1/6	1

Konunun izahatı:

a. Dedeye 1/6 hissesi verilir, çünkü ölenin annesinin yerini alır.

b. Ana bir iki kızkardeşin iki kızına 1/3 hisse verilir, çünkü ana bir iki kız kardeşin yerini alır.

c. Ana baba bir kızkardeşin kızına 1/2 hisse verilir, çünkü bu da ana baba bir kızkardeşin yerini alır.

d. Baba bir kız kardeşin kızına 1/6 hisse verilir, zira baba bir kız kardeşin yerine geçer. İşte zevi'l-erham olan akrabaların dereceleri bu şekilde düzenlenir ve hisseleri bu sisteme uygun olarak verilir.

Zina mahsulü çocuğun mirası

Meşrû olmayan cinsel ilişki neticesinde doğan çocuğun nesebi; âlimlerin görüş birliğiyle anasının nesebine kesin olarak sabittir, fakat zina yapan babaya nesebi sabit olmaz, yani babasının oğlu sayılmaz. Çünkü hak dini olan İslâm, böyle bir ilişkiyi meşrû kabul etmediği gibi, bu çocuğun babasına nesebini de kesin olarak kabul etmez. Binaenaleyh, zina çocuğu ile babasının ve bu babanın akrabası arasında mirasçılık olmaz.

Ancak anne yönünden; cumhur âlimlere göre aralarında mirasçılık olur. Zina çocuğu ölünce, annesi ve akrabaları da ona vâris olur. Keza kendisi de, annesinden ve onun akrabalarından miras alır. Çünkü nesebi annesiyle kesindir, bunda şüphe yoktur. Anneiik, her ne kadar meşrû değilse de, çocuk ondan bir parçadır. Bu parça veraseti isbat eder.

Ana karnındaki çocuğun mirası:

Ölen bir kimsenin ana karnında çocuğu varsa, bunun hissesi de hesaba katılır. Ölü veya diri olarak dünyaya gelip, durumu belli oluncaya

kadar, mirastan kendine düşen ona ait pay durdurulur. Bu arada diğer vârislere kesin olarak düşen en az payları verilir. Kalan da bu çocuğun durumu; erkek mi, kız mı; diri mi, ölü mü olduğu belli oluncaya kadar bekletilir.

Meselâ; ölen bir kimsenin hamile karısı olursa. Hamile olmadığı veya çocuk ölü olarak doğduğu takdirde, kendisine mirastan dörtte bir hisse verilir. Çocuk ne olursa olsun diri olarak doğarsa, sekizde bir alır.

İşte bu hâlde kadına mirastan sekizde bir verilir, çünkü durum ne olursa olsun kendisine kesin olarak düşen en az hisse budur. Mirastan kalan kısım ise, doğum yapıncaya kadar bekletilir.

Doğan erkek çocuk olursa, ananın bu sekizde bir hissesinden sonra, asabe yoluyla kalanın tümünü alır. Kız çocuğu olursa, mirasın yarısını ve anası da sekizde birini alır ve kalanı da kız çocuğa iade edilir.

Bütün bu ihtimallerde; çocuk diri olarak doğduktan sonra, ananın hissesi değişmez; sekizde birini alır. Eğer çocuk ana karnında ölür veya ölü olarak doğarsa, mirastan hiçbir şey alamaz. Çünkü vâris olabilmek için diri olarak doğması şarttır. Bu durumda kadın, en çok hissesi olan, mirasın dörtte bir payını alır. Mirastan kalan; Beytü'l-Mal muntazam değilse, zevi'l-erham akrabalara verilir.

Boğulan ve benzerinin mirası

Birbirine vâris olan birden fazla kişi; boğulma, deprem, yangın ve savaş gibi toplu afetlerde beraber ölürse ve hangisinin daha önce öldüğü bilinmezse, birbirine vâris olamazlar. Aralarında sanki akrabalık yokmuş gibi, mirasta yabancı muamelesine tâbi tutulurlar. Bu durumda her birinin vârisleri kendisine düşen hisseyi alır.

Çünkü vâris olabilmenin bir şartı; vârisin, kendisinden miras alacağı kişinin ölümünden sonra hayatta bulunmasıdır. Halbuki böyle toplu felaketlerde, ölenlerde bu şart bulunmaz.

Meselâ; ana baba bir olan iki kardeş, boğularak ya da enkaz altında kalarak ölür ve kimin daha önce öldüğü bilinmezse;

a. Karı, kız ve amca bırakırsa,

b. İki kız ve aynı amcayı bırakırsa, bu iki kardeş birbirinden miras

alamaz.

Birinci meselede kardeşin malı şöyle taksim edilir: Karısına malının sekizde biri, kızına yarısı ve kalanı amcasına verilir.

İkinci meselede; iki kıza malın üçte ikisi ve kalanı da amcaya verilir.

Kayıp kimsenin mirası

Uzun zamandan beri kaybolan ve kendisinden haber alınamayan: diri mi, ölü mü, durumu bilinmeyen kimsenin kendisine bağlı hâller yönünden çeşitli hükümler vardır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

1. Karısı yönünden: Kayıp olan bir erkeğin karısı; o erkeğin ölümü kesinleşmedikçe evlenemez. Çünkü asl olan hayatta olmasıdır. Kesin bir durum meydana gelmedikçe, hayatta olmasından başkası düşünülemez.

İmam-ı Şafî (r.a)'ın, Hz. Ali (r.a)'dan rivâyet ettiğine göre şöyle demiştir: "*Kaybolanın karısı müptela olmuş, sabretsin ve kendisine ölüm haberi gelmedikçe evlenmesin.*" İşte buna benzer sözler, bekletilmek üzere bu çeşit hadiseler için söylenir.

2. Kendi malı yönünden: Kaybolmadan önce kendisine ait olan malları veya kaybı esnasında kazandığı malı, öldüğüne dair bir delil olmadıkça veya hayatta kalmasının imkânsız olduğu görüşünü kuvvetlendirecek kadar uzun bir zaman geçmedikçe malından hiçbir şey taksim edilemez. Bu müddet de, belirli bir zaman olarak tahdid edilmiş değildir. Böyle bir durumda kâdı (hakim) içtihad yapar ve içtihad yoluyla öldüğüne dair hüküm verir.

Bu hükümden önce, kayıp kimsenin malından hiçbir şekilde tasarruf edilemez. Kâdı öldüğüne hüküm verdiği veya öldüğüne dair kesin bir delil ulaştığı andan itibaren, malı kendisine vâris olanlara verilir. Bu hüküm veya ele geçen delilden önce, akrabalarından ölenlere miras verilmez.

3. Alacağı miras yönünden: Kayıp olan bir kimse, öldüğüne dair bir delil veya zamanın geçmesiyle öldüğüne dair kâdının hükmü olmadıkça, diri kabul edilir. Mirastan kendisine düşen tüm hisseleri ayırt edilir. Tâki durumu belli oluncaya kadar...

Buna birkaç misâl verelim:

a. Ölenin karısı ve iki oğlu olup bunlardan birisi kayıpsa; karısı hissesi olan sekizde bir payı alır. Çünkü kayıp olan oğul diri de olsa ölü de olsa hissesi bu kadardır, değişmez. Kadın bu payı aldıktan sonra kalan malın yarısını oğlu alır ve diğer yarısı da kayıp oğluna bırakılır.

b. Ölenin amcası ve kayıp oğlu olursa; bu durumda amcaya birşey verilmez. Çünkü kayıp oğlan hayatta olursa, amcayı hacb eder. Durum belli oluncaya kadar malı durdurulur.

c. Ölenin iki kızı, oğlunun kızı ve kayıp oğlunun oğlu olursa; iki kıza mirasın üçte ikisi verilir. Kalan üçte biri de, durum belli oluncaya kadar durdurulur.

HACB

Hacb; lûgatta men etmek demektir. Şeriat'ta (miras konusunda) ise; vâris olma sebebine haiz olan bir kimsenin mirasın tamamından alıkonulması veya hissesinin azalmasıdır. Buna göre hacb iki kısma ayrılır:

I. Mirasın tümünden hacb etmek

Meselâ; ölenin oğlunun, ölenin oğlunun oğlunu hacb etmesi gibi. Yani ölenin oğlu, torununu mirasın tümünden alıkoyar. Yalnız şu altı kişi, hiçbir zaman mirasın tümünden hacb edilemez: Baba, anne, oğul, kız, koca ve karı. Bunlar hiçbir şekilde mirasın hepsinden alıkonulamaz. Ancak, vârislerin durumuna göre hisseleri bazen azalır.

Mirasın tümünden hacbe uğrayan vârisler de şunlardır:

a. Dede: Baba ile hacb edilir, yani mirastan alıkonulur. Ölenin babası olursa, dedesine mirastan hiçbir şey düşmez. Çünkü baba, ölüye dededen daha yakındır.

b. Nine: Anne ile hacb edilir. Ana veya baba tarafından olmasının farkı yoktur, bütün nineler, anne ile mirastan alıkonulur. Aynı zamanda, baba tarafından olan nineyi baba da mirastan hacb eder.

c. Oğlun oğlu: Oğlun evlâtları, erkek veya kız olmasında fark yok-

tur, oğul ile mirasın tümünden hacb edilirler. Böylece her oğlun oğlu, kendisinden daha uzak olanı da hacb eder.

d. Erkek ve kızkardeşler: Ana babaları bir veya dereceleri ne olursa olsun, bütün kardeşler; oğul, oğlun oğlu ve baba ile mirastan hacb olunur. Fakat nine, erkek ve kızkardeşleri hacb etmez.

Bir de, baba bir olan erkek ve kızkardeşler, ana bir olan erkek kardeş ile hacb olunur. Baba bir olan kızkardeşler, ana baba bir olan iki kız kardeşle hacb edilir. Ancak baba bir olan kızkardeşlerin beraberinde, baba bir olan erkek kardeşi olursa, bunları asabe yapar ve vâris olmalarını sağlar.

e. Ana baba bir veya baba bir kardeş oğulları: Bunlar da; baba, dede, oğul, oğlun oğlu, ana baba bir veya baba bir olan kardeş ile hacb edilir. Bir de, ana baba bir olan kardeş oğlu, baba bir olan kardeş oğlunu hacb eder.

Ana bir olan kardeş oğulları, zevi'l-erhamlardandır. Farz hissesiyle vâris olmazlar.

f. Ana baba bir veya baba bir olan amca: Bu derecedeki amcalar; baba, dede, oğul, oğlun oğlu, kardeş ve kardeş oğlu ile hacb edilir.

g. Amca oğulları: Bir öncekilerle beraber, amca ile hacb edilir.

II. Hissenin azaltılmasıyla hacb etmek

Bu şekilde hacb etmek bütün vârislere şamildir, yani her vârisin başına gelebilir. Şöyle ki; ölenin çocuğu olursa, kocanın yarım hissesi, dörtte bire düşer. Yine ölenin çocuğu olursa, karının dörtte bir olan hissesi, sekizde bire düşer. Ölenin babası veya kardeşleri olursa, ananın hissesi, üçte birden altıda bire düşer.

Ölenin kızı olursa, oğlunun kızının hissesi yarım paydan altıda bire düşer v.s.

FERAİZ İLMİNE AİT HESAPLAR

Ferâiz bahsinin başında; mirasla ilgili konuları açıklayan ve her hak sahibine düşen payı hesap yoluyla öğreten ilim ferâizdir, demiştik. Bura-

ya kadar mirasla ilgili olan miras payları, asabe ve hacb gibi meseleleri izah etmeye çalıştık. Şimdi sıra; tarifi ikinci bölümü olan hesap işlemlerine geldi.

Ferâiz ilminde hesap sözüyle kastedilen miras meselelerinin aslına göre tertibi, tashihi ve miras mallarının sahipleri arasında taksimini bilmektir.

MESELELERİN ASILLARI

Her meselenin aslı, içinde bulunan farz (belirli hisse) sahiplerinin en az hissesiyle olur. Tabî ki meselenin içinde farz sahibi veya sahipleri olursa...

Ancak vârislerin hepsi erkek ve asabe olursa (üç erkek kardeş gibi), miras malları aralarında eşit bir şekilde taksim edilir. Eğer bir kısmı erkek, bir kısmı da kadın olursa (meselâ; iki erkek ile iki kız kardeş gibi); her erkeğe, iki kadının hissesi kadar vermek suretiyle mal taksim edilir. Bu durumlarda meselenin aslı, sayılarının kadarıyla olacaktır.

Kur'ân-ı Kerîm'de belirtilmiş farzlar (hisse nisbetleri) altıdır: *Nısıf*; $1/2$, *Rubu*; $1/4$, *Sümün*; $1/8$, *Sülüsen*; $2/3$, *Sülüs*; $1/3$, *Südüs*; $1/6$ 'dır.

Nısıf mahreci (paydası)	: 2'dir.
Rubu' mahreci (paydası)	: 4'tür.
Sümün mahreci (paydası)	: 8'dir.
Sülüsen mahreci (paydası)	: 3'tür.
Sülüs mahreci (paydası)	: 3'tür.
Südüs mahreci (paydası)	: 6'dır.

Ferâiz ilminde, üzerinde görüş birliğiyle varılan meselelerin asılları 7'dir, bunlar; (2), (3), (4), (6), (8), (12) ve (24)'tür. İşte ferâizde meseleler bu sayılardan kurulur.

Meselelerin asıllarıyla ilgili çözüm örnekleri:

Şimdi meselelerin kuruluşu ve kesirsiz olarak her vârise düşen hisseyi çözümle göstererek izaha geçiyoruz:

a. İçinde sūdüs (1/6) bulunan her meselenin aslı (6)'dan kurulur. Meselâ; ölenin annesi ve oğlu olursa;

Vâris	Pay Nisbeti	Meselenin Aslı
		(6)
Anne	: 1/6	1 hisse alır
Oğul	: A.	5 hisse alır.

Görüldüğü gibi bu meselede annenin hissesi 1/6'dır. Çünkü ölenin oğlu vardır. Bu yüzden 6 paydan bir pay alır. Oğul ise, asabedir. Bunun için geri kalan 5 payı alır.

Not: Ferâizde işlemler çözülürken asabelerin hisse nisbeti (A) harfiyle gösterilir.

Diğer bir örnek: Ölenin annesi, babası ve oğlu olursa;

		(6)
Anne	: 1/6	1
Baba	: 1/6	1
Oğul	: A.	4

1/6 ile birlikte; 1/2 veya 1/3 yada 2/3 olursa, yine meselenin aslı (6)'dan kurulur. Meselâ;

		(6)
Anne	: 1/6	1

Kız	:	1/2	3
Amca	:	A.	2

Bu meselede anne hisse olarak 1/6 olan bir pay, kız 1/2 olan üç pay alır. Amca ise asabedir. Geri kalan iki payı alır.

Diğer örnek:

			(6)
Anne	:	1/6	1
İki kız	:	2/3	4
Amca	:	A	1

			(6)
Anne	:	1/6	1
Ana bir iki kardeş:		1/3	2
Amca	:	A	3

Meselede; 1/2 ve 1/3 olursa, yine (6)'dan kurulur. Meselâ;

			(6)
Koca	:	1/2	3
Anne	:	1/3	2
Amca	:	A	1

Bütün bu meselelerin aslı (6)'dan kurulur. Yani içinde 1/6 veya 1/6 ile 1/2 yada 1/6 ile 1/3 veyahut 1/6 ile 2/3 veya 1/6 ile 1/2 ve 1/3 olursa, aslı (6)'dan kurulur.

iki kızkardeş:	1/3	1
Baba bir,		
iki kızkardeş:	2/3	2

f. Meselenin içinde yalnız rubu (1/4) veya 1/4 ile 1/2 olursa, aslı (4)'ten kurulur. Meselâ;

		(4)
Koca :	1/4	1
Oğul :	A.	3

		(4)
Koca :	1/4	1
Kız :	1/2	2
Amca :	A.	1

g. Meselenin içinde yalnız sümün (1/8) veya 1/8 ile 1/2 olursa, aslı (8)'den kurulur. Meselâ;

		(8)
Karı :	1/8	1
Oğul :	A.	7

		(8)
Karı :	1/8	1
Kız :	1/2	4
Amca :	A.	3

Miras malının taksimi:

Ferâiz ilminde asıl amaç, miras mallarının hak sahipleri arasında taksim edilmesidir. Bunun da birkaç çözüm şekli vardır. En açık ve geniş, miras malının rakamını, meselenin aslına bölmek, sonra çıkan rakamı her vârisin payı ile çarpmak, (bu işlem sonucunda) çıkan miktar da o vârisin hissesi olur. Meselâ; ölen bir kimsenin şu vârisleri olursa:

		(24)
Karı	: 1/8	3
İki kız	: 2/3	16
Anne	: 1/6	4
Ana baba bir;		
Erkek kardeş :	A	1

Görüldüğü gibi bu meselenin aslı (24)'ten kurulur, zira içinde 1/8 ile 1/6 vardır. Karıya 1/8'den 3 pay, iki kıza 2/3'ten 16 pay, anneye 1/6'den 4 pay ve kalan 1 pay da asabe yoluyla kardeşe verilir.

Meselâ; miras malı 4.800 lira olsa; işlem olarak bu miktar, mesele- nin aslına bölünür, çıkan rakam her vârisin hissesiyle çarpılır.

$4800 \div 24 = 200$ lira hissenin miktarıdır.

Şu hâlde *karıya* ; $200 \times 3 = 600$ lira hisse düşer.

İki kıza; $200 \times 16 = 3.200$ lira hisse düşer.

Anneye; $200 \times 4 = 800$ lira hisse düşer.

Kardeşe; $200 \times 1 = 200$ lira hisse düşer.

İşte bütün meseleler bu şekilde işlem görür ve çözümü yapılır.

MESELE ASILLARININ KISIMLARI

Daha önce zikrettiğimiz meselelerin 7 aslı iki kısma ayrılır:

1. Üzerine avl (ilave) arız olan asıllar: Bunlar (6), (12) ve (24) rakamlı meselelerdir.

2. Üzerine avl arız olmayan asıllar: Bunlar da (2), (3), (4) ve (8) rakamlı olan meselelerdir.

AVL

Avl; meselenin aslı üzerine ilave etmektir. Şöyle ki, hissedarların hisseleri, meselenin aslından fazla olursa, bir veya daha çok sayılar ilâve edilir. Bu yüzden, vârislere tayin edilmiş hisse miktarında azalma olur.

Meselenin aslının avlli veya avlsiz olması, o meselenin istikrarına bağlıdır. Meselede istikrar olmazsa, yani hissedarlara mûsait değilse, müçtehid âlimler avl cihetine gidilme kararı vermişlerdir.

Çünkü Peygamberimiz (s.a.v)'in zamanında ferâiz meselelerinde avl vâki olmamıştır. Ancak Hz. Ömer'in hilafeti zamanında avle ihtiyaç duyulmuş ve bu nedenle avli ilk defa ortaya koyan kendisi olmuştur. Zira Hz. Ömer'in zamanında, hisse sahiplerine aslı dar olan bir mesele vâki oldu. Bunun için düşünmüş olduğu avl hususunda Sahâbeler'le istişarede bulundu. Zeyd b. Sabit (r.a) da avli teklif etti ve bu teklif aynı zamanda Ömer (r.a)'ın görüşüne muvafık oldu.

Bunun üzerine, Hz.Ömer aslı dar olan o meselede avl yaptı, diğer Sahâbeler de bunu uygun buldu. Daha sonra avl görüşü âlimlerin cumhuru tarafından da benimsendi ve bu âlimlerin birisi de İmam-ı Şafî'dir. Şimdi avlli meselelere örnek verelim.

Avlli meseleler ve avlin sınırı:

Avle (ilaveye) tâbi olan mesele asılları (6), (12) ve (24) rakamlarıdır:

(6)'nın avli: Bu rakam; (7, 8, 9 ve 10) rakamlarına kadar ilaveye tâbi olur:

(Avl)

(6)

(7)

(7)'nin avline örnek:

Koca	:	$1/2$	3
Anaa baba bir	:	$2/3$	4

Meselenin aslı (6)'dan kurulur. Kocaya $1/2$ ve iki kız kardeşe de $2/3$ hisse düştüğü için daralmıştır. Bu nedenle 1 sayı daha ekleyerek (7)'ye çıkarılmıştır.

(Avl)

(6)

(8)

(8) in avline örnek:

Koca	:	$1/2$	3
İki kızkardeş	:	$2/3$	4
Anne	:	$1/6$	4

(Avl)

(6)

(9)

(9)'un avl' ine örnek:

Koca	:	$1/2$	3
Baba bir,			
İki kı kardeş	:	$2/3$	4
Ana bir,			
İki kızkardeş	:	$1/3$	2

(Avl)

(6)

(10)

(10)'un avli ne örnek:

Koca	:	1/2	3
İki kız kardeş	:	2/3	4
Ana bir,			
İki kızkardeş	:	1/3	2
İki kızkardeş	:	1/6	1

(12)'nin avli: Bu sayı da; (13, 15 ve 17)'rakamlarına kadar avle tâbi olur.

(Avl)

(12)

(13)

(13)'ün avline örnek:

Karı	:	1/4	3
İki kızkardeş	:	2/3	8
Ana bir,			
Kızkardeş	:	1/6	2

(Avl)

(12)

(15)

(15) avline örnek:

Karı	:	1/4	3
İki kızkardeş	:	2/3	8
Ana baba,			
İki kızkardeş	:	1/3	4

		(12)	(Avl)
			(17)
(17) avline örnek			
Karı	:	1/4	3
İki kızkardeş	:	2/3	8
Ana bir,			
İki kardeş	:	1/3	4
Anne	:	1/6	2

(24)'dün avli: Bu da yalnız (27) rakamı ile avl tâbi olur. Meselâ:

		(24)	(Avl)
			(27)
(24)'ün avl ine örnek:			
Karı	:	1/8	3
İki kız	:	2/3	16
Baba	:	1/6	4
Anne	:	1/6	4

Meselelerin aslını kurma kaidesi:

Daha önce beyân ettiğimiz mesele asıllarını kurma formülü, ancak aşağıda sıralanmış kaidelere göre tamamlanır.

1. Meseledeki paylar mütemâsil (eşit) olursa, meselâ; (1/6, 1/6) gibi. Bu durumda eşit olan paydalardan biri alınır ve meselenin aslı yapılır. Meselâ;

(6)

Baba	: 1/6	1
Anne	: 1/6	1
Oğul	: A.	4

2. Meseledeki paydalar mütedâhil olursa, yani paydaların biri diğerlerinden büyük ve büyük olanı da küçüğüne bölünebilir olursa, Meselâ; (1/3, 1/2, 1/6) gibi. Bu meselede 3 ve 2 paydaları, 6 paydasına girer ve 6 paydası diğerlerine bölünebilir.

(1/2, 1/8) taksimatı da buna örnek olabilir; 2 paydası, 8 paydasına girer. İşte böyle meselelerde en büyük payda alınır ve meselenin aslı bundan kurulur. Meselâ;

(6)

Ana bir, iki kardeş	:	1/2	2
Baba bir kız kardeş	:	1/2	3
Anne	:	1/6	1

(8)

Karı	:	1/8	1
Kız	:	1/2	4
Amca	:	A.	3

3. Meseledeki paydalar mütevâfık olursa, yani biri diğerine bölünmez ancak her ikisi ortak olarak belirli bir bölünmeye kabil olursa, meselâ; (1/8, 1/6) gibi. 8 paydası, kesirsiz olarak 6'ya bölünmez. Ancak herbiri ortak olarak 2'ye bölünmeye kabildir. Ortak olarak bölünüp herbirisinden çıkan sayıya "vafk" denir.

İşte bu durumda birisinin vafkı, yani bölme neticesinde çıkan sayı, diğerinin tam sayısıyla çarpılır. Meselâ; 3×8 veya $4 \times 6 = 24$ sonucu mese-
lenin aslı olur. Bunun örneği şöyledir:

(24)			
Anne	:	$1/6$	4
Karı	:	$1/8$	3
Kız	:	$1/2$	12
Amca	:	A	5

Bu meselede kızın paydası diğerlerinden küçük olduğu için bırakılır. 6 ve 8 paydalarına gelince mütavafıktır. Yani 2 rakamı gibi muayyen bir sayı ile bölünebilir. Bölündükten sonra birinin yarısı diğerinin tamıyla çarpılır ($3 \times 8 = 24$) ve çıkan miktar meselenin aslı yapılır.

4. Meseledeki paydalar mütebâyin olursa, yani zıd olup hiçbir şekilde birbirine bölünmüyorsa, meselâ; ($1/4, 1/3$) gibi. 4 ve 3 paydaları ke-sirsiz olarak birbirine bölünemeyeceği gibi ortak olarak belirli bir sayıya da bölünemez.

İşte bu durumda, birinin tam paydası diğerinin tamına çarpılır. $4 \times 3 = 12$ çıkan sonuç meselenin aslı olur. Meselâ;

(12)			
Karı	:	$1/4$	3
Anne	:	$1/3$	4
Amca	:	A	5

MESELELERİN TASHİHİ

Bu tashih; vârislerin hisselerinin kendilerine kesirsiz olarak dağıtılması için yapılır.

Geçen tüm misâllerde olduğu gibi, meselenin aslı veya avl yoluyla vârislerin hisseleri kesirsiz olarak kendilerine taksim edilebiliyorsa, bununla yetinilir ve tashihe de gerek kalmaz. Aksi taktirde tashih cihetine gidilir. Meselenin tashihi aşağıdaki kaide ve usullere göre yapılır:

1. Kesirli grup tek ise; Meseledeki vârislerden kesirli hisseli grup, tek bir grup ise, meselâ:

bir grup ise, meselâ;

		Pay parçası (3x)	Asl (6)	Tashih (18)
Anne	:	1/6	1	3
Baba	:	1/6	1	3
3 Oğul	:	A.	4	12

Meselenin izahı: Aslı (6)'dan kurulur, çünkü her iki paydası da mütemâsildir. Ana ve babanın herbirine 1/6 hisse, hissenin kalan dört parçasının oğullara verilir. Ancak görüldüğü gibi miras kendi sayılarına kesirsiz olarak bölünmez. Zira oğulları 3 kişi, hisseleri ise 4'tür. O zaman meselenin tashihine ihtiyaç duyulur.

Şöyle ki, oğul grubu sayısına ve paylarına bir göz atalım. Sayıları ile payları arasında, ya tebâyün veya tevâfuk olur. Bu konuda tedâhül ve temâsüle yer yoktur, çünkü bu iki durumda paylar bölünür.

Şayet grup sayısı ile payları arasında tebâyün olursa, yukardaki örnekte olduğu gibi; grup sayısı ile meselenin aslı çarpılır: $3 \times 6 = 18$, çıkan bu sayı meselenin tashihi olur. Bu konu da grup sayısına "*payın parçası*" denir.

Daha sonra, payın parçası tüm vârislerin her payı ile çarpılır. Böylece çıkan rakam kesirsiz olarak, grup sayısına bölünebilir duruma gelir.

Çünkü yukardaki örnekte pay parçası olan oğul sayısı, paylarıyla çarpılırsa, $3 \times 4 = 12$ çıkar ve bu kendilerine kesirsiz olarak bölünebilir hâle gelir. Neticede herbirine 4 pay düşer.

Eğer grup sayısı ile payları arasında tevâfuk olursa, grup sayısının yarı rakamı, meselenin aslı ile çarpılır. Çıkan rakam meselenin tashihi olur. Meselâ;

		Pay		
		parçası	Asl	Tashih
		(2 x)	(6)	(12)
Koca	:	1/2	3	6
Nene	:	1/6	1	2
Amca	:	A.	2	4

2. Kesirli grup birden fazla olursa: Meseledeki vârislerden kesirli hisseli grup, birden fazla olursa; yani iki, üç veya dört olursa ki dörtten fazlası olmaz.

Bu durumda meselenin tashihi için, önce her grup sayısı ile paylarına ve sonra da bunların arasındaki dört münasebete; yani temâsül, tedâhül, tevâfuk ve tebâyün durumlarına bakılır:

a. Eğer grup sayıları arasında temâsül (eşitlik) olursa biri meselenin aslıyla çarpılır. Çıkan meselenin tashihi olur.

b. Eğer arasında tedâhül olursa, en büyük sayı meselenin aslıyla çarpılır.

c. Eğer arasında tevâfuk olursa, vafkı diğer grubun tam sayısıyla çarpılır ve çıkan rakam da tekrar meselenin aslıyla çarpılır.

d. Eğer arasında tebâyün olursa, grup sayıları birbiriyle çarpılır ve çıkan rakam da meselenin aslıyla çarpılır.

Meselelerin tashihi bu şekilde yapılır. Şimdi bu şekildeki tashihlere açıklayıcı örnekler vermek istiyoruz:

Meselenin tashihiine örnekler:

1. Grup sayıları arasında temâsül olması:

		Pay		
		parçası	Asl	Tashih
		(2x)	(6)	(12)
Anne	:	1/6	1	5
Ana bir,	:	1/3	2	10
5 kardeş				
5 Amca	:	A	3	15

Bu meselede kesirli hisseler, kardeş ve amcaların paylarında olmak üzere iki grupta mevcuttur.

Önce bu meselenin aslı (6)'dan kurulur, zira 1/6 ile 1/3 paydaları mütedâhildir. Bunun için büyük olan payda alınır ve meselenin aslı yapılır.

Görüldüğü gibi kardeş ile amca payları kendilerine kesirsiz olarak bölünmez. Tashihé gerek vardır. Bunun için de ilk önce kardeş sayısı ile hisselerine ve amca sayısı ile hisselerine bakalım, aralarında tebâyün (zıtlık) olduğunu, yani hisselerin sayılarına kesirsiz olarak bölünemeyeceğini görürüz.

Ancak her iki grubun sayısı 5 olduğundan mütemâsil (eşit)tir. Bunlardan biri (5) meselenin aslı (6) ile çarpılır. Çıkan (30) sayısı, meselenin tashihi olur.

2. Grup sayıları arasında tedâhül olması:

		(4x)	(6)	(24)
Anne	:	1/6	1	4
Anna bir,				
4 kardeş	:	1/3	2	8
4 Amca	:	A.	3	12

Bu meselenin aslı da (6)'dan kurulur. Ancak kardeş ve amcaların hisseleri kendilerine kesirsiz bölünmez. Kardeş sayısı ile hisseleri arasında yarım da tevâfuk vardır, yani her ikisi 2'ye bölünebilir. Bunun vafkı olan 2'yi, yani ortak olarak bölündüğü sayıyı ele alalım.

Bir de amca sayısı ile hisseleri arasında tebâyün vardır, bu nedenle grup sayısı olan 4'ü de ele alalım.

Sonra kardeş sayısının vafkına (2) ve amcaların tam sayısına (4) bakalım, aralarında tedâhül bulunduğunu görürüz. Zira (4) sayısı, (2) sayısından büyük ve ona bölünebilir.

Netice itibarıyla büyük sayı olan (4), meselenin aslı olan (6) sayısı ile çarpılır. Çıkan (24) sayısı meselenin tashihi olur.

3. Grup sayısı arasında tevâfuk:

		(30 x)	(6)	(180)
Anne	:	1/6	1	6
Ana bir,				
3 kardeş	:	1/3	2	12
2 Amca	:	A.	3	18

Bu meselenin aslı da (6)'dır. Yine kardeş ve amcaların hisseleri kendilerine kesirsiz bölünmez. Tashihe gerek vardır.

Bu meselede her iki grup sayısı ile hisseleri arasında tebâyün vardır. Ancak kardeş sayısı ile amca sayısı arasında tevâfuk bulunmaktadır. Çünkü herbiri, ortak bir sayı olan 5'e bölünür.

Bir grup sayısının vafkı (3 veya 2), diğerinin tam sayısıyla çarpılır. Meselâ; 3×10 veya $2 \times 15 = 30$ 'dur. Bu sayı da meselenin aslıyla çarpılır. $30 \times 6 = 180$ meselenin tashihi olur.

4. Grup sayıları arasında tebâyün olursa:

	(6x)	(6)	(36)
Anne :	1/6	1	6
Ana bir, 3 kardeş	1/3	2	12
2 Amca :	A.	2	18

Meselenin aslı (6)'dan kurulur. Kardeş ve amcaların hisseleri kesirlidir. Sayıları ile hisseleri arasında tebâyün vardır. bu durumda grup sayıları birbirleriyle çarpılır: $2 \times 3 = 6$ olur. 6 sayısı da meselenin aslıyla çarpılır: $6 \times 6 = 36$ meselenin tashihidir.

RED (İADE)

Red: Miras taksiminde artan malın hissedarlara iâdesine denir. Şöyle ki farz sahipleri haklarını aldıktan sonra mirastan artan miktar; karı ve koca dışındaki farz sahiplerine ve hisseleri nisbetinde kendilerine red (iâde) edilir. Yalnız karı ile koca, bu reddeden faydalanamaz.

Daha önce söylediğimiz gibi Beytül'l-Mal (hazine) muntazam durumda ise, yani İslâm'a göre idare edilip hakları sahiplerine verilir ve malı

meşru yerlere sarf edilirse; farz sahiplerinden artan mal Beytül'l-Mal'a veraset yoluyla verilir. Bu durumda red cihetine gidilmez ve artanı zevi'l-erhama da verilmez.

Fakat Beytül'l-Mal muntazam değilse, mirasta hakkı olmaz. O zaman mirastan artan mal farz sahiplerine red edilir. Ölenin, farz sahipleri ve asabeleri yok ise, zevi'l-erhamına verilir.

Bilhassa son dönemdeki müçtehid Şafiî âlimleri; Beytül'l-Mal'ın muntazam olmadığı ve Hz. İsâ (a.s) gelinceye kadar intizama gireceği ümidinin bulunmadığı görüşüne varmışlardır. Bu nedenle Beytül'l-Mal hiçbir zaman vâris olamaz fetvasını vermişlerdir.

Şartları:Red'din üç şartı vardır:

1. Ölenin, karı veya kocasından başka farz sahiplerinden vârisi bulunması,
2. Farz sahipleri hisselerini aldıktan sonra, miras malından birşeyin artması,
3. Vârisler arasında asabe bulunmamasıdır. Çünkü asabe tek başına olursa bütün malı, farz sahipleriyle beraber bulunursa, geri kalanı alır. Şu hâlde asabe ile beraber red olmaz.

Redin kaidesi:

1.Karı veya kocadan birinin olmaması: Kendilerine red edilen vârislerle beraber karı veya kocadan birinin bulunmaması: Bu durumda;

a. Kendisine red edilen vâris tek kişi ise, meselâ; ölenin tek kızı olursa, farz ve red yoluyla bütün malı alır.

b. Kendilerine red edilen vârisler birden fazla bir tek sınıf ise, meselâ; ölenin 5 kızı olursa, meselenin aslı sayılarının rakamıdır ve miras aralarında eşit olarak taksim edilir.

c. Kendilerine red edilen vârisler iki veya daha fazla sınıf ise; meselenin aslı, paylarının tüm sayısından kurulur. Meselâ ölen bir kimse şu vârisleri bırakırsa;

		Asl (6)	Re (5)
Anne	: 1/6	1	1
Ana baba bir kızkardeş	: 1/2	3	3
Ana bir kızkardeş	: 1/6	1	1

Bu meselenin aslı (6)'dan kurulur, çünkü paydaları mütedâhildir. Ancak vârislerin tüm payları 5'tir. Bu nedenle 5'e red edilir ve her vâris, farz ve red yoluyla 5 pay üzerinden hissesini alır.

2. Karı veya kocanın bulunması: Kendilerine red edilen vârislerle beraber karı veya kocanın bulunması durumunda önce karı veya kocanın hissesi verilir. Meselenin aslı da, koca veya karının paydalarından kurulur. Bu da (2), (4) veya (8) olur. Karı veya kocanın hisseleri verildikten sonra mirastan kalan kısım, kendilerine red edilenlere, aşağıdaki uygulamalara göre taksim edilir:

a. Kendisine red edilen tek şahıs ise, eşlik (karı veya koca) payından sonra kalanı ona verilir. Meselâ;

		(8)
Karı	: 1/8	1
Kız	: 1/2	7

Bu meselenin aslı (8)'den kurulur. Karı, 1/8'den bir pay alır. Kız ise; 4 pay farz ve 3 payı da red yoluyla alır.

b. Kendilerine red edilen, şahıslardan iki veya daha fazlası aynı sınıftan ise, yine meselenin aslı eşlik paydalarından kurulur. Eşlik payı verildikten sonra, kalanı farz sahiplerine kesirsiz olarak bölünür. Meselâ;

			(4)
Koca:	:	1/4	1
3 Kız	:	2/3	3

Bu meselenin aslı koca paydası olan (4)'ten kurulur. Koca dörtte bir olan payını aldıktan sonra, kalan 3 hisse de farz ve red yoluyla herbirine bir hisse olmak üzere kızlara verilir.

Eğer eşlik payından sonra, kalan miras malı hak sahiplerine kesirsiz bölünmüyorsa; tashih konusunda geçen kaidelere göre, o meselenin tashihi şöyle yapılır:

i. *Grup sayıları ile payları arasında tebâyün olursa*, grup sayısı meselenin aslı ile çarpılır. Çıkan sonuç meselenin tashihi olur. Meselâ;

		(3x)	(8)	(24)
Karı	:	1/8	1	3
3 Kız	:	2/3	7	21

Meselenin aslı (8)'den kurulur. Kadına bir hisse verildikten sonra, kızlara farz ve red yoluyla kalan 7 hisse kesirsiz olarak paylaştırılmaz. Bunun için kızların sayısı meselenin aslıyla çarpılır, çünkü aralarında tebâyün vardır. Böylece meselenin tashihi (24) olur. Bu şekilde kızlara 21 hisse düşer ve kendilerine düşen miras kesirsiz bölünebilir.

ii. *Eğer grup sayıları ile payları arasında tevâfuk olursa*, grup sayısının vafkı meselenin aslıyla çarpılır. Meselâ;

		(2x)	(4)	(8)
Koca	:	1/4	1	2
6 Kız	:	2/3	3	6

Meselenin aslı (4)'ten kurulur. Kocaya dörtte bir hisse verildikten sonra, kızlara farz ve red yoluyla kalan 3 hisse verilir, bu da kesirsiz bölünemez.

Burada kızların sayısı ile payları arasında tevâfuk vardır, yani her ikisi 3'e bölünebilir. Grup sayısının vafkı (2), meselenin aslıyla çarpılır. Çıkan sonuç meselenin tashihi olur.

c. Kendilerine red edilen vârisler birden fazla ise, eşlik payından sonra kalan pay kendilerine red edilenlere kesirsiz bölünürse, bununla yetinilir ve başka bir işlem yapılmaz. Yine meselenin aslı eşlik paydasının birisinden kurulur. Meselâ;

			(4)
Koca:	:	1/4	1
3 Kız	:	2/3	3

Bu meselenin aslı (4)'ten kurulur. Kadına dörtte bir verildikten sonra, kalan 3 hissenin biri annenin, iki tanesi de herbir kardeşin birer hissedir.

Farz sahipleri ve asabelerle ilgili bazı meseleler:

Şimdi bu iki vâris grubu ile ilgili çeşitli meseleler kuracağız ve açıklamasını da yapacağız:

			(6)
Karı	:	1/4	1
Anne	:	1/6	1
Ana bir,			
İki kardeş	:	1/3	2

Açıklaması: Meselenin aslı (6)'dan kurulur. Her iki paydası arasında tebâyün olduğu için biri diğeriyle çarpılır. Elde edilen (6), meselenin aslı olur. Böylece miras hisselerinin tümü 6 olur ve şu şekilde dağılır:

Ölenin, vâris olan çocuğu olmadığı için koca mirasın 1/2'sini alır. Keza ölenin çocuğu ve birden fazla kardeşi olmadığı için de, anne mirasın 1/3'üne hak kazanır. Kardeşe gelince, kalan mirası asabelik ile alır. Çünkü bu meselede ölene en yakın erkek kendisidir ve hem de onu hacb edecek kimse de yoktur.

* * *

			(24)
Kız	:	1/2	12
Anne	:	1/6	6
Karı	:	1/8	3
Ana baba			
Bir kardeş	:	A.	5

Açıklaması: Aslı (24)'ten kurulur. Çünkü 1/6 ile 1/8 paydaları arasında yarım da tevâfuk vardır, yani herbiri 2'ye bölünebilir. Bunun için bu iki paydalardan birinin yarısı diğerrinin tümüyle çarpılır, elde edilen (24) sayısı meselenin aslı olur.

Bu arada 1/2'nin paydası mütedâhil olduğu, yani diğerleriyle birlikte işleme girdiği ve küçük olduğu için, ayrıca işleme tâbi tutulmaz. Böylece miras hisselerinin tümü (24) olur ve dağılımı şöyle olur:

Ölenin tek kızı bulunduğu ve onu asabe kılacak erkek kardeşi olmadığı için mirasın 1/2'sini, yani yarısını alır. Ölenin evlâdı yani kızı olduğu için de, anne 1/6'sını ve karı da 1/8'ni alır. Kardeş ise, asabe yoluyla geri kalanı alır.

* * *

(12)

Oğlu kızı	:	1/2	6
Koca	:	1/4	3
Anne	:	1/6	2
Baba bir,			
Kardeş	:	A.	1

Açıklaması: Meselenin aslı (12)'den kurulur. Çünkü 1/4 ile 1/6 paydaları arasında yarım da tevâfuk vardır, evvelki meselenin işlemi yapılır ve miras malı şu şekilde dağıtılır:

Oğlun kızı, tek başına bulunduğu ve onu asabe kılacak kardeşi olmadığı için malın yarısını alır. Ölenin evlâdı olduğu için, kocaya 1/4 ve anneye de 1/6 hisse verilir. Geri kalanı da asabe yoluyla kardeşe kalır.

* * *

(12)

Ana baba bir,			
Kız kardeş	:	1/2	6
Karı	:	1/4	3
Ana bir,			
Erkek kardeş	:	1/6	2
Ana baba bir			
Kardeşin oğlu	:	A.	1

Açıklaması: Aslı (12)'den kurulur. Burada da tevâfuk bulunduğu için önceki işlemin aynısı yapılır ve miras şu şekilde dağılır:

Kız kardeş, tek olduğu ve onu hacb edecek veya asabe kılacak bir başka vâris olmadığı için, malın yarısını alır. Ölenin çocuğu olmadığı için de karı $1/4$ hisse alır. Erkek kardeş bir olduğu için de $1/6$ hisse alır. Kardeşin oğlu asabedir, geri kalanı alır.

* * *

				(6)
Baba, bir, kızkardeş	:	$1/2$		3
Anne	:	$1/6$		1
Ana bir, kız kardeş	:	$1/6$		1
Ana baba bir, amca	:	A.		1

Açıklaması: Meselenin aslı (6)'dan kurulur. Bunda temâsül bulunduğu için iki eşit paydadan biri alınıp meselenin aslı yapılır. Miras dağılımına gelince şöyledir:

Baba bir kız kardeş, tek başına bulunduğu ve onu hacb edecek veya asabe yapacak bir vâris olmadığı için malın yarısını alır. Ölenin birkaç kardeşi bulunduğu için de anneye $1/6$ hisse verilir. Ana bir kız kardeş, tek olduğu ve onu hacb edecek kimse bulunmadığı için, bu da $1/6$ hisse alır. Geri kalan da asabelik ile amcaya kalır.

* * *

				(12)
Koca	:	$1/4$		3
Oğul	:	A.		7
Baba	:	$1/6$		2

Açıklaması: Aslı (12)'den kurulur, çünkü paydalar arasında tevâfuk vardır. Miras dağılımı şöyledir:

Ölenin çocuğu bulunduğu için koca $1/4$ ve aynı nedenle de baba $1/6$ hisse alır. Geri kalan 7'lik hisseyi, asabe yoluyla oğul alır.

* * *

		(12)
Karı	:	$1/4$ 3
Anne	:	$1/6$ 2
Ana bir, kız kardeş	:	$1/6$ 2
Baba bir,		
Kardeş	:	A. 5

Açıklaması: Meselenin aslı (12)'den kurulur. Zira $1/6$ ile $1/4$ paydaları arasında yarımında tevâfuk vardır. Birinin yarısı, diğerinin tamamıyla çarpılır, çıkan (12) sayısı meselenin aslı olur. Hisselerin taksimi şöyledir:

Ölenin çocuğu olmadığı için karı $1/4$ hisseyi alır. Birden fazla kardeşleri bulunduğu için de anne $1/6$ alır. Ana bir kız kardeş, tek olduğu ve onu hacb edecek vâris bulunmadığı için, o da $1/6$ 'yı alır. Geri kalan mirası asabe ile kardeş alır.

* * *

		(12)
Koca	:	$1/4$ 3
Kız	:	$1/2$ 6
Anne	:	$1/6$ 2
Baba bir, kardeş:	:	A. 1

Açıklaması: Aslı (12)'den kurulur. Bir önceki meselenin aynı işlemine tâbidir. Mirasın taksimi de şöyledir:

Ölenin çocuğu, yani kızı bulunduğu için koca $1/4$ pay alır. Kıza malın yarısı verilir, çünkü tek başınadır ve beraberinde onu asabe kılacak kimse yoktur. Ölenin çocuğu bulunduğundan anneye $1/6$ hisse verilir. Geri kalanını da asabe yoluyla kardeş alır.

* * *

			(4)
Koca	:	$1/4$	1
Oğlun kızı	:	$1/2$	2
Ağlun kızı,			
Ana baba bir, kardeşin oğlu :		A.	1

Açıklaması: Meselenin aslı (4)'ten kurulur. Çünkü $1/4$ ile $1/2$ paydaları arasında tedâhül vardır. Yani paydaların biri diğerinden büyük ve küçüğe bölünebilir. Küçük payda bırakılır ve büyük olan payda meselenin aslı yapılır. Mirasın taksimi de şöyledir:

Ölenin çocuğu, yani oğlun kızı bulunduğu için, koca $1/4$ hisseyi alır. Oğlun kızı mirasın yarısını alır; çünkü onu hacb edecek veya asabe kılacak vâris yoktur. Geri kalanı da asabe yoluyla kardeşin oğlu alır.

* * *

			(12)
Koca	:	$1/4$	3
Oğlun oğlu	:	A.	5
Anne	:	$1/6$	2
Baba	:	$1/6$	2

Açıklaması: Aslı (12)'den kurulur. Zira $1/4$ ile $1/6$ paydaları arasında tevâfuk vardır. Birinin yarısı, diğerinin tamına çarpılır. Miras taksimi de şöyledir:

Ölenin torunu bulunduğuandan; koca $1/4$, anne $1/6$ ve baba da $1/6$ hisse alır. Oğlunun oğlu asabedir, kalanı alır.

* * *

			(24)
Karı	:	$1/8$	3
Oğul	:	A.	13.
Baba	:	$1/6$	4
Anne	:	$1/6$	4

Açıklaması: Aslı (24)'ten kurulur. Çünkü $1/8$ ile $1/6$ paydaları arasında tevâfuk vardır. Bu nedenle birinin yarısı, diğerinin tamıyla çarpılır. Dağılımı ise şöyledir:

Ölenin oğlu bulunduğuandan; karı $1/8$, baba $1/6$ ve anne de $1/6$ hisseyi alır. Diğeri oğlana kalır.

* * *

			(24)
Karı	:	$1/8$	3
Kız	:	$1/2$	12
Anne	:	$1/6$	4
Baba	:	$1/6+A.$	$4+1=5$

Açıklaması: Meselenin aslı (24)'ten kurulur. Çünkü $1/8$ ile $1/6$ pay-

daları arasında tevâfuk vardır. Miras taksimi de şöyledir:

Ölenin evlâdı, yani kızı bulunduğu için karısı mirasın $1/8$ 'ni alır. Kızı da, tek başına olduğu ve onu asabe kılacak vâris bulunmadığı için, mirasın yarısını alır. Anne $1/6$ hissesini alır. Babaya gelince; $1/6$ farz ile birlikte geri kalanı asabe yoluyla alır. Buna göre babanın hissesi; $4+1=5$ olur.

* * *

(24)			
3 karı	:	$1/8$	3
Oğlun oğlu	:	A.	13
Baba	:	$1/6$	4
Anne	:	$1/6$	4

Açıklaması: Meselenin aslı (24)'ten kurulur. Bir önceki meselenin tâbi olduğu işleme tâbidir. Mirasın taksimi de şöyledir:

Ölenin çocuğu bulunduğu için; karıları $1/8$, babası $1/6$ ve annesi de mirasın $1/6$ hissesini alır. Geri kalanı ise, asabe yoluyla oğlunun oğlu alır.

* * *

(6)			
İki kız	:	$2/3$	4
Baba	:	$1/6$	1
Anne	:	$1/6$	1

Açıklaması: Meselenin aslı (6)'dan kurulur. Çünkü $2/3$ ile $1/6$ paydaları arasında tedâhül vardır. Küçük payda bırakılıp, büyük payda mese-

lenin aslı yapılır. Mirasın dağılımı ise şöyledir:

Kızlar, birden fazla oldukları ve kendilerini asabe yapacak erkek kardeşleri bulunmadığı için, mirasın 2/3'nü alırlar. Ölenin kızları bulunduğu için anne ve babasının herbirisine de 1/6 hisse verilir.

* * *

		(12)
Anne	1/3	4
Karı	1/4	3
Ana baba bir,		
Kardeş	A.	5

Açıklaması: Aslı (12)'den kurulur. Zira iki payda arasında tebâyün bulunduğu için, biri diğeriyle çarpılır, çıkan sonuç meselenin aslı olur. Mirasın taksimi şöyledir:

Ölenin, çocuğu ve birden fazla kardeşi bulunmadığı için, annesi 1/3 ve karısı da 1/4 hisseyi alır. Geri kalan 5 hisse asabe yoluyla kardeşe kalır.

* * *

			(6)
Dede	:	1/6	4
Nine	:	1/6	1
Kız	:	1/2	1
Oğlun kızı	:	1/6	1

Açıklaması: Meselenin aslı (6)'dan kurulur. Çünkü 1/6 paydaları arasında temâstül olup 1/2'nin paydası ona girer, yani 6 paydası 2'ye bölünebilir. Mirasın taksimi şöyledir:

Ölenin çocuğu bulunduğu için, dede ve ninesi 1/6 hissesini alır. Kızına mirasın yarısı verilir. Oğlun kızına gelince; öz kızı ile beraber bulunduğu ve onu asabe kılacak kardeşi bulunmadığı için mirasın 1/6 hissemi alır.

* * *

(24)			
Baba	:	1/6	4
Dede	:	H.	-
Oğul	:	A.	17
Oğlun oğlu	:	H.	-
Babanın anası nine	:	H.	-
Karı	:	1/8	3

Açıklaması: Meselenin aslı (24)'ten kurulur, çünkü paydalarda tevâfuk vardır. (H) Hacb, yani mirastan alıkonulmuş demektir. Mirasın taksimi şöyledir:

Ölenin çocuğu bulunduğu için, babası 1/6 ve karısı 1/8 hisseyi alır. Geri kalanı asabe yoluyla oğlu alır. Dedesini mirastan babası hacb eder. Oğlunun oğlunu, öz oğlu ve ninesini de babası hacb eder.

* * *

(6)			
Baba	:	1/6	1
Anne	:	1/6	1

İki kız	:	2/3	4
Oğlun iki kızı	:	H.	-

Açıklaması: Meselenin aslı (6)'dan kurulur. Çünkü içinde temâsül vardır. Mirasın taksimi şöyledir:

Ölenin çocuğu bulunduğu için, babası 1/6 ve annesi de 1/6 hisseyi alır. İki kızına mirasın üçte ikisi verilir. Oğlun kızları ise, öz kızlarla hacb olunur.

* * *

			(2)
Ana baba bir, kardeş	:	A.	1
Baba bir, kardeş	:	H.	-
Ana bir, kardeş	:	H.	-
Kız	:	1/2	1

Açıklaması: Meselenin aslı, kızın paydası olan (2)'den kurulur. Ölenin kızı tek başına bulunduğu için, malın yarısını alır. Ana baba bir kardeş de asabelik yoluyla geri kalan yarıyı alır. Baba bir kardeş, öz kardeşle hacb olunur. Ana bir kardeş de, kız ile hacb olunur.

* * *

			(2)
Kız	:	1/2	1
Ana baba bir, kız kardeş	:	A.	1
Baba bir, kardeş	:	H.	-

Açıklaması: Bir önceki meseledeki gibi aslı (2)'den kurulur. Kız, mirasın yarısını alır. Kız kardeş asabe olduğu için geri kalan yarıyı da alır. Çünkü meşhur olan kaide; "*Kız kardeşler, kızlarla birlikte asabe olur.*" dur.

Baba bir kardeş ise; bu kız kardeşle hacb olunur. Çünkü bu kız kardeş, başkasıyla asabe olunca, ana baba bir kardeş kuvvetinden düşer ve bu nedenle hacb olunur.

* * *

		(6)
Ana baba bir, kardeş oğlu	: A.	1
Ana bir, kardeş	: 1/6	1
Amca	: H.	-
Ana baba bir, kız kardeş	: 1/2	3

Açıklaması: Meselenin aslı (6)'dan kurulur. Çünkü tedâhül vardır. Miras taksimi şöyledir:

Ana bir kardeşe 1/6 hisse verilir. Ana baba bir kız kardeşe de 1/2 hisse verilir. Geri kalan, asabe yoluyla ana baba bir kardeş oğluna kalır, çünkü ölüye daha yakındır. Amca ise; bu kardeş oğlu ile hacbolunur, çünkü mirasta kardeşlik nisbeti amcalık nisbetinden önce gelir.

MİRASTA MEŞHUR MESELELER

Miras konusunda birkaç mesele şöhret kazanmış, muayyen isim ve lakaplar almıştır ki, ferâizde otorite âlimler arasında bu lakaplarıyla bilinmektedir.

Bu meselelerde vukû bulan görüş ayrılığı veya o konuda soru sora-na nisbet edildiği veya o konuda hüküm veren kişinin ismini aldığı için şöhret kazanmıştır.

Bu meselelerin bazısı daha önce zikredildi, yine de biz bu başlık altında en meşhur olanları zikretmeye çalışacağız. Bu meseleler şunlardır:

1. Müşerreke (ortak etmek): Bu mesele şöyledir:

			(6)	Tashih (18)
Koca	:	1/2	3	9
Anne	:	1/6	1	3
Ana bir, iki				
Kardeş				
(ve fazlası)	:	1/3	2	4
Ana baba bir,				
Kardeş				
(ve fazlası)	:	1/3	2	2

Açıklaması: Ferâiz ilmindeki kaideye göre bu meselede koca 1/2, anne 1/6 ve ana bir olan kardeşler de 1/3 hisseyi alır. Ana baba bir olan kardeş ise asabedir.

Ancak görüldüğü gibi farz sahipleri hisselerini aldıktan sonra, asabe olan bu kardeşe bir şey kalmıyor; kaideye binaen bir şey alamaz. Çünkü asabe olan vârise bazen mirastan bir şey kalmaz.

İşte Hz. Ömer (r.a) ilk önce bu şekilde hüküm vermiş ve ana baba bir olan kardeşlere mirastan hisse vermemiştir. Bunun üzerine ana baba bir olan kardeşler itiraz ederek şöyle dediler: "Ey mü'minlerin emiri, farzet ki babamız denize atılmış bir kısrak idi, anamız bir değil mi?"

Hz. Ömer (r.a) bu sözleri haklı buldu ve ortaklığa hüküm verdi; koca ve annenin hissesinden sonra kalan 1/3 hisseyi tüm kardeşler arasında eşit bir şekilde taksim etti. Yukardaki örnekte olduğu gibi.

Sahâbeler'den bir cemaat Hz. Ömer'in bu hükmünü uygun buldu. İmam-ı Şafiî de bu şekilde içtihad etti. İşte görüldüğü gibi bu, akla ve adâlete uygun bir hükümdür.

2. Ömeriyyeteyn: Bu da aşağıdaki iki meseledir. Hz. Ömer (r.a) bu iki meselede hüküm verdiği için meselelere bu isim verilmiştir. Her iki mesele şöyledir:

	(6)	(12)
Koca : 1/3	3	Karı: 1/4 3
Anne : 1/3	1	Anne: 1/3 3
Baba : A	2	Baba: A. 6

Bu iki meselenin izahı ...nci sayfada geçti. Her iki meselede koca ve karı hisselerini aldıktan sonra, anne kalanın üçte birini alır. Daha sonra kalanı da asabe yoluyla baba alır.

3. Mubâhele: Bu mesele şöyledir:

	(6)	(8)
Koca :	1/2	3
Anne :	1/3	2
Ana baba bir, kız kardeş :	1/2	3

Açıklaması: Bu meselenin aslı (6)'dan kurulur. Ancak paylara yetersiz kaldığı için avl yoluyla (8)'e çıkarılmıştır. İslâm'da ilk avlî mesele budur. Hz. Ömer'in ilk hilâfeti yıllarında vâki olmuş; bununla ilgili Sahâbeler'le istişarede bulunup fikirlerini almış ve nihayet avline karar verilmiştir.

Ancak daha sonra Abdullah b. Abbas (r.a) bu meselede muhalif bir görüş ortaya attı. Daha önce niye bu görüşü belirtmedin deyip kendisiyle

münakaşa edenlere; *مَنْ شَاءَ بِأَهْلِهِ* "Dileyen gelsin, lânetleşelim, çünkü hak benimledir." demiştir. İşte bundan böyle bu meseleye mubâhele (lânetleşme talebi) denmiştir.

4. Minberiyye: Bu da şöyledir:

		(24)	(27)
Karı	:	1/8	3
Baba	:	1/6	4
Anne	:	1/6	4
İki kız	:	2/3	16

Açıklaması: Bu meselenin aslı (24)'ten kurulur. Çünkü 1/8 ile 1/6 paydalarında tevâfuk vardır. Ancak meselenin aslı hisselerle daraldığı için, avl ile (27)'ye çıkarılmıştır.

Hız. Ali (r.a) minber üzerinde hutbe okurken, kendisine bu mesele sorulmuş ve hemen bu şekilde cevaplandırmıştır. Bunun için buna minberiyye denmiştir.

5. Harka: Şöyledir:

		(3)	(9)
Anne	:	1/3	3
Ana baba bir,			
Kızkardeşi	:	A.	4
			2

Açıklaması: Mesele (3)'ten kurulur ve (9) ile tashihi yapılır. Anneye 1/3 verilir. Geri kalanı; "erkeğe kadının hissesinin iki misli kadar" olması şartıyla, dedeye ve kız kardeşe taksim edilir.

Sahâbeler'in çeşitli görüşleri sanki bu meseleyi delip yardığı veya bu mesele Sâhâbe görüşlerini yardığı için, buna *harka* (delme, yırtma,

denmiştir. Zira Sahâbeler bu meselede yedi görüş belirtmişlerdir. Yukarıda zikrettiğimiz taksimat şekli Şafîî'lerin Mezhebi'ne göredir.

6. Ekderiyye: Bu da şöyledir:

	Asl	Avl	Tashih
Koca :	1/2	3	9
Anne :	1/3	2	6
Dede :	1/6	1	8
Kızkardeş :	1/2	3	4

İzahı: Meselenin aslı (6)'dan kurulur. Avl ile (9) çıkar ve hisseler bu avle göre taksim edilir. Daha sonra; *"erkeğe, kadın hissesinin iki misli"* kaidesi istikametinde, dede ile kız kardeş ortak yapılmıştır.

Ancak avle göre dedeye (1), kız kardeşe (3) hisse düşmüştür ve *"erkeğe, kadın hissesinin iki misli"* kaidesine göre bölünemez. Bunun için tashih cihetine gidilmiştir. Dede ve kız kardeşin hisseleri ile sayıları arasında tebâyün olduğu için, meselenin avli aslıyla çarpılır; $3 \times 9 = 27$ işlemin sonucu meselenin tashihi olur.

Bu tashih neticesinde kocaya (9), anneye (6), dedeye (8) ve kız kardeşe (4) hisse verilmiştir.

Bu mesele, Zeyd b. Sabit (r.a)'ın görüş ve içtihadını zorladığı için, *ekderiyye (bulandıran, zorlayan)* ismini almıştır. Çünkü üç yönden zorlanmış; dedenin hissesine ilave yapmış, kız kardeşe hisse vermiş ve dede ile kız kardeşin hisselerini birleştirip asabelik usûlüyle taksim etmiştir.

Zira ferâiz kaidelerine göre bu meselede dedeye 1/6 ve kız kardeşe asabe yoluyla hisse verilmesi gerekir. Binaenaleyh kız kardeşin hisse almaması gerekir, çünkü bazen asabeye hisse kalmaz ve burada da kalmamıştır.

Ancak dede ve kız kardeşin, ölüye yakınlığı aynı derecededir. Zira dede baba yerine, kız kardeş de kız yerine geçmektedir. İşte aynı derecede

olan bu iki vârisin birinin, yani dedenin hisse alması ve kız kardeşin mahrum bırakılması, Zeyd b. Sabit (r.a) ve ona tâbi olan Şafîî müçtehid âlimlerini zorladı. Bunun için, öz kıza verilen 1/2'lik hisseyi, kız kardeşe de verdiler ve asabeliği iptal ettiler.

Sonra dede ile kız kardeşin hisselerini birleştirip; "*erkeğe, kadın hissesinin iki misli*" kaidesiyle taksimat yaptılar. Eğer böyle yapmasaydılar kız kardeşin hissesi (3), dedenin (1) hissesinin üç katı olacaktı. Nitekim yukardaki işlemde, tashihten önce durum böyle idi. Yani kız kardeşin hissesi, dedenin üç katı idi. Oysa bu, kural ve haklara aykırıdır.

Kız kardeş, dede ile beraber bu meseleden başka farz yoluyla hisse alamaz. İlerde dede ile beraber bunun hükmü görülecektir.

7. Yetimeten: Bu iki mesele de şöyledir:

a. (2)

Koca	: 1/2	1
Ana baba bir, kızkardeş	: 1/2	1

b. (2)

Koca	: 1/2	1
Baba bir, kız kardeş	: 1/2	1

Bu iki meselede koca ile kız kardeş, mirastan eşit bir şekilde hisse alır. Ferâiz konusunda bu iki meseleden başka mirasın iki eşit hisse ile taksim edildiği başka bir mesele yoktur. Onun için bu iki meseleye yetimeten (iki öksüz) denmiştir.

8. Ümmü'l-fürûğ: Bu meselenin işlemi de şöyledir:

	(6)	(10)
Koca	: 1/2	3

Anne	:	1/6	1
Ana bir, iki kızkardeş	:	1/3	2
Baba bir, iki kızkardeş	:	2/3	4

Açıklaması: Meselenin aslı (6)'dan kurulur, ancak avl ile (10)'a çıkar. En fazla avllı, dört sayı ile bu meseledir. Bu dört sayılık ilave civcivlere benzetilmiştir. Bunun için buna *ümmü'l-fürûğ* (civcivlerin anası) denmiştir.

Keza bu meseleye, *şureyhiyye* de denir. Çünkü bu meselede ilk önce hüküm veren Kâdı Şureyh olmuştur.

9. Ümmü'l-erâmil: Bu meselenin işlemi ise şöyledir:

	(12)	(17)
3 Karı	1/4	3
2 Nene	1/6	2
Ana bir 4 kızkardeş	1/3	4
Ana baba bir, 8 kızkardeş	2/3	8

İzahı: Meselenin aslı (12)'den kurulur ve avl ile (17)'ye çıkar. Bütün vârisler kadın olduğu için, buna *ümmü'l-erâmil* (dulların anası) denmiştir.

İşte bu meseleye göre şöyle bir bilmece sorulur: Bir adam vefat etti, 17 dinar miras malı ve 17 vâris bıraktı, her bir vârise bir dinar düşmektedir. Bu hangi mesele olabilir?

10. Mervaniyye: Kuruluş şöyledir:

	(6)	(9)
Koca	1/2	3

Ana baba bir, 2 kızkardeş	:	2/3	4
Baba bir, 2 kızkardeş	:	H.	-
Ana bir, 2 kızkardeş	:	1/3	2.

İzahı: Meselenin aslı (6)'dan kurulur ve avl ile (9)'a çıkar. Bu meselede, ana baba bir olan 2 kız kardeş, baba bir olan kız kardeşleri hacb etmiş, yani mirastan alı koymuştur.

Bu mesele, Mervan b. el-Hâkem'in zamanında vâki olduğu için bu ismi almıştır. Ayrıca ferâiz âlimleri arasında meşhur olduğu için, "ğurra" diye de adlandırılır.

KARDEŞLER İLE BERABER DEDENİN MİRASI:

Dede ile kastedilen; babanın babasıdır, çünkü annenin babası zevî'l-merhamdandır.

Kardeşlerden maksat da; bir veya birden fazla ana baba bir veya baba bir olan erkek ve kız kardeşlerdir. Ana bir olan kardeşler dede ile hacb olunur; beraberinde mirastan hisse alamazlar.

Daha önce hem dede, hem de kardeşlerin ayrı ayrı bulundukları meselelerde mirasların hükümlerini zikrettik. Şimdi ise, beraber bulundukları meselelerin miras hükümlerini beyan ediyoruz:

Hemen şunu ifade edelim ki; birlikte miraslarıyla ilgili, Kitap ve Sünnet'te hüküm yoktur. Mirasları Sahâbeler'in içtihadlarıyla sabit olmuştur. Sahâbeler bu konuda çeşitli görüşler belirtmiş ve mezheb imanıları da Sahâbeler'e uyarak farklı görüşler ortaya koymuşlardır.

Hiç şüphesiz Sahâbeler, kardeş ve dedenin miraslarıyla ilgili fetva vermeye korkar ve bu konuda görüş belirtmeye çekinirdi. Ancak vâki olan meseleler karşısında, içtihad yoluyla görüş belirtme ve taksimat yapma mecburiyetinde kalmışlardır.

Biz de, dede ile kardeşlerin birlikteki miras meselelerini beyân ederken içtihad ve görüş belirtmek yoluyla değil, İmam-ı Şafî'nin Mezhebi'ne uyup mezheb âlimlerince sabit olan hüküm ve meseleleri aktara-

cağız. Bu konu iki kısma ayrılır:

1.Farz sahibi vârisler olmazsa; Dede ile kardeşlerin beraberinde, karı ve kız gibi farz sahibi vârisin bulunmaması. Bu durumda dede 1/3'lük hisse ile eşit taksimattan, kendisi için hangisi daha iyi ve fazla ise, onu alır. Meselâ;

a.

		(2)
Dede	:	A. 1
Ana baba bir, kardeş	:	A. 1

b.

		(3)
Dede	:	A 2
Ana baba bir, kızkardeş	:	A 1

c.

		(4)
Dede	:	A 2
Ana baba bir, kızkardeş	:	A 2

d.

		(5)
Dede	:	A 2
3 kardeş	:	A 3

d.

		(5)
Dede	: A	2
Ana baba bir, kardeş	: A	2
Ana baba bir, kızkardeş	: A.	1

İzahı: Dede, yukardaki beş meselede de, erkek ve kız kardeşlerle birlikte eşit taksimat ile hisse alır. Çünkü bu, kendisi için daha iyidir, yani bu uygulama ona daha fazla miras malı kazandırır. Bu durumda erkek kardeşin, kız kardeşinin iki misli pay aldığı gibi, dede de ölenin kız kardeşinin iki misli kadar hisse alır,

Şu hâlde her iki erkeği, iki kadın sayısı kadar saymak şartıyla o beş meselenin aslı, vârislerin sayısından kurulur. Örneklerde görüldüğü gibi.

Aşağıdaki üç meselede dede, mirasın 1/3'ünü alır. Çünkü bu, onun için daha iyidir. Kalanı kardeşler alır. Meselâ;

		(3x)	(3)	(9)
Dede	: 1/3		1	3,
3 kardeş	: A.		2	6

		(5x)	(3)	(15)
Dede	: 1/3		1	5
Kardeş	: A.		-	4
3 kızkardeş	: A.		2	6

		(5x)	(3)	(15)
Dede	:	1/3	1	5
5 Kızkardeş	:	2/3	2	10

Açıklaması: Her üç meselenin aslı, dedenin paydası olan (3)'ten kurulur. Ancak kardeşlerin hisseleri kendilerine kesirsiz bölünemez. Payları ile sayıları arasında tebâyün bulunduğu için, sayıları meselenin aslıyla çarpılır. Çıkan sayı meselenin tashihi olur.

* * *

Aşağıdaki üç meselede, dedenin alacağı 1/3'lük hisse taksimat neticesinde alacağı hisseye eşittir. Bu durumda dede yine 1/3 hissesini alır ve kalanı, erkeğe kadının hissesinin iki misli olmak üzere erkek ve kız kardeşler arasında paylaşılır. Meselâ;

			(3)
Dede	:	1/3	1
2 Kardeş	:	A.	2

		(2x)	(3)	(6)
Dede	:	1/3	1	2
4 Kızkardeş	:	2/3	2	2

		(2x)	(3)	(6)
Dede	:	1/3	1	2
Kardeş	:	A.	-	2
2 Kardeş	:	A.	2	2

İzahı: Her üç meselenin aslı, yine dedenin paydası olan (3)'ten kurulur. Ancak görüldüğü gibi, 2. ve 3. meselelerde kardeşlerin hisseleri kendilerine bölünemez. Bunun için tashihe gerek duyulur.

Her iki meselede payları ile sayıları arasında yarımda tevâfuk bulunduğu için, 2 sayısı meselenin aslıyla çarpılır, çıkan (6) sayısı mesele-
nin aslı olur.

2.Farz sahibi vârisler olursa; dede ile kardeşlerin beraberinde farz sahibi olursa; dede yine kendisi için hangi hisse daha iyi ise onu alır. Aşağıdaki iki meselede dede, eşit taksimat ile hisse alır. Çünkü bu, kendisi için daha yararlıdır. Meselâ;

		(2x)	(2)	(4)
Koca	:	1/2	1	2
Dede	:	A	1	1
Kardeş	:	A	1	1

		(4x)	(4)	(16)
Karı	:	1/4	1	4
Dede	:	A.	-	6
2 Kızkardeş	:	A.	3	6

Açıklaması: Birinci meselenin aslı, kocanın paydası olan (2)'den kurulur. Koca bir pay alır, kalan bir pay da dedeye ve kardeşe verilir. Ancak kendilerine kesirsiz bölünemez. Bunun için bunların sayısı meselenin aslıyla çarpılır, çıkan (4) sayısı meselenin tashihi olup, aynı zamanda kendilerine bölünür.

İkinci meselenin aslı, kadının paydası olan (4)'ten kurulur. Kadın bir pay alır; kalan 3 pay da dedeye ve kız kardeşlere verilir. Ancak yine

kendilerine kesirsiz bölünemez, bir önceki meselenin işlemi yapılır ve çıkan (16) sayısı meselenin tashihi olur.

* * *

Aşağıdaki meselede dede, kalanın $\frac{1}{3}$ 'ünü alır. Çünkü bu, kendisi için daha iyidir. Meselâ;

		(18)
Anne	: $\frac{1}{6}$	3
Dede	: K. $\frac{1}{3}$	5
2 Kardeş	: A.	10

İzahı: Meselenin aslı (18)'den kurulur. Zira iki payda arasında tedâhül bulunduğu için birbirleriyle çarpılır, çıkan rakam meselenin aslı olur. Mirasın taksimi şöyledir:

Anneye, $\frac{1}{6}$ 'dan üç pay verilir. Kalan 15'ten dedeye üçte biri olan beş pay ve kalan diğer 10 pay da asabe yoluyla kardeşlere verilir.

Eğer bu meselede dedeye eşit taksimatla hisse verilmiş olsaydı ona bu kadar düşmezdi, çünkü kardeşler 5 kişidir. O zaman dedeye 5 pay değil; 2,5 pay düşerdi.

* * *

Aşağıdaki meselede, dedenin kalan $\frac{1}{3}$ ile taksimattan alacağı, eşittir. Bu durumda yine kalanın $\frac{1}{3}$ 'nü alır. Meselâ;

		(6)
Koca	: $\frac{1}{2}$	3
Nene	: $\frac{1}{6}$	1
Dede	: $\frac{1}{6}$	1
Kardeş	: A.	1

Aşağıdaki meselede dedenin, alacağı $1/6$ ile kalanın üçte biri eşittir. Yine $1/6$ hissesini alır. Meselâ;

		(3x)	(9)	(18)
Koca	:	$1/2$	3	9
Dede	:	$1/6$	1	3
3 Kardeş	:	A.	2	6

İzahı: Bu meselenin aslı paydası olan (6)'dan kurulur. Kardeş sayısı ile payları arasında tebâyün bulunduğu için, kardeş sayısı meselenin aslıyla çarpılır, çıkan sonuç meselenin tashihi olur.

Aşağıdaki meselede dedenin taksimat sonucunda alacağı $1/6$ pay ile kalanın üçte biri olan hisse eşittir. Bu nedenle yine kendisine ait olan $1/6$ hissesi verilir. Meselâ;

			(6)
Koca	:	$1/2$	3
Dede	:	$1/6$	1
2 Kardeş	:	A.	2

			(6)
Koca	:	$2/3$	4
Anne	:	$1/6$	1
Dede	:	$1/6$	1
Kardeş	:	A.	-

İzahı: Bu meselede kardeşe miras kalmıyor. Çünkü asabe bazen hiçbir şey alamaz. Dedeye de ortak kılınamaz, zira dedenin hissesi 1/6'dan aşağı düşmez. Nitekim dede bu hisseyi bazen avl yoluyla alır. Meselâ;

	(12)	(3)
Koca :	1/4	3
2 Kız :	2/3	8
Dede :	1/6	2
Kardeş :	A.	-

Görüldüğü gibi kardeşe hisse kalmıyor. Çünkü farz sahipleri hisselerini aldıktan sonra birşey artmıyor. Dede ise, avl yoluyla 1/6 payını alıyor.

Başka bir örnek:

	(12)	(15)
2 Kız :	2/3	3
Koca :	1/4	3
Anne :	1/6	2
Dede :	A.	2
Kardeş :	A.	-

Bu da önceki mesele gibi (12)'den kurulur. Avl ile (15)'e çıkmıştır. Farz sahiplerinden sonra kardeşe bir şey kalmıyor. Dede ise, avl ile 1/6 hissesini almıştır.

Diğer bir örnek:

(6)

Koca	:	1/2	3
Anne	:	1/3	2
Dede	:	1/6	1
Kardeş	:	A.	-

Keza bu meselede de kardeşe hisse kalmıyor. Ancak bir önceki meseleden farklı olarak, kardeş ile birlikte dede, anneyi 1/3'ten 1/6'ya düşüremez. Belki de 1/3'ün tamamını alır.

(3)

Dede	:	1/3	1
Ana baba, bir kardeş	:	A.	2
Baba bir, kardeş	:	H.	-

İzahı: Bu meselede, öz kardeş, baba bir kardeşi dedenin aleyhine hesaba dahil ederek, dedenin hissesini 1/2 den 1/3'e düşürmüştür. Sonra öz kardeş, baba bir olan kardeşini hacb edip hissesini almıştır.

Çünkü mesele dedenin paydasından olan (3)'ten kurulmuştur. Dede bir pay alır ve iki payı öz kardeşe verilir. Baba bir kardeş ise, mirastan hacb olunmuştur.

Diğer bir örnek:

(12)

Dede	:	K.1/3	3
Karı	:	1/4	3
Ana baba bir, kardeş	:	H.	6
Baba bir, kardeş	:	H.	-

6. BÖLÜM
MUAVADAT
(KARŞILIKLI ALIP VERME)

- A) ALIŞ VERİŞ**
- B) SELEM (SELEF-ZİMMETLE SATIŞ)**
- C) RİBA (FAİZ)**
- D) KARZ (ÖDÜNÇ)**
- E) HİBE (BAĞIŞ)**
- F) İCARE(KİRA)**
- G) CEALE (ÜCRET TAAHHÜDÜ)**
- H) SULH (BARIŞ)**
- I) HAVALE**

A. ALIŞ VERİŞ

Alış veriş: Devamlı sahip olmak üzere, bir malın başka bir mal karşılığında değiştirilmesi üzerine cereyan eden akiddir. Bu malın din örfüne göre mal olması ve bu muamelenin sınırlı bir zaman için olmaması gerekir. "Sana, şu malı bir aya kadar sattım." demekle muamele geçerli olmaz.

Alış veriş, Kitap ve Sünnet'le meşrû kılınmıştır. Nitekim Allah-u Telââ şöyle buyurmuştur: "وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا" Allah, alış verişi helâl, faizi ise haram kılmıştır."(1)

Peygamberimiz (s.a.v) de şöyle buyurmuştur: "Sizden birinizin ipini alıp da dağa çıkıp, sırtında bir demet odun getirerek satması, şerefini koruması, ona versinler veya vermesinler, dilenmesinden hayırlıdır."(2)

Konu içinde bu meselelerle ilgili daha başka âyet ve birçok hadis zikredilecektir.

Hikmeti: Alış verişin meşrû kılınışının hikmeti; insanların buna çok muhtaç olmalarıdır. İnsanların, pek çok ticaret malına ve çeşitli maddelere muhtaç bulunduğu bir gerçektir. Hâl böyle iken herkes, ihtiyacı olan bütün eşya ve maddeleri üretip, temin etme gücüne sahip değildir. İşte bunun içindir ki karşılıklı mübadele zarureti hâsıl olmuştur. Ancak bu mübadele iki tarafın rızasıyla olur. Bu karşılıklı rıza da alış veriş akdidir.

Bir de bir kısım insanların elinde nakit para bulunduğu hâlde ihtiyaç maddeleri bulunmaz veya yanında çeşitli eşya ve maddeler olduğu hâlde elinde nakit para bulunmaz. Bu durumda para sahipleri madde sahiplerine, madde sahipleri de para sahiplerine muhtaç olur. Bütün bu ihtiyaçlar ise, alış verişle giderilebilir.

Ayrıca insanların, zarûrî ihtiyaçları ve geçimleri için çalışması gerekir; oysa alış veriş bunun için en sağlam yoldur.

(1) Bakara : 175.

(2) Buhârî: 1402.

ALİŞ VERİŞİN ADABI

Ticaretin verimli, bereketli, hayırlı ve helâl olabilmesi için birtakım kural ve âdâblarının gözönünde bulundurulması lazımdır. Genelde bu âdâblar her iki taraftan istenmekte olup, şöyle izah edebiliriz:

1. Alış verişte müsamahakâr olmak: Şöyle ki; satıcı fiyattan biraz düşürmeli ve müşteri de ağır şartlar öne sürmemek suretiyle birbirlerine kolaylık göstermelidirler.

Bir de satıcı; eli darda olan müşterinin durumu müsait oluncaya kadar, sattığının bedelini tehir etmeli ve alacağını istediğinde müşteri de ona zorluk çıkarmamalıdır.

Nitekim Peygamberimiz (s.a.v); "*Sattığında, satın aldığında ve borcunu istediğinde kolaylık gösteren kimseye Allah rahmetini ihsan eylesin.*" (3) diye duâda bulunmuşlardır.

2. Satış muamelesinde doğruluk: Satıcı malın çeşidi, kalitesi ve imal edildiği yer gibi hususlar konusunda yalan söylememelidir. Bütün bu hususlar, özellikle satıcıdan sorulduğu zaman doğru söylemesi gerekir.

Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Satıcı ile alıcı, bulundukları yerden çıkıp ayrılmadıkça muhayyerdirler. Eğer doğruyu söylemiş, malın kusurunu beyân etmişlerse, alış veriş her iki taraf için bereketli olur. Şayet yalan söyleyip kusurunu gizlemişlerse, alış verişlerinin bereketi kaldırılmıştır.*" (4)

3. Doğru olsa da yemin etmemek: Alış verişin bir âdâbı ve bu konuda doğruluğun alâmeti de yeminde bulunmamak; hatta söylenen söz doğru olsa dahi yemin etmemektir. Çünkü dünyalık işler Allah-u Teâlâ'nın ismini alet edip, O'nu istismar etmek doğru değildir.

Peygamberimiz (s.a.v) şu ikazda bulunmuşlardır: "*Yemin malı sattırır, fakat bereketini kaldırır.*" (5)

Hele mallarını yalan yeminlerle en iyisiymiş gibi gösteren ve bu şekilde müşterilerini kandıranlar; bundan çok çok sakınmalıdırlar. Zira Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

(3) Buhârî: 1970

(4) Buhârî: 1976

(5) Buhârî: 1981; Müslim: 1606

— *Üç kişi vardır ki; Allah kıyamet gününde onlara bakmayacak ve onları temizlemeyecektir. Onlar için acı bir azab vardır.*

— *Yâ Rasûlallah, bu şekilde hüsrana uğrayacaklar kimlerdir? diye sorulunca, şöyle buyurmuştur:*

— *Yaptığı iyiliği söyleyip başa kakan, elbiseyi uzatıp kibirde bulunan ve yalan yeminle malını satan kimsedir.*⁽⁶⁾

4. Çarşılarda ve satış yaptığında sadaka vermek: Zira böyle bir sadaka; farkına varmadan edilen yemine veya unutup söyleyemediği malın ayıbına veya çirkin ahlâk gibi hareketlere keffâret olabilir.

Kays b. Ebî Garze (r.a) şöyle demiştir: "*Rasûlullah (s.a.v) bize uğradı, o zaman biz tüccarlara 'Simsar' derlerdi. Hz. Peygamber (s.a.v) bize; 'Ey tüccar topluluğu, alış verişe şeytan ve yalan karışır. Bunun için alışverişlerinize sadaka karıştırınız.' buyurdu.*"⁽⁷⁾

5. Yazmak ve şahit kılmak: Satış vadeli ise; tarihini, alınacak miktarı ve cinsini yazmak müstehabdır. Aynı şekilde buna şahit tutmak sünnettir. Çünkü bu şekilde davranmakta; hak ve hukuk açısından daha fazla garanti mevcuttur ve daha kuvvetli bir emniyet sağlanmış olur. Bu durumda alacakta ihtilaf ve değiştirmeye mahâl kalmaz.

Keza satış peşin olsa dahi şahit tutmak müstehabdır. Ki satış akdinde herhangi bir ihtilaf ve taraflar arasında bir çekişme vukû bulmasın.

ALİŞ VERİŞİN RÜKÜNLERİ

Alış verişin bir akidden ibaret olduğu malûmdur. Her akdin de geçerli olabilmesi için birtakım rükünleri ve bu rükünler için de birtakım şartları vardır. Alış verişin rükünleri üçtür. Şartlarıyla birlikte şöyledir:

I. Satıcı ve alıcı:

Alış veriş akdi, iki kişinin istek ve rızasıyla olur. Bunların her birisinde şu şartların bulunması gerekir:

a. Reşid olması: Yani bâliğ ve âkıl olması. Şu hâlde çocuk ve

(6) Müslim: 106.

(7) Tirmizî: 1208.

delinin alış verişi sahih değildir.^(a) Keza sefih olduğu için malına haciz konulan kimsenin alış verişi de caiz değildir.

b. İstekleriyle olması: Satıcı veya alıcının rıza ve istekleri olmazsa, yani zor kullanmak suretiyle yapılan alış veriş câiz değildir. Zira Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *«إِنَّمَا الْبَيْعُ عَنْ تَرَاضٍ»*

"Alış veriş, ancak karşılıklı rıza ile olur."⁽⁸⁾ Fakat haklı olarak zor kullanılması câizdir. Meselâ; birisinin zimmetinde boç olduğu hâlde yanındaki malı satmak istemiyorsa, alacaklılarının haklarını vermek üzere malını satmak için hakim zor kullanabilir.

c. İki ayrı şahıs olması: Biri satıcı, diğeri müşteri olmak üzere akidde iki tarafın; yani satıcı ile müşterinin ayrı ayrı şahıslar olması lazımdır.

Çünkü herbirinin yarar ve istekleri diğerinkinden ayrıdır. Satıcı, malını daha yüksek fiyat ve az şartla satmak ister. Müşteri ise, satın alacağı malı daha ucuz almak ister. Bir de alış verişin hükümleri vardır. Bu hükümler sorumluluğu bakımından birbirinden farklıdır. İşte bu hükümlerin tek şahısın sorumluluğunda olması mümkün değildir.

Şu hâlde, adamın biri malını satmak üzere birine vekâlet verirse, vekil bu malı kendisi için satın alamaz.

Eğer bir adam herhangi bir malı kendisine satın almak üzere birisine vekâlet verir ve bu mal vekilin yanında bulunursa; vekilin kendisine ait bu malı müvekkili adına kendisinden satın alması câiz değildir.

Keza eğer bir şahıs iki ayrı kişinin vekili ise, birinin malını diğerine satın alamaz.

Bütün bunlar yukarda zikrettiğimiz sebepler nedeniyle olmaz. Ayrıca vekâlet durumunda alış verişin almak ve teslim etmek gibi hükümleri, bazen münakaşalı ve dâvâlı olur. Binaenaleyh tek şahıs aynı anda, hem dâvâcı ve hem de dâvâlı olamaz.

(a) Günümtüzde çocuklar da alışveriş yapmaktadırlar. Oysa bu, Şafî mezhebine göre caiz değildir. Binaenaleyh, Şafî mezhebine mensup olanların çocuklarla alış veriş yaparken; mümeyyiz (7 yaşına varmış) olan çocukların alışverişlerini caiz gören Hanefî mezhebini taklit etmeleri lazımdır.)

(8) İbn-i Mâce: 2185.

d. Gözlerin görmesi: Şu hâlde; kör olan kişinin alım ve satımı sahih değildir. Çünkü malı görme imkânına sahip olmadığı için aldanması kuvvetle muhtemeldir. Bu nedenle, kendisine alım ve satım yapması için bir kimseye vekâlet verir.

II. Sığa:

Bu da iki tarafın rızasıyla akid sözleridir. Yani icab (verme) ile kabuldür. Meselâ satıcı: *"Bu elbiseyi sana, bu kadara sattım."* ve müşterinin; *"Onu kabul ettim veya satın aldım."* demesi gibi. Yalnız dilsizin anlamlı işareti yeterlidir.

Muâtât ile alış veriş sahih mi? Muâtât; konuşmaksızın alıp vermektir. Yani icab ve kabul sözlerini kullanmadan, fiilî alış verişe denir. Meselâ satıcı; *"Sana sattım."* ve müşteri de; *"Satın aldım."* sözlerini kullanmadan veya birinin kullanması diğerinin susmasıyla yapılan satışır.

Şafiî Mezhebi'nde meşhur olan görüş; satıcı ve müşterinin, alış verişte icab ve kabulü telaffuz etmeleri lazımdır ve alış verişin muâtât ile sahih olmamayıştır. Mezheb âlimlerinin bazısı da, pahası çok olmayan; bir demet soğan ve bir ekmek gibi şeylerde muâtât ile alış verişin câiz ve pahası çok olan eşyalarda câiz olmadığı görüşündedirler.

Ancak İmam-ı Nevevî gibi sonraki mezheb fukahaları; alış veriş halk örfünde muâtât ile yapıyorsa, mutlak olarak (pahası çok ve az olan her şeyde) câiz kılmışlardır. İşte bu, insanlar için daha kolay ve daha merhametli bir fetvadır, çünkü halkın alış verişlerini geçersizlikten ve onları günaha düşmekten kurtarır. Özellikle günümüzde halk arasında cereyan eden alış verişlerin çoğu muâtât iledir. Öyle ki, icab ve kabul ile talaffuz eden alıcı ve satıcıya çok az rastlanır.

Sığanın şartları: Alış verişin ikinci rüknu olan sığanın şartları da şunlardır:

a. İcab ve kabulün arasında uzun bir ara olmaması: Satıcının icab (verme) ile müşterinin kabul sözleri arasında uzun bir fasıla vâki olmamalı. Eğer satıcı; satmak istediği şeyi verdikten sonra uzun bir sükut vâki olur veya akidle ilgisi olmayan yabancı bir söz araya girdikten sonra müşteri kabul ederse, akid sahih olmaz.

b. İcab ve kabul sözlerinin birbirine uyması: Eğer birisi; *"Şunu*

sana bin liraya sattım.", diğeri de *"Beş yüz liraya aldım."* veya *"Bu evi bin liraya sattım."*, müşteri de *"Yarısını beş yüz liraya satın aldım."* veya satıcı; *"Peşin olarak bin liraya sattım."*, müşteri; *"Borç olarak bin liraya aldım."* dese; bütün bu hâlede akid geçersiz olur.

c. Bir şarta veya sınırlı bir zamana bağlanmaması: Şöyleki; icab ve kabulden ibaret olan sığanın, kesinlik ve mülk edinmede devamlılık ifade etmesi lazımdır. Şu hâlde birisi; *"Falan gelirse sana bu evi sattım."* ve diğeri *"Kabul ettim."* dese, akid geçerli değildir. Çünkü akidde şart koşulmaz.

Keza birisi; *"Bu arabayı sana bir seneliğine sattım"* müşteri *"Bunu satın aldım"* dese, yine alış verişi sahih değildir. Çünkü bunda zaman sınırlaması vardır. Oysa bu, câiz değildir.

Ancak bedel (ödenecek para)da böyle bir şart veya sınırlama olursa, meselâ parayı 2 ay sonra vermek üzere yapılan alış verişi akdi sahihtir.

III. Üzerine akid yapılan mal ve bedel:

Her birisi için bazı şartlar gerekir:

a. Akid esnasında satılık mal mevcut olmalı: Şu hâlde; ağaçların verecekleri meyveler veya koyunların doğuracakları yavrular gibi mevcut olmayan birşeyin satışı caiz değildir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *لَا تَبِعْ مَا لَيْسَ عِنْدَكَ* "Senin yanında mevcut olmayan şeyi satma." ⁽⁹⁾ Çünkü bu çeşit satışlarda aldatma olur. Oysa Peygamberimiz (s.a.v) aldatıcı satışları yasaklamışlardır. ⁽¹⁰⁾

b. Şer'an temiz olmalı: Bu temizlik, hem mal ve hem de bedel için şarttır. Şu hâlde satılık mal ve bedel; alkollü içki, leş, kan^(b), hayvan tersi veya köpek gibi maddesi necis veya Şer'an haram olursa, bunların alış ve-

(9) Ebû Dâvûd: 3503.

(10) Müslim: 1513.

(b) İnsan kını; bazı hastalar için zarurî olsa dahi, necis olduğundan satılmaz. Teberrû ve hibe edilir. Bu dinî bir görevdir. Zira yardıma muhtaç olana yardım mecburî olduğu gibi; kana muhtaç olana da, kan vermek suretiyle yardım etmek de mecburîdir. Şunu da ifade edelim ki; kâfir, bir müslamana kan verebilir. Bir de karı ile kocanın birbirine kan vermelerinde bir sakınca yoktur. Ancak kadınının sütü, temiz ve aynı zamanda çocuk için önemli bir gıda olduğundan satılabilir.

rişi sahih değildir. Bunların satışı câiz olmadığı gibi, koyun gibi bir hayvanın, bir köpekle satın alınması da câiz değildir.

Bununla ilgili olarak Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz Allah ve Rasûlû; şarabın, domuzun ve putların satışını haram kılmıştır."* Bunun üzerine Sahâbeler: *"Yâ Rasûlallah, ölü hayvanın iç yağlarının satışı da yasak mıdır? Çünkü bununla gemiler ve deriler yağlanır. İnsanlar mum yaparak ışık temin ederler."* diye sorunca, Hz. Peygamber (s.a.v); *"Hayır, o da haramdır."*⁽¹¹⁾ cevabını verir.

Diğer bir hadiste; *"Rasûlullah (s.a.v), köpek satıp karşılığında para alınmasını yasak etti."*⁽¹²⁾ diye buyurulmuştur.^(c)

Ayrıca pislenmiş, temizlenmesi mümkün olmayan yağ, sirke ve süt gibi şeyleri de satmak câiz değildir. Fakat temizlenmesi mümkün olan şeyleri satmak veya bedel yerine kullanmak câizdir.

c. Dinî ve örfî bakımından satılan maldan istifade edilebilir olmalı: Yani halk örfünde de bu malın menfaatinin bulunması ve bu menfaatinin da mübah olması gereklidir. Şu hâlde; kendisinden yararlanılması mümkün olmayan haşaratı ve eziyet veren hayvanları satmak sahih değildir. Keza kendisinden yararlanılması dinen haram olan çalgı aletlerini satmak da câiz değildir.

Çünkü kendisinde yarar olmayan birşeyin karşılığında para harcamak, o parayı sebepsiz yere sarfetmek demektir. Oysa bu, Rasûlullah (s.a.v) tarafından yasaklanmıştır.⁽¹³⁾

Fakat av için pars, savaş için fil, muhafızlık için maymun ve bal için arı satın alınması câizdir. Çünkü bunlarda dinî ve örfî yönden menfaat vardır ve hem de köpekte olduğu gibi, haklarında yasak vârid olmamıştır.

(11) Buhari: 2121; Müslim: 1581.

(12) Buhârî: 2122; Müslim: 1567

(c) Cahiliyet devrinde yaşayan insanlar köpeği aşırı derecede sever, besler onunla ve beraber yiyip içerlerdi. Tıpkı bugünün Avrupalı ve Avrupahlaşmış insar gibi...

İslâm dini; zaruret olmadıkça köpek beslemeyi yasaklamıştır. Çünkü kuduz ve kist gibi hastalıkların yayılmasına sebebiyet verir.

Ancak avcılık yapmak, ev veya koyun sürüsü gibi şeyleri korumak için köpek beslemekte sakınca yoktur.

(13) Buhârî: 2277.

Satışı câiz olmayan şeyleri, bedel (para) yerine kullanmak da câiz değildir.

Eğer satış akdi esnasında satılan şeyin menfaati yok ise, ancak ileride ondan istifade edilebilecekse (küçük tay gibi) satışı veya bedel yerine kullanılması câizdir.

d. Teslim edilmesi mümkün olmalı: Satıcı sattığı şeyi teslim etme imkânına sahip değilse, satış akdi geçersiz olur. Binaenaleyh kayıp arabayı, havadaki kuşu veya denizdeki balıkları ve buna benzer şeyleri satmak câiz değildir. Çünkü satış esnasında bunların teslimi mümkün değildir.

Keza gâsıbın elinde bulunan gasbedilmiş (zorla alınmış) birşeyin satılması da sahih değildir. Ancak müşteri o gâsıb ise veya müşteri malı o gâsıbın elinden alabilirse satış câiz olur.

e. Mal, akid yapanın mülkiyetinde veya velâyeti altında olmalı: Kişi kendi malını satabilir ve onunla satın alabilir. Şeriat, bu hususta kendisine hakimiyet vermiştir.

Keza kişi, velisi bulunduğu çocukların veya vekili olduğu müvekkilin malını da satabilir ve onunla satın alabilir. Kişi, bunların dışında başkasının mülkiyetinde olan birşeyi satamaz.

f. Mal, satıcı ve müşteri tarafından malûm olmalı: Mal veya bedel, satıcıya ve müşteriye veya birine malûm değilse, satış akdi sahih değildir. Çünkü böyle durumlar, genelde çekişmeye ve dâvâya sebep olur. Bu tip satışlarda aldatma olur; halbuki Rasûlullah (s.a.v) aldatıcı satışları yasaklamıştır. Satıcı ve müşteri tarafından belli olmayan bir malı satmak veya onu bedel olarak kullanmak sahih değildir.

Binaenaleyh, tayin edilip, belli etmeden birşeyi satmak câiz olmadığı gibi, tayin edilen birşeyi 100'e, yani yüzden maksadın ne olduğunu belli etmeden satmak da câiz değildir.

Keza herhangi bir malı veya bir evi; falan adamın evini sattığı fiyatla satmak ki, satıcı ve alıcı o adamın evini kaç para sattığını bilmiyorlarsa, satışı icra etmeleri sahih değildir.

Aşağıdaki hususlarda bilgi ve malûmatın husûlû mümkün olduğunda satış akidleri geçerli olur:

i. Satılacak mal hazır ve gözler önünde olursa, miktar ve açık özelliğini beyân etmeden satışı sahihtir. Meselâ; gözler önünde hazır olan arabanın özelliği ve modelini belirtmeden muayyen bir para ile satmak, bir kılme buğdayın miktarını belirtmeden yüz bin liraya satmak veya hazır eşyaları muayyen bir para ile satmak ve buna benzer satışlar sahihtir.

ii. Ev ve elbise gibi genellikle değişmeyen mallar satış akdinden önce görülmüşse, bu görme yeterlidir. Yani bilâhare akid yapılırsa tekrar görmeye gerek yoktur.

iii. Malın bir kısmı diğerinin tümüne numûne olabilecekse meselâ, kumaşın bir parçasını görmekle veya birbirine benzeyen şeylerin numûnesinin görülmesiyle, o malın tümünü görmeden satış akdi sahihtir.

Şu da bilinmelidir ki; satış vâdeli olursa, bedelin (paranın) ne zaman ödeneceğinin belli edilmesi lazımdır. Ödeme zamanı tayin edilmezse veya müphem olarak bırakılırsa; meselâ, ekin hasadına veya falan seferinden gelinceye kadar gibi belirsiz zamana bağlayarak satış yapmak sahih değildir.

Bir de, akidde kefil şart koşulmuşsa, kefilin kim olduğunun tayin edilmesi ve bilinmesi gerekir. Yoksa akid sahih olmaz.

Satılan malın tesellümü ve tazminatı:

Satış akdi kesinleştiği hâlde, satılan mal hâlâ satıcının elinde ise, onun zimmetindedir. Yani telef edilir veya kendisi telef ederse, kesesinden gider ve satış akdi de bozulmuş olur. Bu durumda müşteri bir yükümlülük altına girmez, parasını ödemişse geri alır. Çünkü müşteri malı teslim aldığı andan itibaren mal zimmetine geçmiş olur. Şayet bundan sonra telef olursa, onun kesesinden gider.

Satılan malın cinsine göre tesellüm şekilleri mevcuttur. Çünkü her şeyin kendi durumuna göre teslim alma ve verme usûlü vardır. Bu tesellüm de iki kısma ayrılır:

a. Menkûl (taşınır malın) teslimi: Elbise ve kitap gibi el ile alınabilen şeylerin teslimi elden ele olur. Araba ve hayvan gibi mallar da nakil ile teslim alınır.

b. Gayr-ı menkûl (taşınmaz malın) teslimi: Ev ve tarla gibi malların müşterinin kullanımı için tahliye edilmesi, bundan yararlanmaya

imkân verilmesi veya evin anahtarını teslim etmek gibi usullerle teslimi yapılır.

Bütün tesellümlerde satıcının izni de lazımdır. Çünkü mal sahibi odur ve bu mal ancak onun izniyle elinden çıkartılabilir.

SATIŞ AKDİNDE MUHAYYERLİK (SERBESTLİK)

Muhayyerlik; satış akdini devam ettirme veya bozma hususunda serbestlik demektir.

Hemen şunu ifade edelim ki, alış verişin rükünlerinin ve bunların şartlarının gerçekleşmesiyle satış akdinde asl olan, kesinleşmesi ve tarafları bağlayıcı olmasıdır. Öyleki bununla satılan malın mülkiyeti müşteriye, bedel de satıcıya intikal olur ve akdi bozma hususunda muhayyerlik ortadan kalkar.

Ancak İslâm dini, gerek satıcı ve gerekse müşterinin maslahatlarını gözetmiş ve bunun için muhayyerlik süresini meşrû kılmıştır. Çünkü taraflar bazen satışı aceleye getirip o mal hakkında doyurucu bir bilgi sahibi olmadan satış akdini icra eder. İşte bunun içindir ki, rükün ve şartları mevcut olsa dahi, satış akdini hemen kesinleşmiş olarak kabul cihetine gitmemiştir. Satış akdini geçerli kılmak veya bozmak hususunda, satıcıya ve alıcıya muhayyerlik hakkını tanımıştır. Bunun sebebi de taraflara olan merhametidir; satış hususunda tam rızalarının hâsıl olması ve isteyerek icra edilmesidir.

İslâm dini, satıcıya ve müşteriye muhayyerliği üç hâlde meşrû kılmıştır:

I. Meclis Muhayyerliği

Bundan maksat, satış akdi tamamlandıktan sonra akid meclisinden (oturumundan) ayrılmadıkça tarafların muhayyerlik hakkına sahip olmasıdır. Birinin akid meclisinden ayrılmasıyla muhayyerlik hakkı kalkar. Bu ayrılma; eğer büyük bir evde iseler biri oradan avluya veya küçük bir evde iseler birinin dışarıya çıkmasıyla, çarşıda veya çölde iseler birinin diğerine sırtını dönüp birkaç adım yürümesiyle gerçekleşir. Fakat beraber çıkıp veya birlikte yürüseler, ayrılıncaya kadar muhayyerlik devam eder.

Ancak daha birbirinden ayrılmadan; *"Biz satışı kesinlikle kabul ettik."* deseler, alış veriş kesinleşir ve muhayyerlik hakkı kalkmış olur. Eğer tarafların biri; *"Benim tarafımdan satış kesinleşmiştir."* dese, kendisi için muhayyerlik kalmaz, yalnız diğerinin muhayyerlik hakkı devam eder.

Meclis muhayyerliğine delil olarak Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Alış veriş yapan satıcı ve alıcı (akid meclisinden) ayrılmadıkça ve beraber bulundukça ya da biri diğerine serbestlik hakkı tanıdığı müddetçe, muhayyerdirler."*⁽¹⁴⁾

II. Şart Muhayyerliği

Satış akdi yapılırken taraflardan birinin veya her ikisinin, muayyen bir müddet içinde satışı bozma yetkisini şart koşmasıdır. Meselâ satıcının; *"İki gün muhayyer olmam şartıyla bu malı şu fiyata sana sattım."* demesi gibi...

Şart koşulan muhayyerlik müddetinin muayyen olması, akidden itibaren üç günden fazla olmaması ve arka arkaya bulunması gerekir. Şu hâlde; muhayyerliğin müddeti belli edilmez veya üç günden fazla şart koşulur ya da dağınık olursa, satış akdi geçersiz olur. Yalnız şart muhayyerliği, selem akdinde ve bu müddet içinde bozulan şeylerde olmaz.

Şart muhayyerliğinin delili: Hibban b. Munkız (r.a), Rasûlullah'a giderek alış verişlerde aldatıldığını söyledi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Alış veriş yaptığında, 'dinde aldatma yok', sözünü söyle."*⁽¹⁵⁾

Diğer bir rivâyette; *«وَلِيَّ الْخَبَارِ ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ»* "Bana üç günlük muhayyerlik süresi vardır, de."⁽¹⁶⁾ diye buyurmuştur.

Şart muhayyerliği taraflardan biri için olabileceği gibi, yabancı birine de verebilir. Meselâ bir satıcının; *"Bu malı, muhayyerlik hakkı falan adamın olması şartıyla şu kadar fiyatla sattım."* demesi gibi. Çünkü muhayyerlik, tarafların zarar görmemesi ve mağdur olmaması için meşrû kılınmıştır. Oysa tarafların bazen başkası kadar, satılan o şeyin hakkında bilgisi ve tecrübesi olmayabilir. Bu nedenle muhayyerlik hakkını, satışla

(14) Buhârî: 2003; Müslim: 1531.

(15) Buhârî: 2011; Beyhâki: 5/273.

(16) a.g.e

ilgisi olmayan bir yabancıya verme ihtiyacı olabilir. Bu durumda muhayyerlik hakkı; bunu şart koşan tarafların birine değil, o yabancıya ait olur.

Taraflardan muhayyerlik şartına sahip olan kimse; şart koşulan müddet içerisinde satış akdini bozabilir. Meselâ; "*Alış veriş bozdum.*" demesiyle satış akdi bozulur.

Muhayyerlik şartının düşüp, satış akdinin kesinleştiği hâller:

a. Şart koşulan müddetin bitmesi: Bu müddet bittiği hâlde, muhayyerlik hakkına sahip olan satıcı veya alıcı ya da her ikisi satış akdini bozmamışsa, akid kesinleşir ve muhayyerlik hakkı düşmüş olur. Artık bundan sonra hiç birinin akdi bozma hakkı kalmaz.

b. Muhayyerlik müddeti içinde satışı kabullenmek: Şöyle ki, muhayyerlik hakkı olan kişinin; "*Satışı kabul ettim.*" demesiyle akid kesinleşmiş olur.

c. Satılan şeyde tasarruf edilmesi: Tasarruf eden satıcı ise akdi bozmuş, müşteri ise akid kesinleşmiş olur.

Muhayyerlik müddetinde satılanın hükmü:

1. Şart alıcı ve satıcıyı kapsıyorsa: Muhayyerlik şartı iki tarafa koşulmuşsa bakılır:

a. Eğer akid bozulursa; mal satıcının, kesinleşirse akid tarihinden itibaren mal müşterinin olur. Buna bağlı olarak malın menfaati da onun olur. Meselâ ağaçların meyvesi, hayvanların sütü, evin kirası veya arabanın geliri gibi menfaatlara da sahip olur. Tabii ki bu arada; arabanın tamiri, hayvanın yemi gibi masraflar, mala sahip olana aittir.

b. Eğer muhayyerlik tarafların birine şart koşulmuşsa, satılanın mülkiyeti onundur. Çünkü tasarruf sahibi odur. Binaenaleyh menfaatlar ve buna bağlı masraflar da ona aittir.

2. Mal telef olursa: Satılan mal muhayyerlik müddetinde telef olursa, yine bakılır:

a. Satıcıdan teslim almadan telef olursa; muhayyerlik her kime ait ise, akid bozulur ve muhayyerlik şartı düşmüş olur. Çünkü artık teslimi mümkün değildir. Bu durumda mal, satıcının kesesinden gider.

b. Eğer satıcıdan teslim alındıktan sonra, yani müşterinin elinde telef olursa, satış akdi bozulmaz, muhayyerlik hakkı da kalmaz. Bu durumda müşteri, malın parasını satıcıya ödemek zorundadır.

III. Ayıp Muhayyerliği

Müslüman, başkasıyla alış veriş yaparken hile ve aldatma yapmamalıdır. Zira hile, insanların mallarını haksızlıkla yemek demektir. Peygamberimiz (s.a.v); "*Bizi aldatan bizden değildir.*" buyurmuş, şiddetli bir şekilde aldatmadan sakındırmıştır.

Aldatmanın bir çeşidi de, satılan malın ayıp ve kusurunu, müşteriden gizli tutup söylememektir. Ebû Hureyre (r.a) şunları rivâyet etmiştir: "Birgün Rasûlullah (s.a.v) çarşıdan geçerken bir küme yiyecek gördü, elini içine sokarken parmakları ıslandı. Hz. Peygamber (s.a.v);

'Ey yiyeceğin sahibi, bu nedir?' diye sordu. Adam;

'Yâ Rasûlallah, yağmur isabet etti.' diye cevap verdi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v);

'İnsanların görmesi için yaş olan kısmını, neden üst tarafına çıkmadın? Hile yapıp aldatan benden değildir.'⁽¹⁷⁾ buyurdu."

Hadise göre, malın ayıp ve kusuru beyân edilmezse aldatma olur ve aynı zamanda satılık malın kusurunu müşterilere söylemek, satıcıya vâcibdir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v)'in şu hadisi, bu hükme delildir: "*Müslüman, diğer müslümanın kardeşidir. Müslüman kardeşine satarken mevcut ayıbı söylemezse, ona helâl olmaz.*"⁽¹⁸⁾

Gayr-ı müslime de satarken, yine malın ayıbını söylemek gerekir. Çünkü bir önceki hadis umumu kapsar ve aynı zamanda İslâm ahlâkı, insanî bir ahlâktır. Müslüman ve müslüman olmayan herkese karşı İslâm ahlâkıyla ahlâklanmak vâcibdir.

Malın kusurunu satıcının söylemesi vâcib olduğu gibi, bunu bilen herkesin söylemesi de vâcibdir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Bir kimse herhangi birşeyi satarken mevcut olan kusurunu söylemeden satması helâl olmayacağı gibi, bu kusuru bilen başkası da söylemezse kendisi için de helâl olmaz; yani sorumlu olur.*"⁽¹⁹⁾

(17) Müslim: 102.

(18) İbn-i Mâce: 2246.

(19) İmam Ahmet Müsned: 3/491.

Şu hâlde; satış akdi kesinleşip müşteri malı teslim alırken, satıcı bundaki mevcut olan kusuru söylemediği hâlde, müşteri farkına varırsa, satış akdi sahihtir. Ancak müşteri akid esnasında veya malı teslim alırken bu kusurun farkına varmamışsa, kendisi için muhayerlik hakkı doğar. İşte ayıp muhayyerliği buna denir. Bu durumda müşteri, ister bunu kabul eder, isterse de akdi bozup malı satıcıya iade eder ve parasını geri alır.

Bunun delili: Hz. Aişe (r.a) şöyle demiştir: "Adamın biri, bir köle satın alıp çalıştırdı. Sonra onda bir ayıp görünce geri çevirdi. Satıcı;

'*Hani kölemin kazancı*', dedi ve bu müddet içinde kölenin kazancını istedi. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.v); الْأَمْلَةُ بِالْخِطْمَانِ "Satın alınan maldan faydalanmak, tazminat sebebi ile dir." buyurdu.⁽²⁰⁾ Çünkü bu müddet içinde mal telef olursa, tazminatı müşteriye aittir. İşte bu nedenle iade edilene kadar geçen süre içinde maldan,, faydalanma hakkı, bu tazminat sebebiyle kendisine tanınmıştır.

Kusurdan dolayı muhayyerliğinin sabit olmasının şartları:

1. Kusurun eski olması: Yani satılan malın müşteri tarafından teslim alınmadan önce ayıp ve kusurunun mevcut bulunmasıdır. Şu hâlde kusur teslimden sonra meydana gelirse, müşterinin muhayyerlik hakkı kalmaz ve malı geri çeviremez.

Ancak bu kusur teslimden önceki bir sebebe dayanırsa, meselâ; bir mal satın alındıktan sonra üzerinde pas meydana gelir ve bu pasın teslimden önce suya maruz kalması sebebiyle olduğu anlaşılırsa, müşterinin o malı geri çevirme hakkı doğar. Çünkü bu kusur, satıcının yanında meydana gelen bir sebebe dayanır. Bu nedenle kusur, satıcının yanında meydana gelmiş gibi sayılır.

2. Kusurun, ticaret örfünde malın kıymetini düşürmesi: Eğer kusur malın kıymetini azaltmıyorsa, iade hakkı doğmaz. Ancak kıymeti azaltmıyan kusur müşterinin gayesine ters düşerse; meselâ, kurbanlık için satın alınan koyunun kulağının bir kısmı kesik olursa, her ne kadar bu kusur fiyatı azaltmasa da, müşteri iade etme hakkına sahiptir. Çünkü böyle bir hayvan kurbanlık için câiz değildir; müşterinin gayesine ters düşmek-

tedir. Ancak böyle bir hayvan normal kesim için satın alınırsa, iade hakkı doğmaz. Çünkü bu kusurla fiyat düşmez.

3. Kusurun, satılan malın cinsinde genelde olmaması: Meselâ; bir kimse acentesinden yeni bir araba satın alır ve sonra tekerleklerinin hırpalanmış olduğunu görürse, kendisi için muhayyerlik hakkı doğar. Fakat kullanılmış olarak satın alır ve böyle bir kusuru görürse, muhayyerlik hakkı doğmaz. Çünkü kullanılmışların çoğu böyledir.

Ayıp ve kusur muhayyerliğinde iade ne zaman yapılır?

Kusur ortaya çıkar çıkmaz örf ve âdet hasebiyle geciktirmeden malı iade etmek gerekir. Müşteri kusurdan haberdar olduğu zaman, yemek yiyorsa veya namaz kılıyorsa bitirinceye kadar, gece ise sabaha kadar tehir edebilir. İadesi mümkün olan zamanda tehir ederse, muhayyerlik hakkı ortadan kalkar ve artık iade edemez.

Keza satın aldığı şeyin kusurundan haberi olduktan sonra kullanırsa, iade edemez. Çünkü bu, kusuruyla birlikte mala razı olduğunu gösterir.

Kusurlu malın ziyadesi:

Müşteri malı teslim aldıktan sonra, yukarda zikredilen şartlarla bir ayıbını görürse ve bu arada akidden itibaren malın bir fazlalığı olmuşsa, bu fazlalık ayıplı malı geri çevirmesine mani değildir. Ancak şöyle bir değerlendirme yapılır:

a.Eğer bu fazlalık, hayvanın semizliği veya elbisenin dikişi gibi bitişik ise; ister iade eder, isterse iade etmeyebilir. Ancak her iki hâlde de, bu fazlalık için bir hak iddia edemez. Çünkü bu fazlalık aslına tâbidir.

b.Şayet fazlalık maldan ayrı ise, müşteri malın aslını iade eder ve bu fazlalık kendisine kalır. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v); "*Satın alınan maldan faydalanmak tazminat sebebiyledir.*" diye buyurmuştur.

Malın kusurundan sorumsuzluk şartı:

Satıcı akid esnasında müşteriye; malda görülecek her kusurdan sorumlu olmamak şartını koşarsa, satış akdi sahihtir. Çünkü bu, akdi teyid eden bir şarttır; akdin feshi ve malın iadesini ortadan kaldırır.

Fakat acaba böyle bir şart; kusur muhayyerliğini düşürür mü, kusur

görüldüğünde müşterinin akdi bozma ve malı iade etme hakkını ortadan kaldırır mı; bakılır:

a. Bu durumda eğer satılan mal hayvan değilse bu şart geçersizdir. Kusur görülürse, satıcı sorumluluktan kurtulmaz ve müşterinin de iade hakkı düşmez.

b. Şayet satılan mal hayvan ise, akid esnasında satıcının bilmediği iç kusurlardan sorumlu değildir. Çünkü genelde hayvan, iç kusurlardan hâli olmaz. Ancak yine satıcı, bildiği iç ayıplardan ve kusurlardan sorumlu-
dur.

ÖZEL ALIŞ VERİŞLER

Buraya kadar bahsettiğimiz satış akidleri, has (özel) bir adı olmayan alış verişlerin genel durumu idi. İnsanların çoğu bu şekilde alış veriş yapar ve ticaret işlerini icra ederler.

Ancak bu konuda özel ismi olan birtakım satış akidleri mevcut olup, bazı hâllerde vâki olur. Bu akidlerin bir kısmı câiz, bir kısmı bâtil ve haram, bir kısmı da sahihtir ve lâkin haramdır. Şimdi bunları beyân edeceğiz.

I. CAİZ ALIŞ VERİŞLER

Genel satış akidlerinden biraz farklı olan alış verişlerdir. İşte bu farklılık yüzünden câiz olmadığı şüphesini uyandırır. Bunun içindir ki fıkıh âlimleri bu şüpheyi gidirmek üzere, özel isim altında zikretmişlerdir. Bu has alış verişler de şunlardır:

1. **Tevliye:** Bir kimsenin, satın alıp, teslim aldığı malı, başkasına aynı miktar para ile devretmesidir. Meselâ; *"Bu satış akdini, satın aldığım fiyatla sana devrettim."* demek gibi.

2. **İşrâk:** Bu da önceki tevliye akdi gibidir. Ancak malın yarısı üzerine yapılır. Meselâ; *"Satın aldığım paranın yarısıyla, bu akdin yarısına seni ortak kıldım."* denmesi gibi.

3. Murâbaha: Bir kimsenin, satın alıp teslim aldığı malı, başkasına belli bir miktar kârla satmasıdır. Meselâ; *"Bu evi veya bu arabayı satın aldığım fiyattan % 10 kârla sana sattım."* denmesi gibi.

4. Muhâtat: Bir malı sermayesinden az, yani ziyanla satmaktır. Meselâ; *"Bu malı, satın aldığım fiyattan % 10 ziyanla sana sattım."* denmesi gibi. Bu satış, önceki murâbaha satışının tersidir.

İşte bu dört çeşit satış akidleri meşrû ve câizdir. Çünkü, hepsi alış verişin rükün ve şartlarına haizdir. Ancak bu satışların sahih (geçerli) olabilmesi için, akidden önce tarafların satılan malın maliyet miktarını bilmeleri şarttır. Akid esnasında tarafların her ikisi veya birisi fiyatı bilmezse, satış sahih olmaz. Bir de, satıcının söylediği fiyatın doğru olması da şarttır.

Bu çeşit satışlarda satıcı; *"Bu malı, bana mal olduğu fiyatla sana sattım."* dese, hammaliye ve anbar gibi bütün masraflar dahildir. Ancak; *"Satın aldığım fiyatla sana sattım."* dese, yapılmış masraflar ana fiyata dahil olmaz.

II. BATIL VE HARAM SATIŞLAR

Yani akdi geçersiz ve yapılması da haram olanlar. Bunlar; rükün veya şart eksikliğinden dolayı çeşitli isimler altında dinimizce yasaklanmış alış verişlerdir. Fıkıh âlimleri, bu böyle eksikliklerin bulunduğu satış akidlerinin bâtil (geçersiz) olduğu görüşündedirler. Bu eksiklikler de şunlardır:

1. Durumu belirsiz malın satışı: Sağılmamış süt, kırılmamış yün ve olgunlaşmamış meyvenin satımı: Sağmadan önce memelerde bulunan sütü, henüz hayvanın üzerinden kırılmamış yünü ve olgunlaşmamış meyveleri satmak haramdır. Çünkü satılanın miktarı belli değildir. Meyveler olgunlaşmadan önce, olgunlaşma devresinde miktarı ne kadar olacağı bilinmez. Keza memelerdeki sütün, hayvan üzerindeki yünün, yine miktarı tam olarak bilinmez. Bütün bunlarda aldatma ve yanılmalar olur, bu da satışı geçersiz kılar.

Olgunlaşmamış meyvelerin satışı: Bununla ilgili geniş bilgi vermek istiyoruz. Çünkü günümüzde birçok insan bu konuda uygun olmayan

satış akidleri yapmakta, meyveleri olgunlaşmadan, hatta çiçeklerin çıkmasıyla satın almaktadır. İşte bu daha büyük bir hata ve günahıdır. Zira bu, mevcut olmayan birşeyin satışı olur.

Olgunlaşmadan önce meyvelerin satışında; satılanın miktarı belli olmamakla beraber, büyük bir zarar mevcuttur. Çünkü meyveler bazen yıldırım veya hastalık gibi bir afete maruz kalır; bu yüzden meyveler yetiştirmez hâle gelir. Bu durumda ağaç sahibi karşılıksız para almış olur. Bu ise, insanların mallarını haksız yere yemek demektir. İşte Peygamberimiz (s.a.v) bundan açık bir şekilde sakındırmış ve şöyle buyurmuştur: "*Allah'ın, meyvelere bir afet verdiğini gördüğünüz hâlde, sizden biriniz kardeşinin malını ne diye alır?*"⁽²¹⁾

Binaenaleyh olgunlaşmadan önce meyveleri satmak bâtıl ve haramdır. Bu tip satış, açık bir şekilde yasaklanmıştır. Bundan hem satıcı, hem de müşteri sorumlu olur, yani günahkâr olurlar. Bu konuda İbni Ömer (r.a) şöyle demiştir: "*Rasûlullah (s.a.v), yenebilecek hâle gelmeden önce meyvelerin satışını yasaklamıştır. Bundan hem satıcı ve hem de müşteriyi sakındırmıştır.*"⁽²²⁾

Bu yasağın hikmeti; toplum arasında açık bir şekilde görülmektedir. Zira olgunlaşmamış meyveleri alıp satanların arasında çoğu kez anlaşmazlıklar ve dâvâlar ortaya çıkmaktadır. Bu anlaşmazlıklar bazen kanlı olaylara sebep olmaktadır. Bu da; Allah'ın kanununa muhalefet ve Hz. Peygamber (s.a.v)'in yasağına yüz çevirme neticesinde meydana gelmektedir.

Mü'minlere, belki de bütün insanlara en faydalısı; kendilerine saadet ve huzurun temini, Allah'ın emirlerine bağlı olmakla gerçekleşir. Şüphesiz herhangi birşeyi Allah için terkedene, Allah daha hayırlısını verir.

Olgunlaşmış meyvelerin satışı: Olgunlaştıktan sonra ağaçların üzerinde meyvelerin satışı câizdir. Çünkü bu durumda genelde meyve afetlerinden emin olunur. Zira taneleri sertleşir, irileşir, kalınlaşır ve çekirdeği de büyür. Fakat olgunlaşmadan önce taneleri zayıf ve çekirdeği küçük olduğundan, afetlere daha fazla maruz kalır. Ayrıca olgunlaştıktan sonra miktarı daha iyi bir şekilde tahmin edilebilir.

(21) Buhârî: 2086; Müslim: 1555.

(22) Buhârî: 2082; Müslim: 1554.

Olgunlaştıktan sonra meyveleri satın alan bir kimse; örf ve âdete göre toplama zamanına kadar meyveleri ağaçların üzerinde bırakabilir. Ancak satıcı, derhâl toplamayı şart koşarsa müşterinin buna uyması gerekir.

Hülâsa taraflar açısından zarar bulunmadığı için, olgunlaştıktan sonra ağaçların üzerindeki meyveler satılabilir. Satılması için de ölçmek ve tartmak lazım değildir, tahmin yeterlidir.

Olgunlaşma alâmeti: Renkli meyvelerin olgunlaşması; kırmızılaşması, sararması, siyahlaşması veya kendine has başka bir alâmetin belirmesiyle olur.

Renksiz olanlar ise; yenilebilme durumuna gelmesi ve ondan istenilen gayenin tahakkuk edilebileceği hâle gelmesiyle gerçekleşir. Meselâ; tatlı olanların tatlılaşması, ekşilerin ekşileşmesi, incirin yumuşaması gibi... Hadiste şöyle buyurulmuştur: "*Meyve ve hurmaların, kızarmadan veya sararmadan önce satılması yasaklanmıştır.*"⁽²³⁾

Ekinlere gelince; tanelerin sertleşmesi olgunlaşma alâmeti sayılır.

2. Kumar mânâsını taşıyan alış verişler: Bu tip alış verişler, ya satılan malın miktarı belli olmadığı veya tarafların isteği dışında yapıldığı için bâtil ve haram kılınmıştır.

Bu tip satışlar; *münâbeze (atma)* ile *mülâmese (dokunma)* yapılan alış verişlerdir. Şöyle ki;

a. Satılık bir malın miktarı belli olmadığı hâlde, satıcı o malı müşteriye atar veya müşteri ona dokunursa,

b. Veya miktarı belli olan bir malı, satıcı ne zaman müşteriye atarsa ya da müşteri ne zaman ona dokunursa, icra edilen ve yapılan alış veriş câiz değildir.

Çünkü gayet açıktır ki birinci surette satılan malın miktarı belli değil, ikincisinde ise iki tarafın iradesinde bozukluk bulunmaktadır. Çünkü satıcının ne zaman atacağı veya müşterinin ne zaman dokunacağı bilinmemektedir. Ki biri diğeriyle alış veriş yapabilsin.

Ebû Said el-Hudrî (r.a) şöyle demiştir: *«نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنِ الْمَلَامَةِ وَالْمُنَابَذَةِ فِي الْبَيْعِ»* "Rasûlullah (s.a.v), münâbeze (atmak) ve mülâme (dokunmak) ile alış verişi yasaklamıştır." (24)

Bir de, taraflardan biri, satılık mallar üzerine taş atmak suretiyle; o taş hangi mala isabet ederse, icra edilen satış câiz değildir. Böyle bir satış da yasaklanmıştır. Nitekim Ebû Hureyre(r.a) şöyle demiştir: "Rasûlullah (s.a.v), taş atmak suretiyle akdedilen satışı yasaklamıştır." (25)

3. Bir satışta, iki satış akdi: Yani akid sığasında aynı anda iki satış akdinin zikredilmesiyle yapılan satıştır. Meselâ satıcı; "Bu evi hazır para ile bin liraya, bir seneye kadar veya taksitle iki bin liraya sana sattım." müşterinin de; "Bu satışı peşin veya taksitle kabul ettim." demesi gibi. Veya satıcı, müşteriye; "Evini bana iki bin liraya satmak şartıyla, bu arabayı sana bin liraya sattım." şeklinde yapılan satışlar yasaklanmış, bâtil satışlardandır. Çünkü birinci surette bedel belli değil, ikincide ise bir şarta bağlanmıştır.

Ebû Hureyre (r.a) şöyle demiştir: *«نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ بَيْعَتَيْنِ فِي بَيْعَةٍ»* "Rasûlullah (s.a.v); bir satışla, iki satış sözleşmesini yasaklamıştır." (26)

Taksitle satış: Burada bu konuya da açıklık getirelim ki taksitle satış yapmak sahihtir. Yukarda belirttiğimiz gibi akid esnasında iki fiyat söylenmemek şartıyla, taksitli satışların bir mahzuru yoktur. Ancak iki fiyat üzerine birden akid yapılırsa; bir satışta iki satış sözleşmesi olur ki bâtıldır.

Hatta satış akdini yapmadan önce, satıcı ile müşterinin, taksit veya peşin fiyat konusunda pazarlık yapmaların da bir sakınca yoktur. Ancak pazarlık neticesinde satış akdini birine, yani peşin veya taksite bağlamaları gerekir.

Şunun da bilinmesi gerekir ki, taksitle satış muamelesinin faizli olduğu hiç akla gelmesin. Çünkü bu konuda uygulanan iki farklı fiyatın (peşin veya taksitli fiyat) sebebi vadedir.

Oysa faiz; taraflardan birinin diğerine verdiği şeyin cinsinden, vade mukabilinde fazlasını almasıdır. Meselâ; birinin diğerine bin lira vermesi

(24) Buhârî: 5482; Müslim: 1512.

(25) Müslim: 1513.

(26) Tirmizî: 1231.

ve iki ay sonra bin iki yüz lira alması gibi... İlerde faiz konusuna temas edeceğiz.

Fakat kıymeti bugün bin lira olan bir malı, vade veya taksitle bin yüz liraya satmak, hiçbir surette faiz değildir. Üstelik taksitli alış veriş bir nevi kolaylık ve müsamaha olduğu için, buna ihtiyaç vardır. Çünkü herkes peşin fiyatla alış veriş yapma imkânına sahip değildir.

Hem de taksitli satışlarda satıcı, müşteriye para değil ticaret malını verir ve vermiş olduğu malın cinsinden bir fazlalık almaz ki faiz olsun...

4. Urbûn (kapora) satışı: Müşterinin satış akdinden önce, almak niyetinde olduğu şeyin karşılığında bir miktar peşin parayı satıcıya vermesi; satış akdi kesinleştiği takdirde o paranın fiyattan mahsup olması, kesinleşmediği takdirde satıcıya hibe olarak kalmasıyla yapılan şartlı akiddir. Peygamberimiz (s.a.v); hadisiyle, «نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ بَيْعِ الْغَرَامِ» "Urbûn satışını yasaklamışlardır."⁽²⁷⁾ Böyle bir muamele şartlı olduğun için yasaklanmış ve geçersiz sayılmıştır.

Ancak böyle bir şartı akidde ileri sürmeden, akid kesinleştikten sonra satıcının, satmış olduğu malın bedelinden mahsup olmak üzere bir miktarını kapora olarak talep etmesinde ve müşterinin de vermesinde bir sakınca yoktur. Yalnız daha sonra herhangi bir sebeple satış akdi fesh edilirse, kapora satıcıya helâl olmaz; müşteriye iade etmesi gerekir. Müşteri kendi rızasıyla satıcıya bırakırsa helâl olur.

5. Borcun, borç mukabilinde satılması: Şöyle ki; Birinin başkası üzerinde alacağı olup, üçüncü bir adamın da birinci şahstan alacağı bulunursa; birincinin, ikincisinden olan alacağını üçüncü adama satmasıyla yapılan akiddir. «أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَهَى عَنْ بَيْعِ الْكَالِيِّ بِالْكَالِيِّ» "Rasûlullah (s.a.v) borcun, borç ile satılmasını yasaklamıştır."⁽²⁸⁾ Bu ve benzeri satışlar yasaklanmış ve geçersiz kılınmıştır. Çünkü satılan borcun teslim edilme imkânı bulunmamaktadır.

Keza birisinden alacağı olan bir kimsenin; bunu o borçluya değil, bir başkasına belirli bir mal karşılığında satması bâtıldır. Çünkü bu satıcı, sattığını (yani alacağını) teslim etme imkânına sahip değildir.

(27) Ebû Dâvûd: 3502.

(28) Dârekutnî: 269.

Fakat alacağını, borçlu olana belirli bir mal karşılığında; meselâ, bin lira olan alacağını bir seccade mukabilinde vermesi câizdir. Keza bin lira olan alacağı tahsil etmek için, beş yüz lira indirilmekle yapılan akid de sahihtir. Çünkü bu, sulh anlamındadır. İleride görüleceği gibi câizdir.

Bu çeşit satışların bir delili olarak da, aşağıdaki İbni Ömer (r.a)'ın hadisini gösterebiliriz. Nitekim şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (s.a.v)'e gittim ve dedim ki; '*Bakî (ع) mevkiinde develeri alıp satıyorum. Dinarla (ödünç olarak) satıyorum, sonra yerine dirhemler alıyorum. Dirhemle satıyorum ve dinarlar alıyorum.*' Bunun üzerine Peygamber (s.a.v); '*Aranızda bir sorun ve anlaşmazlık çıkmadığı müddetçe, satmış olduğun malın karşılığında günün fiyatıyla başka parayı almanın bir sakıncası yoktur.*' buyurdu."⁽²⁹⁾ Bu da, kendi alacağını belir birşeyin mukabilinde borçluya satmak demektir.

6. Satın alınan şeyin henüz teslim alınmadan başkasına satılması:

Bu da, bir kimsenin satın aldığı herhangi bir malı, satıcıdan teslim almadan bir başkasına satmasıdır. Böyle bir satış yasaklanmış ve geçersiz kılınmıştır. Çünkü daha önce de belirttiğimiz gibi, satın alınan şey, teslim almadan önce, malı ilk satan kişinin zimmetindedir. Onun için satıcı, henüz satış yetkisine sahip olmamıştır.

Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *«مَنْ ابْتَاعَ طَعَامًا فَلَا يَبْرَأُ حَتَّى يَبْذُرَهُ»* "Her kim bir gıda maddesi satın alırsa, teslim alıncaya kadar, onu başkasına satmasın."⁽³⁰⁾

İbni Abbas (r.a) bu konuda şunları söylemiştir: "*Herşey gıda maddeleri gibidir; teslim almadan satılmasının câiz olmadığını sanıyorum.*"⁽³¹⁾

III. SAHİH, LAKİN HARAM SATIŞLAR

Satış akdi geçerli olmakla beraber, yapılması haram olan satışlardır.

(ع) Medine halkına ait mezarlık yerinin adıdır. O gün için ticaret yapılan bir çarşı idi.

(29) Ebû Dâvûd: 3335.

(30) Buhârî: 2028; Müslim: 1525.

(31) Buhârî: 2029; Müslim: 1527.

Bu satışlar, rükün veya şartlarının eksikliğinden değil de, harici bir sebepten dolayı haram kılınmıştır. Bu satışlar da şunlardır:

1. Musarrat satışı: Devenin, ineğin veya koyunun sütünün fazla görünmesi için, kasdî olarak birkaç gün sağmadan satışa çıkarılarak satılmasıdır. Bu nedenle müşteri, o hayvanın hergün böyle süt verdiğini zanneder ve bazen yüksek fiyatla satın alır.

Böyle bir satış vâki olursa geçerlidir, ancak yapılması haramdır. Çünkü bunda hile ve aldatma mevcuttur. Müşteri bunun farkına varır varmaz, kendisi için muhayyerlik hakkı doğar. Buna razı olmazsa iade edebilir.

Bu konuda Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Devenin ve koyunun memesinde sütü hapsetmeyin. Böyle bir hayvanı satın alan kişi; onun sütünü sağmış ise, kendisine en iyi iki seçenekten biri hak olarak doğar. Buna razı olursa iade etmez. Razi olmazsa bir ölçek (2,5 kg.) hurma ile birlikte geri verir."*(32)

2. Necş (kandırılmalı müzayede) satışı: Alıcı olmayan bir kimse-nin, başkasını kandırmak maksadıyla, mezat satışına çıkarılmış bir malın fiyatını artırmasıyla yapılan satıştır. Böyle bir satışın akdi geçerli, fakat icrası haramdır. Nitekim Abdullah b. Ömer (r.a) şöyle demiştir:

«نَهَى النَّبِيُّ ﷺ عَنِ النَّجْشِ» "Peygamber (s.a.v), müzayede ile müşteriyi kandırmayı yasaklamıştır."(33)

Böyle bir müzayede işi, daha önce satıcı ile o kişi arasında planlanmışsa, ikisi de günahkâr olur ve müşteriye muhayyerlik hakkı doğar. İkisi arasında planlanmamışsa, muhayyerlik hakkı doğmaz.

3. Yüklülerin karşılanması: Bir memlekete gelen tüccarları, o memleketin ticaret erbabının, şehrin dışında karşılayıp, getirdikleri malın şehirde fiyatının düşük olduğu imajını vererek, düşük fiyatla satın aldıkları malın akdi sahihtir. Ancak bu şekilde almaları haram bir iştir.

Çünkü bunda aldatma vardır. Bunun içindir ki Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: «لَا تَقْبَلُوا الرُّكْبَانَ» "Mal getiren yüklüleri (pazar yerine gelmeden önce) çıkıp karşılamayın."(34)

(32) Buhârî: 2041; Müslim: 1515.

(33) Buhârî: 2035; Müslim: 1516.

(34) Buhârî: 2050; Müslim: 1521.

Bu durumda mal sahipleri çarşıya geldiklerinde, malın gerçek fiyatını ve aldatılmış olduklarını anlayınca, kendilerine muhayyerlik hakkı doğar ve hemen alış veriş bozabilirler.

4. Köylünün malının durdurulması: Şöyle ki herhangi bir mala ihtiyaç olduğu bir zamanda; şehirde böyle bir malı satmak üzere köyden veya başka bir yerden malı getirenleri, şehirli komisyoncuların karşılayarak; "*Sen bu malı şimdilik satma, yanıma bırak onu peyderpey daha pahalıya satayım.*" demesi gibi. İşte malın bu şekilde satılması haram bir iş-tir.

Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: **لَا يَبِيعُ حَاضِرٌ لِّبَادٍ**
 "*Şehirli (daha sonra satmak üzere), köylünün malını durdurmasın.*"⁽³⁵⁾

Bu haramlığın ve yasağın sebebi, halkı darlığa ve sıkıntıya düşürmesidir. Ancak hemen şunu belirtelim ki, normal olarak komisyonculuk yapmak câizdir. Çünkü bu durumda herhangi bir zarar ve sıkıntı söz konusu değildir. Hatta komisyonculuk, hem üreticiye ve hem de tüketiciye bir nevi kolaylıktır.

5. İhtikâr (karaborsacılık): İhtiyaç duyulduğu bir zamanda, gıda maddelerinin satın alınıp saklanması ve pahalandığında satılmasıdır. Bu çeşit satış haramdır. Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

لَا يَحْكُرُ إِلَّا غَاطِيَةً "*İhtikârı, ancak âsî, günahkâr olan yapar.*"⁽³⁶⁾

İnsanların o gıdalara çok ihtiyacı olursa, normal fiyatla satmak üzere ihtikârcı zorlanır. Satmak istemezse, hakim satar ve parasını ona verir.

Ancak şunu bilmelidir ki, gıda maddelerinin mevsimlerde ve çarşı-larda bol olduğu zamanlarda satın alınıp saklanması ve buna ihtiyaç duyulduğu zamanlarda satılması; tıpkı birçok tüccarın yaptığı gibi, meselâ; peynirin satın alınıp saklanması; fabrikaların satın aldığı bazı gıda madde-lerini bozulmaktan korumak üzere imal edip alıkoyması ve böylece piya-sada azaldığı vakitlerde insanlara hizmet olarak çıkarıp satması; bütün bunlar ihtikâr değildir. Meşrû bir ticarettir ve yararlı bir iş-tir.

6. Satış üzerine satış veya pazarlık üzerine pazarlık yapılması:
Satış: Muhayyerlik müddeti içinde birisi müşteriye gelip ve "*Sen bu sa-*

(35) a.g.e.

(36) Müslim: 1605.

tış akdini boz, ben sana aynı fiyatla daha iyisini veya aynısını daha ucuza veririm." demesi gibi.

Pazarlık: Adamın biri pazarlık yaparak ve satıcı ile anlaşma safhasında iken, bir başkası gelip ve satıcıya; *"Sen bu satışı boz, ben bu malı senden daha pahalıya satın alırım."* demesi gibi. Bütün bu davranışlar haramdır. Zira Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *لَا يَبِيعُ الرَّجُلُ عَلَى بَيْعٍ* "Bir kimse kardeşinin alış veriş üzerine alış veriş yapmasın. Bir müslüman, kardeşinin pazarlığı üzerine pazarlık yapmasın." (37)

Bu davranışların haram oluşunun hikmeti: Kişilerin şahsiyet bozukluğuna, toplum arasında kin ve düşmanlık meydana gelmesine, ilişkilerin kopmasına sebebiyet verişidir.

7. Bütün malı haram olan kimse ile alış veriş yapılması: Meselâ; sadece içki ve domuz ticareti yapan veya rüşvet ve kumar gibi gayr-ı meşrû yollarla kazanan yahut haram bir iş karşılığında ücret alan kimse ile alış veriş yapmak haramdır. Keza kira ve ödünç gibi muameleleri onunla yapmak ve yemeğini yemek haramdır.

Şayet bütün malı ve kazancı haram değilse, yani helâl ve haram karışık ise, onunla alış veriş ve diğer muameleleri yapmak mekruhtur.

B) SELEM (SELEF - ZİMMETLE SATIŞ)

Selem: Parayı önceden peşin vermek suretiyle, zimmette nitelenen bir şeyi selem veya selef lafzıyla satmaktır. Meselâ; *"Bir ton buğday mukabilinde sana bir milyon lirayı selem olarak verdim."* diyerek yapılan akid gibi...

Selem akdi, alış verişin bir çeşididir. Yalnız alış verişte şart koşulan malın mevcudiyeti selemde şart değildir.

Hükmü: Selem, câiz bir akiddir. Satıcının yanında bulunmayan malın, satma yasağından istisna edildiği bir satıştır. Peygamberimiz (s.a.v) bu konuda şöyle buyurmuştur:

« مَنْ أَسْلَفَ فَلْيُسْلِفْ فِي كَيْلٍ مَعْلُومٍ، وَوَزْنٍ مَعْلُومٍ، إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ »

"Bir kimse birşeyde selem yaparsa; belli ölçekte, belli tartıda ve belli vadeye kadar yapsın."⁽³⁸⁾

Meşrû oluşunun hikmeti: Selem, genel alış verişin bir şartına aykırı olması dolayısıyla meşrû olmaması gerekirdi. Çünkü selem ile satış; hâli hazırda mevcut olmayan ve satıcının elinde bulunmayan malın satışısıdır. Ancak çeşitli halk kesiminin maslahatı ve buna muhtaç olması sebebiyle meşrû kılınmıştır.

Bu ihtiyaç, daha çok sanayi ve iş erbabında, arazi ve bağ-bahçe sahiplerinde görülür. Zira bu kesimler, üretimlerine ön mal temini için veya fabrika ve atölyelerine alet ve ham madde alımı için paraya çok ihtiyaçları olur. Keza arazi sahiplerinin de arazilerini sürmek, bağ ve bahçelerinin idaresini yapmak üzere yine bazen paraya ihtiyaçları olmaktadır.

Bütün bu meslek erbabı, kendilerine ödünç olarak para verecek kimseyi çoğu kez bulamaz ya da kendilerine kimse ödünç vermez. İşte bunun içindir ki İslâm dini kolaylık olsun diye, selem yoluyla önceden para alıp, daha sonra o para mukabilinde üretilen tahıl, meyve veya ticaret eşyasını vermeye müsaade etmiştir.

Görülüyorki selem, birçok yararlar için meşrû kılınmış. Bu sayede, hem sermaye bulamayana, hem de malı temin etmek istiyene kolaylık getirmiştir. Sermaye önündeki engelleri aşp, meşrû bir şekilde kendi rayına oturtmuş ve saklı kalmaktan kurtarmıştır.

Bir de, şimdi zikredeceğimiz selem akdinin satış şartları; selem akdinde mevcut olmayan malın satışının mahzurlarını da ortadan kaldırmıştır.

SELEMİN ŞARTLARI

Daha önce belirttiğimiz gibi, alış verişte satılık mal mevcut olup,

(38) Buhârî: 2125; Müslim: 1604.

görmek satışın sıhhat şartlarındandır. Ancak selemde bu şart aranmaz. Bu şarttan başka alış verişin diğer şartları, selem akdinde de şarttır. Bunlara ilave olarak selemnin birtakım şartları daha vardır. Bunların bir kısmı selem sermayesiyle (müşterinin, satıcıya selem olarak verdiği para), bir kısmı da üzerine selem akdi yapılan malla ilgilidir. Bütün bunlar, selem akdinin sıhhat şartlarıdır. Bu şartlardan biri eksik olursa, selem akdi sahih olmaz.

Selem sermayesinin şartları:

Selem sermayesiyle ilgili şartlar şunlardır:

a. Sermayenin miktar ve niteliği: Selem sermayesinin miktar ve niteliği taraflarca malûm olması: Meselâ; "*Bir ton falan cins buğday karşılığında sana bir milyon lirayı selem olarak verdim.*" denmesi gibi..

Selem sermayesi para olabileceği gibi, başka bir nesne veya menfaat da olabilir. Meselâ; "*500 kg. şeker karşılığında sana bir ton buğdayı selem olarak verdim.*" veya "*Bir ton buğday karşılığında sana evimde bir yıl oturma iznini selem olarak verdim.*" demek gibi.

b. Sermayenin teslimi: Selem sermayesi, akid meclisinde mal sahibine teslim edilmelidir. Şu hâlde; selem için verilecek paranın vadeli değil, peşin olması şarttır. Vadeli olursa, selem sahih olmaz. Çünkü o zaman, borcun borçla satışı olur ki câiz görülmemiştir.

Selem malının şartları:

Üzerine selem akdi yapılan mal-nesne ile ilgili şartlar da şunlardır:

a. Malın, niteliğiyle zabt altına alınabilir olması: Ki bu niteliğiyle diğer cinslerden ayırt edilebilmelidir. Meselâ; buğday, arpa, kuru üzüm ve hurma gibi şeylerin selemi câizdir.

Şu hâlde; niteliğinin zabtı mümkün olmayan şeylerin üzerine selem akdinin yapılması câiz değildir. Çünkü pek bilinmeyen şeyin üzerine akid olur ki, münakaşaya yol açar. Fıkıhçılar bu konuda çeşitli örnekler vermiş bulunmaktadır. Meselâ; deriler; incelik ve kalınlık yönünden muhtelif olduğu için selemi yapılmaz. Çok değerli mücevherler ve antikaların kıy-

meti muhtelif olduğundan, üzerine selem akdi yapılamaz. İşte bunlar ve benzeri gibi, günümüzde ticaret erbabı arasında niteliğiyle zabtı mümkün olmayan şeyler üzerine selem akdi yapmak câiz görülmemiştir.

Bir de ateşin tesiriyle pişirilen veya kızartılan herşeyin selemi câiz değildir. Çünkü ateşin tesiri muhtelif olduğu için, o şeyin miktar ve vasfının zabt altına alınması mümkün olmamaktadır. Ancak bal ve tereyağı gibi ateş üzerine tasfiye için konulan şeylerde selem câizdir. Çünkü bal mumdan, tereyağı da süttten tasfiye için ateş üzerine konulur; pişirmek için değildir.

b. Malın cins, tür, miktar ve vasfının; her iki tarafça malum olması:

Cinsi: Buğday veya arpa;

Türü: Yerli ve ithal olması;

Miktarı: Kaç ölçek, kilo, adet veya metre olması;

Vasfı: Rengi, şekli, inceliği veya kalınlığının belirtilmesi gibi...

c. Malın, çeşitli cinslerden bir karışım olmaması: Meselâ; arpa ve başka maddenin karışımıyla meydana gelen hayvan yemi veya misk ve anber karışımıyla meydana gelen koku üzerine selem akdi yapmak câiz değildir. Tabii ki her cinsin yüzdelik nisbeti belli değilse...

Eğer her cinsin nisbeti belli ise; meselâ, yün ve pamuktan imal edilen bir elbisenin, yün ve pamuk miktarı belli olursa, üzerine selem akdi yapmak câizdir.

d. Malın borç olması: Yani hazır olmayıp zimmette nitelenmiş birşeyin olması şarttır. Şu hâlde birisi; "Şu hazır kumaş üzerine sana bir milyon lirayı selem olarak verdim." dese, selem akdi sahih olmaz. Çünkü selem, zimmetteki birşeyin satımı için meşrû kılınmıştır.

e. Malın, tayin edilen zamanda teslim edilebilir durumda olması: Meselâ; üzümün bulunamayacağı kış mevsimini teslim zamanı olarak kabul edip, üzüm üzerine selem akdi yapmak câiz değildir. Keza teslim zamanında çok ender bulunan şeyler üzerine de selem sahih değildir.

Şayet çoğunlukla bulunan birşey üzerine selem akdi yapılır ve teslim zamanı bulunmazsa, akid hemen bozulmaz. Selem sahibi (müşteri),

şu iki seçenekten birini seçmekte serbesttir: Ya sabredip o mal bulununcaya kadar bekler, ya da akdi bozar ve vermiş olduğu parayı, fazlasız ve eksiksiz alır.

Bu konuda şuna dikkat etmek gerekir ki; üzerine selem akdi yapılan şeyin yerine başkası verilemez. Meselâ; buğday yerine tereyağı, kumaş yerine demir vermek câiz değildir. Yokluk durumunda müşteri beklemezse, ilk önce akdi bozar; parasını aldıktan sonra, diğer malı satın alır.

Keza bu konuda şuna da dikkat etmek lazımdır ki, üzerine selem akdi yapılan malı teslim almadan satmak câiz değildir. Nitekim bugün birçok tüccar buna aykırı olarak satış yapmaktadırlar. Öyle ki ısmarlama ve selem yoluyla satın aldıkları şeyleri teslim almadan başkasına satmaktır. Meselâ; fabrikasından ısmarlayıp satın aldıkları otomobili, daha teslim almadan başkasına devretmeleri câiz değildir.

f. Malın, teslim zamanının belirtilmesi: Yani teslim vadesinin sınırlı ve belli olması şarttır. Meselâ; birisi diğerine; "*Bu ayın otuzunda, şu özelliklerde 10 takım elbiseyi bana vermek üzere, sana 5 milyon lirayı selem olarak verdim.*" demesi gibi. Vadeyi tayin etmez veya sınırsız olarak belirtirse, meselâ; "*Falan seferden geldiğinde veya hasat gününe kadar.*" demesi câiz değildir. Çünkü bu durumda vade meçhuldür. Falanın seferden ne zaman geleceği ve hasat gününün de hangi gün olacağı belli değildir. Bu durumda tarafların arasında anlaşmazlık çıkar.

Bu konuda şunu da bilmek gerekir ki; üzerine selem akdi yapılan şeyin vadesi gelmeden önce satıcı teslim edebilir ve müşteri de kabul etmek zorundadır. Tabii ki kalan o müddet zarfında selem malının masrafı ve külfeti yok ise; şayet o mal hayvan gibi birşey olursa, masrafı ve külfeti olduğu için, teslim almaya mecbur değildir.

Keza eğer müşteri, selem malını münasip bir zaman için satın almışsa ve o zamana kadar anbar masrafı gerekiyorsa veya satıcının malı getirdiği bir zamanda memlekette hırsızlık gibi emniyetsiz durumlar varsa; vadesi gelmeden önce o malı teslim alma mecburiyetinde değildir.

g. Malın, teslim yerinin belirtilmesi: Akid yapıldığı yer teslim için elverişli değilse veya elverişli olduğu hâlde o malın taşınması için masraf ve külfet gerekiyorsa; teslim edileceği yerin belirlenmesi şarttır.

Eğer akid esnasında taraflar teslim için bir yer tayin etmemişse;

fakat akid yapıldığı yerde teslim için müsait ve bu arada teslimden sonra da masraf gerektirmiyorsa, o yer teslim yeri olarak kabul edilir. Yer elverişliği hususunda ihtilaf vaki olduğu zaman, bilir kişilerin görüşüne baş vurulur.

SANAT AKDİ

Bütün malzeme sanatkârdan olmak üzere, muayyen birşeyin işlenmesi hususunda sanatkâr ile sanat sipariş akdini yapmak, günümüzde çok yaygın bir şekilde icra edilen akidlerdendir. Bunun içindir ki, bu akdın hükmünü beyân etmek gerekir. Ancak bu hükmün beyânına geçmeden önce, bu çeşit sipariş akdine birkaç misâl vermek istiyorum:

a. Deri ve diğer malzemeler ayakkabı sanatkârından olması şartıyla bir veya birkaç ayakkabı siparişini vermek.

b. Kereste ve diğer malzemeler marangozdan olması şartıyla muayyen bir doğrama siparişini vermek. Kapı ve pencereler keresteden olabileceği gibi, alüminyum veya demirden de olabilir.

c. Sipariş veren ve alan kimselerin anlaştıkları şartlarla bir odanın döşemesi için akid yapmaları... İşte buna benzer akidler günümüz insanları tarafından çok yapılmaktadır.

Şüphesiz bu çeşit akid, fıkıhçılar arasında ihtilaflı bir konudur. Şöyle diyebiliriz:

Sanatla ilgili bu akidler, selem akdinin sıhhat şartlarına haiz olursa; meselâ, o şeyin niteliği ve içereceği malzemeler zabt altına alınabilir, teslim müddeti belli ve parası peşin gibi şartlara haiz olursa; alış veriş lafzıyla olsa dahi, selem akdi olarak sahih olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü akidlerde muteber olan lafız değil, gaye ve mânâdır.

Ancak bugün insanların çoğunun yaptığı gibi bu tip siparişlerde, selem sıhhat şartları mevcut değildir. Özellikle para çoğu kez peşin olarak ödenmiyor. Müşterilerin çoğu akid esnasında bir miktar peşin veriyor, bir kısmına da hiçbir şey ödemeyip taksite bağlıyor. Bazen de işin bitiminde parayı ödüyor. Halbuki selem akdinin bir şartı, parayı peşin olarak ödemektir. Binaenaleyh bu akidler selem sayılamıyacağı için Şafîîlerce sahih değildir.

Ancak Hanefî Mezhebi'nin büyük âlimleri, sanat işleriyle ilgili olarak verilen sipariş akidlerinin sahih olduğunu söylemişlerdir. Çünkü halkın örf ve âdetlerine göre câri olan bu tür alışverişlere ihtiyaç vardır. Yalnız bu çeşit sipariş akidlerini yaparken, tarafların ihtilafına meydan verilmeyecek bir şekilde yapılması şarttır. Meselâ; hangi maddeden yapılacağı, özelliği, miktarı, metrekaresi v.s. belirtilmesi lazımdır.

Bu konuda Hanefî Mezhebi'ni taklid etmekte ve bu tür satış akidlerini sahih olarak kabul etmekte bir sakınca görmüyoruz. Ki bu konuda insanlara kolaylık olsun. Çünkü insanlar, sanat işleriyle ilgili bu şekilde alışveriş yapmak ihtiyacını duyar. Üstelik dört mezhep imamı ve bütün fıkıh âlimleri, hakka doğru yürümekte ve Allah (c.c)'nin rızası istikametinde, Muhammed Mustafa (s.a.v)'in sünneti doğrultusunda insanların maslahatlarını aramışlardır.

PROJE ÜZERİNDE MESKEN SATMAK:

Daha inşa edilmemiş ev, daire ve kat gibi meskenlerin, çizilen projeye göre satılması hususuna gelince:

Eğer iki taraf için niteliği zabt altına alınabilir, yapıda kullanılan çimento ve demir gibi malzemelerin miktarı belli ve parası akid meclisinde inşaat sahibine, müteahhide teslim edilirse, satışı selem akdi olarak sahihtir.

Şayet böyle bir satışta selem akdinin şartları mevcut değilse; ki insanların çoğunun alışverişleri selem şartlarından yoksundur. Çünkü akid meclisinde para peşin olarak ödenmiyor, o sırada yapıda kullanılacak malzemelerden söz edilmiyor.

Bu durumda böyle bir satış akdi, sanat işleriyle sipariş akidlerinden olur. Halkın örf ve teamülü bu şekilde ise, proje üzerinde mesken satışı sahih olarak kabul edilir. Ancak akid esnasında tarafların ihtilafına meydan bırakılmıyacak şekilde binanın yeri, metrekaresi, oda sayısı gibi hacim ve özelliklerinin beyân edilmesi şarttır.

C) RİBA (FAİZ)

Ribâ lûgatta; "fazlalık" mânâsına gelir. Fıkıhçıların ıstılahında ise; rebevî (faize tâbi olan) malların üzerine yapılan akiddir.

Ribâyâ (faize) tâbi olan mallar, altın ve gümüş (para) gibi nakitler, buğday ve arpa gibi yiyecek maddeleridir. Altın ve gümüş; sikkeli veya bilezik ve yüzük gibi süs takısı da olsa, külçe hâlinde de olsa hükmü aynıdır. Keza yiyecek maddeleri de buğday, arpa ve pirinç gibi zahire de olsa, kuru üzüm ve incir gibi meyve de olsa aynı hükme tâbidirler.

RİBA ÇEŞİTLERİ

Fıkıhçılar ribâyı üç kısma ayırmış. Hükümleriyle birlikte şöyledir:

I. Ribâ El-Fazl (Fazlalıkla Faiz): Ribâyâ tâbi olan bir malın, kendi cinsi mukabilinde fazlasıyla satılmasına denir. Meselâ; 10 kilo buğdayın 12 kilo buğdayla veya 10 gram altının 12 gram altınla satılması gibi. Bu tür satışlar yasaklanmış ve haram kılınmıştır.

Bu konuda altın ve gümüşün işlemeli veya külçe olmasıyla, buğday ve arpa gibi yiyecek maddelerinin kaliteli ya da kalitesiz bulunması arasında bir fark yoktur. Şu hâlde; güzel tohumluk 10 kilo buğdayın başka bir cins buğdayın 12 kilosuna satılması câiz olmadığı gibi, güzel işlenmiş 10 gramlık altının 12 gram külçeye satılması da sahih değildir.

Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Ribâyâ tâbi olan aynı cins malları birbiriyle satarken, birini diğerinden fazla veya eksik almayın.*"⁽³⁹⁾

II. Ribâ en-Nesâ (Veresiye Faiz): Ribâyâ tâbi olan aynı cins malların birinin diğeriyle veresiye olarak satılmasına denir. Meselâ: 10 kilo buğdayın 10 kilo buğdayla veya 10 gram gümüşün 10 gram gümüşle satılması gibi. Bu da yasaklanmış ve haram kılınmış bir satıştır.

Çünkü bu tür satışlarda zahiren her ne kadar ribâ (fazlalık) görünmüyorsa da, gerçek mânâda içinde ribâ vardır. Zira peşin ödemek veresiye ile ödemekten üstündür. Şu hâlde; mübadelesi yapılan bu iki malın bi-

(39) Buhârî: 2068; Müslim: 1584.

risinde mânen fazlalık mevcuttur ki, bu da peşin olarak ödenen malın taşıdığı faydalardır.

III. Ribâ el-yed (elden ele faiz): Ribâyâ tâbi olan malların satış oturumunda birinin veya ikisinin teslim ve kabul işini yapmadan, birinin diğeri mukabilinde satılmasına denir. Meselâ; buğdayın buğday ile karşılıklı teslim etmeksizin satılması gibi. Bu da yasaklanmış bir satıştır.

Ribânın bu üç çeşidinin yasaklanmasıyla ilgili olarak Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Altını altınla, gümüşü gümüşle, buğdayı buğdayla, arpayı arpayla, tuzu tuzla; misli misline, elden ele (teslim ve kabulü peşin olarak) satın. Kim fazla alır veya fazla verirse, muhakak faiz yapmış olur. Faiz alan da, veren de günahta müsavidir."*⁽⁴⁰⁾

Ribâyâ Tâbi Olan Malların Ribâsız satış Şartları: Ribâyâ tâbi olan malların, yani maldaki faizin sebebi, o malın nakit veya gıda cinsinden olmasıdır. Meselâ; altın, gümüş (para), buğday, arpa, hurma ve tuz gibi şeylerdir.

Bu çeşit nakitler ve gıdaların, birbiriyle değiştirmek suretiyle alış verişine bazen ihtiyaç olmaktadır. Dinimiz de bir kolaylık dini olduğundan, bunların mübadele ile satışlarını birtakım şartlarla câiz kılmıştır. Bu şartlar tahakkuk edince, mübadele yoluyla alış veriş sahih olur. Çünkü bu şartlar, faizi ortadan kaldırır. Biz bu şartları, az önce açıkladığımız ribâ çeşitlerinden ve dayandığı sebeplerden çıkarabilir ve şöyle sıralayabiliriz:

1. Aynı cins olursa: Ribâyâ tâbi olan mallar cinsiyle satıldığı zaman, meselâ; buğdayın buğdayla, şekerin şekerle, altının altınla mübadelesi yapılırsa, faizli olmaktan çıkması ve bu mübadele satışının sahih olabilmesi için, şu üç şartın bulunması lazımdır:

a. Mübadelesi yapılacak aynı cinsten olan her iki malın hazır ve peşin olması,

b. Satıcı ile alıcının, her iki malın teslim ve alım işini satış oturumunda yapması,

c. Her iki malın tartı veya ölçülerinin aynı olmasıdır. Zira hadiste; *"Misli misline, elden ele.."* diye buyurulmuştur.

2. Cins ayrı, sebep bir olursa: Mübadelesi yapılacak iki malın cinsi ayrı, fakat ribâ sebebi bir; yani her ikisi nakitlerden veya yiyecek maddelerden olursa, meselâ; buğday arpayla, altın gümüşle değiştirilip satıldığı zaman, faizli olmaktan çıkması ve satışın geçerli olabilmesi için, şu iki şartın gerçekleşmesi lazımdır:

a. Değiştirilecek her iki malın peşin olması,

b. Her iki malın satış oturumunda teslim ve alımının yapılmasıdır. Bu durumda iki malın tartı ve miktarında eşitlik şart değildir. Şu hâlde 10 kilo buğdayı 20 kilo arpayla, 2 gram altını 10 gram gümüşle değiştirmek suretiyle satmak câizdir.

Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Cinsler ayrı olursa, elden ele hemen teslim yapılırsa (eşitlik aranmaksızın) istediğiniz gibi satınız.*"⁽⁴¹⁾

3. Cins ve sebep de ayrı olursa: Ribâ sebebi ayrı, yani mübadelesi yapılacak iki malın biri nakitlerden diğeri yiyeceklerden olursa; satışın geçerliği ve cevazı hususunda herhangi bir şart aranmaz. Meselâ; 20 kilo buğdayın 2 gram altınla (veya 2 gram altının bugünkü değerinin karşılığında) satılması câiz olduğu gibi, peşin veya vade ile de satılabilir.

4. Cins ayrı ve birinde sebep olmazsa: Mübadele satışı yapılan iki malın cinsi ayrı ve birinde ribâ sebebi (nakitler, yiyecekler) olmazsa; yukarıda zikrettiğimiz peşin, teslim veya eşitlik şartları aranmadan satışı sahihtir. Çünkü malların biri ribâyâ tâbi olmadıktan sonra, akid ribâlî olmaktan çıkmış olur. Artık iki malda eşitlik, peşin ve teslim şartlarına gerek kalmaz.

Şu hâlde; herhangi bir yiyecek maddesinin, meselâ; elbise gibi yiyecek olmayan birşeyle mübadelesi yapılırsa, iki mal eşit veya biri diğerinden fazla olsa, peşin veya vadeli olsa satışı sahihtir.

Eti etle satmak:

Bütün etler her ne kadar aynı isim taşıyorsa da aslı itibarıyla ayrı cins olarak kabul edilmiştir; ribâyâ tâbi olan mallardan sayılmıştır. Çünkü et, bir yiyecek maddesidir.

Şu hâlde aynı cins etleri; ancak, eşitlik, peşin ve teslim şartlarıyla; meselâ, 10 kilo koyun etinin, 10 kilo koyun etiyle mübadele satışı câiz olur.

Cinsi ayrı ise; meselâ, koyun etinin, inek etiyle mübadelesinde eşitlik şartı aranmaz. Fakat peşin ve teslim şartları gerekir. Şu hâlde; 10 kilo koyun etinin 15 kilo inek etiyle, peşin ve teslim şartıyla satışı câizdir.

Hayvanı hayvanla satmak:

Geçen bilgilerden anlıyoruz ki hayvan ribâyâ tâbi olan mallardan değildir, zira hayvan bulunduğu durumda yiyecek maddesi olmadığı gibi, nakitler cinsinden de değildir.

Binaenaleyh ikisi aynı veya ayrı cinsten de olsa hayvanın, hayvanla eşit veya fazlasıyla satılması câizdir⁽⁴²⁾

ir. Meselâ; bir koyunun iki koyunla, bir koyunun bir deveyle, bir devenin üç koyunla satılması câiz ve geçerlidir.

Keza peşin veya vadeli satılması, satış oturumunda teslim ve alımı yapılması veya yapılmaması hâlinde de satışı geçerlidir.

Eti hayvanla satmak:

Hiçbir surette; peşin ya da vade ile eti hayvanla satmak câiz değildir. İster o et hayvanın cinsinden olsun, ister ayrı cinsten olsun; meselâ, canlı koyunun inek etiyle veya inek etinin eşekle ya da koyunla satılması câiz görülmemiştir. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v) bu çeşit satışları yasaklamışlardır.⁽⁴²⁾

IV.Ribâ El-Karz (ödünçle faiz): Belirli bir fazlalık nisbeti ödemek şartıyla birisinden muayyen bir zamana kadar borç para veya mal almakla yapılan teamüldür. Meselâ; bir milyon lira borç alıp iki aya kadar bir milyon yüz bin lira ödemek şartıyla yapılan akiddir.^(d)

Faizin bu çeşit muamelesi, daha önce zikrettiğimiz ribânın (faizin) dördüncü çeşididir. Günümüzde uygulanan faiz muamelelerinin çoğu bu

(42) Müstedrek: 2/35; Muvatta: 2/655.

(d) Burada günümüzde zaman uygulanan bir satış tarzının hükmünü beyan etmek istiyohm: Şöyle ki; faizden kurtulmak gayesiyle, bir kimse diğerinden bir malı vade ile satın alıp, aynı satış oturumunda peşin parayla daha ucuz bir fiyatla, yine o kişiye satmasıdır. Fıkıhçılar buna iyne (versiyeli) satış derler ve mekruh alış verişlerden saymışlardır. Fakat eğer taraflar böyle yapacaklarını önceden şart koşmuşlarsa, bu takdirde yine satış haram olur.

şekilde yapılmaktadır. Cahiliyet döneminde de bu çeşit faizli muameleler uygulanmakta idi. Ne şekilde olursa olsun, faizin her çeşidini Allah-u Teâlâ kesin bir şekilde yasaklamış ve şöyle buyurmuştur: *«... وَأَحْلَ اللَّهُ الْبَيْعَ»* *"Şüphesiz Allah, alış verişi helâl, faizi haram kılmıştır."*⁽⁴³⁾

Faiz borçlunun emeğinden, etinden koparılan haram bir fazlalık ve kazanç olduğu için, Allah (c.c) bizleri şöyle uyarmıştır: *"Ey îmân edenler, Allah'tan korkun, eğer inanmışsanız faizden arta kalanı (bundan sonra) bırakın."*⁽⁴⁴⁾

Bu uyarıdan sonra faiz alma hususunda ısrar edenlerin büyük ve korkunç bir tehlike ile karşı karşıya kalacaklarını net bir ifade ile şöyle buyurmuştur: *"Eğer böyle yapmazsanız (faizden vazgeçmezseniz), Allah ve Rasûlün'e karşı savaş açtığınızı bilin. Eğer tevbe ederseniz ana malınız sizindir. Böylece ne zulmetmiş olursunuz, ne de zulme uğratılmış olursunuz."*⁽⁴⁵⁾

Câbir (r.a) şöyle demiştir: *"Rasûlullah (s.a.v) faizi yiyene, yedirene, onun muamelesini yazana ve buna şahitlik yapana lânet etmiştir ve hepsinin eşit olduğunu söylemiştir."*⁽⁴⁶⁾

Bütün bu deliller, faizin ne kadar çirkin ve cezasının ne kadar ağır olduğunu açık bir şekilde göstermektedir. Faizle teamül yapan, Allah ve Rasûlün'e karşı savaş ilan etmiş olur ki, bu kimin haddinedir ve buna kimin gücü yeter? Faizle iştigal eden lânete uğramıştır ki, bundan daha çirkin bir hâl olur mu?

Bütün semavî dinler faizi haram kılmış ve Kur'ân-ı Kerîm de haram kılıp, bunun yahudilerin zulmünden olduğunu haber vermiştir. Nitekim Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Yahudilerin yaptıkları zulümden, çok kimseleri Allah yolundan çevirmelerinden; yasak edilmişken faiz almaları ve insanların mallarını haksızlıkla yemelerinden ötürü kendilerine helâl kılınan temiz şeyleri onlara haram kıldık. Onlardan inkâr edenlere, elem verici azab hazırladık."*⁽⁴⁷⁾

(43) Bakara: 275.

(44) Bakara: 278.

(45) Bakara: 279.

(46) Müslim: Müsakat babı.

(47) Nisâ: 160-161.

D) KARZ (ÖDÜNÇ)

Karz: Daha sonra aynı miktarı iade etmek üzere, birisinin diğer bir kimseye ödünç olarak mal veya para vermesine denir.

Hemen şunu ifade edelim ki, ödünç ve bahsi gelecek diğer muamelelerde akid yapan tarafların âkıl, bâliğ ve zorlanmamış bulunması şarttır. Bu şartları, ilerdeki muamelelerde tekrar etmeyeceğiz. Binaenaleyh bu husus gözden kaçmamalıdır.

Ödünç olarak verilen şey, para veya altın gibi birşey olabileceği gibi; buğday, arpa, ekmek, yumurta ve et gibi maddeler de olur. Alış veriş ve selem akdinin câiz olduğu herşeyin ödünçü de câizdir. Şu hâlde miktarı ve niteliği zabt altına alınamayan şeylerin ödünç olarak verilmesi câiz değildir. Ateşin tesiriyle pişirilen şeyler de ödünç verilemez.

Ancak fıkıhçılar; zabt altına alınamayan ve ateşle pişirilen şeylerden; ekmeği istisna etmiştir. Tartı ile ödünç verilebileceği gibi, sayı ile de verilmesini câiz görmüşlerdir. Çünkü bütün asırlarda ekmek ödünç olarak verilmiş ve hiçbir kimse de buna karşı çıkmamıştır.

Hüküm: Allah rızası için ödünç vermek sünnet-i müekkededir. Kur'ân-ı Kerîm, faizsiz olarak ödünç vermeyi Allah'a ödünç vermek gibi vasıflandırmış, büyük bir sevaba ve mağfirete sebep olacağını bildirmiş ve müslümanların karz-ı hasen (Allah (c.c) için ödünç) müessesesini işletilmelerini tavsiye etmiştir.

Nitekim Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: **«إِنْ تَقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا يَضَاعَفْهُ لَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ...»** "Eğer Allah (rızasın)a güzel bir ödünç verecek olursanız, Allah onu sizin için kat kat yapar ve sizi bağışlar.." (48)

Peygamberimiz (s.a.v); darda kalan bir müslümana birşeyi ödünç vermenin, sadaka vermekten daha hayırlı olduğunu bildirmiştir. Çünkü fakir dilencilik yaparken, onun yanında başka birşey bulunur. Fakat darda kalıp ödünç isteyen bir kimse, muhtaç olmadan istemez. (49)

Sünnet olmayan ödünçler: Normal durumlarda ödünç vermek sünnet olduğu hâlde, bazı durumlarda bu hüküm değişir. İşte değişen hü-

(48) Tağabûn: 17.

(49) İbn-i Mâce: 2431.

kümleri şöyle özetleyebiliriz:

a. Haram olan ödünç: İçki içmek veya kumar oynamak gibi haram işlere sarf eden kimseye bile bile borç vermek haramdır.

b. Mekruh olan ödünç: Yararlı işlere harcamayana veya fuzûlî yerlere sarfedip, saçıp savurana ödünç vermek mekruhtur.

c. Vâcib olan ödünç: Kendi ve çoluk çocuğunun zarûrî ihtiyacı için ödünç isteyene vermek vâcibdir.

Görülüyorki normal hâllerde faizsiz olarak ödünç vermek meşrû ve büyük sevaba haiz bir yardımlaşmadır. Buna muhtaç olan bir kimsenin istemesi câiz olup, bu kendisi için bir ayıp sayılmaz. Ödünç verme imkânına sahip olan da vermeli ve bu çok hayırlı yardımlaşma müessesesi işletilmelidir.^(e)

Ödünç ne zaman istenilebilir: Ödünç veren bir kimse her zaman alacağını isteyebilir. Şu hâlde; ödeme için bir zaman tayin edilmişse, geçersizdir. Ödünç veren, tayin edilen süreden önce isteme hakkına sahiptir. Ancak ödeme için tayin edilen süreye kadar tehir edip bırakması sünnettir.

Ödünçte menfaat şartı: Ödünç alan kişi borcunu öderken, aldığı-
nın aynı miktarını veya aynı cinsini öder. Ödünç verenin lehine herhangi bir şart öne sürülürse; meselâ, borç ödenirken fazlasıyla ödenmesi, kusurlu malın yerine kusursuz olanın iadesi veya evini satmak şartıyla ödünç vermesi gibi öne sürülen şartlar faiz olur. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Menfaat sağlayacak her ödünç verme faizdir.*"⁽⁵⁰⁾

Şart koşulmamış fazlalık veya menfaat: Ödünç alan kişi borcunu öderken; ödünç verenin tarafından herhangi bir şart koşulmadığı hâlde,

(e) Ancak esefle söylüyorum ki faizsiz ödünç verme müessesesi hemen hemen kalkmış, Allah (c.c.) rızası için ödünç alıp verme irtibatı kesilmiş vaziyettedir. Eğer cemiyette birkaç kişi sözünü yerine getirmemiş, borcunu zamanında ödememişse; hâli yerinde olanlar hemen bunu umuma temsil eder ve efendim itimat kalmamış bahanesiyle, bu çok hayırlı müesseseyi ortadan kaldırmak üzere çeşitli sözler sarf ederler.

Halbuki mü'min esnaf ve tüccarlar arasında yardımlaşmaların, zenginlerin muhtaçlara Allah (c.c.) rızası için ödünç vermelerin devamı ve ihyası, hem iktisadî bir zarûret, hem de dinî bir vecibe ve hem de İslâm kardeşliğinin yaşatılması için çok önemli bir vesiledir. Mütercim.

(50) Tabarânî: el-Mu-cemû'l-Kebîr.

ona bir fazlalık vermesiyle veya hediye takdim etmesiyle ona menfaat sağlarsa, duruma bakılır:

a. Eğer böyle bir menfaat borcun ifasından önce ödünç verene sağlanırsa; evlâ olan almaması, çünkü almasında kerâhet vardır. Ancak bu çeşit hediyeleşmeler, ödünç vermezden önce de taraflar arasında âdet edilmişse, o takdirde alınmasında bir kerâhet yoktur. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Sizden biriniz ödünç verdiği zaman, kendisine hediye edilir veya bineğe bindirilirse, buna binmesin ve o hediyeyi de kabul etmesin. Meğer ki daha önce tarafların arasında böyle bir âdet mevcut ise, sakıncası yoktur."*(51)

b. Şayet ödünç verene; hediye veya fazlalık yoluyla sağlanan menfaat borcun ifasından sonra yapılırsa, bunun bir sakıncası yoktur. Almasında da kerahet yoktur. Çünkü bunun için herhangi bir şart öne sürülmemiştir. Belki de Peygamberimiz (s.a.v)'e uyarak, bu şekilde borcun ifası müstehabdır. Zira ödünçün güzel bir şekilde ödenmesi hususunda tavsiyeleri vardır. Ödünç verene, şartsız olarak hediye veya fazlalık verilmesi, ödünçün güzel ödenme şekillerindendir.

Câbir (r.a) şöyle demiştir:

«أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ، وَكَانَ لِي عَلَيْهِ دَيْنٌ،

«تَقَضَّيْتَنِي وَزَادَنِي» "Hz. Peygamber (s.a.v)'e gittim, ondan alacağım vardı, o alacağımı fazlasıyla bana ödedi."(52)

Ödünçü bu şekilde fazlasıyla veya hediyeleşmeyle ödemek çevrede âdet edilmemişse veya ödünç veren kişi bunu âdet hâline getiren bir tip insan değilse, mekruh değildir. Fakat bu şekil ödemeler çevre insanlarca âdet hâline getirilmiş veya ödünç veren menfaat bekleyen bir insan olarak biliniyorsa, böyle ödemeleri şartsız olsa dahi kabul etmek mekruhtur. Çünkü çevrece bilinen şey, öne sürülen şarta benzer.(f)

(52) İbn-i Mâce: 2432.

(52) Buhârî: 2264.

(f) Ödünç verme konusunda birtakım haram teamüller vardır ki, günümüzde yapanlar çoktur. Şöyle ki; bir dokumacı veya bir demirci yanında çalışan işçisine; normal ücretten düşük bir ücretle çalışması için kendisine bir miktar ödünç vermesidir.

Ya da daha ucuz bir fiyatla mahsulü satın almak üzere, çiftçiye mahshul mevsimine kadar ödünç para vermesidir.

Yahut bir ev sahibine bir miktar ödünç verip, bunun karşılığında evinde kira vermeden bedava oturmasıdır. İşte bu çeşit işlemler haramdır ve bir nevi fazdır. (Tenvîr'ul-Kulab: 270)

E. HİBE (BAĞIŞ)

Hibe: Hayatta karşılıksız olarak, bağış yoluyla birşeyin başkasının mülkiyetine devredilmesine denir. Bu mânâ ile hibe; hem sadakaya ve hem de hediyeye şamildir. Çünkü bunların herbiri karşılıksız olarak, bağış yoluyla birşeyi başkasına vermektir. Ancak şu üç terim arasında mânâ ve hüküm itibarıyla azıcık da olsa bir fark mevcuttur:

Hibe: Geçen tarifiyle daha genel bir anlam taşır. Zenginden fakire veya fakirden zengine olsun, bunda ahiretin sevabı kastedilsin veya edilmesin, hibe edilen şeyq, kendisine hibe edilene teslim edilsin veya edilmesin; başkasına temellük edilen şeye hibe denir.

Sadaka: Allah-u Teâlâ'ya yaklaşmak ve ahiret sevabını kazanmak gayesiyle muhtaç kimseye birşeyin verilmesine denir.

Hediye: İnsanın kendini bir kimseye yaklaştırp sevdirmek amacıyla ona ikram ettiği şeye denir.

İşte bu mânâdan dolayı Hz. Peygamber (s.a.v) çok sadaka ve hediye verirdi. Hediye kabul eder ve ondan yerlerdi, fakat sadakayı almaz ve bundan yemezlerdi. Nitekim Ebû Hureyre (r.a) şöyle demiştir: "*Peygamber (s.a.v)'e bir yemek getirildiğinde sorardı: Hediye denilirse ondan yer, fakat sadaka olduğu kendilerine söylenince, ondan yemezdi.*" (53)

Hükmü: Hibe, yukardaki genel kapsamlı anlamıyla müstehabdır. Bu müstehablığı Kitap, Sünnet ve icmâ ile sabittir.

Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Kadınlara mehirlerini bir hak olarak verin, eğer ondan gönül hoşluğu ile size birşey bağışlarsa onu afiyetle yiyin.*" (54) Yani kadınlarınıza vermiş olduğunuz mehirlerinden size birşey hibe ederlerse, o sizin için helâl ve tertemiz bir rızıktır, onu rahatlıkla yiyin. Alınmasında ve yenilmesinde size bir sorumluluk yoktur.

Peygamberimiz (s.a.v) de şöyle buyurmuştur: ﴿تَهَادَرُوا تَحَابُّوا﴾
"*Birbirinize hediye veriniz, sevişesiniz.*" (55)

İslâm âlimleri, bütün asırlarda, hibenin müstehab olduğu hususunda icmâ (görüş birliği) etmişlerdir.

(53) Buhârî: 2437; Müslim: 1077.

(54) Nisâ: 4.

(55) Muvatta: 2908.

Hibe, mutlak olarak meşrû ve müstehab olduğuna göre, akrabalara hibe etmek daha müstehab ve sevabı daha fazladır. Çünkü bu, bir yardımlaşma olduğu için akrabalık bağıını daha fazla kuvvetlendirmektedir.

Kız ve erkek çocuklarına hibe eden bir babanın, onlara eşit şekilde vermesi de sünnettir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Allah'tan korkunuz ve çocuklarınız arasında adâletli davranınız."*⁽⁵⁶⁾

Keza çocuğun da, ana babasına çeşitli münasebetlerde, özellikle iki bayramda hibe ve takdim ederken, eşit vermesi de sünnettir. Ancak bazen anasına fazla birşey vermesinde bir sakınca yok, yani Sünnet'e aykırı değildir.

Çocuklardan ve ana babadan sonra insanın en yakın akrabası kardeşleridir. Bunlara da özellikle çeşitli münasebetlerde hibe ve hediye verirken; eğer maddi durumları aynı ise, eşit vermesi Sünnet'tir. Birisine imtiyazlı davranmak arzusunda olursa, büyük kardeşe imtiyazlı davransın.

Hibeye karşılık vermek:

İmkân varsa, hibeye karşılık verilmesi müstehabdır. Hz. Aişe (r.a) şöyle demiştir: *"Rasûlullah (s.a.v) hediye kabul eder ve hediye edene hediyesi karşılığında, o da birşey verirdi."*⁽⁵⁷⁾

Ancak karşılık verirken aynısıyla veya miktarına yakın olması şart değildir. Zaten genel olarak hibe ve hediyelerde miktar aranmaması gerekir; miktar ve çeşit ne olursa olsun, küçümsememesi ve hediye edilen şeyin geri çevrilmemesi lazımdır. Peygamberimiz (s.a.v) bu konuda şöyle buyurmuştur: *"Birbirinize hediye veriniz, zira hediye kalbteki kini ve kırgınlığı giderir. Hiçbir kadın, komşu kadının verdiği hediye, bir koyun tırnağının yarısı olsa bile, asla küçümsememelidir."*⁽⁵⁸⁾

Peygamberimiz (s.a.v) hediyeleri geri çevirmezdi. Çünkü geri çevirmekle hediye sahibinin kalbi kırılır ve bu aynı zamanda onu küçümsediğine ve hediyesinden memnun olmadığına işaret olur.

Eğer kabulü hâlinde Şer'î bir mazeret olursa, hediye sahibine açıklamalı ki, kalbi kırılmasın. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v)'e bir av hayvanı

(56) Buhârî: 2447; Müslim: 1623.

(57) Buhârî: 2445.

(58) Buhârî: 2427; Tirmizî: 2131.

hediye edilirken kabul etmedi. Hediye sahibinin üzüldüğünü görünce; *"Ben bu anda ihrama girmiş bulunuyorum, oysa ihramda olan av hayvanı avlayamaz ve aynı zamanda onu alamaz."* buyurmuş ve mazeretini beyan etmişlerdir. ⁽⁵⁹⁾

Hibeden caymanın hükmü:

Hibe edilen şey teslim alındıktan sonra, verenin cayıp onu geri alması câiz değildir. Geri isteyip alması haramdır. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Hibe ettiğini geri alan kimse, kendi kusmuğuna dönüp yalayan gibidir."* ⁽⁶⁰⁾ Yani insanın kendi kustuğunu yalamasının çirkin ve haram olduğu gibi, hibe ettiğini geri alması da haramdır.

Yalnız ebeveyn ve dedeler çocuklarına hibe ettiğini geri alabilir. Çünkü çocuk ve elindeki her mülk ana babasına aittir. Bu konuda Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Bağış veya hibe verip de sonra onu geri almak hiçbir kimseye helâl değildir. Ancak babanın, evlâdına verdiği müstesna, yani onu geri alabilir."* ⁽⁶¹⁾

UMRAVE RUKBA

1. Umrâ, yani ömür boyu hibe: Şöyle ki hibe edenin, hibe edilene; *"Hayatta kaldığım müddetçe bu evimi sana verdim. Öldüğüm zaman vârislerimindir."* demesi gibi. Bu hibe, hibe edenin ömrünün süresine bağlandığı için bu ismi almıştır.

2. Rukbâ, yani beklemelik hibe: Meselâ, hibe eden kimsenin, birine; *"Bu evimi senin zimmetine geçirdim. Sen benden önce ölürsen bana geri dönecek, yok ben senden önce ölürsem sana ait kalacaktır."* demesi gibi. Bu hibe çeşidinde herbiri diğerinin ölümünü beklediği için, rukbâ (beklemek) adını almıştır.

Peygamberimiz (s.a.v) bu iki hibe çeşidiyle ilgili şöyle buyurmuştur: *"Umrâ verilen kimseye câiz ve rukbâ da verilen kimseye câizdir."* ⁽⁶²⁾ Yani bu iki hibe çeşidide geçerlidir.

(59) Buhârî: 1729; Müslim: 1193.

(60) Buhârî: 2478; Müslim: 1622.

(61) Tirmizî: 2133; Ebû Dâvûd: 3539.

(62) Tirmizî: 1351; Ebû Dâvûd: 3558; İbn-i Mâce: 2383.

Hemen şunu ifade edelim ki alış verişte olduğu gibi, hibenin de sınırlı bir zamana bağlanması, meselâ; *"Bu kitabı, sana bir seneye kadar hibe ettim."* demesi câiz değildir. Yukardaki iki hibe çeşidi, her ne kadar bir zamana bağlanmışsa da bu kaideden istisna edilmiştir. Çünkü cevazlarıyla ilgili Rasûlullah (s.a.v)'in hadisleri mevcuttur. Bu nedenle koşulan zaman şartı geçersiz ve hibe geçerli kılınmıştır.

F. İCARE (KİRA)

İcâre: Lûgatta; çalışana verilen ücret anlamına gelir. Şeriat'ta ise; belirli bir bedel karşılığında, helâl ve kullanılabilir muayyen bir menfaat üzerine yapılan akiddir. Meselâ; *"Şu evimi, bir seneye kadar sana 2 milyon liraya icâreye (kiraya) verdim."* denmesi gibi.

Hükmü: Bütün müçtehidler, icârenin câiz olduğu hususunda görüş birliği içindedirler. Çünkü meşrûiyeti Kitap ve Sünnet ile sabittir. Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur. *فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَارْزُقْنَهُنَّ أَجُورَهُنَّ* "Çocuğu sizin için emziren kadınlara ücretlerini verin."⁽⁶³⁾

Peygamberimiz (s.a.v) de; *"Muzârayı^(g) yasaklamış, icâreyi emretmiştir."*⁽⁶⁴⁾

Hikmeti: İcârenin meşrû oluşunun hikmeti, buna duyulan çok şiddetli ihtiyaçtır. Çünkü herkesin evi, dükkânı, bineği, iş yeri olmadığı gibi; bizzat da çalışamaz ve tek başına yapamaz. İşte bütün bu hususlarda insanların birbirlerine yardımcı olması ve işlerinin aksamaması için icâre işlemleri meşrû kılınmıştır.

İCARE AKDİ VE SIHHAT ŞARTLARI

Alış verişte olduğu gibi, icâre de icab (verme) ve kabul sözleriyle mün'akit (bağlanıp kesinleşmiş) olur. Yine de halk arasında icâre, muâtat ile (icab ve kabulden söz edilmeden) işlem görüyorsa; alış verişte olduğu gibi yeterli görülmüştür.

(63) Talak: 6.

(g) Tohum, tarla sahibinden olmak şartıyla mahsulü aralarında paylaşmak üzere tarlayı bir işçiye terketmesine denir.

(64) Müslim.

İcârenin icab ve kabulünde bulunması gereken şartlar:

1. İcab ve kabullün birbirine muvafık olması: Şayet ev sahibi; "Evimi ayda 100 bin liraya sana kiraya verdim.", kiracı "90 bin liraya kabul ettim." dese akid sahih olmaz. Çünkü bu durumda icab ile kabul arasında muvafakat bulunmamaktadır.

2. Uzun fasılanın vâki olmaması: İcab ile kabul arasında uzun bir sükût veya akidle ilgisi olmayan bir konuşma vâki olursa icâre geçerli olmaz.

3. Bir şarta bağlanmaması: Meselâ; Zeyd geldiği zaman icârenin verilmesi sahih değildir.

İcâre edilen menfaatta bulunması gereken şartlar:

1. Menfaatin değerinin olması: Yani dinî ve örfî yönden muteber ve istenilen bir menfaat olması gerekir ki, karşılığına mal vermek meşrû olsun. Meselâ; oturmak için bir evin, binmek için bir hayvanın veya arabanın kiralınması gibi. Şayet icra edilen menfaatin değeri yok ise, o zaman malı boş yere harcamak olur ki dinde yasaklanmıştır. Şu hâlde;

a. Çalgı aletleri kiralamak (bugün düğünlerde olduğu gibi), heykel yapmak üzere bir heykeltıraşı ücretle tutmak veya yabancı erkeklere şarkı-türkü söylemek üzere kadına ücret vermek câiz değildir. Çünkü bunlar dinen haramdır.

b. Süslenmek için altın, gümüş ve elbise gibi şeyleri kiralamak, makyaj yaptırmak için ücret vermek de câiz değildir. Çünkü bu çeşit menfaatlar örfî yönden ve aklı selim tarafından istenilen ve tesvip edilen menfaatlar değildir.

2. Menfaatin teslim edilebilir bulunması: Gasbedilen birşeyin veya kaybolan bir arabanın icâresi sahih değildir. Çünkü teslimi mümkün değildir. Oysa icâre akdi yapılırken, icâre edilen şeyin kiracının istifadesine hemen teslimi lazımdır.

Şu hâlde; gelecek sene için evin kiralınması câiz değildir. Yalnız bir kiracının hâlen bulunduğu evin kira süresi bitmeden önce, gelecek sene için kira akdinin yapılması câizdir. Çünkü kiracı bir olduğu için kullanımı aralıksız devam eder.

3. Menfaatin, icâre edene ait olması: Namaz ve oruç gibi niyete muhtaç ve vekâletle ifa edilemiyen ibadetleri ücretle yaptırmak sahih değildir. Çünkü bunların menfaati (sevabı) icâre edene değil, ücretle tutulan kişiye ait olur. Ayrıca bu çeşit ibadetlerden gaye; mükellef olan kimsenin yapıp yapmadığı hususunda imtihan edilmesidir. Hiç şüphesiz bir kimse, diğer birinin mesûliyetini yüklenemez.

Niyete muhtaç, fakat vekâlet yoluyla yapılabilen ibadetleri ücretle yaptırmak sahihtir. Şu hâlde ölü veya özürlü olan bir kimsenin yerine hacetmek üzere icâr etmek (ücret vermek) câizdir. Keza ölü yerine oruç tutmak, herhangi birinin kurbanını kesmek, zekât dağıtımını yapmak için icâr etmek sahihtir.

Bir de niyete muhtaç olmayan ve farz-ı kifaye yoluyla yapılan ibadetlerde; meselâ, ölünün techizi, yani yıkanması, kefenlenmesi ve defni için ücret vermek câizdir.

Keza Kur'ân-ı Kerîm'in öğretimine karşı ücret almak câizdir. Hatta Peygamberimiz (s.a.v) bu konuda şöyle buyurmuştur: **وَإِنْ أَحَقُّ مَا أَخَذْتُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا كِتَابُ اللَّهِ.** "Karşılığında ücret aldığınız şeylerin, ücreti en hak olanı Allah'ın Kitabı Kur'ân'dır."⁽⁶⁵⁾ Din dersleri vermek ve ezan okumak için de ücret almak caizdir.^(g)

4. Menfaatin taraflarca malûm olması: Şöyle ki menfaatin zâtı, vasfı ve miktarının akid yapan iki tarafça belli olması şarttır. Meselâ, bir ev kiraya verilecek olursa; hangi evin, ne amaçla kullanım için ve ne kadar müddet için kiraya verileceğinin belirlenmesi gerekir.

Menfaatin miktarı (müddeti): Menfaatin miktarı (müddeti), icâre edilen şeye göre değişir: Bir kısmı zamanla belirlenir, bir kısmı yapılacak işle ve bir kısmı da zamanla ya da işle takdir edilir.

(65) Buhârî: 5405.

(g) Hemen şunu ifade edelim ki Kur'an-ı Kerim'in okunduğu yerde ilhahi rahmet iner. Okuyan ve dinleyen bereketinden ve oraya nazil olan rahmetten istifade eder. Bunu gibi, ölünün mezarı başında veya herhangi bir yerde okuyup ölüye dâa edildiğinde ya da ona niyet ederek okunduğu zaman nazil olan rahmetten fayyydalanır ve okuyanın sevabı kadar ölüye de sevap hasıl olur.

Bunun içindir ki hem diriye ve hem de öyle, icre yoluyla, yani ücret vermekle okutulması caizdir. Eğer buna muhalif bir görüş var ise de, şüphesiz sevap ve faziletlerde, zaif görüşlerde olsa bile amel etmek caizdir ve sevaba haizdir. Mütercim.

a. Zamanla belirlenen menfaat: Meselâ; "Bu evi, sana bir seneye kadar icâreye verdim." denmesi gibi. Menfaat bu şekilde zamanla belirlenirse, icâre edilen şeyin genelde bâki kalacağı belli bir müddetin tayini vâcibdir. Ki kiracı ona göre istifade durumunu ayarlayabilsin.

Genelde belli bir müddete kadar bâki kalabilecek herşeyin bilgi kaynağı, örf ve tecrübe sahibi uzman kişilerdir. Tabii bu da birşeyden birşeye göre değişir. Meselâ;

i. Bir arazinin, 100 seneye kadar veya daha fazla bir müddetle icâresi sahihtir.

ii. Bir evin 30 seneye kadar icâresi câizdir.

iii. Hayvanın da 10 seneye kadar kirası geçerlidir. İşte bu şekilde her- şeyin kendine uygun bir süresi vardır ve bu süre bilir kişiler tarafından takdir edilir. En fazla icâre müddeti bu süre kadar olmalıdır.

b. İşle takdir edilen menfaat: Meselâ; bir kat elbisenin diktirilmesi, bir binanın sıvanması gibi işler yaptırılırken, menfaat işle takdir edilir. Zamanla takdir edilmez. Çünkü böyle işlerin alacağı zaman kesin olarak belli olmaz. Onun için böyle işlerin yaptırılmasında; şu kadar zaman içerisinde şartıyla değil, o işin yapılması karşılığında ücret verilir.

c. Zaman ya da işle takdir edilen menfaat: Meselâ; dikiş yapmak üzere işçinin çalıştırılması veya bir arabanın kiralanması gibi. Böyle icârelerde; gündelik dikiş yapmak üzere zamanla veya parça başı dikiş yapmakla işe göre işçinin çalıştırılması sahihtir.

Keza Ankara'dan Mekke'ye götürülmek üzere zamana bakılmaksızın arabanın kiralanması câiz olduğu gibi, bir-iki günlüğüne kiralanması da sahihtir. Bu durumda menfaat zamana bağlıdır. Bu zaman içinde araba bir yere gitsin veya gitmesin hüküm değişmez, yani kirasını vermek gerekir.

Fakat menfaatin, hem zaman ve hem de işle birlikte takdiri câiz değildir. Meselâ; "Bu elbisenin dikişini bir günde...", "Bu duvarı iki günde bitirmek..." veya "Beni Ankara'dan Mekke'ye üç günde ulaştırmak..." şeklinde yapılan icâre sözleşmesi geçerli değildir. Çünkü yapılacak iş bu zamandan az veya fazlasını alabilir. Bu durumda, birinin mağduriyeti söz konusu olur ki câiz değildir.

Ücretin Şartları:

İcâre karşılığına verilecek ücretin temiz, faydalı, teslim alınabilir ve miktarının belli olması şarttır.

Şu hâlde; köpek ve içki gibi pis şeylerin, çalgı aletleri ve heykel gibi faydasız maddelerin, havadaki kuşun ve gasbedilmiş malın ücret olarak verilmesi câiz değildir.

Özellikle ücret miktarı belli olmazsa, icâre sahih olmaz. Binaenaleyh; gerekli olan tamirâtı mukabilinde evi, yakacak akaryakıtı karşılığında arabayı, verilecek yem karşılığında hayvanı kiralamak câiz değildir. Çünkü bu hâllerde ücretin asıl miktarı belli değildir.

Aşağıdaki şu icâre akidleri de câiz değildir:

a. Ekin biçicilerine hasat ücreti olarak, elde edilecek mahsûlün bir miktarını; meselâ, % 10'unu vermek,

b. Cemiyet ve benzeri kuruluşlara mal toplayanlara, toplayabilecekleri miktarın bir bölümünü; meselâ, % 2'sini ücret olarak vermek.

c. Mesken ve benzerinin satımını yapan komisyonculara; satacakları şeylerin kıymetinden % 2 veya 3'ü gibi bir miktarı ücret olarak vermek.

İcârenin bu üç çeşidi de sahih değildir, çünkü ücret miktarı meçhûldür. Bu şekilde ücret alan bir kimse; bilsin ki aldığı ücret gayr-ı meşrû, çirkin bir kazançtır. Böyle bir ücreti veren ve alan da mesûldür. Allah-u Teâlâ'nın emirlerine aykırı davrananlar korkmalılardır. Özellikle cemiyetler için mal toplayanlar; genelde topladıkları mallar fakir ve yoksulların hakkıdır. Bunun bir miktarını alıp, yemek haksızlık ve zulümdür. Halbuki bunlar, iyi bir iş yaptıklarını zannederler. Bunlar Allah-u Teâlâ'nın gazabından ve cezasından korkmalılardır.

İcârî Edilen Şeyi Ödetmek

Müstecir; yani kiracı bir kimse, kiraladığı şeyin hususunda emânetçi durumundadır. Kusur ve ihmali bulunmadığı müddetçe; kiraladığı şeyde meydana gelecek arıza ve zarar ona ödetilmez.

Mesalâ; bir kiracı ihmal ve kusur yapmadan, oturduğu evde normal olarak yakılan yakıt ve enerji sebebiyle yangın çıkar ve hasar verirse, zararı kiracıya ödetilmez.

Fakat yangın, ikamet edilen evlerde âdet olmayan bir sebeple mey-

dana gelirse; meselâ, demircilik ve benzeri meslek için ateş yakılmış ve bu nedenle yangın çıkmışsa, zararı kiracıya ödettilir. Çünkü kiraladığı evi amaç dışında kullanmış ve bu yüzden yangın çıkmıştır.

Böylece kiralanan herşey kötü kullanımı sebebiyle hangi zarara uğrarsa, meselâ; bir kimse sürmek üzere kiraladığı arabayı izdihamlı yerlerde kullanır veya tehlikeli yollarda, aşırı sürat yapar ve bu yüzden hasar görürse, zararı ödettilir.

Keza bir kimse koruma hususunda kusur yaparsa, meselâ; kiralamış olduğu şeyi konulması âdet edilmeyen bir yerde bırakırsa, arabayı yolun ortasına veya emniyetsiz bir yerde park ederse, bu durumda meydana gelebilecek zararı ödemek zorundadır. Ancak halkın park ettiği, emin bir yerde bırakır, sonra ona herhangi bir zarar ulaşırsa, bu zararı ödemez.

İşçiye ödetirmek: Fabrikalarda, atölyelerde ve diğer çeşitli iş yerlerinde aylıkçı veya gündelikçi olarak çalıştırılan işçi; kasıt ve ihmali olmadığı hâlde elinde birşey telef olur veya hasar görürse, kendisine ödettirilemez. Aksi takdirde ödettilir.

Keza terzilik ve tamircilik gibi işlerle uğraşan sanatkâra; yaptırmak üzere iş yerine getirilen şeyler, sanatkârın kusur ve ihmâli olmadan telef olur veya zarar görürse, kendisine ödettirilmez.

İcârenin Sona Ermesi

İcâre iki şeyden biriyle sona erer: Biri akdın bozulması, diğeri icare edilen intifa müddetinin bitmesi veya işin bitirilmesiyle son bulur.

Şu hâlde; icâre akdi her iki taraf için lüzûmlu bir akittir. Yani kesinleştikten sonra taraflardan biri bozamaz. Ancak bir mazeretle bozulabilir. Bu mazeretler de şunlardır:

1. İcâre edilen şeyin helâk olması: Bir kimse muayyen bir evi veya muayyen bir arabayı kiralar, sonra ev yıkılır veya araba bozulursa, icâre akdi bozulmuş olur. Bu durumda kiracı faydalandığı sürenin ücretini verir. Keza araba kullanılmayacak bir şekilde hasar görürse, yine icâre akdi bozulur.

Fakat bir yerden başka bir yere götürülmek üzere, muayyen değil de, zimmette bir araba kiralanır ve araba hazırlandıktan sonra bozulur veya hasar görürse; icâre akdi bozulmaz, müstecirin başka bir araba ile götürülmesi gerekir.

2. İcâre edilen şeyin teslim edilmemesi: Zamanında teslim edilmezse veya üzerine akid yapılan iş, tayin edildiği vakitte yapılmazsa, icâre akdi bozulur.

İcâre akdi yapan taraflardan birinin ölümü ile icâre sona ermez. Ölenin vârisi yerine geçip işi devam ettirir.

İcare akdinde muhayyerlik:

Alış verişte olduğu gibi icârede de, meclis ve şart muhayyerliği yoktur. Fakat ayıp muhayyerliği vardır. Binaenaleyh, icâreye verilen şeyde bir ayıp ve kusur olur ve bu kusur menfaati azaltırsa, meselâ; ekin için kiralanan tarlanın yahut bahçenin suyu kesilir veya arabanın tekerlekleri, fireni patlarsa ve mal sahibi bunu onarmak için hemen çalışma başlatmazsa, kiracıya muhayyerlik hakkı doğar. Bu durumda kiracı ister bu kusuru kabul eder, isterse icâreyi bozar ve geçen sürenin ücretini verir.

Taraflar arasında anlaşmazlık:

a. Telef iddiası: İcâre yoluyla verilen şey, kiracının elinde telef olur veya hasar görürse ve kiracının bunda suçu olmadığı, ancak semâvî bir afetle, yani elinde olmayan bir sebeple veya âdete göre izin verilen normal kullanım neticesinde telef olduğunu iddia ederse;

Diğer taraftan mal sahibi de bu telef ve hasarın kiracının suçu ve ihmâli neticesinde meydana geldiğini iddia ederse;

Bu durumda kiracının sözü kabul edilir ve yeminiyle hak ona verilir. Çünkü mal onun elinde bulunduğu için vicdanına havale edilir, yemin ederse dâvâyı kazanır.

b. Geri verme iddiası: Bu konuda mal sahibi ile kiracı arasında anlaşmazlık çıkarsa, şöyle ki; kiracı kiraladığı şeyi mal sahibine geri verdiğini ve mal sahibi de, "Hayır bana geri vermedin." deyip aralarında anlaşmazlık meydana gelirse;

Bu durumda mal sahibinin sözü muteber olur ve yeminiyle hak ona verilir. Çünkü malı çıkardığı ve kiracının menfaatine sunduğu kesindir; geri almadığını iddia ederse, yeminiyle dâvâyı kazanır.

G) CEALE (ÜCRET TAAHHÜDÜ)

Ceâle: Yapılacak muayyen veya meçhul bir iş karşılığında, belli

bir ücret verileceğinin taahhüt edilmesine denir.

Bu muamelede işçinin belli olması şart değildir. Belli olmazsa da olur. Meselâ; "*Kim kayıp oğlumu bulup getirirse, ona şu kadar... vereceğim.*" taahhüdü gibi. Fakat ücretin belli olması şarttır.

Hikmeti: Ceâlenin meşrû oluşunun hikmeti, buna benzer işlere duyulan ihtiyaçtır. Zira insan bazen herhangi birşeyini kaybeder ve o şeyi araştırıp bulmak üzere parasız yapacak kimseyi bulamaz. Bazen de bir işin zamanı veya iş gücü belli olmadığı için icâre yoluyla o işi yaptırmak mümkün olmamaktadır. Bu durumlarla karşılaşan kişi, kayıbını bulmak veya icâre yoluyla mümkün olmayan işini yaptırmak üzere, yardım edecek birine bir miktar mal taahhüdünde bulunur. İşte bu faydaları gerçekleştirmek ve bu ihtiyaca cevap vermek için, ceâle meşrû kılınmıştır.

Hükmi: Ceâlenin birkaç hükmü vardır, bunları şöyle sıralayabiliriz:

1. *Ceâle câiz bir akiddir:* Yani lazimî değildir. Hem iş veren ve hem de işçi; bir tarafın rızası olmazsa bile, istedikleri her vakitte ceâle akdini bozabilirler. Çünkü ücret mukabilinde meçhul bir iş üzerine akid olduğu için, tarafların herbirine akdi bozma ruhsatı verilmiştir.

Şayet akid işçi tarafından bozulursa; bu arada bir çalışma yapmış olsa dahi, kendisine herhangi bir ücret verilmez. Çünkü ücrete; ancak iş bitiminde müstehak olur. İş, bizzat bıraktığı için herhangi bir hak iddia edemez.

Eğer akid iş veren tarafından bozulursa; bu arada işçinin yapmış olduğu çalışma nisbetinde ücret vermesi gerekir.

2. *İşçi ücrete ancak iş verenin izniyle hak kazanır:* Şu hâlde bir kimse; "*Falan kayıp malımı kim bulup getirirse, ona şu kadar... vereceğim.*" derse; bu kimseden izin almadan çalışma yapan ve malı bulup getiren, herhangi bir ücret talep edemez. Çünkü iş verenden izin almamıştır.

Tıpkı bunun gibi bir insanın, başkasının yitiğini bulup, ona götürmesi veya kendisinden izin almadan oğluna okuma yazma öğretmesi gibi durumlarda da iş yapan kişi bir hak iddia edemez. Çünkü iş verenden izin alınmamıştır.

Eğer iş veren birisine izin verir, fakat bu arada bir başkası çalışma yapar ve o işi hâllerse, kendisine ücret verilmez. Çünkü ona bir ücret

taahhüdünde bulunmamıştır. Bu nedenle çalışma ücretsiz kalır.

3. *İşçi ücrete, ancak işin bitiminden sonra hak kazanır:* Ücrete; okuma yazma talimi karşılığında ise iyice öğretildikten sonra, kayıp malı bulma karşılığında ise o bulunup teslim edildikten sonra hak kazanılır.

Herhangi bir iş, birden fazla kişiye verilirse ve bu arada biri diğerinden fazla çalışsa dahi, ücreti ortak ve eşit olarak paylaşırlar.

4. *İşe başlamadan önce taahhüd edilen para miktarının artırılması veya eksiltilmesi câizdir:* İş bittikten sonra ücret hususunda taraflar arasında bir anlaşmazlık çıkarsa, meselâ; işçi "*Bana 100 bin lira taahhüdde bulundun.*" ve işveren, "*Hayır, 500 bin teahhüdünde bulundum.*" dese, ikisine de yemin ettirilir. Yemin ettikleri takdirde, sözləri düşer. İşçiye normal ücret veya gündelik verilir.

Ceâle ile icârenin birbirinden ayrıldıkları noktalar:

1. Ceâle meçhul bir iş gücü karşılığına câiz, icâre ise ancak belirli bir iş gücü mukabilinde sahih olur.

2. Ceâlede icab ve kabul şart değil, icârede ise bunlar şarttır.

3. Ceâlede ücret iş bittikten sonra verilir, önceden alınmaz. İcârede ise peşin olarak da alınabilir.

4. Ceâle akdi câiz, icâre akdi ise lazımdır; birinin rızası olmadan diğeri bozamaz.

H) SULH (BARİŞ)

Sulh; anlaşmazlığı ortadan kaldırıp, ara bulmayı sağlayan akiddir.

Hükmü: Câiz ve meşrûdur. Çoğu kez sünnet hükmünü alır. Kur'ân-ı Kerim'de, hayırlı bir iş olarak vasıflandırılmış ve şöyle buyurulmuştur: *... وَالصُّلْحُ خَيْرٌ... "Barış hayırlıdır..."*⁽⁶⁶⁾

Peygamberimiz (s.a.v) de şöyle buyurmuştur: "*Müslümanların arasını bulmak câizdir. Ancak bir haramı helâl kılan veya bir helâli haram kılan barıştırma hariçtir.*"⁽⁶⁷⁾

(66) Nisâ: 128.

(67) Tirmizî: 1352; Ebû Dâvûd: 3594.

Meşrû oluşunun hikmeti: İslâm dini; birlik ve beraberliği, dayanışma ve yardımlaşmayı emreden; bölünmeyi ve düşmanlığı yasaklayan bir dindir.

Bunun içindir ki İlâhî kanun, insanların hak ve hukukunu korumuş ve korumayı da emretmiştir. Yoksa bu hukuku ihlâl, çekişmeye ve husûmete sebebiyet verir.

Peygamber Efendimiz de, çekişmekten ve buğzetmekten sakındırmıştır. Çünkü, bunların neticesi kavgalar ve öldürmelerdir. Bunun yanısıra sevgi bağlarını kuvvetlendirecek ve ayrılığı giderecek ahlâk ve kuralları da getirmiştir. Zorluk yerine kolaylığa, ayrılık yerine birleşmeye dâvet etmiştir. Nitekim şöyle buyurmuştur: "*Sattığında ve satın aldığında, hüküm verdiğinde ve hakkını aradığında kolaylık gösteren kimseye Allah rahmet eylesin.*"⁽⁶⁸⁾

Görülüyor ki insanlar arasında vuku bulan anlaşmazlıkları gidermek ve bunun yerine barışı yerleştirmek İslâmiyet'in amaçlarından. İşte bu amacı gerçekleştirmek için barışı meşrû kılıp, tavsiye etmiş ve hayırlı bir iş saymıştır.

Hatta görüyoruz ki, Peygamberimiz (s.a.v); söylenmemiş bir sözü, barış uğruna müslümanın söylemesine izin vermiş ve şöyle buyurmuştur: "*İnsanların arasını düzeltmek için (yalan söyleyip) hayırlı bir haber nakleden ve hayır söyleyen kimse yalancı değildir.*"⁽⁶⁹⁾

SULHUN ÇEŞİTLERİ

Sulhun birkaç çeşidi vardır ve hepsi de meşrûdur:

1. İslâm devleti ile başkası arasında barış yapmak. Allah-u Teâlâ bu konuda şöyle buyurmuştur: "*Eğer düşmanlar barışa yanaşırlarsa, sen de ona yanaş ve Allah'a dayan...*"⁽⁷⁰⁾ Hicretin 6. yılında yapılan Hudeybiye Sulhu, bu çeşit barışlardandır.

(68) Buhârî: 1970.

(69) Buhârî: 2546; Müslim: 2605.

(70) Enfal: 61.

2. İki müslüman grubu arasında sulh yapmak: Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Eğer mü'minlerden iki grup birbirleriyle savaşmışlarsa, aralarını bulup, barıştırınız.*"⁽⁷¹⁾

3. Arası açılmış karı ile kocayı barıştırmak: Nitekim Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: "*..Karı ile koca arasını bulup barıştırmakta sakınca yoktur. Barış daha hayırlıdır.*"⁽⁷²⁾

4. Mala bağlı muamelelerde sulh yapmak: İşte fıkıh âlimlerince sulhtan kastedilen budur. Şimdi buna bir iki örnek veriyorum:

a. *Haûta (tenzilât) sulhu:* Meselâ; Ali, Ömer'in elinde bir evi bulunduğuna dair dâvâ açar; Ömer bunu itiraf ederse; dâvâcı olan Ali'nin evin yarısını dâvâlı olan Ömer'e vermek suretiyle sulh yapması câizdir. Bu durumda dâvâlıya verilen yarı hisse hibe olur. Hibenin ahkâmı ne ise buna tatbik edilir.

Keza birisi diğer bir kimsede, meselâ; 100 bin lira alacağı bulunduğunu iddia eder ve dâvâlı da bunu kabul ederse, dâvâcının bir miktarını indirmek suretiyle sulh yapması câizdir.

İşte bu çeşit sulha, fıkıhçıların diliyle; "*Haûta (tenzilât) sulh*" denir. Zira hak sahibi, kendi hakkından bir miktar tenzilât yaparak dâvâlıya bırakır.

b. *Muâveda (bedel) sulhu:* İddia edilen şeyin başkasını vermek suretiyle yapılan sulhtur. Meselâ; biri diğerinin elinde bulunan bir ev üzerine dâvâ açar ve dâvâlı sulh yapmak üzere dâvâcıya araba verirse, câiz ve sahihtir. Ancak bu, asıl itibarıyla bir satış muamelesi sayılır ve buna alış verişin hükümleri uygulanır.

Bu çeşit sulha da; "*Muâveda (bedelli) sulh*" denir. Zira hak sahibi malı mukabilinde kendi rızasıyla başka birşey alır.

Diğer sulh misâlleri:

a. Eğer sulh bir menfaat üzerine icra edilirse, meselâ; dâvâcı evi karşılığında bir seneye kadar dâvâlının arabasını kullanmak üzere sulh yaparsa, câizdir ve bu sulh akdi asıl itibarıyla icâre akdi sayılır. Çünkü

(71) Hucurat: 9

(72) Nisâ: 128.

icârenin mânâsını taşır; bu nedenle buna icârenin hükümleri uygulanır.

b. Şayet iddia edilen şeyin menfaati üzerine sulh akdi yapılırsa, meselâ; dâvâcının iddia ettiği evde 10 seneye kadar oturmak ve tekrar dâvâlıya geri vermek üzere sulh yaparsa, bu sulh akdi âriye (ödünç) akdi sayılır ve buna da âriyenin hükümleri uygulanır.

Hemen şunu ifade edelim ki, bütün bu sulh muamelelerinde dâvâlı; dâvâcıya bir hak itiraf ederse, câizdir. Şayet dâvâlı, "*Senin benden alacak bir hakkın yok.*" deyip inkâr ederse, o zaman herhangi bir sulh söz konusu olamaz.

MÜŞTEREK HAKLARA TECAVÜZ

Sulh konusunda fıkıhçılar; umûmî ve müşterek haklara tecavüz ile ilgili bir bölüm kurmayı âdet etmiş ve bu konuda câiz olan ve olmayan sulh çeşitlerini beyân edegelmiştir. Biz de bu müşterek hakların bir kısmını aşağıya alıyoruz:

1. Saçak, tünel ve oluk yapımı: Bu üç yapı, açık veya kapalı bir yol üzerine yapılır. Herbirinin tafsilatı ve hükümleri vardır. Bunları şöyle özetleyebiliriz:

a. *Açık yolda yapılması*: Yukardaki üç yapı, herkesin gelip geçme hakkı olan umûmî bir yol üzerinde yapılır ve gelen gidenlere zarar verirse câiz değildir. Çünkü, yol gelen gidenlerin hakkıdır. Bu hakkı engelleyen birşey yapıldığı zaman yıktırılması lazımdır. Zira Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *لَا ضَرَرَ وَلَا ضِرَارَ*, "*Zarar vermek ve zarar verdirmek yoktur.*"⁽⁷³⁾

Ancak fitneye meydan vermemek için yıktırım işi hakim (belediye reisi) tarafından yaptırılır ve bunun yıktırılması için herkesin müracaat hakkı vardır. Çünkü gayr-ı meşrû birşeydir.

Eğer bu yapılar; gelen giden yayalara, arabalara ve diğer nesnelere zarar vermiyorsa câizdir. Bu yapılar üzerine sulh yapmak, yani karşılığında para almak haramdır.

Böyle bir sulh, hakim veya başkası tarafından yapılması câiz değil-

(73) İbn-i Mâce: 2340.

dir. Çünkü yalnız hava üzerine akid yapılamaz. Hava, hizasındaki yere tâbidir. Ayrıca bu tip yapılar zararlı olursa, zaten karşılıklı veya karşılıksız yapmak câiz değildir. Zararlı değilse yapı sahibinin hakkıdır. Tıpkı yoldan gelip geçmek gibi, insanın hakkı olan şeyden ücret alınması câiz değildir.

b. Kapalı yolda yapılması: Kapalı yol, yani çıkmaz sokak tek bir kişiye ait ise, zaten onun mülküdür. Birkaç kişi arasında müşterek ise, diğer ortakların izni olmadan saçak ve tünel gibi şeylerin yapımı câiz değildir. Bunun üzerine sulh da geçerli olmaz.

Şöyle ki, kapısı çıkmaz sokağa açılan her kişi, o sokağa ortaktır. Fakat duvarı çıkmaz sokağın bitişinde olan kimse, o sokağa ortak sayılmaz. Bu sokakta ortaklık nisbeti, sokağın başından kapıya kadardır. Evin kapısından sokağın bitimine kadar olan kısımda o kimsenin ortaklık hakkı yoktur. Burada birşey yapılırsa iznine baş vurulmaz.

2. Yol üzerine yeni kapı açmak: Çıkmaz sokakta ortak olan bir kimse, eski kapısını kapatmak suretiyle, sokak başına daha yakın yeni bir kapı açma hakkına sahiptir. Zira bu, bir kısım hakkından vazgeçmesidir. Fakat yeni açılacak kapı sokağın başından daha uzak ise, ortakların iznini almadan açması câiz değildir. Keza eskiyi kapatmadan ikinciye açmak, ortakların iznine bağlıdır. Sokak ortakları izin vermezlerse, bir mal karşılığında sulh yapılması câizdir. Çünkü bunda, yerden faydalanma mevcuttur.

3. Yolda basamak yapmak ve ağaç dikmek: Yola basamak ve kolon yapmak, ağaç dikmek haramdır. Yol geniş, gelen gidenlere zarar vermezse ve imam (belediye reisi) izin verse dahi câiz değildir. Çünkü zaman zaman kalabalıktan dolayı yol daralır ve geçenler izdiham görür. Ayrıca zaman geçtikçe o yapıların ve ağaçların yeri temellük edilmiş yere benzer olur ve artık oradan herkesin geçme hakkı ortadan kalkmış izlenimi verir. Binaenaleyh bu tip şeyleri yolda inşa etmek üzere sulh yapmak câiz değildir. Yalnız ağaçlar müslümanların umûmî maslahatları için dikilirse (bugün birçok ana yollarda olduğu gibi), zarar vermedikçe bir sakıncası yoktur. Fakat ferdî maslahat ve temellük için dikmek câiz değildir.

4. Başkasının duvarı üzerine direk koymak: Bazen birinin duvarı, başkasının evine bitişik olur. Bu durumda, duvar sahibinin izni ve rızası olmadan, onun duvarı üzerine direk uzatıp koymak veya duvarına kazık

çakmak câiz değildir. Kabul etmezse zorlanması da câiz değildir.

İ) HAVÂLE

Havâle; borcu birinin zimmetinden başka bir zimmete nakletme akdine denir.

Meşrûiyeti: Havâlenin, meşrû ve câiz oluşunun delili; Peygamberimiz (s.a.v)'in şu buyruğudur: «مَنْ أَلْفَنِي ظَلَمَ، فَإِذَا أَتَيْتُمْ أَحَدَكُمْ عَلَى مَلِيٍّ فَلْيَتَّبِعْ»

"Zengin olan bir kimsenin, alacaklıyı oyalayıp borcunu ödememesi zulümdür. Sizden biriniz varlıklı bir adama havâle edilirse (yani borcunu ondan alması istenirse), bunu kabul etsin."⁽⁷⁴⁾

HAVÂLENİN SIHHAT ŞARTLARI

1. Havâle edenin, kendisine havâle edilenden alacağının bulunması: Alacağı bulunmazsa, havâle sahih olmaz. Çünkü o zaman havâle edilen bir şey alamaz. Bir de, havâle eden ile kendisine havâle edilen borç miktarı, cinsi ve ödeme zamanının aynı ve eşit olması şarttır.

2. Havâle eden ile havâle edilenin rızasının bulunması: Kendisine havâle edilen kimsenin rızası şart değildir. Çünkü borçludur. Havâle eden hak sahibidir. Hakkını kendisi alabileceği gibi başkasıyla da aldırabilir.

3. Alınacak borcun belli olması: Havâle eden ile havâle edilenin, alınacak borcun miktarı, cinsi ve niteliğini bilmeleri gerekir. Şu hâlde meçhul birşeye havâle edilemez.

İşte bu şartlara haiz olan bir havâle gerçekleştikten sonra; havâle edenin zimmeti, havâle edilenin borcundan kurtulmuş olur. Hak, kendisine havâle edilenin zimmetine intikal olunur.

Artık havâle eden ile edilenin arasında bir hak talebi kalmaz. Hak, havâle edilen ile kendisine havâle edilenin arasında kalır. Havâle edilen, herhangi bir sebeple borcunu, kendisine havâle edilenden alamazsa, havâle edenden bir hak iddia edemez. Eğer bunu şart koşarsa, havâle akdi geçerli olmaz. Çünkü bu şart; havâlenin mânâsına, yani bir borcu bir zimmetten diğer bir zimmete nakletmeye aykırı düşmektedir.

(74) Buhârî: 2166; Müslim: 1564.

7. BÖLÜM

MUÂMELÂT

- A) ŞÜF'A (ÖNALIM HAKKI)**
- B) MÜSÂKÂT (BAĞCILIK ORTAKLIĞI)**
- C) ÂRİYET (ÖDÜNÇ)**
- D) ŞİRKET (ORTAKLIK)**
- E) KIRÂD-MUDÂREBE**
- F) VEDÎA (EMANET)**
- G) LUKATA (BULUNTU)**
- H) REHİN (İPOTEK)**
- I) KEFÂLET VE DAMÂN YÜKÜMLÜLÜK**
- J) VEKÂLET**
- K) İKRÂH (ZORLAMA)**
- L) GASP (ZORLA ALMA)**

A) ŞÜF'A

Şüf'a; ortağın birisinin başkasına sattığı hissesini, diğer ortağın aynı bedel ile zorla alabilme yetkisine denir.^(a)

Hemen şunu ifade edelim ki, şüf'ada olduğu gibi zikredeceğimiz diğer bütün muâmelâtlarda iki tarafın da âkîl, bâliğ, reşit ve zorlanmamış bulunmaları şarttır. Artık bu şartları diğer konularda tekrar etmeyeceğiz.

Meşrûiyeti: Şüf'a, câiz ve meşrûdur. Diğer ortağın zarara uğraması için meşrû kılınmıştır. Şerîat'ın meşrû kıldığı bir haktır. Meselâ; bir evde ortak olan iki kişiden biri hissesini ortağından başkasına satarsa; ortağı bu hisseyi, müşterinin rızası olmazsa bile aynı fiyatla satın alma hakkına sahiptir.

Şüf'anın meşrûiyetini kanıtlayan pek çok hadis vardır. Nitekim Câbir (r.a) şöyle demiştir: "*Rasûlullah (s.a.v) taksim edilmemiş olan her şeyde (gayr-ı menkûlde) şüf'a bulunduğu hükmetmiştir. Ortakların payları arasında hudutlar konulup yollar belirtildi mi, artık şüf'a yoktur.*"⁽¹⁾

Her asırda İslâm âlimleri de, bu hadisin anlamıyla amel etmiştir, yani şüf'anın meşrû oluşu hususunda birleşmişlerdir.

Meşrûiyetinin hikmeti: İslâm hukukunun amaçlarından biri; insanları zarardan korumak ve yararlarını sağlamaktır. Ortak olan iki kişi bazen ortaklığı sürdürür, bazen de biri payını satmak ister ki, işini böyle münasip görür. Tabii ki Şerîat buna engel olmaz. Ancak ortağına zarar vermesi için tasarrufunu sınırlandırmış ki, ortağı alıcı olduğu hâlde, payını başkasına satamasın.

Zira bu müşteri hemen paylaşma iddiasında bulunabilir veya ahlâkı ve muamelesi çirkin çıkabilir. Bu takdirde eski ortak, ortaklık malına yeni ilaveler ve tadilat yapmak zorunda kalır, bu nedenle zarar görür. Bu arada bazen komşular arasında da çekişme ve anlaşmazlık vâki olur.

(a) Şüf'anın bu tarifinden anlıyoruz ki Şafî mezhebinde; bitişik olsa bile komşunun şüf'a hakkı yoktur. Ama Hanefi mezhebinde komşunun da şüf'a hakkı vardır.

(1) Buhârî: 2138.

İşte bunun içindir ki İslâm; ortaklardan payını satmak isteyen kimseye; önce bu satışı ortağına arz etme zorunluğu getirmiştir. Ortak, satın almak isterse hak onundur. Almak istemezse, başkasına satar. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Bir evde veya bir hurma bahçesinde ortağı olan bir kimse, ortağına haber vermeden bunu satamaz. Ortağı almak isterse alır, istemezse almaz.*"⁽²⁾

ŞÜF'A HAKKININ ŞARTLARI

Her ortaklık malında şüf'a hakkı sabit olmaz. Ancak aşağıdaki şartlara haiz olan malda sabit olur:

1. Taşınmaz olması: Bina ve arazi gibi. Şu hâlde, hayvan ve taşınır çeşitli eşyalarda şüf'a hakkı yoktur. Zira Peygamberimiz (s.a.v) "*Şüf'a; arazi, ev ve bahçe gibi her ortak malda olur.*"⁽³⁾ diye buyurmuştur.

2. Bölünmeye kâbil olması: Bölünmeye kâbil olan gayr-ı menkûlün; bölündüğü takdirde herbir ortağa fayda sağlayıcı bir durumda bulunmasıdır. Böyle olmazsa; bölünmeye kâbil değil demek olup neticede bunda şüf'a hakkı olmaz. Meselâ; küçük hamam ve küçük değirmen gibi gayr-ı menkûllerde şüf'a hakkı yoktur.

Nitekim Peygamberimiz (s.a.v); taksim edilmemiş malda şüf'a hükmetmiş, ancak ortakların hisseleri arasında sınırlar çizilip ve yollar belirlendikten sonra şüf'a hakkı kalmaz, diye buyurmuştur.⁽⁴⁾

Bu hüküm; taksimi mümkün olan gayr-ı menkûlde taksim edilmediği sürece şüf'a hakkı bulunduğunu göstermektedir.

Bir de şüf'a; taksimatın masraflarıyla ve o şeyde yeni yapılacak tadilat nedeniyle meydana gelebilecek zararı önlemek için meşrû kılınmıştır. Bu ise; ancak bölünmeye kâbil olan şeylerde olabilir.

Şüf'a Talebi:

Şüf'a hakkının talebi fevrî (acil)dir. İmkân dahilinde vakit geçirilmeden talep edilmelidir. Şöyle ki, bu hakkı talep etmesi gereken kişi gece

(2) Müslim: 1608.

(3) a.g.e.

(4) Buhârî: 2138; Müslim: 1608.

haberi olursa, sabaha kadar tehir edebilir. Şayet hasta olur veya gurbette bulunursa, şüf'a için birine vekâlet verir ya da şüf'aya talip olduğuna dair şahit tutması gerekir. İhmalkârlık yaparak talebi geciktirirse, şüf'a hakkı düşer.

B) MÜSÂKÂT (BAĞCILIK ORTAKLIĞI)

Müsâkât; bir hurmalık veya bağ yahut bahçe sahibinin, ağaçların meyvesinden belli bir miktarını bir işçiye vermek şartıyla ağaçların bakımı ve sulanması için yaptığı akiddir.

Meşrûiyeti: Müsâkât, meşrû ve câiz bir akiddir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v), bu şekilde Hayber halkına arazinin işletme ve bakım işini vermişlerdir.⁽⁵⁾

Hikmeti: Meşrû oluşunun hikmeti, müsâkât ortaklığına duyulan ihtiyaç ve bu insanlara kolaylık sağlamaktır. Zira bazen bir kimsenin bağ veya bahçesi olur, fakat bakımına gücü yetmez ve bu nedenle arzu edilen faydayı elde edemiyor olabilir. Bir başkası da bağ yahut bahçesi olmadığı hâlde; ağaçların bakımında uzman ve bu işi yapmak için de bedenî güce sahip olabilir.

Diğer taraftan ağaç sahibi bu bakım ve sulama işini ücretle yaptırarsa, zarara uğrama ihtimali bulunur. Çünkü ücretli işçi bazen ihmalkârlık yapar ve ağaçlara güzel bakmaz; bu nedenle ağaçlar meyve vermez ya da elde edilen ürün işçilik masrafını karşılayamaz miktarda çok az olur.

Fakat müsâkât akdiyle işçi hisse sahibi olduğu için, daha istekli ve daha verimli çalışır. Bu verimli çalışması nedeniyle çoğu kez ağaçlar daha fazla meyve verir. Bu durumda hem işçi yaptığı çalışmanın karşılığında iyi bir mahsül alır, hem de ağaç sahibi zarara uğramadan daha iyi bir gelir elde eder.

İşte bu akid nedeniyle her iki tarafın yararı daha çok olur. Yalnız bunlar değil, toplum da yarar görür. Zira bu her ne kadar ferdî mahsül ise de, cemiyete ait bir gelir kaynağıdır. Mahsül bol olursa, bundan toplum da fayda görür.

(5) Müslim: 1551.

İşçiliğin İcrası:

Müsâkât akdi, bütün meyveli ağaçlarda geçerlidir. Bu akidle çalıştırılan işçi; meyvelerin gelişmesi ve bollaşması için, her sene ağaçlara lazım olan bütün bakımı yapmak zorundadır. Şöyle ki;

a. Sulama ve buna bağlı olan su kanallarının ıslahı ve suyun, ağaçların dibine yetişmesi için etrafını düzeltmesi.

Ağaçları aşılması, budaması, çapalaması ve etrafındaki zararlı otları yolması.

b. İhtiyaç ve âdete göre, meyvelerin güneşten korunması için üzerine ot koyması, gölgelik ve destek yapması.

c. Esah kavle göre; meyveleri hırsızlardan muhafaza etmesi. İlaçlayıp haşarattan koruması. Keza meyveleri toplaması, kurutulması gerekenleri kurutması.

Kısacası işçi; her sene tekerrür edilen kazı ve bakım gibi bütün işleri yapmakla mükelleftir.

Şayet ağaçların çokluğu veya bağ ve bahçenin büyüklüğünden dolayı, işçi bütün bu işleri yapamıyorsa, yardımcı tutar ve bunun ücreti de kendisine ait olur.

Ancak yapımı her sene gerekmiyen işlerin, meselâ; bahçenin çevresine duvar yapmak, yeni su kanalı ve kuyu açmak; balta ve kazma gibi aletlerin, su çekmek için motorun temini ve bunlara benzer şeyler işçiye ait değildir. Bütün bunların temini ve masrafı, mülk sahibine aittir.

Eğer mülk sahibi; işçiye ait olmayan işleri ona şart koşarsa veya işçi kendisine ait olan işleri mülk sahibinin yapması için bir şart öne sürerse, müsâkât akdi sahih olmaz.

Müsâkâtın Sıhhat Şartları:

1. *İşçilik ve koruma hususlarının yalnız işçiye verilmesi:* Yani işçi ile o arazi arasında herhangi bir engelin konulmaması ve bu tasarrufun ona teslim edilmesi ki, istediği vakitte çalışma imkânına sahip olsun.

2. *Meyvelerin ikisinin arasında olması:* Meyvelerin; mülk sahibi ile çalıştırılan işçi arasında taksim edilmesi şarttır. Hepsinin birisine ait

olması veya bir kısmının başkasına verilmesi şart koşulursa, müsâkât akdi geçersiz olur.

3. Müddetin yaklaşık olarak malûm olması: Şöyle ki; üzerine müsâkât akdi yapılan ağaçların genelde meyve vereceği ve bu meyvelerden istifade edilebilecek bir zamanın belirtilmesi şarttır. Zaman belirtilmezse veya belirtilen zamanda genelde o ağaçların meyveleri olgunlaşmıyorsa, müsâkât sahih olmaz.

4. Herbirinin pay nisbetinin belli olması: Meselâ; yarı yarıya veya 1/4 gibi herbirinin hisse nisbetinin belli olması şarttır. Şu hâlde tarafların meyvelerden alacakları pay nisbetinin eşit olması şart değildir. Birinin payının diğerinkinden fazla olması câizdir.

Şayet mülk sahibi; "*Meyveler ikimizdir.*" derse, yarı yarıya bölüşürler. Eğer birine muayyen bir miktar meselâ; bin kilo şart koşulursa câiz değildir. Çünkü olabilir ki, ağaçlar bu kadar meyve verir veya daha azını da verebilir. Bu durumda diğerine birşey kalmaz. Keza meyve yerine, taraflardan birine muayyen bir miktar para şart koşulursa, müsâkât akdi câiz olmaz.

Müsâkât akdinin Özelliği:

Bu akid her iki taraf için bağlayıcı bir akiddir. Binaenaleyh, şartlara haiz olan bir müsâkât akdini, tarafların herbiri sonuna kadar devam ettirmek zorundadır. İster işe başlamadan önce, ister işe başladıktan sonra tarafların birinin rızası olmadan bozulamaz.

Bunun sebebi de her iki tarafın yararını gözetmektir. Zira birinin bozmasıyla diğeri zarar görebilir.

Fasit Müsâkâtın Hükümü:

Şartlara haiz olan her müsâkât akdi sahih, haiz olmayan fasit (geçersiz)dir. Herhangi bir sebeple müsâkât akdi fasit olursa, meselâ; işçiye ait olmayan işler ona şart koşulursa veya herbirinin hisse nisbeti beyân edilmezse, akid geçersizdir.

Geçersiz olup farkına varıldığı zaman, bütün meyveler mülk sahibine ait olur, zira bunlar kendi mülkünün ziyadesidir. Bu durumda işçiye de normal işçilik ücreti verilir.

İşçinin eli altındaki: Müsâkât konusunda işçinin eli altında bulunan şeyler emanet durumundadır. Kusur ve ihmali görülmediği müddetçe; ağaç, meyve veya başka birşeyin telef olduğunu söylediğinde, söz onundur; yeminiyle inanılır.

Keza mal sahibi işçinin hıyanetini iddia eder ve işçi de bunu kabul etmezse, işçinin yemini geçerlidir. Yemin ederse inanılır. Çünkü mal sahibi ona güvenmiş, oysa güvenilmiş kimsenin yemini daima geçerli sayılmıştır.

Müsâkâtın bitimi: Müsâkât akdi, şart koşulan müddetin sona ermesiyle biter. Tabii bu arada meyveler olgunlaşıp toplanıncaya kadar devam eder.

Taraflardan birinin ölümü ile son bulmaz. Mal sahibi ölürse, işçi işine devam eder ve sonunda payını alır. Eğer işçi ölürse, vârisi bu işe ehil ise tamamlayabilir.

Keza işçi, işi bitirmeden önce bırakıp kaçarsa veya hastalanırsa ya da hapse girerse, müsâkât akdi bozulmaz. Mal sahibi teberr edip fedakârlık yaparak işi tamamlattırırsa, meyveden işçiye tayin edilen payı kendisine verilir. Yoksa hakim; o işin tamamlanması için başka bir işçi tutar ve bu işçinin ücretini, kaçan ya da hastalanan işçinin malından öder.

Anlaşmazlık hâli: Ağaç sahibi ile işçinin arasında anlaşmazlık çıkarsa; şöyle ki ağaç sahibi: "*Sana meyvelerin üçte birini vermeyi şart koştum.*" ve işçi de; "*Hayır yarısını bana şart koştun.*" diye iddia ederlerse, herbiri dâvâsını isbat etmek ve dâvâcının iddiasını reddetmek üzere yemin eder. Çünkü herbiri diğerinin dâvâsını inkâr etmektedir. Bu durumda her ikisine de yemin düşer. Her ikisi de yemin ederse, müsâkât akdi bozulur. Meyvelerin tümü ağaç sahibine verilir, işçiye de emsal ücreti ödenir.

MÜZÂRAA (ZİRAAT ORTAKLIĞI)

Müzâraa: Tohumun tarla sahibi tarafından verilmesi ile elde edilecek mahsulün bir bölümü karşılığında tarlayı bir işçiye ekmesi için vermektir.

Muhâbara: Müzâraanın aynısıdır. Yalnız bunda tohumunu işçi verir.

Şafiî Mezhebi'nde mutemed olan görüşe göre, müzâraa ve muhâbara muameleleri câiz değildir. Çünkü her iki muamele de tarladan elde edilecek ürünün bir kısmı mukabilinde işçinin çalıştırılmasıdır. Bu ise, belirsiz ve bilinmeyen bir ücret üzerine akid yapmaktır ki câiz değildir.

Tarla sahibi, tarlayı çalıştırmaktan aciz ise, ücret yoluyla bir işçiye yaptırır ve bu şekilde ondan faydalanır.

Câiz olmadığı hâlde müzâraa akdi yapılırsa; ürünün tümü ve zekâtı tarla sahibine aittir. İşçiye emeğinin karşılığında emsal ücreti verilir.

Muhâbarada ise, ürün ve zekât işçiye aittir. Tarla sahibine, o tarlanın icâre bedeli verilir.

Cevaz şekli: Zaman zaman böyle muameleler yapıldığı ve zararı olmadığı için, fıkıhçılar Şerî çerçeveye içerisinde buna bir çözüm yolu aramış ve bunu şöyle ortaya koymuşlardır. Şöyle ki;

Müzâraada; tarla sahibi, tohumunun yarısı karşılığında işçiye icâre ile alır, aynı zamanda ifraz edilmemiş tarlanın yarısını da ona ödünç olarak verir ve işçi tarlayı sürüp eker. Böylece ürünü aralarında paylaşır ve biri diğerine herhangi bir ücret ödemez.

Muhâbarada ise; işçi, tarlanın yarısını tohumunun yarısıyla ve kendi emeğiyle kiralar ve eker. Yine elde edilecek ürünü aralarında taksim ederler.

Ancak bu çözüm yollarıyla birlikte Şafiî Mezhebi'nde bir görüşe göre; müsâkât (bağcılık ortaklığı) câiz olduğu gibi, müzâraa ve muhâbara da câizdir. Müsâkât üzerine kıyas edilmiştir. Birçok kimse bu görüşe göre amel eder.

Hemen şunu ifade edelim ki Şafiî fukahasından başka, birçok fıkıh âlimi müzâraa ve muhâbaraya cevaz vermişlerdir. Hanbelî Mezhebi'nin imamı Ahmed b. Hanbel, Hanefî fukahasından İmam Ebû Yusuf ve İmam Muhammed, müzâraa ve muhâbarayı câiz gören fukahadandır.

Bunun delili de; Peygamberimiz (s.a.v)'in, elde edecekleri meyve

veya ekinlerin karşılığında Hayber halkı ile yarıcılık yapmasıdır. İşte bu uygulama ile hareket ederek müzâraa ve muhâbarayı câiz görmüşlerdir.

C) ÂRİYET (ÖDÜNÇ)

Âriyet; kendisinden faydalanılması helâl olan birşeyi, zâtının kalması ve tekrar sahibine iade edilmesi kaydıyla başkasına kullanması için vermektir.

Meşrûiyeti: Âriyet; Kitap, Sünnet ve icmâ ile meşrû kılınmıştır. Nitekim Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: **«الَّذِينَ هُمْ يُرَاؤُنَ وَيَمْتَنُونَ الْمَاعُونَ»** "Mâunu (komşuların birbirine muhtaç oldukları şeyi) esirgeyenlerin vay haline."⁽⁶⁾ Cumhur müfessirlere göre mâundan maksat; kova, tencere ve iğne gibi komşuların zaman zaman birbirine muhtaç oldukları şeylerdir. Şu hâlde, imkân olup da âriyet isteyen kimseyi boş çevirmek gûnahtır. Bu ise, meşrûiyetini göstermektedir.

Peygamberimiz (s.a.v) de; Ebû Talha (r.a)'dan âriyet olarak bir at alıp, sırtına binmişlerdir.⁽⁷⁾

Öte yandan İslâm âlimleri, âriyetin meşrû oluşu hususunda her asırda görüş birliği içinde olmuşlardır.

Hikmeti: Âriyetin meşrû oluşunun hikmeti, müslümanlar arasında yardımlaşmadır. Zira birçok insanın muhtaç olduğu herşeye sahip olması mümkün değildir. Özellikle mutfak ve ev aletleri... Ya hâli vakti müsait olmadığı veya çarşıda bulunmadığı ya da çok nadir olduğu için; insan herşeyi edinemez. Bu nedenle gündüz veya gece saati, komşu, diğer komşunun kapısını çalma ihtiyacında kalır ve bazı şeyleri âriyet olarak ister ya da insan dostuna gider, ihtiyacı olan eşyanın talebinde bulunur.

Özellikle kocaları gurbette olan veya kocası evde bulunmayan ev kadınları âriyete çok muhtaç olur. Çünkü kadın yemek pişirmek ve çocuklarının gıdasını hazırlamak zorundadır. Bunun için pek çok şeye ihtiyacı olur ve tabiatıyla çoğu kez bizzat temin etmesi mümkün olmaz. Komşularından eşya talebinde bulunması gerekir.

(6) Maûn: 7.

(7) Buhârî: 2484; Müslim: 2307

İslâm dini kolaylık ve yardımlaşma dini olduğu için, insanlara kolaylık ve yardım olsun diye, âriyet yoluyla insanların birbirlerinin eşyalarından faydalanma yolunu meşrû kılmıştır. Tabii ki bu rıza ve izinleriyle meşrûdur. Bu sayede aralarında sevgi ve dostluk bağları gelişir ve Allah (c.c) da hepsinin yardımında olur. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Kul, din kardeşinin yardımında oldukça, Allah da o kulun yardımcısıdır.*"

Hükml: Âriyet, asıl itibarıyla mendubdur. İslâm'ın ilk yıllarında vâcib idi. Çünkü buna engel olan hakkında şiddetli tehdit mevcuttur. Ancak daha sonra vücûbu icmâ yoluyla kaldırıldı ve müstehab kılındı; bugün de hükmi müstehabdır.

Bazen vâcib olur. Şöyle ki; bir insanın yaşaması veya bir tehlikeden kurtulması buna bağlı olursa meselâ; çok sıcak veya çok soğuk havada çıplak kalan kimseye elbise ya da ağır yaralanan kimsenin yarasını sarmak üzere sargı vermek vâcibdir.

Bazen de haram olur meselâ; adam öldürmek isteyen öldürücü alet, hayıza düşen kadına Kur'ân vermek gibi.. Bazen de mekruh olur. Bu da mekruha sebep olacak şeyleri vermektir.

Âriyetin Sıhhat Şartları:

Âriyetin sıhhat şartlarını şöyle özetleyebiliriz:

1. Kişinin, âriyet olarak verdiği şeyin menfaatına malik olması: Bu menfaata icâre ya da vasiyet yoluyla sahip de olsa verebilir. Ancak bir kimse kendisinin almış olduğu âriyeti, başkasına âriyet olarak vermesi câiz değildir.

2. Kullanırken, zâtının, bâki kalması: Elbise, mutfak aletleri ve kitaplar gibi. Şu hâlde; sabun ve yemek gibi kullanırken tükenen şeyleri âriyet olarak vermek câiz değildir.

3. Kendisiyle faydalanmanın mümkün olması: Binaenaleyh kullanılmayacak durumdaki eski elbise veya hasta oluşundan dolayı işe yaramayan hayvanın iâresi câiz değildir.

4. Mübah olması: Çalgı aletleri veya harama sebep olan şeylerin iâresi sahih değildir.

ÂRİYET İLE İLGİLİ BAZI HÜKÜMLER

1. Yararlanma sınırı: Âriyet olarak alınan şey, sahibinin izin verdiği sınır içinde kullanılmalı; bunun ötesinde kullanma hakkı yoktur. Âriyet verilirken kullanma alanı sınırlandırılıp tayin edilmezse, o şey âdete göre kullanılır. Meselâ; binmek üzere bir arabayı âriyet olarak alan kişi, onu yük için kullanamaz. Mutlak olarak yemek kabı alırsa, onları başka amaçla istimal edemez v.s.

2. Tazminat hükmü: Bir kimse, diğerinden birşeyi âriyet olarak alırsa, eli altında bulunduğu müddetçe tazminatlıdır. Yani âriyet alan kişinin kusur ve ihmali olmazsa bile, âriyet telef olduğunda, aynısını veya kıymetini ödemekle mükelleftir. Çünkü kendi yararı için başkasının malını almış olması sebebiyle telef olursa tabiatıyla ödemesi gerekir. Ancak sahibi bunun tazminatını almayabilir.

Nitekim Peygamberimiz (s.a.v), Huneyn Muharebesi gününde, Safvan (r.a)'dan âriyet olarak birkaç zırh alırken, Safvan; "*Yâ Muhammed, mecbûri mi?*" diye sordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v); "*Hayır, tazmin edilen bir âriyet olarak alıyoruz.*"⁽⁸⁾ diye buyurmuştur.

Âriyet; semavî bir afetle olsa dahi, telef olunduğu günün kıymetiyle tazmin edilir. Önceki alış fiyatıyla tazmin edilmez. Fakat âriyet izin verilen kullanım sebebiyle yıpranır veya kıymeti azalırsa, tazmin edilmez. Yalnız amaç dışında kullanılırsa, meselâ; yemek kapları, kum veya taş çekmekte kullanılırsa ve bu sebeple yıpranırsa tazmin edilir.

3. Nafaka ve masrafı: Âriyet olarak alınan şeyin nafaka ve masrafı gerekirse, meselâ; hayvana lazım olan yemi veya meskene gereken tamirâtı, âriyet sahibine aittir. Çünkü nafaka mülke tâbidir. Âriyet, menfaata tebberru olduğu için mukabilinde birşey gerekmez. Ancak âriyet alan kendi rızasıyla nafaka ve masrafı verebilir.

Âriyet, sahibine iade edildiği zaman bunun için bir masraf gerekiyorsa, âriyeti alana aittir. Çünkü geri verme kendisine vâcibdir. Buna gerekecek masraf da ona düşmektedir.

4. İstenmesi ve iadesi: Âriyet, bağlayıcı olmayan câiz bir akiddir. Tarafların herbiri istediği zaman isteme ve iade hakkına sahiptirler. Yani

(8) Ebû Dâvûd: 3562.

sürelî olsa dahi, bu süre bitmeden önce sahibi istiyebiliği gibi, alan da onu iade edebilir.

Âriyeti süreli veya süresiz olarak vermek câizdir. Keza şartlı veya şartsız da geçerlidir. Meselâ; *"Bu evimi, sana bir seneye kadar oturmak için âriyet olarak verdim veya içinde oturan falan adam çıktığında sana verdim."* denmesi gibi.

5. Anlaşmazlık hâli: Âriyet veren ile alan arasında bazı hâllerde anlaşmazlık çıkabilir. Şöyle ki;

a. İade hususunda anlaşmazlık: Meselâ; âriyet alan kişi sahibine verdiğini iddia ederse, yeminiyle hak ona verilir. Çünkü inkâr eden âriyet sahibidir. Oysa dâvâlarda kaide; şahitlerin dâvâcıya, yeminin inkâr edene gerekmesidir. Dâvâcı, yani âriyet alan iade ettiğine dair şahitler getirmezse; âriyet sahibi almadığına dair yemin eder ve yeminiyle hak ona verilir.

b. Telef hususunda anlaşmazlık: Âriyet telef olur ve alan kişi kendisine verilen izin kullanımı ile telef olduğunu iddia ederse, veren de hayır verilen izin kullanımı ile değil, diyerek bu iddiayı reddederse; bu sefer âriyet alan yemin eder ve yeminiyle hak ona verilir. Zira bu durumda şahit getirmek cidden zordur. Çünkü âriyet, topluluk huzurunda kullanılmaz ki telefine dair şahitler bulunsun...

D) ŞİRKET (ORTAKLIK)

Şirket; iki veya daha fazla kişinin bir malda tasarruf ve kâr sağlamak amacıyla ortaklık kurmak için yaptıkları akiddir.

Meşrûiyeti: Şirket, meşrû ve câiz bir akiddir. Meşrûiyeti; Kitap, Sünnet ve icmâ ile sabittir. Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"..Onlar (ana bir kardeşler), üçte bire ortaklırlar.."*⁽⁹⁾ Bu âyet, ortaklığın câiz olduğunu açıkça göstermektedir.

Peygamberimiz (s.a.v) de şöyle buyurmuştur: *"Allah-u Teâlâ buyuruyor ki; biri diğerine ihanet etmedikçe Ben, iki ortağın. üçüncüsüyüm. Biri diğerine hainlik yaparsa aralarından çekilirim."*⁽¹⁰⁾

(9) Nisâ: 12.

(10) Ebu Dâvud: 3383

Bu hadisin mânâsı şudur: Her bir ortak, güvenilir ve doğru olduğu sürece, Allah (c.c) bunları korur ve kendilerine yardım eder, ticaretlerini bereketlendirir. Doğruluk ve emniyetten uzaklaşırlarsa, bereketi kaldırır ve yardımdan vazgeçer. Bu nedenle aralarında anlaşmazlık çıkar ve ziyana uğrarlar.

Asr-ı Saadet'teki insanlar kendi aralarında ortaklık kurar ve Hz. Peygamber (s.a.v) bunu yasaklamazdı. Buna binaen her asırdaki müslümanlar arasında ortaklık akidleri cereyan ettiği hâlde, hiçbir âlimin buna karşı çıktığı görülmemiştir; bu ise icmâ olarak kabul edilmiştir.

Hikmeti: Yüce Allah; insanların imkânları, varlıkları ve güçlerini eşit bir şekilde yaratmamıştır. Her insan da yaşamı için gerekli olan herşeyi kendi başına tam olarak sağlayamaz. Ancak başkasıyla birlikte yardımlaşarak yaşamını daha iyi bir şekilde sürdürebilir.

Bazen de kişinin elinde çok mal bulunur, fakat işlerini tedvirde (işleri yürütmede) ve ticaret yapmakta yeterli derecede tecrübe sahibi değildir. Bir başkası da bu hususlarda yeterli tecrübeye sahip, fakat yeterli iş gücüne veya işe yeterli bir mala sahip bulunmamaktadır. Birinden güç ve tecrübe, diğerinden servet birleşirse; çalışma ortamı müsait olur ve kazanç sağlayıcı ticaret yolları açılır, tekâmül oluşur ve yardımlaşma gerçekleşir.

İşte bütün bunlar şirketin, ortaklar arasında gerçekleştirdiği faydalardır. Böylece şirket topluma birçok yararlar sağlar. Her fert tek başına kendi gücüyle çalışırsa, bu faydaları elde edemeyebilir. Bu nedenle şirket meşrû kılınmıştır, bazen buna ihtiyaç da duyulur.

ŞİRKET ÇEŞİTLERİ

Akidle yapılan şirket çeşitlerini, fıkıhçılar dört kısma ayırmışlardır. Şafî Mezhebi'nde biri câiz, üçü bâtıldır:

1. İ'nân şirketi: Kâr aralarında olmak üzere iki veya daha fazla kişinin ticaret yapmak gayesiyle mallarında ortak olmalarıdır. Şirketin bu çeşidi; fıkıhçıların görüş birliğiyle meşrû ve câizdir. Şimdi câiz olmayan diğer üç şirket çeşitlerini açıkladıktan sonra meşrû olan i'nân şirketinden geniş bir şekilde bahsedeceğiz.

2. Mufâvada şirketi: İki veya daha fazla kişinin, ellerindeki sermayelerini birbirine katmadan çalışıp, elde ettikleri kazanç ve uğradıkları zararda ortak olmak üzere yapılan akiddir. Bu şirkette herbir ortak diğerinin hem vekili ve hem de kefil olur.

Bu tür şirket, Şafiîlerce bâtıldır. Aynı zamanda bu şirkette, belli olmayan şeylerde vekâlet vermek ve kefil yapmak mevcuttur. Bu işlerin herbiri yalnız olarak değerlendirildiğinde geçersizdir, kaldı ki bir arada bulunursa... Bunun içindir ki İmam-ı Şafiî (Allah rahmet eylesin) şöyle demiştir: *"Mufâvada şirketi bâtil olmazsa, dünyada bâtil başka birşey bilemeyeceğim."*

3. Beden şirketi: Terzi ve hamallar gibi meşrû sanat ve iş sahiplerinin çalışmaları üzerinde ortaklık kurmalarıdır. Bu ortaklıkta sanat ve işlerin aynı veya ayrı olması, eşit veya biri diğerinden fazla pay alması hâlinde de hüküm değişmez.

Bu tür ortaklığın kurulması bâtıldır. Çünkü kuruluşunda, Şer'an yasaklanmış zarar mevcuttur. Şöyle ki; bazen biri diğerinden fazla iş yapar, bazen de biri çalışır diğeri hiç iş yapmaz. Bu takdirde gelir aralarında paylaşıldığında hile ve haksızlık olur. Hele çalışan kimsenin, el emeğini başkasına karşılıksız olarak vermeye gönlü razı olmaz.

Ancak bu çeşit ortaklığa ihtiyaç duyulduğu zaman, diğer mezhebler buna cevaz vermişlerdir.

4. Vücûh şirketi: İki veya daha fazla kişinin kendi itibar ve şöhretleriyle, vadeli olarak mal satın alıp, bu malları satmak ve kârı aralarında paylaşmak üzere ortaklık kurmasıdır.

Bu tür şirket de bâtıldır. Çünkü aralarında müşterek mal yoktur. Oysa şirkette asl olan maldır.

Keza Şafiî Mezhebi dışında diğer mezheb imamları bu tür şirkete ihtiyaç olduğu zaman cevaz vermişlerdir.^(b)

(b) Günümüzün şirket çeşitlerinden birisi de mal veya hayat sigortası şirkettir. Şöyle ki köylü traktörünü, ev sahibi evini, tüccar ticaret mallarını, araba sahibi arabasını sigorta ettirir ve her iştirakçinin ayda bir veya yılda bir belli bir miktar parayı sigorta şirketine ödemesi suretiyle kurulan şirkettir. İştirakçilerden birinin malı yangın, sel ve trafik kazası gibi bir sebeple telef olursa, bedelini sigorta şirketi öder.

İ'NÂN ŞİRKETİ

Şafî Mezhebi'nde câiz ve meşrû olan şirket çeşidinin sadece i'nân şirketi olduğunu daha önce de söyledik. Bu şirket, iki veya daha fazla kişinin, ticaret yapmak ve kâr sağlamak amacıyla mallarıyla ortaklık kurmasıdır.

Sıhhat Şartları:

İ'nân şirketinin geçerli olabilmesi için aşağıdaki şartların bulunması lazımdır:

1. Ortakların vekâlete ehil olması: Her ortak âkıl ve bâliğ olmalı, malları hacizli bulunmamalıdır. Çünkü ortakların herbiri, ortaklık malının tümünde tasarruf hakkına sahiptir. Kendi malında asıl olarak, ortağının kinde vekil olarak tasarrufta bulunur. Şu hâlde; herbiri hem vekil ve hem de müvekkildir. Bu sebeple herbirinin ehil olması gerekir.

2. Ortakların ortaya koydukları malın, aynı cinsten olması: Şöyle ki; karıştırıldığı zaman biri diğerinden ayrılmaz olur. Para, buğday, arpa ve demir gibi şeyler. Şu hâlde birinin para, diğerinin buğday koyması sahih olmaz. Böyle bir şirket kurmanın tashih yolu; meselâ, buğday sahibi diğerine bir miktar buğday satar ve buğdaylık üzerine şirket kurarlar.

3. Ortak malların karıştırılması: Şirket akdini yapmadan önce ortakların koydukları malları, birbirinden ayırt edilemeyecek şekilde birbirine katmaları lazımdır. Sonra akdi yaparlar.

4. Kâr ve zararın, malların oranına göre paylaşılması: Çünkü kâr, malın nemâsı olduğu gibi zarar da onun eksikliğidir. Bunun için kâr ve

Keza isteyen her insan ayda belli bir miktar taksit ödeyerek hayatını sigorta ettirir ki; öldüğü zaman aile efradına bir yardım kaynağı olsun. Ya da belli bir yaşa gelinceye kadar kendisine bir miktar aylık bağlansın.

İşte bu tip sigorta şirketleri takriben yüz yıl önce çıkmış, ve İslâm âlimleri bununla ilgili çeşitli yorumlar yapmıştır. İslâm âlimlerinin bir kısmı sigorta şirketi haramdır demiş; bazıları da içinde faiz olmamak şartıyla helâl olduğuna hükmetmiştir.

Haramdır diyenlerin delili; çünkü bu akidde aldanma mevcuttur. Bir nevi kumardır. Faiz ihtiva etmektedir. Başkasının malı haksız yere alınmaktadır. Bu ve benzer sebepler ileri sürmüşlerdir.

Helâldir diyenlerin delili: Sigorta akdinin bir satış akdi olmadığını, aksine felâkete uğramış kimselerin zararının hafifletilmesi için bir yardım ve dayanışma akdi olduğunu; ayrıca zarara uğrayan kişinin tek başına bu yükü kaldırmayacağı, ancak başkasının yardımıyla bu felâketi izzle edebileceği gibi sebepler ileri sürmüşlerdir.

ziyanın ortakların koydukları malın oranına göre paylaşılması şarttır.

Fakat şirkette, ortaklar tarafından konulan sermayenin eşit olması şart değildir. Ortakların biri daha çok çalıştığı için fazla birşey şart koşulursa, bu şart geçersizdir.

5. Ortakların herbirinin, diğerine tasarruf izni vermesi: Bundan sonra herbiri, ortağının lehine ve ona zarar vermeden tasarruf eder. Şu hâlde; ortağından izin almadan veresiye veremez ve şirket malını bulunduğu yerden başka bir yere götüremez.

Şirketin Feshi:

Şu hâllerde ortaklık akdi bozulur:

1. Ortakların hepsinin veya bazısının şirket akdini bozması: Zira ortaklık akdi câizdir; bir zamana kadar bağlayıcı değildir. Ortakların herbiri istediği zaman şirketi feshedebilir.

2. Ortaklardan birinin ölmesi: Ortaklar iki kişi ise, şirket sona erer. Daha fazla ise, diğerlerinin şirketi devam eder.

3. Birinin delirmesi: Ortaklardan biri delirirse şirket akdi bozulur. Bu durumda selâhiyet velisine intikal eder. İster malı paylaşır, isterse yeni bir akidle şirketi devam ettirir.

E) KİRÂD-MUDÂREBE

Kırâd; kâr müşterek olmak üzere, birinin diğerine para vererek çalıştırmasına ve ticaret yapmasına denir. Buna; "*mudârebe*" de denir. Bunda, mal sahibi ile çalıştırıcı ortak olduğu için, fıkıhçılar kırâd muamelesini bir çeşit şirket olarak değerlendirmişlerdir.

Meşrûiyeti: Kırâd veya mudârebe muamelesi, Sünnet ve icmâ ile sabit olmuştur. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) buna cevaz vermiş ve âlimler her asırda bu tür muamelenin câiz olduğu hususunda görüş birliği içinde bulunmuş ve hiç kimse de bu hükme muhalefet etmemiştir.

Hikmeti: Şirketin meşrû oluşunun genel hikmeti; çalışıp, malı çoğaltmak ve toplum fertleri arasında yardımlaşmayı gerçekleştirmek olduğunu daha önce söylemiştik.

Şirketin bu genel hikmeti, kırâd muamelesinde daha yararlı bir şekilde görülmektedir. Zira elinde mal bulunmayan kimseyi mal sahibi yapar. Ticarete tecrübe kazanmayı sağlar. İşte iki sınıf insan arasında yardımlaşma ve istifadenin gerçekleşmesi için bu çeşit ticaret muamelesine ihtiyaç duyulmuş ve meşrû kılınmıştır.

Hükml: Kırâd akdi câiz bir akiddir. Bağlayıcı değildir. Mal sahibi ile çalıştırıcı, istedikleri zamanda kırâd muamelesini bozabilirler.

SIHHAT ŞARTLARI

Kırâdın sıhhat şartlarının bir kısmı sermaye ile bir kısmı da akidle ilgilidir.

A. Sermayenin şartları şunlardır:

1. Para cinsinden olması: Çalıştırılmaya verilen şey, ticaret malı cinsinden olursa, muamele sahih olmaz. Çünkü bunda büyük zarar olabilir. Öyle ki sermaye ve kâr meçhul olur. Zira ticaret malının kıymeti teslimde ve iade gününde değişmektedir.

2. Miktarının belli olması: Meselâ; "Beş milyon Türk lirası." gibi. Miktarı belli olmayan sermaye ile mudârame yapmak sahih değildir. Çünkü kâr da meçhul kalır.

3. Hazır olması: Şu hâlde; bir şahsın zimmetinde bulunan alacak üzerine mudârame yapmak sahih değildir.

4. İşçiye (sermayeyi çalıştırana) teslim edilmesi: Sermaye sahibinin, sermayeyi çalıştıracak işçinin eline teslim etmesi lazımdır. Yanına bırakır ve her alış verişte parayı kendisi öderse, mudârame sahih olmaz.

B. Akdin şartları da şunlardır:

1. İşçinin serbest bırakılması: Sermaye sahibi, ticarete işçiye serbest bırakacak ve ona umûmî tasarruf yetkisini verecektir. Şu hâlde; battaniyeler gibi muayyen birşeyi satın almasını veya belli bir şahsı ile alış veriş yapmasını ya da nâdir bulunan birşeyin ticaretini yapmasını şart koşarsa, akid sahih olmaz.

Kırâd muamelesinde belli bir müddet tayin etmek şart değildir. Fakat bir müddet tayin edildiğinde ve tayin edilen müddet alım satım için yeterli değilse, kırâd şirketi fasit olur.

2. Kârın, sermaye sahibi ile çalıştırıcı arasında müsterek olması: Kârın tümü birisine ait olursa veya ikisinden başkasına hisse şart koşulursa, akid sahih olmaz. Elde edilecek kâr, sadece sermaye sahibi ile çalışan kimseye has olmalıdır.

3. Kâr nisbetinin belli olması: Kırâddan elde edilecek kârdan tarafların alacakları hisse nisbetinin, meselâ; yarı yarıya veya dörtte bir şeklinde belli olması lazımdır. Herbirinin pay nisbeti belli edilmezse, akid sahih olmaz.

Keza mal sahibi, çalıştırıcıya aylık bağamak suretiyle akid yaparsa, akid sahih olmaz.

4. Çalıştırıcının, iş ve tasarrufta müstakil olması: Sermaye sahibi, çalıştırıcı ile beraber çalışacağını şart koşarsa, akid sahih olmaz. Şart koşmadan sermaye sahibi çalıştırıcıya yardım eder veya çalıştırıcı kendi hesabına ait işçi tutarsa câizdir.

TAZMİNATIN HÜKMÜ

Kırâd işiyle çalışan kimse, teslim aldığı sermaye veya satın aldığı mal hususunda emanetçi durumundadır. Yani işinde kusur ve ihmal yapmazsa; eli altında bulunan malda meydana gelen telef ve ziyat ona ödettilmez.

Kusur ve ihmal olarak kabul edilen şeylerin bir kısmı; çalıştırıcının işi olmayan birşeyi yapmasıdır. Şöyle ki;

1. Çalıştırıcıya verilen sermayeden ve bununla elde edilen kârdan fazla birşey satın almaması. Çalıştırıcı fazla birşey satın alır ve ziyana uğrarsa, kendisi mesul olur.

2. Sermaye sahibinden izin almadan kırâd malını başka bir yere götürmemesi. Çünkü başka bir yere götürülürse, ziyandan korkulur. Bu durumda ziyana uğrarsa, işçi mesul olur. Fakat sermaye sahibi izin verirse götürebilir.

3. Veresiye ile satmaması. Ancak sermaye sahibi izin verirse satabilir.

4. Sermaye sahibinin izni olsa dahi, çalıştırıcının başkasıyla mudârebe akdi yapmaması.

Şu hâlde sermaye sahibinin izni olmadan ve çalıştırıcının kendisine ait olmayan bir işi yapması neticesinde doğacak zarardan kendisi mesul olur ve o zararı ödemek zorunda kalır.

Çalıştırıcı, mudârebe malından kendine masraf yapamaz. Çünkü örf ve âdet bunu gerektirmez, zira böyle bir masraf bazen bütün kârı tüketir; bu durumda sermaye sahibine kâr kalmaz.

Ezher görüşe göre; sefere çıktığı zaman yine de mudârebe malından kendine masraf yapamaz. Ancak bir görüşe göre; ikâmeti hâlinde kendi normal masrafından fazla olan masrafı, sefer nedeniyle sermayeden karşılayabilir.

Fakat Hanefi Mezhebi'nde, çalıştırıcı sefere çıktığı zaman tüm masrafını sermayeden yapabilir. Buna ihtiyaç duyulduğu zaman Hanefi Mezhebi'ni taklit etmekte bir sakınca görmemekteyiz.

ZİYAN SERMAYE SAHİBİNE AİTTİR

Çalıştırıcının eli altında bulunan sermaye emanet durumunda olduğuna göre, mudârebe ticaretinde meydana gelebilecek ziyan, yalnız sermaye sahibine aittir. Çalıştırıcının kusur ve ihmali olmadığı sürece birşey ödemez.

Bu ziyan kârdan sonra olursa meselâ, fiyatların düşmesi veya malda vukû bulan bozukluk ya da yangın gibi tabîî bir afet nedeniyle zarar meydana gelirse, böyle bir zarar kârdan kapatılır.

Kuvvetli olan görüşe göre, sermaye ile kâr edildiği andan itibaren, çalıştırıcı bu kârda hak kazanır. Ancak bütün ticaret malını satıp sermaye nakite dönüştürüldükten sonra kârı bölüşürler. Çünkü malın satışından önce zarar vukû bulabilir. Tabii ki o zaman kârdan düşürülür.

AKDİN SONA ERMESİ:

Mudârebe akdinin bağlayıcı olmadığını ve tarafların istedikleri zamana fesh etme hakkına sahip olduklarını söylemiştik. Binaenaleyh tarafların birinin feshi ya da ölümü, delirmesi ve sermayenin telef olmasıyla mudârebe akdi sona ermiş olur.

Akid fesh edildikten sonra, çalıştırıcı artık herhangi bir şey satın alamaz. Elindeki malı satmak suretiyle tasfiye eder ki, kâr belli olsun.

Sermaye sahibi ölür veya delirirse, yine kârın belli olması için çalıştırıcı malı tasfiye eder. Şayet çalıştırıcı ölür veya delirirse, vârisleri sermaye sahibinin izniyle malı tasfiye edebilirler.

ANLAŞMAZLIK HÂLLERİ

1. *Sermaye sahibi ile çalıştırıcı arasında kâr hususunda anlaşmazlık çıkarsa; çalıştırıcı: "Hiç kâr etmedim veya bu kadar kâr ettim."* dese, sözü yeminiyle geçerlidir. Çünkü asl olan kârsızlıktır. Şayet muayyen bir miktar kâr ettiğini ikrar eder, sonra hesabı yanlış yaptığını söylerse, bu sözü kabul olunmaz. Çünkü bu, başkasına ikrar olunan bir haktan dönmektir ki, kabul edilmez.

2. *Birşeyin satın alımında anlaşmazlığa düşerlerse; sermaye sahibi; "Kîrâd ortaklığına satın aldın."*, çalıştırıcı ise; *"Hayır, kendim için satın aldım."* dese veya aksi iddia edilse; bu durumda çalıştırıcı eğer kendi zimmetiyle satın almışsa sözü yeminiyle geçerlidir. Çünkü kendisine güvenilmiştir ve kendi işini daha iyi bilir. Fakat eğer böyle bir alımı kîrâd sermayesiyle yapmışsa, sözü kabul olunmaz ve bu alım kîrâd ortaklığına ait olur.

3. *Verilen sermaye miktarı veya cinsi hususunda anlaşmazlık çıkarsa; yine çalıştırıcının sözü yeminiyle geçerlidir. Çünkü asl olan, çalıştırıcının iddia ettiği miktardan fazlasının verilmeyişidir.*

4. *Sermayenin telefî hususunda anlaşmazlık olursa; sermaye sahibi; "Kusur ve ihmalin sebebiyle telef oldu."* çalıştırıcı da; *"Hayır, kusur ve ihmâl ile değil."* diye iddia ederlerse, çalıştırıcının sözü yeminiyle geçerlidir. Çünkü kendisine güven duyulmuş ve asl olan

hiyanet etmeyiştir.

5. Sermayenin iadesi hususunda anlaşmazlık çıkarsa; çalıştırıcı; "İade ettim." sahibi ise; "Hayır, iade etmedin." deseler, yine çalıştırıcının sözlü yeminiyle geçerlidir. Çünkü kendisine güvenilmiş ve güvenilen her kimse; kendisine güvenen kimsenin malını iade ettiğini iddia ederse, sözlü yeminiyle geçerli sayılmıştır.

6. Şart koşulan kârın miktarında anlaşmazlık çıkarsa; mesela; "Dörtte biri mi, yoksa üçte biri mi?" Bu durumda herbiri iddia ettiğine yemin eder.Çünkü herbiri dâvâcı ve dâvâlı durumundadır.Herbiri kendi dâvâslı durumundadır.Herbiri kendi dâvâsının isbatı ve diğerinin iptali için yemin eder.İkisi de yemin ederse, kârın tümü sermaye sahibinin olu, çünkü sermayesinin nemâsıdır.Çalıştırıcıya da emeği karşısında emsal ücreti verilir.

F) VEDİA (EMANET)

Vedia; muhafaza edilmek üzere başkasının yanına bırakılan şeye denir.Buna *emanet* de denir.

Meşrûiyeti: Kitap,Sünnet ve icmâ ile meşrû kılınmıştır.Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: "*Hiç şüphesiz Allah size, emanetleri ehline teslim etmenizi emreder.*" (11)

Peygamberimiz (s.a.v) de şöyle buyurmuştur:"*Sana emanet bırakana emaneti teslim et.Sana hıyanet edene de hainlik yapma.*" (12)

İcmayâ gelince; Sahâbiler'in zamanından itibaren her asırda İslâm âlimleri, vedîanın câiz ve meşrû olduğu hususunda görtüş birliği içinde olmuşlardır.

Hikmeti: Vedîanın meşrû oluşunun hikmeti; müslümanlara kolaylık olması,onlara gelecek olan zararı ve zorluğu önlemektir.İnsanlar zaman zaman mallarını korumak ve eşyalarını muhafaza etmek hususunda birinin diğerine yardımda bulunmasına çok ihtiyaç duyarlar.

Şöyle ki; bazen birinin elinde mal veya para olur ve bunu muhafaza

(11) Nisâ: 58.

(12) Ebû Dâvûd: 3535; Tirmizî: 1264.

etmek üzere imkânı veya enmiyetli bir yeri bulunmaz veya kötü niyetli kimselerden korumaktan acizdir. Diğer taraftan başka biri malı koruma imkânına sahip ve aynı zamanda malına veya deposuna zararlı ve kötü niyetli kimseler yaklaşmaya cüret edemez.

İşte böyle durumlarda emanet etmek ve teslim olmak ihtiyacı duyulur, hem kolaylık olsun ve hem de gelebilecek zarar önlensin diye meşrû kılınmıştır.

Hükmlü: Vedîada asl olan müstehablık, yani sünnettir. Kendine güven duyan ve bizzat kendini emin hisseden ve emaneti koruma gücüne sahip olan bir kimsenin emanet alması sünnettir.

Vâcib: Bazen kabulü vâcibdir. Şöyle ki; kendisine emanet arzedilen bir kimse, emin olup, koruma gücüne sahip ve bu evsafa haiz başkası bulunmuyorsa, emanetin kabulü kendisine vâcibdir. Çünkü kabul etmezse malın zayi olmasına sebep olacaktır. Peygamberimiz (s.a.v), malın zayi edilmesine sebep olmayı yasaklamıştır. Hem de bir müslümanın, diğer müslüman kardeşinin canını ve kanını muhafaza etmesi nasıl vâcib ise, malını da tehlikelerden koruması aynen vâcibdir.

Haram: Bazen de emanetin kabulü haramdır. Kendisine arzedilen bir emaneti korumaktan aciz olduğunu bilen bir kimsenin, emaneti kabul etmesi haramdır. Çünkü durumu böyle olduğu hâlde kabul ederse, mal zayi olur.

Vedîa akdinde lazım gelen hükümler:

Emanet edilen şey teslim alınıp, akid sahih olduktan sonra, aşağıdaki şu hükümler emanete lazım gelir:

1. Gerektiği şekilde korunması vâcibdir: Şöyle ki; emânetçinin, münasip bir yerde ve örfe uygun bir şekilde emaneti bizzat muhafaza etmesi vâcibdir. Oğlu veya karısı gibi bir başkasına muhafaza ettirmesi câiz değildir. Çünkü sahibi, onun emniyetine razı olmuş ve malını ona emanet etmiş, başkasının emniyetine razı olmamış demektir. Fakat bir başkasının yanına bırakması için de izin vermişse câizdir.

Keza ani bir yolculuktan veya yangının çıkması gibi bir mazeretten dolayı ve bu durumda sahibine teslim etme imkânına sahip değilse; sahibinden izin almadan başkasının yanına bırakabilir.

2. Vedfa akdl câiz bir akiddir: Yani bağlayıcı değildir. Vedfa sahibi istediği zaman emanetini talep edebilir ve alan da istediği zaman geri verebilir.

Bir kimse emanetini istediği zaman, emanetçinin imkân nisbetinde hemen iadesi vâcibdir. İadesinden maksat, taşıyıp sahibine götürmesi değildir; sahibine alma imkânını sağlamasıdır.

3. Emanetçi, emin olmalıdır: Böyle olunca, yanındaki emanet telef olduğu takdirde prensip olarak tazminat ödemekle yükümlü değildir. Ancak muhafazasında kusuru ve ihmali olursa, bedelini ödemek zorundadır. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Emanetçi üzerine tazminat yoktur. Meğerki kasıtlı ve kusurlu olursa.*"⁽¹³⁾

Eğer emanetçiye mutlak olarak tazminat lazım olsaydı, hiçbir kimse emaneti kabul etmezdi. Bu durum da insanların zorluk görmesine sebep olurdu.

Şu hâlde emanet sahibi, emanetçinin mutlak olarak, yani ihmali olur olmaz, emanet telef olduğu zaman tazminat ödeyeceğini veya mutlak olarak hiç ödemeyeceğini şart koşarsa, emanetçilik akdi sahih olmaz.

Emanet, hangi hâllerde ödettirilir?

Emanetçi, emin kimsedir. Kusuru veya muhafazasında ihmali görülmediği sürece telef veya zayi olması hâlinde ödettirilmez. Asl olan budur. Fakat aşağıdaki hâllerde emanet ödettirilir:

1. Emanetçinin, emaneti başka bir şahsın yanına bırakması: Yukarda belirttiğimiz gibi emanet sahibinin iznini almadan veya mazeretsiz olarak, emaneti başkasının yanına bırakır ve o şahsın yanında telef olursa, tazminatını ödemekle yükümlüdür.

2. Gereği gibi korumaması: Emanetçinin, örf ve âdete uygun olarak emaneti muhafaza etmesi vâcibdir. Meselâ; emin bir yerde bulundurması, elbise ve yün ise onu havalandırması ve ilaçlandırması ya da güneşlendirmesi, hayvan ise ona yem vermesi gerekir. Bunları yapmadığı takdirde emanet telef olursa, tazminatını ödemek zorundadır.

3. Kullanması ve ondan faydalanması: Eli altındaki emaneti kullanması ve ondan yararlanması sebebiyle telef olursa tazminatını öder.

Bir de ayırt edilemez bir şekilde malına karıştırır ve bu yüzden telef olursa, yine tazminatını öder.

4. Sefere çıkarması: Emanetçi, emaneti sahibine veya güvenilir bir başkasına teslim etmeye imkânı olduğu hâlde, teslim etmeden emaneti yanına alıp sefere çıkar ve bu yüzden telef olursa, tazminatını öder. Çünkü emaneti, emniyet içinde bulunduğu bir yerden, daha az emniyetli bir yere nakledip, zayi olmaya maruz bırakmıştır.

Eğer ani yolculuğa çıkar ve emanetin iadesi için sahibini veya güvenilir bir başkasını bulamazsa, bu mazeretten dolayı emaneti beraberinde götürebilir. Çünkü muhafazası bakımından beraberinde götürmek, güvenilmeyen bir kimsenin yanına bırakmasından daha ihtiyatlıdır.

Ölüm döşeginde olanın durumu, aynen yolculuğa çıkan kimsenin durumu gibidir. Binaenaleyh ölüm döşeginde bulunan bir kimsenin eli altında emanet olursa, sahibi veya güvenilir bir başkasını bulamazsa; emanetin sahibine verilmesi için vasiyet eder. Vasiyet etmez ve ölümünden sonra telef olursa, malından tazminatı yapılır. Çünkü zayi olmaya maruz bırakmıştır.

5. Mazeret olmadan inkâr etmesi: Emanet sahibi emanetini geri istediğinde; emanetçinin hiçbir mazereti yok iken onu inkâr edip, teslim etmez ve bu arada emanet telef olursa, tazminatını ödemek zorundadır. Çünkü bu gasp olur ve gâsıbın eli altında bulunan şey tazminatlıdır.

Eğer bir mazeretten dolayı inkâr ederse, meselâ; zalimin biri o emanet malını zorla sahibinden alacaksa, bu durumda emanetçi zararı önlemek için emaneti zahiren inkâr ederse ve bu arada telef olursa tazminatını ödemez.

6. İsteyince, geri vermemesi: Emanetin, iki taraf için bağlayıcı bir akid olmadığını söyledik. Binaenaleyh sahibi istediği vakit alabilmeli ve emanetçi de buna imkân vermelidir. Sahibi emanetini istedikten sonra, emanetçi geri vermez ve bu arada telef olursa, tazminatını ödemek zorundadır.

Eğer bir mazeretten dolayı iadesini ertelerse, meselâ; öyle bir vakitte istemiştir ki, o vakitte iadesi mümkün değildir veya iade ettiği takdirde zalimin birinin sahibinden zorla alacağından korkarsa, tehir

etmesiyle telef olursa tazminatını ödemez.

7. Sahibinin şartlarına muhalefet etmesi: Emanet sahibi, muayyen bir yerde veya belirli bir şekilde muhafaza etmesini ister ve emanetçinin de bu isteğine muhalefeti sebebiyle emanet telef olursa, tazminatını ödemek zorunda kalır.

Bütün tazminatlı hâllerde emanetçi; varsa emanet malın aynısını, yoksa kıymetini öder. Hem de, emanet edildiği günden telef olunduğu güne kadar en yüksek olan kıymeti ödemek zorundadır.

Taraflardan birinin ölmesi, delirmesi veya emanetçinin geri verip, sahibinin teslim almasıyla vedâ akdi sona ermiş olur.

G) LUKATA (BULUNTU ŞEY)

Lukata; bir kimseye ait olmayan bir yerde bulunan, sahibi bilinmeyen ve koruma altına alınmayan mala denir. Kısacası, *buluntu eşya* demektir.

Meşrûiyeti: Bu durumda olan kayıp malı almak meşrûdur. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v)'den bunun hükmü sorulduğu zaman şöyle buyurmuştur: "*Onun kesesini ve bağını belle, sonra onu bir seneye kadar tanıt, ilân et. Sahibi bilinmezse onu harca ve kıymeti senin yanında emanet olarak kalsın. Günün birinde gelip istetse kendisine ver.*" (14)

Hikmeti: Kayıp birşeyi yerden almanın meşrû oluşunun hikmeti; insanlara kolaylık, yardımlaşma ve buna duyulan ihtiyaçtır. Hiç şüphesiz, herhangi birşeyini kaybeden bir kimse, onun için üzülür ve çoğu kez nerede kaybettiğini, hangi yerde unuttuğunu hatırlamaz ve bu yüzden bulmak için zorluk çeker. Hele bu arada bazen emniyetli olmayan birinin kayıp malı almasıyla sahibi bütünü kaybetmiş olur.

Lukatanın meşrû olmasında insanlara kolaylık ve yardım mevcuttur. Çünkü kayıp malı bulan ve Şeriat'a göre hareket eden bir kimse, sahibine yardımcı olur. Bu sayede insan kayıp malını bulunca gönlü ferahlar ve sıkıntısı gider. Bu yüzden de kayıp malı bulanın, Allah (c.c) katında ecir ve sevabı olur. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle

buyurmuştur: *"Her kim dünyada müslüman kardeşinin sıkıntılarından bir sıkıntı giderirse, Allah ondan kıyamet sıkıntılarından bir sıkıntı giderir."* (15)

Lukatanın meşrû olması sayesinde insanlar emniyet ve huzur dolu bir hayat sürdürür. Zira mallarının koruma altında olduğunu bilirler. Hatta koybalsa dahi, tekrar kendilerine iade edileceğine inanırlar. Böylece aralarındaki kardeşlik ve dostluk bağları kuvvet bulur.

Hükmi: Kayıp birşeyi bulan kimse, kendi nefesine güvenip, hıyanet etmiyeceğini bilirse, onu muhafaza etmek gayesiyle alması sünnettir.

Kendi nefesine güvenmiyorsa alması mekruh, hıyanet edeceğini bilirse haramdır. Peygamberimiz (s.a.v) buna işareten şöyle buyurmuşlardır: *"Kayıp malı ilân edip bildirmeden barındıran kimse dalâlettedir."*(16) Şayet o yerde kendisinden başka emin bir kimse bulunmuyor ve o şeyi almadığı takdirde kayıp olacağını yakînen biliyorsa, o zaman buluntuyu alması vâcib olur. Çünkü müslümanın malını muhafaza altına almak vâcibdir.

Kayıplarda iade alınabilen ve alınamıyan şeyler:

Kayıp ya hayvan veya başka birşey olur. Kayıp hayvan ise bakılır:

a. Deve ve at gibi kendi gücüyle veya ceylan ve tavşan gibi süratli koşmasıyla kendi kendini koruyabilenlerden ise, çölde bulunursa alınması câiz değildir. Şayet şehir veya köy gibi iskan edilen yerlerde bulunursa alınması câizdir.

b. Kayıp olan şey; şayet koyun ve keçi gibi kendini koruma gücüne sahip olmayan hayvanlardan olursa veya hayvandan başka birşey ise; çölde veya iskan edilen yerlerde olsun ya da olmasın nerede bulunursa alınması câizdir.

Haremde bulunan şey: Mekke Haremi'nde bulunan şey, sadece muhafaza edip ilân etmek üzere alınabilir. Temellük edilmesi câiz değildir. Yani onu bulan hiçbir zaman o buluntuya mâlik olamaz. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Mekke'deki kayıp şeyin,*

(15) Müslim: 2699.

(16) Müsned: Ahmed: '360.

ancak daima ilân etmek üzere alınması helâldir." (17)

Şahit tutmak: Esah olan kavle göre, kayıp malı bulan bir kimsenin onu aldığına dair şahit tutması vâcib değildir. Ancak bulmuş olduğu malın bazı vasıflarını, bir veya iki âdil kimseye anlatması ve şahit tutması müstehabdır.

Bulunan şey, sahibinin ondan vazgeçtiği, yani mal sayılamıyacak kadar az birşey olursa, tanıtıp ilân edilmesi lazım değildir. Böyle birşeyi bulanın alması câizdir. Fakat bir kıymete haiz olup, sahibinin ondan vazgeçmeyeceği tahmin edilen birşey olursa, tanıtılıp ilân edilmesi vâcibdir.

İlân keyfiyeti, müddeti ve yeri:

Kayıp birşeyi bulan kişi, günün şartlarına göre münasip bir şekilde cinsini ve niteliğini tanıtır. Çok değerli birşey ise, bir seneye kadar onu tanıtmaya çalışır. Şöyle ki bir haftaya kadar günde iki defa, ikinci hafta günde bir defa, sonra yedi hafta tamamlanıncaya kadar haftada bir defa, daha sonra sene sonuna kadar ayda bir defa ilân yapar veya yaptırır.

Bu ilân keyfiyeti bir içtihadıdır. Müctehid âlimler, buluntunun bu şekilde tanıtılıp ilân edilmesini müstehab olarak görmüşlerdir. Ancak vâcib olan tanıtım, örf ve âdete göre (bugün belediye hoparlörlerinde olduğu gibi) yapılan ilândır. Öyle ki bu ilân hak sahibine ulaşacak bir şekilde olmalıdır.

Genel olarak ilân çarşılarında (belediye hoparlörlerinde), halkın toplandığı yerlerde ve camilerin kapıları önünde olmalıdır. Daha çok o şeyin bulunduğu yerde yapılmalıdır. Çünkü sahibi genellikle o yere gider ve kayıbını araştırır.

Ancak caminin içinde kayıp şey için ilân yapmak mekruhtur. Çünkü bu, namaz kılanları ve zikir yapanları şaşırtır. Peygamberimiz (s.a.v); "*Camide kayıp şey için ilân yapan adamı işiten; 'Allah kayıbını sana çevirmesin, çünkü camiler bunun için bina edilmemiştir.'*" (18) buyurarak bunu yasaklamıştır.

Kayıp birşeyi bulan kimse bizzat ilân yapabileceği gibi, başkasıyla

(17) Buhârî: 21301; Müslim: 1355.

(18) Müslim: 568.

da yaptırabilir. İlâna masraf gerekirse öder ve sahibi çıktığı zaman ondan alabilir.

Buluntu cinsi ve onunla tasarruf keyfiyeti:

Buluntu hayvan ise, bulan kişi dilerse hakimın izniyle, hakim yoksa başkasının şahâdetiyle yemini verir ve sahibi çıktığı zaman masrafını alır. Dilerse satar ve parasını saklar. Dilerse de onu hemen temellük edip keser ve sahibi çıktığı zaman kestiği günün kıymetiyle parasını öder.

Hayvandan başka birşey ise ve saklanması mümkün olmayan, yani çabuk bozulan şeylerden olursa; bulan kişi dilerse onu temellük eder ve sahibi çıktığı zaman parasını verir ya da satar ve parasını muhafaza eder.

Şayet bozulan şeylerden değilse, ilân için bekletilmesi lazım olan müddete, yani bir seneye kadar muhafaza eder. Bundan sonra sahibi için hangisi daha iyi ise onu yapar. Satması daha iyiye, onu satar ve parasını muhafaza eder. Dilerse de o müddetten sonra temellük eder ve ilerde sahibi çıkarsa bedelini öder.

Kayıp şeyin kendisine ait olduğunu iddia eden bir kimse ortay çıkınca; bulan kişi ona vasıflarından sorar, bütün vasıflarını sayıp, söyleyip de o malın ona ait olduğuna kanaat getirildikten sonra kendisine verilir.

H) REHİN (İPOTEK)

Rehin; borç karşılığında bir malı teminat olarak bırakmaktır ki, o borç ödenmediği takdirde o mal ödeme yerine geçebilsin. Kısacası buna ipotek diyoruz.

İpotek olarak bırakılan mal, o borcun güvence altına alınması içindir. Borç sahibi artık alacağının kayıp olmayacağı hususunda güven içinde ve ileride kendisine verileceğine de mutmain olur.

Şu hâlde rehin olarak verilen mal, alınacak borç karşılığında bırakılır. Şöyle ki, borçlu zamanında borcunu verme imkânına sahip olmazsa, alacaklının o rehin maldan alacağınının karşılığını alma imkânı olur; satıp parasından borcunu alır.

Meşrûiyeti: Rehin, câiz ve meşrûdur. Her zaman ve her asırda İslâm âlimleri bu hususta icmâ etmiş, yani câiz olduğu hususunda görüş birliği içinde olmuşlardır. Deliller Kitap ile Sünnet'tir. Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Eğer seferde olur da yazacak birini bulamazsanız, borçludan alınmış rehinler yeterlidir."*⁽¹⁹⁾ Bu âyet, alacağın güvence altına alınması bakımından rehinlerin, yazma yerini tuttuğuna delâlet eder. Bu da meşrûiyetine işarettir.

Hiz. Âişe (r.a) da şöyle demiştir: *"Rasûlullah (s.a.v) vefat ettiğinde zirhü otuz ölçek arpa karşılığında bir yahudinin yanına rehin olarak bulunuyordu."*⁽²⁰⁾

Hükmü: Rehin, câiz bir akiddir. Mükellef ister bunu yapar, istemezse de yapmaz. Zira rehin, hakkın güvence altına alınması için meşrû kılınmıştır. İnsan kendi hakkını güvence altına alabilir de, itimadından dolayı almaya bilir de...

Hikmeti: Allah-u Teâlâ'nın Şer'î Şerifi insanlara kolaylık, zorlukları aşmak ve yararlarını düzenlemek üzere sunulmuştur. Zira insanlar kendi aralarında iş yaparken birtakım eşyaları almak istediğinde, çoğu kez nakit paraları olmadığı için alamazlar. Bu nedenle borç olarak nakit para veya satın aldıkları şeyin parasını tecil etme ihtiyacını duyarlar. Bu arada güvencesiz olarak, kendilerine mal vermek üzere güvenecek kimseyi bulamazlar. Çünkü mal sahibi, malın karşılığını rahat bir şekilde alabilmek için güvence ister. Anlaşmazlığa ve dâvâya düşmeyi de istemez. Şahit ve yazıyla yetinmez, kefâlete de razı olmaz. Yanına rehin olarak bir malın bırakılmasını ister. İhtiyaç sahibi de buna razı olur. Birşeyini rehin olarak bırakır ve ihtiyacını alır. Bu şekilde her iki tarafın işleri gerçekleşir ve aralarındaki teamül kolaylaşır. İşte rehin bu maslahatlar için meşrû kılınmıştır.

Rehin edilenin şartları:

Rehin olarak bırakılan şeyin câiz olabilmesi için şu şartlara haiz olması lazımdır:

1. Ayn olması: Yani gözle görülebilen ve elle tutulabilen bir mal olması şarttır. Şu hâlde; evinde oturma hakkı gibi bir menfaati rehin etmek sahih olmaz. Çünkü menfaat zamanın geçmesiyle telef olur.

(19) Bakara: 283.

(20) Buharî: 2579.

Bununla güvence olmaz.

2. Satılmaya kâbil olması: Yani alış veriş konusunda satılacak mala şart koşulan şartlar, rehin olarak bırakılan mal için de şarttır. Şöyle ki; rehin edilen şeyin akid esnasında mevcut olması, Şer'an kıymeti olması, teslim etme imkânının bulunması ve rehin verenin mülkiyeti altında bulunması şarttır.

Binaenaleyh, koyunlarının doğuracağı yavruları rehin etmek sahih değildir. Çünkü akid esnasında mevcut değildir.

Köpek veya domuzu rehin bırakmak sahih olmaz. Çünkü Şer'an kıymeti olan bir mal değildir.

Falan adamın zimmetindeki alacağı rehin etmek geçerli olmaz. Çünkü teslim etme imkânına sahip olmadığından, alacağı rehin etmek câiz değildir.

Keza satın almak üzere ısmarlanan şeyi rehin etmek; mülkiyetinde bulunmadığı için sahih değildir.

Ancak rehin olarak bırakılan malın tümüne sahip olmak şart değildir. Şu hâlde; ortakların biri kendi hissesini rehin olarak bırakabilir.

Rehin edilen şeye bağlı hükümler:

a. Rehın akdi, teslim ve alımdan önce câiz bir akiddir. Rehın edilecek şey, rehın edenin elinde bulunduğu müddetçe rehın olarak vermekten geri dönebilir. Ancak rehını alan şahıs kabzettikten sonra, veren şahıs verdiği rehını geri alamaz. Ancak alanın rızası olursa alabilir.

b. Rehın edilen şey, alanın yanında emânet durumundadır. Kusur ve ihmali olmadan telef ya da zayi olursa tazminatını ödemez. Verdiği borçtan hiçbir şey düşürölmez. Sahibinin kesesinden gider. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: لَهْ غَنِمَةٌ وَحَلِيَّةٌ غَرَمَةٌ

"Kâr ve menfaati sahibine aittir, tazminatını da o öder."⁽²¹⁾ Tazminatı da telef ve zayi olması sebebiyle ödenir.

c. Rehın edilen şeyin, alanın yanında kalması onun hakkıdır. Fakat rehinden yararlanma sahibinin hakkıdır. Bunun için yararlanma isteği olursa, alanın izniyle ondan yararlanır ve tekrar alana iade eder. Zira Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Rehın edilen şey sahibinden

(21) El-Ümm: 3/147; Darekutnî: 133.

alıkonulmaz; menfaati onundur (telef olursa) tazminatı da o öder."(22)

Başka bir hadiste Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur:

"لا يَخْلُقُ الرَّهْنُ مِنْ صَاحِبِهِ الَّذِي رَهْنَهُ، لَهُ غَنَمُهُ وَعَلَيْهِ غَرَمُهُ." "Rehin olarak bırakılmış binek hayvanına binilir, rehin olarak bırakılmış sağmal hayvanın da sütü içilir. Hayvana binene ve sütü içene de onu beslemek şart olur."(23) Menfaatten yararlanmak sahibine ait olduğuna göre, hayvana o biner ve sütü de o içer.

Hatta akidle birlikte rehinin menfaati, alana şart koşulursa, kuvvetli görüşe göre rehin akdi geçersiz sayılır. Ancak şart koşmadan rehine sahibi, alana menfaatten yararlanma iznini verirse, ondan yararlanması câizdir.

d. Rehini muhafaza etmek ve onu zararlardan korumak alana aittir. Çünkü rehinin korunması onun yararadır ki, sahibinden alacağını alamazsa, hakkını o rehinden alır. Ancak rehin olan hayvana yem vermek, evi tamir etmek gibi rehinin bakım ve masrafı sahibine aittir. Çünkü menfaatinden sahibi yararlanır. Hatta rehinin helâk olmaması için bu masrafa zorlanır ki, rehin alanın hakkı muhafaza olunsun.

e. Rehini eden tüm borcunu ödedikten sonra, rehini almaya hak kazanır. Bu durumda alanın da teslim etmesi vâcib olur. Vadesinden önce borcunu verirse, yine hüküm aynıdır. Borcunu taksitle öderse, tamamını ödemediği rehini alamaz. Hatta rehin, bölünmeye kâbil olsa dahi, ödediği her taksit karşılığında bir parçasını da alamaz. Üstelik akidde bunu şart koşarsa, akid geçersiz olur.

f. Borcun vadesi gelir ve rehin bırakan kişi borcunu vermezse veya ödeme imkânına sahip olmazsa ve bu arada rehini alan kişi alacağını talep ederse, rehin edilen mal satılır ve alacağını alır.

Bu durumda rehini satma hakkı, sahibine veya vekiline aittir. Çünkü mal onundur. Ancak rehin alan kişinin izni de şarttır. Zira onun da rehinin kıymetinde hakkı var ve alacağını onun kıymetinden tahsil edecektir.

Eğer o kişi satmaya izin vermezse, dâvâ hakime götürülür. Hakim kendisine; *"Ya izin ver veya alacağından vazgeç."* diye emreder. Bunlardan bir tanesini yapmazsa; rehin sahibinin zararını önlemek üzere,

(22) a.g.e

(23) Buhârî: Rehn 4; Tirmizî: Büyü: 31.

zor kullanıp rehini satar ve parasından borcunu öder.

Şayet rehin sahibi satılmasını istemezse, hakim kendisine; "*Ya satacaksın veya borcunu başka bir yerden vereceksin.*" diye emreder.

Eğer rehin sahibinin başka bir malı olur ve satılması mümkün olmakla birlikte borcunu kapatmaya yeterli ise; rehinin satılması için zorlanamaz. Çünkü vâcib olan borcunu kapatmasıdır, artık nereden kapatırsa kapatabilir.

Rehin eden kişi, rehin alana rehinin satılması için izin verirse ve sahibinin huzurunda satarsa sahihtir, yoksa gıyabında satarsa sahih olmaz. Çünkü olabilir ki, acele edip ucuza verilir.

g. Hayvanın semizliği veya karnındaki yavru gibi rehine bitişik fazlalıklar ya da hayvandan doğan yavru, evin kirası, arabanın kazancı gibi ayrılık fazlalıklar, rehin edilen şeye tâbi olup rehin edene aittir.

Bitişik fazlalıklar rehin olarak kalır. Fakat meyve, yavru ve süt gibi ayrık fazlalıklar, rehine tâbi tutulmaz ve rehin olarak alıkonulmaz. Bunlar rehin edenin hakkıdır, bunlarla tasarruf edebilir. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v); "*Kâr ve menfaat rehin edene aittir.*" diye buyurmuştur.

h. Rehin eden ve alan kişilerden her ikisi; rehin edilen şeyin âdil bir kimsenin yanına konulmasını isteseler veya bunu şart olarak koşsalar câizdir. Bu âdil kişi rehini, birinin izni olmadan diğerine veremez.

I. KEFÂLET VE DAMÂN (YÜKÜMLÜLÜK)

Kefâlet; başkasının zimmetinde sabit olan bir hakkı ödemeyi veya zimmetinde başkasına ait bir hakkı bulunan kimsenin onu getirmesi ya da birisinin hak sahibine vermesi gereken şeyi getirip sahibine teslim etmesini üstlenmektir. Fıkıhta buna "*damân*" (*yükümlülük*) de denir.

Bu tarife göre kefâlet ya da damân üç şekilde olur.

Kefâletin Çeşitleri:

1. **Borç Kefâleti:** Bir insanın zimmetinde sabit olan borca kefil olmak. Öyle ki borçlu insan, borcunu zamanında ödemediği takdirde, kefâleti üstlenen şahıs ödemeye mecbur kalır.

2. Beden Kefâleti: Zimmetinde borç veya kısas (ceza) bulunan bir kimseyi, hak sahibinin yanına veya mahkeme meclisine getirmeyi üstlenmektir.

3. Eşya Kefâleti: Başkasının elinde bulunan bir şeyi sahibine getirip, teslim etmeyi üstlenmektir.

Meşrûiyeti: Kefâlet câizdir. Kefâleti üstlenen bir kimse kendinden emin ve bunun sebebiyle kendisine bir zarar gelmesinden korkmuyorsa, üstlenmesi mendubdur.

Kefâletin meşrûiyetiyle ilgili birçok hadis vardır. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v); adamın birine 10 dinar için kefil olmuşlardır.⁽²⁴⁾

İslâm âlimleri de, bu ve diğer hadislerle dayanarak, kefâletin meşrûiyeti hususunda, her asırda görüş birliği içinde olmuşlardır.

Hikmeti: Müslümanlara kolaylık olması ve aralarında yardımlaşmayı gerçekleştirmektir. Zira insanın bazen çok muhtaç olduğu bir malı satın almayı istediği hâlde parası bulunmayabilir; satıcı da onu tanımadığı için vadeli satmaz ve bu durumda satın alabilmek için kefile ihtiyacı olur. İnsanın bazen de borç almaya çok ihtiyacı olur, fakat borç vermek isteyen kefil talep eder. Bazen de insan suçlu düşer, cezalandırılması gerekir; fakat memleketinden uzak bulunduğu için üzerindeki hakları veya yanında bulunan emanetleri edâ etmek üzere zamana ihtiyacı olur, gidip gelinceye kadar kendisine kefil lazım olur. Ve buna benzer kefâlet ihtiyaçları doğabilir... İşte kefâlet bunun için meşrû kılınmış ve bunun hikmeti de açıktır. Buna ihtiyaç da çoktur.

KEFALETİN HÜKÜMLERİ

Kefâletin hükümlerini çeşitlerine göre ayrı ayrı şöyle sıralayabiliriz:

Borca Kefâlet Etmenin Hükümleri

Yukarda tarifi yapılan bu çeşit kefâletin birkaç hükmü vardır. Bunları şöyle özetleyebiliriz:

1. Alacaklı, hakkını hem borçludan ve hem de kefilden isteyebilir: Şu hâlde; bu kefâletten maksat, aslî borçlunun zimmetinin ibrâ edilmesi değildir. Bunun içindir ki, kefâlet akdinde aslî borçlunun

(24) İbn-i Maceh: 2406.

zimmetinin ibrâ edilmesi değildir. Bunun içindir ki, kefâlet akdinde aslî borçlunun zimmetinin borçtan ibrâ edilmesi şart koşulursa, yani kefil; "*Falan borcu, ben ödemek şartıyla kefil oldum.*" derse, kefâlet sahih olmaz.

Vade bitiminde aslî borçlu ile kefilin, yani ikisinin durumları müsaait olursa, alacaklı hangisinden isterse hakkını talep edip alabilir. Çünkü aslî borçlunun, asıl itibarıyla o borç zimmetinde sabittir. Kefile gelince; Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: **«الْزَمِمُ غَارِمٌ»** "Kefil, borcu ödemek zorundadır." (25) Binaenaleyh aslî borçlu, borcunu ödemezse, kefiliden istenir ve ondan alınır.

2. Aslî borçlunun ibrâsı, kefilin ibrâsını da gerektirir: Hak sahibi olan alacaklı, aslî borçluyu ibrâ ederse, yani alacağından vazgeçerse, kefil de ibrâ edilmiş olur. Artık alacağını kefiliden de isteme hakkı kalmaz. Fakat alacaklı, alacağını daha almadan önce kefilini ibrâ ederse, aslî borçlunun zimmeti ibrâ olunmaz.

3. Kefilin aslî borçludan talep hakkı: Alacaklı, borcunu kefiliden istediği zaman bakılır: Eğer kefil, aslî borçlunun talebiyle kefâleti kabul etmişse, ona başvurup borcu isteme hakkına sahiptir. Yok eğer aslî borçlunun izni ve haberi olmadan kefil olmuşsa, ondan hiçbir şey talep edemez.

4. Vadeli borcun, ölümle edâsı gerekir: Borçlunun veya kefilin ölümüyle vadeli borç ölenin hakkında peşin hükmü alır. Çünkü ölüm vadeyi iptal eder. Ancak ikinci taraf için vade hakkı bâki kalır.

Şöyle ki; eğer borçlu ölürse, kefil ölenin mirasından alacaklının hakkını kendisini kefâletten ibrâ etmeden talep eder. Çünkü vadenin bitimine kadar miras eriyebilir; o zaman bu hakkı kendisi öder.

Şayet ölen kefil ise ve alacaklı hakkını kefilin bıraktığı miras malından alırsa; vade dolmadan önce kefilin vârisleri aslî borçludan birşey talep edemez. Çünkü aslî borçlu hakkında henüz vade bitmemiştir.

5. Kefil ödediğini, aslî borçludan alır: Kefil, aslî borçlunun talebiyle kefâleti üstlenmişse, alacaklıya ödediği borcu alır. Bu arada kefil ödediğinden fazla talep edemez. Şayet borçtan fazla birşey öderse, ancak miktarı kadar alabilir.

(25) Tirmizî: 1265.

Şayet kefil, alacaklı ile bir sulh anlaşması yapar ve borcun bir kısmını verirse, meselâ; bin lira yerine beş yüz lira öderse, aslî borçludan beş yüz lira talep edebilir. Üzerine sulh anlaşması yapılan şey bin yüz lira değerinde olursa, borçludan sadece bin lira alabilir.

Beden Kefâletinin Hükümleri

Beden kefâleti; zimmetinde borç bulunan veya kendisine ceza gereken kimsenin kefâletidir. Zimmetteki borç miktarı kefil tarafından bilin sin veya bilinmesin, böyle bir kefâlet sahihtir. Çünkü bu, mala değil bedene kefâlettir. Binaenaleyh kefilden mal değil, kefâlet edilen kişi istenir.

Ceza kefâletine gelince; ceza kısas gibi kul hakkından dolayı gereken bir şeyse câizdir. Çünkü kısas bedene bedeldir. Fakat ceza, zina ve içki gibi Allah (c.c) hakkından dolayı gerekli kılınmışsa, kefâleti sahih değildir. Zira bu hususta bizden istenilen, bu suçları önlemek ve buna giden yolları kapatmaktır. Bu suçlara kefâlet ise, yapılmasına cüret vermek ve sahasını genişletmek olur.

Beden kefâletiyle ilgili diğer hükümler de şöyledir:

a. Bir kimse, birinin teslimi için kefil olur ve muayyen bir zamanda teslim edeceğini şart koşarsa, tayin ettiği zamanda teslim etmesi lazımdır. Teslim etmezse, hakim kefil hapseder.

Kendisine kefâlet edilen şahıs kaçır ve kefil yerini bilmezse, teslimi için zorlanmaz. Çünkü yerini bilmediği için teslimi imkânsızdır. Yerini bilir ve yol emniyetli ise, gidip getirmesi gerekir. Gidip gelinceye kadar, örf ve âdete göre kendisine mühlet verilir. Bu mühletten sonra getirmezse, yine hapsedilir. Bu hapis cezası, kaçanın durumu belli oluncaya kadar devam eder.

b. Kefil, teslim yeri de tayin etmişse, o yerde teslimatı yapması gerekir. Yoksa kefâlet ettiği yer teslim yeri olarak kabul edilir.

c. Kefâlet edilen kimse bizzat gidip teslim olursa veya ölürl defnedilirse, kefil kefâletten kurtulmuş olur. Keza hak sahibi, kefâlet edilen kimseyi ibrâ ederse, kefâletin mesûliyeti kefilden kalkar.

d. Bu kefâlette, kendisine kefâlet edilen kimsenin rızası ve izni

şarttır. Çünkü kefil o şahsı getirmekle yükümlü olur.

Eşya Kefâleti

Bu çeşit kefâlet, gasbedilmiş veya ödünç olarak alınmış birşeyi sahibine getirip teslim etmektir. Bu kefâlette; malı elinde bulunduran kim-
senin izni olması veya kefilin o malı elinden alıp getirme gücüne sahip
bulunması şarttır.

Kefil; "Getireceğim mal telef olursa, kıymetini ödemekle de kefi-
lim." deyip şart koşarsa, kefâlet sahih olmaz.

J) VEKÂLET

Vekâlet; kişinin hayatında bir işi yapmak üzere başkasına yetki
vermesidir.

Meşrûiyeti: Vekâlet, Kitap ve Sünnet ile meşrû olmuştur. Bunun
üzerine icmâ da hâsıl olmuştur. Hiçbir İmam'dan, vekâletin câiz olmadığı-
na dair bir söz nakledilmemiştir.

Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur:

«وَأِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُوا حَكَمًا مِنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِنْ أَهْلِهَا...»

"Eğer (kadın ile kocanın) aralarının açılmasından korkarsanız, bu
durumda erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem
gönderin.." ⁽²⁶⁾ Yani iki eş arasında anlaşmazlık çıkar ve had safhaya ula-
şırsa ve artık uyuşamazlarsa; vekil olmak üzere iki hakem tayin edi-
lir, bunlar da uzlaşma cihetinde çaba harcarlar. Bu âyet her ne kadar kari
ile kocanın hâlleriyle ilgili ise de, vekâletin meşrûiyeti hususunda umûmî
bir delildir.

Peygamberimiz (s.a.v), Meymûne ile evlenirken Ebû Rafî (r.a)'ı
vekil olarak görevlendirmiştir. ⁽²⁷⁾

(26) Nisâ: 35.

(27) Tirmizî: 841.

Bir de Peygamberimiz (s.a.v) kendisine bir kurbanlık almak üzere, Urve el-Bârikî (r.a)'a vekâlet vermiştir. (28)

Hikmeti: Vekâletin meşrû oluşunun hikmeti; insanların ihtiyaçlarına cevap vermektir. Şüphesiz Allah-u Teâlâ, insanları yetenek ve nimetler bakımından birini diğerinden üstün kılarak yaratmış; hepsine de rızık kapılarını açmış ve herbirine bir veya daha fazla kazanç yolları açıp sağlamıştır.

Bu arada bir kısım insana, işlerini yürütmek üzere güç ve yetenek verilmiş olmasına rağmen yine de işlerin çokluğundan dolayı yardımcıya ihtiyaç duyulabilir.

Bir kısım insana da yetenek ve tecrübe verilmemiş; bunların işlerini yürütmek üzere de yardımcıya daha fazla ihtiyaç duyulur.

Bazı insanlara da güç ve yetenek verilmiş; ancak bazı işlerde tecrübe sahibi değildir.

Bazı insanlar da haklı veya bir hakka sahip, fakat hakkını savunacak ve kendi dâvâsını ispat edecek bir bilgiye sahip değil; hele bazen de hasmı delil getirmekte daha güçlü, haksız olduğu hâlde kendini haklı olarak gösterebilmektedir.

Bütün bunlar sebebiyledir ki, birçok insan başkasına dayanmak ve tecrübelerinden faydalanmak üzere, o kimseye az veya çok ihtiyaç duymaktadır. İşte vekâletin meşrû olmasıyla bu ihtiyaca cevap verilmiş ve muamelelere kolaylık getirilmiştir.

Hükümü: Vekâlet câiz bir akiddir. Bunda asl olan mübahlıktır. Ancak durum ve hâllere göre aşağıdaki hükümleri almaktadır:

- a. Eğer vekâlet iyiliğe ve yardıma sebep oluyorsa, mendubtur.
- b. Eğer vekâlette kerâhete yardım varsa, mekruhtur.
- c. Eğer vekâlette haram bir işe yardım varsa, haramdır.

d. Eğer vekâletle herhangi bir zarar giderilecekse, vâcibdir. Meselâ; yiyecek almaktan aciz olan bir kimse, satın alması için birine vekâlet verirse, bu vekâleti o kişinin kabul etmesi vâcibdir.

VEKÂLETİN ŞARTLARI

Genel olarak vekâletin birtakım kuralları ve şartları vardır. Bunları şöyle özetleyebiliriz:

a. Vekâletin, icab ve kabul ile akdedilmesi: Bu arada bir şart öne sürülmemesi. Meselâ; bir kimse birine; "*Ramazan ayı geldiğinde, falan şeyde seni vekil ettim.*" derse, sahih olmaz.

b. Vekil ile müvekkilin, âkıl ve bâliğ olması: Binaenaleyh çocuk, deli ve baygın olan kimseler, vekil ya da müvekkil olamazlar.

c. Vekilin, âdil ve belli olması: Emniyetli ve belli olmayan kimse-
nin vekâleti câiz değildir. Şu hâlde; birisi iki kişiye hitaben, "*Evimin satışında birinizi vekil ettim.*" derse sahih olmaz.

Vekâlet edilenin şartları:

Vekâlet konusu olan şeyde de şu şartların bulunması gerekir:

1. Müvekkilin mülkü olması: Binaenaleyh bir kimse-
nin vekâlet esnasında mâlik olmadığı birşeye vekâlet vermesi, meselâ; ilerde satın alacağı evin kiraya verilmesi için vekâlet vermesi câiz değildir.

2. Mâlum olması: Vekâlet konusu olan şeyin bazı yönleri ile de mâlum olması yeterlidir. Bütün yönlerini belirtmek şart değildir. Şu hâlde birisi başkasına; "*Mallarımın satışında veya alacaklarımın tahsilinde seni vekil ettim.*" dese; mal veya alacakların miktarı, ya da kimden alınacağı belli olmasa bile, bu vekâlet sahihtir. Çünkü bazı yönleri bellidir.

Fakat; "*Az veya çok olsun bütün işlerimde seni vekil ettim*" ya da "*her şeyi sana teslim ettim.*" dese, câiz değildir. Çünkü üzerinde vekâlet akdi yapılan şeyin hiçbir yönü belli değildir.

Binaenaleyh bugün; "*Amme (genel) vekâlet*" olarak adlandırılan vekâlet tipi sahih değildir. Çünkü sakıncaları apaçıktır. Öyle ki, bazı hâllerde müvekkilin arzu etmediği şeylerde vekili tasarrufta bulunur.

Keza bir kimse; "*Malımın bir kısmının satışına seni vekil ettim.*" derse, hangi kısım olduğunu tayin etmeden vekâlet sahih olmaz. Çünkü bu çeşit vekâlette belirsizlik bulunduğu için tasarruflarda anlaşmazlık çıkmaktadır.

3. Niyâbete elverişli olması: *Niyâbet*; bir işte başkasının yerine geçmek demektir. Şu hâlde; bir iş hususunda müvekkilin yerine geçmeye elverişli olmayan işlerde vekâlet sahih değildir. Buna göre, namaz ve oruç gibi bedene has olan ibadetlerin yapılması için başkasına vekâlet vermek câiz değildir. Çünkü bunların meşrû kılınışının hikmeti; kulları imtihan etmek ve nefse karşı mücadeleleyi denemektir. Bu ise, ancak her mükellefin fiiliyle gerçekleşir.

Ancak hac ve umre gibi mâlî ve bedenî ibadetleri, bizzat ifa etmekten aciz olan bir kimsenin, başkasına yaptırmak üzere vekâlet vermesi câizdir.

Keza müstehaklarına zekâtın, adanan malın veya keffâretin dağıtımına da kurbanın kesimi için, mal ile ilişkili olan ibadetlerde başkasına vekâlet vermek câizdir.

Bir de alış veriş, evlilik, boşama, hibe ve sulh gibi kul haklarıyla ilgili akidlerde vekâlet vermek, âlimlerin görtüş birliğiyle sahihtir.

Ancak şahâdette, yeminde ve adakta; yani benim yerime şahitlik yap, *yemin* veya *adak et*, demekle vekil kılmak sahih değildir.

VEKİLİN TASARRUF SINIRI

Vekâlet şartlarına haiz olup şartlar yerine getirildikten sonra; vekâlet edilen şeyde vekilin tasarruf hakkı doğar. Ancak bu tasarrufun sınırı nedir? İşte şimdi işlenecek vekâlet konularıyla birlikte bu sınırı beyân edeceğiz:

I. Dâvâlarda vekâlet: Dâvâlaşmalarda verilen vekâlettir. Yani bir kimsenin meşrû bir dâvâsında kendi yerine iddiada bulunmak veya aleyhine açılan dâvâyâ cevap vermek ya da davayı hakime götürmek üzere verdiği vekâlettir. Bu vekâlet, günümüzde avukatlık mesleğiyle yerine getirilmektedir.

Bir kimse avukata veya başkasına vekâlet verirse, bu vekil yalnız dâvâlaşma vekilidir. Müvekkilinin hakkını isbat etmeye veya aleyhine açılan dâvhayı reddetmeye çalışır. Müvekkili adına ikrarda, yani üzerinde bir hakkın olduğu iddiasında bulunamaz, borçluyu borçtan ibrâ edemez ve alacakları tahsil edemez. Ayrıca müvekkili adına sulh da yapamaz, şa-

yet buna izin vermişse, yapabilir.

II. Satımda vekâlet: Satımda vekâlet sınırsız ve sınırlı olmak üzere ikiye ayrılır.

1. Satımda sınırsız vekâlet: Bir kimse, birisine birşeyi satmasında sınırsız vekâlet verirse;

a. Müvekkilin izni olmadan o malı yabancı ülkelerin parasıyla satamaz.

b. Yine müvekkilin izni olmaksızın vade ile satamaz.

c. Aşırı bir aldanma ile satamaz. Meselâ; birşeyin fiyatı 7 ile 10 lira arasında olduğu hâlde, 5 veya 6 liraya satması aşırı aldanma sayılır.

Eğer vekil bu üç şarta muhalefet edip satarsa, satışı sahih olmaz. Bu durumda malı müşteriye teslim etmişse, zararın tazminatını ödemek zorundadır.

2. Satımda sınırlı vekâlet: Bu da bir kimsenin, bir malı satmak üzere birisine vekâlet vermesi ve bu satımı bir şahısla, bir zamanla, bir mekânla veya muayyen bir bedelle satmaya sınırlandırmasıdır. Şöyle ki;

a. Eğer müvekkil; "Bu malı falan şahsa sat." dese, vekilin o kimseye satması lazımdır. Çünkü bunda müvekkilin bir amacı olabilir. Ancak bu sınırlamada apaçık bir amacı yoksa, bu durumda vekili başkasına da satabilir.

b. Şayet; "Bu malı cuma gününde sat." dese, o günde satması gerekir. Cuma gününden önce veya sonra satması câiz değildir. Zira ihtiyacı o günde olabilir.

c. Eğer; "Bu malı falan çarşıda sat." dese, bakılır; bunda daha fazla kâr getirmek gibi olumlu bir amacı varsa, o çarşıda satması lazımdır. Yoksa, başka yerde de satabilir.

d. Eğer; "Bu malı yüz bine sat." dese, daha aşağıya satamaz. Fakat fazlasıyla satabilir. Şayet buna da izin vermemişse, satamaz.

Vekil, müvekkilinin malını izni olsa dahi, kendi şahsına veya küçük oğluna satması câiz değildir. Fakat bâliğ oğluna, babasına ve diğer akrabalarına satabilir.

III. Alımda vekâlet: Bu konudaki vekâlet de ikiye ayrılır.

1. Alımda sınırsız vekâlet: Bir kimse, kendisine birşey satın almak üzere birisine sınırsız vekâlet verirse, yani o şeyin özelliğini ve fiyatını belirtmezse, meselâ; "*Bana bir otomobil satın almak üzere seni vekil kıldım.*" dese, vekilinin şu iki şarta riayet etmesi lazımdır:

a. Ayıplı ve kusurlu malı satın almamalı. Çünkü mutlak vekâlet, o şeyin kusurlardan salim olmasını iktiza eder. Bu durumda vekil ayıplı birşey satın alırsa bakılır:

i. Eğer bu kusuru bildiği hâlde satın almışsa, satın aldığı şey şahsına kalır.

ii. Şayet kusuru bilmediği hâlde alır ve o kusuru ile o kıymete değerse, müvekkiline ait olur. Çünkü bu durumda müvekkil açısından herhangi bir zarar sözkonusu değildir.

Keza o kıymete değer değilse, yine müvekkilindir. Ancak bu durumda müvekkilin muhayyerlik hakkı vardır. İsteddiği takdirde o şeyi geri çevirebilir.

b. Normal fiyatla satın almalı. Normalden azıcık fazla olursa sakıncası yoktur. Ancak aşırı bir fiyatla satın alırsa, müvekkili onu kabul etmeyebilir.

2. Alımda sınırlı vekâlet: Bir kimse, kendisine birşey satın almak üzere birisine vekâlet verirken, satın alınacak şeyin özelliğini veya fiyatını tayin ederse, vekilinin buna riayet etmesi gerekir. Vekili buna muhalefet ederse, alım kendisine ait olur. Ancak bu muhalefette müvekkilinin yararı olursa, ona ait kalır.

a. Özelliğe örnek: Birisi vekiline; "*Bana 92 model Reno otomobili satın al.*" dese, vekili buna uymak zorundadır. Yoksa bu alım kendisine ait olur.

b. Fiyata örnek: Birisi vekiline; "*Bana bir araba veya bir evi yüz bin liraya satın al.*" dese, iki yüz bin liraya satın alırsa, bu alım müvekkili bağlamaz, vekile ait olur.

c. Yarara örnek: Bir kimse, kendisine belirli birşeyi yüz bin liraya satın almak üzere birisine vekâlet verirse, aynı özelliğe haiz olan o şeyi

seksen bin liraya alırsa, bu alım müvekkiline ait olur. Çünkü vekili her ne kadar müvekkilinin sözüne muhalefet etmişse de, bunda onun yararı vardır.

Şu hâlde; bir kimse muayyen bir miktar para ile muayyen birşeyi satın almak üzere vekâlet verirse ve müvekkili o para ile herbiri o şeyin kıymetine eş değer olarak iki şeyi satın alırsa, yine alım müvekkiledir. Çünkü bu, ona daha faydalıdır.

IV. Borcu ödemek üzere vekâlet: Bir kimse, borcunu ödemek üzere birisine vekâlet verirse, vekilinin, borcu öderken şahit tutması (alacaklıdan bir yazı alması) lazımdır. Çünkü müvekkilinin yararına en ihtiyatlı olanıyla memurdur. Oysa borcunu öderken şahit tutması onun yararlarındandır. Zira böyle yaparsa alacaklı ödemeyi inkâr edip alacağını tekrar isteyemez.

Şahit tutmadan öder ve alacaklı ödemeyi inkâr ederse, vekilin ödeme iddiası kabul olunmaz. Alacaklının yeminiyle hak ona verilir ve borç müvekkilin zimmetinde kalır, ödemesi lazım gelir. Tabii o da vekiline ödettirir.

VEKÂLETLE İLGİLİ HÜKÜMLER

I. Vekilin, başkasına vekâlet vermesi: Vekil olan bir kimsenin, yapması imkânı dahilinde ve kendisine uygun olan bir işi, başkasına yaptırmak üzere vekâlet vermesi; müvekkilinin izni olmadan sahih olmaz. Çünkü müvekkili, başkasının değil, onun tasarrufuna rıza göstermiş ve hem de buna gerek ve zaruret yoktur.

Ama yapmaktan aciz olduğu veya kendisine uygun düşmeyen bir işi, başkasına yaptırmak üzere vekâlet vermesi, müvekkilinden izin almadan da sahih olur. Ancak tayin edeceği vekilin emin ve güvenilir olması şarttır.

Bu durumda ikinci vekil, müvekkilin vekili mi, yoksa birinci vekilin vekili mi, diye sorulursa, şu cevabı verebiliriz:

a. Müvekkil; "*Kendi adına vekil tayin et.*" derse, ikinci vekil, birin-

ci vekilin vekili olur. Birinci vekil, onu azl edebilir. Keza müvekkilin, birinci vekili azl etmesiyle o da azl olunur. Zira birinci vekile tâbidir.

b. Şayet müvekkil; "*Adıma vekil tut.*" derse veya mutlak olarak izin verirse, ikinci vekil, müvekkilin vekili olur. Bu durumda vekillerin biri diğerini azl edemez. Müvekkil, hangisini isterse onu azl edebilir.

II. Ücretle vekil tutmak: Hem ücret mukabilinde, hem de ücretsiz olarak vekâlet sahihtir. Zira Peygamberimiz (s.a.v)'in, yapılan iş karşılığında ücret vermeden vekil tuttuğu sabit olduğu gibi; zekâtı toplamak üzere vekil olarak tuttuğu amillere (işçilere), bu çalışmaları karşılığında ücret verdiği de sabit olmuştur.

Vekâlet ücretle olursa, ücretin belli olması şarttır. Şu hâlde; günümüzdeki gibi avukatın kazanacağı mâlî dâvâdan yüzdelik nisbetinin ücret olarak verilmesi câiz değildir. Aynı şekilde cemiyetlere yardım toplayanlara, toplayacaklarından yüzdelik nisbeti vermek sahih değildir. Keza bina ve arsa gibi gayr-ı menkûl satışı yapan bürolara; satışını yapacakları şeyin tutarından yüzdelik hesabıyla komisyon ücreti vermek câiz değildir.

Vekâlet üzerine verilen meşrû ücret; işe başlamadan önce ve akid esnasında taraflarca belli edilen ücrettir. İş bitiminde vekil böyle bir ücrette hak kazanır.

III. Vekilin eli altındaki: Vekilin tasarrufu altında bulunan şey, emanet durumundadır. Ücretli olsa dahi, kusur ve ihmali görülmedikçe, vekâleti altında bulunan şeyde meydana gelen hasar ve telef ona ödettirilmez. Çünkü vekil, emin kişidir.

Bu arada müvekkili onu yalanlarsa, vekilinin yeminiyle kendisine hak verilir. Ancak yangın, sel ve hırsızlık gibi açık bir sebeple telef olduğunu iddia ederse, buna şahit getirmekle mükelleftir. Çünkü böyle afetlere delil ve şahit getirmek zor birşey değildir. Şayet delil ve şahit göstermezse ona ödettirilir.

Vekâlet konusu olan şeyin iadesinde anlaşmazlık çıkarsa; yani vekil iade ettim, müvekkil de iade etmedin deseler, yine vekilin yeminiyle hak ona verilir.

Vekâletin niteliğinde anlaşmazlık çıkarsa, meselâ; vekil, "*Bana vade satışı ile vekâlet verdin.*", müvekkil ise "*Hayır peşin satışına vekâlet*

verdim." veya vekil, "*Falan şeyi bin liraya satın almak üzere bana vekâlet verdin.*", müvekkil "*Hayır beş yüz liraya vekâlet verdim.*" derse, bu durumlarda müvekkilin yeminiyle hak ona verilir. Çünkü kendisinden çıkan izin ve talaffuz ettiği sözü daha iyi bilmektedir.

IV. Vekâletin sona ermesi: Vekâlet câiz bir akiddir. Hem vekil, hem de müvekkil istedikleri zaman vekâlet akdini fesh edebilirler.

Keza taraflardan birisi ölür veya delirirse, vekâlet akdi sona erer. Bir de vekilin verilen işi bitirmesiyle de vekâlet akdi son bulur.

K. İKRÂH (ZORLAMA)

İkrâh; birşeye yöneltip, zorla yaptırmaktır. Bu zorlama; öldürme, dövme, hapsetme ve malı telef etme gibi korkuya sebep olan şeylerle korkutmakla yapılır. Bu korkutma insanların durum ve hâllerine göre değişir. Birisi için korkutma olan bir tehdit, bir başkası için korkutma olmayabilir.

İkrâhın gerçekleşmesinin şartları:

İkrâhın gerçekleşebilmesi ve Şer'an zorlama sayılabilmesi için birkaç şart gerekir. Bu şartlar da şunlardır:

1. Zorlayan kişinin, zorladığı şeyi yaptırmaya muktedir olması. Yoksa yapılan tehdit saçma sapan sıyılır.

2. Zorlanandan istenilen şeyi yapmadığı takdirde, zorlayanın tehdidini gerçekleştireceği hususunda, zorlananda kanaatin hâsıl olması.

3. Zorlananın kaçmak, karşı koymak veya yardım dilemekle zorlayanın elinden kurtulmaktan aciz bulunması.

4. Tehdit edilen şeyin acil olması. İlerisi için tehdit edilirse, ikrah sayılmaz. Çünkü ilerde herhangi bir sebeple bundan kurtulma şansı mevcuttur.

İKRÂH YAPILABİLEN TASARRUFLAR VE HÜKÜMLERİ

Yapılması veya yapılmaması hususunda zorlanması mümkün olan tasarruflar iki kısımdır:

1. Hisli tasarruflar: Yani duyu organlarıyla bilinen sözlü veya fiilî

işlerdir. Yemek ve içmek, öldürmek ve yok etmek, sövmek ve küfür (inkâr) etmek gibi.

2. Şer'î tasarruflar: Yani Şeriat'ın kendilerine has isim verdiği işlerdir. Alış veriş, nikâh ve boşama gibi akidlerdir.

HİSLİ TASARRUFLARDA ZORLAMANIN HÜKMÜ

Bunlara bağlı iki çeşit hüküm vardır: Biri sorguya çekilmek veya çekilmemek üzere ahiret hükmü, diğeri tazminat ödemek ve cezalandırmak bakımından dünyaya ait hükümdür.

Bu tasarruflarda, dünyevî veya uhrevî hükümlerde zorlamanın gereği şunlardır ve üç kısma ayrılır:

1. Zorlama sebebiyle mübah olan şeyler: Leş ve domuz eti yemek, içki içmek gibi haram olan şeyler, zorlanan bir müslümana mübah olur. Zira Allah-u Teâlâ, mecburiyet karşısında bunları mübah kılmıştır. Nitekim bu çeşit şeyleri haram kıldıktan sonra şöyle buyurmuştur:

«...إِلَّا مَا اضْطُرَرْتُمْ إِلَيْهِ...» "Yemek mecburiyetinde kaldıklarınız hariç.." ⁽²⁹⁾ Birşeyin haramlıktan istisnası, mübah oluşuna delildir.

Bu tasarruflar üzerine zorlanan kişi de mecburdur. Binaenaleyh bu mübahlık hükmü ona da şamildir.

Zorlanan kişi, bunların alınmasından imtina eder ve kendine zarar ulaşırsa, sorumlu olur. Zira alınmasından imtina etmekle kendini tehlikeye atmıştır. Halbuki Allah-u Teâlâ; "Ellerinizi kendinizi tehlikeye atmayınız." ⁽³⁰⁾ diye buyurmuştur. Bütün bunlar uhrevî hükümler ve sorumlu-luklardır.

Dünyevî hükümlerine gelince; zorla kendisine içki içirilen kimseye had cezası (40 değnek) tatbik edilmez ve bu sarhoşluk hâliyle tasarrufatı da infaz edilmez. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Şüphesiz Allah; ümmetinden yanılma, unutma ve zorlanma sebebiyle yaptıkları işlerin sorumluluğunu kaldırmıştır." ⁽³¹⁾ Hadis, hem dünyevî ve hem de uhrevî hükümlere şamildir.

(29) Enam: 119.

(30) Bakara: 195

(31) İbn-i Maceh

2. Zorlama sebebiyle ruhsata tâbi olan şeyler: Bunu da iki grupta toplayabiliriz:

a. Zahiri olarak küfür olan söz ve fiil: Zahiri, yani görünüştü itibarıyla küfür sayılan söz veya fiil üzerine zorlanan kişi, meselâ; küfür sözleri söylemek, Peygamber (s.a.v)'e sövmek veya puta tapmak gibi söz veya fiiller üzerine zorlanırsa; kalbi îmânla dolu olduğu hâlde, zorlanma sebebiyle bunlara yönelip yapmasına ruhsat verilmiştir.

Nitekim Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Kalbi îmânla yatışmış olduğu hâlde, inkâra zorlananlar hariç; her kim îmânından sonra Allah'ı inkâr edip küfre gönül verirse, bu gibiler üzerine Allah'tan bir gazab iner ve onlara büyük bir azab vardır."*⁽³²⁾

Birgün Kureyş müşrikleri, Ammar b. Yasir (r.a)'ı tutup çeşitli işkencelerle küfre zorlarlar. Ammar (r.a), ellerinden kurtulamayınca, diliyle onların istedikleri şekilde inkâr etmek, putlarını hayırla zikretmek zorunda kalır. Sonra onu bırakırlar. Hz. Peygamber'e gelip, durumu anlatınca. Hz. Peygamber (s.a.v); *"Kalbini nasıl buluyorsun?"* diye sordu. Ammar; *"îmânla dolu"* cevabını verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v); *"Seni tekrar zorlarlarsa isteklerini söyle."*⁽³³⁾ buyurdu.

Bu da gösteriyor ki zorlama karşısında kalben değil, sözle inkâr etmeye ruhsat vardır. Ancak mübah kılınmamıştır; haramlık hükmü devam eder. Çünkü hiçbir hâlde küfre mübahlık yoktur. Yalnız sorumluluk zorlama sebebiyle kalkmış olur.

İşte bunlar uhrevî hükümlerdir. Dünyevî hükümlerine gelince; küfre zorlanan kimsenin kâfir olduğuna hükmedilemez ve dinden dönmüş olana yapılan muamele ona yapılamaz.

İslâm'a zorlama: Ancak bir kimse İslâm'a girmeye zorlanıp müslüman olursa, müslümanlığı sahih olarak kabul edilir ve buna müslüman muamelesi yapılır. Çünkü böyle bir zorlama Hakk'a yönelik bir zorlamadır. Kalpte küfür bulunma ihtimali olsa dahi, İslâm tarafı tercih edilerek müslümanlığı kabul edilir. Çünkü bunda hak dini yüceltme gayesi mevcuttur; oysa hak dini yüceltmek vâcibdir.

(32) Nahl: 106.

(33) Hakîm el-Müstedrak: 2/357.

b. Malı yok etmek veya ırza dil uzatmak: Bir kimse, bir müslümanın malını yok etmek veya ona sövmek, namus ve ırzına dil uzatmak üzere zorlanırsa; bunları yapması için kendisine ruhsat verilmiştir. Yapmakla günahkâr olmaz. Ancak daha önce de söylediğimiz gibi haramlık hükmi kalkmış olmaz. Bu sadece zorlama sebebiyle doğan bir ruhsattır. Onun için zorlanan imtina edip, o şeyleri yapmazsa daha efdâldir. Bu uğurda eza görürse büyük sevaba nail olur.

Dünyevî hükmüne gelince; birinin malı zorlama ile telef edilirse, mal sahibinin zorlayan veya zorlanılana ödettirme hakkı vardır. Yani dileğinden malını isteyebilir. Çünkü zorlayan buna sebep oldu, zorlanan da bizzat yaptı. Ancak bu durumda zorlanan tazminat öderse; bu tazminatı zorlayandan alma hakkı vardır.

3. Zorlama sebebiyle mübah veya ruhsata tâbi olmayan şeyler: Bu konuda bazı hisli tasarruflar vardır ki Şer'an mahzurludur. Haram oluşu hem aklen ve hem de Şer'an sabittir. Bunun için hiçbir hâlde mübah olamaz ve ruhsata tâbi tutulamaz. Bunlar da şunlardır:

a. Haksız yere adam öldürmek: Zorlama olsa dahi hiçbir zaman adam öldürülemez, keza bir uzvu da kesilemez. Kim bunları yaparsa Allah (c.c) indinde mesûl olur.

Dünyevî hükmüne gelince; esah görüşe göre, hem zorlayan ve hem de zorlanan kısas edilir. Çünkü biri sebep, diğeri fâil olduğu için suçları eşittir. Zulmü önlemek ve adam öldürene kati bir ceza olmak üzere ikisi de kısas edilir.

b. Zina yapmak: Bu da hiçbir hâlde mübah veya ruhsata tâbi olmayan, haramlardandır. Kadın veya erkek olsun zorlama yoluyla zina yapan, Allah (c.c) katında günahkâr olur ve ahirette cezalandırılır. Ancak dünyada kendisine had cezası tatbik edilmez. Zira zorlama sebebiyle bu fiilde şüphe mevcuttur. Şüphe ise, hadleri kaldırır.

ŞER'İ TASARRUFLARDA ZORLAMANIN HÜKMÜ

Şer'î tasarruflar, ya birşeyi meydana getirmek veya ikrar etmektir:

1. Birşeyi meydana getirmek üzere zorlama: Nikâh, boşama, emzirme, yemin, adak ve zihar gibi feshe ihtimali ve iadesi mümkün olma-

yan şeylerde zorlama vâki olursa; yapılan muteber sayılmaz ve bunun için Şer'î bir hüküm gerekmez. Çünkü, zorlama hâlinde küfürle telaffuz etmek Şer'an kişiye bir sorumluluk yüklememiştir. Oysa bu işler küfürden daha hafiftir.

Binaenaleyh bir kimse evlilik üzerine zorlanırsa, akid muteber olmaz ve evlilik bağı oluşmaz. Nitekim Hansâ (r.a) isminde bir kadın dul iken, babası onu evlendirdi. Fakat Hansâ (r.a) bu evliliği kabul etmedi ve Rasûlullah (s.a.v)'e giderek durumu anlattı. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v) onun nikâhını bozdu.⁽³⁴⁾

Keza boşama üzerine zorlanırsa, boşanma vâki olmaz. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v); *"Zorlama yoluyla boşama ve âzâd etme yoktur."*⁽³⁵⁾ diye buyurmuştur.

Diğer tasarruflar da öyledir, zorlama yoluyla muteber değildir ve Şer'î bir hükmü gerektirmez. Ancak bunlardan emzirme ve cinsel ilişki müstesnâdır, yani bunlar Şer'î hükümleri gerektirirler. Şu hâlde; kadının bir çocuğu emzirmeye veya akidden sonra erkek cinsel ilişkide bulunmaya zorlanırsa; şartların tahakkuk etmesiyle emzirme hürmeti sabit olacağı gibi, akidden sonra cinsel ilişki yapan erkeğe de mehir lazım gelir.

Bir de alış veriş, icâre ve hibe gibi feshi mümkün olan şeylerde zorlama olursa; böyle akidler geçersiz sayılır. Zorlama ile bunlara hiçbir Şer'î hüküm verilmez. Çünkü bu tasarrufların sıhhat şartı, tarafların rızasıdır. Oysa zorlama hâlinde hiçbir şekilde rıza mevcut değildir.

2. İkrar etmek üzere zorlama: İçki içme, zina yapma, adam öldürme, nikâh ve boşama, alış veriş veya icâre gibi hisli ve Şer'î tasarruflarda zorla ikrar ettirme vâki olursa; fıkıh âlimlerinin görüş birliğiyle geçersizdir. Böyle bir ikrar, herhangi bir Şer'î hükme tâbi değildir.

L. GASP (ZORLA ALMA)

Gasb; haksız yere başkasının hakkını istilâ etmektir. Bu hakkın, mal veya menfaat olmasının farkı yoktur hükmü aynıdır.

(34) Buharî: 4845.

(35) Ebû Dâvûd: 2193.

Binaenaleyh bir kimse, başkasının müsaadesi olmadan yemeğini yiyerse gasbetmiş olur.

Başkasının rızası olmadan evinde oturursa; ona kira verse dahi, gasp sayılır. İzin almadan birinin döşegi üzerine oturursa, yine gasp olur.

Burada zamanımızda birçok insanın yaptığı bir işten dolayı ikaz etmek istiyoruz ki; bir kimse, sahibinin razı olmadığı bir kira ücretiyle başkasının evinde iskân eder veya dükkânında oturursa, şüphesiz böyle kimseler gâsıptırlar. Dünyevî ve uhrevî bütün gasbın ahkâmı kendilerine şamildir. Her ne kadar kiracı oldukları, eski sözleşmeye göre kira verdiklerini ve bu şekilde doğru bir iş yaptıklarını zannediyorlarsa da; aslında gâsıptırlar. İcâre ve kira ahkâmı kendilerine uygun düşmez. Çünkü hakikata bakılırsa bu kişiler kiracı değil, gâsıb kimselerdir.

Hükmü: Gasb, Şer'an haramdır ve büyük günahlardandır. Çünkü bu fiil başkasına ait bir malı haksız yere almaktır. Bu ise, gerek Kur'ân-ı Kerîm'de ve gerekse Sünnet-i Seniyye'de yasaklanmıştır; yapana şiddetli bir azab vaad edilmiştir.

Nitekim Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Mallarınızı, aranızda haksız sebeplerle yemeyin..*" (36)

Peygamberimiz (s.a.v) de şöyle buyurmuştur: "*Her kim, başkasına ait bir yerden haksız yere bir karış kadar alırsa, Allah kıyamet gününde onu yerin yedi kat dibine batırır.*" (37)

İslâm âlimleri de, gasbın bütün çeşitlerinin haram olduğuna dair görüş birliği içindedirler.

GASBIN AHKÂMI

Gasbın ahkâmı, uhrevî ve dünyevî olmak üzere ikiye ayrılır.

Gasbın Uhrevî Ahkâmı: Başkasına ait olan birşeyi zorla alan bir kimse sorumlu ve günahkâr olmakla beraber, ahirette azaba da müstahak olur. Çünkü bu, büyük bir günahdır. Bilerek ve kasdî olarak günah işleyen Allah katında sorumludur. Bundan tevbe etmezse ahirette azab görecektir.

(36) Bakara: 188.

(37) Buhârî: 3026; Müslim: 1610.

Gasbın Dünyevî Ahkâmı: Dünyevî ahkâmına gelince şöyle sıralayabiliriz:

1. Hakimin, gasp edeni cezalandırması: Bu gûnahtan dolayı onu azarlıyarak uygun göreceği ceza ile cezalandırmalıdır. Bu ceza tokatlama olabileceği gibi hapiste olabilir. Hatta mal sahibi affetse dahi, yine gereken ceza verilmelidir, çünkü, bu ceza Allah'ın bir hakkıdır, şerri ve zulmü önlemek üzere uygulanmalıdır.

2. Derhal gasbı durdurmalı: Şöyle ki gasbettığı şeyi sahibine iade etmeli; bir yere kadar götürülmesi gerekiyorsa, o yere kadar götürmeli ve sahibinin eline teslim etmelidir.

3. Gasp edilen şey telef olursa, tazminatının ödenmesi: Bu mal gasp edenin yanında telef olursa; bizzat gasp eden tarafından veya o şey kendiliğinden ya da semavî bir afetle de telef olsa, onun tazminatını vermek mecburiyetindedir. Bu durumda gasp edilen şeyin aynısı olursa aynısıyla, yoksa gasbettığı günden tazmin gününe kadar olan en yüksek fiyatla ödettirilir.

4. Gasp edilen şeyde tasarrufta bulunulması: Birşeyi gasp eden bir kimsenin; o şeyi satması, hibe etmesi, kiraya vermesi gibi tasarrufatı bâtıldır. Bunun üzerine hiçbir dinî hüküm icra edilemez ve o şey kimin yanına intikal olunursa, gâsıplık hükmü ona sirayet eder. Zira bunların her- biri, başkasının izni ve rızası bulunmadan malına el koymuş bulunmaktadırlar.

Gasb malını alan kimse, gasp edilmiş olduğunu bilmezse dahi, telef olunması hâlinde tazminatını ödemek zorundadır. Çünkü bilmeden alan gûnahkâr olmaz, fakat tazminattan kurtulamaz. Binaenaleyh gasp edilen şey telef olursa, sahibi hem gasp edenden, hem de satın alandan istiyebilir. Bu durumda satın alan kimse tazminatını öderse, gasp edenden alma hakkı ona geçer.

5. Gasp edilen şeyin değişikliğe uğraması: Bir kimse, birşeyi gasp eder ve o şey bizzat değişikliğe uğrarsa, meselâ; gasbettığı ekin tane hâline gelirse, olduğu gibi sahibine iade etmesi gerekir. Hem de bu durumda fiyatı artarsa sahibine aittir, eksilirse gasp eden eksiği ödemek zorundadır.

Eğer gasp edenin işiyle değişikliğe uğrarsa, meselâ; gasbettiği kumaşı boyalar veya evi sıvalarsa, yine olduğu gibi sahibine iade etmek zordur. Zira her ne kadar gasp edenin işçiliğiyle fazlalık meydana gelmişse; izinsiz yaptığı için herhangi bir hak iddia edemez.

6. Gasp edilen şeyin eksilmesi: Bu eksilme hisli veya manevî olur. *Hisli olan eksilme* meselâ; gasp edilen eşyaların bir kısmı telef olursa tazminatını ödemek lazım gelir. *Manevî olan eksilmelere* gelince, meselâ; gasp edilen bir şeyin fiyatı düştüğü hâlde iade edilirse, gâsıp herhangi bir tazminat ödemez. Zira o şey olduğu gibi mevcuttur, değişen insanların rağbetidir.

7. Gasp edilen şeyin fazlalığı: Gasp edenin yanında meydana gelen fazlalıklar hak sahibine aittir. Zira bunlar, mülkünün sebebiyle meydana gelmiştir. Aynı zamanda bu fazlalıklar, aslı gibi gasp hükmüne girer, telef olursa tazminatı gerekir.

8. Gasp edilen şeyin menfaati: Gasp edilen şeyin menfaati olursa, meselâ; evin kirası, hayvan veya arabanın binme ücreti gibi menfaat üreten bir şey gasp edilirse, gâsıp bu menfaatten faydalanmış veya faydalanmamış olsun, bu menfaatin tazminatı gerekir. Gasp edildiği günden iade edildiği güne kadar, benzer ücretin en yüksekisinin ödenmesi lazımdır. Zira menfaatler de bir çeşit maldır, sahibinden alıkonulduğu için tazminata girer.

9. Gasp edilen tarlada bina yapmak veya ağaç dikmek: Bir kimse, başkasına ait bir tarlayı gasp edip üzerine bina yaparsa veya o arazide ağaçlar dikerse; binayı yıkmaya, ağaçları çıkarıp kesmeye ve araziye önceki hâline getirmeye zorlanır. Bu arada tarlanın değeri düşerse bunun tazminatını ve geçen müddet için tarlaya kira gerekiyorsa onu da ödemesi vâcib olur. Zira gâsıp bütün bu şeylerde haksızlık yapmıştır.

Tarla sahibi, bina veya ağaçları değerleriyle satın almak isterse, gâsıp satmak mecburiyetinde değildir, çünkü bina ve ağaçlar onun mülküdür, rızası gerekir. İki taraf bu satışa rıza gösterip anlaşırsa câizdir.

10. Gasp edilen şeyin başkasıyla karışması: Gasp edilen mal başkasıyla karışır veya karıştırılırsa, ayrılması mümkünse ayırmak vâcibdir. Şayet mümkün değilse, telef olmuş gibi kabul edilir ve tazminatı ödenir.

8. BÖLÜM

A) CİNAYETLER

B) HADLER

C) CİHAD

D) MÜSÂBAKA (AT, DEVE YARIŞI)

E) EĞLENCE, OYUN

F) KADÂ (HÜKÜM VERME)

G) DÂVÂLAR, ŞAHİTLİK, YEMİN

H) İKRAR (İTİRAF)

I) HACR (KISITLILIK)

J) İMAMET (DEVLET BAŞKANLIĞI)

A) CİNAYETLER

Cinâyet; lûgatta; günah yaparak, nefse ve topluma kötülük etmek karşılığı olarak kullanılır. Nefse, mala ve ırza tecavüze de denir.

Şerîat'ta (dinde) ise; kısas veya fidye gerektiren insan canına ya da organına kıyımında bulunmaktadır Buna göre cinayet, lûgat anlamıyla daha geniş bir mânâ taşımaktadır.

Hükmlî: İnsan canına ve organına karşı işlenen cinayet haram olup yasaklanmış bir suçtur. Haksız yere adam öldürmek müslüman âlimlerin icmâsıyla (görüş birliğiyle) büyük bir günahdır; bu konuda muhalif hiçbir kimse yoktur. Bu icmânın delili Kitap ve Sünnet'tir.

Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: **وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ**
 «.....إِلَّا بِالْحَقِّ» "*Haklı bir sebep olmadıkça Allah'ın dokunulmaz kıldığı cana kıymayın.*"⁽¹⁾

Başka bir âyette ise şöyle buyurmuştur: "*Her kim bir mü'mini kasten öldürürse, onun cezası, içinde sürekli kalacağı cehennemdir. Allah ona gazabetmiş, lânet etmiş ve onun için büyük bir azab hazırlamıştır.*"⁽²⁾

Peygamberimiz (s.a.v) de; "*Haksız yere adam öldürmeyi büyük günahlardan saymışlardır.*"⁽³⁾

Haksız yere adam öldürmenin haram olduğu hususunda, müçtehid imamlar arasında hiçbir hilaf yoktur. Allah-u Teâlâ'ya ortak koşmaktan sonra, en büyük günah adam öldürmektir. Adam öldürüp helâl sayan bir kimse kâfir olur ve âyette buyurulduğu gibi; "*Onun cezası, içinde sürekli kalacağı cehennemdir.*" Fakat helâl saymazsa, günahkâr ve fasık olur; kâfir sayılmaz ve cehennemde ebedî kalmaz. Cehennemde uzun bir zaman kaldıktan sonra, Allah (c.c) dilediğinde onu affeder ve cehennemden çıkarır.

(1) İsrâ: 33.

(2) Nisâ: 93.

(3) Buhârî: 2615; Müslim: 89; Ebû Davûd: 2874.

CİNAYET ÇEŞİTLERİ

Cinayet; insan öldürme ve öldürme dışındaki cinayetler olmak üzere iki kısma ayrılır:

I. İNSAN ÖLDÜRME

Adam öldürme; *kasdî (bilerek)* öldürme, *kasde benzer* öldürme ve *yalnuşlıkla* öldürme olmak üzere üç çeşittir. Herbirinin ayrı tanımı ve kendine has hükümleri vardır. Şimdi bunların beyânına geçiyoruz:

1. Kasdî Öldürme

Genelde öldürücü olan bir şeyle birinin canına kasedip bilerek onu öldürmektir. Bu çeşit öldürme; tabanca, taş ve kama gibi bir aletle olabileceği gibi; boğma, denize atma, ateşle yakma ve zehirlenme ile de olabilir. Bütün bu öldürme şekilleri *kas* ve *öldürücü* bir vesile ile olduktan sonra hükmü aynı olur. Şu hâlde, bu öldürme çeşidinde iki şey aranır; biri kasıt, diğeri öldürme vesilesi.

Hükmü: Biri ahiretle ilgili, diğeri dünyaya ait olmak üzere iki hükmü vardır: Dinî, uhrevî olan hükmü haram ve günah oluşudur. Küfür derecesinden sonra en büyük günahdır. Cezası, cehennemde en şiddetli azaptır. Zira katil tevbe etmezse, âf ve mağfiretle Allah-u Teâlâ'nın yardımı ona yetişmezse, onun cezası, içinde sürekli kalacağı cehennemdir. Bununla ilgili Âyet-i Kerîme'yi yukarda zikrettik. Dünyaya ait olan hükmüne gelince; katile kısas cezası uygulanır.

Nitekim Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Ey îmân edenler, öldürmede kısas size farz kılındı (katilin de öldürülmesi gerekir). Hüre karşı hür, köleye karşı köle ve kadına karşı kadın kısas olunur. Ancak öldürülmüş olanın kardeşi (verese ve velisi) tarafından katilin lehine olarak bir şey bağışlayıp kısas düşürülürse, ölünün velisine örfe göre güzellikle diyet ödenir. İşte böyle affedip diyet etmek, Rabb'iniz tarafından size bir hafifletme ve merhamettir. Kim bu bağışlama ve diyet alışından sonra, intikam ile tecavüzde bulunursa, onun için elem verici bir azab vardır. Ey tam akıl sahipleri, kısasta sizin için hayat vardır, umulur ki, haksız yere adam öldürmekten sakınırsınız.*"⁽⁴⁾

(4) Bakara: 178-179.

Gerçekte kısas cezasının tatbikatında hayat mevcuttur. Çünkü kısas cezası uygulanırsa, öldürme olayları yok denecek kadar azalır. Öyle ki, adam öldürmek isteyen bir kimse; *"Şu adamı öldürürsem, kesinlikle beni de öldürürler."* der ve bu işten vazgeçer. Böylece hem kendi hayatı, hem de öldürmek istediği adamın hayatı kurtulmuş olur.

Kısastan vazgeçip affetmek: Kasten adam öldürene kısas cezasını uygulamak aslî bir hükümdür. Bu hüküm, maktulün vârislerine ait bir haktır. Bu hakkın infazını, hakimden istedikleri takdirde kendilerine mülâsaade ve imkân vermesi gerekir.

Vârisler isterlerse, katili affedip kısastan vazgeçebilir veya kısas yerine diyet almayı talep edebilirler. Nitekim biraz önceki Ayet-i Kerîme bu hususları belirtmiştir.

Peygamberimiz (s.a.v) de şöyle buyurmuştur: *"Bir kimseden (aile-den) bir adam öldürülürse, o kimse (yani maktulün velisi) iki şeyden birini yapmakta serbesttir. Dilerse affeder veya katile kısas uygular."*

Diğer bir rivâyette de; *"Dilerse katile kısas uygular veya affedip diyet alır."* ⁽⁵⁾ diye buyurmuştur.

Hülâsa; maktulün velisi kısası uygulatmak, diyeti verdirmek veya diyetsiz olarak katili affetmekten birini yapma seçeneğine sahiptir.

Şu hususu da bilmek lazımdır ki, maktulün velilerinin bazısının, katili kısastan affetmesi, hepsinin affetmesi gibi sayılır ve artık kısas uygulanmaz. Çünkü kısas, bölünmez bir bütündür. Şu hâlde; velilerin bir kısmı kısastan affederse, tümünün hakkı diyete dönüşür. Artık hiçbirinin kısas isteme hakkı kalmaz.

Maktulün velileri kısastan affetme hakkına sahip oldukları gibi, diyetin tümünden veya bir kısmından da vazgeçebilirler. Bütün bu aflarla ilgili olarak Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Affetmeniz takvaya daha uygundur."* ⁽⁶⁾

Diyet: Bir kimseyi öldürme veya bir organını kesip yaralama durumunda ödenmesi gereken maldır.

(5) Tirmizî: 1405; Nesâî: 8/38.

(6) Bakara: 237.

Kastî olarak öldürülenin diyeti; dört yaşına basmış 30 deve, beş yaşına basmış 30 deve ve gebe olan 40 deve olmak üzere toplam 100 deve-dir.

Kasten işlenen cinayetin diyeti, üç yönden ağır hükümler taşır:

1. 100 devenin yaşları itibarıyla üç kısımdan ödenmesi,
2. Acilen verilmesi,
3. Katilin malından ödenmesidir.

Bu konuda Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Kasten bir mü'mini öldüren bir kimse, maktûlün velilerine teslim edilir. İster öldürür, İster diyet alırlar. Diyetin miktarı dört yaşına basmış 30 deve, beş yaşına basmış 30 deve ve gebe olan 40 devedir. Bir şey üzerine sulh yap-salar, kendilerine câlzdir. Bu şekilde ödeme diyetle ağırlaşmadır.*" (7)

Şayet o yörede deve bulunmuyorsa, kıymeti ne kadar para tutursa, o kıymeti vermek vâcibdir.

2. Kaste Benzer Öldürme

Çoğunlukla öldürücü olmayan bir aletle, haksız yere bir kişiye vurup onu öldürmektir. Meselâ; ufak bir sopa ile vurup tehlikeli yere isabet etmesi veya adamı bağlayıp su kenarında bırakmak gibi bir sebeple ölme neden olmaktır.

Hükmü: Biri uhrevî, diğeri dünyevî olmak üzere iki hükmü vardır. Uhrevî hükmü, günah ve haram oluşudur. Katil ahirette azaba müstehak olur. Çünkü vurmayı kastedip adamı öldürmüştür. Ancak azabı, kastî öldürme azabından daha azdır.

Dünyevî hükmüne gelince; katil öldürme gayesinde olmadığı için, hakkında kısas cezası, maktulün velisi bunu talep etse dahi uygulanmaz. Ancak diyet olarak yine 100 devenin ödenmesi lazımdır.

Bu diyet de, bir yönden ağır ve iki yönden hafiftir. Şöyle ki;

1. Develer, yukardaki tasnife göre ödenir.
2. Üç yılda ve üç taksitte verilir.

(7) Tirmizî: 1387.

3. Katil ile birlikte asabe durumunda olan vârisleri de diyet ödenmesine katılırlar.

Bu hükme delil olarak Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Kaste benzer öldürmenin diyeti, kasten öldürmenin diyeti gibi ağırdır. Ancak sahibi öldürülmez."*⁽⁸⁾

Bu diyete, katilin akrabasının iştiraklarıyla ilgili olarak, Muğîre b. Şu'be (r.a) şunları nakletmiştir: *"Bir kadın kıl kamçısıyla, hamile olan kocasının diğer zevcesine vurup öldürdü. Hz. Peygamber (s.a.v); maktule kadının diyetini, katilinin asabe durumunda olan vârislerine yükledi."*⁽⁹⁾ Bu da, akrabalar arasında bir yardımlaşma olsun diye yapılmıştır.

Bu akrabalardan maksat, baba tarafından erkeklerdir. Diyet verme yardımıyla mükellef olan; katilin baba ve çocuklarının dışındaki asabe erkek vârisleridir. Ancak baba veya oğullar, diyetten hiçbir şey vermekle mükellef değildir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Çocuk, babasının cinayetinden dolayı hiçbir şey vermez, baba da çocuğunun cinayetinden dolayı bir şey vermez."*⁽¹⁰⁾

Diyet vermek hususunda katilin en yakını, sonra daha yakın akrabaları ilk sırada yer alır...

3. Yanlışlıkla Öldürme

Kasıtsız ve istemiyerek yapılan öldürmedir. Meselâ; bir adamın kayarak başkasının üzerine düşmesi veya ava ok atıp, okun bir insana isabet etmesi gibi sebeplerle vukû bulan öldürmelerdir.

Hükmü: Bunun da uhrevî ve dünyevî olmak üzere iki hükmü vardır. *Uhrevî hükmü*, affa tâbidir, günah ve cezası yoktur. Çünkü kasıtsız ve istemiyerek vukû bulan bir iştir. Hadis-i şerifte; *"Şüphesiz Allah; yanlışılma, unutma ve zorlama nedeniyle ümmetimin üzerinden sorumluluğu kaldırmıştır."*⁽¹¹⁾ diye buyurulmuştur.

Dünyevî hükmüne gelince; ortada kasıt bulunmadığı için katile kıyas yapılmaz, yani öldürülmez. Ancak bu katile de diyet gerekir. Üç sene

(8) Ebû Dâvûd: 4547.

(9) Müslim: 1681.

(10) Ebû Dâvûd: 4206; Nesâî: 8/53.

(11) İbn-i Maceh: 2045.

zarfında taksitler hâlinde katil ile birlikte baba tarafından erkek olan akrabalarının diyeti vermeleri gerekir.

Bu diyet de 100 devedir ve beş kısma ayrılır; iki yaşına basmış 20 deve, üç yaşına basmış 20 deve, üç yaşına başlamış 20 erkek deve, dört yaşına basmış 20 deve ve beş yaşına başlamış 20 deve olmak üzere toplam 100 deve.⁽¹²⁾

Bu konuda Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Yanlışlık dışında bir mü'min, diğer mü'mini öldüremez. Kim bir mü'mini yanlışlıkla öldürürse, mü'min bir köleyi (keffâret olarak) âzâd etmesi ve ölenin ailesine de bir diyet verməsi gerekir. Ancak (ölenin ailesi bu diyeti almayıp) bağışlarsa başka."*⁽¹³⁾

Şu hâlde; her üç öldürme çeşidinde diyetten başka, katil keffâret de verecektir. Bu keffâret, mü'min bir köleyi âzâd etmek, buna gücü yetmezse, iki ay arka arkaya oruç tutmaktır.

Hemen şu hususu belirtelim ki, kastî öldürmede diyeti yalnız katile verir. Çünkü suçu kendi isteğiyle işlemiştir. Ancak kaste benzer öldürme ve yanlışlıkla öldürmede, diyet sadece katile yüklenmez; asabe olan akrabalarının da kendisine yardım etmeleri gerekir. Çünkü bu durumlarda kasıt yok ve aynı zaman katil her üç öldürme çeşidinde de keffâret vermekle yükümlüdür. Bu keffâret Allah-u Teâlâ'nın bir hakkıdır. Diyetten affedilse dahi, keffâret vermesi vâcibdir.

Diyeti de yalnız katil verirse, altından kalkması mümkün olmaz. Bunun içindir ki İslâm dini, azar azar bu diyeti akrabalara da yüklemiş ki, kasıtlı olarak cinayet işlemeyen böyle bir katile yardım etsinler ve akrabalık bağları kuvvetlensin.

II. İNSAN ÖLDÜRME DIŞINDAKİ CİNAYETLER

Bu da; insan yaralama, organ kesme ve organı etkisiz hâle getirmek üzere, üç kısma ayrılır:

(12) Dadekutnî: 3/172.

(13) Nisâ: 92.

1. Yaralama Cinayeti

Yüz, baş ve vücudun yaralanması gibi cinayetlerdir. Yaralamada kısas yoktur. Çünkü zabtı çok zordur. Yalnız "*mûdaha*", yani kemiği dışarıya çıkaracak şekilde yaralamalarda kısas vardır. Zira böyle yaralamanın zabtı kolaydır.

Mûdaha ve haşîma (kemik kırma) cinayetlerinde, tam diyetin 1/20 si, yani 5 deve gerekir. Beyin zarına varacak şekilde baş yarmada ve karın bölgesinde karnın içlerine kadar uzanan yaralamalarda da tam diyetin 1/3'ü, yani 33 deve gerekir.

Diğer yaralamalarda, hükümet vardır. Yani bilir kişi uzlaştırmacılar tarafından münasip birşey takdir edilir.

2. Organ Cinayeti

Bu da başkasının el, ayak veya kulağını kesmek ya da gözünü çıkarmakla olur. Öldürme cinayetinde olduğu gibi, organ cinayetleri de kastî, kaste benzer veya yanlışlıkla olmak üzere üç kısımdır.

Organlara karşı kastî olarak işlenen cinayetlerde kısas gerekir. Başkasının elini kesenin de eli kesilir, yani canıye, yaptığıнын misliyle karşılık verilir. Bu uygulamada organlar arasında eşitlik bulunması da lazımdır. Şöyle ki; bir kimse, birisinin sağ elini keserse, onun da sağ eli kesilir v.s.

Fakat kaste benzer ve yanlışlıkla yapılan organ cinayetinde kısas yoktur, diyet gerekir. El, ayak, kulak, göz gibi organların diyeti, tam diyetin yarısıdır, yani 50 devedir.

3. Organı Etkisiz Kılma Cinayeti

Cinayet, bazen organların birini veya bir parçasını yararsız ve etkisiz hâle getirmekle olur. Bu durumda aşağıdaki cinayetlere göre diyet vâcibdir:

a. Akli yok etmek: Bir kimse, herhangi bir sebeple bir insanın aklını etkisiz hâle getirirse, yani onun delirmesine sebep olursa, tam diyet vermesi vâcib olur.

b. İşitme: Her iki kulağı etkisiz hâle getiren kimseye tam diyet, tek

kulağı etkisiz hâle getirene de yarım diyet gerekir.

c. Görme: İki gözü kör edenin tam, tek gözü etkisiz hâle getirenin de yarım diyet vermesi vâcibdir.

d. Koklama: Bu duyunun tümünü etkisiz hâle getirenin tam diyet vermesi lazımdır.

e. Konuşma: Bir kimse, herhangi bir sebeple başkasının dilsizliğine sebebiyet verirse, tam diyet vermesi lazımdır.

f. Erkeklik kuvvetinden düşürme: Bir kimse, herhangi bir sebeple, başkasının kısırlığına sebep olursa, yani onu cinsel ilişkiden düşürürse, tam diyet vermesi gerekir.

g. Gebelik: Herhangi bir sebeple kadını gebelikten düşürürse, yani kısırlığına sebebiyet verirse; kadının diyeti olan yarım diyet gerekir.

h. Felç: Bir kimse, herhangi bir sebeple, başkasının el veya ayaklarının felcine sebebiyet verirse, kendisine tam diyet gerekir.

KISAS

Kıyas; öldürme veya organ cinayetini işlediği kişiye yaptığıнын misliyle muamelede bulunmaktır. Kısacası, cinayete misilleme demektir. Kıyas, kasdî öldürme ve kasdî organ kesme cinayetlerinde uygulanır.

KISASIN ŞARTLARI

I. Adam Öldürmede kıyas şartla uygulanır:

1. Katilin mükellef, yani âkıl ve bâliğ olması: Çocukluk ve delilik hâlinde cinayet işleyene kıyas cezası uygulanmaz. Çocuk bâliğ olduktan ve deli de iyleştikten sonra, yine de kendilerine kıyas cezası verilmez. Ancak akli başında iken cinayet işleyen, sonra da deliren kimseye kıyas uygulanır. Sarhoşluk hâlinde cinayet işliyen de kıyas uygulanır.

2. Katilin, maktulün aslı (ana-babası) olmaması: Oğlunu öldüren baba hakkında kıyas cezası uygulanmaz. Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: **لَا يَقَادُ الْوَالِدُ بِالْوَلَدِ** "Baba, çocuğunu öldürme sebebiy-

le kısas olunmaz."⁽¹⁴⁾ Çünkü baba, oğlunun hayat sebebidir. Babalığa hürmet gerekir. Şu hâlde, oğlunun helâkine sebep olursa, kendisine kısas yapılamaz.

3. Maktulün müslüman olması: Ya da kendisine güvence verilmiş bir gayr-ı müslim olması. Şu hâlde, savaşçı bir kâfir veya İslâm'dan dönmüş bir kimse, bir müslüman tarafından öldürülürse, ne kısas ve ne de diyet gerekir. Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *مَنْ بَدَّلَ دِيَّةً* "Dinini değiştiren kimseyi öldürün."⁽¹⁵⁾

4. Katil ile maktulün denk olması: Zimmî bir kâfiri öldüren bir müslümana kısas uygulanmaz. Ancak büyük günah işlemiş olur ve kendisine diyetin üçte biri lazım gelir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Kâfiri öldürme nedeniyle müslüman kişi öldürülemez."*⁽¹⁶⁾

II. Organ cinayetinde kısasın şartları:

Organ cinayetinde kısasın tatbik edilebilmesi için, yukardaki 4 şartla birlikte, şu şartların da bulunması lazımdır:

1. Kısas uygulanacak organda eşitlik: Kasten kesilen organ ile kısas olarak kesilecek uzuv arasında eşitlik bulunması: Meselâ; sağ el kesenin sağ eli kesilir, şahâdet parmağı kesenin aynı parmağı kesilir v.s.

2. Birinin felçli diğerinin sağlam olmaması: Şu hâlde; felçli bir organ karşısında sağlam organ kesilmez. Buna diyet lazım gelir. Fakat sağlamı karşısında, felçliyi kesmek câizdir.

3. Cinayetle kesilen organın bilek gibi bir mafsaldan kesilmesi: Ya da kulak gibi sınırı belli bir organın kesilmesi. Şayet böyle olmazsa; kısasın temel şartı olan eşitlik mümkün olamayacağı için kısas câiz değildir. Bunda diyet uygulanır.

Birkaç kişi beraberce birini öldürürse hepsine kısas cezası tatbik edileceği gibi, birinin organını keserlerse hepsinin de aynı organı kesilir.

Kısası kim uygular?

Öldürme veya organ kesmekten dolayı kısas cezası sabit olunca,

(14) Tirmizî: 1400; Beyâkî: 8/38.

(15) Buhârî: 2854.

(16) Buhârî: 6507.

maktulün velisi bu kisası bizzat infaz etmek üzere hakimden talep eder. Hakim de buna müsaade eder ki, hakkını alabilsin. Ancak maktulün velisinin, kisası bizzat infaz etmek için iki şartı vardır:

1. Devlet başkanının izniyle olması: Devlet başkanından veya tayin ettiği hakimden izin almadan acele ederek kisası uygularsa, günahkâr olur. Bu durum karşısında hakimin, ona münasip göreceği bir hapis cezası vermesi gerekir.

2. Adam öldürme cinayeti olması: Organ kesme cinayetinden dolayı uygulanacak kisas cezasının, bizzat devlet başkanı veya tayin ettiği hakim tarafından tatbik edilmesi lazımdır. Böyle bir kisas, maktulün velisine verilmez. Çünkü fazla kesmesinden korkulur.

Kisasın infazı ne ile sabit olur?

Kisasın infazı, ancak iki şeyden biriyle yapılabilir:

1. İkrar etmek: Cinayet işleyen kişinin, cinayeti işlediğini bizzat itiraf etmesiyle kisas sabit olur.

2. Şahitlik etmek: Bu da, âdil iki erkeğin, cinayetin işlendiğine dair şahitlik yapmalarıyla olur. Şahâdet yaptıkları takdirde kisas sabit olur.

KASAME (YEMİN VERDİRME)

Kasame: Maktulün akrabalarına verdirilen yeminlerin adıdır. Şöyle ki; katil bilinmezse, maktulün akrabaları, itham ettikleri kişi veya kişilerin katil olduğunu iddia edip, 50 yemin ederlerse, o kişi veya kişiler cezalandırılır, Bu 50 yemin bir kişi tarafından yapılabileceği gibi, birkaç kişi tarafından da yapılabilir.

Maktulün akrabası yemin etmezse, itham edilen katilin akrabaları 50 yemin edip bu zanlının katil olmadığını söylerlerse, zanlı kişi berat ettirilir.

Cahiliyet devrinde kasame hükmüne müracat edilirdi. Bununla da ilk hüküm veren Velid b. Muğîre olmuştu. İslâm geldikten sonra da; aşağıda zikredilecek birtakım kayıt ve şartlar dahilinde kasame hükmü devam ettirildi. (17)

(17) Bak Buhârî: 5791; Müslim: 1669.

Ancak kasame, genel kaidenin tersi olarak meşrû kılınmış. Çünkü asl olan, şahit göstermek davacıya; yemin ise inkâr eden davalıya düşer. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Şahit davacıya; yemin de inkâr edene düşer.*"⁽¹⁸⁾

KASAMENİN ŞARTLARI

Kasamenin hükmü aşağıdaki kayıt ve şartlar dahilinde sabit olur.

1. Bir yerde maktulün bulunması ve kesin olarak kimin tarafından öldürüldüğünün bilinmemesi.

2. Maktulün akrabasının, falan kişi veya muayyen kişilerin katil olduğunu iddia ettikleri hâlde, kendi iddialarını isbat edecek şahit ve delillerinin bulunmaması.

3. Maktulün akrabalarının davasını doğrulayan ihtimal ve destekleyici alâmetlerin bulunması. Meselâ; hısımları arasında maktulün bulunması veya itham edilen kişinin elbisesinde kan izlerinin bulunması veya itham edilen kişinin elinde kana bulanmış bıçağın görülmesi ya da bir cemaat bir yere toplanıp dağıldıktan sonra o yerde maktulün bulunması gibi alâmetlerdir.

İşte bu şartlar dahilinde davacıdan şahit ve delil istenmez, ancak 50 yeminle davayı kazanır ve diyeti de hak eder. Davacı olan maktulün akrabalarından birkaç kişi ise, 50 yemini paylaşır ve alacakları diyeti de hisselerine göre taksim ederler.

Yukardaki şartlar tahakkuk etmezse, bu sefer davalı, "*Falan kişiyi öldürmedim.*" diye 50 yemin eder ve berat eder.

B) HADLER

Yüce Allah, insana güzel biçim ve akıl vermek suretiyle çok ikram etmiş ve yaratıkların çoğundan üstün kılmıştır. Nitekim Allah (c.c), insanı yeryüzünün mimarı ve halifesi olarak yaratmıştır.

Ancak bu halifelik, insanoğlunun hak ve özgürlüklerini garanti altı-

(18) Buhârî: 4277; Müslim: 1711.

na almak ve kendisine yapılacak haksızlıkları önlemekle gerçekleşir. Bu da beş temel unsurun korunmasıyla olur. Bu beş temel de; *dinin, canın, aklın, neslin ve malın korunma altına alınmasıdır*. İnsanoğlunun yeryüzünde temiz bir hayat sürdürebilmesi ve Allah Teâlâ'nın kendisine vermiş olduğu halifelik görevini yapabilmesi için bu beş unsurun korunması zarûrî ve şarttır.

Zaten İslâm dini bu unsurların korunması ve bunlara zarar verici şeylerin giderilmesi için insanlara bahşedilmiştir. Bundan dolayıdır ki İslâm âlimleri; "*İslâm, hakların korunması ve zararların giderilmesi için gelmiş.*" demektedirler.

Bu beş unsurun korunması için Şer'î hükümler konulmuştur. İşte bu hükümlerden bir kısmı, had ve ta'zirlerdir. Had ve ta'zir cezaları o beş unsura saldırana uygulanır. Binaenaleyh, Şer'î cezalar hadler ve ta'zirler olmak üzere iki kısma ayrılır:

Had: Allah (c.c) tarafından takdir edilen cezadır. Had adı verilen bu cezanın ne fazlasının ve ne de eksisinin uygulanması câiz değildir.

Ta'zir: Takdir edip, tayin edilmemiş cezadır. Bu ceza hakimnin görüşüne bağlı bırakılmıştır. Hapsetme ve tokatlama olabileceği gibi, azarlama ve sürgün de olabilir.

Takdir edilen had cezaları 6 kısımdır: *Zina, kazf, içki, hırsızlık, yol kesme ve irtidad (dinden dönme)* cezalarıdır. Şimdi bunları izah edeceğiz:

ZİNA HADDİ (ZİNA CEZASI)

Zina; mükellef bir insanın, kendisine haram olan kadınla cinsel temasta bulunmasıdır. Muhsan (evli) olan bir kimse, zina ederse cezası recmdir. Yani ölünceye kadar taşlanmaktır. Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Evli kadın ve evli erkek zinâ eder; delil sabit olur veya gebelik tesbit edilir ve yahut suç itiraf edilirse, recmetmek Allah'ın Kitab'ında bir haktır.*"⁽¹⁹⁾ Peygamberimiz (s.a.v) recm cezasını emretmiş ve uygulamışlardır.

(19) Buhârî: 6442.

Zina suçu; zina eden erkek veya kadının ikrarı veya şahitlerin şahâdeti ya da delil ile sabit olunca ceza uygulanır. Recm cezası, normal taşlarla yapılır. Bu cezayı herkes uygulayamaz. Ancak Şer'î idare tarafından uygulanır.

Zina suçu işleyen evli değilse, onun cezası 100 değnek (kırbaç) vurmak ve 144 km. mesafeye bir sene sürgün etmektir. Nitekim Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: "*(Bekâr olup da) zina eden kadınla zina eden erkeğin herbirine 100 değnek vurun..*"⁽²⁰⁾

Peygamberimiz (s.a.v) de şöyle buyurmuştur: "*Bekâr, bekârla zina ederse, 100 kırbaç vurulur ve bir yıl süreyle sürgün edilir.*"⁽²¹⁾

Şartları: Zina eden evli veya evli olmayan kişiye had cezası uygulanabilmesi için kendisinde şu şartların bulunması lazımdır:

1. Mükellef olması: Yani zina eden kişinin âkıl ve bâliğ bulunmasıdır. Mükellef olmayana had cezası uygulanmaz. Ancak içki içip zina edene had cezası uygulanır.

2. Zorlanmaması: Zina yapmadığı takdirde öldürmekle tehdit edilen erkek veya kadın zina yaparsa kendilerine ceza uygulanmaz.

3. Zinanın, ikrar veya şahitlikle sabit olması: *İkrar*;;zina suçunu işleyenin açık bir ifade ile zina yaptığını itiraf etmesidir. Bu şekilde itiraf yapan kadın veya erkeğe had cezası uygulanır. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v), Mâiz adında bir erkek ve Gâmidîyyeli bir kadının ikrarlarıyla kendilerine recm cezası tatbik ettirmişlerdir.⁽²²⁾

Şahitliğe gelince; dört âdil erkeğin şahâdetleriyle gerçekleşir. Dördü de, zina edenlerin cinsel ilişki hâlini görmeli ve yapıldığı mekân üzerinde görüş birliği içinde olmalıdır. Bu konuda Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: "*Kadınlarınızdan zina yapanlara karşı içinizden dört şahit getirin..*"⁽²³⁾

Aksi takdirde, yani şahitler zina hâlini görmemişse ve yapıldığı yeri belirtmezse veya aralarında çelişki olursa, kendilerine kazf (iftira) cezası uygulanır.

(20) Nûr: 2.

(21) Müslim: 1690.

(22) Müslim: 1695.

(23) Nisâ: 15.

Görülüyor ki zina cezasının uygulanabilmesi için dört şahit şart koşulmuştur. Şahitlerin birinin, şahitlikte kusurlu davranması hâlinde 80 değnek kazf haddine (cezasına) tâbi tutulur.

Dört şahidin şart koşulmasında; Allah'ın kullarının ayıplarının örtülmesi gerçeği vardır. Zira şartları çoğalan şeyin varlığı azalır ki, İslâm'ın amacı da budur. İslâm ayıpların örtülmesini sever ve fuhşiyatın yayılarak, had cezasının tatbik edilmesini hoş karşılamaz. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v); "*Yapabildiğiniz kadarıyla müslümanlardan haddi uzaklaştırın.*"⁽²⁴⁾ diye buyurmuştur.

LİVATANIN (homoseksüelliğin) HÜKMÜ

Livata: Erkek veya kadının arka tarafından cinsel temasta bulunmaktır. Buna homoseksüellik, oğlancılık denir. Şafî Mezhebi'nin sahih görüşüne göre, livata yapanın hükmü, aynen zina yapanın hükmü gibidir.

Bir kimsenin livatası, şahitlik veya kendi ikrarı ile sabit olursa; evli ise cezası recmdir. Evli değilse, cezası 100 değnek vurmak ve bir sene süre ile sürgün etmektir.

Kendisiyle livata yapılan gelince; kişinin karısı hariç, evli-bekâr, erkek-kadın olsun, cezası 100 kırbaç ve bir sene sürgündür.

Bu şekilde, yani arkadan karısıyla temas edene had cezası (yüz kırbaç) gerekmez, lakin bu fiili haramdır ve büyük günahlardandır. Peygamberimiz (s.a.v); "*Karısıyla arka taraftan cinsel temasta bulunan kimseye Allah rahmet nazarıyla bakmaz.*"⁽²⁵⁾ diye buyurmuştur.

Hayvanla cinsel temasta bulunana da had cezası gerekmez. Fakat buna ta'zir cezası gerekir. Çünkü mizacı sağlam olan kimseler hayvanlarla cinsel temasta bulunmaktan kaçınırlar. Bunun için ağır ceza cihetine gidilmemiştir. Tabiatına uygun ta'zir cezası aynı şekilde uygun görülmüştür.

(24) Tirmizi: 1424.

(25) Tirmizi: 1176.

KAZF (Zinâ İftirası) HADDİ

Kazf: Bir kimsenin, birisini zina ile suçlamasına denir. Meselâ; bir kimse, birisine; "*Sen zina ettin.*" veya "*Ey zâni.*" ve yahut bir kadına; "*Sen kahpesin.*" demesi gibi...

Hükmü: Bir müslümanın, iffet sahibi olan müslüman kardeşine zina suçu isnad etmesi; bunu isnad edenin kendi açısında yalan ya da doğru olsun haramdır. Yalan ise, zulüm ve iftira olur. Doğru ise; Allah-u Teâlâ'nın örtülmesini emrettiği sırları açığa çıkarmak, ırz ve namusu lekelemek olur ki bu toplumda çirkinliklere sebebiyet verir.

İşte bunun içindir ki Şer'î Şerif kazfı büyük günahlardan saymıştır. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) büyük günahları sayarken bir tanesini şöyle dile getirmişlerdir: "...Zinadan habersiz ifetli müslüman kadınlara zina isnadında bulunmak..."⁽²⁶⁾

Kazfın Cezası: Şartlara haiz olan kazfın cezası; yani iftira yapanın cezası; seksen değnek vurmaktır ve tebve etmediği takdirde ebediyete kadar şahâdetinin düşmesidir. Nitekim Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: "*İffetli müslüman kadınlara zina iftirasında bulunup, sonra (bunun isbatı için) dört şahit getiremeyenlere seksen değnek vurun ve artık onların şahitliğini asla kabul etmeyin. Onlar fâsık kimselerdir. Ancak bundan sonra tevbe edip iyi olanlar hariç. Çünkü Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.*"⁽²⁷⁾

Kazf Cezasının Şartları

Kazf cezası, ancak 10 şartla uygulanır. Bunların beşinin kazf (iftira) eden kişide, beşinin de kazf edilen (suçlanan) kimsede tahakkuk etmesi lazımdır.

Kazf eden; bâliğ, âkıl, serbest iradeli, ana-baba olmaması ve kazfın haram olduğunu bilmesi şarttır.

Kazf edilene gelince; müslüman, bâliğ, âkıl, iffetli ve ikrarıyla kazfe izin vermiş olmaması şarttır.

Bu şartlardan biri gerçekleşmezse, kazfın cezası düşer; ancak yine

(26) Buhârî: 2615; Müslim: 89.

(27) Nur: 4-

de kazf edene ta'zir cezası uygulanır.

Cezanın düşmesi: Kazfın cezası, kazf edenden üç şeyle düşer:

1. Zinanın isbatına dair, kendisiyle birlikte dört şahit getirmesi veya suçlanan kişinin zina yaptığını bizzat ikrar etmesi.
2. Zina iftirasına uğrayan kimsenin, kendisine iftira edeni affetmesi.
3. Davalılar karı koca ise; lianlaşmalarıyla kazfın cezası uygulanmaz. Bunun izahı, 4. bölümde yapıldı.

İÇKİ İÇME HADDİ

Bunun izahı 3. bölümde haram olan içeceklerin bahsinde geçti. Ancak esas yeri olan bu hadler konusunda da tekrar kısa olarak değinmek istiyorum.

Kaynağı ve ismi ne olursa olsun, alkollü içki içen bir kimseye had cezası uygulanır. Bu ceza 40 değnektir. Hakim, buna ta'zir cezası eklemek suretiyle 80 değneğe çıkarabilir.

Bu had cezası; müslüman iki âdil erkeğin şahâdetiyle veya içenin ikrarı ile uygulanır.

Afyon, eroin ve esrar gibi uyuşturucu maddelerin cezası ta'zirdir. Ta'zir; hapis olabileceği gibi, tokatlama ve azarlama da olabilir. Âdil ve müslüman hakimnin takdirine bırakılmıştır.

Uyuşturucu maddelerle ilgili geniş malûmat, kitabın 3. bölümünde zikredilmiştir. Onun için burada, bu kadarıyla yetiniyoruz.

HIRSIZLIK HADDİ

Hırsızlık: Başkasına ait bir malı, muhafaza edilmesi gereken bir yerden, haksız ve gizlice almaktır. Bu şekilde hırsızlık yapanın cezası, elinin kesilmesidir. Nitekim Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Hırsızlık eden erkek ve kadının, yaptıklarına karşılık Allah'tan bir ceza olarak ellerini kesin..*"⁽²⁸⁾

(28) Maide: 38.

Hız. Peygamber (s.a.v)'kendisine getirilen bir hırsızın sağ elinin bilekten kesilmesini emretti. (29)

Hız. Âişe (r.a) şöyle demiştir: "Mahzumiye kabilesinden hırsızlık yapan kadının olayı Kureyşlileri telaşa düşürdü. Kadının Şer'î cezadan affedilmesi için Hız. Peygamber (s.a.v)'in nezdinde teşebbüse geçtiler. Ancak bunu Peygamber (s.a.v)'e söyleyecek cesaretli birini arıyorlardı. Nihayet Peygamber (s.a.v)'in büyük sevgisine mazhar olan Üsâme b. Zeyd'i buldular ve onu Peygamber (s.a.v)'e gönderdiler. Üsâme, hırsızlık yapan kadının affedilmesini isteyince Peygamber (s.a.v); *"Allah'ın tayin ettiği cezalardan biri için mi şefa'at istiyorsun?!"* buyurduktan sonra halka şu tarihî hitabeti yaptı:

"Ey insanlar, sizden evvelkilerin helâk olmalarının başlıca sebebi, soylu birisi hırsızlık yaptığında onu bırakmaları, fakat zayıf ve kimsesiz biri hırsızlık yaptığında onu cezalandırmalarıdır. Allah'a yemin ederim ki, eğer Muhammed'in kızı Fâtıma hırsızlık yapmış olsaydı, onun elini de keserdim." Sonra hırsızlık yapan o kadının elinin kesilmesi için emir buyurdu. (30)

Hırsızlık yapanın birinci defada sağ eli bilekten kesilir, ikinci defa hırsızlık yaparsa sol ayağı aşık kemiğinden kesilir, üçüncü defa hırsızlık yaparsa sol eli kesilir ve dördüncü defa hırsızlık yaparsa sağ ayağı kesilir. Bundan sonra tekrar çalarsa, ta'zir edilir.

Peygamberimiz (s.a.v) hırsız hakkında şöyle buyurmuştur: *"Çalarsa sağ elini kesin. Sonra yine çalarsa sol ayağını kesin. Sonra yine çalarsa sol elini kesin. Sonra yine çalarsa sağ ayağını kesin."* (31)

HİRSIZLIK CEZASININ ŞARTLARI

Her hırsızlık yapanın eli kesilmez. Ancak hırsızlık yapanın elinin kesilebilmesi için aşağıdaki 8 şartın bulunması lazımdır:

1. *Bâliğ*; hırsızlık yapan bir kişi bülûğ çaına girmiş olmalıdır.

2. *Âkil*; hırsızlık yapan kişinin akıllı olması.

(29) Tabaranî, Bak Muğni'l-Muhtaç: 4/77.

(30) Buhârî: 6406; Müslim: 1688.

(31) el-Ümm: 6/138.

3. İkrâh edilmemesi; hırsızın, hırsızlık yapmak için zorlanmamış olması.

4. Çalınan malın en az bir dinarın dörtte bir nisbetinde değer taşınması: Zira Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Çeyrek dinar veya daha fazla olmadıkça, hırsızın eli kesilmez."⁽³²⁾ Dinar yaklaşık dört gramdır. Şu hâlde; bir gram altın veya değerinden az olan bir şey çalan kimsenin eli kesilmez.

5. Malın, muhafaza edilmesi gereken bir yerden çalınması: Meselâ; para ise cepten veya kasadan, ticaret eşyası ise dükkândan veya evden, hayvan ise ahırdan çalınması gibi. Herşeyin yeri örf ve âdete göre belirlenir.

Eğer hırsız birşeyi; âdet ve örfe göre muhafaza edilmesi gereken yerden değil de, başka bir yerden çalarsa, haram olmakla beraber eli kesilmez.

6. Çalınan malda herhangi bir hakkı bulunmaması: Şu hâlde; ortaklık malından çalan ortağın, ana babasından çalan evlâdın ya da evlât malından çalan ana babanın eli kesilmez.

Keza devlet malında hakkı bulunan bir fakirin veya aç olup da hayatını kurtarmak gayesiyle birşey çalanın eli de kesilmez.

7. Hırsızlığın haram olduğunu bilmesi: Eğer İslâm'a yeni girdiğinden dolayı veya bundan habersiz olduğu hâlde çalarsa, eli kesilmez. Tazminatla birlikte ta'zir edilir.

8. Çalınan malın temiz olması: İçki, domuz veya köpek çalanın eli kesilmez. Keza tanbur, saz, heykel veya haç gibi isti'mali câiz olmayan şeyleri çalana hırsızlık cezası uygulanmaz. Bunların kıymetleri de tazmin ettirilmez.

İşte bu sekiz şartın tümü, hırsızın elini kesilebilmek için birer şarttır. Bunlardan biri eksik olursa, el kesilmez. Ancak alınan şeyin tazminatı gerekiyorsa tazmin edilir ve hakimin münasip gördüğü ta'zir cezası verilir.

(32) Müslim: 1684.

Hırsızlığın Sübutu

Hırsızın kendi ikrarı veya iki âdil erkeğin şahâdeti ya da davâlı inkâr edip yemin etmezse, davâcının yeminiyle hırsızlık suçu sabit olur. Bu üç şeyden biriyle hırsızlık sabit olup, hırsızın eli kesildikten sonra; çaldığı şeyin, mevcut ise iadesi de vâcibdir. Şayet telef olmuşsa, tazminatını öder. Zira Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: **«عَلَى الْيَدِ مَا أَخَذَتْ حَتَّىٰ تُؤَدَّهٖ»** "Ödeyinceye kadar el, almış olduğu şeyi ödemekle yükümlüdür."⁽³³⁾

El Kesimi AllahTeâla'nın Bir Hakkıdır

Hırsızlık suçu sabit olup hakime intikal edildikten sonra, artık cezanın tatbiki vâcib olur. Bundan sonra affedilmesi için vasıta yapılması ve davâcının suçtan vazgeçmesi câiz değildir. Bunun delili de, Mahzumiyye kabilesinden hırsızlık yapan kadının geçmiş hadisesidir. Nitekim Rasûlullah (s.a.v), vasıtaı kabul etmedi, cezayı uyguladı.

Ancak henüz karar hakime ulaşmadan cezanın affı için teşebbüste bulunulması ve suçtan vazgeçilmesi câizdir. Nitekim hadiste; Safvan b. Ümeyye çölde uzanmış iken adamın biri gelir ve başının altında bulunan abasını çalar. Hırsız Peygamber (s.a.v)'e götürülünce elinin kesilmesi için emir buyurdu. Bunun üzerine Safvan: *"Yâ Rasûlallah, ben onu affettim aba da onda kalsın."* deyince; Rasûlullah (s.a.v) şöyle buyurdu:

«مَلَأْتُكَ قَبْلَ أَنْ تَأْتِيَنِي بِهِ» "Bana getirilmeden önce niye öyle yapmadın?"⁽³⁴⁾

İslâm Düşmanlarına Cevap

İslâm kanunlarına karşı çıkıp İslâm'a düşman olanlar, hırsızın elini kesme ve zina eden evlinin recm edilme (öldürülme) cezalarına dil uzatıp, karşı çıkmaktadır. Bu cezaları çirkin görmektedir. Bunlara cevap olarak söylenecek birkaç sözümüz vardır. Şöyle ki;

a. Herşeyden önce bu tip insanlar İslâm'a düşman bulundukları için bu cezaları çirkin görmektedir. Oysa bu cezaların gerçek mânâsına, sebep ve gayelerine, getirdikleri olumlu neticeye ve giderdikleri zararlara bakıp,

(33) Ebû Davûd: 3561

(34) Nesaî: 8/68; Müsned: 3/401.

akıllarını kullanmak istememektedirler. Zira bilinen bir gerçektir ki; düşman fikrini savunurken; hakkın, mantığın ve akl-ı selimin iktiza ettiğine bakmadan söyleyip, itiraz eder. Yoksa adı düşman olmazdı.

b. Hırsızlık ve zina cezalarına karşı çıkanlar; bu suçların topluma verdiği zarar ve huzursuzluğu görmüyorlar mı? Özellikle zinayı mübah kılan toplumların arasında aids hastalığının yayıldığına ve bu hastalığın onları perişan ettiğine herkes şahittir. Bunun yanında, zina daha nice hastalıklara sebep olmaktadır.

Bir de Allah-u Teâlâ'nın kanunlarına sırt çeviren bu toplumların başına hırsızlar öyle musallat olmuştur ki, yaptıkları hırsızlıklarla sürdükleri keyifli hayata bakınca, birçok zengin şirket sahiplerinin bile böyle bir hayat tadını bulamadığı görülmektedir. Netice itibarıyla bu toplumlar muzdarip ve huzursuzdur. Bunun yanında hırsızların meydana getirdikleri zarar ve ızdırıp apaçıktır.

Hele zinanın sebep olduğu zührevî ve diğer hastalıklar yaşlıya-gence, büyüğe-küçüğe musallat olmuştur. Bütün bunların zararının faturası; İslâm'ın, hırsıza ve zina edene verdiği cezadan kat kat fazladır.

Hâl böyle iken; Allah-u Teâlâ'nın kanunları tatbik edildiği toplumlara baktığımız da, huzur ve güvenlik içinde bulunduklarını, beşer hayatını kemiren ve alt üst eden o çirkin hastalıklardan uzak yaşadıklarını görürüz.

c. Şunu da bilmelidir ki, İslâmî cezalarda gaye, canî ve suçlunun işkencesi değil; toplumun güvenliği ve selâmetidir. Bu gayeyi gerçekleştirmek üzere İslâmî cezaların tatbiki vâcibdir.

İslâm'ın getirdiği ve meşrû kıldığı cezaların, bu gayeyi gerçekleştirdiği ise sabittir. Nitekim tarih yapıkları geçmiş asırların ve şimdiki toplum ve milletlerin insanlarından bahsederken, İslâmî müeyyidelerin kendileri için kurtuluş ve şifa ilaçları olduklarını açıkça ortaya koymaktadır.

Üstelik en gelişmiş devletler dahi beşerî kanunlarla bu gayeyi henüz gerçekleştirilmiş değildirler. Zira günlük gazete ve neşriyatların açık haberlerine göre; beşerî kanunların toplumun güvenliği, selâmeti ve istikrarını henüz sağlamış olduklarını söylemek mümkün değildir. Ve sık sık bu kanunlar değiştirilmektedir.

Her akl-ı selim sahibi; bu toplumların buhranları, kargaşalıkları ve huzursuzluklarını görmektedir. Beşerî kanunun kendilerine yeterince güvenlik ve huzur getirmediğini ikrar etmektedir. Bunda şüphe de yoktur. Yoksa bu kanunlar değişikliğe uğramazdı.

Hülâsa; insanlığın güven ve huzurunun yegâne kaynağı; değişmez İlâhî Kanunlar'dır. Bunlar tatbik edilirse, insanlık huzur ve güven bulur.

YOL KESENLERİN HADDİ

Yol kesenler dört kısma ayrılır:

1. Geçenleri öldürüp mallarını alanlar: Bunların cezası öldürülmektir; sonra teşhir ve ibret olmak üzere yüksek bir yere asılmaktır. Ancak yıkanıp, kefenlenip ve cenaze namazı kılındıktan sonra bir müddet asılır. Çünkü bu yaptıklarıyla müslümanlıktan çıkmış (tabii ki kendilerinden küfür sadır olmamışsa) sayılmaz. Oysa müslümanın yıkanması, kefenlenmesi ve cenaze namazınının kılınması vâcibdir.

2. Geçenleri öldürüp mallarını almayanlar: Bunların cezası da öldürülmektir, fakat asılmazlar.

3. Malı alıp öldürmeyenler: Bunların cezası, hırsıza uygulanan cezadır. Yalnız birincide sağ eli ile sol ayağı kesilir. İkincide ise; sol eli ile sağ ayağı kesilir. Çünkü hırsız malı gizliden alır. Yol kesen ise, yol kesmek suretiyle korkutup malı açıkça alır. Bunun için cezası, hırsızın cezasından ağırdır.

4. Geçenleri korkutanlar, fakat öldürmeyen ve mal almayanlar: Bunların cezası ise ta'zirdir. Hapis ve sürgün gibi bir ceza verilir. Ta'zirlerde hapis cezasının belirli bir müddeti yoktur. Hakimin takdirine bırakılmıştır. Ancak hakim, bunların affında yarar görürse, affetme yetkisine de sahiptir.

Bu dört hükümle ilgili olarak Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Allah ve Peygamberi'yle savaşılanların ve yeryüzünde bozgunculuk çıkaranların cezası öldürülmek veya asılmak ya da çapraz olarak el ve ayak-*

larının kesilmesi ya da yerlerinden sürülmektir. Bu onlara dünyada bir rezilliktir. Onlara ahirette de büyük bir azap vardır."⁽³⁵⁾

Ancak bunlar yakalanıp, mahkeme önünde getirilmeden önce tevbe edip, uslanacak olursa, cezaya tâbi tutulmazlar. Allah (c.c) bu konuda şöyle buyurmuştur. "*Ancak, onları yakalamanızdan önce tevbe edenler bu (ceza)nın dışındadır. Biliniz ki Allah, bağışlar ve rahmet eder.*"⁽³⁶⁾

Yalnız, kısas ve mal gibi başkalarının hakkı kendisinden alınır. Maktulün velisi kısastan affederse, diyet isteyebilir. Ayrıca daha önceden başka bir hırsızlık yapmış veya içki içmişse ve bu suçlar isbat edilirse, Şer'î kaideye göre cezası verilir.

TEVBE İLE AFFEDİLEN VE AFFEDİLEMİYEN CEZALAR

İnsan zimmetinde bağlı olabilecek haklar iki çeşittir. bir kısmı Allah (c.c)'nin hakları, bir kısmı da insan haklarıdır.

Allah (c.c)'nin haklarının cezası tevbe ile affedilir. İnsan haklarının cezası ise, tevbe veya caninin bağışlanmasıyla affedilemez. Bütün bunları şöyle toparlayabiliriz:

AFFA TÂBİ CEZALAR

Tevbe veya bağışlanmakla cezaları düşen ve affedilen suçlar şunlardır:

1. Namazı terkedenin cezası: Namaz kılmayan bir kimse, hakimin önüne çıkarıldıktan sonra olsa dahi; yürekten, gerçek bir tevbe ile tevbe ederse cezası düşer, yani cezaya tâbi tutulmaz. Çünkü namaz Allah-u Teâlâ'nın has bir hakkıdır. Tevbe ile cezası affedilir.

2. Kazf cezası: Zina iftirasına uğrayan bir kimse; kendisine iftira yapan şahsı affederse, cezası olan 80 değnek düşer. Zira Allah (c.c) kazfın cezasını insana bir hak olarak vermiş. Hak sahibi hakkından vazgeçerse, suçlunun cezası da düşer.

(35) Mâide: 33.

(36) Mâide: 34.

3. Yol kesenlerin cezası: Daha önce de belirttiğimiz gibi, yakalanıp mahkeme önüne çıkarılmadan önce tevbe ederse, bu suçun cezası da düşer.

AFFA TÂBÎ OLMAYAN CÉZALAR

Yukarda zikredilen üç cezanın dışındaki diğer suçlar sabit olduktan sonra, meselâ; hırsızlık yapmak, içki içmek ve zina yapmak gibi suçlar sabit görüldükten sonra, tevbe ile cezası affedilemez.

Yani dünyada hakimın önünde bu suçların cezasının infazının vücutu tevbe ile düşmez. Ancak kıyamet gününde, Allah-u Teâlâ'nın huzurunda, gerçek bir tevbe bu günahların bağışlanmasına vesiledir. Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Doğrusu Ben, tevbe edeni ve inanıp yararlı iş işleyerek doğru yola gireni bağışlarım."*⁽³⁷⁾

Şu hâlde; Allah (c.c)'nin hakkı ile insan hakkı arasındaki fark şudur: İnsan haklarının cezası, toplum fertlerinin güvenliğini sağlamak ve haklarını korumak üzere dünyada uygulanır. Tabii ki bunda tevbenin yeri olmaz. Çünkü böyle suçları her işleyen tevbe etmesiyle affedilirse, hiç şüphesiz bu haklar korunamazdı.

Lâkin ahirete bağlı olan günah ve suçların cezası, hangi günah çeşidi olursa olsun; Allah-u Teâlâ'ya karşı işlendiği için, gerçek bir tevbe o günahı imha eder...

SIYÂL

Siyâl: Başkasının canına, ırzına ve malına tecavüz etmektir. Buna göre siyâl üç kısma ayrılır:

1. Cana tecavüz: Bir kimse, birini öldürmek veya yaralamak üzere saldırırsa; saldırıya uğrayan da kendini savunmak zorunda kalır ve karşı koyup saldırganı öldürür veya yaralarsa; buna kısas veya diyet lazım gelmez. Ancak kendini savunması öldürmeden mümkün olduğu hâlde öldürürse, kendisine kısas lazım gelir. Çünkü bu durumda haksızlık yapmış olur.

(37) Tahâ: 82.

2. Irza tecavüz: Bir kimse, nikâhlısı olmayan bir kadının ırzına; zina yapmak veya kendisine mümkün olan şehvî temasta bulunmak üzere tecavüz ederse, ne şekilde olursa olsun, kadının karşı koyması vâcibdir. Bu arada saldırganı öldürür veya yaralarsa, kadına kısas veya diyet lazım gelmez.

3. Mala tecavüz: Başkasının malına tecavüz edene karşı koymak, mal sahibinin hakkıdır. Karşı koyma şekli duruma göre değişir.

Nitekim Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Kim size saldırırsa, onun saldırdığı kadarıyla siz de ona saldırın."*⁽³⁸⁾ Bu âyet saldırganın hükmünü açıklamaktadır ki, saldırdığı kadarıyla karşı koymak câizdir. Yani kişi, kendini korumak ve hakkını alabilmek için öldürmesi gerekirse, bunu da yapar.

Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Ailesi (namusu) uğruna öldürülen şehittir. Malı(nı muhafaza) uğruna öldürülen kimse şehittir. Hayatı uğruna öldürülen kimse şehittir. Dini uğruna öldürülen kimse şehittir."*⁽³⁹⁾

Koca, ırzını korumak üzere karısını, öğretmen öğretmek üzere talebesini, hakim cezayı tatbik etmek üzere de suçluyu döverse; bütün bu hâllerde ve benzer durumlarda dövülen ölürse ve bu arada yediği dayak veya darbe normal olarak can alıcı bir dövme değilse, döven kişi sorumlu tutulmaz ve diyet ödemesi de gerekmez. Çünkü öldürme maksadıyla dövmemiş, sırf maslahat amacıyla veya kendisine verilen yetkiyle dövmüştür.

BÂĞİ (âsî)lerin HÜKMÜ

İslâm Halifesi'nin (Devlet Başkanının) emirlerine karşı çıkan veya Allah (c.c)'nun hakkı olsun, kul hakkı olsun; böyle bir hakka engel olan müslüman grubuna *bâğî (âsî)* denir.

Hükümleri: Müslümanların Halifesi (Devlet Başkanı), bu âsî grubuna bir elçi gönderir. İsteklerini ve beğenmedikleri işleri kendilerinden

(38) Bakara: 194.

(39) Ebû Dâvûd: 4771; Tirmizi: 1421.

öğrenir. İstekleri bir kötülüğe veya bir zarara sebep olmayacaksa, yani meşrû ise, yerine getirmek vâcibdir.

Şayet gayeleri böyle birşey değilse veya isyanları için gerekçeleri yok ise; onlara nasihatta bulunur, korkutur ve onları itaate çağırır. Nasihattı dinleyip yola gelmezlerse, onlara karşı savaş ilan edeceğini bildirir. Yine de isyanları üzerinde ısrar ederlerse, onlarla savaşması vâcib olur. Ancak âsî gruplarla savaşmak şu şartlarla vâcibdir:

1. Âsîlerin bir güç oluşturmaları: Âsîler çoklukları veya ellerindeki kuvvet nedeniyle ancak savaşla karşı konulabilecek kadar bir güç oluşturlarsa.

2. İslâm Halifesi'nin kontrolünden çıkmış olmaları: Yani meydana getirdikleri o güçle halifenin kontrolünden çıkmışlarsa, eğer böyle bir güç oluşturmamış ve halifenin kontrolünden çıkmamışsa; öyle ki onlara hapis ve benzer cezalar verebiliyorsa, onlarla savaşmak câiz değildir.

3. Elleri bir tevil bulunması: Âsîlere göre halifeye karşı çıkmanın câiz olduğuna dair ellerinde ihtimalli, lakin geçerli olmayan bir tevilin ve delilin bulunması gerekir. Meselâ; meşhur Cemel ve Siffin hadisesinde Hz. Ali (r.a)'a karşı çıkanların; onlara göre Hz. Osman (r.a)'nın katillerini bildiği hâlde, onlara taraf olduğu için katillere kısas cezası vermediği... iddiaları gibi. Böyle bir tevilleri varsa, halifenin onlarla savaşması mübahtır ki Allâh-u Teâlâ'nın emrine dönsünler. Dönerlerse, halife artık kendilerine ilişmez.

Eğer halifeye karşı isyanlarında böyle bir gerekçe ve tevilleri yoksa, bu isyanı helâl sayarlarsa, Şer'î delilleri de olmadığı için kâfir olabilirler.

4. Başlarında önder bulunması: Başiboş olup yönlendiren bir liderleri yoksa; bu durumda güç oluşturmıyacakları için onlarla savaşılmaz.

Bunlarla savaşmanın câizliğinin dayanağı şu âyet-i kerîmedir: *"Eğer mü'minlerden iki grup birbirleriyle savaşırlarsa aralarını düzeltiniz; eğer biri diğeri üzerine saldırırsa, saldıranlarla Allah (c.c)'nun buyruğuna dönmelerine kadar savaşınız; eğer dönerlerse aralarını adâletle bulunuz, âdil davranınız. Şüphesiz Allah (c.c) âdil davrananları sever."*(40)

Bu âyette her ne kadar halifeye karşı baş kaldırmaktan söz edilmiyorsa da, âyetin genel anlamı bunu içermekte ve gerekli kılmaktadır. Çünkü bir gruba saldırana karşı savaşmak istenildiğinde; halifeye karşı baş kaldıranlarla savaşmak daha uygun olur.

Önemle bilinmelidir ki, bâğîlere karşı savaş bile gerekirse, onlar tekfir edilmez, yani kâfir oldukları söylenemez. Ancak kendilerinde bir küfür âlemeti görülürse, o başka...

Savaş sonunda bâğîlerin esirleri öldürülmez, malları ganimet olarak alınmaz ve yaralıları ölüme terk edilmez.⁽⁴¹⁾ Âsîler tamamen kontrol altına alındıktan sonra malları geri verilir.

İRTİDAD (dinden dönme)nin HÜKMÜ

İrtidad; İslâm dininden başka bir dine dönmektir. Bu ise, küfrün en çirkini ve hükmü (cezası) de en şiddetli olanıdır. Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: "...Sizden kim dininden döner de kâfir olarak ölürse, bunların amelleri dünyâ ve ahirette boşa gitmiş olur. İşte cehennemlikler onlardır, onlar orada temellidirler."⁽⁴²⁾

İRTİDADIN NEDENLERİ

İrtidad, yani İslâm'dan dönme üç şeyden biriyle olur:

1. Dinde kesin bir hükmü inkâr etmek: Meselâ; hac, oruç veya zekâtın vücûbunu inkâr etmek; içki içmenin veya faiz yemenin haram olduğunu kabul etmemek; Kur'ân-ı Kerîm'in Allah Kelâmı olduğunu inkâr etmek gibi.

Bütün bu hükümler; her müslüman tarafından bilinmektedir. Bunun içindir ki, birisini inkâr eden bir kimse mürted (dinden dönmüş) olur.

Bir de, Şerîat'ı inkâr etmek irtidadtır. Çünkü Şerîat'ın inkârı, İslâm'ın inkârı demektir.

2. Kâfirlere has bir fiili yapmak: Meselâ; puta secde etmek, kâfirlerin ibadetlerine bulaşmak. Bir de İslâm'a aykırı bir fiili yapmak.

(41) Beyhâki: 8/182.

(42) Bakara: 217.

Meselâ; kasıtlı olarak Kur'ân-ı Kerîm'i pislîğe atmak gibi fiillerdir.

3. İslâm'a aykırı bir söz söylemek: Bu sözün; alay, inat veya inanarak söylenmesi arasında bir fark yoktur. Meselâ; dine, Allah (c.c)'ya veya bir Peygambere sövmek. Ya da meselâ, şunları söylemek; "*İslâm beşeriyetin terakkisine uygun değildir.*", "*Zekât sosyal adâletten uzaktır.*" veya "*Kadının örtünmesi çağ dışı birşeydir.*"

Bütün bunlar ve benzeri sözler, irtidad sözleridir. İnanarak, inatla veya öfke sebebiyle söylenmesi arasında bir fark yoktur. Binaenaleyh bazı kişilerin öfke hâlinde veya çirkin ahlâkı yüzünden Allah (c.c)'ya veya dine sövmesi irtidadtır.

Bir de sırf güldürmek ve eğlenmek üzere söylenen sözler: Meselâ; nasihat veren arkadaşına bir kimsenin; "*Yarın cennete girdiğinde, arkandan kapıyı kilitle ve beni içeriye sokma.*" demesi irtidada sebeptir.

İrtidada düşmekten sakınmak:

Yukarda beyân edilenlerden anlaşılıyor ki, irtidad bazen söylenen bir sözle veya basit olarak görülen bir işi yapmakla ya da kişinin inanç özgürlüğünden ileri geçmediğini sandığı bir hakikatı yalanlamasıyla olur.

İşte bu şekilde kişinin önemsemediği söz veya fiiliyle, müslüman olduğu hâlde ve Allah-u Teâlâ'nın günahlarını affedeceğini umarken; Allah (c.c)'nın rahmetinden ümit kesen kâfirlerden olarak sabahlar ve ölüm sonrasında en şiddetli azaba müstehak olur.

Keza dünya hayatında da İslâm toplumu arasında çirkin akıbetlere maruz ve tüm haklardan mahrum kalır. Yaşama hakkından olur, çünkü idam edilir. Mülkiyet hakkından yoksun kalır, çünkü malı Beytül-Mal'a verilir. Miras ve evlilik gibi tüm Şer'î hakları da lağv edilir. Bunları aşağıda açıklayacağız.

İşte bunlar bilinmelidir ve her müslüman, öfkesi ne olursa olsun, kendi dilini riddete (irtidada) sebep olacak sözleri söylemekten sakınmalıdır. Müslüman, öfkesini riddete sebep olmayan başka sözlerle geçiştirmeye gayret göstermelidir. Özellikle günümüzde bilerek veya bilmeyerek birtakım söz ve fiillerle irtidad vâki olmaktadır. Buna çok dikkat etmek ve bundan sakınmak gerekir. Çünkü riddet, kişinin hem dünyasını ve hem de ahiretini yıkar.

İrtidadın cezası:

Bu ceza, erkek ve kadına farksız olarak, eşit bir şekilde uygulanır. Âkil ve bâliğ olan erkek veya kadından; az önce zabtı geçen irtidada sebebiyet veren birşey sâdır olursa, aşağıdaki hükümlere tâbi tutulurlar:

1. Acilen tevbeye dâvet edilir: Zira kendisine arız olan bir şüphe veya kontrolünü kaybettiren bir öfke nedeniyle irtidad ettiği farz edilir. Bunun için tevbe etmeye ve nasihat yoluyla hakka dâvet edilir. İrtidadın mahzurları hususunda ikaz edilir ve tevbe ederse irtidadının geçersiz olacağı kendisine bildirilir.

2. Isrardan sakındırılır: Tevbe talebini kabul etmezse ve irtidadi üzerinde ısrar ederse, bunun sonucundan sakındırılması gerekir. Öyle ki; küfür üzerinde ısrar ederse; inat, itikad veya alay yoluyla olsa dahi, idam edileceği kendisine bildirilir.

3. Öldürülür: Tevbe etmez ve bu küfür üzerinde ısrar ederse, idam edilmesi vâcib olur. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Dinini değiştireni öldürün."*⁽⁴³⁾

Başka bir hadiste şöyle buyurmuştur: *"Allah'tan başka ilâh olmadığına ve benim de Allah'ın Rasûlü olduğuma şahâdet eden bir müslümanın kanı, ancak şu üç şeyden biri nedeniyle helâl olur: Adam öldürürse, evli olupta zina ederse ve dini terk edip cemaattan ayrılırsa."*⁽⁴⁴⁾

Hız. Câbir (r.a) şöyle demiştir: *"Ruman adında bir kadın mürted oldu. Rasûlullah (s.a.v); kadının tekrar İslâm'a dönmesi için dâvet edilmesini, tevbe edip dönmezse öldürülmesini emretti."*⁽⁴⁵⁾

Mürtede ceza vermenin şartları:

Yukarıda belirttiğimiz gibi irtidad edenin, bunda ısrar ederse, cezası idamdır. Ancak bu ceza, şu şartların tahakkuku ile uygulanabilir:

1. Bâliğ ve âkıl olması: Çocuk ve delinin irtidadlarına itibar edilmez, çünkü ikisi de mükellef değildir. Ancak çocuğun velisinin, bunun için çocuğu azarlaması ve tevbe ettirmesi lazımdır.

2. Tevbeye dâvet edilmesi: İrtidad edenin, tevbeye dâvet edilmeden öldürülmesi câiz değildir. Tevbeye dâvet edildikten sonra, tevbe et-

(43) Buhârî: 2854.

(44) Buhârî: Müslim: 1676.

(45) Darekutnî: 3/118.

mezse, acilen idam edilir ve artık kendisine mühlet verilmez.

3. İrtidadın sabit olması: İrtidad edenin bu küfrü; kendi ikrarı veya şartlara haiz, geçerli bir şahitle sabit olur.

Mürtede uygulanacak hükümler:

Bir müslüman irtidad eder ve tevbe etmeyip küfründe şebat gösterirse, idamına ilâveten şu hükümlerin de yerine getirilmesi gerekir:

1. Tüm mallarına hacr (kısıtlılık) koymak: İrtidad edenin malı, devlet başkanının veya yetkilisinin denetimi altına alınır. Bu arada devlet başkanı, mürtede zarûrî olarak görülen masrafları verir. Tevbe edip İslâm'a dönerse mallarından kısıtlılığı, yani haczi kaldırır. Yoksa öldürülür ve malı Beytü'l-Mal'a verilir.

2. Bütün tasarrufunun geçersiz olması: İrtidad edenin alış veriş, hibesi ve rehini gibi bütün tasarrufu iptal edilir. Çünkü irtidad sebebiyle ehliyeti askıya alınır.

3. Kendisiyle akrabası arasında miras hakkının kesilmesi: İrtidad eden bir kimse; bu arada bir akrabası ölürse, ondan hiçbir şey miras alamaz. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Müslüman kâfire ve kâfir de müslümana mirasçı olamaz.*"⁽⁴⁶⁾

4. Kendisiyle karısının arasının ayırt edilmesi: İrtidad edenin evlilik akdi askıya alınır. İddet esnasında tevbe edip İslâm'a dönerse, nikâh akdi yapılmadan da karısı nikâhına döner. Şayet iddet esnasında tevbe etmezse, nikâhı fesh olunur ve bu fesih mürted olduğu andan itibaren geçerli olur. İddet bittikten sonra tevbe ederse karısı boş olur. Ancak yeni bir akid ve mehirle nikâhına alabilir.

Mürtedin idamıyla lazım gelen hükümler:

Bu hükümleri de şöyle özetleyebiliriz:

1. İrtidad sebebiyle öldürülen kişinin yıkanması, kefenlenmesi ve üzerine cenaze namazı kılınması haramdır. Çünkü İslâm dairesinden çıktığı için idama müstehak olmuştur. Oysa ancak İslâm'a boyun eğmiş ve hükümleri kabul etmiş kişi; yıkanır, kefenlenir ve namazı kılınır.

2. Müslümanların kabristanına defin edilmez. Bu kabristandan uzak bir yerde kendisine bir çukur kazılır ve oraya gömülür.

(46) Buhâri: 6333; Müslim: 1614.

3. Akrabalarından hiçbir kimse ona vâris olamaz. Çünkü irtidadı sebebiyle kendisinin mülkiyet hakkı kalmaz.

C) CİHAD

Cihad lûgatta; herhangi bir gayeye ulaşmak için, bütün güç ve enerjinin ortaya konulmasına denir.

İslâm Şerîatı'nın ıstılahında cihad; İslâm toplumunun kalkınması, Allah Teâlâ'nın buyruğunun en yüce olması ve bütün cihana Allah'ın dininin hakim kılınması uğruna olanca gayretin sarfedilmesine denir.

CİHADIN ÇEŞİTLERİ

Cihadın bu tarifine göre birkaç çeşidi vardır:

1. *Öğretme (tebliğ) yoluyla cihad*: İslâm'ın muhteviyatını yaymak, bunlara inanmayı engelleyen ve şüpheye düşüren ideolojileri reddetmek ve bu muhteviyatın gerçeklerini ortaya koymaya çalışmaktır.

2. *Mal ile cihad*: Müslüman toplumunda İslâm'ın sesini yükseltmek üzere; buna ihtiyacın teminini gerçekleştirmek için gönülden mal vermek ve yardımda bulunmaktır.

3. *Savunma harbiyle cihad*: Müslümanların dinine kasdetmek isteyenlere karşı harekete geçmek ve bunun savunmasını yapmaktır.

4. *Hücum savaşıyla cihad*: İslâm'ı tebliğ etmek üzere başka memlekete gidip, hakkı tebliğ etmeye ve bunu insanlara duyurmaya engel olan o memleketin idarecilerine karşı hücum etmek suretiyle yapılan savaştır.

5. *Genel seferberlik cihadı*: Düşman; müslümanların dinine, vatanına ve inanç özgürlüğüne karşı saldırıya geçtiği durumlarda, buna karşı topyekün çıkmakla yapılan cihaddır.

Bütün bu cihad çeşitlerinin kapsamlı tarifi şudur: *Cihad*; Allah'ın dinine yardım etmek ve yeryüzünde O'nun buyruğunu yüceltmek için geniş bir özveride bulunmaktır.

Cihad ile Harp Arasındaki Fark

Harp (savaş), cihad çeşitlerinden bir çeşittir. Her harp cihaddır, fakat her cihad harp değildir. Yani cihad terimi, mânâ bakımından harp ke-

limesinden daha geniş anlamlıdır.

Cihadın fazileti:

Cihadı emreden, teşvik eden, önemini ortaya koyan; Allah (c.c) katında mücahidin ve şehitlerin faziletinden bahseden pek çok Ayet-i Kerîme vardır. Bunun yanı sıra Sünnet-i Nebeviyye de mevzuyu zenginleştirip açıklamayı çoğaltmış, cihada çağırıp teşvik etmiş, Allah-u Teâlâ indinde cihadın yeri ve faziletini beyân etmiştir. Şimdi konu ile alâkalı birkaç âyet ve hadisi zikretmek istiyorum:

Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur:

«وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ»

"Sizinle savaşanlarla Allah yolunda savaşın ve aşırı gitmeyin, şüphesiz Allah aşırı gidenleri sevmez."⁽⁴⁷⁾

"Şüphesiz Allah, mü'minlerden mallarını ve canlarını cennete karşılık satın almıştır. Onlar ki Allah yolunda savaşırlar, öldürürler ve öldürülürler. Bu, Allah vaadidir. Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'an'da söz verilmiş bir haktır. Verdiği sözü Allah'tan daha çok tutan kim vardır? Öyleyse yaptığınız bu alış verişten dolayı sevinin, bu büyük başarıdır."⁽⁴⁸⁾

"Allah yolunda öldürülenleri ölü sanmayın, bilâkis Rab'leri katında diridirler. Allah'ın bol nimetinden onlara verdiği şeylerle sevinç içinde rızıklandırılır."⁽⁴⁹⁾

Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: «جَاهِدُوا الْمُشْرِكِينَ بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ وَأَلْسِنَتِكُمْ» "Mallarınızla, canlarınızla ve dillerinizle müşriklere karşı cihad ediniz."⁽⁵⁰⁾

Diğer bir hadiste; "Sabahleyin yahut akşamleyin Allah yolunda bir kere (cihada) yürümek, dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır."⁽⁵¹⁾

Hükümü: Yukarda zikrettiğimiz cihadın ilk dört çeşidi farz-ı kifaye-

(47) Bakara: 190.

(48) Tevbe: 111.

(49) Al-i İmran: 169-170.

(50) Ebû Dâvûd: 2504; Nesâî: 6/8.

(51) Buhârî: 2639; Müslim: 1880.

dir. Bir kısım yetenekli müslümanın bu tür cihadı yapmasıyla mesûliyet diğerlerinden kalkar. Yoksa hepsi de mesûl kalır. Bu çeşit cihadlar; dine yöneltilen saldırı ve itirazlara karşı koymak üzere deliller getirmek, iyiliği emredip kötülüklerden menetmek, İslâmî ilim ve eğitimi yaymak gibi faaliyetlerdir.

Cihadın beşinci çeşidi olan "*Genel seferberlik*" ise, farz-ı ayndır. Düşman saldırısına uğrayan bir belde halkının her mükellef insanı üzerine bu cihad vâcibdir. İcab ederse, kadına da vâcibdir.

Meşrûiyet zamanı: Rasûlullah (s.a.v) peygamberlik geldikten sonra Mekke'de 13 sene ikamet etti. Bu arada hep barış yoluyla Allah'a îmâna dâvet ediyor, yapılan zulüm ve kötülöklere misliyle karşılık vermiyordu.

Medine'ye hicret edince, kendisine cihadın birinci merhalesine, yani savunma yoluyla savaşa izin verildi. Sonra haram ayları dışında, müşriklerle savaşa müsaade edildi. Daha sonra gerektiğinde kayıtsız olarak savaş meşrû kılındı.

Buna göre cihadın meşrûiyet durumu, tıpkı içkinin haram kılınışının durumuna benzer. Herbirinin hükmü birkaç merhale ile tekâmül buldu.

Hikmeti: Cihadla mükellef olan müslümanlarla ilgili cihadın hikmeti vardır. Bir de, kâfir ve yardımcılara karşı müslümanların yaptığı cihadın hikmeti mevcuttur.

Allah-u Teâlâ'nın, müslümanları cihadla mükellef kılmasının hikmeti şudur: Müslümanların îmân doğruluğunun görülmesi ve kulluğun gerçek mertebesine ulaşmalarıdır. Ki bu, ancak zorluklara katlanarak ve gerektiğinde cihad edip Allah yolunda canı feda ederek gerçekleşir.

Kâfir ve yardımcılarıyla yapılan çeşitli cihadların hikmetine gelince; çeşitli zorlama ve savaş metodlarıyla, ister istemez kendilerine Allah'ın dinini kabul ettirmektir. Bunlar aşağıdaki şu temellerde gerçekleşir:

1. Avam tabakası olan insanları hür kılmak, zalimlerin ve kul edenlerin tahakkümü altına düşmekten kurtarmak. Zira Allah'a itaat etmeyen ve kulluk yapmayan bir milletin; elbetteki güçlü olanları, zayıf olanlarını hakimiyetleri altına alır ve zorbalıkla kendi heves ve isteklerine göre çizdikleri yola sevkederler.

Fakat o milletin kalbine îmân girerse, bu sefer güçlüleri yaradanın karşısında zafiyet ve mesûliyet hisseder; bu nedenle insanları kendilerine kul etmekten ve bunlara zulüm yapmaktan uzaklaşırlar. Zayıf olanları da îmânlarıyla kuvvet kazanır, *menfaat veya zarar verebilecek ancak Allah'tır* bilinci içinde olur, bu inançla hürriyet kazanırlar. Çünkü artık hiçbir tehditten korkmazlar ve o zaman her insan tabakası birbiriyle kaynaşır, grupları eşit olur; hepsi de Allah'ın kulluk gölgesi altında kardeş olduklarını hissederler.

İşte bu durumu gerçekleştirmek için cihad en büyük bir vesiledir.

2. Bütün insan grupları ve çeşitli ırk mensuplarını; yeryüzünün Allah'a ait ve devletin de Allah'ın devleti olduğu hususunda bilinçlendirmektir. Binaenaleyh devletin hükmünün sadece Allah (c.c) adına olması gerekir. Her kim isteyerek Allah'ın hükmüne boyun eğerse, bununla da Rabb'ini razı etmiş ve hayatını mesut etmiş olur. Her kim de Allah Teâlâ'nın hükmünü kabul etmezse; bunun kendisine zorla kabul ettirilmesi lazımdır. Bu da, ancak cihad yoluyla gerçekleşir.

Şimdi birisi kalkıp da; *"İnsanlar hürdürler, diledikleri şekilde kulluğunu gösterir ve istedikleriyle hüküm verir."* derse, ona şunu deriz: "Yeryüzündeki devletlerden hangi devlet bu mantığı kabul eder? Ki zaten yapmış olduğu kanunlara uymayı vatandaşlarına zorunlu kılmışlardır. Acaba, isyan eden âsilerin isyanlarının derecesine göre cezalandırılması, bazen öldürülmeleri bu devletlere câiz olduğu hâlde; neden bu milletlerin ve tüm devletlerin yaratıcısı ve sahibi olan Allah'ın kanunlarına uymaya ve buna göre hüküm vermeye, zorlama hakkı olmasın?"

3. Allah (c.c)'nin hüküm ve kanunlarından yüz çevirip, bunun yerine beşer kanunu ile hüküm verilmesi nedeniyle meydana gelen husumet ve ayrılıkları önlemektir. Zira insanlar kendilerini yaratan Allah'ın hükmüne boyun eğmez ve bununla amel etmezse, o zaman kendi aralarında kanun yapma ihtiyacını duyarlar. Elbetteki bu kanunlar düzenlenirken yapılışına hisler karışır ve fikrî ideolojiler girer. Bu sebeple güçlü olanlar zayıf olanları ezer ve kendi buyrukları altına alır. Hâl böyle olunca ayrılıklar ve yıkımlar yayılır. Sonra hiç şüphesiz bütün bunlar, sonu gelmeyen çekişmelere ve husumete dönüşür.

Bu kargaşalıklardan tek kurtuluş Allah'ın kanunlarını hakim kılmaktır. Hemen hemen bunun gerçekleştirilmesi içinde hemen hemen ci-

haddan başka bir çare bulunmamaktadır. Nitekim Allah (c.c) bu hikmetle ilgili olarak ne güzel buyurmuştur: *"Onlarla savaşın ki, fitne ortadan kalksın, din yalnız Allah'ın dini olsun.."* (52)

Cihadın vâcib olmasının şartları:

Bu şartlar; mücahidlerle ilgili şartlar ve kâfirlere bağlı şartlar olarak iki grupta incelenebilir.

Mücahidlerin şartları: Müslüman, bâliğ, âkıl, erkek ve gücünün yeterli olması şarttır.

Kâfirlere ait şartlar: 1. Müslümanların himayesinde veya antlaşmalı ya da zimmî olmaması. Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed) müşriklerden biri sana sığınır, onun güvenliğini sağla, tâki Allah'ın sözünü dinlesin. Sonra onu güven içinde olacağı yere ulaştır."* (53)

Peygamberimiz (s.a.v) de şöyle buyurmuştur: *"Kendileriyle antlaşma yapılmış olan zimmîyi öldüren kimse; kokusu yetmiş yıllık mesafeden duyulan cennetin kokusunu duymayacaktır."* (54)

2. Savaştan önce kendilerine İslâm'ın anlatılması ve hakikatının izah edilmesi. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v); ilk önce çeşitli devlet başkanlarına ve emirlere mektuplar göndererek, onlara İslâmiyet'i anlatmış ve İslâm'a dâvet etmiştir.

Cihadın merhaleleri ve âdâbı:

1. Dâvet yapmak: İlk önce tebliğ ve anlatma yoluyla İslâm'a dâvet edilir. Çünkü kâfirlerle savaşmak bir vesiledir, hedef ve gaye değildir. Gaye olan, kâfirleri zulüm makamından indirmek ve insanlar arasında Allah'ın kanununu hakim kılmaktır. İşte bu gaye savaş yapılmadan gerçekleşirse, zaten istenilen budur.

2. Cizye almak: Ehl-i Kitap olan hıristiyan ve yahudilerden alınan senelik vergiye cizye denir. Dâvet yoluyla İslâm'ı kabul etmeyip karşı çıktıkları takdirde, cizye vermek şartıyla müslümanların himayesi altında kalırlar.

(52) Bakara: 193.

(53) Tevbe: 6.

(54) Ebû Dâvûd: 2760

3. Savaş yapmak: İslâm'a girmez ve cizye vergisi vermeyi de kabul etmezlerse, artık son çare olarak bunlarla savaş yapılır. Nitekim Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: *"Kendilerine Kitap verilenlerden Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah ve Rasûlü'nün haram kıldığını haram saymayan ve hak dinini din edinmeyen kimselerle boyunlarını büküp kendi elleriyle cizye verene kadar savaşın."*⁽⁵⁵⁾

Cizye kimlerden kabul edilir?

İslâm'a girmek ile cizye vermek arasında serbest bırakılan kâfir grubu; Kitab sahibi olan hıristiyan ve yahudilerdir. Putperest ve ateistler gibi kâfirlerle cizye antlaşması yapılamaz. Bunlardan İslâm'dan başka birşey kabul edilemez.

Allah-u Teâlâ'nın şu buyruğu bu çeşit kâfirler hakkında uygulanır: *"Put tapanları bulduğunuz her yerde öldürün, onları yakalayıp hapsedin ve her gözetleme yerinde onları bekleyin. Eğer tevbe eder, namaz kılar ve zekât verirlerse (müslüman olurlarsa) serbest bırakın. Doğrusu Allah bağışlar ve merhamet eder."*⁽⁵⁶⁾

Peygamberimiz (s.a.v)'in şu hadisinin bu kafirlere tatbikiyle konu tekâmül bulur: *"Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in O'nun Rasûlü olduğuna şahâdet edip, namaz kılıp ve zekât verinceye kadar, insanlarla savaş etmekle emrolundum. Bunu yaparlarsa, İslâm hakları müstesna, kanlarını ve mallarını Ben'den muhafaza etmiş olurlar. İç yüzlerinin hesabı Allah'a aittir."*⁽⁵⁷⁾

İki kâfir grubu arasındaki fark:

Şöyle bir soru sorulabilir: Acaba, Kitab Ehli'ne cizye vermekle dinleri üzerine kalmaları arasında tercih hakkı verilmesiyle ve diğer kâfirler için bunun söz konusu olmayışının hikmeti nedir?

Cevap olarak şunu deriz: Bu iki grup arasındaki fark, iki temel hakikat üzerine kurulmuştur:

1. Ehl-i Kitab olan hıristiyan ve yahudiler her ne kadar Muhammed (s.a.v)'in peygamberliğine inanmıyorsa da, müslümanlar gibi Allah

(55) Tевbe: 29.

(56) Tевbe: 5.

(57) Buhârî: 25; Müslim: 22.

(c.c)'ya inanır ve bir peygamberi kabul eder. Bu bakımdan İslâm hükmü altında hayat sürdürmeleri kabul edilmiştir. Zira İslâm'a uyum sağlamayı mümkün kılan bir inançları mevcuttur. Olaki geniş bir ortam bulup ve özgür bir düşünce ile İslâm'ın hakikatını düşündür, sonra bu sayede İslâm'ın hak din olduğu kendilerine apaçık görünebilir.

Kendilerinden cizye alımına gelince; müslüman zenginlerinden alınan zekâtın bedelidir. Yani İslâm devleti himayesinde bulunan Ehl-i Kitap'tan cizye, zengin müslümanlardan ise zekât alınır. Böylece vatandaşlar arasında İslâm'ın vergi alımı konusunda adâlet ve eşitlik sağlanmış olur.

Zira her iki zümre İslâm bayrağı altında ve himayesinde yaşamaktadırlar. Onlardan alınan zekât ve cizye vergileri karşılığında birçok hakları korunmakta ve kendilerine hizmet götürülmektedir.

2. Putperest ve ateist gibi diğer kâfir grupları, müslümanlarla uyum sağlayamaz. Bu nedenle İslâm hükmü altına alınamaz. Çünkü Allah (c.c)'yu inkâr ettikleri için, O'nun kanunlarını da kabul etmezler. Bunun için kendilerinden İslâm'dan başka bir şey kabul edilemez.

CIHADA BAĞLI NETİCELER

Savaş sonucuna bağlı birçok önemli netice bulunmaktadır. Herbir neticeye has hükümler de mevcuttur. Şimdi bu neticeler ve buna bağlı olan hükümleri özetleyerek değinmek istiyoruz:

I. ESİRLER

Savaş sonucunda alınan kâfir esirleri iki kısımdır:

a. Çocuklar ve kadınlar: Bunlar, esir olarak alınmakla köle ve cariye durumuna düşer.

b. Bâliğ olan erkekler: İslâm Halifesi (devlet başkanı) bunlar hakkında; aşağıdaki dört hükümden hangisini yararlı görürse onu yapmakta muhayyerdir:

1. Serbest bırakmak: Onlara lütuf göstererek karşılıksız serbest bırakmak.

2. Takas yapmak: Müslüman esirlerle değiştirmek veya mal karşılığında serbest bırakmak. Nitekim Allah-u Teâlâ bu iki hükümle ilgili olarak şöyle buyurmuştur: "*Savaşta kâfirlerle karşılaştığınızda boyunlarınızı vurun; sonunda onlara üstün geldiğinizde onları esir alın; savaş sona erince onları ya karşılıksız ya da fidye ile salıverin..*"⁽⁵⁸⁾

3. Öldürmek: Nitekim Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Yeryüzünde savaşırken, düşmanı yere sermeden esir almak hiçbir peygambere yaraşmaz..*"⁽⁵⁹⁾

4. Köleleştirmek: Nitekim Peygamberimiz (s.a.v); Hayber, Beni Kurayza ve Huneyn muharebelerinde esirleri köleleştirmiştir.⁽⁶⁰⁾ Zaman zaman da serbest bıraktıkları olmuştur.⁽⁶¹⁾

II. KÖLELİK

Kölelik; aslında küfür sebebiyle ve savaş neticesi ile meydana gelen bir hükümdür. Bu hükümle medenî haklar ve temellük ehliyeti kaybedilir.

Hikmeti: Esirler hakkında uygulanan dört hükümden biridir. Şer'î siyasetin icabı ve İslâm halifesin görüşüne bağlıdır. Ancak mutlaka köleleştirmek şart değildir. Halife bu konuda müslümanların umûmî maslahatı ne ise onu uygular.

Bu dört hükümün arasında köleleştirme hükmünü seçmesinin hikmeti; düşman elinde mevcut olan müslüman esirlere karşı bir silahın bulunmasıdır. Zira düşman müslüman esirleri köleleştirirse; o zaman halife de kâfir esirlerini köleleştirme hükmünü seçer.

Şunun da bilinmesi gerekir ki; düşman bozguna uğratıldıktan sonra olsa dahi; esir alınmadan önce İslâmiyeti kabul eden bir kâfir, artık; malını, canını ve küçük çocuklarını korumuş olur. Kendisine ve malına doku-

(58) Muhammed: 4.

(59) Enfal: 67.

(60) Buhârî: 3804.

(61) Buhârî: 2963; Müslim: 1755.

nulamaz, köleleştirilemez. Küçük çocukları da köle olarak alınamaz. Nitekim Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Eğer tevbe eder, namaz kılar ve zekât verirlerse, sizin din kardeşleriniz olurlar..*"⁽⁶²⁾

Şüphesiz bu kardeşlik, bunlar esir alınmadan önce müslüman olmalarıyla; malları, canları ve çocuklarının koruma altına alınmasını iktiza eder.

Esir Çocuğun Müslüman Sayılma Sebebi:

Şu üç gruba giren çocukların müslümanlığına hükmedilir:

1. Çocuğun ana babasından birisinin müslüman olması.
2. Savaş esnasında bir müslüman tarafından ana-babasız olarak tek başına ganimet alınması.
3. İslâm ülkesinde sahipsiz olarak bulunması. İşte bu üç sebepten biriyle çocuğun müslümanlığına hüküm verilir.

III. GANİMETLER

Savaşta kâfirlerden alınan menkûl ve gayr-ı mankûl mallara ganimet denir. Ganimetler beş paya ayrılır. Bu payların dördü savaşa katılan mücahitlere taksim edilir.⁽⁶³⁾

Bir mücahidin pay alabilmesi için; müslüman, bâliğ, âkıl, hür ve erkek olması şarttır. Savaşa katılıp, bu şartlara haiz olmayana da; ganimet malları taksim edilmeden önce, halife cüz'i birşey verir. Bunun miktarı, yapmış olduğu yararlılık nisbetiyle ölçülür.

Ganimetlerin 1/5'nin Taksimatı:

Ganimetlerin diğer beşte birisi ise; beş paya ayrılır ve şöyle taksim edilir:

1. *Peygamberimiz (s.a.v)'e bir pay.* Vefatından sonra bu pay müslümanların maslahatlarına harcanır.

2. *Peygamberimiz (s.a.v)'in akrabası olan Benî Haşim ve Benî*

(62) Tевbe: 11.

(63) Buharî: 2707.

Muttalib'e (Seyid sülalesine) bir pay.

3. Yetimlere bir pay.

4. Fakirlere bir pay.

5. Yolda kalanlara bir pay verilir.

Nitekim Allah-u Teâlâ bu konuda şöyle buyurmuştur: "*Bilin ki, ele geçirdiğiniz ganimetin beşte biri, Allah'a ve Rasûlü'ne, Peygamber'in akrabalarına, yetimlere, fakirlere ve yolda kalanlara aittir.*"⁽⁶⁴⁾

Ancak savaş meydanında ve bilhassa mübareze yoluyla öldürülen bir kâfirin silahı ve üzerinde bulunan malı, onu öldüren mücahide aittir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "*Kim savaşta bir kâfiri öldürüp, öldürdüğünü de ispatlarsa, onun silahı ve üzerinde bulunan malı öldüren kişiye ait olur.*"⁽⁶⁵⁾

IV. FEY'

Savaş yapılmadan kâfirlerden elde edilen, yani kaçıp bıraktığı mala fey' denir. Fey' malı da beş paya taksim edilir. Dört payı mücahitlere ve müslümanların yaranı olan yerlere sarfedilir. Beşte biri de, ganimetin sarfedildiği yukardaki beş sınıfa verilir.

V. CIZYE

İslâm devletinin himayesi altında yaşayan Ehl-i Kitap'tan alınan senelik vergiye cizye denir. Cizye vergisini veren kişilere de *zimmî* denir. Şu hâlde zimmîler; müslümanların himayesinde olan veya müslüman devletine cizye vergisini vermek karşılığında yaşama hakkı tanınan hıristiyan ve yahudi topluluğudur. Bunun meşrûiyeti hakkında âyet ve hikmetiyle ilgili malûmat daha önce verildi.

(64) Enfal: 41.

(65) Buhârî: 2973.

Cizyenin Sıhhatinin Şartları:

Cizye vergisinin akdinin sahîh olabilmesi için şu şartların bulunması lazımdır:

1. Cizye vergisini vereceklerin, hıristiyan veya yahudi olması: Bir de bunların hükmünde olan kâfirlerdir. Meselâ; Hz. İbrâhim'in sahifelerine veya Hz. Dâvûd'un Zebûr'una bağılı olduklarını iddia edenlerdir. Bir de mecûsilerdir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v); mecûsilerden cizye alınmasını emretmiştir. ⁽⁶⁶⁾

2. Akid yapılmış olmalı: Bu grup kâfirler ile müslümanların halifesi veya yetkilisi arasında, icab ve kabulden ibaret olan bir akdin cari olması: Halife; *"Bu kadar cizye vermek ve İslâm hükmüne itaat etmek üzere, sizi İslâm diyarında vatandaş olarak bırakıyorum."* der. Kâfirlerin temsilcisi de; *"Bunu kabul ettik."* şeklinde cevap verir.

3. Cizye miktarının belirtilmesi: Cizyenin en az miktarı; âkıl, bâliğ ve erkek olan her mükellefe bir dinardır. Orta hâlliden iki dinar ve zenginiden dört dinar alınması müstehabdır.

Cizye vergisine ilâveten, yurtlarından geçen müslümanlara karşı iyi davranıp misafir etmeleri şartının da konulması câizdir.

4. Cizye akdinin muvakkat bir zamana bağlanmaması: Senede bir ve her sene alınması lazımdır.

Cizye Alınan Kişiler:

Cizye vergisi; âkıl, bâliğ, hür, erkek ve Ehl-i Kitap'tan veya bunların hükmünde olanlardan alınır. Şu hâlde; kadın ve köleden alınmaz, çünkü savaşçı değildir. Keza çocuk ve delilerden de alınmaz, çünkü mükellef değildirler. Ehl-i Kitap haricinde bunların hükmünde olmayan; putperest ve ateistler ile cizye akdi yapılamaz.

Cizye Akdiyle Lazım Gelen Haklar:

Cizye akdi yapıldıktan sonra müslümanların, zimmîler üzerinde dört ayrı hakkı oluşur.

1. Halife ile zimmîlerin arasında yapılan anlaşmaya göre her sene bir dinar veya daha fazla cizye ödemeleri.

(66) Buharî: 2988.

2. Zimmlere de İslâm'ın hükümlerinin uygulanması. Meselâ; onlarda zina haramdır. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v); zina yapan yahudi erkeği ve kadını recm ettirdi.⁽⁶⁷⁾

Faiz ile teamülden ve çirkin işleri yapmaktan men edilir. Çünkü bu tür işler, hem dinlerinde ve hem de İslâm'da yasaktır.

3. İslâm dinini daima hayırla anmaları. Şayet Kur'ân-ı Kerîm'e dil uzatır veya Rasûlullah (s.a.v)'i layık olmayan birşeyle anarlar ya da Allah'ın Şerîatı'nı kınarlarsa, kendilerine ta'zir cezası verilir. Eğer anlaşmanın bu sebeple bozulabileceği şart koşulmuşsa, anlaşma bozulur.

Eğer gizliden gizliye İslâm'ın aleyhinde fiili veya sözlü bir tuzak kurdukları anlaşılırsa, aradaki anlaşma akdi bozulur.

4. Müslümanlara zarar verecek birşey yapmamalıdır. Meselâ; evlerine casus almamaları veya müslümanlara eziyet vermek üzere küfür âlemiyle işbirliği yapmamaları lazımdır.

Şu hâlde; yapılan anlaşmaya göre cizye vergisinin miktarı ödenmezse veya Allah ve Rasûlü'nü çirkin birşeyle anarlarsa ya da küfür âlemiyle işbirliği yapıp müslümanlara zarar verecekleri anlaşılırsa, anlaşma akdi bozulur.

Zimmîlerin Hakları:

Yapılan cizye akdiyle müslümanlara da dört şey lazım gelir. Bu dört şey de zimmîlerin haklarıdır:

1. Savaşa son verilmesi ve arada dostluk ve vatandaşlık ilişkilerinin kurulması.

2. Zimmîlerin can, mal ve namus güvenliğinin sağlanması. Gerek müslümanların ve gerekse başkasının tecavüzlerinden korunması vâcibdir.

3. Mevcut olan ibadethanelerine ve dinî ayinlerine hiçbir şekilde dokunulmaması.

4. Cizye akdinin devam ettirilmesi. Kendilerinden aykırı bir davranış görülmedikçe, halife veya onun yetkilisinin bu akdi bozmaması lazım-

(67) Buharî: 6433.

dır. Çünkü bu akid mülebbettir.

Himaye Talebi:

Savaşçı bir kâfir, sığınma ve himaye talebinde bulunursa; ona sığınma ve güven hakkının verilmesi gerekir. Sığınmacı, bir şahıs olabileceği gibi, bir grup da olabilir. Devlet başkanı, kumandan ya da vasıfsız her müslümanın bu talebi kabul etmesi gerekir.

Sığınma ve himaye talebi kabul edilince; bununla da o sığınmacının canı korunma altına alınır. Artık müslümanların herhangi bir şekilde ona eziyet vermesi haramdır.

Nitekim Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*(Ey Muhammed) puta tapanlardan biri Sana sığınır, onu güvene al, tâki Allah'ın sözünü dinlesin. Sonra onu güven içinde olacağı yere ulaştır.*"⁽⁶⁸⁾

Şayet bunda müslümanların veya sığınmacının yararı varsa, bu talebi kabul etmek vâcibdir.

D) MÜSÂBAKA (AT, DEVE YARIŞI)

Bu müsabakadan maksat; iki veya daha fazla kişinin, at ya da deve gibi koşu yapabilen hayvanlara binip yarış yapmasıdır.

Hükmü: Müsabaka Rasûlullah (s.a.v)'den bize miras olarak intikal etmiş bir sünnettir ve meşrû bir iştir. Meşrûiyeti Kitap ve Sünnet ile sabittir.

Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: "*Düşmana karşı gücünüzün yettiği kadar kuvvet ve savaş atları hazırlayın. Bununla Allah'ın düşmanı ve sizin düşmanlarınızı.. korkutursunuz.*"⁽⁶⁹⁾

Peygamberimiz (s.a.v) de bizzat deve yarışını yapmışlardır.⁽⁷⁰⁾

Müsabakadaki maksat; gerektiğinde savaşa hazırlıklı olmak ve bir kuvvet gösterisi olursa, sünnettir. Fakat övünmek ve kibirlenmek gayesiy-

(68) Tevbe: 6.

(69) Enfâl: 60.

(70) Buharî: 410.

le yapılırsa haramdır. Çünkü işler gayelerine göre değerlendirilir. Müsabakadan ne savaşa hazırlık ve ne de övünmek kastedilmezse, o takdirde mübah sayılır. Çünkü vücuda faydalı, fiziksel yapıyı geliştirici ve cesareti arttırıcı bir nevi spordur.

Müsabaka Çeşitleri:

At ya da deve yarışının çeşitli şekilleri ve hükümleri vardır. Bir kısmı meşrû ve bir kısmı da haramdır. Yarış; kumar şekline sokulmadığı sürece meşrûdur. Bu konuda tesbit edilen esasları şöyle sıralayabiliriz:

1. Yarışa katılan iki kişiden; devlet veya müsabakaya katılmayan üçüncü bir şahıs tarafından, bu yarış kazanana belirli bir mal ya da para vereceğini bildirmesiyle düzenlenen yarışmadır. Meselâ; devlet ya da üçüncü şahısın; *"Sizden kim yarışı kazanırsa, şu kadar mükâfatı ona vereceğim."* demesi câizdir. Çünkü bunda kumar şekli yoktur ve faydalı olan yarışa teşvik vardır.

Böyle bir müsabakaya ikiden fazla yarışmacı katılabilir. Yarış kim kazanırsa mükâfat ona verilir.

2. Yarışa katılanlardan birinin diğerlerine birşey vadetmesiyle yapılan yarıştır. Meselâ; karşıdaki yarışmacıya; *"Eğer beni geçersen sana bu kadar mal veya para vereceğim, kaybedersen senden hiçbir şey almaya-
cağım."* denir ve bu anlaşma ile müsabaka yapılırsa câizdir. Çünkü tek taraftan ortaya mal konulur ki, kumar kapsamına girmez.

3. Yarışmaya katılanlardan herbirinin, belli bir meblağ ortaya koyması ve yarışı kazanana verilmesiyle yapılan yarıştır. Bu, kumar kapsamına girdiği için câiz değildir, haramdır.^(a)

(a) Görülüyor ki bu tür yarışlarda tek taraftan veya üçüncü bir şahıs tarafından belli bir meblağ ortaya konulması ve kazanacak olan mükafaatlandırılması ya da yarışmayı tamamen karşılıksız yapılması caizdir.

Binaenaleyh günümüzde yapılan at yarışmaları caiz olan 1. ve 2. maddelerine uygun düşmediği ve kumar kapsamına girdiği için haramdır. Çünkü tıpkı sor toto ve milli piyango biletlerinde olduğu gibi bir çok kimselerden para toplanır ve kazananlara belli bir nisbet verilmektedir. Zira üçüncü şahsın veya bir kuruluş araya girip yarışanlardan para toplaması ve kazananları mükafaatlandırılması, dinen sakıncalıdır.

Kumar ve ona benzer bu tür oyunların haram kılınmasının bir sebebi de toplumu huzura konmaya heveslendirmesi, çalışma azmini kırıp tembelleştirme ve daima bir t arafın zarara uğratılmasıdır.

Müsabaka Şartları:

Müsabaka ne şekilde olursa olsun birtakım şartları vardır. Bunları şöyle özetleyebiliriz:

1. Yarışmacıların, başlangıç ve bitiş noktalarını bilmesi: Bununla birlikte bütün yarışmacıların başlangıç ve bitiş noktalarının da bir olması lazımdır.

2. Atlar ya da develerin belli olması: Tayin edilip tanıtıldıktan sonra bir atın başkasıyla değiştirilmesi câiz değildir. Değiştirilirse, müsabaka geçersiz olur.

3. Atların herbirinin diğerlerini geçebilme durumunda olması: Aralarından birinin çok zayıf olup da kesin olarak geride kalacağı veya çok hızlı olup da kesin olarak öne geçeceği bilinirse, müsabaka câiz olmaz.

4. Şart koşulan meblağın bütün yarışmacılarınca bilinmesi: Birisi meblağı bilmezse, müsabaka sahih olmaz.

5. Mükâfatın yarışçılar haricinde bir kişi veya kurum tarafından karşılanması: Mükâfatın, yarışmaya katılanlardan biri tarafından veya yarışmaya iştirak etmeyen devlet ya da zenginlerden biri, yani üçüncü bir şahıs tarafından verilecek olması.

MÜNÂDALE

Münâdale; ok veya silah atma yarışlarına denir. At yarışmalarında olduğu gibi, savaşa kuvvet hazırlığı amacıyla yapılırsa sünnettir. Zira meşrûiyeti Kitap ve Sünnet ile sabittir.

Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: "*Düşmana karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet hazırlayın..*"⁽⁷¹⁾

Peygamberimiz (s.a.v); âyetteki kuvveti; **«أَلَا إِنَّ الْقُوَّةَ الرَّمِيَّ»**
"*Haberiniz olsun kuvvet atmaktır.*"⁽⁷²⁾ buyurarak, atışla tefsir etmiştir.

Gerek müsabakanın ve gerekse münâdalenin araçlarını Peygamberi-

(71) Enfal: 60.

(72) Müslim: 1917.

miz (s.a.v) şöyle beyân etmişlerdir: "*Yarışlar ancak deve ya da at veya ok ile olur.*"⁽⁷³⁾ Her türlü atış yapan silahlar, ok hükmündedir.

At yarışlarında olduğu gibi; ok ve silah atış yarışsımanın da iki çeşidi câiz, biri de kumar olması sebebiyle haramdır.

Münâdale Şartları:

Münâdale yarışında şu işlere riayet edilmesi şarttır:

1. Hedef noktasının belli olması ve silahla atılacaksa, kaç merminin atılacağıının belirlenmesi.
2. Silahın aynı olması. Biri tabanca ile diğeri tüfekle atarsa sahih olmaz.
3. Şart koşulan mal miktarının bilinmesi.

Burada şu bilinmelidir ki; bu konuda mal üzerine yarış ancak ok ve tabanca gibi savaşta yararı olan öldürücü ve yaralayıcı silahlarla câizdir. Savaşta faydası olmayan birşeyle mal üzerine yarış yapmak câiz değildir.

Binaenaleyh çeşitli top müsabakalarıyla ya da satranç gibi oyunlarla mal üzerine yarış yapılamaz. Yani böyle oyunlara karşı mal veya para verilemez.

E. EĞLENCE, OYUN

Eğlence; insanı düşünmekten, ibret almaktan meşgul eden ve kalıcı bir hakikatı olmayan herşeye denir. *Oyun*; mizah, tiyatro, şarkı ve bunlara benzer şeylerdir.

Eğlence Çeşitleri:

Eğlenceler almış olduğu hüküm itibarıyla üç kısma ayrılır:

1. Mekruh: Hayatta faydalı veya zararlı bir iz bırakmıyan eğlencelerdir. Meselâ; faydasız mizah ve latifelerin yapıldığı toplantılarda bulunmak. Zira bu tip eğlencelerle zaman boşa geçirilmiş olur.

2. Haram: Şahsiyete ve toplum yapısına zarar veren eğlencelerdir.

(73) Ebû Dâvûd: 2574; Tirmizî: 1700

Bu çeşit eğlenceleri düzenlemek ve yapıldığı yerde bulunmak haramdır. Meselâ; birinci kısım eğlenceler, insanı farz olan ibadetlerden veya geçim işinden alıkoyarsa ya da yalan gibi çirkin bir huya alıştırmaya sebep olursa haramdır.

Keza haram olan sazlı ve çalgılı; pavyon, gazino ve düğün gibi eğlence yerlerinde veya kadınların sahneye çıkarılarak, şarkı-türkü söylenilmediği yerlerde eğlenmek haramdır.

Kısacası; fert, aile ve toplum yapısından çalışma, ibadet ve düşünme ruhunu öldüren; insani, şehvî şeylere itip zamanını boşa harcamaya sebep olan her türlü eğlence haramdır.

3. Mübah: Şahsiyette ve toplum yapısında faydalı izler bırakan eğlence ve oyunlardır. Bu tür oyunlar, faydanın ehemmiyet sınırına göre, bazen de müstehab derecesine çıkar.

Meselâ; meşrû olan at veya ok, silah yarışları, savaşa ve insanî şahsiyete faydalı olan diğer oyunlar ve dinî temsiller gibi...

OYUNLAR

İnsanlar arasında yaygın olan oyunlar genel hatlarıyla haram veya mübahtır. Ancak mübah olanlar da sınırı aşarsa, mekruh, hatta haram derecesine ulaşır. Bunların açıklayıcı misâlleri şöyledir:

a. Satranç ve dama gibi zihni işgal edip, fakat zihni ve düşünceyi hareketlendiren oyunlar. Bunlar zihin gelişmesine ve düşünme kabiliyetine bir faydası olursa mübahtır. Bu faydayı aşarak fazla bir bağımlılık kazandırırorsa mekruh olur. Bağımlılık daha da fazlalaşırsa; öyle ki bu sebeple kişi dinî vecibelerden ve işinden olursa, bu gibi oyunlar haram olur.

Tavla, tombala, zar ve her çeşit iskambil oyunları ve benzeri oyunlar; insanın düşünme kabiliyetini körleştiren ve şansa bağlı olan diğer oyunlar haramdır. Çünkü bu tip oyunlar, çeşitli hâl ve işlerde insanı şans güdümüne meyletmeye alıştıırır; artık kâinat ve düzenin birinci etkeninin şans olduğunu akla hayâl ettirir. Hâl böyle olunca, şahsiyete zararlı izler bırakan oyunlar olur ki, harama girer.

b. Hayvan boğuşturulmasıyla da eğlenmek haramdır. Meselâ; halk arasında zevk için öteden beri tertiplenen horoz dövüşleri, koyun ve keçi veya boğa ve deve güreşleri gibi oyunlar haramdır. Çünkü bu tür yarış ve boğuşturmalar hayvana eziyettir, hatta bazen canına kıymaya sebep olur.

c. Bilindiği gibi çeşitli güreş şekilleri vardır. Vücuda zarar vermeyen ve insana kuvvet kazandıran, savaş taktiği ve savunmayı öğreten güreşler mübahtır. Bazen de müstehab olur. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v); Rükane isminde bir şahısla güreş yapmış ve onu mağlup etmiştir.

Yaralamaya, kemik kırmaya ya da bir tarafı çirkinleştirmeye sebebiyet verip, vücutta zararlı izler bırakan her çeşit güreş oyunu haramdır. Meselâ; boks ve tekvando oyunları gibi...

Malın şart koşulması: Yukarda zikrettiğimiz çeşitli oyunların hükmü ne olursa olsun, mal ve para üzerine yapılırsa câiz değildir. Bu mal tek taraftan veya iki taraftan ya da üçüncü şahıs tarafından şart koşulursa, kumar hükmüne girer; alıp verilmesi haramdır.

F) KADÂ (HÜKÜM VERME)

Kadâ; davacılar arasında Allah'ın kanunu ile hüküm (karar) vermektir. Kısacası hâkimlik mesleğidir.

Buna göre *kadâ*; haklar, sahiplerine verilmek üzere insanlar arasında hükmetmek ve ihtilaflarını gidermektir. Zalimi zulmünden menetmek ve mazlumin hakkını vermektir.

Meşrûiyeti: İslâm'da kadâ meşrûdur ve lüzumlu bir hükümdür. Meşrûiyeti Kur'ân-ı Kerîm, Sünnet ve icmâ ile sabittir.

Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: **وَأَنِ احْكُم بِنَايِزِ اللَّهِ**
"Aralarında Allah'ın indirdiği (Kitap) ile hükmet.." (74)

Diğer bir âyette; "Hiç şüphesiz Allah size, emanetleri ehline teslim etmenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adâletle hükmetmenizi emreder." (75) diye buyurulmuştur.

(74) Mâide: 49.

(75) Nisâ: 58.

Bu konuda Peygamberimiz (s.a.v) de şöyle buyurmuşlardır:

وَإِذَا حَكَمَ الْحَاكِمُ فَاجْتِهَدْ فَأَصَابَ فَلَهُ أَجْرَانِ، وَإِذَا حَكَمَ فَاجْتِهَدْ فَأَخْطَأَ فَلَهُ أَجْرٌ.

"Hâkim, hükmünü verirken içtihad eder ve hükmünde isabet ederse, kendisine iki ecir vardır. Hüküm verirken içtihadında hata ederse, o takdirde yalnız bir ecir nail olur." (76)

Hâkimin içtihad etmesi; dinî kaynaklardan hakkı bulmak için bütün gücünü sarfetmesi demektir. Bu takdirde isabet edip doğru hüküm verirse, iki sevap kazanır. Biri gücünü sarfettiği, diğeri doğru hüküm verdiği için kendisine verilir.

Ancak gücünü sarfettiği hâlde isabetli bir hüküm veremezse, yalnız bir sevaba nail olur. O da gücünü sarfetme sevabıdır.

Ayrıca kadânın meşrûiyeti ve icrası üzerinde İslâm âlimlerinin görüş birliği mevcuttur; bunda muhalefet eden hiçbir kimse yoktur. Peygamberimiz (s.a.v) ve Ondan sonra yönetime geçen halifeler günümüze kadar hasımlar arasında hükmetmişlerdir.

Akıl da, kadânın meşrûiyetini ve zarûretini kabul etmektedir. Zira insanların huyları farklı olduğu için aralarında zulüm ve haksızlık vâki olmaktadır. Bizzat insaf edip, başkasının hakkını verenlerin sayısı çok az olur. Müslümanların Halifesi'nin de bizzat bütün insanların davalarına bakması ve aralarında hükmetmesi mümkün değildir. Bunun içindir ki, insanların arasında hükmetmek ve davalarını hâlletmek üzere, mahkemelerin kurulmasına ve kâdî (hâkim)lerin tayinine ihtiyaç duyulmuştur.

Hikmeti: Kadânın meşrûiyet hikmeti; buna ihtiyaç duyulması, işlerin ve hakların ancak bununla düzene konulmasıdır. Zira insan, tabiatıyla toplum içinde yaşamaya muhtaçtır, tek başına hayat sürdüremez. Belki de zarûrî ihtiyaçlarının çoğunu karşılamak üzere, insanlarla yardımlaşarak toplu hâlde yaşamak mecburiyetindedir.

İnsanların birbirleriyle teamülleri zarûrî bir iş olduğuna göre; farklı yararları, zıt istekleri ve bazen de haksızlıkları sebebiyle aralarında davâlaşmalar ve çekişmelerin meydana çıkacağı da şüphesizdir.

İşte insanların dava ve ihtiyaçlarını mahkemeye götürmek üzere, hüküm yerlerinin kurulmasına ve kâdının tayinine ihtiyaç duyuldu. Çünkü İslâm dini, adâlete ve eşitliğe çağıran bir dindir ve bunun en güzel bir şekilde icra edilmesini de ister.

Hükml: Davacılar arasında hükmetmek ve zulmü ortadan kaldırmak için her il ve ilçede ehil olan bir kâdı (hâkim)in bulundurulması farz-ı kifayedir.

Farz oluşu; Allah (c.c)'nun bunu emrederek şöyle buyurmasıdır: *"Ey îmân edenler, adâleti daima yerine getirin.."*⁽⁷⁷⁾

Farz-ı kifaye oluşu da; iyiliği emretmek ve kötülüğü nehyetmek cinsinden olmasıdır. Çünkü bu, farz-ı kifayedir.

Peygamberimiz (s.a.v); önce Hz. Ali'yi ve daha sonra Muaz (r.a)'ı Yemen'e kâdı olarak göndermiş, Attab b. Esîd (r.a)'ı da Mekke'de vali ve kâdı olarak bırakmıştır. Hz. Ömer (r.a) ve Ebû Mûsâ el-Eş'arî (r.a)'ı da Başra'ya kâdı olarak yollamışlardır.

Bir belde, farz-ı kifaye olan hâkimlik görevi ehil olan bir kimse tarafından ifa edilirse, diğerlerinden mesûliyet kalkar. Yoksa hiçbiri bu görevi yapmazsa belde halkının tümü günahkâr olur. Halifenin, ehil olan bir kimseyi bu görevi alması ve ifa etmesi için zor kullanması vâcibdir.

Kadânın Ehemmiyeti:

Hâkimlik makamı ve görevi ihtiyaç duyulan büyük görevlerdendir. İslâm'ın hükümleri arasında büyük bir yeri vardır. Bu görev, peygamberin, halifelerin ve âlimlerin görevidir.

Allah-u Teâlâ; Peygamberi Dâvûd (a.s)'a hitaben şöyle buyurmuştur: *"Ey Dâvûd, Biz seni yeryüzünde hükümdar kıldık, o hâlde insanlar arasında adâletle hükmet, hevese uyma, yoksa seni Allah'ın yolundan saptırır. Allah'ın yolundan sapanlara, hesap gününü unutmalarına karşılık çetin bir azab vardır."*⁽⁷⁸⁾

Bu makam ve görev her kime verilir de, adâlet ve doğrulukla yaparsa, Allah'ın gölgesinden başka hiçbir gölgenin bulunmadığı bir günde O'nun (rahmet) gölgesinde gölgelendirilecektir.

(77) Nisâ: 135.

(78) Sad: 26.

Geçmişte bu göreve ümmetin seçkin ve büyük zatları getirilmiştir. Hz. Ömer, Hz. Ali, Muaz, Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Şureyh ve Ebû Yûsûf gibi zatlar (Allah hepsinden razı olsun) bu kişilerden bazılarıdır. Bunlar; adâlet, takvâ, ilim ve zekada en güzel örnekleri vermişlerdir.

Hz. Peygamber (s.a.v), Muaz (r.a)'ı Yemen'e kâdî olarak gönderdiği vakit kendisine şöyle buyurdu:

— *Sana bir hüküm arzedildiği vakit, nasıl hüküm vereceksin?*
Muaz;

— *Allah'ın Kitabı ile hüküm vereceğim.* Peygamber (s.a.v);

— *Allah'ın Kitabı'ndan bu hüküm yoksa ne yapacaksın?* diye sorunca, Muaz;

— *O zaman Rasûlullah'ın sünneti ile hüküm vereceğim,* dedi.
Tekrar Peygamber (s.a.v);

— *Rasûlullah'ın sünnetinde de bu hüküm yoksa ne yapacaksın?*
diye sorunca, Muaz;

— *O takdirde kendi içtihadımı sarfederek vardığım netice ile hüküm vereceğim ve hakkı bulmak için bütün gücümü sarfedeceğim.* Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.v) elini göğsüne vurdu ve şöyle buyurdu:

— *Allah'a hamd olsun ki, Rasûlü'nün elçisini razı olduğu bir yolda muvaffak kıldı.* (79)

Kadânın Tehlikeleri:

Hâkimlik mesleği ve görevi mühim olmakla beraber, haddi zatında zor ve tehlikeli bir görevdir. Zira bunun korkulu yolları ve çetin şartları vardır. Bu meslek saliklerinden mesûliyetten kurtulanlar az, helâk olanlar çoktur. Kurtulanlar, Allah'ın koruduğu kimselerdir.

Bu konuda Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: '*Hâkimler üç kısımdır: Biri cennette, ikisi cehennemdedir. Cennette olan, hakkı öğrenip bununla hüküm veren hâkimdir. Hakkı öğrendiği hâlde hükmünde zulmeden hâkim cehennemdedir. Hakkın hangi tarafta olduğunu bilmeden hüküm veren hâkim de cehennemdedir.*' (80)

(79) Ebû Dâvûd: 3592; Tirmizi: 1327.

(80) Ebû Dâvûd: 3573.

Hadis-i Şerif; hâkimlik vazifesinin önemini ve mesûliyetli bir iş olduğunu ifade etmektedir. Bilgi ve adâletle hüküm vermeyen bir hâkimin sonunun kötü olacağını bildirmektedir. Hâkimde adâlet duygusu, Allah korkusu, ahiret kaygısı yoksa, sonu çok kötü olan bir vazifeyi yüklenmiş olduğunu açıklamaktadır.

İşte bu tehlikeli yönlerinden dolayı birçok Sahâbe ve âlim, kâdı (hâkim)lik görevini almaktan çekinmişler ve bir hata yapmaktan korktukları için bu görevi reddetmişlerdir.

KÂDİNİN ŞARTLARI

Bir kimsenin kâdı (hâkim) olabilmesi için kendisinde şu şartların bulunması gerekir:

1. *Müslüman olması*: Gayr-ı müslimlerden hâkim olmaz.
2. *Mükellef olması*: Yani bâliğ ve âkıl olmalı.
3. *Hür olması*: Hür olmayan bir kimse hâkim olamaz.
4. *Erkek olması*: Kadının yeteneği her ne olursa olsun hâkim olması câiz değildir. Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: **لَنْ يَفْلَحَ قَوْمٌ وَلَوْ أَمَرَهُمْ امْرَأَةٌ.** "İşlerinin başına kadını getiren bir kavim hiçbir zaman felâh bulmayacaktır."⁽⁸¹⁾

Çünkü hâkimlik mesleği erkeklerin toplantı yapmaları ve bir araya gelmelerini gerektirir. Bu ise, fitneden emin olmaz.

Bir de kadınlara hâkimlik görevi verilmesiyle; onları aslî vazifeleri olan ev işlerinden ve çocuk terbiyesinden alıkoyar.

Ayrıca bu mesleği yapacak kişide kuvvet ve cesaret bulunması şarttır ki, halk zaman zaman hakimden taviz koparmasın. Oysa birçok kadın bu hususlara haiz olmaz.

5. *Adâletli olması*: Şu hâlde; fasık hâkim olamaz. Çünkü sözüne güvenilmez ve vereceği hüküm ile haksızlığından emin olunmaz.

Adâletten maksat;

a. Büyük günahlardan uzak bulunması ve küçük günahları da sürekli işlememesi.

(81) Buhârî: 4163.

b. Akidesinin temiz ve şahsiyetli olması. Çünkü şahsiyetsiz utanmaz olur ve utanmaz da rastgele söyler.

c. Güvenilir olması. Vazifesini kötüye kullanarak kendine menfaat sağlayan tipten olmaması.

6. *Sağır, kör ya da dilsiz olmaması*: Sağır, kör veya dilsiz olan bir kimse bu göreve getirilemez.

7. *Hâkimlik görevini yerine getirmek üzere yeterli bulunması*: Şu hâlde hastalık veya yaşlılık sebebiyle aklı ve zihni zedelenmiş kimse hâkimlik görevi alamaz.

8. *İlim olması*: Şer'î ahkâm bilgilerini bilmeyen bir kimse hâkim olamaz. Bu konuda âlimden maksat; Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadislerde hükümlerle ilgili olan delilleri ve bu delillerin çeşitli hâllerini iyi bilmesidir. Bu delilleri ezberlemesi şart değildir; hatta kitaplardaki yerlerini bilmesi yeterlidir. İhtiyaç hâlinde bunlara baş vurur. Bir de Arapça lûgatı ve kaidelerini, fikhî konulardaki ihtilaf noktalarını, icmâ ve içtihad yollarını bilmesi gerekir.

Devlet başkanı veya yetkilisinin, hâkimi tayin etmeden önce hâlini soruşturması ve ehil olup olmadığını öğrenmesi için imtihan etmesi vâcibdir. Nitekim Rasûlullah (s.a.v); Hz. Muaz (r.a)'ı Yemen'e kâdı olarak gönderirken; "*Sana bir hüküm arzedildiği vakit, nasıl hüküm vereceksin?*" diye sormuş ve bir nevi onu imtihan etmişti.

Kâdıya alt müstehablar:

Kâdıda bulunması ve kâdının yapması müstehab olan şeyler şunlardır:

1. Kureysli, vakârlı, halim, zeki, kanaatkâr, sağlıklı olması ve görev aldığı beldedeki halkın dilini bilmesi.

2. Mahkeme salonunun geniş ve şehrin ortasında herkese açık bir yerde bulunması.

3. Mahkeme kapısına bekçi bırakmaması. Ancak buna ihtiyaç duyulursa sakıncası yoktur.

4. Hüküm vermek için camide yer almaması.

5. Hüküm verirken azıcık yüksek bir yerde oturması. Ki davacıları ve halkı kolay bir şekilde görme imkânına sahip olsun. Bu durumda kıb-

leye karşı olması ve mahkemeye başlamadan önce, muvaffak olması için duâ etmesi müstehabdır.

KÂDININ GÖREVİ:

Kâdının vazifesi büyük ve geniştir. Şöyle ki; davalarda insanlar arasında hüküm verir veya karşılıklı rıza ile aralarını düzeltir, hapis ve ta'zir cezaları verir, cezaları uygulatır, velisi olmayan kadını evlendirir, küçük çocukların ve delilerin mallarına velâyetlik yapar, borçları verilmek üzere miras malını satar, vakıflara nezaret edip, gelirlerini yerlerine sarfeder, vasiyet işlerine bakar, bina tecavüzlerini önler, müftüleri tayin eder, zekâtı toplatır, mirasları paylaştırır ve yetkisi dahilinde bulunan diğer işleri de yapar.

Kâdı, bütün bu işlerde hüküm verirken veya düzenlerken kendine düşeni; Kur'ân-ı Kerîm'e ve Rasûlullah (s.a.v)'in sünnetine uygun, müslüman âlimlerin icmâ ve kıyaslarına muvafık olarak hüküm vermesidir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v), Muaz (r.a)'ı Yemen'e kâdı gönderirken, kendisinden sorduğu sorular ve aldığı cevaplar, buna delildir.

Bu doğrultuda hakka ulaşmak ve gerçeği ortaya koymak üzere görüşünü belirtir ve hüküm verir. Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Allah, haksızlık yapmadığı müddetçe âdil hâkim ile beraberdir. Haksızlığa başladı mı, Allah onu bırakır ve yakasına şeytan yapışır."* (82)

Kâdı günlük işlerinde öncelikle gözetim altında bulunan mahbusların işlerine bakar. Çünkü hapis bir nevi azaptır. Sanık hapis cezasını hakketmiş mi, etmemiş mi; önce bu davalara bakmaya başlar.

Kâdının Mahkeme Görevlileri:

Davaların daha çabuk görülüp hâledilmesi ve kendisine yardımcı olması için kâdının yanında şu kişilerin yer alması sünnettir:

I. İki tezkiyecî: Bunlar; durumu meçhul herhangi bir şahidin hakkında bilgi edinir ve kâdıya malûmat verir. Çünkü davalarda şahidin rolü büyüktür. Kâdının, şahitleri iyi tanıması için böyle bir yardıma ihtiyacı vardır.

Tezkiyecinin şartları:

- a. Tezkiyeci doğru ve güzel huylar hakkında bilgi sahibi olmalı. Bu arada sapık yolları da teşhis edebilir durumunda bulunmalı.
- b. Tezkiye edeceği kimsenin; sohbet, komşuluk veya bir muamele sebebiyle mazisi hakkında bilgisi olmalı.
- c. Tezkiyecinin; müslüman, âkıl, bâliğ ve âdil olması. Ki sözü tatmin edici ve tezkiyesi güven verici olsun.

II. Kâtip: Kâdî hüküm vermekle meşgul olduğu için kâtibe ihtiyacı olur. Kâtip, kâdının önünde oturur ve yazı işlerini yapar. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v)'in kâtipleri var idi. Bunların sayısı bazen 40'ı aşmıştır.

Kâtibin şartları:

- a. Müslüman, erkek ve âdil olmalı. Ki yazısına güvenilsin. Zira kâdî bazen yazdırdıklarıyla meşgul olur ve okunmayı unuttur.
- b. Dâvâ meclisinde cerayan edenleri yazmaya ehil ve bu tip yazıların düzenlenmesi hususunda bilgili olmalı.

III. Tercüman: Dâvâcıların sözlerini kâdiye aktarır. Çünkü bazen dil farklılığından dolayı tercümana ihtiyaç olur. Tercümanın da müslüman, âkil ve âdil olması şarttır. Ki sözü tatmin edici olsun.

Cezaevleri: Kâdî; terbiye etmek ve cezalandırmak için "kırbaç" hücresi yapar. İçki içenler gibi, kırbaç cezasına müstehak olanlar o hücrede kırbaçlanır. Bunu yaparken de adâlet timsâli olan Hz. Ömer (r.a)'a uyar. Çünkü ilk önce böyle bir düzenleme cihetine giden Hz. Ömer (r.a) olmuştu. Nitekim Şa'bi (r.a); Ömer'in kırbaç hücresi, Haccac'ın kılıcından daha korkulu idi, demiştir.

Bir de hapishane yapar. Allah (c.c) veya insanların haklarını almak üzere veya ta'zir cezasına müstehak olanları gerektiğinde hapseder. Nitekim Hz. Ömer (r.a) Mekke'de dört bin dirhem ile bir evi satın almış ve onu hapishane yapmıştır.⁽⁸³⁾

Dâvâcılar eşit tutmak

Kâdının, dâvâcılar aşağıdaki üç hususta eşit tutması ve kendilerine aynı muameleyi yapması vâcibdir:

(83) Behâkî: 2/853.

1. **Mahkeme salonunda yer vermede:** Şöyle ki; dâvâcıyı da, dâvâlıyı da önünde veya birini sağında, diğerini solunda oturtur.

2. **Dinlemede:** Hâkim; dâvâcılarının birisine daha fazla ilgi gösteremez, birisini daha iyi dinleyemez.

3. **Konuşmada:** Dinlemede olduğu gibi konuşmada da hâkim, dâvâlılardan birisine diğerinden fazla ilgi gösteremez.

Peygamberimiz (s.a.v) bu konuda şöyle ikazda bulunmuşlardır: *"İnsanlar arasında hüküm yetkisine sahip olan bir kimse, iki hasım arasında dinlemede, konuşturmada ve oturtmada adâlet yapsın. Hasımların ifadelerini alıp konuşurken birine, diğerinden fazla sesini yükseltmesin."*(84)

Kâdının ifade alınırken, dikkat etmesi gereken hususlar: Kâdının, ifadeleri alırken şu hususlara riayet etmesi de vâcibdir:

1. Dâvâcı, söz ve iddiasını tamamlamadan önce, dâvâlıyı soruşturamaz; kendisine söz hakkı veremez.

2. Dâvâcı talep etmeden önce, dâvâlıya yemin ettiremez. Çünkü dâvâlının yemin ettirilmesi dâvâcının hakkıdır; onun için, talep ve iznine bağlıdır.

3. Hasımlardan herhangi birine iddiada, cevap vermede veya başka herhangi bir şekilde talimat vermez. Çünkü bu birine yardım, diğerine zarar vermek olur ki, haramdır.

4. Şahitlerde bahane aramaya çalışmaz, onları azarlamaz veya alay etmez. Çünkü bu tür davranışlar şahitlik yapmaktan nefret ettirir. Oysa şahitliğe, insanların ihtiyacı çoktur. Allah (c.c) şöyle bir ikazda bulunmuştur: *"Katile ve şahide de zarar verilmesin, eğer zarar vererseniz, o zaman doğru yoldan çıkmış olursunuz."*(85)

5. Şahitlik, ancak şartlarına haiz, yani âdil olanlardan kabul edilir. Şahitlerin adâleti; kâdının veya tezkiyeci iki âdil kişinin bilgileriyle sabit olur.

Düşmanın düşmanı aleyhine şahâdeti, babanın çocuğu veya çocuğun babası lehine şahâdeti kabul edilmez. Çünkü bunda düşmanımı ez-

(84) Darekütüf: 4/205.

(85) Bakara: 282.

me ve babanın veya çocuğun sevgi töhmeti (kuşkulanması) mevcuttur. Bu tür şahâdetlerde çoğu kez şahâdet tam tecelli olmaz.

HÜKÜM (KARAR) VERMEK

Kâdı, yukardaki kaideye göre hasımları dinleyip ifadelerini aldıktan sonra; dâvâcının şahitleri varsa onları dinler ve hüküm verir. Yani şahitlerin ifadelerine göre hakkı dâvâcıya verir. Eğer şahitleri yoksa, yeminiyle birlikte dâvâlının sözü kabul edilir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: "Şahit dâvâcıya, yemin de inkâr edene (dâvâlıya) düşer."⁽⁸⁶⁾

Şayet dâvâlı yemin etmekten kaçınırsa, bu kez yemin dâvâcıya döner ve dâvâcının yeminiyle hak ona verilir.

Müşkil mesele ve dâvâlarda kâdının, fıkhıta mütehassıs ve bilgi sahibi olan âlimlerle istişarede bulunması sünnettir.

Kâdı, şu on durumda hüküm vermekten sakınmalı: Hiddet anında, acıkmış hâlde, susamış durumda, cinsel arzusun galebesi hâlinde, sıkıntılı durumda, aşırı sevinç hâlinde, hastalık hâlinde, büyük ve küçük abdestin sıkışık hâlinde, uyuklama hâlinde, aşırı soğukluk veya aşırı sıcaklık hâllerinde.

Ahlâkı çirkinleştiren ve düşünmeyi zedeleyen bu ve benzer durumlarda hüküm vermek mekruhtur. Fakat yine de bu durumlarda hüküm verirse, kararı geçerlidir.

Kâdının; kendi nefsi, ortağı, ana-baba ve dedeleri, çocuk ve torunları lehine hüküm vermesi câiz değildir ve aynı zamanda kararı geçerli olmaz. Çünkü bu tip hükümler ithama sebebiyet vermektedir. Ancak bu hâllerde aleyhte hüküm verirse câiz ve geçerli sayılır. Çünkü bu durumda itham söz konusu değildir.

Keza kendi düşmanı aleyhine hüküm vermesi de câiz değildir, fakat lehine câizdir. Kâdının hükmü câiz olmayan hâllerde, halife veya başka bir kâdı hüküm verir.

Kâdıya Verilen Hediyeler:

a. Dâvâların hâlli ve aradaki anlaşmazlıkların giderilmesi için kâdıya gönderilen hediyelerin kabulü câiz değildir. Hediye ne kadar az

⁽⁸⁶⁾ Beyhâkî: 8 123; Tirmizî: 1341.

veya çok olursa olsun, kâdı olmadan önce kendisine bu tür hediye veriliyor veya verilmiyor olsun, hediye verenlerin hemşerisi veya başka şehirli olsun, hüküm değişmez. Yani alması câiz değildir.

Çünkü kâdının yanında dâvâları bulunanlardan bu tür hediyelerin kabulü; genelde taraf tutmaya ve sevgi beslemeye sebebiyet verir. Oysa İslâm dini, harama girmeye sebebiyet olacak vesilelerin dahi önlenilmesini emretmiştir.

b. Keza kâdılık görevini üstlenmeden kendisine hediye vermeyi âdet etmeyen bir kimseden hediye kabul etmesi câiz değildir. Kâdı, bu kişinin görülecek dâvâsı olmasa dahi, böyle bir kimseden hediye kabul edemez. Çünkü ilerde kâdının yanında muhtemelen dâvâsı olabilir. Aynı zamanda kâdı bu görevi almadan önce, kendisi ile o kimsenin arasında hediyeleşme âdeti yoktu. Şu hâlde böyle bir hediye, genelde lehte hüküm almak için verilir.

Bunun delili: Birgün Peygamberimiz (s.a.v), zekât toplaması için bir adamı memur olarak tayin eder. Adam vazifeden dönünce; *"Yâ Rasûlallah, bunlar sizin, bunlar da bana hediye olarak verildi."* demiştir. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurur: *"Baban ve annenin evinde oturup kalsaydın da, sana hediye verilip verilmeyeceğini görseydin?"* (87)

Ancak kâdılık görevine getirilmeden önce kendisine hediye vermeyi âdet eden bir kimseden hediye kabul etmesi câizdir. Tabii ki bu arada kâdının yanında dâvâsı bulunmuyorsa ve daha önceki hediye normal miktarını aşmamışsa câizdir.

Bu konuda hediye vermede şu bilinmelidir ki, verilişinde haksız yere hükmetme gayesi bulunmuyorsa câiz; yoksa bu gaye ile verilirse rüşvete girer ve büyük günahlardan olur. Veren, vasıta olan ve alan da günahla ortaklıklar.

Kâdı gayr-ı meşrû olarak aldığı hediyeye mâlik olamaz, sahibine iade etmesi vâcibdir. Çünkü meşrû olmayan bir kazanç sayılır. İadesi mümkün değilse, Beytül'-Mal'a verir.

Hâkimin hükmü haramı helâlleştirmez: Hâkimin hükmü yargı itibarıyla geçerlidir, fakat haramı helâl kılmaz.

Kâdî, Şer'an sağlam bir delile ve ifadeye göre herhangi bir dâvâda hüküm verdiğinde; kararı zahiren ve yargı olarak geçerli olur. Kâdî'nin, bir kimseye hükmettiği şeye, o kişi müstehak olur. Ancak bu durumda dâvâcı iddiasında doğru ise, iddia ettiği şeye hak kazanır ve kendisi için hükmen ve dinen de helâl olur.

Eğer iddiasında yalancı olursa ve Şer'an geçerli olan delil ve şahitle-riyle, kâdî onun lehine hüküm verirse; bu hüküm yargı itibarıyla her ne kadar geçerli ve dâvâcı iddia ettiğine her ne kadar hak kazanır ise de, dinen ve Allah (c.c) katında geçersiz bir hükümdür, bununla haram helâl olmaz. Dâvâcı lehine hüküm verilen şeye müstehak olmaz. Bu durumda tevbe etmesi ve hasmından aldığı iade etmesi gerekir.

Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Ben, ancak bir beşerim. Siz de dâvâlarınızı bana getiriyorsunuz. Olur ki, biriniz delil getirmekte, diğerinden usta olabilir (dâvâsını daha kuvvetli savunabilir). Ben ise işittiğim söze ve ifadeye göre hüküm veririm. Şu hâlde bir kimseye kendisine ait olmadığı hâlde, bir kardeşinin hakkını alıp ona veririm, o bilsinki kendisine cehennemden bir parça ayırıyorum, demektir."*⁽⁸⁸⁾

Hâkimin Hükümünün Sonuçları: İslâm âlimleri, bu hadis-i şeriften birkaç hüküm çıkarmıştır, bir kısmı şunlardır:

1. Haksız bir iddiada bulunan bir kimse, zahirdeki delillere göre hâkim kendisine hakkı verirse, günahkâr olur. Bu yolla hakkettiği haramdır, dinen ona helâl olmaz.

2. Haksız yol ile birşeyin kendisine ait olduğunu ispatlar ve hâkim de lehine hüküm verirse, asıl itibarıyla o şey ona helâl olmaz. Hâkimin hükmü, günahı kaldırmaz ve haram olan, ona helâl olmaz. Meselâ; kendisine ait olmayan bir malı, hâkimin huzurunda iki yalancı şahit ile zahiren ispatlar, hâkim de bu malın ona ait olduğuna hükmederse, hâkim hükmetti diye kendisine helâl olmaz.

3. Hâkimin hükmü, gerçek mânâda Allah (c.c) katında her ne kadar haramı helâl kılmıyorsa da; bütün gücünü sarfederek hükümde hata ederse günahkâr olmaz, üstelik de Allah (c.c) indinde bir sevabı vardır. Nitekim bu mevzunun başında zikrettiğimiz hadis-i şerif buna delildir.

Hâkimin Hükümünün Sonuçlarından Çıkarılan Diğer Hükümler: Hâkimin hükmü, yargı itibarıyla geçerlidir, fakat haram olan birşeyi

(88) Buhârî: 6748; Müslim: 1713.

helâl kılmaz. İslâm âlimleri çeşitli konularda bu kaide üzerine birçok hükümleri sıralayıp helâl olmadığını beyân etmişlerdir, bunlardan birkaçını zikrediyoruz:

a. Bir kimse, falan kadının kendi karısı olduğunu iddia edip, delil ve şahitlikle bunu isbat eder ve hâkim kadını ona verirse; dâvâcı yalancı olduğu takdirde bu hükümle kadından faydalanması kendisine helâl olmaz. Kadının da ona engel olması ve buna imkân vermemesi vâcibdir.

b. Bir kimse, birinin yanında bir malının bulunduğunu iddia eder, hâkim de lehine hüküm verirse, dâvâcı yalancı olduğu durumda, bu mal ona helâl olmaz. Dinen o mala mâlik olamaz, sahibine iade etmesi vâcibdir.

c. Bir öldürme hadisesi; iki yalancı şahit ile ispat edilirse, ancak maktûlün akrabası bu şahitliğin yalan olduğunu bildikleri hâlde, diyet veya kısas talebinde bulunamazlar.

Hülâsa hâkimin hükmü ile ister mal, ister başka şey olsun, ne dünya ve ne de ahiret bakımından bir helâl haram ve bir haram da helâl olmaz.

G. DÂVÂLAR, ŞAHİTLİK, YEMİN

Şer'an dâvâ; bir kimse, biri üzerinde hakkının bulunduğuna dair hâkime haber vermesidir. Bu şekilde dâvâda bulunmak, yine dâvâ açmak meşrûdur. Kur'ân-ı Kerîm ve Sünnet ile sabittir.

Allah-ı Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Aralarında hüküm vermek üzere Allah'a ve Peygamberin'e çağırıldıkları zaman hemen onlardan bir grup yüz çevirirler."*⁽⁸⁹⁾

Peygamberimiz (s.a.v) de şöyle buyurmuştur: *"İnsanların her dâvâsı kabul edilseydi, birtakım insanlar birçok kimselerin kan ve mallarında (sebepsiz olarak) hak iddia ederlerdi. Fakat bunu önlemek için dâvâlıya yemin hakkı vardır."*⁽⁹⁰⁾

Şahit dâvâcıya, yemin dâvâlıya aittir:

Dâvâlaşmalarda şahitlerin getirilmesi dâvâcıya aittir, şahit gösterme

(89) Nûr: 48.

(90) Buhâri: 4277; Müslim: 1711.

hakkına sahip olan dâvâcıdır. Yemin ise, dâvâyı inkâr eden dâvâlıya düşer.

Binaenaleyh dâvâcının şahitleri olursa hak ona verilir. Bu durumda kendisinden yemin talep edilmez. Şahitleri yoksa, bu sefer dâvâlıya yemin düşer; yemin ederse beraat ettirilir. Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *'Şahit dâvâcıya, yemin de inkâr edene (dâvâlıya) düşer.'*⁽⁹¹⁾

Başka bir hadiste Peygamber (s.a.v); dâvâcıya; *"Şahidin var mı?"* diye sormuş. Dâvâcı; *"Hayır"* deyince, öyleyse; *"Dâvâlıya yemin vardır."*⁽⁹²⁾ diye buyurmuştur.

Şayet dâvâlı yemin etmekten kaçınırsa, o zaman yemin dâvâcıya döner; yemin ederse hakkı kazanır. Nitekim İbni Ömer (r.a) şöyle demiştir: *"Peygamber (s.a.v); yemini, hakkı talep eden (dâvâcıya) döndürmüştür."*⁽⁹³⁾ Bu durumda dâvâcı da yemin etmezse, hakkı düşer. Herhangi bir hak talep edemez.

Ancak bu arada kâdının, yeminden çekinme hükmünü bilmeyene bir açıklama yapması sünnettir. Şöyle ki; dâvâlıya, *"Yeminden kaçınırsan dâvâcı yemin eder ve senden hakkı alır."* der veya dâvâcıya; *"Red yemininden çekinirsen, hakkın düşer."* diye ikazlarda bulunur.

İki kişinin bir şeyde iddia etmesi:

İki adamın herbiri, tarla gibi birşeyin kendisine ait olduğunu iddia eder ve hiçbirinin delili (şahidi) olmadığı hâlde bu tarla benimdir derse bakılır:

Bu tarla birisinin elinde bulunuyorsa, yeminiyle sözü geçerlidir. Bu tarla benimdir diye yemin eder ve ona hak kazanır. Çünkü elinde bulunmasıyla, onun olduğu görüşü kuvvet kazanır.

Tarla ikisinin elinde olursa ve hiçbirinin delili yoksa, ikisi de yemin eder ve o tarlaya ortak olurlar. Bu yemin herbirinin, bu tarlanın diğerinin mülkü olmadığına dair yemin etmesiyle olur.

Nitekim Ebû Mûsâ el-Eş'arî (r.a) şöyle demiştir: *"İki adamdan herbiri bir deve veya başka bir hayvanı, Peygamber (s.a.v)'in huzurunda id-*

(91) Beyhakkı: 8/123; Tirmizi: 1341.

(92) Müslem: 138.

(93) el-Hakim: 4/100.

dia ettiler. Hiçbirinin delili olmadığı hâlde kendisine ait olduğunu söyledi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v), o hayvanın ikisine ait olduğuna hükmetti."⁽⁹⁴⁾

Deliller ve çeşitleri:

Dâvâlar konusunda delilden maksat; şahitliktir. Bunun da çeşitleri vardır: Şöyle ki; delil; bazen iki şahit erkek, bazen de iki şahit kadın ile erkek veya bir şahit ile yeminden ibarettir. Bazen de dört şahit kadın ve bazen de dört erkek şahitten ibarettir.

ŞAHİTLİK

Şer'an *şahitlik*, Özel bir sözle herhangi birşeyden haber vermektir. Kur'ân-ı Kerîm, Sünnet ve icmânın kesin hükümleriyle meşrû kılınmıştır.

Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: وَأَشْفِهْدُوا فِيمَا بَيْنَ يَدَيْكُمْ

"*Erkeklerinizden iki kişiyi şahit tutun.*"⁽⁹⁵⁾ Başka bir âyette; "*Şahitliği (gördüğünüzü) gizlemeyin, onu kim gizlerse şüphesiz kalbi gûnah işlemiş olur.*"⁽⁹⁶⁾

Eş'as b. Kays (r.a) demiştir ki; benimle bir adam arasında bir kuyu dâvâsı oldu. Dâvâmızı Rasûlullah (s.a.v)'e götürünce şöyle buyurdu:

فَأَمَّا ذَاكَ أَوْ يَمِينَهُ "*İki şahit getir veya dâvâlı yemin eder.*"⁽⁹⁷⁾

İcmâya gelince; şahitliğin meşrûiyeti ve müstehablığı hususunda görüş birliği mevcuttur. Hiçbir âlim buna muhalif değildir.

Hikmeti: Şahitliğin meşrû oluşunun hikmeti; hakların korunması ve isbat edilmesidir. Eğer şahitlik meşrû kılınmasaydı birçok haklar zayıf olacaktı ve sahiplerinin isbatı mümkün olmayacaktı. Bu ise; İslâm'ın gayelerinden olan, her insanın çekişmesiz ve sürtüşmesiz bir şekilde, kendi hakkına ulaşma gayesine aykırıdır. Şu hâlde şahitlik, gaye edinilmiş bir ihtiyaç ve önemli bir yarar için meşrû kılınmıştır.

(94) Ebû Dâvûd: 3613.

(95) Bakara: 282.

(96) Bakara: 283.

(97) Müslim: 138.

ŞAHİTLERİN SAYISI

Şahitlikle görülecek haklar; Allah (c.c) hakkı ve kul hakkı olmak üzere iki şekilde olur. Allah (c.c) haklarında kadınların şahitliği kabul edilmez. Çünkü kadınların şahitliği hata ve unutkanlıktan hâli değildir. Binaenaleyh bu haklarda ihtiyatlı davranılmıştır ve bunda erkeklerin şahâdeti gerekli kılınmıştır.

Allah (c.c) hakları üç kısımdır:

1. Zina: Zinada dört erkek şahitten aşağısı kabul edilmez. Bu, zina konusunda izah edildi.

Bunun hikmeti; zina eylemi iki kişi, yani erkek ile kadın arasında cerayan ettiği için, sanki iki kişiye şahitlik ediliyor gibi olmuştur. Bu nedenle dört şahide ihtiyaç duyulmuştur.

Keza zina en büyük kötülüklerdendir. Bu nedenle bundaki şahitlik de büyük tutulmuş ki, insanların ayıpları daha örtülü olsun. Zira bunda şahitlik, dördünün de; *biz bu işi yapanları gördük*, demeleriyle kabul edilir.

2. Zina dışındaki Allah hakları: Adam öldüren, hırsızlık yapan, içki içen, yol kesen ve irtidad eden için şahitliğe iki erkek lazımdır.

3. Ramazan ayı başında ayın görülmesi: Bunun için bir erkek şahit yeterlidir.

Kul hakları da üç kısma ayrılır:

1. Mal ile ilgili haklar: Alış veriş, havale, tazminat, kira ve rehin gibi bir mal veya bir menfaat ya da borç üzerine şahitlik iki erkek veya bir erkek, iki kadın ya da dâvâcının yeminiyle birlikte bir erkek şahit gerekir.

2. Mal ile ilgili olmayan haklar: Evliliğe, boşamaya, İslâm'a girmeye, riddete, yaralamaya, vakıf ve vasiyet gibi genelde erkeklerin vâkıf olduğu şeylerde; iki erkeğin şahitliği lazımdır.

3. Genelde kadınların vâkıf olduğu işler: Doğum, emzirme, baki-relik ve kadınların ayıpları gibi hâllerde iki erkek veya bir erkek iki kadın ya da dört kadının şahitliği gerekir.

Şahitte aranan şartlar:

Şahit olan bir kimsenin şahitliğinin geçerli olabilmesi için şu şartlara haiz olması lazımdır:

1. Müslüman,
2. Bâliğ,
3. Âkıl,
4. Hür olması,
5. Dilsiz olmaması,

6. *Şahitliğinde kuşku bulunmaması:* Binaenaleyh düşmanın düşman aleyhine, babanın çocuğu veya evlâdın babası için şahitliği kabul edilmez. Çünkü bunda düşmanı mağdur etme kuşkusu ve babanın veya çocuğun sevgi kuşkusu mevcuttur.

Keza bir insanın, kendi şahsına menfaat celbetme veya bir zararı defnetme ihtimalini taşıyan şahitliği kabul edilmez.

7. *Âdil olması:* Fasığın şahitliği kabul edilmez.

Şahitlikte adâletin şartları: Bir şahidin adâletli sayılabilmesi için şu beş şart lazımdır:

1. *Büyük günahlardan sakınması.*
2. *Küçük günahları sürekli işlememesi.*
3. *İnancının temiz olması.*
4. *Hiddet anında kendine hakim olabilmesi.*
5. *Şahsiyet ve haysiyetini koruyanlardan olması.*

Körüň şahitliği:

Aslında kör olan bir kimsenin şahitliği câiz değildir. Çünkü dâvâcıları ayırt edemez. Ancak âlimler körün şahitliğini şu beş hususta câiz görmüşlerdir:

1. *Ölüm hususunda.*
2. *Neseb isbatında.*

3. *Mülkiyet hakkında.* İşte bu hususlarda kör olanın şahitliği kabul edilir. Çünkü bu hususlar, insanların birbirlerinden işitmeleri ve naklet-

meleriyle sabit olur. Özel bir işitmeye ve müşahedeye muhtaç değildir.

4. *Tercümede:* Yani dâvâcılarının ve şahitlerin sözlerini açıklamak üzere körün şahitliği câizdir. Çünkü bu çeşit şahitlik görmeye değil, söze dayanır.

5. *Zabt edilende:* Yani sağlam ve güzel bir şekilde zabt altında tutulabilen hususlarda körün şahitliği câizdir. Meselâ; biri, körün kulağına boşama veya ikrar gibi bir söz söylediğinde, bunu hafızasında tutup hakime gidip ve kulağına söylenen söze şahitlik yapması câizdir.

Şahitlikten dönmek:

Şahitlikte doğru olan şahitlerin; yapmış olduğu şahitlikten dönmesinin haramlığıdır. Çünkü böyle bir davranış, hakların kaybolmasına sebeptir ve aynı zamanda şahitliği gizlemektir. Oysa şahitliği gizleyen bir kimsenin kalbi günahkâr olur.

Ancak şahitler, yapmış oldukları şahitlik konusunda yalancı ise, bundan dönüş yapmaları vâcibdir. Çünkü yalan şahitlik büyük günahlardandır.

Yemin:

Yemin konusu; kitabın üçüncü bölümünün başında geniş bir şekilde izah edildi. Tekrar izah edilmesine gerek yoktur. Hemen şunu ifade edelim ki, dâvâlarda da yemin, Allah Teâlâ'nın isim veya sıfatlarının biriyle yapılır.

H) İKRAR (İTİRAF)

İkrar: Bir kimsenin; kendi üzerinde bir hakkın bulunduğunu haber vermesidir. Buna "itiraf" da denir.

İkrar meşrûdur ve meşrûiyeti Kitap, Sünnet ve icmânın kesin hükmü ile sabittir. Nitekim Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur:

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ لِلَّهِ وَلَوْ عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ...»

"Ey îmân edenler, kendiniz aleyhinde bile olsa, adâleti tam yerine getirerek Allah için şahitlik edenler olun."⁽⁹⁸⁾ Âlimler demişler ki; insanın kendi aleyhine şahitlik etmesinin mânâsı ikrar demektir.

Peygamberimiz (s.a.v) de şöyle buyurmuştur: "*Yâ Enes, sabahleyin şu adamın karısına git, ikrar (itiraf) ederse onu recmet.*" Enes kadına gince suçu itiraf etti. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v), emir verdi ve kadın recm edildi.⁽⁹⁹⁾

İcmâya gelince; âlimler ikrarın meşrûiyeti hususunda görüş birliği içindedir ve ikrar eden de bundan dolayı sorguya çekilir ve kendisine gereken ceza verilir.

Hikmeti: İkrarın meşrû kılışının hikmeti; buna duyulan ihtiyaçtır ve birçok insanın haklarını ortaya koymaktır. Çünkü bazen bir kimsenin üzerinde bir başkasının bir hakkı olur ve bunun isbatı için sahibinin bir delili bulunmaz. Eğer ikrar meşrû kılınmasaydı insanların birçok hakları zayi olacaktı. Halbuki İslâm -mâlum olduğu üzere- hakların sahiplerine iadesi hususuna çok düşkündür. Malların kayıp olmaktan korunması hususunda da sürekli çaba sarfetmiştir. Bu nedenle ikrarın meşrû olması ve kabul edilmesi tabîî hâle gelmiştir.

Keza haklar maldan başka birşey olursa; Allah (c.c) veya insan hakkı olmasında fark yoktur. İkrarla açığa kavuşur. Bu sayede insan hakkı alınır ve Allah Teâlâ'nın hakları da edâ edilir.

Nitekim Mâiz b. Mâlik (r.a), Peygamber (s.a.v)'in huzurunda zina suçunu itiraf etti ve bundan temizlenmek, Allah Teâlâ'nın hakkını edâ etmek üzere kendisine ceza uygulanmasını talep etti. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v), recm edilmesini emretti. Ölünceye kadar recm edildi. Yani taşlandı.

Keza Ğamidiyeli bir kadın da zina suçunu itiraf etti. Rasûlullah (s.a.v), recm edilmesin: emir buyurdu.⁽¹⁰⁰⁾

(98) Nisâ: 135.

(99) Buhârî: 2575.

(100) Buhârî: 2575; Müslim: 1695.

IKRAR ÇEŞİTLERİ VE BUNDAN DÖNÜŞÜN HÜKMÜ

İkrar edilen haklar iki çeşittir. Biri Allah hakkı, diğeri kul hakkı ile ilgili olan ikrardır.

1. Allah hakkı: Zina, hırsızlık, irtidad ve içki hadleri (cezaları), zekât ve keffâret gibi haklardır. Bunlar, toplumun düzenini sağlamak ve dinden sapmamak için meşrû kılınmıştır.

Allah haklarına karşı gerçek bir tevbenin faydası vardır ve buna, ikrardan sonra bundan rücû (dönüş) sahihtir. Yani Allah (c.c) affeder ve bu ikrardan dönüş yapan kimseye de ceza tatbik edilmez. Meselâ; bir kimse; *"Zina yaptım."* diyerek ikrar yaptıktan sonra, *"Hayır yapmadım."* diyerek bu suçtan cayarsa kabul edilir ve cezadan da kurtulur. Çünkü Allah hakları, ayıpları örtme ve defetme temeli üzerine kurulmuştur. Herhangi bir şüphe ile bu ayıpların kapatılması amaç edilmiştir.

Nitekim Peygamberimiz (s.a.v); Mâiz b. Mâlik zina suçunu itiraf edince, bundan dönüş yapmak üzere dolaylı bir şekilde işaret etmiş ve kendisine şöyle demiştir: *"Belki onu (kadını) öpmüştündür ya da ona göz kırpmıştır."* Bu söz, zina suçundan dönüş yapmak için bir sinyal mahiyetindedir ve aynı zamanda bir şüphe sebebiyle insanın kendi ayıbını gizlemesi ve bir mazeret çıkarması için bir işarettir.

Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: *"Yapabildiğiniz kadarıyla müslümanlardan haddi uzaklaştırın. Eğer onun (suçlunun) bir çıkış yolu varsa, onu serbest bırakın. Doğrusu, imamın (hâkimin) affetmede yanılması, cezalandırmada yanılmasından daha hayırlıdır."*(101)

Diğer bir hadiste şöyle buyurmuştur: *«ادْرُكُوا الْحُدُودَ بِالشُّبُهَاتِ»* *"Şüpheler dolayısıyla hadleri defedin (tatbik etmeyin)."*(102) Hiç şüphesiz, itiraftan dönüş yapmakta şüphe vardır. Şüphe ise, had cezasını giderir.

Hâkimin; zina suçunu itiraf edene, bundan cayması için sinyal vermesi mendubtur. Ancak *"Bundan dönüş yap."*, şeklinde emir veremez. Çünkü o zaman yalan ile emretme olur.

Su hâlde; Allah hakkı hususunda ikrar eden kimse, bu ikrarından sonradan cayarsa kabul edilir ve kendisine lazım gelen ceza da zail olur.

(101) Tirmizî: 1424.

(102) Tirmizî: 1428.

Zira İslâm dini, ayıpların örtülmesini sever ve fahişliğin şayi olmasından nefret eder.

Bu durumu ispatlayan, Mâiz b. Mâlik (r.a)'ın recm hadisesidir. Zira Mâiz taşlarla recm edilmeye başlanınca, taşlar vücuduna değer değmez, süratla kaçmaya başlamış. Fakat onu tutup ölünceye kadar recm ettiler. Olayın gelişimi hakkında Peygamberimiz (s.a.v)'e bilgi verilirken; *"Niye bırakmadınız, keşke onu bıraksaydınız."*⁽¹⁰³⁾ diye buyurmuştur.

2. Kul hakkı: Kul hakkı ikrar edildikten sonra, bundan dönüş ve caymak sahih değildir. Yani cayma kabul edilmez.

Binaenaleyh bir kimse, Zeyd'in bir alacağına veya birşeyin telefine ya da iftira suçuna dair itiraf ederse, bundan cayması sahih değildir. Ancak kendisine itiraf edilen kimse, onu yalanlarsa, o zaman cayabilir.

İKRAR EDENİN ŞARTLARI:

İtiraf yapan bir kimsenin; hakim önünde itirafta bulunduğu şeyin sahih olabilmesi için şu şartlara haiz olması lazımdır:

1. *Bâliğ olması,*

2. *Âkil olması,*

3. *Serbest, yani baskı altında olmaması,*

4. *Mal nedeniyle kısıtlılık altında olmaması.* Böyle bir kimse, herhangi bir borcu olduğunu itiraf ederse sahih değildir.

Meçhul birşey ile itiraf eden bir kimsenin, meselâ; *"Zeyd'in bende bir alacağı vardır."* dese, bu şeyi açıklaması lazımdır. Açıklamaktan kaçınırsa, hapsedilir.

Hastalık hâlinde, ölüm döşeginde olanın dahi ikrarı sahihtir. Bunun hükmü, sıhhat hâlindeki ikrarın hükmü gibidir. Binaenaleyh sağlık hâlinde birinin, hastalık hâlinde de bir başkasının alacağı olduğunu itiraf ederse sahihtir ve hatta sağlık hâlindeki itirafa öncelik verilmez. Her iki itiraf da eşittir.

İ) HACR (KISITLILIK)

Hacr; lûgatta, men etmek mânâsına gelir. Şeriat'ta ise; dinen tasarrufu zedeleyen bazı özel sebepler nedeniyle malî tasarrufta bulunmaktan men etmektir. Buna *haciz* de denir.

Tasarrufu zedeleyip, kısıtlılığı gerektiren sebepler çoktur ve çeşitli şekillerde olur. Şöyle ki; alacaklıların hakkı için, iflas edeni hacr etmek; vârislerin hakkı için, ölüm döşeğinde bulunan hastayı hacr etmek; mallarını koruma altına almak üzere, deliye ve çocuğa hacr koymak; müslümanların yararı için, irtidat edene hacr koymak; hak sahibinin hakkını korumak için, rehin edilen şeyde, rehin veren kimsenin bundan tasarrufta bulunmasına hacr koymaktır.

Bu çeşitli kısıtlılıkların çoğu; rehin ve riddet, vasiyet gibi fıkıhî konularda zikir edildi. Burada en önemlilerden bahsedip diğerlerinin malûmatını ilgili konulara bırakıyoruz.

Meşrûiyeti: Zikrettiğimiz mânâ ile hacr (kısıtlılık); meşrûdur ve fıkıhta sabittir. Meşrûiyetinin delili Kur'ân-ı Kerîm, Sünnet ve icmâdır.

Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: **وَلَا تَوْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَمَعْتُمْ** (Ey veliler) Allah'ın, sizi başına diktiği mallarınızı sefihlere (aklı ermezlere) vermeyin.⁽¹⁰⁴⁾ Allah (c.c) bu âyette; çocuk ve deli gibi akli ermezlere; savurganlık eden, faydasız yere harcama yapan sefihlere teslim etmeyi velilere yasak kılmıştır. İşte bu, onları hacr etmektir.

Peygamberimiz (s.a.v) de; Muaz'ın malına hacr koydu. Borçlu bulunduğu için sattı ve hak sahiplerinin alacaklarını verdi.⁽¹⁰⁵⁾

İcmâya gelince; bütün İslâm âlimleri hacrın meşrûiyeti ve cevazlığı hususunda görüş birliği içindedirler. Hiçbiri hacrı inkâr etmemiştir.

Hikmeti: Kısıtlılığın meşrû oluşunun hikmeti, genel olarak insanların yararınadır. Şayet kısıtlı; çocuk, deli ya da sefih olursa, onun yararı amaç edilmiştir. Çünkü bu tip kimseler iyi bir tasarrufta bulunamayacağı için mallarına zarar verirler. Şayet kısıtlılık altına alınan kişi müflis ise, hak sahiplerinin yararı amaç edilmiştir. Zira tasarrufta serbest bırakılırsa, alacaklıların hakkı zayi olur.

(104) Nisâ: 5.

(105) Beyhakî: 6/48; Hakim: 4/101.

HACR ÇEŞİTLERİ

Hacrın; çeşitli hâllerde yapıldığını ve bunun çoğunun malûmatının, ilgili fıkıh konularına dağılmış bulunduğunu söyledik. Onun için o konulardan söz etmiyeceğiz. Burada sözedeceğimiz hacrın ana başlıkları şunlardır:

II. Çocuk, Deli ve Sefihin Hacr Altına Alınması:

Çocuktan maksat, erkek ya da kız çocuğu olsun, ergin olmayan veya ergenlik çağına ulaşmayan kişidir.

Deli: Akıl melekesini yitiren kişidir.

Sefih: Reşit olmayan, dünya ve ahiret işlerini düzene koymayan kişidir. Öyle ki; savurganlık yaparak yapmış olduğu muamelelerde aldanmaktan çekinmeyen veya malını faydasız yere sarfeden ya da haram olan işlere harcama yapan kişidir.

Çocuk, deli ve sefihin hacr edilmesinin hükmü: Bu üç sınıf insana bağlı olan hacr hükümlerini şöyle özetleyebiliriz;

a. Çocuk, deli ve kendisine hacr uygulanan sefihin; alış, veriş, rehin, hibe ve benzer akidlerde tasarrufları sahih değildir. Eğer bunlar birşeyi satın alır veya borçlanır ve elinde telef olursa, tazminatıyla mükellef olmazlar. Şu hâlde malî işlerde hiçbir tasarrufları câiz değildir.

b. Çocuk ve deliye hacr uygulanması için hâkimin kararına gerek yoktur. Çocuk reşit olarak, ergenlik çağına girince ve deli de iyileşince, hacr kendiliğinden kalkar. Ancak sefih olan kimseye hacr konulabilmesi için hâkimin hükmüne ihtiyaç vardır. Hâkim hacra hüküm vermezse, ihmal edilmiş bir sefih sayılır ve bu durumda tasarrufatı geçerli olur.

c. Hacr altına alınan kimsenin malına ve diğer işlerine velisi bakar. Çocuğun ve delinin velisi, babasıdır. Babası yoksa, babanın babası olan dedesidir. Ya da babanın tayin ettiği vasîdir. Bunlar yoksa, kâdıdır. Mûtemed kavle göre; anne velî olmaz. Ancak anne saliha bir kadın ise, yabancılar üzerine tercih edilir ve çocuğunun işlerini tedvir etmesi için en uygun kişidir. Diğer akrabalar da ana gibidirler.

Kısıtlılık altına alınan sefihin velisi kâdı veya onun yetkilisidir. Zira sefihe hacr koyan kâdıdır. Binaenaleyh velâyet onun hakkıdır.

d. Veli; hacr altına alınan kimsenin maslahatına göre, malıyla tasarrufta bulunması vâcibdir. Malını muhafaza etmesi, bununla meşrû bir ticaret yapıp kâr sağlaması veya başka bir şekilde değerlendirip kazançlı hâle getirmesi lazımdır. Bu durumda, velinin elinde olmayan bir sebeple mal ziyana uğrarsa, tazminatını ödemez.

II. Müflisin Hacr Altına Alınması

Müflis: Vâdesi gelmiş ve malından fazla borçlu olan kişidir.

Müflisin hacr edilmesinin hükümleri: Hacr altına alınan müflisin çeşitli hükümleri vardır. En önemlilerini şöyle özetleyebiliriz:

a. Müflisin borcu, malından fazla olduğu takdirde hacr altına alınabilir. Malı daha fazla veya borcuna eşit ise, hacr altına alınması câiz değildir.

b. Müflise hacr, ancak alacaklıların talebi üzerine konulur. Talep etmezlerse, hacr altına alınamaz.

c. Hâkim, müflisi hacr altına aldıktan sonra, alacaklıların hakkı, müflisin zimmetinden malına intikal eder. Hak sahipleri, alacaklarını onun malından alırlar.

d. Hakim veya onun yetkilisi, müflisin malını satar ve hak sahipleri arasında alacakları nisbetine göre dağıtır. İmkân dahilinde bu işte acele davranması sünnettir. Satışta müflisin maslahatını gözetmesi lazımdır. Önce çabuk bozulan şeyleri, sonra taşınır ve daha sonra taşınmaz mallarını satar. Herşeyi mûtaad pazarında ve hakkettiği fiyatla satması gerekir. Satışı, hem müflisin ve hem de alacaklıların huzurunda yapması sünnettir.

Bu arada hâkim, müflisin ve aile fertlerinin durumuna uygun olan giyim, yiyecek ve mesken gibi zarûrî ihtiyaçları bırakır.

e. Müflisin malı veya bedeli, alacaklılara dağıtıldıktan sonra geriye kalanın, durumu müsait oluncaya kadar tehiri gerekir. Zira Allah (c.c) şöyle buyurmuştur: "Eğer borçlu, darlık içindeyse, durumu genişleyinceye kadar beklemek gerekir. Bilmiş olsanız (borcu) sadaka olarak bağışla-

manız sizin için daha hayırlıdır."(106)

Müflisin Tasarrufu:Yukardaki tarife göre müflis olan bir kimse hacr altına alındıktan sonra malî tasarruflardan men edilir. Satma, rehin, hibe, kira ve benzeri tasarruflarda bulunması geçersiz olur.

Fakat hacr altındaki müflisin evlenmesi, boşaması ve buna benzer tasarrufu sahihtir. Hacr altına alınmadan önceki borcu itiraf etmesi de sahihtir. Alacaklıların bu borcu da kabul etmesi lazımdır ve bu alacaklı, diğer alacaklılarla ortak olur. Yalnız hacr edildikten sonra borç aldığını söylerse, itirafı kabul edilmez.

III. Ölümünden Korkulan Hastanın Hacr Altına Alınması

Ölüm döşeginde ve koma hâli yaşayan bir hastanın, malının üçte birinden fazlasını tasarruf etmesi hacr altına alınır. Sadaka, hibe ve vasiyet etme gibi tasarrufları ancak malının üçte biri kadarıyla geçerli olur. Fazlasında, vârislerin hacr hakkı vardır.

J) İMAMET (DEVLET BAŞKANLIĞI)

Ehemmiyeti: İmamet (devlet başkanlığı), peygamberliğin ardından gelen dinî bir makamdır. Öyle ki, imam (devlet başkanı), müslümanların işlerini idare etmek üzere Peygamber'in yerine halife kabul edilmiştir. Yalnız aralarında tek bir fark vardır. O da; Peygamber ümmetine tebliğ edip, lazım kıldığı hükümleri vahiy yoluyla Allah Teâlâ'dan alır. İmam ise bu hükümleri, kesinleşmiş deliller olarak Kur'ân-ı Kerîm, Sünnet veya icmâdan alır. Bu kaynaklarda delil bulamazsa, bunların genel istikametine uygun olarak içtihad edip, kıyas yapar.

İmama Duyulan İhtiyacın Sebepleri:

İmamet makamı, müslümanların manevî varlığının gerçekleştirilmesi hususunda büyük öneme haizdir. Binaenaleyh aşağıdaki sebeplerden dolayı müslüman ümmetinin başında bir imamın bulunması lazımdır:

a. Yüce Allah'ın, müslüman kullarına emrettiği en büyük görevlerden bir tanesi de, Allah'ın ipi (dini) üzerinde birleşmeleri bu konuda ayrıl-

mamaları ve çekişmeye düşmemeleridir. Bu ise, ancak âdil ve basiretli bir imamın önderliğiyle sağlanabilir. O imam ki sözü üzerine birleşilir, çeşitli fikir ve düşüncelerde hükmüne boyun eğilir. Kendisi toplum fertleri arasında bir dayanak olur. Onları yek vücut hâline getirir ve önderliğiyle toplumu güçlendirir. İşte bu, düzenin sağlanması ve hakların eşitlenmesi hususunda duyulan bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyacı, hayvan âlemi dahil her mahlûk hissetmektedir.

b. İslâm hükümlerinin büyük bir bölümünün infazı imamın hakimiyeti ve oteritesine bağlıdır; bunların infazı ve düzenlenmesi ancak onun idaresi ve gözetimi ile olur. Dâvâlarda hüküm vermesi, vâlilerin tayini, sıkı yönetimin ilânı, savaşa ve barışa girmesi... İşte bu tip işlerin sahih ve Allah (c.c) katında makbûl olması için, bunları düzenleyen ve yürürlüğe koyan bir imamın mevcudiyeti gerekir.

c. İslâm Şerîati'nda birtakım hüküm (karar)lar vardır ki bunlara; "*İmamet ahkâmı*" veya "*Şer'î siyaset ahkâmı*" denir. Kanun koyucu; bu hükümler hakkında sabit ve muayyen bir çözüm getirmemiş, serbest bırakmıştır. Bunları karara bağlama hususu, imamın görüş ve içtihadına bırakılmıştır. Ki müslümanların maslahatlarına uygun hüküm verebilsin ve içinde bulundukları hâllere göre bunları uygulamaya koyabilsin. Meselâ; birçok ekonomik düzenlemeler yapmak, orduyu düzene koymak, esirlerle ilgili siyaseti yürütmek gibi...

İşte imamet makamını lâıykıyla üstlenecek bir kimse olmazsa, bu gibi işler askıda kalırdı; karara bağlamak ve bunların hakkında hüküm verme imkânı bulunmazdı.

d. İslâm ümmetinin içinde her zaman baş kaldıran bir grup çıkabilir; bunlar, ıslah adına birtakım sapık fikir ve ideolojileri öne sürerek müslümanları zor duruma düşürür.

Bu tip fitne ve kargaşalıkların ateşi, ancak âdil ve müslüman bir imamın vasıtasıyla söndürülebilir. O imam ki, millete dosdoğru ve akılcı yolu gösterir ve çarpık yollara düşmekten sakındırır. O zaman milletin _cehalet sebebiyle_ kararsızlığa ve müşkil duruma düşmesine imkân bırakmaz. Çünkü imamın emrettiği şeyler Allah Teâlâ'nın emir ve hükümleridir; onunla amel etmek ise vâcibdir.

Ancak böyle bir imamın bulunmaması hâlinde, çeşitli ideoloji sahipleri müslümanları gruplara ayırır ve onları helâk edici durumlara düşür-

rür; bundan da kurtuluş olmaz. Zira bu, çok seri bir şekilde müslümanları birbirini ezici gruplar hâline getirir ve elbetteki bu ayrılık onları yok eder.

İMAMETİN ŞARTLARI:

İmameti (devlet başkanlığını) üstlenen bir kimsede şu şartların ve özelliklerin bulunması lazımdır:

1. Müslüman olması: Müslüman olmayanın devlet başkanlığı sahih olmaz. Çünkü bu vazife; müslümanların işlerini tanzim eden Şer'î hükümlerdendir. Bu hükümlere inanmayan kimseye, bu vazife teslim edilmez.

2. Erkek olması: Kadının devlet başkanı olması câiz değildir. Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: **«لَنْ يَفْلَحَ قَوْمٌ وَلَوْ أَمَرَهُمْ امْرَأَةٌ»**

"İşlerinin idaresi için bir kadını başa getiren toplum felah ve kurtuluş bulamaz." (107)

Çünkü devlet başkanlığının gereği olarak, müslümanların öne sürdükleri muhtelif müşkül meselelerin tümüne çözüm getirmelidir. Oysa bu müşküller arasında öyle meseleler olur ki, çözümlenmesi ve buna çare bulunması kadının gücü hariciñdedir.

3. Reşit olması: Müsteşarları olsa dahi, çocuğun ve sefihin imameti sahih değildir. Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuşlardır: **«تَعَرَّضُوا بِاللَّهِ»**

"Çocukların yönetici olmalarından Allah'a sığınınız." (108)

4. Âdil olması: Âdil: Büyük günahı işlemeyen ve küçük günahlara devam etmeyen kişidir. Şu hâlde adâlet şartlarına haiz olmayan fasığın devlet başkanlığına getirilmesi câiz değildir.

5. Âlim olması: Dinin hüküm ve delillerine vâkıf olacak kadar bir ilme sahip olmalı ki, bu ilim ona güçlü bir görüş kazandırsın ve ihtiyaç duyduğu zamanda içtihad yapabilecek bir imkâna sahip olsun. Zira İslâm Şeriatı'nda çok meseleler vardır ki _Rasûlullah (s.a.v)'den sonra_ bunların hükümlerinde karar vermek, müslümanların imamından başkasına câiz değildir. İmam böyle meselelerde kararı; müslümanların yararı istikame-tinde görüş belirtmesiyle ve içtihad yoluyla verir.

(107) Buharî: 4163.

(108) Ahmmet b. Hanbel Müned: 2/326.

6. İşitme, görme ve konuşma duyularının salim olması: Öyle ki, bu üç duyusunun bir hastalığa maruz bulunmaması gerekir. Çünkü bu duyuların arızalı olması hâlinde, işlerde hüküm verme ve istenileni tetkik yoluyla araştırma imkânı vermemektedir.

7. Dünya görüşü sahibi olması: Bu makama getirilecek zatın; şan ve şeref sahibi olması, cesur ve ileri görüşlü bulunması lazım ki, bu vasıflarla karar verebilsin, milleti ve memleketi tehdit edecek herhangi bir kötülükten koruyabilme gücüne sahip olsun.

8. Kureyş kabilesine mensup olması: Nitekim Peygamberimiz (s.a.v) şöyle buyurmuştur: **وَالْأَمَّةُ مِنْ قُرَيْشٍ** "İmamlar, Kureyş sülalesindendir." (109)

Başka bir hadiste; *"İnsanlar bu makamda Kureyşlilere tâbidir."* (110) diye buyrulmuştur.

Kureyşli bir kişi, yukardaki şartlara ve özelliklere haiz olursa, kendisine öncelik verilir. Yoksa, nesebi ne olursa olsun, yukardaki yedi şarta haiz olan kişi bu makama getirilir.

İMAMI SEÇME KEYFİYETİ

İmam (devlet başkanı) aşağıdaki yolların biriyle seçilir:

1. Biat: İmamı seçme yolunun ilki biattır. Biat ise; imam ile halk arasında sözleşmeden ibarettir. Biat da Ehl-i Hâl ve Akd heyetinin istişaresi (dayanışması) ile olur.

Çünkü Allah-u Teâlâ şöyle buyurmuştur: **وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ** "Onların (insanların) işleri aralarında danışma ile dir." (111)

Biat heyeti âlimlerden, reislerden ve eşraftan oluşur. Ancak bu heyetin seçecekleri zatın imamet şartlarına haiz olması gerekir. Bu heyetin belli sayıda olması ve her memleketin tüm âlim, reis ve eşrafının biata iştirak etmesi şart değildir. Hatta bunlardan her beldenin büyüklerinin biatı yeterlidir.

(109) a.g.e 3/129.

(110) Müslim: 1818.

(111) Şûrâ: 38.

İmama biat edecek heyetin; şahitlerde aranan adâlete ve diğer niteliklere sahip olması, imamet konusunda ve hükümlerinde içtihad derecesinde bulunması şarttır. Böyle şartlara haiz olmazsalar, biatları geçerli olmaz ve imamet de oluşmaz.

2. Vekil edinme: Seçim yolunun ikincisi; imamın hayatta iken yerine birini vekil tayin etmesiyle seçilir. Bu vekil, imamın ölümüyle direk olarak yerine geçer. Ancak veliahd olarak tayin edilen kişinin imamet şartlarına haiz olması, onun seviyesinde başkasının bulunmaması ve bu makamı imamın vefatından önce kabul etmesi şarttır. Nitekim Hz. Ebû Bekir (r.a), Hz. Ömer (r.a)'ı bu şekilde tayin etmiştir.

İMAMIN VAZİFELERİ

a. Kur'ân-ı Kerîm, Sünnet ve icmâ usûlüne göre dini koruması. Öyle ki, bir şüphe sahibi veya bidatçı meydana çıkarsa, ona delil getirerek doğruyu beyân eder. Dinlemezse, ona gereken cezayı verir.

b. Mâlî muamelelerde, medenî haklarda, ailevî düzenlemelerde, cinayet cezalarında ve benzerlerinde Allah Teâlâ'nın emirlerine göre hüküm vermesi.

c. İslâm'ın bölge ve beldelerinde emniyet ve huzurun yayılması hususunda çalışması. Kültürel, sosyal, ekonomik ve bunlar gibi insanların tabîî haklarının gerçekleştirilmesi için çaba göstermesi ve bunları koruması.

d. Sınırları, yetêr derecede tahkim etmesi ve bunun için lazım olan her- şeyi yapması.

e. Dünyanın çeşitli bölgelerine İslâm dâvetini ulaştırması; dâvet yolunu tıkayan ve buna karşı çıkanlarla cihad etmesidir.

Bu vazifeleri gerçekleştirebilmesi için münasip gördüğü kuvvetten yardım talebi hakkına sahiptir. İnfaz sistemi için bakanları, valileri ve kâdıları tayin etmeye ve azletmeye yetkilidir. Bütün bunlarda kararı geçerlidir.

Müslüman milletin her ferdinin böyle bir imama itaat etmesi ve günah olmayan emirlerine boyun eğmesi lazımdır. Nitekim Allah-u Teâlâ

şöyle buyurmuştur: "Ey îmân edenler; Allah'a itaat edin, Peygamber'e ve sizden olan emir sahibine itaat edin."⁽¹¹²⁾

Peygamberimiz (s.a.v) de şöyle buyurmuştur: "Müslüman kişinin sevdiği veya hoşuna gitmediği şeylerde söz dinlemesi ve itaat etmesi lazımdır. Ancak ma'siyet işlenmesi emrolunduğunda, dinlemek ve itaat etmek yoktur."⁽¹¹³⁾

İmam-ı Nevevî şöyle demiştir: Ma'siyet ve günah olmadan imama itaatın vâcib ve ma'siyette uymanın ise haram olduğu hususundaki görüşte âlimler birleşmişlerdir.

Ma'siyet ve günah olan birşeyi emrettiği zaman ona itaat edilmesi haramdır ve hak nerede olursa olsun açığa vurulması vâcibdir.

Ma'siyet olan emri küfre girmeye sebep olan bir emirse veya bunun yapılmasını emrederse, imameti geçersiz kalır ve müslümanların da yapmış oldukları biat çözülmüş olur.

İMAMIN AZLI

İmam, aşağıdaki sebeplerden biriyle imamet görevinden alınmış olur:

1. Küfür: Açık bir sözle veya herhangi bir fiille ya da küfrü gerek kılan bir ifade ile küfrü görülürse, imameti bozulur ve millet de yapmış olduğu biatı geri alır. Bu durumda ona karşı çıkılması ve görevden alınması vâcibdir.

2. Cismî bir noksanlığın âriz olması: İmamet görevlerini yapamayacak bir derecede, herhangi bir uzvunda veya duyularında bir eksiklik ortaya çıkarsa; kör veya sağır olur ya da eli veya ayağı kesilirse, imamet görevi son bulur. Keza delilik veya zihin körleşmesinin sebebiyle de görevi son bulur.

3. Kendi isteğiyle görevden çekilmesi: Ancak bu durumda, imamet şartlarına haiz olan biri bulunmazsa, görevden çekilmesi kabul olunmaz.

(112) Nisâ: 59.

(113) Buhârî: 6725; Müslim: 1839.

İÇİNDEKİLER

Önsöz	7
Giriş	9
FIKİH İLMİ	9
Fıkıhın tarifi	11
Fıkıhın kapsamılığı	13
Şerî hükümlerin bölümleri.....	13
Fıkıhın kolaylığı	14
Fıkıhın kaynakları.....	15
Fıkıha sarılmanın zarureti	19
Fıkıh terimleri	20
BİRİNCİ BÖLÜM	25
TAHARET VE NAMAZ	25
Taharetin Hükümleri	27
Suların çeşitleri	29
Kablar	31
Taharetin çeşitleri	32
Necasete taharet	32
İstinca ve Adabı	32
Hadesten taharet	40
Abdest	40
Abdestin farzları	41
Abdestin sünnetleri	42
Abdestin mekruhları	45
Abdesti bozan şeyler	46
Mestler üzerine meshetmek	48
Cebaire ve İsabe	49
Gusûl	51
Gusûlün kısımları	53
Cenabet	53
Hayız	55
İstihaze	56
Viladet	58
Nifas	58
Ölüm	60
Teyemmüm	63
Namaz	67
Farz namazların vakitleri.....	71
Kerahet vakitleri	74
Ezan ve kamet.....	78
Namazın sıhhat şartları	84

Namazın rükünleri	88
Namazın sünnetleri	97
Namazın mekrunları	108
Namazı bozan beşler	111
Sehiv secdesi	113
Tilavet secdeleri	116
Şükür secdesi	117
Cemaat namazı	118
Seferi namazı	124
Korku namazı	130
Cuma namazı	135
Nafile namazı	143
Bayram namazı	150
Fıtır zebatı	154
Teravih namazı	161
Küsûf ve hüsûf namazları	162
Yağmur namazı	165
Cenaze namazı	168
Cenazeyi mezarlığa götürmek	179
İKİNCİ BÖLÜM	187
ZEKAT, ORUÇ, HAC VE UMRE	187
Zekat	189
Zekatın vücub şartları	192
Zekata tabi olan mallar	194
Nisaplar	199
Müşterek malları zekatı	211
Zekatın verileceği yerler	217
Oruç	225
Ramazan orucunun terkedenin hükmü	226
Orucun hikmet ve faydaları	227
Ramazan ayının sübutu	228
Orucun vücub şartları	230
Orucun sıhhat şartları	232
Orucun rükünleri	232
Orucun adab ve sünnetleri	236
Orucun mekruhları	238
Ramazan orucunun kazası	238
Ramazanda oruç bozmanın keffareti	241
Nafile oruç	243
Nafile oruç çeşitleri	243
Mekruh olan oruç	245
Haram olan oruç	246
İtibar	247
Hac ve Umre	250

Haccın sahih olmasının şartları	259
İhram	261
Hac ve ukrenin menasikleri	268
Haccın vacibleri	269
Haccın rükünleri	271
Haccın menasikleri	275
Haccın sünnetleri	275
Haccın duaları	281
Vacib olan kanlar ve fidyeleri	293
Rasulullah'ın Haccı	295
Hac nasıl yapılır	300
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	305
Yeminler	307
Yeminin çeşitleri	308
Yeminin oluşum şartları	309
Yeminin kısımları	309
Yeminin bazı hükümleri	310
Nezir	311
Nezirin çeşitleri	312
Nezirin şartları	313
Avlanma	316
Boğazlama	318
Boğazlamanın çeşitleri	319
Boğazlamanın sıhhat şartları	320
Boğazlamanın sünnetleri	324
Akika kurbanı	325
Akikanın şartları	326
Yiyecek ve içecekler	327
Giyim ve zinet	333
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	341
Nikah	343
Evliliğin öncüleri	344
Nikahın rükünleri	350
Nikahın sünnetleri	354
Velime	356
Mehir	357
Nikahlanması haram olan kadınlar	358
Nikahı fesh etme hakkını doğuran kusurlar	363
Talak	364
Boşama çeşitleri	365
Boşanmanın hükümleri	366
Hal'	368
İddet	399
Ric'at	371

Talaka benzeyenler	372
Nafakalar	375
Hadanet (çocuk bakımı).....	379
Rida (Emzirme)	381
Neseb	383
Lakit (Bulunan çocuk)	385
BEŞİNCİ BÖLÜM	389
Vakıf	391
Vakfın rükünleri	393
Müteveli tayini	399
Vasiyet.....	401
Vasiyetin rükünleri ve şartları	403
Vasiyetin sınırları.....	405
Varise vasiyet	406
Vasiyetten dönüş	407
Feraiz	408
Miras paylarının çeşitleri	413
Zevil erhamın mireası	421
Feraiz ilmine ait hesaplar	428
Meselelerin asılları	429
Meselelerin tashihi	442
Red (iade)	446
Mirasta meşhur meseleler.....	461
Kardeşler ile beraber dedenin mirası	468
ALTINCI BÖLÜM	477
Alış veriş	479
Alış verişin rükünleri	481
Satış akdinde muhayyerlik	488
Özel alış verişler	494
Batıl ve haram satışlar	495
Sahih, lakin haram satışlar	500
Selem	503
Selemin şartları	504
Sanat akaidi	508
Proje üzerinde meseleler satmak	509
Riba (faiz)	510
Karz (ödünç).....	515
Hibe (Bağış)	518
Umra ve rukba	520
İcare (kira)	521
icare akdi ve sıhhat şartları	521
Ceale(Ücret taahhüdü)	527
Sulh (Barış)	529
Sulhun çeşitleri	530

Müşterek haklara tecavüz.....	532
Havale	534
YEDİNCİ BÖLÜM	535
Muamelat.....	535
Şüfa	537
Şüfa hakkının şartları	538
Müsâkât (Bağcılık ortaklığı)	539
Müzâraa (ziraat ortaklığı)	542
Ariyet (Ödünç)	544
Şirket	547
Şirket çeşitleri	548
İnan şirketi	550
Kırad Mudarebe.....	551
Tazminatın hükmü	553
Vedia (Emanet)	556
Lukata (Buluntu şey)	560
Rehin (İpotek).....	563
Kefalet ve Damân	567
Vekalet	571
Vekaletin şartları.....	573
Vekilin tasarruf sınırı	574
Vekaletle ilgili hükümler	577
İkrah (Zorlama)	579
Gasp (Zorla alma)	583
SEKİZİNCİ BÖLÜM	587
Cinayetler	589
Cinayet çeşitleri.....	590
İnsan öldürme	590
İnsan öldürme dışındaki cinayetler	594
Kısas	596
Kasame	598
Kasamenin şartları	599
Hadler	599
Zina haddi	600
Livatanın hükmü	602
Kazf.....	603
Kazf haddi	603
İçki içme haddi.....	604
Hırsızlık haddi.....	604
Hırsızlık cezasının şartları	605
Yol kesenlerin haddi	609
Tevbe ile affedilen ve affedilmeyen cezalar	610
Siyal	611
Bağının hükmü	612

İrâdatın hükmü	614
Cihad	618
Cihada bağlı neticeler	624
Müsabaka.....	630
Münadale	632
Eğlence oyun	633
Oyunlar	634
Kadâ (Hükün verme)	636
Kadının şartları	639
Kadının görevi	641
Hüküm vermek	644
Davalar, şahitlik, yemin	647
Şahitlik	649
Şahitlerin sayısı	650
İkrar	652
İkrar çeşitleri ve bundan dönüşün hükmü	654
İkrar edenin şartları	655
Hacr.....	656
İmamet (Devlet başkanlığı)	659
İmametın şartları	662
İmamı seçme kayfiyeti	662
İmamın vazifeleri	663
İmamın azli	664
İçindekiler	665